BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
71
3 G
15

BVEE 011002

19.7.5.

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

I

71-30
J.15

xai. Gal.

II

Marcus Antonius Muretus emi Venetijs,
Nonis Julijs MDLIIII.

Collegij [illegible]

III

ANTONII AVGV
STINI IVRISCONSVLTI HI-
ſpani, Emendationum & Opinionum Libri IIII. Vnà cum

EIVSDEM AD MODESTINVM, ſiue De Excuſationibus, libro ſingulari.

His maxima iuris ciuilis pars ex Florentinis Pandectis emendatur, & declaratur.

ITEM,

LAELII TAVRELLI IVRIS-
CONSVLTI FANENSIS,

Ad Gallum & legem Velleam.
Ad Catonem & Paulum.
De militijs ex caſu.

Ex Pandectarum Florentinarum exemplari.

Vnà cum locuplete rerum & uerborum in hiſce memorabilium Indice.

BASILEAE.

ANTONII AVGVSTINI EMENDATIONVM ET OPINIONVM

Liber Primus, ad MICHAELEM MAIVM Procancellarium.

CVM à primis temporib. ætatis ita nos, Mai, iuris ciuilis cognitioni dederimus, ut doctiſsimis hominib. audiendis multos annos peregrinationẽ noſtrã nõ moleſtè tulerimus: & cum ab eorum latere diſceſſimus, cœpimuſq. noſtras operas ad iuris ciuilis libros intelligendos applicare, qua in re & ueterũ peritorũ, & noſtrorum temporum iuris interpretũ libris uteremur, addidiſſemuſq. curæ nonnihil Latinæ Græcæq. linguæ, quòd utriuſq. maximam cognitionem in noſtror. libror. optimis auctorib. uideremus: Nulla res nos magis dubios incertoſq. dimittebat, quàm quòd non eandem omnib. legum libris ſcripturam, quodq. moleſtiſſimè ſemper tuli, contrariam non uno atq. altero loco, ſed pænè ſexcentis inueniremus. Namq. ita exiſtimabam, non poſse quemquam alior. diſceptationes definire, aut de iure interrogatum reſpondere, aut diſcipulos docere ſuos, aut defendere clientes, quæ iuriſconſulti munia eſse putantur, ſi de legum ipſar. uerbis dubitaret. Itaq. cùm didiciſsem optimã iuris ciuilis partem ex nobiliſſimis illis libris, qui Florentiæ nunc ſunt, patrum noſtror. memoria fuerant Piſis, exſcriptã eſſe: cum primũ per ceterarum partium iuris ſtudia licuit, à COSMO MEDICE Tuſcorum Duce humaniſſimo impetraui, per IO. LVNAM ciuem meum, uirum ob rei militaris peritiam, integerrimam fidem, generis nobilitatem, morũ comitatem, Cæſari Hetruriæq. toti ualde carum, ut mihi & IO. METELLO Sequano, adoleſcenti morib. & ingenio præclaris, tandiu illis libris uti liceret, quandiu noſtror. libror. emendationi operam dare uoluimus. Nos uero id egimus, ut non ſolum, quæ in noſtris libris mendoſa eſſe uidebantur, mutaremus, ſed etiam quæ uulgò clariora cenſerentur, non relinqueremus. propterea quòd ea quæ aliter ſcripta in alijs ſunt, quod ex ipſor. libror. lectione cognouimus, adulterina aduenticiaq. eſse neceſſe eſt. Cum enim hi libri deſcribi & interpertari cœpti ſunt, quò

tempore barbara quædam lingua erat ſola, quæ ne his quidem temporib. quib. omnes diſciplinæ in ueterem ſplendorem reſtituuntur, aboleri poteſt, nec à noſtris gymnaſijs, iudicijs, & libris expelli: ea omnia quæ aut græce ſcripta ſunt, aut quæ habēt aliquid uetuſtioris elegantiæ, quæ maxima in ueterib. cōſultis fuit, in barbara et ignota dicendi genera maxima ſententiæ mutatione facta conuerterunt. Deinde cum ea quæ propter librarior. errorem non multis litteris mendoſa in Tuſcis illis libris ſunt, in ceteris ſcriptor. audacia et diuerſa inter ſe, et multis modis mendoſa, maximis interpretum cōtrouerſijs cauſam dediſſent, nos illa ipſa menda et errores, quorū maximæ parti diligens lector ignouerit, eiſdē penè literis et lituris accepimus. Sed cum antiquiſſimum illud iuris ciuilis monumentū ſine ullis aut raris uerborū atq. membror. ſpatijs ſcriptum ſit, ipſaq. litterar. figura Romanæ græcæq. ueteri ſcripturæ proximè accedere uideatur, niſi quod quædam à Gothis accepta, qui iam inde à Theodoſianis temporib. Latinis Græcisq. hominib. coniuncti fuerunt, agnoſcere uidebamur, & fugientib. ob uetuſtatem litteris, & aliquot locis emendator. audacia obliteratis: ad has inquam difficultates Angeli Politiani libros adhibuimus, qui primus noſtror. hominum errorem cognoſcens, illos libros cum ſuis cōtulit, cuius laborib. multa Digeſtor. loca accepta ferenda ſunt, quæ alij ꝑ eius libris uſi ediderunt, & quod ad conficiendum illum laborē tam breui tempore (neq. enim tres amplius menſes ei rei impendi) maxime utile fuit, uſus ſum & iudicio et ingenio præclaris & libris LAELII TAVRELLI *Fanenſis doctiſſimi & integerrimi uiri, cuius hac eadem in re optime poſiti labores maximum propediem iuris ciuilis ſtudioſis lumen præſtabūt. His auxilijs uſus, cū in illa feſtinatione nō ſatis tēporis adhibuiſſem ad ſingulor. utilitatem expendendam (id enim ſolum agebā, ut pænè dixerim totidem litteris noſtri libri, quot illi conſtarent) Bononiam reuerſus cœpi hos ipſos libros in eam rationem emēdatos, ad ceteros omnes, & ad interpretes eor. applicare: atq. ita reperi me non ſolum expectatione mea non eſſe fruſtratum, ſed longe cōpendio rerum ſuperatum. Neq. enim ſolum ſcribendi uarietate, quæ tertio quoq. uerbo inueniebatur, liberatus ſum: ſed & permulta quæ certa eſſe exiſtimantur, maximo librarior. & interpretū peccato non recte ſcripta eſſe animaduerti. Quæ cum mihi neceſſaria eſſe uiderentur, quæ*

omnes

omnes qui iuris prudentiæ operam dant, nõ laterent, conceperam animo maius noſtris uirib. onus: omnes has emendationes, noſtrorumq. interpretum errores indicare. Neq. id tantum cogitabam, quod pro certo putarem Florentina emendatione mutandum eſſe, cõſcribere: ſed quod in Florentinis ipſis libris mancum, aut mutilum, aut incertũ eſſe exiſtimarem; & ut unò uerbo dicã, omnes L. Pandectar. libros ad illor. ſcripturam, à quib. orti ſunt, reducere. Sed me de curſu noſtror. ſtudior. Illuſtriſſimi uiri FERNANDI CARDONENSIVM DVCIS ſororis uiri iuſſa, & mihi cariſſimor. fratrum preces, quib. ego nihil negare poſſum, domum reuocant, & noſtra cogitata præcipitare cogunt. Accidit tamen percommodè, quod hi ipſi libri Lælij noſtri opera, qui in maximis occupationib. maxima tamen diligentia & ante noſtram lectionem & poſtea uſus eſt, quamprimum in oculos manusq. omnium uenient. Itaq. nos Læliano munere contenti, maximos illos minutatim ſingula expendendi labores in aliud tempus reiecimus: tantũ ſelegimus inſigniores quoſdam locos, qui nobis aut ob Tuſcos libros mendoſi, aut ob noſtrã illis de reb. opinionẽ nõ recte interpretati eſſe uidebantur: eoſq. quattuor his libris collocauimus, quos Emendationũ atq. Opinionũ inſcripſimus. His id à nobis actum eſt, ut illor. optimor. libror. ſcripturam, quippe quæ ſola ut fuit, ſic eſſe debuit, maximam lucem noſtris libris afferre oſtendamus. Addimus aliquando quæ noſtra opinio ſit de reb. ab his ignoratis, qui dicendi & Latinè loquendi artem ut ceteras diſciplinas, quas omnes ueteres iuriſconſulti complecti uidebantur, à iuris ſcientia alienas eſſe arbitrãtur. Librũ quoq. ſingularem ad Modeſtinũ, ſiue de Excuſationib. quem ſuperiorib. dieb. ad illuſtrẽ ingenio, morib. & diſciplinis ANTONIVM PERNOTVM NICOLAI F. Atrebatenſem Pontificẽ, cum quarto lib. noſtrar. Emendationũ miſimus: his libris cõiunximus, quòd nõ multũ ab eadem re diſcedere uidebatur. Quæ omnia tibi arbitror, qua tu es prudentia & elegantia, non iniucunda forẽ: non quod his reb. indigeas, uir peritiſſimus, & totius Citerioris Hiſpaniæ negotijs occupatiſſimus: ſed quòd à me, cuius parentes amaſti, fratres diligis, ſtudijs faues, hæc qualiacumq. noſtræ ſcientiæ auxilia proficiſcantur.

RERVM ET VERBORVM IN HISCE EMENDATIONIBVS ET LAELII TAVRELLI Commentarijs memorabilium INDEX.

ACcurſij error 22.34. & 26.14
Achilles Bochius 148.23
ἀκρόδρυα 143.18
Adærari quid ſit 259
Adæratæ poſſeſſiones 259
Adæratio 259
Addictio 59.33
Adfectata tutela 185.21
Adicere 60.29
Adiectio 59.34
Adſeſſor 216.10
Aegidius Albernotius 67.24
Aerariæ annonæ 259. & 260
Aerarium 250
Aerarij milites 260
Agnomen 130.21
Agoranomia. 198.42
Agrum militibus adſignatum apud Vlpianum legi 264
Albornotiana bibliotheca 67.21
And. Alciatus præceptor 44.16. & 45.23. & 82.26. & 83.12. & 104.21
And. Alciati Digeſta 18 3
Alieni poſthumi legitimi nobis hæredes fieri poſſunt 231
Amphora 87.20
Amphorarium uinum 88.10
An interrogationis nota 241
ἀναγραφή 142.20
Anatociſmus 86.14
Andreæ Alciati egregia laus 260
Annonæ militares ſolebãt plerumque delegari exigendæ 259
Angaria 199.41
Antonius Pernotus Pont. 5.26
Arabarchia 202.46
Argenti diſtractores 261
Armatæ militiæ & impuberes nomẽ dabant 263
Aſiarchia 202.19
ἄσωτος 158.20
Aſſis partes 75.12
Athletæ 202.1
Auerſio 117.21. & 118.22
Aurarij, uel aurati milites, quibus æquiparentur 258
Aureorum annulorum ius 222.9
αὐτόφυις 172.20
Azo 226.22

B

BAcchari 159.28
Bartoli cum Baldo contentio 16. 33
Baſtagiorum militia 261
Gul. Budæus 44.13. & 46.22. & 71. 35. & 153.15
βουλευταί 185.38
βουλή 186.2

C

CAdus 87.11
Caius iuriſconſult. 24.17
Calculatores 223.36
Caliga 214.41
Caligati milites 214.44
C. Caligula 214.41
Captare 166.19
Captatoria inſtitutio 167.3
Carus, non charus 135.9
C. Caſſius 24.1
Caſtelliani milites qui ſint 264
Caſtratus 110.31
Caſus nouus ad legem Velleam adiectus 245
Caſui plerumque adſcribi ſolet quod à Principis nutu dependet 256
Cauſam adprobare 10.22
Cauſaria miſſio 203.1. & 209.12
Cenſitores 133.29
Cenſores ead.
Centeſima uſura 81.3
Centuria 89.2
Ceruidius Scæuola 219.20
χρηματισμός 127.14
Ciuibus demum Romanis teſtamento relin-

to relinquere licet 232
Ciuiles annonæ ad differentiam omnium militarium dictæ 260
Cognomen 127.20 & 129.33
Collega 216.11
Comes ſacrarum largitionum unde dictus 260
Concepti furti actio 143.23
Conſobrinus 64.9
Conſtantinus Harmenopulus 13.10. & 144.13
Contextum 124.19
Contubernalis 101.35 & 102.12
Conueteranus 210.29
Coryphæus 219.28
Creanomia. 141.11. Culleus. 86.24
Culpam præſtare 116.7
Curia 196.44 Curiales. ead.

D

Deciens, decies 70.2
Decuriones 185.31
Decurionum ordo 196.43
Definitio, non diffinitio ſcribēdum 135.9
Defunctoriè 186.21
Delegatorij iudices unde dicti 259
Dena. 97.27 Denarius 72.8
Deprecatio 123.32
Deſertor 120.10
Detextū 124.15
Diapſephiſtæ 224.5
Difficile eſt id procedere, quod nullo iure potuit 245
Diuiſores unde dicti 258
Dolium 86.35 Drachma. 76.17

E

Emancipatione inſtitutio non tollitur 238
ἑλικῶς 174.9 Emanſor. 120.9
Emerita ſtipendia 209.22
Epiſtathmia 199.43
ἐπώνυμον 129.36
Erro 120.4
Ethruſca lingua 89.26
Eunuchus pontifex fieri poteſt 111.3
Eunuchorum tres ſpecies 110.29
Exconſule 107.8
Exhæredatio odioſa 243
Exhæredationem ipſam antiquiſſimis temporibus introductam Iuſtinianus adfirmat 230
Expreſſa plerumq; nocent 242
Exqueſtore 107.8

F

Feuda, an militiæ fuerint 263. & 264
Feudorum conſuetudo unde originem ſumpſerit 264
in Fideicommiſſis ſola uoluntas ſeruatur 231
Filius nō creditur in rebus humanis fuiſſe, cum in ea cauſa decedit 245
Filij 190.28
Furtum quid 143.30
Furtum capitali pœna punitur 144.27
Furtorum quatuor genera 144 36

G

Gallus Aquilius teſtamentorum conſeruationi quomodo proſpexerit 228
Gallus modum tantum ſub condicione inſtituendi poſthumi nepotis oſtendit, & in uſum uertit 246. & 235
Gallus poſthumos nepotes poſſe inſtitui, qua formula induxerit 236 & 237
Gellius non bonus latinitatis auctor 57.35
Geno, pro gigno 57.24
Græcæ linguæ cognitione multa iuris ciuilis loca melius intelligi 53.5
Græce difficulter ius ciuile tractari 188.27
Græci latinis uerbis ſæpe utuntur 188.35
Gratia 59.8
Gratiani error 36.31
Gremia, & gremiales arbores 123.16
Gymnaſia 193.37
Gymnaſiarcha 193.36

H

Hæreditates teſtamento iure facto ratæ

ratæ ſunto 233
Haloander in quibus errauerit 5.30 & 22.6. & 31.25
Haloander quib. lib. uſus ſit 92.12
Haloandri laus 13.20. & 50.5. & 108.8
Hieronicarum prœmia 262
Honeſta miſſio 208.1. & 209.11
Honoraria clientelarum 261
Hypomnemata 221.6
Hypomnematographi 221.8

I

IGnominioſa miſſio 209.14
Incola 221.32
Infinitiuorum uſus 50.23
Iniuſtum teſtamentum quod 'nam dicatur 238
Inſcriptiones ſingulorũ capitũ 19.14
Inſtructum 63.2
Inſtrumentum ead.
Interpretes iuris ciuiles quare de militia nihil tractarint 255
Ioannes Græcus Iuriſconſultus 55.6
Iter fieri, ſeruitutem & factum continet. 249. Iterum 110.19
Ius antiquũ, compluribus locis ad leges xij. Tabularum referri 240
Ius Ro. ciuitatis pecunia quæri ſolitum 258
Iuſtiniani conſtitutiones omnes Græcæ non ſunt 50.2

L

LAelius Taurellus 1.35
Laſciuia 158.3. Latitare 135.16
Legio 214.2. λιτάνεια 172.7
Leonhardus Portius 83.29
Lex Iunia Vellea tutelam confirmauit. 235. Lex Regia. 264
Legis Velleæ primum caput, quos ſpectarit 243. & 244
Lege Vellea prouiſum, ſicut filius inſtitui, uel exhæredari nominatim debet, ita & nepotem neptem'ue, &c. 234
Lege Vellea quid inductũ ſit 234
Leges in capita diuiduntur. 2.26
Liberi 190.28 Libertas iuſta 126.19
Liberti & ipſorũ filij tribuum ius nũquam habuerunt 258
Libertini 189.9
Libitinarius 171.25
Libra argenti. 77.20 auri. ead.13
Librarij 223.28
Limitanei agri ad milites pertinebãt. 264 Limitanei milites ead.
Logiſtæ. 224.35. Logographi. ead.
Luxuria 155.31

M

MAngones qui 16.32
à Maiorib. conſtitutorum nõ omnium ratio inquirenda 232
Marianus Socinus 45.22
Maſſurius Sabinus 27.4
Mediocritas 207.2
Merere ſtipendia 121.4
Metreta 87.13
Metropolis 196.16
Migrare 164.18
Miles, qui ſub armata militia ſtipendia meruit, cõdemnatus, quatenus cogitur ſoluere 253
Miliarium 149.12
Militares annonæ, & ciuilibus ordinibus erogabantur 260
Militia quid ſit 260
Militia aduocationis 261
Militia ex caſu quæ 256. 257. 258
Militia literata quæ ſit 259
Militia urbana ead.
Militiæ ad quandam cauſariæ miſſionis ſpeciem ſpectare uidetur 258
Militiæ an alienari & pignori ſubijci potuerint 262
Militiæ frequens in iure mentio 253
Militiæ manifeſtæ, quæ uendi, aut pignori opponi poſſunt 256
Militiæ nullũ aliunde reditum quàm principũ liberalitate habuerũt 259
Militiæ quæ apud Iuriſconſultos & legari & emi leguntur, an ad Palatinas referri poſſint 257
Militiarum mos uetuſtus 255
Militijs omnibus principum liberalitate ordinarij reditus fuerunt 261
Miſſionum genera 209.10
Modiatio 88.27 Modius ead.25
Mulier pro uxore 47.30

N

N

Narſes eunuchus 111.21
Nebriſſenſis 77.31
νεκροθάπτης 171.25
Nepotis ius à medio tollitur capitis deminutione 238
Neratius Priſcus 26.38
Nicolaus Neapolitanus 225.38
Nomen 127.19
Nomenculator 224.9
Nominis mutatio 127.15
Non uelle, & nolle, nil differunt 12.35
Nullum aliàs pro neutro legimus 246. & 247
Nutricia 000

O

Oblati furti actio 143.25
Officia Romanæ aulæ, an maſfeſtæ militiæ dicantur 255
Oſtenſionales milites quare dicti 258

P

Palatina officia nõnumquam militiæ appellantur 255
Palatinum poſſeſſor nõ horreat 259
Palatini nullum cũ Prouincialibus commertium habere debent 259
Pandectæ Ethruſcæ quot habeant uolumina 106.2
Pandectæ Piſanæ quare pro emendatiſſ. habeantur. 1.20
Pandectarum omnes libri ex Florentinis deſcripti 3.38
Pandectarum ordo 101.14
Pariare 160.15
Pariatio 160.21
Pariator 160.17
Participiorum uſus 50.8
Particula, Mihi natus, ius ſui denotat 237
Particula, Sed uidemus, quam uim habeat 250. & 251
Paſſus 88.35
Patruelis 65.13
Patruus magnus 65.12
Patruus maximus 66.30
Paulus Caſtrenſis 103.13
Paulus Pariſius 45.19
Pedaneus iudex 10.23. & 36.18
παντάδια 2.7
Pertextum 124.15
Pes 88.34
Philoſophus 197.33
Phœnicarchia 202.21
φρύγιον 123.19
Plautius 25.26
Pœna certe pecuniæ promiſſa ſi quid aliter factum ſit, quomodo intelligatur 248. & 249
Politianus 163.34
Politiani error 3.7. & 108.2
Politiani locus 91.21
Politor 153.36
Poſthumus alienus, an apud antiquos inſtitui potuerit 229. & 229
Poſthumus alienus incertis perſonis ſimilis eſt, ideo inutiliter ipſi legamus 232
Poſthumus teſtamenti factionem habet 231
Poſthumi per uirilem ſexum deſcendentes ad ſimiltudinem filiorum exhæredandi ſunt, ne teſtamentũ agnoſcendo rumpant 232
Poſthumi, qui ſi uiuo parente nati eſſent, in poteſtate futuri forent, ſui hæredes ſunt 229
Poſthumi ſui, & alieni, dupliciter accipiendi 228
Poſthumos inſtitui aut exhæredari debere, antiquitati placuit 230
Prænomen 127.20. & 129.12
Præſtare & præſtari in idem recidit 249
Prætexta 136.4 Prætextatus 130.6
Prætextatus magiſtratus 136.27
Prætoriæ ſtipulationes omnes, eiuſdem interpretationis 251
Prætoriæ ſtipulationes, quo pacto intelligendæ 252
Primicerius 213.36
Primipilaris 213.18
Primipilatus 263
Proauus auus eſt 238
Proconſulis appellatione Prætorem non uenire 22.38
Propior, aut propius ſobrino 63.6

Proro-

Prorogare nummos 161. 3
Prouinciale edictum 23. 4
Prouinciales qui 184. 26
Prudentium uerba captanda non ſunt 249
ψῆφος 224. 4
Pubertas 211. 10
Pueri prænominib. caruerũt 129. 22
Pyrrhus Anglebermeus 77. 36

Q

Quinarius 72. 8

R

RAtum haberi 6. 5
Rhapſodiæ 141. 24
Reliquari 160. 31
Reliquatores 160. 33
Rhetores 194. 25

S

SAcerdotij munus 199. 8
Sanguine iuncti ſui hæredes dicuntur 229
Scribæ 225. 30
Scriptulum 76. 11
Scrupulus 76. 13
Sedularia 20. 5
Semper diſcendum 34. 30
Senatorum ordines 213. 1
Serui à militia prohibentur 263
Seſtertium 71. 25
Seſtertius 72. 9
Seſtertij æſtimationis mutatio 73. 22
Sexta hora 162. 8
Sextantarij aſſes 72. 32
Sextarius 88. 29
Si quis ex ſuis hæredibus ſuus hæres eſſe deſierit, liberi eius & ceteri in locum ſuorum ſui hęredes ſuccedunto 244. & 245
Sidus 76. 29
Silentiariorum militia, inter eas quæ ex caſu uocantur connumeratur 257
Sin, pro ſin minus 47. 33
Sitonia 199. 44
Sobrinus 64. 26. & 66. 21
Sophiſmata 195. 18
Sophiſta 195. 12
σοφιστεύειν 200. 33 Sorites 173. 24
Spadones 110. 30. & 111. 33
σπουδαῖον 46. 35 Stadiũ 89. 2
Stipendia, emolumenta, & annonæ promiſcuè accipiuntur 259
Stipulationum quędã in dando, quędam in faciendo conſiſtunt 248
Studioſum 46. 34
Surdus teſtamenti factionem habet 231
Suus hæres eſſe dicitur, quicũq; mortis tempore in poteſtate reperitur, ſiue filius, ſiue eo præmortuo nepos 229. & 233
Sui hæredes antiquo iure exhęredari poterant 229
Synopſis 142. 19
Syriarchia 202. 21

T

TAbellæ 194. 8
Tabellarij 194. 9
Tabellio 194. 9
Taberna 101. 33
Tabulæ 194. 3
Territorium unde dictum 265
Tertium conſule 110. 1
Teſſeræ frumentariæ 260
Teſtamentum non iure factum dicitur, in quo iuris ciuilis ſolẽnia defecerunt. 238
Teſtamenti caput, eſt inſtitutio 243
Teſtamentum qui faciet, is omnis uirilis ſexus, qui ei cum naſcetur ſuus hæres futurus erit, inſtituendi poteſtatem habeto 244
Theophilus iuriſconſ. 126. 29
Thlibiæ 110. 32
Tituli præpoſtere ſcripti 90. 26
Toga pura 136. 6.
Tremiſſis 80. 11
Triboniani erratum 33. 2
Tribulibus pecuniam diuidi conſueuiſſe notum eſt 258
Tribuni ærarij 260
Trientes uſuræ 83. 1
Trulla 88. 20
Τρυφὴ 159. 2
Turpitudo in diſpoſitione uerſari nõ debet 230

Tyro

Tyro 211. 21

V.

VBera emungenda non ſunt, ut ſanguis manet 249
Venire, non uænire 135. 9
Verbis legis 12. Tabularum, Is uti legaſſit ſuæ rei ita ius eſto, latiſſima poteſtas tributa uidetur 228
Veteranus miles 208. 3
Viglius 25. 14. & 82. 27
Vindico, non uendico 135. 9
Viſceratio 140. 30
Viſio 58. 10
Vitellius 26. 19
Vlpiani laus 188. 1
Voluntas ſola in fideicommiſſis ſeruatur 231
Vſio 57. 28
Vſuræ pupillares 84. 29
Vſuræ ſemiſſes 85. 27
Vtiles impenſæ 12. 22

FINIS.

ERRATA.

Pag. 131. uerſ. 1. Simili appellatione 164. 1. atq. alterum 183. emendanda eſt paginæ huius ſignatura p 2. debet enim eſſe q 2. Sunt & alia leuiora, quæ lectorib. emendanda relinquimus: item illa, in quib. propter Florentinar. Pandectar. ſcripturam à recepto ſcribendi uſu diſceſſimus, ut illam ipſam antiquitatem repræſentaremus. Itaq. ſemper ſcribendum eſt quicumq. epiſtula, nonnumquam, condicio, Mucius, heres, ceterum, & alia id genus. Notas quoq. omnes ſi per librarios, & Accurſianos noſtros licuiſſet, libens omiſiſſem: his paucis exceptis, quib. crebro utimur, Omnib. maior, atq. quæ in illis libris reperimus, ſed raras.

DE FLORENTINIS PANDECTIS,

AN VERVM SIT EX EIS CETERAS ESSE EXSCRIPTAS, utq. erratum in omnib. libris ſit, præpoſtere quibuſdam chartis ſcriptis, atq. etiam titulis. I.

QVO honore, quaq. ut ita loquar, ueneratione Ethruſcæ pandectæ Piſis olim, nunc Florentiæ habitæ ſint, arbitror ignorare neminem: id tamen iure iniuriáue fiat, uenit nonnumquam in dubitationem. Nam qui eos libros ab ipſo Iuſtiniano, aut à Triboniano potius, cōſcriptos exiſtimant, ut cum de alicuius loci ſcriptura dubitaretur, haberent homines, quò uenirent, minui Cæſarum maieſtatem exiſtimant, ſi non omni honoris genere cumulentur.[a] Qui uero introſpexere mancam aliquando, & lituris punctiſq. notatam crebrius, quàm optimis libris faciendum erat, ſcripturam:[b] item illi, qui quod ipſi efficere nō poſſunt, uituperant: reprehendendos eos eſſe arbitrantur, qui in legendis illis elaborant. Sed mihi neutri audiendi eſſe uidentur. Nam cū eos libros diligentiſſime perlegiſſem, in ea ſentētia ſum, ut unicum illud quidem exemplum arbitrer, ad quod omnes omnino qui hodie extant Digeſtorum libri conſcripti ſunt: ſed tamē id non credam Iuſtiniani tempore ſcriptum fuiſſe. Vtrumq. quib. argumentis mihi probetur, oſtendam. Et principio illud, quod in omnib. reb. per magnum exiſtimatur, prætereundum non eſt, omnium iuris ciuilis ſtudioſor. hominum eam eſſe à maiorib. acceptam opinionem, & à ueterib. præceptorib. per manus ad nos traditam ſententiam, illos libros integritatem ſcripturæ ſemper ſeruaſſe,[c] totoſq. Piſis fuiſſe,[d] quamuis ceteri mendoſi manciq. circunferrentur.[e] Itaq. ipſum Bartolum traditur, cum eſſet ei cum Peruſino Baldo magna de re cōtentio, & de cuiuſdam capitis ſcriptura dubitaretur, Piſas ad hoſce libros miſiſſe.[f] uulgoq. fabula neſcio quæ de Baldo iactatur, manus eum in bonos lib. intuliſſe, capiteq. Cornelia lege eſſe damnatum. Sed hæc, ut dixi, fabula tanto uiro minime digna, faceſſat. Illud ſine dubio eſt, in optimor. uiror. controuerſia Piſanis Digeſtis obtemperatum. Quod nunquam feciſſent, niſi ex eo libro, ceteros ortos eſſe arbitrarentur. Iam uero illud me uehementer mouit, atque adeò coēgit: quòd illorum librorū errata maximam uarietatem omnibus libris crearunt his locis, quibus de ſuo noſtri emendare audebant: quibus uero erratum nō eſſe illi arbitrabantur, totidem uerbis eiſdemq. erroribus ſcriptum eſſe uideam. Oſtendit mihi Florentiæ Lælius Taurellus iureconſultus, uir optimus, & mihi amiciſſimus,

a Ang. Poli. in epiſ. et miſcel. et Bolo. in interpr.

b Alc. lib. iij. ca. xij. diſpun. & §. Cato.

c Sali. l. i. de reb. cre.

d Bar. in rubr. ſol. matr.

e Alber. poſt Accur. l. quærebatur. §. tres partes. ad. l. Fal.

f Barto. l. ſi creditor. §. ult. de diſtr. pi. l. nemo. de pac. l. filius f. §. diui. l. ea lege. C. de con. ob cau. Alex. l. ſi filiof. §. ſi uir. ſol. mat.

præpoſtere in omnibus libris tres ultimas Digeſtorũ chartas eſſe, propterea quod idem error à ſe tum primũ animaduerſus, conglutinatoris peccato in illis Florentinis libris eſſet. Quem errorem dum explico, uelim, ut is qui hæc legat, librum quinquageſimum Pandectarum in manibus habeat, quo poſsit facile quæ ſcripſi cognoſcere. Solent librarij, ut facilius conglutinent libros, collectiones quaſdam chartar. facere, quas nouo uerbo quinterniones aut quaterniones, Græci τετράδια appellãt. His uario modo Pandectarũ ſcriptores uſos animaduerti, denis ſæpe & octonis chartis, quaternis nonnunquam & ſenis collectionem illam componentes, prout libror. diuiſio patiebatur. Extremo autẽ loco quotenis chartis initio collectio illa conſtiterit, ignoramus. extant quidem quinq. non ante multos annos inter ſe conglutinatæ. Quod ut mihi fit uериſimile, in Malfitana bibliotheca[a] uel ut quibuſdam uidetur, in Byzantia, cum negligenter eo libro uterentur, extremæ chartæ, ut fit, aut amiſſæ ſunt, aut uetuſtas eas tales reddidit, ut Piſani, qui eos libros expoliuerunt, abſtulerint. Necq. tamẽ eſt, quod deſiderentur. his enim quæ extãt, totus ille tractatus DE DIVERSIS REGVLIS IVRIS, *ſcriptus olim fuit, hodie uno capite mancus eſt. Errauit tamen Piſanus (ut opinor) librarius: qui cũ quinq. illas diſſolutas chartas ad extremũ conglutinaret, nõ animaduertit earũ ordinem. Habuitq. errati nonnullã excuſationẽ, quod ea quæ ſcripturi ſumus, ut uera eſſe negari non poteſt, ſic nõ facile quiſquã deprehendiſſet. Tota autem res ita ſe habet. Quinq; illar. chartar. quas extremas in Tuſcis Pandectis eſſe diximus, et diſſolutas, prima, tria extrema uerba habet trigeſimi ſecũdi capitis:[b] (utor autem his numeris, qui licet illis libris non fuerint adſcripti, habent tamen ueterum legum, quæ in multa capita diuidebantur, imitationẽ.[c]) Secunda quoq. charta, extrema quatuor uerba capitis lxxiij.[d] retinuit, quod fecit, ut utraq. ſuo loco conglutinaretur: cum imperitiſsimus quiſq. quid cuiuſq. eſſet, facile cognouiſſet. ut etiam quintam, quæ extrema erat, agnouerunt, propterea quod non tota conſcripta fuit. at reliquas duas, quoniam à duor. capitum initijs cxviij.[e] & clx.[f] inciperent, non recte conſtituerunt. Eum errorem Lælius meus ita depræhendit. extremum caput chartæ tertiæ Florentiæ eſt clix.[g] in ceteris libris, id. ita ſcriptum illic. Idem (ſignificatur autem Iauolenus) libro ſexto Epiſtolarum: non poteſt dolo carere, qui imperio magiſtratus non. ut ultimum uerbum deſideretur. ſed tamen ultima charta, ante initium cc. capitis[h] ueſtigia quædam tenuia apparent huius uerbi* PARVIT. *quod uerbum ſi cxcix. capiti[i] coniungatur, quod per ſe ſatis integram ſententiam obtinet, nihil efficiet: ſi uero illi clix,[k] mire quadrabit, expuncto uerbo* OBTEMPERAT, *quod Florentiæ nõ eſt, Accurſius tamen proximo con-*

a Vigl. ante Theophili inſtitu.
b l. quod attinet. de diu. reg iur.
c l. capite quinto. de adul. inſt de lege Aqu. in pri. & §. liberum. & §. capue tertio. atq; apud Ciceron.
d l. quo tutela.
e l. creditor
f l. qui in ſeruitute.
g l. non poteſt dolo.
h l. quotiens nihil.
i l. ad ea. in fine.
k l. non poteſt.

coniunxit.[a] *ſed quoniam id uerbum non ſatis cognitum, neq. erat illic neceſſarium, uarie ſcriptum eſt. Florentiæ extrema parte chartæ quartæ ita eſt ſcriptum: In ſolidum tenentur, hoc eſt unuſquisq. pro ea parte qua heres eſt: & eadem hæc duo puncta adſcripta, ut illic addi ſolent ad caputum finem. Accurſiani ſcribunt, hoc eſt, ut unuſquisq. pro ea parte, qua heres eſt, patiatur aut condemnetur, aut cõueniatur. Politianus eodem errore deceptus,* QVA HERES EST FVIT, *deſcripſit. unde Bolognınus* EST SIT, *& ab eo Haloander in Noricis libris* QVA HERES SIT. *Eſt etiam huius rei fortiſſimum argumentum ex libris iuriſconſultorum, qui ſingulis capitib. Florentiæ ſcripti ſunt, ut iuſſerat Iuſtinianus.*[b] *Nam fieri non poteſt, ut cxcix.*[c] *caput ex Vlpiani libro lxxi. ad edictum ſit, ut eſt, et cc.*[d] *ex eiusdem libr. vij. Epiſtolar. cum in indice eor. libror. ex quib. Pandectæ ſumptæ ſunt, Vlpiano nulli epiſtolar. libri adſcribãtur. At ſi clix.*[e] *coniunxeris, cuius uerba retulimus, Iauoleno adſcribetur, qui epiſtolar. libros quatuordecim ſcripſiſſe dicitur. Ex his itaq. apparet, clix. caput c. c contungendum: quæ uero inter ea capita ſunt, ante cxviii.*[f] *ſcribenda: ut poſt cxvii.*[g] *quod Pauli eſt lib. xi. ad edictum, caput clx.*[h] *ſequatur Vlpiani lib. xii. ad edictum, & cetera capita ex libris ad edictum Pauli & Vlpiani ſumpta adſcribãtur, quoad perueniatur ad cc*[i] *caput, ante quod illa, quæ antea ſcripſi, interponenda ſunt. hoc eſt capiti cxcix.*[k] *adſcribendum eſt caput cxviii.*[l] *quod Caij eſt lib. xxvi. ad edictum prouinciale, & quæ proxima ſunt ad clx.*[m] *quod alio loco collocauimus, ſed centeſimo quinquageſimo nono*[n] *adſcribes ducenteſimum,*[o] *& reliqua omnia. Hæc emendatio multo eſſet apertior, ſi ut Florentiæ eſt, omnib. libris ſingulor. capitum inſcriptiones extarẽt: quod ut antea ſcripſi, Iuſtinianus fieri iuſſerat¢.*[p] *Eſt enim perpetuó ferè à Triboniano in Digeſtis obſeruatum, ut quoad rerum tractandarũ ordo pateretur, libror. etiam ordo, ex quib. illa deſcribebat, ſeruaretur. Quod præſertim ſub titulo* DE VERBOR. SIGNIFI. *& hoc* DE DIVERSIS REGVLIS IVRIS ANTIQVI, *factum eſt. ut ex interpretatione edicti perpetui Pauli, Vlpiani, ac Caij, quæ ad hoſce titulos pertinerent, edicti ordine ſeruato collocarentur: item quæ ex Sabinianis libris Vlpiani, Põponij, & Pauli ſumuntur, eodem ordine, quo Sabinum arbitror ſcripſiſſe, conſcriberentur. Iſq. ordo noſtra, aut Læliana potius emendatione, belle ſeruatur. Ex his apparet, errorẽ Piſani librarij omnes librarios ſecutos. et negare audeo, extare aliquem Digeſtorum librũ, quo non idem error. ſit. Quib. conſequens eſt, ex Florentinis ceteros omnes deſcriptos. quod ſi uerũ eſt, ut eſſe oſtendi, ad eorum libror. ſcripturam omnes libri emendandi, omnia negotia, controuerſiæq. omnes tranſigendæ ſunt, quo nihil maius aut amplius*

non tamen semper.

a l. ad ea ubi Accurſ.
b l. ii. §. tanta. C. de uet. iu. enu.
c l. ad ea.
d d. l. quotiẽs.
e d. l. non poteſt.
f l. creditor.
g l. prætor.
h l. qui in ſeruitute.
i d. l. quotiẽs.
k l. ad ea.
l l. creditor.
m l. prætor.
n l. nõ poteſt.
o l. quotiens.
p l. ij. §. tanta de uet. iure.

dici poſſe uideretur. Huius ſententiæ eſt non leue argumentum, quod nihil ad hanc diem ſit à Politiano, Budæo, Alciato noſtro, aut ceteris Græce reſtitutum, quod ab alijs libris ſit ſumptum, quàm ab his ipſis, de quib. loquimur, aut ab eorum exemplis, non ante multos annos ſcriptis.

Huc accedit inſigne erratum Læliano illi ſimile, explicatione facilius. Errauerat illarum Pandectarum librarius libro xxxvij. Digeſtorum. & poſt tractatum DE DOTIS COLLATIONE *cum tractatum ſcripſerat, qui in omnib. hodie libris extat,* DE VENTRE IN POSSESSIONEM MITTENDO: *poſt quem, illum quem ſcribere debebat,* DE CONIVNGENDIS CVM EMANCIPATO LIBERIS. *Id cum poſtea ſiue ipſe librarius, ſiue libri dominus animaduertiſſet, in margine hæc uerba adſcripſit ad titulum De uentre in poſſeſſ. mitten.* οὗτος ὁ τίτλος μετὰ τὸν ἑξῆς εἰσίν. *duo tamen ultima uerba ductu quodam calami ita coniunxit, ut ne Politianus quidem intellexerit. In eius enim libro nos Florentiæ ſimilem notam uidimus illi, quam Græcus ille quiſquis fuit, fecerat. Et cum ex Politiani libro eandem Bologninus deſcribendam curaſſet: Gre. Haloander* ἐξήκοσιν *interpretatus eſt, ut in Noricis libris edidit: quod uerbum quid ſibi uelit ignoro. Eſſe tamen uerum quod antea ſcripſi, erratum à librario, atq. uti ſcripſi emendatum errorem, emendandum in ceteris eſſe: indice titulorum, & numero, qui ad eũ titulum nonus, ad proximum octauus Florentiæ eſt adſcriptus, probatur. Item ex initio & inſcriptione primi capitis utriuſq. tractatus. Scribit Vlpianus lib. xli. ad edictũ.*[a] *Sicuti liberorũ eorũ, qui iam in reb. humanis ſunt, curã Prætor habuit: ita etiam eos qui non dum nati ſint, propter ſpem naſcendi nõ neglexit. Nam et hac parte edicti eos tuitus eſt, dum uentrem mittit in poſſeſſionem uice contra tabulas bonor. poſſeſſionis. Hæc Vlpiani uerba multo aptius & manifeſtius ſcripta ſub titulo* DE VENTRE, *poſt tractatum* DE CONIVNGENDIS *erunt. Refert enim ſe eò Vlpianus, ut cum ſub illo proximo titulo liberis conſultũ ſit natis, hoc uentri conſulatur. Cui coniungitur apte tractatus* DE CARBONIANO EDICTO, *eodem xli. libro ab Vlpiano traditus. Ille autem* DE CONIVNGENDIS CVM EMANCIPATO LIBERIS, *ab Vlpiano libro xl. tractatur. quod ipſum oſtendit, ante illos duos eſſe collocandum, & poſt tractatum* DE DOTIS COLLATIONE, *qui ex eodem libro eſt. Secutus autẽ Tribonianus eſt, quoad licuit, perpetui edicti ordinem, ut conſtit. i.*[b] *de ueteri iure enucleando fieri iuſſit Iuſtinianus, & id expreſſum eſt capite altero de ſtatu hominũ. Vnde cõſequens eſt, librarij errorẽ omnes ad hãc diem librarios ſecutos, propter Græci illius emendatoris minime perceptam notam. Item illud cognoſcimus è Græcia eos libros in Italiam allatos, neq. enim fieri potuit,*

a l. i. de uentre in poſſ. mi.

b §. cũ. hæc.

ut

ut cum iuris ciuilis cognitio non ante multos hic annos reſtituta ſit, ſuperiorib. in Barbarorum profligatione poſt Iuſtinianum actis, eiuſmodi liber à Græcis librarijs ſcriptus, aut ab eiſdem emendatus in Italia, aut à Latinis hominib. fuerit. Niſi forte eos audiamus, qui Rauennam Exarchoſq. neſcio quos loquuntur.[a] Magis probo eos libros, cum ius ciuile Byzantij traderetur, ſcriptos poſt aliquot annos, quàm Iuſtinianus è uita migrauit. Fuiſſeq. ſtudioſi alicuius uiri in Græcia, non publicos, mihi fit ueriſimile. Maximum eius rei ſignum eſt, quod numerorum & uerborum notis uſi multis locis librarij ſint, quas notas Iuſtinianus trib. conſtitutionib. fieri prohibuit.[b] Hoc habent ab Iuſtiniani temporib. alienum: item quod antea dicebã alios reprehendere, menda frequentia partim ſublata, partim ſcriptorem deſiderantia. Quæ ablata ſunt, oſtendunt ad alicuius libri exemplũ eos libros emendatos: quæ adhuc deprehenduntur, indicant non ut ſingulare quoddam iuris monumentum, ut nunc meritò habentur, initiò habitos eos libros.

[a] Accur. in rub. ſol. matr.

[b] l. i. et ij. C. de uet. iure. et in proœ. dig.

QVIB. LOCIS MVLTI NEGATIONEM AUT ADDANT, AUT AUFERANT, QUID IN FLOREN. PAND. SCRIPTUM SIT.

Et principio de Noricor. libror. erratis. II.

IActa ſunt, ut arbitror, ſuperiori capite fundamenta eorum librorum auctoritatis, quibus noſtras emendationes tuemur. Neq. enim digitũ progredi potuiſſem, niſi cõſtituiſſem antea ab illor. libror. ſcriptura, utpote origine & fonte iuris præclaro, diſcedi neutiquam poſſe. Nunc illud explicemus, quod maxime utile eſſe cenſeo omnibus his, qui aut in foro, aut in gymnaſijs ius ciuile tractant. & aientis negantiſq. ſcripturæ uarietatem, quod eo libello, quem ſuperiorib. dieb. ad Antonium Pernotum Nicolai F. Pontificem omnib. naturæ & Mineruæ dotib. præſtantiſſimũ miſimus, qui quartus eſt noſtrar. emendationum, facere cœperamus,[c] è multis Digeſtorum locis auferamus. Illud tamẽ illic egimus, ut Noricor. librorum eo in genere errata emendaremus, propterea quod contrà in eis minime inemendatis libris eſſet, atq. Florentiæ repeperiſſem. Nunc uero & id genus quædã addemus, et multo plura, de quib. & ab Accurſio, & ab ipſo Haloandro, & And. Alciato, atq. alijs dubitatum eſt. Marcianus libro tertio Inſtitutionũ ſcribit,[d] Religioſum locum unumquemq. ſua uoluntate facere, dum mortuum infert in locum ſuum: in commune autem (inquit) ſepulchrum etiam inuitis ceteris licet inferre: ſed & in alienũ locum concedente domino licet inferre, & licet poſtea ratum habuerit, quàm illatus eſt mortuus, religioſus locus fit. Sic Florentiæ eſt. at in ceteris, ut etiam lib. ij. Inſtitutio.[e] uel in Noricis li-

[c] c. ulti.

[d] l. in tantum. §. religioſum. de diui. rer.

[e] §. religioſũ. inſt. de rer. diu.

bris, Et licet poſtea ratum nõ babuerit, quàm illatus eſt mortuus. Exiſtimant autem interpretes, ratum non habere eo loco ſignificare, eum, qui conceſſerat, pœnituiſſe. Sed falli eos & Florentini libri, & Theophilus Græcus inſtitutionum interpres manifeſtò oſtendunt. Eſt enim illic RATVM, ut debet, acceptum: ut illa ſtipulatione, Ratam rem dominum habiturum.[a] & iuris ciuilis regula, In maleficijs ratihabitio mandato cõparatur.[b] ut religioſus locus fiat, quamuis non concedente domino illatus ſit mortuus, modo id ratum habuerit. In hoc Haloander cum ceteris errauit: in illo ſolus, capite vij. de pactis.[c] Cum enim Florentiæ, ut in alijs libris, ſit, Si ob maleficium ne fiat promiſſum ſit, nulla eſt obligatio ex hac conuentione: edidit is, ſi ut maleficium fiat promiſſum ſit, quod nullam haberet difficultatem. Item ſolus, quod ſciam, ca. xiv.[d] Quod metus cauſa, edidit, Si quis per metum reus ſit conſtitutus, & fideiuſſorem nolentem dederit, et ipſe & fideiuſſor liberatur. Cũ in ceteris, ut Florentiæ, eſſet, fideiuſſorem uolentem dederit. Secutus autem eſt, ni fallor, quod poſtea dicitur: Si ſolus fideiuſſor metu acceſſit, non etiam reus, ſolus fideiuſſor liberabitur. Quaſi uero prius de utriuſq. metu, poſtea de ſolo fideiuſſore agatur. Sed multo elegantior eſt uulgaris ſcriptura, ut non connexæ, ſed ſeparatæ ſententiæ ſint, & priori ſpecie reus metu, fideiuſſor ſponte, poſteriori è contrario contraxerint. Sub titulo quoq. de capite minutis Paulus ait:[e] Tutelas etiã non amittit capitis minutio: exceptis his quæ in iure alieno perſonis poſitis deferuntur. Haloander nõ deferũtur, qui alios ſcribere teſtatur: quæ alieno iure perſonis proximis deferuntur. Sed illud in Florentino & Accurſiano libro eſt, & ab omnib. receptum. At ſub titulo ad L. Aquiliam in omnib. libris non recte ſcriptum eſt ca. lij.[f] conſulebatur, num damnum iniuria uideretur dediſſe? Sed ut Florentiæ ſcriptum fuit: Conſulebat, num damnum iniuria non uidetur dediſſe, quoniã prior flagello percuſſus eſſet? Errori cauſam dedit recentis cuiuſdã audacia, qui in ipſis illis libris negans uerbum circunſcripſit hoc pacto (NON) quo deleri olim uerba ſolebant. idq. non recte factum eſſe, ex Alfeni reſponſo cognoſcitur. Sed & caput xvi.[g] de interrogationib. in iure. mendoſum circunfertur. Cuius uerba Florentiæ ſunt hæc. VLPIANVS libro xxxvij. ad edictum: Si ſeruus ab hoſtib. captus ſit, de quo quis in iure interrogatus reſponderit in ſua poteſtate eſſe, quamuis iura poſtliminiorũ poſſint efficere dubitare nos: adtamen non puto locum eſſe noxali actioni, quia non eſt in noſtra poteſtate. Haloander non peſſime edidit, Quamuis iure poſtliminium poſſit interim nos efficere dubitare. Heruagius uero, cum Noricam editionem ſequiſe profiteatur, hoc loco Nõ pro nos edidit. In alijs libris legi, Quamuis iura poſtliminij poſſint iterum nos reficere. & Accurſius ait

alias

a ff. rem ratã ha. & inſt. de ſatiſd. in pri.

b l. hoc iure. §. in maleficio. de diu. reg. iur.

c l. iuriſgen. §. ſi ob maleficium. de pac.

d l. item ſi cum exceptiõe. §. Labeo ait. qđ met. cau.

e l. tutelas. de capi. minu.

f l. ſi ex plagis. §. i. ad l. Aqui.

g l. ſi ſeruus ab hoſtib. de interro.

aliàs efficere, aliàs reficere. Sed hæc non erant huius loci. Illud uideamus, quod capite xiv.[a] de ſeruo corrupto & Haloander et Heruagius à recepta Florentini libri ſcriptura diſceſſerunt. Et cum ubiq. ſcriptũ ſit, In hac actione non extra rem duplum eſt: id enim quod damni datum eſt, duplatur: illi ediderunt, in hac actione extra rem duplum eſt. Sed cũ damnum duplari dicatur, non duplum extra res à ſeruo corrupto ablatas eſt, ſed alterum tantum ſoluit, quanti damnum æſtimabitur. Sic in furto dicitur, quadruplum extra rem eſſe, in ui bono. raptorum nõ eſſe.[b]

a l. ut tantum. in fine prin. de ſeruo corru.

b §. ex maleficijs. inſt. de acti.

Maius illud peccatum eſt capitis xxiv.[c] de pigneraticia actione. quod male punctis diſtinctum, & ob id negatione addita mendoſum in omnib. libris eſt. Sic autem, ni fallor, ſcribendum: Quod ſi accepit iam pecuniã ſuperfluum reddit. (Verba autem facit de creditore, qui pignus pluris uendidit, quàm debebatur) Deinde adicit. In pigneraticio iudicio uenit, & ſi res pignori datas male tractauit creditor, uel ſeruos debilitauit. Planè ſi pro maleficijs ſuis coërcuit, & cetera. Vulgo ita ſcriptum eſt: Quod ſi accepit iam pecuniam, nec ſuperfluum reddidit, in pigneraticio iudicio uenit. Et poſtea interuallo facto, quo compendiaria quædã Bartoli ſentẽtia, ut ſolet, ſcripta eſt: Et ſi res, inquit, pignori datas male tractauit creditor, & quæ reliqua ſunt. Haloander uero à uulgari eo ſolum diſcedit, quod utraq. ſententia coniuncta, atq. addito uerbo hoc QVEMADMODVM, *ita ſcribit: Quod ſi accepit iam pecuniam, nec ſuperfluum reddit, in pigneraticio iudicio uenit, quemadmodum & ſi res pignori datas male tractauit creditor. Sed præſtat, quod Florentiæ eſt, & nos principio ſcripſimus. Neq. quemquam moueat, quod puncta arbitratu noſtro addamus, atq. mutemus. Sunt enim Florentiæ rara ad admodum: & ob id multis locis in noſtris libris erratum eſſe, paulo pòſt oſtenſurus ſum. Similis error eſt, ſed non tantum nocuit, ca. i. de in rem uerſo. Cuius uerba ſunt. Vlpianus libro xxviiij. ad edictum: Si hi qui in poteſtate aliena ſunt, nihil in peculio habent, uel habeant, non in ſolidum tamen: tenentur qui eos habent in poteſtate, ſi in rem eorum, quod acceptum eſt, conuerſum ſit. Noricus tamen liber, ut ceteri uulgo: Si hi qui in poteſtate ſunt aliena, nihil in peculio habeant, in ſolidum tamen tenentur, qui eos habent in poteſtate. A quib. ille caſus omittitur, cum peculium ſoluendo nõ eſt. Sub titulo uero locati capite xxxvi.[d] negans uerbum ab Haloandro additum eſt, ſed ita additum, ut idem adfirmauerit alios aliter ſcribere. Tractatur autem eo capite de opere auerſione locato, hoc eſt, cum totum certa mercede locatur.[e] quamuis Accurſius locationem ita factam interpretetur, ut conductor periculum præſtet: quod falſum eſſe, alio loco ſcripturus ſum. Interea ut Florentiæ id caput ſcriptum ſit, uideamus.* FLORENTINVS *libro ſepti-*

c l. elegantér. §. & ſi uendiderit. et ſeq. de pigner. act.

l. i. de in rem uerſo.

d l. opus locati.

e arg. l. ult. de l. Rhodia. Halo. Noue. lxxv.

mo Inſtitutionum: Opus, quod auerſione locatum eſt, donec adprobetur, conductoris periculo † eſt. Quod uero ita conductum ſit, ut in pedes, menſuras ue præſtetur: eatenus conductoris periculo eſt, quatenus admenſum non ſit. & in utraque cauſa nociturum locatori, ſi per eum ſteterit, quo minus opus adprobetur, uel admetiatur. His noſtra opinio aduerſus Accurſianos probari uidetur. Additur poſtea, quod Haloander corrupit: Si tamē ui maiore opus prius interciderit, quàm adprobaretur: locatoris periculo eſt, niſi ſi aliud actū ſit. Haloāder, nō eſt. Scio etiam in ueteri quodā libro, conductoris periculo, eſt legi: ſed in utroq. mendoſe. Additur enim: Nō enim amplius præſtari locatori oporteat, quàm quod ſua cura atq. opera conſecutus eſſet. Ca. uero xlviij.[a] *de iure dotiū in omnibus ferè libris ſcriptū eſt: Ne ſi aliter obſeruaremus, ſi intra annum nuptiæ factæ non ſint, uideri poſſit dos ex ea obligatione non deberi. Cum ſcribendum ſit, ut Florentiæ eſt: uideri poſſit dos ex ea obligatione deberi. Quamuis non nego defendi illam ſcripturam poſſe, ſi ita in optimo omniū libro eſſet. Haloandri ſolius error eſt ca. xxxvij.*[b] *de excuſationib. eſt enim hoc pacto in omnib. ſcriptum, quos uidi: Si errore potius, quod ſe pro iure trium liberorum, quod allegabat, excuſatū crederet, quàm malitia ab adminiſtratione ceſſaſſet, utilem actionem nō dandam. is, actionē dandam, edidit. Item cap. primo de Tutelæ. duobus locis ſcripturam mutauit. Cum enim in Florentino libro ſit, ut in ceteris, Vſq. adeò autem ad contutores non uenitur, ſi ſint ſoluendo contutores, ut prius ad magiſtratus qui eos dederūt, uel ad fideiuſſores ueniatur. edidit ille, ſi ſoluendo tutores non ſint. Non inficior locum obſcurū eſſe, & difficilem, ob ea quæ poſtea dicuntur, ſed cenſeo mutari nō oportere ueterem ſcripturam. Paulo pòſt,*[c] *quod dicitur, Nec enim eadem eſt obligatio furti ac tutelæ, ut quis dicat plures eſſe actiones eiuſdem facti, ſed plures obligationes. ille ſcripſit, ut quis non dicat. Neque etiam mutare debuit, quod capite tertio de cōtraria tutelæ et utili actione, fuerat ſcriptū recte: Et ſi ante impendit in rem pupillarē, mox in uſus ſuos uertit, non uidebitur uertiſſe quantitatem, quæ concurrit cum quantitate ſibi debita, ut eius ſummæ non præſtet uſuras. in Norico eſt, ut eius ſummæ uſuras præſtet. Illud cum alijs erratum, quod ca. iij. de iniuſto rupto, edidit: Sed & ſi ſtante hoc (aut ante hoc) aliud teſtamentum, à quo poſtumus exheredatus non ſit, factū ſit. Eſt enim Florentiæ, Sed & ſi ſit ante hoc aliud teſtamentū, à quo poſtumus exheredatus ſit; placet, ſiue poſt mortem teſtatoris naſcatur, ſiue uiuo teſtatore, utrumque ruptum eſſe, & ſuperius per inferius, & inferius per poſtumum. Sub titulo de heredib. inſtituendis caput xix.*[d] *multo aliter interpretandum eſt, & ſcribendum, quàm uulgo fiat. eius uerba ſunt hæc, in optimis*

† periculū Fl.

a l. tali facta. de iure dot.

b l. qui teſtamento. in fine. de excuſ.

l. i. §. plane. de tute. & ratio.

c §. ult. e. l.

l. iij. §. plane. de contra. tute. act.

l. iij. §. ex his. de iniu. rup.

d l. ex facto. i. de hered. inſt.

mus illis libris ita ſcripta. Vlpianus libro ſeptimo ad Sabinum: Ex facto etiam agitatũ Pomponius & Arrianus referunt. ſi quis uacua parte relicta ita inſtituerit, ſi mihi Seius heres [c] non, erit, quem nõ inſtituerat, Sempronius heres eſto: an hic occupare poſſit uacantem portionẽ? Diximus antea, eum fuiſſe ueteribus delendi morem, ut uerba illis ſemicirculis includerent, & quamuis illo loco [a] recens manus agnoſcatur, hoc uero antiqua eſſe uidetur. Et mihi probatur uerbum hic negans delendum eſſe, ſit licet in Norico, & in ceteris omnib. quos uidi. Eſt etiam idem uerbum circunſcriptum ca. xxiv. [b] depoſiti. non facile dicendũ [c] non, eſt. & inductum ca. lviij. [c] de ædilicio edicto, non prius uenditori reſtitui NON debeat. inductum quoq. et expunctum ca. vi. [d] rem pupilli. nam ſi præſens ſit, & fari NON poteſt. Quib. locis negationem ſcribit nemo. Sic itaq. arbitror in condicione fuiſſe, ſi mihi Seius heres erit: & de Sempronio dubitatum, nõ de Seio, ut uulgo creditur. Ridiculum autem eſt, quod Accurſius ait, eſſe, qui non quem non inſtituerat, ſed quem inſtitueram, ſcribant. Capite uero xxxvi. [e] De teſtamento militis, recte fuerat: Nec inſtitutum, cum bonæ fidei poſſeſſor fuerit, quod inde ſeruari non potuiſſet, præſtare. Licet Haloander ſeruari potuiſſet ediderit, in Florentino tamen libro una littera peccatũ eſt. eſt enim præſtari ſcriptum, non præſtare. Caput etiam nonum [f] de legatis mendoſum in Norico, & in Florentino libro eſt, illius tamen libri mendum maius. Florentiæ quidem hæc uerba ſine mendo ſunt. Pomponius libro tertio ad Sabinum: Id quod apud hoſtes eſt, legari poſſe Octauenus ſcripſit. Cetera non recte perſpiciuntur, propterea quod imperitus neſcio magis, an audax quidam, quem non ante multos annos fuiſſe ſuſpicor, ſuper ea, quæ pæne obſoluerant, ita ſcripſit: ET POSTVMIN [a] ẼE IN IVRE CONSISTERE, his ipſis notis, quæ eum fuiſſe recentem arguunt. Agnoſci tamẽ uidebatur, quod Haloander edidit, et in Politiani libro legebatur, ET POSTLIMINIVM IVRE CONSISTERE. Lælio uero noſtro POSTLIMINII, nõ poſtliminiũ ſcriptum eſſe uiſum eſt, quod in Mediolani ante xl. annos editis libris, ut illis temporib. diligenter ſatis, quos ab Alciato præceptore meo laudari audio, ſcriptũ fuiſſe ſcio. Haloandri erratum ut dicebam, maius eſt, quippe qui, Id quod apud hoſtes eſt legari non poſſe, ediderit aduerſus omnium librorum ſcripturam. Sic etiam capite lxviij. [g] lib. ij. de legatis, uulgarem hanc ſcripturam mutauit: Sed ſi pars fundi ſimpliciter, non quæ Mæuij fuit, legetur, ſolutio prior non peremit alteram actionem. & ſolutio prior perimit, ſcripſit. item pro neque plures in uno fundo dominium iuris intellectu, non diuiſione corporis optinent. Namq. plures edidit. Sed uidendum eſt, ne non diuiſione, ſed DIVISIONEM, ſcribendum ſit.

a l. ſi ex plagis ad. l. qui.
b l. 1. s. i. de poſ.
c l. quæro. de æd. edi.
d l. ſeruũ. rẽ. pup. uel. ad. ſ. f.
e l. militis. §. miles in ſupremis. de teſta. mil.
f l. id quod. de lega. primo.
g l. Mæuius. §. duor. de lega. ij.

ſit. quod Florentiæ fuerat ſcriptũ, & hodie ultima littera deleta extat.

Totus quidem certe hic locus habet difficultatem. Illud etiam nõ placet, quod ca. xcviii.[a] *de cond. & demonſtra. ſcripſit: Titiæ ſi nupſerit ducenta, ſi non nupſerit centum legauit. Multo enim melius Florentiæ hoc pacto eſt. Papinianus lib. vii. Reſponſorum: Titiæ ſi nõ nubſerit, ducenta, ſi nubſerit, centum legauit: nubſit mulier: ducenta, non etiam centum reſidua petat. Ridiculum eſt enim eandem & ut uiduam, & ut nuptam admitti. Sed oblitus Haloander eſſe uidetur, quod capite lxxij.*[b] *ſcriptum eſſet: perinde ſcilicet haberi, ac ſi mulier condicioni paruiſſet. Caput uero vi.*[c] *de coniungendis cum emancipato liberis, iam inde ab Accurſio dubitatur quo pacto ſcribendum ſit. Florentiæ quidem ita ſcriptum eſt.* SCAEVOLA *libro v. Quæſtionum: Si quis filiũ habens in poteſtate, extraneum in nepotis locum quaſi ex eo filium natum adoptet, mox filium emancipet: non iungetur hic nepos filio emancipato: quia deſijt eſſe emancipato ex liberis. Noricus liber habet: Quia non deſijt eſſe emancipatus ex liberis. Eleganter Florentiæ ſcriptum eſt caput vi.*[d] *de manumiſsis uindicta, contrà quàm in alijs omnib. libris eſt, his uerbis. Iulianus libro ſecundo ad Vrſeium Ferocem: Seruus communis, quin à minorib. uiginti annis dominis poſsit apud conſilium manumitti, quamuis unus ex ſocijs cauſam adprobauerit, dubium non eſt. Errori uulgari cauſam dedit, quod non intelligeretur, quid eſſet cauſam adprobare. eſt enim hic, in conſilio Prætoris aut Conſulis adeſſe, ad quod adſeſſores,*[e] *pedanei iudices, & iuriſconſulti aduocabantur: ut elegantius Alciatus noſter tradit libro i.* παρέργων, *quàm Theophilus i. Inſtitutionum. Hi cauſam manumittendi probabant, ut liceret minori xx. annis ex Lege Aelia Sentia manumittere. Et ipſe quidem Conſul aut Prætor minor, niſi cauſa probata apud collegam, manumittere non poterat:*[f] *at qui in ſeruo partem haberet, ex Iuliani ſententia in conſilio eſſe poterat. Quod ſi de ſolo conſenſu eius, ut Accurſiani credunt, actũ eſſe exiſtimemus: Florentina ſcriptura nullam dubitationem, uulgaris minime, niſi ego fallor, ueram ſententiam obtinet.*[g] *Dinus quidem apud Albericum*[h] *uarietatem hanc agnoſcit, Haloander cum uulgari facit: Nos, & optimus ille liber, & rei ipſius tractatio illud affirmare cogit. Sed reliqua uideamus. Addidit Haloander negandi uerbum cap. iv.*[i] *de ſtatu liber. Florentinæ ſcripturæ, cuius Accurſius mentionem facit, non probans tamen. Eſt autem hæc: Stichus, ſi heredi meo anno ſeruierit, liber eſto. Quærendum eſt, annus quomodo accipi debeat? an qui ex cõtinuis dieb. trecentis ſexaginta quinq. cõſtet, an quibus libet? In Norico libro eſt, an qui nõ quibus libet? aut qui biſſexto? quod Accurſius probat. Sed* QVIBVS LIBET *interpretor, nõ cõtinuis,*

ut

[a] l. Titiæ. de cond. et dem.

[b] l. mulieri et Titio. eo. ti.

[c] l. ſi quis filium. de coniu. cum em. lib.

[d] l. ſeruus cõmu. de man. uind.

[e] l. ult. de off. adſe. Alcia. lib. i. ca xli. Parer. Theoph. §. eadem. quib. ex cau. man.

[f] l. un. de off. conſ. l. apud filiũ. §. i. de mã. uin.

[g] ar. §. ult. inſtit. de don. l. un. C. de commu. ſer. ma.

[h] Albe. d. l. ſeruus.

[i] l. cum heres. §. Stichus. de ſtatu lib.

ut poſtea dicitur: ſi quibusdam diebus aut ualetudo, aut alia iuſta cauſa impedimento fuerit, quominus ſeruiat. quò uero Haloander reſpexerit, non intelligo. Item capite xxv.[a] *de adquirenda uel omittenda poſſeſſione, in Florentino, et Norico libro librarior. ut arbitror, peccato, ita ſcriptum eſt: An uero, quod quaſi magis probatur, uſq; eò poſſideamus, donec reuertentes non aliquis repellat. Et ſcribendum eſſe nos pro non exiſtimamus. Sic etiam Heruagium capite xvi.*[b] *de interrogationib. erraſſe, antea ſcripſi. Qui tamen hoc loco, ut uolumus, Nos edidit. Errauit eodem pacto Tuſcor. libror. ſcriptor ca. i. de legatis lib. iij.*[c] *Hæc utique nemo credet in teſtamentis non eſſe probaturos. Recte autem factũ eſt, cum neuter error latius patuerit. Omnium librorum error eſt, capite xv.*[d] *de uſurpationib. & uſucapionib. illis uerbis: Si ſeruus, quem poſſidebam, fugerit, niſi pro libero ſe gerat, uidebitur à domino poſſideri. Eſt enim ſcribendum, ut Florentiæ eſt, Si pro libero ſe gerat. Sub titulo De tabulis exhibendis, capite primo ad extremum ita dicitur, Sed & ſi deletum ſine dolo ſit teſtamentum. in Norico libro eſt, Sed et ſi dolo teſtamentum ſit deletum. priorem ſcripturam Accurſius probat, & Tuſcus liber. De itinere actuq. priuato, ca. v.*[e] *ita ſcribendum, Si quis ſeruitutem iure impoſitam non habeat, habeat autem uelut longæ poſſeſſionis prærogatiuam ex eo, quod diu uſus eſt ſeruitute, interdicto hoc uti poteſt. Haloander tamen, ſi quis ſeruitutem iure impoſitam habeat, neſcio quid ſecutus ſcripſit. Capite uero vij.*[f] *de exceptio. uulgarem errorem ſecutus eſt, illis uerbis, Quia ſi deceptus nõ ſit. Eſt enim in optimo illo libro, Quod ſi deceptus ſit in re, tunc nec ipſe ante habet auxilium, quàm reſtitutus fuerit, nec fideiuſſori danda eſt exceptio, ut differat, in re deceptus ſit, an ab alio circunſcriptus minor: quod Accurſius probare uidetur.* IN RE *autem ſcribendum, non* IVRE, *ut multi ſcripſere. Caput quoque xxxij.*[g] *de obligatio. & actio. uarie ſcriptum eſt. Florentiæ hoc pacto.* PAVLVS *libro tertio decretorum. Conſtitutionib. quibus oſtenditur heredes pœna non teneri, placuit, ſi uiuus conuentus fuerat, etiam pœnæ perſecutionẽ tranſmiſſam uideri, quaſi lite conteſtata eo mortuo. Haloander tranſmiſſam nõ uideri, edidit: alij, remiſſam. Sunt etiã qui nõ eo mortuo, ſed cũ mortuo ſcribant, ut aliquando Florentiæ fuit. Mihi illud probatur propter xxv.*[h] *ca. quo dicitur, Omnes pœnales actiones poſt litem inchoatã et ad heredes tranſeunt.* EO *autẽ* MORTVO, *Haloander poſt mortẽ interpretari uiſus eſt. Ego uero totũ illud quaſi lite cõteſtata, eo mortuo, ita interpretor: ut quaſi is mortuus ſit poſt litem cõteſtatã intelligamus. Illud miror proditum ab Accurſio*[i] *quid in optimis libris ſcriptũ eſſet, et ne Haloandrũ quidẽ eos ſecutũ eſſe, ca. viij.*[k] *de acceptilationib.*

a l. ſi id quod. §. ult. de adq. poſ.

b l. ſi ſeruus. de interro. in iure.

c l. i. §. i. de lega. iij.

d l. ſi is qui pro em. §. ſi ſeruus. de uſu ca.

l. i. in fine de tabu. exhib.

e l. apparet. §. ſi quis. de itine. actuq. pr.

f l. exceptiones. in fi. de excep.

g l. conſtitutionib. de acti. & obli.

h l. omnes eo.

i Accur. l. in inutilis. de accep. l. ſi unus. §. ult. de pactis.

k d. l. inutilis.

tionib.cum non ineptiſsime ſcriptum eſſe uideatur. VLPIANVS *lib.* xlviij.ad Sabinum: An inutilis acceptilatio utile habeat pactum, quæritur: & niſi in hoc quoq; contra ſenſum eſt, habet pactum. Cum alio loco Paulus ſcribat,[a] ſi acceptilatio inutilis fuit, tacita pactione id actum uidetur, ne peteretur. Vulgaris tamen ſcriptura eſt, et niſi in hoc quoq. conſenſum eſt, non habet pactũ, aut nec habet, ut in Norico. Alij apud Accurſium ſcribũt, niſi contra ſenſum eſt, nõ habet pactũ. Hac tamen in re aqua hæret. Item ca.iij.de publicis iudicijs. Cuius uerba in Tuſco libro hæc ſunt: VLPIANVS *lib.*xxxv. ad Sabinũ: Publica accuſatio reo uel rea ante defunctis permittitur. in alijs ultimum uerbũ eſt PERIMITVR. in Norico, NON PERMITTITVR Ca. uero xi.[b] de captiuis, nõ recte ab Haloandro negãdi uerbo ex Bulgarino apud Accurſiũ accepto, editũ fuiſſe, alio loco â nobis ſcriptũ eſt.[c] Amouendũ quoq. eſt id uerbũ ab Noricis libris ca.ij.de adminiſtratione rerũ. illis uerbis non ſecundũ legem uſurpata reuocentur. Addendum autem omnib. libris, capite lxxix.[d] de uerborũ ſignificatione. Eſt enim in Ethruſco libro: Vtiles impenſas eſſe Fulcinius ait, quæ meliorẽ dotem faciant, non deteriorem eſſe non ſinant. Quib. uerbis ſignificatur, non ſatis eſſe illis impenſis dotem deteriorem eſſe nõ ſine re, ſed meliorem dotem facere oportere: eſſent autem illæ neceſſariæ, cum eodem loco neceſſariæ eſſe dicantur, quæ ſi factæ non ſint, res aut peritura, aut deterior futura ſit. Sic capite v.[e] de impenſis dicitur: Vtiles autem impenſæ ſunt, quas maritus utiliter fecit, remq. meliorẽ uxoris fecerit, hoc eſt dotem. quæ uerba Haloander immutauit hoc pacto: Vtiles autem impenſæ ſunt, quas maritus utiliter fecit, quæq. rem mulieris meliorem reddunt. Hoc miror præceptorem meum fugiſſe. Illud recte ſcribit ca. clxxxiij.[f] Tabernæ appellatio declarat omne utile ad habitandum ædificium, non ex eo quod tabulis claudatur. eſt enim ita in Tuſco codice, niſi quod CLVDITVR ueteri more ſcriptum eſt, pro CLAVDITVR. In Norico, nempe ex eo, ut gratificatum Grammaticis uideatur: quos non reprehendit Iuriſconſultus in uerbi origine, ſed ab eis in ſignificatione diſcedit. Reprehendendus autem Haloander, quòd ut parciſsime dicam, ineleganter caput iij. de diuerſis regulis iuris antiqui, ediderit: Eius eſt non uelle, qui poteſt & uelle. Minus male ceteri, eius eſt nolle ediderunt. Neque enim illi audiendi ſunt, qui aliud eſſe dicant non, uelle, atq. nolle.[g] Nam ut Cicero ait in Oratore: Libenter ueteres copulando uerba iungebãt, ut ſodes pro ſi audes, ſis pro ſi uis, nequire pro non quire, malle pro magis uelle, nolle pro non uelle. et alio loco: Nõ ſcire barbarum iam uidetur, neſcire dulcius. Itaq. non arbitror elegantes uiros, quales iureconſulti illi fuere, eo dicendi genere uſos. Nõ ignoro Haloandrũ

id

a d. l. ſi unus. §. ult.

l. iij. de pub. iud.

b l. quod ſi filius. de capti.

c lib. iiij. ca. x. l. ij. in pri. de adm. re. ad ci. per.

d l. impenſæ. de uerb. ſigni.

e l. quod dicitur. in fine. de impe. in res dotales fa.

f l. tabernæ. de uer. ſigni.

l. iij. de reg. iur.

g Accur. l. Titius. i. de acti emp. Bar. & Imo. l. iam dubitari. de her. inſti. Alex. l. qui ſe patris. C. unde libe.

id ſcribendum curaſſe ſub titulo de adquirendo rerum dominio in calce ix. capitis,[a] itē conſtitutione tertia de theſauris,[b] ſed in eo abuſus eſt ueterib. libris, noſtrorum temporum uitio. Quod etiam fecit, ut Cæleſtinus Pontifex eo uerbo uteretur,[c] & alij, quor. errorib. facile ignoſcendum eſt. Sed ad tertium illud caput reuertor. eſt id Florentiæ ita ſcriptum. Vlpianus libro tertio ad Sabinum. Eius eſt non nolle, qui poteſt uelle. Interpretari autē id facile licet capite primo de tributoria.[d] Scientiam hic eam accipimus, inquit Vlpianus, quæ habet & uoluntatem. Sed ut ego, inquit, puto, non uoluntatem, ſed patientiam. Non enim uelle debet dominus, ſed non nolle. Miror tamen Conſtantinum Harmenopulum libro extremo τὸ προχείρου ita uertiſſe. ὁ δυνάμενος θέλειν, δύναται καὶ μὴ θέλειν. niſi credendum ſit, duarum negationum uim Græce interpretatum, non ad Latinæ linguæ uſum. Sed hæc tamen hactenus.

a nu. 7. & 8. Pa nor. & ceteri a prudentiam. §. ſexta. de off. del. Deci. d. l. iij. de reg. iur. a l. qua ratione in fi. de adq. rer. d.
b l. iij. C. de theſau. lib. x.
c d. c. prude. §. ſexta.
d l. i. §. ſcientiā de tribu. actio.

DE EODEM GENERE ERRORVM

in alijs libris. III.

Longiores proximo capite fuimus, quàm putaueramus initio fore: tamen in hac re omnium, ut arbitror, utiliſſima, ſatietas eſſe nulla poteſt. Quod ſiquis exiſtimat me Haloandri, probi, ut opinor, uiri, et de iure ciuili bene meriti laborib. inuidentē, longius eſſe prouectum, quàm neceſſitas rei cogere uidebatur: næ is fallitur uehementer. Tantū enim Gre. Haloandro defero, cum ob eam diligentiam quam in edendis Iuſtiniani libris adhibuit omnium maximam, tum ob Nouellarum conſtitutionum & Græce & Latine à ſe primum editarum munus: quantum alium deferre ſcio neminem. Eo tamen antea animo eius libros reprehendi, quod his libris ſæpius facere cogor, ut ſi ab his non multis mendis purgentur, in omnium manib. uerſari, & haberi poſſint: quod ipſum quantum oſtendat beneuolentiæ meæ ſignum, nemo nō uidet. Fuit autem id à me neceſſario factum, ut in uno genere libror. uerſarer: & accidit percommode, ut tanta diligentia Norici eſſent ab Haloandro ſcripti. Nam ſi omnib. iuris ſtudioſis prodeſſe uoluiſſem, ut cupio & ſpero: omnes omniū libror. errores me, quod infinitum erat, ſignificare oportebat. Nunc his libris comparatis, qui iam multis exemplis exſcripti in omnib. bibliothecis ad manum habentur, noſtræ emendationes omnib. facile, ut deſidero, erunt utilitati. Hac una tamē in re à me ipſo diſcedo, propter rei compendium, & quales ſpero fructus. & hoc loco quantum Norici libri ceteris præſtent, oſtendam: multa enim loca (quod paulo antè ſum pollicitus) contrà atq. oportuit, & in Norico, & in Tuſco libro eſt, edita enumerabo. Et principio illa, quorum uarietatem Haloander ſignificauit, ſcribam. Scribit Papinianus lib. ij. Quæſtionum:[e] Exheredatum quoq. filium luctum habere patris memoriæ placuit, idemq. & in ma-

e l. ult. de his qui not. inf.

tre iuris eſt, cuius hereditas ad filium non pertinet. Haloander ait: alij, ad filium pertinet. Paulus lib. viij. ad edictum:[a] Furioſus non eſt habendus abſentis loco, quia in eo animus deeſt, ut ratum habere non poſſit. Accurſius ait eſſe qui ſine NON ſcribant, poſſit. Vlpianus lib. xv. ad edictum:[b] Quia tamdiu quis habet noxæ dedendæ facultatem, quamdiu iudicati conueniatur. Accurſius, quidã non conueniatur ſcribunt. Idẽ Vlpianus libro xvi. ad edictum:[c] Puto autem (inquit) ab omnib. qui tenent, & habent reſtituendi facultatem, peti poſſe. Haloander, qui ſupraſcriptas quoq. uarietates ſignificat, hoc loco quoſdã ſcribere ait, peti non poſſe. Africanus lib. vij. Quæſtionum:[d] Cum utriuſq. domini periculum in reb. peculiarib. eſſe debeat. Haloander neutrius domini in margine ſcripſit. Paulus lib. ij. ad Plautium:[e] Propter quæ fiat, ut patris familias nomine reſpondendo non obliger. in margine Norici libri, obliger. Calliſtratus lib. ij. Quæſtionum:[f] Eorũ uero qui ita ſeruauerunt, inuicem rationem haberi non debere ab eo qui in nauigatione iactum fecit, ſi quædam ex his mercibus per urinatores extractæ ſunt. Quidam, non ſunt, ſcribunt. Iauolenus lib. vij. ex Caſſio:[g] Demonſtratione fundi facta, fines nominari ſupernacuum eſt. Si nominentur, etiam ipſum uenditorem nominare oportet, ſi forte alium agrum confinem poſſidet. in Norico libro non recte hæc uerba diſtincta ſunt, & eſt in margine ſcriptũ, Igitur ſi non nominentur. Illud falſum eſt, quod Accurſius ait capite x.[h] de tutelis, Piſanam ſcripturam eſſe, Et iã municeps tutor dari poteſt, dummodo municipi detur. Eſt enim hæc. VLPIANVS libro ſecundo ad edictum. etiam non municeps tutor dari poteſt, dummodo municipi detur. quam Haloander iure ſecutus eſt. Sic etiam falli exiſtimo ca. l. de uerbor. obligationib.[i] cuius uerba Florẽtiæ ſunt hæc. VLPIANVS libro quinquageſimo ad edictum: In illa ſtipulatione per te non fieri, nõ hoc ſignificatur, nihil te facturum, quominus facere poſſis: ſed curaturũ, ut facere poſſis. In quib. ſi bis POSSIS pro POSSIM ſcriptũ eſt, non repugno: falſum tamen eſt, in Piſano libro deeſſe NON, quod Accurſius adſerit. Niſi forte utroq. loco Pilei liber, non Piſanus intelligendus eſt: quod erratum facile ex hac nota, PI. manare potuiſſet. eſt autem uterq. locus recte ab Haloandro editus. Marcellus quoq. lib. viij. Digeſtorũ[k] ſcribit: Periniquum eſt eum cui forte poſt uiginti annos, uel amplius, in mentem uenit tutelam repoſcere, etiã uſuras poſtulare. Haloander, aliquos non uenit ſcribere, ait. ego exiſtimo eoſdem, per annos, nõ poſt ſcripſiſſe: ut alicubi uidi. Paulus lib. vij. Quæſtionũ:[l] Nam quem ille non dedit tutorem, eum uoluiſſe tutelam adminiſtrare filij, dicere non poſſumus. ceteri omnes præter Noricum & Florentinũ librum NOLVISSE habent. cetera quoq. diuerſa hoc pacto: Nam ille qui non dederit tutorem,

rem,

a l. ij. de procu.

b l. item ueniũt. §. idem recte. de here. petit.

c l. officium. in fine. de rei uin.

d l. ſed poſtquã. commu. diui.

e l. cõfeſſionib. de interro. in iure.

f l. nauis onuſtæ. § . i. de l. Rho.

g l. cum ſeruo. de contr. emp.

h l. etiam. de tutelis.

i l. in illa. ij. de uer. obli.

k l. maximeq. de admi. et per.

l l. ex his. de excuſ.

rem, eum noluiſſe tutelã adminiſtrare filij, dicere non poſſumus. Vlpianus lib. xxxvi. ad edictum.[a] in ordinem ſubſidiaria actio non dabitur, ſed in magiſtratus: nec in fide iuſſores eor. Haloander in margine, nec in magiſtratus. Caius lib. xv. ad edictum prouinciale:[b] Si eodem teſtamento miles eundem heredẽ, deinde exheredem ſcripſerit, adempta uidetur hereditas. Cum in paganorum teſtamento ſola hereditas exheredatione adimi non poſſit. Accurſius eſſe etiam ait, qui adimi poſſit, ſcribant: & ut ſolet, utramq. ſcripturam interpretatur. Vlpianus lib. viiij. ad Sabinum:[c] In arbitrium alterius conferri legatum, ueluti condicio potest. Quid enim intereſt, ſi Titius in capitolium aſcenderit mihi legetur: an ſi uoluerit? Accurſius de interrogatione inter Ioannem & Rogeriũ controuerſiam fuiſſe refert. Haloander ſcriptum hoc pacto aliquando: In arbitrium alterius conferri legatum, ueluti condicio nõ poteſt. Quia enim intereſt, et cetera. Nos hac de re alio loco ſcripſimus.[d] Celſus libro nono Digeſtorum:[e] Seruus quoq. legatus ſi interim manumittatur, & poſtea ſeruus factus ſit, peti poteſt. Accurſius notat eſſe qui, non poteſt, ſcribant. Papinianus lib. vij. Reſponſor.[f] ſi fundi Seiani pretium à fundi Mæuiani pretio non magna pecunia diſtingueretur. Accurſius non debere ait deeſſe uerbum negans, ut deerat in aliquib. libris. Vlpianus lib. lxxix. ad edictum:[g] Plane ſi quis omiſſa ſtipulatione litem de legato conteſtatus eſt, probandum eſt ceſſare debere ſtipulationẽ. Vulgo, nec ceſſare ſcriptum eſt. Idem lib. xli. ad edictum:[h] Plane ſi mater concedat hunc quoq. defuncti filium eſſe, idcircoq. partem dimidiam hereditatis ſolam ſibi uindicet ex bonis paternis, non erit iudicium in tempus pubertatis differendum. Sic Florentiæ ſcriptũ eſt. in Norico eſt eadem ſententia alij uerbis: Plane ſi mater non negat, & cetera. Sed in margine, negat. Quam uarietatem Accurſius notauit: ſed error increbuit. Item ille apud Paulum lib. liiij. ad edictum.[i] Cuius uerba Florentiæ ſunt hæc: Commodius dicitur, etiam ſi ſciero rediſſe eam in meam poteſtatẽ. Nec enim ſufficit, ſi eã rem, quam perdidit, ignorante me ſeruus adprehendat: ſi modo in peculio eam eſſe uolui: nam ſi nolui, tunc exigendum eſt, ut ego facultatem eius nactus ſim. At in uulgarib. libris eſt: Si modo in meo peculio eam eſſe nolui, nam ſi uolui. item perdidi, non perdidit: de qua ſola uarietate mentionem facit Accurſius. Nam cum dicit, Nolui ſcilicet eſſe in peculio, aptius eſt Florentinæ & Noricæ ſcripturæ, quàm uulgari. Eodem pacto apud Vlpianum lib. lxx. ad edictum,[k] uel in Accurſiano libro ſcriptum fuiſſe arbitror: Si quis cum non denuntiaſſet opus ſe facturum, eique denunciatum eſſet, ne faceret, fecerit, utilius puto probandum ui eum feciſſe. In uulgarib. eſt, cum denuntiaſſet. Item apud Iauolenum lib. xi. Epiſtolar.[l] Ea enim locatio, quam

a l. i. in pri. de magi. conue.

b l. ſi certarũ. §. ſi eodem. de teſta. mi.

c ... ae lega. ij.

d lib. iv. ca. xv.

e l. ſi chorus. in fi. de lega. iij.

f l. i. de reb. dub.

g l. i. in fine pri. ut lega.

h l. iij. §. ſi is qui ſtatus. de Carbo. edi.

i l. ſequitur. §. Labeo. de uſur pa. et uſuc.

k l. aut qui aliter. in fi. prin. quod ui aut clã.

l l. ſtipulatus es. in fine. de fi deiuſ.

ſecutus es, perinde eſt ac ſi interpoſita non eſſet, & ſi ſtatim tu opus facere cœpiſſes. Vulgo eſt, ea enim locatio, quam ſecutus non es. Licet hoc loco non multum intereſt, quoniam alterum ad rem geſtam, alterum ad rem, à qua receſſum eſt, ſpectat. Illud miror, fuiſſe qui ſcriberet apud Paulum libro nono ad Sabinum[a], quod Haloander notat: Nec potuit poſt furtum factum, et cetera. cum in omnibus libris ſit: Sed poteſt poſt furtum factum tabulas nanctus eſſe actor, ut ex eo probet, quanti ſua interfuerit, ſi tabulas nanctus nõ eſſet. item apud Macrum lib. ij. de re militari:[b] ſcriptum eſt. & ſi ſine ignominiæ mentione miſſi ſunt, nihilominus ignominia miſſi intelleguntur. Sed Haloander refert contrariam ſcripturam, ut nihilo magis dicatur. Hæc habui, quæ de Haloandrinis dubitationib. ſcriberem. ita enim interpretor, quod is uarie ſcriptum oſtendit. Nunc de eodem genere errorum in alijs libris præter Noricos, quos Haloander non ſignificauit, tractemus. Scribit Vlpianus lib. iiij. de officio Proconſulis:[c] Cum de conſuetudine ciuitatis uel prouinciæ confidere quis uidetur, primum quidem illud explorandum arbitror, an etiam contradicto aliquando iudicio conſuetudo firmata ſit. Accurſius non, contradicto, arbitratur melius ſcribi: ego contrà ſentio. Illud nihil intereſt ca. xvi.[d] de ſtatu hominum, ſcribatúrne: quæſtio ergo facti potius eſt, non iuris, ut Florentiæ eſt: an, facti potius eſt quàm iuris, ut uulgo. Sed quod Politiano[e] debemus, intererat, eſſetne negans Florentiæ uerbum capite xij.[f] de officio Procoſ. ubi id caput ita ſcriptum eſt. PAVLVS libro ſecundo ad edictum: Legatus mandata ſibi iuriſdictione, iudicis dandi ius habet. Sunt enim, qui apud Accurſium, ius non habet, ſcribant. Papinianus uero lib. x. Reſponſor.[g] ait: Sed uenaliciarium ex prouincia reuerſum Publiciana actione non utiliter acturum. Et ſunt qui ſcribant, non inutiliter acturum. Haloander inutiliter edidit. & ut uerum fateamur, eo capite priora poſteriorib. non cohærere uidentur. Neq. Accurſium audio, uenaliciariũ ſeruor. emptorem interpretantem: fuiſſe enim aliquot emptores, antea dictum erat. Melius cognoſcitur quis ille fuerit, ex capite ccvij[h] de uerbor. ſignificatione. quo mangones appellantur, qui ſeruos uendere ſolent: quod ex eius ipſius capitis initio cognoſcitur. De illa autem Bartoli cum Baldo controuerſia, qua de capitis vij,[i] de diſtractione pignorum, ſcriptura fuit dubitatum, dictum eſt à nobis antea. Quod uero capite vi.[k] de excuſationib. uulgo circunferebatur. & neq. iudicare, neq. legatos eſſe, neq. in militia numerari uolentes, neq. ad alium famulatum eos cogi. minus male in ueterib. libris eſt, numerari nolentes: & in Noricis, inuitos. Sed Florentiæ, cum illa è Græcis Modeſtini libris ſex Excuſationũ ſumpta ſint, Græce ita habentur, ut Heruagius primus edidit. καὶ μήτε κρίνειν, μήτε

πρεσ-

a l. quidam. de furtis.
b l. milites agrum. §. miſſionum. de re milit.
c l. cum de conſuetudine. de legib.
d l. idem erit. de ſtatu hom.
e Poli. ca. lxxvij. Miſcell. Nebriſſ. uerbo non. et Bud.
f l. legatus mãdata. de offi. proco.
g l. mandatum. diſtrahendor. mand.
h l. mercis. ij. de uer. ſig.
i l. ſi creditor. in fi. de diſtr. pign.
k l. ſi duas. §. de philoſophis. de excuſ. tut. l. ſed & reprobari.

πρεσβεύειν μήτε εἰς στρατείαν καταλέγεσθαι ἄκοντας. Quæ nos cũ ceteris, quæ ex illis Modeſtini libris accepta libro xxvi & xxvij. Digeſtor. extant, uertimus,[a] & ad Antoniũ Pernotiũ noſtrũ miſimus. Errauit tamen poſtea is qui ex Politiani libro ſextum illud caput deſcripſit, qui Alciato noſtro detulit, unde Heruagius accepit. Nã cũ uulgo ſcriptũ ſit,[b] Legũ uero doctores in aliquo præſidatu docentes remiſſionẽ non habebunt: Romæ autẽ docentes, à tutela et cura remittũtur. quod etiã Haloãder edidit: Heruagius hoc pacto, νόμων δὲ διδάσκαλοι ἐν ἐπαρχίᾳ διδάσκοντες ἀφίενται. Cum Florẽtiæ ſit, ἄφεσιν οὐχ ἕξουσιν, ἐν ῥώμῃ δὲ διδάσκοντες ἀφίενται. quod cũ uulgari, Barbaraq. interpretatione conuenit. Sed alia uideamus. Ca. xxiij.[c] ſub eodẽ illo titulo, uarie ſcriptũ eſt, ſi Accurſio credimus. Florentiæ, et in Haloãdri, ita. VLPIANVS lib. ij. Reſponſorũ: Propter magiſtratũ, quẽ in municipio quis erat adminiſtraturus, tutelæ excuſationẽ non habere reſpondi. Sũt tamen qui HABERE ſcribãt.

Illud nihil intereſt apud Paulum lib. v. Sententiar.[d] uerecundũ, ut uulgo, an inuerecundum, ut Florentiæ, ſcribatur. quod Accurſius notat, neq. belle interpretatur, ualde uerecundum: eſt enim impudens potius.

Illud intereſt, quod apud Papinianum lib. viij Reſponſorum[e] corrupe runt illis uerbis: Aelio Philippo fidei commiſſum ita datum uideri, ſi ei Procula defuncti filia nubere noluiſſet. Scriptum enim in multis libris eſt, nubere uoluiſſet. Sed & apud Calliſtratum lib. ij. Quæſtionum:[f] Nam legatum purum inuenitur, & ideo non inutile fit. Sed Florentiæ & in Norico eſt, inutile fit, quam uarietatem Accurſius notat.

Adde apud Iulianum lib. xxiv. Digeſtorum[g] eſſe, qui negans uerbum auferant illis uerbis: Ideo ſi ex prima parte edicti bonor. poſſeſſionem non petierit. Item nobilitato illi capiti primo de operis noui nuntiatione, & ſub titulo de remiſſionib. illud ita ſcriptum in Tuſco libro eſt.

Vlpianus lib. lij. ad edictũ: Hoc edicto promittitur, ut ſiue iure, ſiue iniuria opus fieret, per nuntiationẽ inhiberetur, deinde remitteretur prohibitio hactenus, quatenus prohibendi ius is qui nuntiaſſet, non haberet.

Alterum hoc pacto. VLPIANVS lib. lxxi. ad edictum: Ait Prætor, Quod ius ſit illi prohibere, ne ſe inuito fiat, in eo nuntiatio teneat. Ceterum nuntiationem miſſam facio. Sub hoc titulo remiſſiones proponuntur, & uerba Prætoris oſtendunt remiſſionem ibi demum factam, ubi nunciatio non tenet: & nuntiationem ibi demum uoluiſſe Prætorem tenere, ubi ius eſt nuntianti prohibere, ne ſe inuito fiat. Ceterum ſiue ſatiſdatio interueniat, ſiue non: remiſſio facta hoc tantum remittit, in quo non tenuit nuntiatio. Hæc aliter uulgo ſcribuntur. & Accurſius utroq. loco uarietatem ſignificat: de qua magna contentio inter Accurſianos eſt. Apud Paulum quoq. lib. xv. ad Plautium[h] eadem uarietas ab

a lib. ſing. ad Modeſt.
b §. amplius in fine. e. l.
c l. propter magiſtratum. eo.
d l. ex imperfecto. de lega. ij.
e l. pater Seuerianam. de cõd. & dem.
f l. cum ſeruus de com. et dem.
g l. ideo. de Carbo. edict. l. i. de op. no. nu. l. una de remiſ.
h l. ſi is qui pro emp. in fine pri. de uſurpa. & uſuca.

Acccurſio notata eſt. Noricus & Tuſcus liber ita ſcripti ſunt. Ideoque in ſucceſſoribus locum non habere uſucapionem. Præceptoris mei liber antiquus ſatis, ſed ab Florentinis deſcriptus, nouam habere uſucapionem. alij locum habere, alij locum non habere. Scinditur incertum ſtudia in contraria uulgus. Item apud Paulum lib. ſingulari de concurrentib. actionibus [a]. quod Florentiæ eſt: Sed uerius eſt remanere, quia ſimplo accedit, & ſimplo ſubducto locum non habet. habent alij: ſed uerius eſt non remanere, ut Accurſius notat. Sed & quod pace præceptoris dixerim, mihi eius ſententia non probatur [b] apud Scæuolam lib. xxviij. Digeſtorum [c] negandi uerbum eſſe delendum. Eſt enim Florentiæ hoc modo: Reſpondit, ſi Seia non ceſſaſſet ex ſtipulatione pecuniam offerre, iure uſuras non deberi. Alciatus aliorum libror. ſcripturam ſecutus ſcribit: Et ſi Seia ante ceſſaſſet. Quod etiam Vlpianus ſcribit libro xxix. ad Sabinum: [d] Nec non & ipſi domino dari placet, & ſic fit, ut non teneatur furti, & agat. Scio mutare aliquos in aientem orationem, ut teneatur furti. Alciatus quoque noſter lib. i. Diſpunctionum, [e] caput lxxxiij. [f] De furtis, aliter in antiquo libro ſcriptum eſſe ait, atq. uulgo habetur. Habetur autem Florentiæ hoc pacto. Papinianus libro i. Reſponſorum: Ob pecuniam ciuitati ſubtractam, actione furti, non crimine peculatus tenetur. Exiſtimat ille ſcribendum nec non, pro non: ne contrà Papinianus, atq. Marcianus [g] dixiſſe uideatur. Sed ni fallor, diuerſa hi, non contraria dixerunt. Sunt etiam qui capite iij. de iure fiſci, nolint idem iuris eſſe in theſauris in locis religioſis repertis, atq. in ſacris. [h] Itaque non Si in locis fiſcalib. uel publicis, religioſisúe ſcribunt, ſed publicis, non etiam religioſis. Sed mirandum non eſt, ſi aliquid aliquando diſsimile & contrarium fortaſſe, in tam magna ſententiarum multitudine reperiatur. [i] Caput quoq. decimum [k] de iure fiſci, Albericus ait ſcribere aliquos hoc pacto, Non puto facile delinquere eum, qui, et cetera. Florentiæ eſt: Modeſtinus libro Singulari de præſcriptionibus, Non puto delinquere eum, qui in dubijs quæſtionib. contra fiſcum facile reſponderit. Sed & ciij. [l] de uerbor. ſignificatione multis modis ſcribitur. Florentiæ ſic eſt. Modeſtinus lib. viij. Regular. Licet capitalis Latine loquentib. omnis cauſa exiſtimationis uideatur, tamen appellatio capitalis mortis, uel amiſsionis ciuitatis intellegenda eſt. Alij non tamen, alij pœnæ tamen ſcribunt. Conſtantinus illud quidem ſequi uidetur his uerbis, [m] τὰ κεφαλικὰ θάνατον δηλῶσι, καὶ πολιτείας ἐκπτῶσιν. Iure autem à præceptore meo in libris Paradoxor. [n] illi reprehenduntur, qui caput cxxx. [o] De uerbor. ſignificatio. ita ſcribunt: Lege obuenire hereditatem non proprie quis dixerit,

a l. qui ſeruum. in fine. de oblig. & actio.
b Alcia. lib. i. ca. xiij. diſpun.
c l. qui Romæ. §. Seia. de uerbor. oblig.
d l. itaq. fullo. §. i. de furtis
e ca. iij.
f l. ob pecuniã. de furtis.
g l. iiij. in fine. ad l. Iul pecul. l. iij. §. ult. de iure fiſci.
h ar. §. theſauros. de rer. diui.
i l. ij. §. ſi quid autem. C. de uet. iu. en.
k l. non puto. de iu. fi. ubi Albe.
l l. licet. de uer. ſig.
m Conſta. li. ult. ti. ult. prochri.
n Alci. lib. iv. ca. vij. parad.
o l. lege. de uer. ſig.

rit, & eam quæ ex teſtamento defertur. Cum in omnib. libris ſit, non improprie. Capite etiam clxvi. [a] *ſunt qui ſcribant, tamen multum » abeſt à uilico. cum optima ſcriptura ſit: Is qui ruſticarum rerum rationes diſpenſet, ibiq. habitet, non multum abeſt à uilico. Multo plura eſſe exiſtimo, quæ uarie ſcribantur: quæ neq. in mentem ueniunt, neque poſt Florentinor. libror. lectionem in meas manus inciderunt. Quanquam non me fugit, eſſe ex his quæ à me conſcripta ſunt, multa, quæ amatorib. ſuis mirificè placeant, & nonnulla etiam mihi non diſplicebant: Sed maluirem ita, ut erat, exponere. Nam & hic ipſe noſtrarum opinionum amor, quam Græci* φιλαυτίαν *appellant, has tantas diſcordias & uarietates creauit: cum ea quæ nos fateri pudet ignorare, mendoſa eſſe exiſtimamus.*

a l. urbana familia.eo.

DE INSCRIPTIONVM SINGVLORVM Capitum utilitate, & principio de mendis ob eas effectis. IIII.

IVſſerat Iuſtinianus ea conſtitutione, quæ in conſtitutionum codice ſub titulo de ueteri iure enucleando poſterior eſt, & ante Digeſta Græce & Latine Florentiæ ſcripta, ut à quo iuriſconſulto ſingula accepta eſſent, ſignificaretur: uno autem loco omnium libror. è quib. Digeſta exſcripta fuerant, index ſcriberetur. Vtrumq. præclarus ille liber ſolus habet. Quamuis indicem Norici quoq. libri habēt è Politiani epiſtula quadam, [b] *ut arbitror, confectum. nam qui Florentiæ eſt, Græcus eſt, et locis aliquot diuerſus. Singulorum uero capitum inſcriptiones quatuor & uiginti ferè libris Haloander primus edidit: ceteras neq. Politianus, neq. Bologninus, à quo Haloandrinæ ſumptæ ſunt, deſcripſere. Nos uero primum ut nihil mancum aut imperfectum haberemus, deinde utilitate rei ducti, omnes deſcripſimus. Quid autem ex ea re commodi accipi poſſit, ſcribendum hoc loco eſſe exiſtimaui. Et principio illud uel maximum eſt, quod in illo ipſo deſcribendi labore cognouimus. Eſt enim his locis quos ſcripturus ſum, ex inſcriptionib. quæ Florentiæ cum iuriſconſultorum uerbis coniunctæ ſunt, unum atq. alterum uerbum acceptum, quod totum nonnumquam caput immutat. Cuiuſmodi eſt caput quartum de ſupellectili legata, quod uulgo ita ſcribitur: Inſtrumenti ſignificatione rhedæ, & ſedularia in ſupellectili annumerari ſolent. In Norico non ſedularia, ſed ſeliquaſtra ſcriptum eſt. At in Florentino totū caput hoc pacto eſt ſcriptum.* » IDEM *(ſignificatur autem Paulus, cuius proximū caput eſt) libro ſingulari de inſtrumenti ſignificatione, rhedæ et ſedularia ſupellectili adnumerari ſolent.*

l. ij. §. tantá. C. de uet. iu. en.

§. ne autem incognitū. e. l.

b An. Pol. lib. xi. epiſt.

l. inſtrumenti. de ſup. leg.

Eſt autẽ ex eodẽ libro ca. xcvij.[a] *de legatis. lib. xxxij. neq. tamẽ in uerborum contextum illic inſtrumenti ſignificatio inducta eſt. Appellatur que is Pauli liber in eo indice, de quo antea ſcripſimus, De inſtructo & inſtrumento* μονόβιβλον. *Nõ itaq. minus rhedæ ſupellectilis erunt, quàm earum ſedularia, ſic enim interpretor: hoc eſt, quæ in rheda ſedenti ſubijciebantur. Eodem pacto cap. lxviij.*[b] *ad L. Falcidiam, non recte Venuleio, aut ut Haloandro placuit, Maximo, ex libro ad L. Falcidiã ad ſcribitur. Neq. initium faciendum eſt, ut uulgo: Hereditatum computationi (aut ut in Norico, computationis) in alimentis faciendæ, hanc formam eſſe Vlpianus ſcribit. Sed ut in Florentino:* AEMILIVS *Macer libro ſecundo ad Legem uiceſimam hereditatum. Computationi in alimentis faciendæ hanc formam eſſe Vlpianus ſcribit, ut à prima ætate, & cetera. Ab eodem eſt caput vij.*[c] *Qui teſtamenta facere poſſunt: licet id Haloander Marciano, alij Marcello adſcripſerint. & ita lex uiceſima hereditatum ab Iuſtiniano appellatur, conſtitutione ultima de edicto D. Hadriani tollendo. Edicto, inquit, Diui Hadriani, quod ſub occaſione uiceſimæ hereditatum introductum eſt, quieſcente, quia uiceſima hereditatis à noſtra receßit Republica. Ea autẽ quæ fuerit, & quib. caſib. aut temporib. locum habuerit, tradit Alciatus noſter memoriæ lib. iij. Diſpunctionum.*[d] *Sed & Haloander caput xiij.*[e] *de tranſactio. & xxxvij.*[f] *de religioſis, eodem pacto inſcripſit. Apud Alciatum uero emendanda inſcriptio eſt cliv.*[g] *capitis, de uerb. ſigni. & non Marcellus lib. i. ſcribendum, ſed Macer libro primo ad legem uiceſimam. ſic enim eſt Florentiæ. In indice quoq. ſcriptũ eſt* μάκρου εἰκοσῦν βιβλία δύο, *et Haloander edidit* εἰκοσῦν: *ſiue ad legem uiceſimam hereditatum libros duos. Erratũ etiam eſt l. i. de bon. da. quod Haloander ita edidit: Et populi damnatione bona publicantur, cũ aut uita adimitur, aut ciuitas, aut ſeruilis conditio irrogatur. Mirum mihi uidebatur, imperio à populo principi et in principẽ cõceſſo*[h], *licuiſſe populo uitã aut ciuitatẽ cuiquam adimere: & uidebã Accurſianos ſcribere, non & populi, ſed ſupplicij damnatione. Sed tamen Florentina ſcriptura mihi omnem dubitationem abſtulit. Ea eſt hæc.* CALLISTRATVS *libro primo de iure fiſci et populi: Damnatione bona publicantur, cum aut uita adimitur, aut ciuitas. niſi etiam uelis uerbum damnatione, inſcriptionis eſſe. Nam ut alio loco ſcripturus ſum, nullis interpunctionib. omnia penè illis libris ſcripta ſunt, exceptis Iuriſconſultorum, cuius ſingula capita ſunt, nominib. quæ grandiorib. litteris, ut nos imitati ſumus, miniatis tamen, in ſeparati uerſus initio conſcripſerunt. Illud uero mihi probatur, ut de iure fiſci & populi Calliſtrati liber inſcribatur, ut apud Paulum libro. v. Sententiarum titulus xiij. licet in indice, & ſub titulo de iu*

re

a l. ſeruis urbanus. de lega. iij.

b l. hereditatũ. ad L. Falc.

c l. ſi mutus. de teſta.

l. ult. C. de ed. D. Ha. tol.

d ca. vi.

e l. nulli. de trãſa.

f l. funeris. de rel. & ſum. fu.

g l. mille paſſus. de uer. ſig.

l. i. de bon. dã.

h l. i. de conſtit. pri. §. ſed & quod pri. de iure nat.

re fiſci libro L. Digeſtorum, tantum de iure fiſci ille Calliſtrati liber appelletur. Dignus uero uenia error fuit capite xli.[a] de liberali cauſa. cuius initium in Norico, ut in ceteris libris eſt: Liberalis cauſa ſi in obſcuro ſit, in quo fuerit ſtatu is qui pro libertate ſua litigat, prior audiendus eſt, & cetera. Florentiæ uero fuit. PAVLVS libro ſingulari de articulis liberalis cauſæ: Si in obſcuro ſit, in quo fuerit ſtatu is qui pro libertate ſua litigat: & quæ poſtea. Quo nihil manifeſtius dici poteſt. & tamen indoctus neſcio quis ultimam CAVSAE literam expunxit, unde error in omnes libros uenit. Neq. quemquam moueat, quod ea inſcriptione Pauli liber nullus in indice reperiatur. nam neque DE ARTICVLIS reperies, neq. de formula teſtamenti, unde ſumptum eſt caput xcvi.[b] lib. iij. de legatis. neq. de conceptione formularum, unde eſt xx.[c] caput de exceptionib. aut de dotis repetitione, aut de adſignatione libertorum, unde accepta ſunt. lxviij. & lxix.[d] caput de diuerſis regulis iuris. Quæ omnia in libris ſingularib. Pauli in indice deſunt Florentiæ. in Norico autem indice, ille de adſignatione libertorum ſolus eſt. ut credendum ſit mancum ea in re indicem eſſe. Huius generis ille error eſt, quem primus præceptor meus indicaſſe uidetur, niſi quis Accurſio indicij præmium deferat: quamuis uterq. ea in re dubitet, ut fortaſſe Haloandro locus ſit. Caput xlviij.[e] de uerbor. ſignificatione, ſic olim ſcriptum fuit: Qui neq. ſequantur, neq. ducantur. Solutum non intelligimus eum, &c. quæ uerba nemo recte interpretabatur, quod ad cognitum eſt ex inſcriptione excerpta eſſe. Florentiæ ſic reperimus. GAIVS libro ad edictum Prætoris Vrbani, titulo Qui neq. ſequantur, neq. ducantur. Sic capite xxx.[f] de noxalibus actionibus. IDEM libro ad edictum prætoris Vrbani, titulo de damno infecto. & ca. xiij.[g] ad exhibendum, titulo de liberali cauſa. & alijs locis, titulo de publicanis, de re indicata, de operis noui nuntiatione, de teſtamentis, de legatis, de aquæ pluuiæ. Illa itaq. uerba edicti cenſenda ſunt. Sub eodem titulo erratum etiam eſt in omnib. libris præter Noricũ capite clvij.[h] quod ita ſcribebatur: Quantum ad iuris pertinet largam ſignificationem (ſic enim Alciatus noſter ſcripſit) paries eſt ſiue murus, ſiue maceria eſt. Florentinus liber habet: Aelius Gallus libro primo de uerborum quæ ad ius pertinent ſignificatione: Paries eſt, ſiue murus ſiue maceria eſt. quod Accurſius ſignificare uidetur. apud Gellium[i] quoq. et Macrobiũ:[k] Legi ex libro ſecundo Cæcilij Galli de ſignificatione uerbor. quæ ad ius ciuile pertinent, ueſtibulum ædium partẽ non eſſe. & arbitror Aeliũ pro Cæcilio ex hoc loco emendandũ eſſe. In indice hic Iuriſconſultus nõ eſt, ſed Haloander eũ ob hoc ca. adſcripſit. Eſt autẽ illic Galli neſcio cuius Aquilæ reſponſorũ liber, à Politiano perperam Aquilij Galli appellatus,

a l. liberalis. de liberali cauſa.
b l. ſi plures. de. leg. iij.
c l. exceptiones. de exceptio.
d l. in omnib. δ. uniuo. de re. iur.
e l. qui neq. de uer. ſign.
f l. in noxalib. de nox. act.
g l. ſi liber homo. ad exhib.
h l. quantum. de uer. ſign.
i A. Ge. lib. xvi. c. v.
k Macr. lib. vi. ca. viij. Sat.

[a] *ab Haloandro nõ male Iulij Aquilæ. A quo libro eſt extremũ caput ſub titulo de ſuſpectis tutoribus, non ex iv. Iuliani ad Minutium, ut Haloander edidit. Adde quod extremi capitis de bonis damnator. inſcriptio, ante Haloandrum fuerat capitis uice habita. Eſt autem hæc: Paulus libro ſingulari de portionib. quæ liberis damnatorum conceduntur: cuius libri appellatio in indice illo exſtat. Solus Haloander errat, dũ caput lxxiij.*[b] *de diuerſis regulis iuris Vlpiano adſcribit, & ita incipere putat, Q. Mutius Sempronio. Quó tutela redit, eó et hereditas peruenit. Nam Florentiæ Vlpiani nomẽ nõ eſt, ſed ita exorditur: Quintus Mucius Scæuola libro ſingulari* ὅρων. *Quo tutela redit & cetera:*

Sic etiam in Alciati noſtri libro erratum xvij, ca.[c] *de fideicommiſſarijs libertatib. ut enim ipſe refert libro primo Diſpunctionum, ita ſcriptum eſt: Celſus lib. xxi. ad Sabinum: Acciolam Claudius cum uiſum tibi fuerit, manumitte. Eſt enim ſcribendum* EX *libro uiceſimo primo Digeſtorum Scæuolæ: Claudius. Cum tibi uiſum fuerit manumittere, utiliter datur fideicommiſſa libertas. Significatur autẽ Claudius Tryphoninus, qui notas ad Scæuolam ſcripſit: quod & Haloander ſignificat, & multis Digeſtorum locis cognoſcitur.*[d] *Bartoli liber, & ueterum, Scæuola Claudius minus male habuerunt. Hæc de eiuſmodi errorum genere.*

a Poli. lib. xi. epi. l. ult. de ſuſp. tut. l. ult. de bon. dam.

b l. quo tutela. de reg. iur.

c l. Scæuola. aut. Acciolam. de fideic. lib. Alcia. lib. i. ca. xiv. diſpun.

d l. qui negatione. de adm. tut. l. a. teſtatore. de cond. et dẽ.

CVR IN LIBRIS CAII PROCONSVLEM, Accurſiani Prætorem interpretentur, quantumq. ea in re fallantur, ac de Caio nonnulla. V.

NOn paruam illam utilitatem ex his inſcriptionib. eſſe duxi, quod ſæpe dubitaueram, quid eſſet, quod multis Digeſtorum locis cum de Prætoris edicto ageretur, Proconſulis mentio fieret. ut titulo quod metus cauſa, capite primo dicitur: Ait prætor, quod metus cauſa geſtum erit, ratum non habebo. Et nono.[e] *Animaduertendum autẽ, quod Prætor hoc edicto generaliter, & in rem loquitur. item alijs. Sed xix.*[f] *Scribit Caius, Quod autem in heredem eatenus pollicetur actionem Proconſul, quatenus ad eum peruenerit: intellegendum eſt ad perpetuo dandam actionẽ pertinere. Sic ſub titulo Quod cum eo, ca. i. omnia Proconſul agit, ut qui contraxit, etc. at ca. ij. Ait Prætor in eum, qui emancipatus et cetera. Et cũ animaduertiſſem ea capita, quib. Proconſulis mentio fieret, accepta eſſe ex Caij libris ad edictum prouinciale, intelligere uiſus ſum, quid uarietatẽ crearet. Neq. enim Accurſiani audiẽdi ſunt, qui Proconſulẽ Prætorẽ appellatũ putant.*[g] *Erat Proconſulis in prouincia pleniſſima iuriſdictio, ut omniũ magiſtratuũ urbanorũ partes ad eũ pertinerẽt.*[h] *Itaq. ut Prætor urbanus Romæ,*[i] *ſic in Cõſulari prouincia*

a l. i. quod metus cau.

e l. metum. §. animaduertendum. e.

f l. quod aũt. e. l. i & ij. quod cum eo.

g Accur. d. l. i. & d. l. quod aũt. & l. i. de alie. iud.

h l. ſi in aliquã. in fine. & ſeq. de off. Proc.

i l. ij. §. eodem tẽpore. de ori. iur.

uincia Procõſul, in Prætoria Prætor edicta proponebãt, quæ prouincialia appellabantur. Videre eiuſmodi edicta licet apud Ciceronem in Verrinis, de quib. etiam in Proconſulatu ſuo ad Atticũ ſcribit. Caius huiuſmodi prouinciale edictũ duobus et triginta libris eſt interpretatus, urbanũ fortaſſe plurib. Sed Iuſtiniani tẽpore duodecim extabant, quod illo libror. indice conſtat, in quo Politianus errauit, edictũ publicũ pro urbico ſcribẽs. Illud ſcilicet prædici non oportet, non ut initio uariaſſe Prætores & Proconſulens in edictis, ſed edictis perpetuis uſos, quor. collectionẽ Saluius Iulianus ex Hadriani auctoritate fecit: quod Budæus et Alciatus[a] præclare manifeſta omnib. fecerũt. idq. etiã duab. conſtitutionib.[b] proditum reperi. Mirandum itaq. non eſt, ſi Proconſul à Caio edicti auctor appelletur: ab Vlpiano uerò Prætor: cum alter urbanum edictum interpretetur, alter prouinciale: ut ex illorum capitũ inſcriptionib. ab Haloandro editis cognoſcitur. niſi quod cap. i. quod cum eo, non libro viij. ſed viiij ſcribendum, item ſecũdo capite, libro xxix. non viij. Ita interpretari oportet caput primum de alienatione. lxviij. pro ſocio. xli. de hereditatis petitione, atq. alia id genus.[c] quæ Haloander recte Caio illis libris adſcripſit. Adde etiam ex his, quorum inſcriptiones omiſit, caput ij. de teſtamento militis,[d] quod ita ſcriptum Florentiæ eſt. Caius libro quintodecimo ad edictum prouinciale: De militis teſtamento ideo ſeparatim Proconſul edicit, quod optime nouit ex conſtituitionib. principalib. propria atq. ſingularia iura in teſtamento eorũ obſeruari. Sed & alijs locis Proconſulis mentio fit non à Caio, ſed ab Vlpiano, aut Paulo, in libris de officio Proconſulis. ut ca. ij. de curatorib. furioſo & alijs dandis. quod ita ſcriptum eſt. PAVLVS libro primo de officio Proconſulis: Sed & alijs dabit Proconſul curatores, qui reb. ſuis ſupereſſe non poſſunt, uel dari iubebit. Item viij. capite.[e] Vlpianus libro ſexto de officio Proconſulis: Bonorum uentris nomine curatorem dari oportet, eumq. rem ſaluam fore uiri boni arbitratu ſatiſdare Proconſul iubet. Vtrumq. caput Haloãder Caio adſcribit. Sed quod de Caio diximus, non perpetuò, ſed magna ex parte uerum eſſe reperietur. Vtitur enim nonnunquam is Prætoris appellatione, ſed rarò. quod aut à Prætore in Prætoria prouincia edictum tum interpretaretur, aut id putandum eſt Tribonianum mutaſſe. ut ca. xv. de noxalib. actionib. extremo, quod quiſq. iuris, & primo teſtamenta quemadmodum aperiantur.[f] hoc ex xviij. libro eſt ad edictum prouinciale. Sed ſub eodem titulo, capite ſeptimo,[g] quod ex eo ipſo libro eſt, Proconſulis mentio fit: quod facit ut exiſtimem, id aut dedita opera ab Iuſtiniani miniſtris, aut caſu à librarijs mutatum. Et quoniam tam multa de Caij libris ſcribimus, quærendum uidetur, quis

a Bud. l. ij. de ſtatu hom. Alci. lib. ij. ca. xxvij. diſpu. & rub. de eden.

b l. ij. §. ſed quia diuinæ. de uet. iu. en. l. ſi quis ſeruũ. C. de cond. ind.

c l. i. de alie. mu. in cau. l. nemo. in fine. pro ſocio. l. ſi quo tempore detur. per. l. ſi noxale. de nox. actio. l. illud queſitũ. ad l. Aqui.

d l. ij. de teſt. mil. l. ij. de cur.

e l. bonorũ. e.

f l. Prætor. de nox. act. ult. quod quiſq. iu. l. i. teſta. quemadm. ap.

g l. ſed ſi quis. eo.

hic Caius fuerit: quod adhuc in controuerſia eſt. Sūt enim qui à Pomponio[a] *in Seruij Sulpitij diſcipulis Titū Caium appellatum eſſe credant, aut Caium ſolum. Sunt qui Iuſtiniani familiarem credant, propterea quod is ſuū appellet, initio Inſtitutionū: et libro quarto, titulo De publicis iudicijs.*[b] *ſunt qui Caium Noſtrum appellatum arbitrentur, ut à Iuſtiniano illic, et à Pōponio quodā loco appellatur,*[c] *quod neſcio quàm uerum ſit. Mihi quidem aliquando probabatur, C. Caſſium eo nomine intelligi, à quo Caſſianorum ſchola Pomponio & Plinio. Nam exiſtimabam, ut dicitur ca. xxviij.*[d] *de ſtatu liberis, quod Iauolenus ſcripſit lib. vi. ex Caſſio: Statu liber ante quàm condicio libertatis optigerit, ſi quid comparaſſet, peculio legato non ceſſurum, in libris Caij Caſſij ſcriptū eſt. Sic ca. lij.*[e] *de cond. & demonſtratio. quod ex libro ij. Iauoleni ex Caſſio eſt, commentaria Caij, & ca. lxxviij.*[f] *de ſolutionib. quod ex undecimo eſt, libri Caij intelligendi ſunt Caij Caſſij eſſe, ex quo Iauolenus quindecim libros ſcripſit. Poſtea uero cum reperiſſem à Caio Caſſium ipſum & Sabinum referri,*[g] *illis quidē Iauoleni capitib. credidi Caſſiū ſignificatum, ceteris locis non item. Hoc ipſum aduerſus eos facit, qui Sulpitij diſcipulum arbitrantur. Sed & illud, quod ad* S. C. *Tertyllianum & Orphitianum ſcripſiſſe dicitur, ut ex inſcriptionib. viij. & ix. capitis ad* S. C. *Tertyllianum*[h] *apparet: quæ ſenatuſconſulta multo poſt Sulpitiana tempora lata fuerunt: alterum Hadrani,*[i] *Diui Marci alterum tempore.*[k] *Qui uero Iuſtiniani familiarem exiſtimant, à Pomponio*[l] *refellūtur. Sed et ea conſtitutione, quæ libro primo Codicis Theodoſiani extat, ſub titulo de reſponſis prudentū.*[m] *Quam ob rem arbitror eum non multo tempore poſt Saluij Iuliani ætatem fuiſſe, quo & Sextus ille Pomponius fuit. Hæc de Caio, cuius extant inſtitutionum libri duo breuiores, ut arbitror, quàm ab eo ſcripti ſunt: ſed qui multum ad Iuſtiniani inſtitutiones conducant. Eſt itaque non parua hæc inſcriptionum utilitas, ut quis ille iuris conſultus ſit, & qua de re eo libro tractarit, antè cognoſcatur. Cum enim nihil aliud ſcriptura ſit, quàm hominis loquentis repræſentatio: hæc multo maior fit, cum ſcriptorem ipſum cognoſcimus, & rei ipſius tractandæ ordo, qui ex libri inſcriptione apparet, ante oculos uerſatur. Quod ex his quæ ſcripturus ſum, cognoſcetur apertius.*

a l. ij. §. Seruius. de or. iur.
b §. quas. in proœ. inſt. §. item lex Cornelia. de pub. iud. & in proœ. Dig. §. & antea.
c l. cum ſeruus. de ſtipu. ſeru.
d l. ſi hereditas de ſtatu lib.
e l. ſi quis legata. de cond. & dem.
f l. ſi alieni. de ſoluti.
g l. adeo. §. cū quis. de adq. rer. dom.
h l. in ſuſpenſo. l. ſacratiſſimi. ad S.C. Terty.
i in pri. inſti. de ſ. c. Ter.
k de ſ. c. Orph. in pri.
l d. l. cum ſeruus.
m l. un. de reſpon. pru. in C. Theo.

QVID IN EIVSMODI INSCRIPTIONIB. ſignificet ad Sabinum, ad Plautium, ad Mucium? VI.

IVuat maxime, ut antea ſcripſi, ad iuris conſultorū interpretationem cognoſcere, quo pacto ab ipſis iuris conſultis illud ipſum tractaretur. Et tria genera tractandi in eor. libris deprehendi. aut enim libero ſcri

ptorum

ptorũ officio fungebãtur, cuiuſmodi libri Opinionũ, Sententiarum, definitionum, regularum ſunt: aut ad aliorum interrogationem reſpondebant, ut libris Reſponſorum, aut Epiſtularũ: aut leges ſenatus ue conſulta, principũ conſtitutiones, prætorum edicta, iuriſq. conſultorum libros interpretabantur, in breuiorem librum colligebant, notis reprehendebant, & ſi quid deerat addebant. Huius generis ſunt, quæ ad edictum, ad leges, ad ſenatuſconſulta, ad orationem D. Seueri, aut Marci inſcripta uidemus. Sed & illa de quib. tractaturi ſumus, ad Sabinũ, ad Vitellium, ad Vrſeium, ad Plautiũ, quæq. apud Papinianum Vlpianus et Paulus, apud Scæuolam Claudius, Thryphoninus & Paulus notarunt. Sed cum cetera nemo, qui uel mediocri ingenio ſit, non animaduerterit, illud doctiſſimos quoſq. fugit,[a] libris ad Sabinum aut Plautium, interpretationes Sabinianorũ aut Plautianorum ſignificari. Solus Viglius, uir & doctus & diſertus, lib. 2. Inſtitutionum ex Iuſtiniani uerbis ſub titulo de heredib. inſtituendis, id percepit. Iuſtiniani uerba ſunt hæc: Quod nõ per innouationem induximus, ſed quoniam æquius erat, & Atilicino placuiſſe Paulus ſuis libris, quos tam ad Maſſurium Sabinum quàm ad Plautium ſcripſit, refert. Cum enim Maſſurij Sabini mentio fiat apud Pomponium,[b] qui ante Paulum fuit: fieri nõ potuit, ut ad eum ita mitteret libros, ut quos Cicero ad Q. fratrem aut ad Brutum miſit. Ex hoc Viglij argumento initium noſtra inueſtigatio cepit, & in Florentinis Pandectis permulta huius ipſius rei ueſtigia inuenimus. Nullum autem maius eſt, quàm quod eſt xlix. capite[c] ad L. Falcidiã, quod ex libris Pauli ad Plautium ſumptum eſt, Plautij uerba notis bis notata ſunt, quib. nos in Pandectar. Florentinar. uerbis utimur, illi uero librarij in Prætorum aut Principum uerbis ab iurecõſulto relatis. Eſt enim id in librarior. bonorum uſu, ut aliena uerba nota » quadam ad marginem adſcripta notentur. Florentina, qua & nos utimur, ab Iſidoro diple appellari uidetur, quòd duabus lineis in angulum coactis fiat. quo uerbo Cicero lib. viij. epiſtular. ad Atticum utitur, cuius rei Victorius teſtis eſt. Illud uero caput ita ſcriptum eſt.

» Paulus libro xij. ad Plautium. Plautius. Seruo, quem tibi legauerã,
» fundũ legaui: Atilicinus, Nerua, Sabinus, primum in ſeruo rationẽ
» legis Falcidiæ habendam: & cetera eiſdem notis notata ad illa uerba. Paulus. Caſſij ſententia utimur: & quæ ſequuntur. quæ nullis no

[a] Alci. in epi. ante primam C. partẽ. & ante l. un. C. de co quod intereſt. et ante prætermiſſa. Vigl. in prin. de her. inſtitu.

[b] l. ij. §. hi duo de ori. iur.

[c] l. Platius. ad l. Falcidiã.

tis notantur. Ex hoc capite, 42.[a] *cognoſcimus de condicionib. et demõſtrationib. quod ita ſcriptũ eſt.* PAVLVS *lib 8. ad Plautium. Plautius. Rogatus eſt heres à liberto teſtatore, & cetera. Paulus. Hoc iure utimur. Item quod proximum eſt,*[b] *ita incipit:* IDEM *libro nono ad Plautium. Qui heredi dare iuſſus eſt. Deinde Plautius, uni ex heredib. fundum legauit. & cetera. Paulus, hoc iure utimur. Adde ix.*[c] *de auro argẽto, quod Haloander Paulo lib. v. ad Plautium adſcribit, ſed Florentiæ liber nonus eſt. illud recte Haloander fecit, dum Pauli & Plautij atq. aliorum Iuriſconſultorum nomina, quæ per ſe ſcripta ſunt, grandiorib. litteris notat. Confirmat hoc idem de Plautio caput lxi.*[d] *de procuratorib. ſumptum ex lib. i. ad Plautium, cuius initium eſt, Plautius ait. & xxij.*[e] *de damno infecto: quod eſt ex lib. x. ad Plautium, cuius nomen eodem pacto accipiendum. Fallitur autem uehementer hac in re Accurſius, qui ſæpe teſtatorem, ſæpe iuriſconſultum Plautium appellat. Haloander intellexiſſe uiſus eſt, niſi quod capite xiij.*[f] *Qui potiores, Neruæ & Proculi nomen nulla de cauſa grandiorib. litteris ſcripſit: cum Pauli ſolum nomen ſcribendum foret. Nimis multa de Plautio ſcripſi, ad quem Paulus libros xviij. Iauolenus quinq. Pomponius ſeptem ſcripſit. Ad Vitellium uenio, ad quem idem Paulus libros quatuor. is Vitellius Sabinus appellatus eſt: ut capite xviij.*[g] *de heredib. inſtituendis cognoſcitur. quod etiã his notis exornatũ eſt, de quib. antea ſcripſimus. Eius uerba ſunt hæc.* PAVLVS *lib. i. ad Vitellium. Sabinus. Quæſitum eſt, ſi plus aſſe paterfamilias diſtribuiſſet, & reliqua. Paulus. eadẽ ratio eſt, &c.*

Totidem libros ad Neratium ſcripſit: & ſub titulo de donationib. inter uirum & uxorem lxiij. capite[h]*, etiam in Norico libro poſt relata Neratij uerba ſcribitur: Paulus notat. quod uerbum crebrius tacetur, & intelligendum eſt, ut capite cxl.*[i] *de uerbor. obligationib. quod ita illic ſcribitur.* PAVLVS *lib. tertio ad Neratium. plurib. reb. præpoſitis, &c. Paulus. Sed uerius, et hic tres eſſe, & quæ poſt ea. & capite xxiv.*[k] *de inſtructo uel inſtrumento legato.* PAVLVS *libro iij. ad Neratium. Fundus, qui locatus erat, legatus eſt cum inſtrumento: inſtrumentũ, quod colonus in eo habuit, legato cedit. Paulus. an quod coloni fuit?*[l] *Quod caput non recte ab Haloandro in duo capita diuiſum eſt. ſed ita ſcribendum, ut idem multa ſcribit. Fuit autẽ Neratius Priſcus Proculianus Celſi patris auditor,*[m] *& ex eius*

libris

[a] l. Plautius. de cõd. et dem.

[b] l. qui heredi. §. Plautius. eo.

[c] l. Plautius. de auro argẽto le.

[d] l. Plautius. de Proc.

[e] l. ſi proprietarius. §. ult. de da. inf.

[f] l. inſulam. qui potio.

[g] l. quæſitum. de her. inſt.

[h] l. de eo. de don. int. uir.

[i] l. plurib. in pri. de uerb. obli.

[k] l. fundus. de ſu. inſt.

[l] l. quod filio. mand. l. quod ſeruus. de pecu lio. &c.

[m] l. 2. in fi. de orig. iur.

libris regularum, membranarum, & reſponſorum multa capita in Digeſtis exſtant. Ad Sabinum redeo, ad quem idem PAVLVS *libros ſexdecim, Vlpianus unum & quinquaginta, Pomponius triginta quinque ſcripſit. Hic ille eſt Maſſurius Sabinus, qui publice primus reſpondit,*[a] *à quo Sabiniani appellati, qui ei in ſchola ſucceſſere. Quod non ſolum ex eo Inſtitutionum loco cognouimus,*[b] *ſed ex inſcriptione hac primi capitis, de legationib.* VLPIANVS *lib. 8. ad Maſſurium Sabinum. & ex ultima conſtitutione ſub titulo de heredib. inſtituendis. Id etiam nos alio loco ex Gellij libro xi. deprehendiſſe teſtati ſumus*[c]*. Nam quod Gellius refert, Sabinum libro. 2. iuris ciuilis ſcripſiſſe, id nos apud Vlpianum lib. xli. ad Sabinum repperimus.*[d] *eumq. tres iuris ciuilis libros ſcripſiſſe traditum eſt. Itaq. in horũ trium iuriſconſultorũ libris ad Sabinũ, opinor notas aut interpretationes quaſdam Sabinianorum librorum fuiſſe: apparentq. eius rei ueſtigia frequentiſſime in Digeſtis, ut ca. 20. & 27. de contrahenda emptio.*[e] *quorum alterũ Pomponij eſt lib. 9. alterum Pauli lib. 8. ad Sabinum, quod ne Haloander quidem recte edidit. Item ſub titulo de in diem addictiõe, multis capitib.*[f] *recte ab Haloãdro ſcriptis. Sic ca. 17.*[g] *de heredib. inſtituendis, quod Vlpiani eſt lib. 7. ad Sabinũ. & ca. 48. & L. de legatis lib. 3.*[h] *quæ ex libro 23. & 24. Vlpiani ad Sabinum ſunt. Sexcenta ſunt ſimilia, in quib. tamen facili us falli poſſumus, propterea quod non ſunt nominib. diſtincta, ut illa Neratij & Plautij. Eodem pacto de Iuliani libris ad Vrſeium Ferocem, & ad Minicium interpretabere. quod ex Vlpiani uerbis intelligimus ſub titulo communi diuidũdo.*[i] *Vrſeius, inquit, ait, cum in cõmuni ædificio uicinus nuntiauit. & poſtea: Iulianus autem recte notat, ita demum hoc uerum eſſe, ſi interfuit ædium hoc fieri. Item ca. 48.*[k] *de iure dotium, quod eſt ex lib. ij. ad Vrſeium Ferocem. poſt relata Vrſei uerba additur: Iulianus notat. Et cap. 36.*[l] *de ſolutionib. quod eſt ex libro 2. ad eundem, dicitur: Iulianus notat. uerius eſt me eam partem perdidiſſe. quod non recte in Norico libro eſt. neq. ca. 101.*[m] *de legatis: Iulianus notat. quod eſt ex primo libr. De libris ad Miniciũ ſcribitur ca. lxi.*[n] *de rei uindicatione. Quod ita Florentiæ eſt; Iulianus lib. 6. ex Minicio. Minicius interrogatus, ſi quis na uẽ ſuam aliena materia refeciſſet, &c. Iulianus notat. Ex quo loco nihil intereſſe apparet, ex Minicio, an ad Minicium, ex Sabino, an ad*

a d. l. ij. prope finem.
b in prin. de her. inſt. ubi Vigl. l. i. de legatio. l. ult. C. de her. inſt.
A. Gellius lib. xi. ca. ul.
c lib. 4. ca. 4.
d l. falſus. §. qui alienũ. de furtis.
e l. Sabinus. l. qui à quolibet. de cond. em.
f l. ubi autem. §. cum igitur. l. Sabinus. l. quod autem. de in diem ad.
g l. item quod Sabinus. de her inſt.
h l. cũ filio. l. libror. de lega. 3.
i l. ſi quis putans. §. ult. cõ. diu.
k l. tali. in fi. de iure dot.
l l. ſi pater. de ſolu.
m l. ab omnib. §. in teſtamẽt. de leg pri.
n l. Minicius. de rei uin.

Sabinum ſcribatur. Sed tamen frequentius animaduerti hanc diſtinctionem locum habere, ut ſi uerba ueteris iuriſconſulti ſola referantur, ex eo ſcribatur: ſi recẽtioris, aut ſola, aut cum illius ad eũ. Quod in his, de quib. tam multis in re perſpicua agimus, locum habet: idem in Pomponij ad Q. Mucium libris eſt reſpondendum. cuius multa in libris de legatis referuntur: ut omnia illa pæne, quæ Q. Mucij mẽtionem faciant, Pomponij in libris ad Mucium eſſe dicẽda ſint. Vnius tantum capitis exemplo contentus ero, ſub titulo de auro, argento legato, numero 35.[a] Pomponij libro nono ad Q. Mucium, quo quaſi dialogo colloqui uidentur Mucius & Pomponius. Hæc uereor, ne aliquib. longiora eſſe uideãtur, ſed qui ingentes noſtrorũ interpretum commentarios, quib. unum atq. alterum caput interpretantur, euoluerit, mirari deſinet, me de toto iure ciuili uerba facientem, non multis chartis in multorum capitum interpretatione uerſari.

[a] l. ſcribit. de auro & arg. leg.

QVAM MVLTA IN IVRE CIVILI totidem uerbis ſcripta ſint. VII.

NOn parum ad multorum capitum interpretationem pertinere arbitror, ſi quæ de eadem re dicuntur, in unum locum conferantur. Quod cum Irnerius, Ioannes, Azo, Bulgarus, Accurſius, magni nominis uiri animaduertiſſẽt, in ea re toti fuerũt, ut ſimilib. cõtrarijſq. locis adſcriptis, faciliorem iuris ciuilis cognitionem efficerent. Laudandum id quidem fuit, ſi intra eum modum ceteri conſtitiſſent. Nunc uero nimio quodam amore noſtram artẽ iuuandi, ingenti librorum mole oppreſſa magis, quàm ſubleuata eſſe uidetur iuris prudentia. Et Iuſtinianus quidẽ ait,[b] ſimiles ſe quoſdam locos reliquiſſe, quoniam neceſſe erat propter rerum cognitionem ſub duobus titulis idem ſcribi: aut cũ eſſet alijs reb. permixtũ id, detrahi non potuit, ne cõfuſius aut obſcurius traderentur res, quàm ab ipſis eſſent auctorib. tractatæ, aut quod facile fuit in tantis uoluminib. humano ignoſcẽdoq. errore labi. Hos ego locos, & ſi nõ omnes, hic ſcribendos exiſtimaui, propterea quòd ex ſingulorum capitũ inſcriptionib. cognoſcimus, eſſe ex eiſdẽ libris ſumptos: & ſi quid mutatũ aut mendoſum eſt, nullo periculo aut emẽdatur, aut intelligitur. Huiuſmodi ſunt permulta ſub titulis de uerborũ ſignificatione, & de diuerſis regulis iuris. Sunt autem hæc. Sub priorẽ caput 76.[c] PAVLVS libro 51. ad edictũ.

[b] l. ij. §. ſi quid autẽ. C. de uet. iu. e.

[c] l. dediſſe. de uerb. ſig.

Dediſ-

Dediſſe intelligendus eſt etiam is, qui permutauit, uel cõpenſauit. Eadem inſcriptio & ſententia eſt capite 19.[a] de liberali cauſa. ex quo interpretandum hoc eſt. Item caput 104[b]. Modeſtinus lib. 2. excuſationum. ἡ τῶν τέκνων πολυγονία καὶ υἱῶν ἢ ἐγγόνων ἐκτείνεται. Eadem uerba ſunt cap. 2. de excuſationib.[c] quod nemo animaduertit, propter inepti interpretis errorem, qui τὰ τέκνα altero loco liberos, altero natos uertit: cum utroq. liberos ſcribere debuiſſet, quod nos alio loco diximus.[d] Adde caput 167.[e] VLPIANVS libro 25. ad Sabinum. Carbonum appellatione materiam non contineri. quæ uerba nimis durè excerpta ſunt ex 53.[f] capite lib. 3. de legatis. quod ex eodem Vlpiani libro eſt. Sed illic ita ſcribitur: Si lignum ſit paratum ad carbones coquendas atque conficiendas (ſic enim Florentiæ eſt) ait Ofilius libro quinto iuris partiti, carbonum appellatione huiuſmodi materiam non contineri. Ceteræ quoque partes ſi comparentur, apertiorem efficiẽt utriuſque capitis mentem. quib. utroq. loco additum Pauli caput eſt lib. 4. ad Sabinum.[g] Sub titulo de diuerſis regulis iuris caput 30.[h] Vlpianus lib. 36. ad Sabinum: Nuptias non concubitus, ſed conſenſus facit. Idem Vlpianus ait cap. 15.[i] de condicionib. & demonſtrationibus. Sed lib. 35. ad Sabinum, non ſexto: in quo arbitror, aut Pandectarũ librarium, aut nos erraſſe. Exemplum quidem certe illi regulæ aptum illic eſt, quo Conſtantinus quoque Harmenopulus utitur lib. 5. titulo 2. Similis error ſuperiori eſt cap. 47.[k] quod Vlpiani nomine lib. 30. ad edictum inſcribitur: cum tamen illa uerba, Socij mei ſocius non eſt, capite 20.[l] pro ſocio, libro 31. ſcripta fuiſſe dicãtur. eiuſmodi tamen errores mouere nos non debent. Caput uero 71.[m] quod Florentiæ poſt 72. eſt, & ultimum caput de uſuris, ita ſcribitur. IAVOLENVS lib. 3. ex poſteriorib. Labeonis. Fructus rei eſt uel pignori dare licere. Et 81.[n] interpretandum eſt per 66.[o] mandati. eſt enim utrumque Papiniani lib. 3. Reſponſorum. Initium uero 85. capitis[p] eſt caput 70.[q] de iure dotium, utrumque Pauli eſt libro 6. Quæſtionum.[r] Illud animaduertendum eſt, quàm appoſitè caput 19.[r] de re iudicata, capite 133.[s] de diuerſis regulis iuris, declaretur: quod ex eodem libro ſexto Pauli ad Plautium ſumptum eſt. Dicitur illic, eum qui donationis cauſa conuenitur, in quantum deducto ære alieno facere poteſt, condemnandum. Et inter eos, inquit, quibus ex ſimili cauſa pecunia debetur, occupantis po-

a l. ue' permutauit. de lib. ca.
b l. natorum. de uer. ſig.
c l. ij. § non ſolum. de excuſ.
d lib. ſing. ad Modeſti.
e l. carbonum. de ue. ſi.
f l. ligni. in fi. de lega. iij.
g l. pali. de uer. ſig. et de lega. iij.
h l. nuptias. de reg. iur.
i l. cui fuerit. de cond. et dẽ.
k l. conſilij in fine. de reg. iur.
l l. nam ſocij. pro ſocio.
m l. fructus. de re. iu. l. ult. de uſur.
n l. quę dubitatio.
o l. qui mutuã. man.
p l. in ambigu.
q l. in ambi. de iu. do.
r l. inter eos. in fine. de re iu di.
s l. in condem. de diu. reg. iu.

tior erit cauſa. immò nec totum, quod habet, extorquendum ei « puto: ſed & ipſius ratio habenda eſt, ne egeat. Extremam hu« ius capitis partem non ad eum ſolum referri, qui donationis cauſa conueniatur: ex illa iuris regula intelligimus. Sic clv.[a] caput (ſequor autem numeros Noricæ & uulgaris ſcripturæ, non ut antea ſcribi hæc capita oportere ſcripſimus) illud itaq. caput per L.[b] de condicionib. & demonſtrationibus interpretabimur: ſunt enim ex lib. 7. Differentiar. Modeſtini deſcripta. Caput uero 157.[c] ita ſcri« bendum eſt: Modeſtinus lib. ſingulari de ritu nuptiarum: Semper in coniunctionib. non ſolum quid liceat, conſiderandū eſt: ſed & quid honeſtum ſit. quamuis Haloander dubitet, conuentionib. an coniunctionib. ſcribendum ſit. Hoc enim & inſcriptio oſtendit, & caput 42.[d] de ritu nuptiar. ex eodem libro exſcriptum. & Conſtantinus ita ſcribens libro 4. titulo 6. ἐν τοῖς γάμοις οὐ μόνον τὸ ἐπιτετραμμένον, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐπρεπὲς ζητοῦμεν. *Item capitis 168.[e] initium ex lib. 15. ad edictum Vlpiani, ex quo etiam eſt ca. 13.[f] de hereditatis petitione, ubi idem dicitur. Caput autem 183.[g] & 14.[h] de legib. ſunt ex lib. 54. Pauli ad edictū. Emendandum uero eſt ca. 194.[i] Vlpiani lib. 69. ad edictum, ex capite 1. de ui & de ui armata, hoc pacto: Deiecit, & qui mandat. In maleficio « ratihabitio mandato comparatur. Nam illo ca. 1. dicitur: Deieciſſe autem is uidetur, qui mandauit, uel iuſſit, ut aliquis deijceretur. Et « poſtea: Sed & ſi quod alius deiecit, ratum habuero, ſunt qui putāt « ſecundum Sabinum & Caßium, qui ratihabitionem mandato compa« rant, me uideri deieciſſe, interdictoq. iſto teneri. & hoc uerum eſt. re« ctius enim dicitur, In maleficio ratihabitionem mandato comparari. « Vulgo autem erratum eſt in illo altero capite. Capite quoq. 198.[k] Quod dicitur, cui damus actionem, eidem & exceptionē competere, « multo magis quis dixerit. ca. 1.[l] de ſuperficiebus reperitur. utrumq. « eſt Vlpiani lib. 70. ad edictum. Initium uero proximi capitis eſt etiam ca. 11.[m] quod ui aut clam. ex lib. 71. Vlpiani ad edictum. At 207. caput[n] Vlpiani eſt lib. 1. ad L. Iuliam & Papiam, ut 25.[o] de ſtatu hominum. Hæc ijſdem inſcriptionib. ſub illis titulis reperi, atq. alijs locis fuerant ſcripta. Sunt etiam non pauca ſimilia à diuerſis iureconſultis ſcripta, ut ca. 24.[p] de uerbor. ſignificatione, Caij lib. 6. ad edictum prouinciale, & 62.[q] de diuerſis regulis, Iuliani lib. 6. Digeſtor. Item 65.[r] regula eiuſdem libro 54. Digeſtor. & ca. 177.[s] de uerbor.*

a l. expreſſa. c.
b l. nōnunquā. de cond. & de mo.
c l. ſemper. de reg. iur.
d l. ſemper. de ritu nup.
e l. nemo præ do.
f l. nec ullam. §. ſi quis ſciēs. de her. peti.
g l. qđ contra.
h l. quod uero. de legib.
i l. hoc iure. l. i. §. deieciſſe. de ui et de ui arm.
k l. inuit us. de reg. iur. l. i. de ſuperfi. §. is autem.
l l. ad ea.
m l. is qui in puteum. §. ſi tutoris. quod ui aut clam.
n l. res indica.
o l. ingenuum. de ſtatu ho.
p l. nihil eſt aliud. de uer. ſign.
q l. hereditas. de regu. iur.
r l. eā eſt natura.
s l. natura. de uerb. ſig.

bor. ſignificatione, Vlpiani libro 47. ad Sabinum. Sed & ſub eodem titulo capite 213.[a] Vlpiani libro 1. regularum dicitur: Lata culpa eſt nimia negligentia, id eſt non intellegere quod omnes intellegunt. & 223.[b] Paulus libro 2. ſententiar. Latæ culpæ finis eſt, non intellegere id, quod omnes intellegunt. & ſub titulo de diuerſis regulis, quod dicitur ca. 138.[c] Pauli libro 15. ad Plautium, inuenies ca. 171.[d] eiuſdem libro 21. ad edictum. Item ſimilia ſunt caput 29.[e] Pauli lib. 8. ad Sabinum. & 210.[f] Licinnij Rufini libro 2. regular. In quib. diligentiam Triboniani deſideramus. Alia non pauca,[g] quæ ſub illis titulis dicuntur, & alijs Digeſtor. locis, non ab eiſdem conſultis ſcripta repe riuntur: quoniam ab inſcriptionum utilitatib. aliena ſunt, prætermitto. Sed ad ceteras Digeſtor. partes uenio, quæ ſimilitudine hac intelligi facilius poſſunt. Vt ſi quæras capiti 6.[h] de legib. exemplum reperies facile cap. 7.[i] ſi pars hereditatis petatur. utriuſq. inſcriptio & emendatio Haloandro debetur. apud eundem reperies ex eodem loco acceptum 7. caput[k] de rer. diuiſione, & 6.[l] de religioſis. Item ultimum de officio Prætorum, & 5.[m] de officio Præſidis. quorum tamen altero Prætor, altero Præſes prouinciæ tutorem ſe, aut iudicẽ dare prohibetur. Sed & caput quartum de officio Præſidis ita ſcribendum eſt. Vlpianus libro 39. ad edictum. Præſes prouinciæ maius imperium in ea prouincia habet omnibus poſt principem. & 8.[n] de officio Proconſulis. ita Vlpianus libro 39. ad edictum. Et ideo maius imperium in ea prouincia habet omnib. poſt principem. loquitur autem hoc loco Vlpianus de Proconſule, illic de præſide. Haloander in libror. numero errat, & quod ob eam, ut opinor, repetitionem, ait deeſſe alicubi duo illa capita de officio Præſidis. Errat etiam in inſcriptione capitis 4.[o] de officio adſeſſorum. quod caput, quoniam de eius ſcriptura à multis dubitatur,[p] ita ſcribendum, ut in Tuſco libro eſt. Papinianus lib. quarto Reſponſor. Diem functo legato Cæſaris ſalarium comitibus reſidui temporis, quod à legatis præſtitutum eſt, debetur: modo ſi non poſtea comites cum alijs eodem tempore fuerunt. Apud Vlpianum uero lib. 32. ad edictũ[q] ita ſcribitur. Papinianus, quoq. libro quarto Reſponſorum ſcripſit, diem functo legato Cæſaris ſalariũ comitib. reſidui temporis præſtandũ, modo ſi non poſtea comites cum alijs eodem tempore fuerunt. Haloander li-

bro

a l. cedere. in fi. eo. ti.
b l. latæ. eo.
c l. cum principalis. de reg. iur.
d l. nihil. in fi. eo.
e l quod initio.
f l. quæ ab initio.
g l. tigni. de uerbor. ſign. l. tigni. ad exhi. l. adeo. §. appellatione. de adq. rer. do. l. aliud. de uerbor. ſig. l. non uidetur. de regu. iur. l. meo. de uer. ſig. l. ſi legatus. §. ſi quis bona. ad S. C. Treb. l. morbus. de ue. ſig. l. quæſitũ. de re iudi. l. cõmẽdare. de ue. ſi. l. L. Titius. depo. l. pupillus. §. ſeruo. de uerb. ſign. l. libertas. de ſtatu ho. l. iure. de diuer. regu. iur. l. nam hoc. de con. ind.
h l. nam ad ea. uel potius, τὸ γὰρ. de legi.
i l. antiqui. in fi. ſi pars her. pe.
k l. ſed diui fratres. de rer. di.
l l. uel quod. in fi. de religio.
l. ult. de offic. Præt.

m l. 5. de off. præſ. l. iiij. de offic. præſ. n l. & ideo. de off. Proconſ. o l. diem functo. de off. adſ. p Alci. lib. 4. ca. xx. diſpun. q l. ſed addes. §. ult. loca.

bro tertio pro quarto edidit. In Florentino lib. quod capite 4.[a] de his qui notantur. de præuaricatore dicitur, aliquot litteris mendoſe ſcriptum eſt. emendari autẽ poteſt per caput 1. de præuaricatione, quod ex eodem libro Vlpiani eſt. Item capitis 21.[b] de minorib. inſcriptio emendanda in Noricis libris propter caput 10.[c] de iudicijs. Eſt enim utrumq; ex Vlpiani lib. 10. ad edictum. Et initium decimi capitis[d] de uſufructu ear. rerum. ita ſcribendum eſt: Vlpianus lib. 79. ad edictum. quoniam pecuniæ uſus aliter amitti non poteſt, quàm his caſib. Sic enim eſt cap. 7.[e] uſufructuarius quemadmodum. Illud aptè diuiſum eſt, quod cap. 17.[f] de ædilicio edicto, et 67.[g] de furtis, ex lib. 1. Vlpiani ad edictũ ædilium, ſumptum eſt. utroq. enim loco eadem ratio diuerſis exemplis adfertur. Caput uero quartum[h] de pignorib. & eodem numero de fide inſtrumentor.[i] totidẽ penè uerbis deſcripta ſunt ex Caij lib. ſingulari de formula hypothecaria. hoc enim pacto is liber adfertur, non ad formulam Triboniani, aut collegar. Ille error eſſe uidetur, quod ſub titulo de iure dotium duo capita eiuſdem ſententiæ ex Iauoleni lib. 6. poſteriorum Labeonis ſcripſerint 80.[k] & 83.[l] Item ſub titulo de re iudicata 18.[m] & initiũ 6.[n] quæ Vlpiani ſunt lib. 71. ad edictum. Recte autem ſcriptũ eſt, & conferri poteſt caput quartum[o] de obligationib. & actionib. & ultimum de extraordinarijs cognitionib. quæ ſunt Caij lib. 3. rer. cotidianar. ſiue aureor. Hæc ſunt quæ ab uno lib. accepta, duob. Digeſtor. locis ſcripta animaduerti. A diuerſis uero inueni hæc. Relata eſt apud Pomponium lib. 26. ad Sabinum[p] Celſi ſententia. eam reperimus cap. 33.[q] de pactis. Item Marcelli apud Paulum lib. 3. ad Sabinum[r] cap. nono[s] de ſeruitutib. prædior. urbanor. quod in Pandectis Florẽtinis 10. eſt. quoniam primum eſt, quod alijs libris ultimũ ſub titulo de ſeruitutib. Iuliani quoque lib. 86. Digeſtorum, apud Vlpianum libro 32.[t] & 18.[u] ad edictũ, de ſutore, qui forma calcei ceruicem pueri percuſſit, & oculus ei effuſus eſt. cuius rei ſimile quiddã Alexãdro Philippi F. Magno eueniſſe dicitur,[x] ut oculor. caliginẽ ob lapidis eodem loco ictum paſſus ſit. Sexti quoq. Pedij de eſtimatione rer. opinio, apud Paulum lib. 2. ad Plautiũ,[y] & lib. 2. ad l. Iuliam, et Papiam.[z] refertur. At de eo qui à furioſo pecuniã accepit apud Pomponiũ lib. 6. ex Plautio,[a] lib. ſingulari regularũ[b] eadem ferè dicuntur. Sub tit. de peculio, capite ultimo,

Scæuola

a l. athletas. §. calumniator. de his qui notan. in l. i. de præuaric.
b l. deſtitiſſe. de minor.
c l. deſtitiſſe. de iudi.
d l. quoniã. de uſufr. ear. rer.
e l. ſi uſus fructus. in fine. uſufr. quê.
f l. quid ſit fugitiuus. de æd. ed.
g l. qui ea mente. de furtis.
h l. cõtrahitur. de pigno.
i l. in re. de fide inſtr.
k l. ſi debitor. de iure dot.
l l. ſi debitor. ij. eo.
m l. item miles. de re iudi.
n l. miles. in pri. eo.
o l. ex maleficio. §. ſi iudex. de obli. et acti. l. ult. de extr. cogn.
p l. auus. de pactis dota.
q l. auus. de pactis.
r l. ſi is qui binas. de uſufr.
s l. Gaurus. de ſer. præ. ur.
t l. item queritur. §. item Iulianus. locati.
u l. ſed & ſi. in fine. ad L. Aq.
x Pluta. in Alexan. uita.
y l. ſi ſeruum. L. Aqui.
z l. precia rer. ad L. Falci.
a l. ſi à furioſo. de reb. credi.
b ſi à furioſo. de obli. & actio.

Scæuola lib. 6. Digeſtorum reſpondiſſe ſe ait idem quod capite 54.[a] ex libro primo reſponſorum accepto reperitur, in quo Tribonianus errauit: item ſub titulo de diſtractione pignor. extremum caput Florentiæ hoc eſt. Scæuola libro ſexto Digeſtor. Arbitri diuidundæ[b] hereditatis inter heredes, cum corpora hereditaria diuiſiſſent, nomina quoq. communium debitor. ſeparatim diuerſa ſingulis in ſolidum adſignauerunt. quæſitum eſt, an unuſquiſq. eor. debitore ſibi addicto ceſſante in ſolutione pro ſolido * pignus ſub eo nomine obligatum uendere poſſit? Reſpondit potuiſſe. Hoc caput Haloãder omiſit, quoniam quidem 11.[b] capite eiuſdem Scæuolæ libro 1. reſponſor. idem ſcriberetur ſub titulo de uſuris, quod Modeſtinus ait libro 9. differentiar.[c] Equis per fideicommiſſum legatis, poſt moram heredis fetus quoque debentur. ex Papiniano antea lib. 7. Reſponſor. fuerat relatum.[d] Illud præterea reperi ſub titulo ad S.C. Tertyllianum,[e] cuiuſdam Seueri conſtitutionis uerba ab Haloandro & Accurſio nõ animaduerſa. Sũt aũt eadẽ ca. 2. qui petãt tutores: hoc pacto. Diuus Seuerus Cuſpio Rufino: Omnẽ me rationem adhibere ſubueniẽdis pupillis, cum ad curam publicam pertineat, liquere omnib. uolo. & ideo quæ mater uel non petierit tutores idoneos filijs ſuis, uel priorib. excuſatis, reiectis ue non confeſtim alior. nomina dederit, ius nõ habeat uindicandor. ſibi bonor. inteſtator. filior. quæ uerba non recte in Norico libro ſunt. Eiuſdem Seueri & Antonini conſtitutio refertur ca. 6.[f] de excuſationib. & 11. de munerib.[g] quod alio loco † à nobis ſcriptum eſt. Iam uero Scæuolæ reſpõſum, quod ex libro 5. reſponſor. extat. ca. 26.[h] de appellatio. apud eũdem lib. 25. Digeſtor. relatum eſt.[i] Hæc habui, quæ in hoc genere animaduertenda putarem. Valde enim utile exiſtimaui, quod apud Scæuolam[k] Iulianus feciſſe dicitur, duob. capitib. commixtis interpretationẽ facere. Itaq. nõ ſolum Digeſta inter ſe cõparanda, ſed & Inſtitutiones ad Digeſta, & ad Conſtitutionũ codicẽ conferendas curaui: in quo mirum in modum Florentinis lib. adiutus ſum. quod alio tempore omnib. patefaciam. Nunc illud etiam ex Cõſtitutionib. addã, collegiſſe me quaſdã ſub diuerſis titulis repetitas. quinq. quidẽ ſub titulo de ſacroſanctis eccleſijs ſimul, ſunt extremis codicis illius li. repetitæ.[l] At trigeſima nona[m] ſub titulo de epiſcopis & clericis, eſt etiã ſub titulo de pactis 29.[n] ex qua illi eſt dies & cõſul addẽdus, qui in Noricis libris deeſt.

a l. filio fa. l. ult. de pecu. l. ult. de diſtr. pign.
* Soluẽdo. Fl.
b l. arbitrer. de diſtr. pign.
c l. equus. ij. de uſur.
d l. equis. i. eo.
e l. ij. § ſi mater non petierit. ad ſ. c. Ter. l. ij. §. diuus. qui petant tut.
f l. ſi duas. §. ſed et reprobari. de excuſa.
g l. ut gradatum §. reprobari. de munerib.
† lib. ſing. ad Modeſti.
h l. negocium. de appel.
i l. ult. de re iudi.
k l. Gallus. §. ille caſus.
l C. de ſacroſanct. eccleſ. l. ad inſtructiones. l. abſit. de priu. do. Au. lib. xi. l. ſacroſancta. l. ult. C. de annonis & trib. lib. x. l. qui ſub præ. l. unde collegiatis. lib. xi. l. iubemus nullam. l. ij. C. de naui. nõ excuſa. lib. xi. l. neminem. l. ij. de quib. mune. lib. x. et l. nullus. de curſu pub. lib. 12.
m l. ſi quis in conſcribendo de epiſc. & cler.
n l. ſi quis. C. de pact.

a l. ult. C. de off. diu. iud. l. ij. C. de proximis ſacror. ſcrinior. lib. xij. b l. legē. C. de pact. l. i. C. de pact. conuen. l. mulieres. in C. Theo. de iuriſdictio. l. ult. C. de incolis. lib. x. l. mulieres. C. de dignitatib. lib. xij. Verg. 1. & 3.

deeſt, & ex ultima de officio diuerſor. iudicū, cōſtitutioni 2. de proximis ſacror. ſcrinior.[a] Illud miror, nō eandē eſſe 10. de pactis,[b] & 1. de pactis conuentis. Poteris autē ex lib. 2. Codicis Theodoſiani diē & Coss. addere conſtitutioni extremæ de incolis, & 13. de dignitatib. Sunt aliæ non paucæ, quæ ex illo codice locupletari interpretariq. queant: quod nos aliquando oſtendemus. Sed ut ad illam repetitionē reuertamur, nolim quemquam Triboniani conſilium reprehendere, cur toties bis eadem ſcripſerit. Sunt enim permulta neceſſariò ſeparatis tractatib. ſcribenda, ſunt alia quæ illa repetitione memoriæ mandantur. Idq. uidemus delectationis cauſa poëtas feciſſe:

Eſt locus Heſperiam Graij cognomine dicunt.

& alio loco:

Littoreis ingens inuenta ſub ilicibus ſus.

lib. 5. & 8.

in quo Romanus uates Græcū imitatus eſt. Vnde illud noſtri Martialis eſt:

Edita ne breuib. pereat mihi charta libellis,
Dicatur potius τὸν δ' ἀπαμειβόμενος.

DE ALIIS INSCRIPTIONVM utilitatibus. VIII.

c l. ult. de colle. & corpo.

CAiius libro quarto ad L. xij. Tabular. ſcribit[c]: Sodales ſunt qui eiuſdem collegij ſunt, quam Græci ἑταιρίαν uocant. His autem poteſtatem facit, lex pactionem quam uelint, ſibi fore: dum nequid ex publica lege corrumpāt. Sed hæc lex uidetur ex lege Solonis trāſlata eſſe. Nā in luc ita eſt, ἐὰν δὲ δῆμος, &c. Hæc Caij uerba nūquam recte ſcripta ſunt, quoniā ſine illa inſcriptiōe, de qua lege ageretur, uix eſſet qui ſuſpicaretur.[d] Nunc nihil apertius eſt, quàm lege xij. tabular. ſodalitates permiſſas, idq. translaticium eſſe ex Solonis lege. Item apud Pomponium lib. 7. epiſtular.[e] ita ſcribitur: Apud Iulianum ita ſcriptum eſt, Si heres rogatus ſeruū manumittere: & quæ ſequuntur. Deinde: An hæc uera putes? Nam ego diſcendi cupiditate, quam ſolam uiuendi rationem optimam in octauum & ſeptuageſimum annum ætatis duxi, memor ſum eius ſententiæ, qui dixiſſe fertur, χἂν τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχω, προσμαθεῖν τι βουλοίμην. Nemo eſt qui non opinetur, hæc Pomponij uerba fuiſſe: item hanc præclaram ſententiam, Iuliani. Ego uero omnia eius, qui per epiſtulam id à Pomponio petierat. Græcam autem ſentētiam ueteris alicuius philoſophi fuiſſe arbi

d ſic. l. ult. fin. reg.

e. l. apud Iulianū. de fideicō. liber.

arbitror, cui ſimilem Lucianus neſcio quo libello refert. Pomponij autem reſponſum illud eſt, Belliſſime Ariſto & Octauenus putabant: & quæ poſtea ſunt. In hanc ſententiam me & inſcriptio et Florētina ſcriptura ducunt. Sic etiam arbitror ex inſcriptione interpretandum eſſe caput ccxvi.[a] de uerbor. ſignificatione, cuius uerba ſunt hæc. VLPIANVS libro primo ad legē Aeliam Sentiā. Verum eſt eum qui in carcere cluſus eſt, nō uideri neq. uinctū, neq. in uinculis eſſe, niſi corpori eius uincula ſint adhibita. Si ſeruus ob delictum à domino uinctus fuiſſet, poſtea manumiſſus dediticiam libertatem cō ſequebatur ex lege Aelia Sentia[b]. Exiſtimat Vlpianus locum non habere legem, ſi carcere incluſus ſit: cum tamē alio loco dicatur, nihil intereſſe, parietib. quis, an compedib. teneatur.[c] Huiuſmodi multa Digeſtor. capita interpretari poſſunt: ut quæ ex libris ad L. Iuliam & Papiam ſub illo ipſo titulo de uerbor. ſignificatione, & ſub titulo de ritu nuptiar. ſcripta ſunt. Huc accedit quod nonnumquam referri illos libros uideas, ut Nouella cviij.[d] Papinianus libro 19. quæſtionum:[e] & eiuſdem reſponſum[f] conſtitutione viij.[g] de inſtitutionib. & lib. xi. reſponſor.[h] apud Marcianum libro ſingulari ad formulam hypothecariam.[i] Marcianus idem in inſtitutionib. apud Iuſtinianū ſub titulo de l. Aquilia[k]. Eſt autem id quod refert, apud illum 7. libro inſtitutionū.[l] Item Caius ab Iuſtiniano relatus eſt in interpretatione legis 12. tabular. ſub titulo de publicis iudicijs, lib. iv. inſtitutionum.[m] eſt libro primo ad L. 12. Tabular. ut ex 233.[n] capite de uerbor. ſignificatione, cognoſcitur. ex quo totus ille Inſtitutionum locus emendandus eſt. quod nos aliquando diximus.[o] Ad eor. quæ ſcripſimus ſimilitudinem, poſſunt ſexcenta alia conſcribi. Illud addam, quod non mediocris utilitatis exiſtimari oportet: eiuſmodi inſcriptionib. reperiri facile poſſe in ſententijs Pauli, & Caij inſtitutionib. quæ hodie extāt, ueram multor. locor. interpretationem. Licuiſſet utinā per tam multas multar. nationum ferocium & barbararum in Latinum nomen incurſiones, ut ſi optimis Sulpitij, Aquilij, Bruti, atq. Muciorum libris caruiſſemus, item eor. quos hi ex quib. Pandectæ conſtant, in ore ſemper ferunt, Sabinor. Labeonis, Proculi, Celſi utriuſq. aut Neruæ: at his ipſis frui licuiſſet, Papiniani, Vlpiani, Pauli, Iuliani, & Scæuolæ. Ex his enim Pauli & Caij reliquijs, quantam iacturam fecerimus, cognoſcimus. Sunt autem hi ſentētiarum & inſtitutionum libri

a l. uerum eſt. de uer. ſign.

b §. ult. de libertinis. ubi Theophi. Paulus lib. iiij. ſenten. tit. de manumiſſio. Alci. lib. i. ca. xvi. parer.

c l. ſuccuritur. ex quib. cau. mai.

d auth. de reſtitu. in pri.

e Titius. ad Tre.

f l. cū pater. §. uicos. de leg. ij.

g l. ſi teſtamentū. C. de inſtit. uel ſubſt.

h l. iij. in pri. Digeſt. qui potio.

i l. creditor. § Papinian. e. ti.

k . inſti. de L. Aqu.

l l. legatis. § pecorib. de leg. 3.

m §. itē. l. Cornelia. de pub. iu.

n l. ſi caluitur §. telum. de uer. ſign.

o lib. iv. ca. v.

bri mendoſi & mutili, ut non minorem indignitatem quàm utilitatem (quæ tamen magna eſt) lector his legendis ferat. Quæ uero hinc ob inſcriptiones reperimus in libris Sententiar. namq. hi minus mēdoſi ſunt, uno loco collegimus. ex his utiliora ſunt hæc. Nam licet ad Digeſtor. emendationem prohibuerit Iuſtinianus eis libris uti,[a] ad interpretationem certe & antiquitatis cognitionē uti licet.[b] Et principio caput xiv.[c] de ſtatu hominum, quo dicitur non eſſe eos liberos, qui contra formam humani generis conuerſo more procreantur. ex lib. quarto Sentētiar. Pauli, titulo de inteſtator. ſucceſſione, eam accipit interpretationē, ut cum S. C. Tertyliano, mater ingenua triū liberor. ius habens, aut libertina quattuor, ad filij bona admittatur:[d] ſi mulier mōſtroſum aliquid aut prodigioſum enixa ſit, in eum numerū liberor. id non numeretur. At partus, qui membror. officia ampliauit, quia aliquatenus uidetur effectum (ſic enim ſcribendum eſt) matri prodeſt. Capite 38.[e] de pœnis, quod dicitur: Iudices pedanei, ſi pecunia corrupti dicantur, plerunq. à præſide aut curia ſummouentur: id Pauli interpres lib. v. Sententiar. titulo ad L. Iuliam repetundar. ita interpretatur, ut pedanei iudices ſint, qui ex delegatione cauſas audiunt. quod Alciatus noſter probat lib. i. παρέργων[f]. licet Digeſtor. locum eſſe non dixerit: tamen ut rem multis iuris ciuilis locis conuenientem refert. Sed & totum ferè illud caput ex eo lib. v. eſt, qui Florentiæ eſt inſcriptus. Nam licet capitis initium non repererim: quod de auctorib. ſeditionis dicitur, illic ſub titulo de ſeditioſis eſt, & quod de abortionis, aut amatorio poculo, ſub titulo de ſicarijs & ueneficis. de eo qui teſtamentum aperuit, ſub titulo ad L. Corneliam teſtamentariam, & quæ de inſtrumentis poſtea ſcripta ſunt. Emendandum autem eſt, quod illic pro interpretatione ponitur ſeptimæ ſententiæ, & ut Pauli ſententia ſcribendum. Similis error eſt ſub titulo de fiſci aduocato. Interpretatio enim tertiæ ſententiæ reperitur in Digeſtis ſub titulo de heredib. inſtituendis cap. 89[g]. In quo etiam Gratianus magni nominis uir errat,[h] quem errorem mirandum non eſt deprehendiſſe adhuc neminē: eſt enim nuper hic Sententiar. liber editus, & à Gratiano Theodoſianus codex appellatur. Cuius appellationis cauſa eſt, quòd nuſquam hæ ſententiæ extent ſine conſtitutionib. Theodoſianis. Itaq. Gratianus non ſolum in libri nomine errat, ſed quod non diſtinguit uerba Pauli ab eius interprete, ſed ut

a l. i. & ij. C. de uet. iur. enu.

b Vigil. in pri. de teſta.

c l. non ſunt liberi. de ſtatu ho.

d Inſt. de S. C. Tertyl. in prin.

e l. ſi quis aliquid. §. iudices. de pœnis.

f cap. xli.

g l. imperatorē. de her. inſt.

h ca. propter. & ſeqq. ij. qu. vi.

aper-

apertiorib. interpretis uerbis libentius utitur. Nam quod ab eo ſcribitur, propter ſuperfluam appellator. ſententiam, & cetera: interpretis uerba ſunt ſententiæ primi tituli De cautionibus & pœnis appellationum, libri quinti ſententiar. Ex eo autem loco emendandum eſt, ut non apud iudicem appellare, ſed iudici ſcribatur: neq. ad iudicem, ad quem prouocauerit, ſed quem. eſt enim utrūq. genus loquendi elegantius. Quod uero poſtea dicitur, Habita dinumeratione 20. milium diurnor. per ſingulos dies computetur: aut in uulgarib. ſententijs deeſt, aut Gratianus addidit ex cap. 3. de uerbor. ſignificatione. At illud, ab eo quò appellatum eſt,[a] & reliqua, ſumpta ſunt ex titulo de dimiſſorijs litteris, & inter Pauli uerba illud ex interprete inſertum eſt. Iſta iam ſuperius ſub titulo de cautionib. & pœnis appellantium interpretata ſunt. Indicabat autem interpres illum locū, ex quo Gratianus priora illa ſumpſerat: ſed in eo deceptus eſt uir minime malus, quòd omnia unius eſſe uerba credidit. Interpretis quoque illa uerba ſunt: Quicunq. non confidentia iuſtæ cauſæ,[b] & cetera, ſub titulo de reddendis cauſis appellationum. in quib. emendandum eſt, ut nō, Ne abijciatur appellare uoluerit, ſed Ne addicatur, ut illic eſt, ſcribatur. de quo uerbo alio loco ſcripturus ſum.[c] Ex interprete etiam & Paulo accepit, quæ poſtea ſcribit[d] titulo Poſt prouocationem quid obſeruādum ſit, et titulo De meritis appellationum. Sed ut in his optimi uiri & docti temporum culpa errent, facile ferendum eſt. nos ad noſtra Digeſta reuertamur. Et in Noricis libris emēdari etiam debet inſcriptio 48. capitis[e], De minorib. ut non lib. 3. ſententiar. ſed primus ſcribatur. ſic enim Florentiæ eſt, & eius initium eo libro reperitur. Quod uero 24.[f] idem liber inſcribitur, non arbitror ad totum caput pertinere, quippe quod non ſententijs conſtet, cuius item initiū ſolum extat. Eiuſmodi ſunt, quæ ex inſcriptionib. elici poſſunt: quib. illud etiam cognoſcetur, quo ordine edictum perpetuum, cuius optimus interpres Vlpianus eſt, cōſtitutum fuerit: id in libris ad edictum poterit obſeruari. In libris uero diſputationum & reſponſorum, reſpondendi & diſputandi rationem, in differentijs & definitionib. & ſententijs, quàm apte tractationi rer. reſpondeant, animaduertes. Quod ſolum in omnibus rebus conſiderandum eſt, ut conſtent omnia ſuis partibus, quibus compactis ueluti quædam honeſti harmonia efficiatur.

l. itinere. de uer. ſign.

a cap. ab eo. ij. q. 6.

b quicunq. c. ea. & q.

c lib. 2. cap. 3.

d quotiens. c. omnino. ea. q.

e minor ſe. de mino.

f l. quod ſi minor. eo.

QVIB. LOCIS ERRATVM ESSE opinemur ob uerbor. interpunctiones. VIIII.

CVm omnes libros è Florentinis ortos eſſe antea ſcripſerimus: illi uero ita ſcripti ſint, ut non orationib. ſolum, ſed ne uerbis quidem ipſis diſtincti ſint: quòd, ut in antiquis monumemtis apparet. Romani homines his punctorum, & ſpacior. interuallis non uterentur: mirandum non eſt, ſi in ſeparandis orationib. eſt erratum. Admonuit me huius rei Lælius Taurellus meus, ante Pādectar. illar. lectionē: & duos mihi locos oſtendit bellè ac ratione emendandos. Alter eſt Papiniani[a] ſub titulo de nautico fœnore quem ita Haloander Budæum ſecutus edidit. nec pignora uel hypothecæ, titulo maioris uſuræ tenebūtur, prò operis ſerui traiectitiæ pecuniæ gratia ſecuti. Deinde, quod in ſingulos dies in ſtipulatum deductum eſt, ad finem non ultra duplum centeſime debetur. Eſt autem ita emendandus, ut ſeparata oratio ſit. « Pro operis ſerui traiectitiæ pecuniæ grati.ſecuti, quod « in ſingulos dies in ſtipulatum deductum eſt: ad finem centeſimæ, non ul« tra duplum debetur. Sic enim uerbor. ordo à Budæo mutatus, reſtituendus eſt. Hæc ita ſcribenda eſſe ex eo apparet, quod numquam in ſingulos dies uſuræ promitterētur, ſed in menſes, aut in nauigationē. Itaq. quod in dies ſingulos in ſtipulatum fuerat deductum, pro operis erat ſerui creditoris, qui ut rectè Acurſius exiſtimat, cum debitore nauigabat[b] quod centeſimam excedere non opportebat: hoc eſt, ut centeſima uſura altero tanto amplius ſorte non eſſet. Hoc ita intelligendum eſt, cum ratio ſcilicet ſortis & uſurar. nauticar. & operar. duceretur. Eſt enim conſtitutum, ut ſi uſuræ centeſimæ ſortem æquauerint, nihil amplius ſoluatur.[c] qua in re præceptoris mei opinionem[d] aduerſus Budæum[e] ſequor. Et Accurſius in eo ſolum errat, quòd putat anno centeſimam uſuram ſortem æquare, cum centum menſib. id faciat:[f] ex quo nomen accepit, quippe quæ centeſima pars ſortis eſſet. Illud igitur, quod pro operis ſerui ex ſtipulatione debetur, centeſimam uſuram non excedet, & ſi nautica uſura excederet eam ſæpe.[g] Ita fiet, ut non ultra duplum debeatur. Alter locus eſt ſub titulo de agnoſcendis & alendis liberis cap. 1. illis uerbis, quæ iniquitatem maximam habere uidebātur. Si quis longo tempore abſuerit, et reuerſus uxorem prægnantē inuenerit, & idcirco reiecerit, ſi quid ex his quæ ſenatuſconſulto continētur, omiſerit, ſuū heredē ei naſci. Rectè enim

Lælius

a l. nihil intereſt de naut. fæ.

b l. traiectitiæ, de oblig. & actio.

c l. ſi non ſortem. in pri. de cond. ind. l. uſuræ. l. de uſuris. C. de uſur.

d Alc. lib. 1. ca. 52. parer.

e Bud. l. 3. de fals.

f Soci. l. 3. §. ult. ad l. falc. Theoph. §. plus. de actio. & §. ſed & quod. princi. de iure natu. Conſt. Harme. lib. 3. tit. 7. Alcia. et Bud. multis locis.

g d. l. eos. l. 1. §. idem Iulianus. de lib. agn. l. filium. de his qui ſui.

Lælius exiſtimabat, his quæ antea ſcripta ſunt cõiũgẽda eſſe hæc. ut dicatur, ceterũ ſi eſſet, aut ut alij ſcribũt, ſi ceſſet, aut ſi eſſe ſatis iniurioſum ait ſi quis longo tẽpore abſuerit, & cetera. Videbiturq. hæc Iuliani ſententia eſſe, quã Vlpianus alio loco refert his uerbis: Sed ſi fingamus affuiſſe maritũ, uerbi gratia per decẽniũ, reuerſum annicu lũ inueniſſe in domo ſuã, placet nobis Iuliani ſententia, hunc non eſſe mariti filiũ.[a] & hæc cõuenientia eſſe uidẽtur his quæ paulo antè eiuſdẽ Iuliani eſſe dicuntur. Sed hæc atq. alia uir ille doctiſſimus explicaturus eſt quàm primum. Interea nos quæ illis ſimilia uidimus, ſcribamus, & principiò id quod Florentiæ una ſolum littera mendoſum eſt ca. 2. de eo quod certo loco ita dicitur, Scæuola libro 15. quæſtionum ait, non utiq. ea quæ tacite inſunt ſtipulationib. ſemper in rei eſſe poteſtate, ſed quid debeat, eſſe in eius arbitrio: an debeat, non eſſe: & ideo nec locum eſſe. Sic enim in Norico libro eſt: in alijs, & ideo locum. quæ uerba quid ſibi uelint ignoro. Florentiæ melius: Et ideo cũ qui Stichum aut Pamphilũ promittit, eligere poſſe quod ſoluat, quã diu ambo uiuant. quod ſi eum pro cum ſcripſeris, nihil erit apertius, coniuncta, ut à me factum eſt, proxima oratione. Eſtq. hæc emẽdatio à figura litterarum, qua liber ille conſcriptus eſt, non aliena. & hoc audio Lælio etiam meo probari: cui etiã probatur, ut Cum quis Stichum legamus, quod non improbo. Similem emẽdationem recipit ca. 7.[b] de peculio, illis uerbis: Sunt quidã, inquit, qui putant, peculium ſeruum habere non poſſe. namq. ita ſcribendum eſt: Vt puta ſi alter ex dominis furioſus ſit, uel pupillus: ſi, ut quidã (inquit) putant, peculiũ ſeruus habere non poteſt, niſi concedente domino. Vnius litteræ error eſt, & ſimilis ſeparatio ca. 4.[c] quib. modis pignus ſoluitur. quod ſcribitur: Sed & ſi non conceſſerat pignus uenundari, ſed ratam habuit uẽditionem: idem erit probandum, eum uelle. Deinde: Quæritur ſi forte, & cetera. Florentiæ eſt: idem erit probandum. Belle quæritur, ſi forte uenditio, & alia. In eodẽ uerbo erratum eſt ca. 4.[d] de uſu & habitatione: non uelle inquilinum dici, qui cum eo habitet. in Tuſco libro elegantius eſt, Nõ belle. Sed in eo quoq. erratũ ca. 5.[e] de operis noui nuntiatione. Sed illic ea ſolum littera erratum, in alijs libris ſeparatione & mutatione uerbor. quod enim uel in Norico libro legitur, Aequum eſt, nos operis noui nuntiatione ius noſtrũ nobis conſeruare uelle: ſcriptum eſt Florentiæ, Sed & ſi in ædes noſtras quis immit

a d. l. i. §. Iulianus. l. ij. §. Scæuola. aliàs eſt l. 3. de eo quod cer. lo.

b l. quam Tuberonis. in prin. de pecu.

c l. ſi debitor. in fi. quib. mo. pi. uel hyp. ſol.

d l. ceterum. in pri. de uſu & ha.

e l. de pupillo. §. ſed et ſi. et ſeq. de op. no. nu. l. ij. §. unde. & l. ij. tractari. ad S. C. Tertyl.

immittit, aut in loco noſtro ædificet, æquum eſt nos operis noui nunciatione ius noſtrum nobis conſeruare. & uelle Sextus Pedius definijt triplicem eſſe cauſam operis noui nuntiationis. quod ſi belle ſcribas, pulchre illum locum emendaueris. Idem faciendum eſt cap. 2. ſub titulo de ſuis & legitimis, illis uerbis. Vnde uel quæri poteſt, quod olim uelle fuerat ſcriptum. Sed ſcribẽdũ eſt belle, itẽ ca. 2. ad S. C. Tertyllianũ. Tractari inquit belle poteſt. Quib. locis quantũ Accurſius fallatur, ſcribere nolo. Illud uideamus, quod ſub titulo de ædilicio edicto ca. 14.[a] ſcribitur. & uerius eſt quod Pedius: an ita ſcribi debeat, ut illa, Et uerius eſt, ad ſuperiorem orationem pertineant, Deinde dicatur. Quod Pedius idẽ ait, ſi uua alicuius præciſa ſit: tollere magis, quàm præſtare redhibitionem, quod morbus minuitur: ego puto, ſi morbus deſinit, nõ eſſe redhibitioni locum. Huc accedit, quod alio loco ſcripſimus erratum eſſe ca. 8.[b] de excuſationib. Cũ dicitur. & propter hoc neq. ipſi habent priuilegium neq. filij eorũ. Scribendũ enim eſt filijs, & proximo (ut uocant) paragrapho illa uerba coniungenda ſunt. Sic enim ea Græce ſcripta ſunt. καὶ διὰ τοῦτο οὔτε αὐτοὶ ἔχουσιν προνομίαν, οὔτε τοῖς τούτων παισὶν παλαιστρατιῶται ἐπίτροποι δοθέντες κατασχεθήσονται. ob hoc inquit neq. ipſi priuilegiũ habẽt, neq. ſi eor. filijs ueterani tutores dentur, obligabuntur. Iamuero quod ca. 111.[c] de legatis ſcribitur ſecundum uulgarẽ formã iuris, ſi liberos ſuos emancipare rogatus fuerit, non cogitur hoc facere, ex Tuſci libri ſcriptura ſeparandum eſt hoc pacto. eatenus (inquit) reſtituenda eſt, quatenus hereditas teſtatoris patitur ſecundum uulgarem formam iuris. Sed ſi liberos ſuos emancipare rogatus fuerit, non cogitur hoc facere. Et recte. Eſt enim illud notius non poſſe defunctum onerare heredẽ amplius quàm in hereditate eſt: Accurſiana uero interpretatio ridicula eſt, etiã ſi hæc nõ ita ſeparãda ſint. Ea et enim eſt uulgaris forma, quæ in uulgus nota eſt, ut uulgaris cautio paulo poſt,[d] uulgaris quæſtio,[e] exceptio,[f] formula.[g] Itẽ capite primo ad S.C. Tertyllianum.[h] Vulgo ſcriptũ eſt. poterit ex hoc S.C. admitti, quaſi uulgo quæſitus filius, ſed nõ filius ſcribẽdũ eſt, ſed ut Florẽtiæ eſt Filio, qui mortis tẽpore matris ciuis Romanus fuit, ſi ante aditã hæreditatẽ in ſeruitutẽ deducatur, legitima hereditas non defertur. Sic etiã uerbor. & interpunctionum error eſt capite 65.[i] de adquirendo rer. dominio. quæ ita ſcribi debent. Si qua inſula in flumine propria tua eſt, nihil in ea

publi

a l. quæritur. §. item. de eo. de ed ed.

b l. ſed & mili. tes. §. i. & ſeq. de excuſ.

c l. filius fa. §. ſecundum. de leg. i.

d §. diui. i. c. l.

e l. uulgaris de furt.

f l. Bæbius. de pæc.

g l. ſi ſeruus. de furtis.

h l. i. §. i. ad S. C. Tert.

i l. ſi epiſtulã § ſi qua. de adq. rer. dom.

publici eſt. hæc Labeonis uerba ſunt lib. 6. Pithanō, à Paulo epitomator. ut ex inſcriptione cognouimus. Reprehendit eam ſententiam Paulus. Immo (inquit) in eo genere inſularum, ripæ flumini, & littora mari proxima, publica ſunt: non ſecus atq. in cōtinenti agro idem iuris eſt. Hoc autem loco duo puncta Florentiæ ſunt, & non nihil ſpatij. Deinde Labeonis uerba ſcribuntur: Si qua inſula in flumine publico proxima tuo fundo nata eſt, ea tua eſt. quæ à Paulo reprehenduntur. Alior. libror. ſcripturam piget ſcribere. Emendādum etiam eſt ſub titulo ut in flumine,[a] quod dicitur: Poßunt autem etiam hæc publica eſſe non publica. & ſcribendum: Poſſunt autem etiam hæc eſſe publica. Publicano planè qui lacum uel ſtagnum conduxit, ſi piſcari prohibeatur, utile interdictum competere, Sabinus conſentit. Caput 133.[b] de uerbor. obligationib. ad finem ita ſcribendū eſt: Aut ſi ſic uolumus factam eſſe ſtipulationē, neq. per te, neq. per heredem fieri, ut ad unam uim primam teneat: ſi uim fecerit, amplius ex heredis committi non poterit. Ergo ſi actum ſit quaſi ex ipſius ui, tota ſit conſumpta? quod nō eſt uerū. Si diligenter animaduertas, hac ſcriptura nihil apertius eſt hoc capite, quod maxime obſcurum exiſtimatur. Nihil enim aliud agitur toto eo capite, quàm ut negetur illa ſtipulatione, neq. per te, neq. per heredem tuum uim fieri ſpondes, de uno tantum promiſſoris facto agi. Nam & de heredis, & de alia promiſſoris ui promiſſum eſſe credendum eſt. Quàm hæc uariè ab Accurſio & ceteris ſcribātur, nemo ignorat. Nos Florentinam ſcripturam ſecuti ſumus: niſi quod, ut antea ſcriptum eſt, puncta illic nulla ſunt, ne uerba quidem ſeparata. Nō ita multum intereſt ca. 20.[c] de captiuis, quo pacto ſcribatur. Sed tamen ſic Florentiæ eſt. Pomponius libro 36. ad Sabinum: Si captiuus, de quo in pace cautum fuerat, ut redeat, ſua uolūtate apud hoſtes manſit, nō eſt ei poſtea poſtliminiū. Verū eſt, expulſis hoſtibus ex agris, quos ceperint, dominia eor. agror. ad priores dominos redire. Alij ſcribūt, Nō ei poſtea eſſe poſtlimiū uerū eſt. Sub titulo de uerbor. ſignificatione, 197.[d] caput ita ſcribendū eſt: Vlpianus lib. quinquageſimo ad edictū. Indicaſſe, eſt detuliſſe, arguiſſe, accuſaſſe, & conuiciſſe. & ita Alciatus diſtinguit: ſed ob libri ſui notas, ut opinor, pro L. libro 1. edidit. Sed & multis illius tractatus capitib. nō rectè libror. numerū aut appellationē adſcribit, eadē ni fallor de cauſa. ut cū ad S.C. pro ad Sabi-

a l. un. §. poſſunt, ut in fl. pu. na. li.

b l. ſi ſic. de uer. obl.

c l. ſi captiuus. de capti. et po. re.

d l. indicaſſe. de uer. ſign.

num,[a] epiſtolar. pro epitomar.[b] ſcribit. quod quoniã nõ multũ ad interpretationẽ ſemper iuriſconſultor. facit, ferendũ eſt. Sed tamẽ hoc loco inſcriptio me docuit, ad S.C. Silanianũ illa uerba pertinere. Nã ut opinio mea fert, ca.3. de illo S.C.[c] quod ex eodem illo L. libro Vlpiani acceptum eſt, ita ſcribi oportet: *Vtrum autẽ is ſolus uideatur indicaſſe, uel arguiſſe, qui ad hoc proſilit ultro, an etiam is qui cum accuſaretur ipſe, detorſit in alium crimen?* uulgo uindicaſſe ſcribitur, in quo librarij Florentinor. libror. errorem ſequuntur, quod ex illo altero loco ſub titulo de uerbor. ſignificatione conſtat. Vtroq. enim loco, ut arbitror, illius S.C. uerba referuntur, quæ male diſtincta in Noricis ſunt, ut in ceteris: Alciati libro excepto, cuius interpretatio tamen ſcripturæ non reſpõdet. Addi ſupraſcriptis poteſt, quod ſub titulo de pigneraticia emẽdauimus,[d] item difficile illud caput[e] de uerbor. ſignific. de quo alio tempore ſcripſimus. * Hoc genere emendationis Accurſius utitur crèbro, ut ſub titulo de conſulib. illis uerbis, apud collegam uero cauſa probata, poteſt. & ca.13.[f] de iureiurãdo. *Iulianus ait, eum qui iurauit fundum ſuum eſſe, poſt longi temporis præſcriptionem etiam utilem actionem habere debere.* Scribi enim poſſe exiſtimat, qui iurauit fundum ſuum eſſe poſt longi temporis præſcriptionem. & lib.3. Inſtitutionum,[g] illa ſtipulatiõe, ſi nauis ex Aſia uenerit hodie dare ſpondes? an uenerit hodie, an hodie dare ſcribatur, dubitat. Theophilus, uenerit cras, ſcribit. ex quo apparet, & ex Iuſtiniani uerbis poſteriorem ſcripturam probandam. Haloander quoq. interpunctiones mutauit capite 4.[h] de officio eius: quod ita ſcribendum eſt, ut antea ſcribebatur. *Imperatores Seuerus & Antonius Braduæ proconſuli Africæ. Cum propriam iuriſdictionem legatis tuis dederis, conſequens eſt, ut etiam de ſuſpectis tutorib. poſſint cognoſcere, ut poſſeſſio bonor. detur: uel ſi cui damni infecti non caueatur, ut is poſſidere iubeatur. aut uentris nomine in poſſeſſionem mulier, uel is cui legatũ eſt, legator. ſeruãdor. cauſa in poſſeſſionem mittatur, mãdari poteſt.* Item ca.13.[i] de tutorib. & curatorib. datis, ſeparandũ non eſt diuerſis ſeutẽtijs, quod ab Haloandro fit. Sed ita ad finem ſcribendũ: *Sed ſi puella duodecimum annũ impleuerit, tutor deſinit eſſe. quoniam tamen minorib. annis deſiderantib. curatores dari ſolent, ſi curator patronus petatur, fides inquiſitionis pro uinculo cedet cautionis.* Neq. etiam probo, quod ca.60.[k] de re iudicata, ſcri-

a l. etiam. & ſeqq.
b l. pueri. eo.
c l. ſi quis in graui. §. utrũ. de S.C. Sila.
d l. eleganter. §. ſi uẽdiderit. de pig. act.
e l. anniculus. i. de uer ſign.
* lib.4. ca.6. l. un. de conſ.
f l. ſi duo patroni. §. Iulianus. de iure iu.
g § item ſi quis de inuti. ſtip. ubi Theophi.
h l. cognitio. de off. eius.
i l. ſi impuberi. de tuto. & cura. d.
k l. quæſitum. de re iud. l. ob æs. C. de præd. mi. Alci. lib.4. ca.5. Diſp.

bit: Sonticus autem exiſtimandus eſt, qui cuiq. rei agendæ impedimento eſt litiganti. Sed quod in alijs libris eſt: Litiganti porrò quid magis impedimento eſt, quàm motus corporis contra naturam? Sed & cuiuſq. rei ſcribendum eſt, non cuiq. Sic Alciatus noſter libro 4. Diſpunctionum, conſtitutionẽ 12. de prædijs minorum, Ob æs alienũ, tantum cauſa cognita ſcribens, aduerſus omnium iuterpretum ſententiam intelligendam putat. Sic etiã ex Græca interpretatione apud Viglium[a] capitis 12.[b] de bonor. poſſeſſione contra tabulas ſcribendũ eſt eo capite. Si prius teſtamentum extet iure factum, quo filius exheredatus eſt, ſequens imperfectum, in quo præteritus ſit filius: poſteriore teſtamento præteritus recte petet bonor. poſſeſſionem, ſi remoto quoq. filio potiores ſint in ea hereditate, poſteriore teſtamento ſcripti heredes. & ita ius habet, ut cum is, &c. Non uero ex illis uerbis, Si remoto, alia oratio incipiat. Horũ exemplo, quæ ſupra ſcripta ſunt, omnibus ſuadeo, ut ſi quid aut iniquum, aut minus apte ſcriptũ repererint, quod facile punctis ablatis aut additis reſtituatur, id facere non dubitent. Habent optimor. libror. notam ſcripturam, habent maior. & recentium iuriſconſultor. exemplum. Seruetur modo is, qui in rebus omnib. deſideratur, modus.

a Vigli. §. ex eo quib. mo. teſ. inf.

b l. ſi duob. §. i. de bo. poſ. co. tab.

LIBRI PRIMI FINIS.

ANTONII AVGVSTINI EMENDATIONVM ET OPINIONVM LIBER Secundus, ad Michaëlem Maium.

MAXIMOS, *ni fallor, fructus, Mai, ſuperiori libro oſtendiſſe uiſus ſum, Tuſcar. Pandectar. ſcriptura prolata. Quid enim maius dici poteſt, quàm permultis locis contrariã ueritati ipſi ſentẽtiã maiores noſtros defendiſſe, demõſtrare? Cui rei acceſſit, quod ad multar. partiũ iuris interpretationẽ conducere uidebatur, ut de appellatione librorum, è quib. noſtri ſumpti ſunt, & de interpunctionib. uerba faceremus. Nunc uero de eo genere error. tractandum eſt, quod ob ignoratum dicendi genus infinita loca occupauit. In quib. explicandis, uereor ne id mihi uitio dent, quod nuper non Gul. Budæo ſolum, qui etſi primus noſtra memoria elegantiam ad ius ciuile applicare cœpit, tamen non ille quidem magnos in iure progreſſus cognoſcenda utriuſq. linguæ antiquitate impeditus fecit: ſed etiam And. Alciato familiari tuo, meoq. præceptori, cuius libris quaſi poſtliminio iuris prudentia rediſſe uiſa eſt in ciuitatem Romanam. Namq. ita aiunt ciuilem ſcientiam totos homines deſiderare, qui nihil aliud agant, curent, cogitẽt, quàm ut quid Accurſio, Bartolo, Baldo, Alexandro, & ceteris doctis uiris, ſed alienis ab omni elegantia uiſum fuerit, defendãt, legum uerba ignorent licet, tempor. nullam habeant rationem, quibuſcumq. uerbis & libris utantur, rudes deniq. & omnium aliar. rer. ignari appellẽtur, dum illud unũ dicere poſſint, nihilo fuiſſe ſe Accurſiũ aut Bartolũ ear. rer. peritiores. Eoſq. feriũt, qui huiuſmodi dicẽdi illecebris tenẽtur, totos in uerbor. interpretatiõe uerſari: quaſi uero aliud permultis libris Labeo, Vlpianus, Paulus, Scæuola, & ceteri faciãt, quàm legũ, edictor. teſtamẽtor. ſtipulationũ uerba interpretari. Sed et hoc ipſum, quod criminãtur, ex eorũ peccato natũ eſt. Neq. enim multus hac in re Alciatus, Budæus, Viglius, Pyrrhus, Zaſius, & Haloãder eſſẽt: niſi docti illi uiri, tẽporũ illor. peccato optimam hãc iuris partem nõ eſſẽt aſſecuti. Et quod aiũt nolle ſe Bartolo aut Accurſio peritiores eſſe, agnoſco eor. uerecũdiã. Sed arbitror illũ ipſum Accurſiũ & Bart. ſi reuiuiſcerent, aut ceteros quos nominant egregios uiros, qui quãtũ illis tẽporib. elaborari potuit, operã dederũt, ut ius ciuile & diſceret & doceret: libẽter è Græca & Latina*

lingua

lingua multar. legum interpretationē accepturos, ſeq. & barbaris uerbis & interpretationib. inanib. exoneraturos. Hanc uerò ipſam libror. emendationem quis non probaturos eos opinetur? cum & ipſe Bartolus mathematica & Iudaicā (ſi dijs placet) linguā didicerit? & Baldus, atq. alij dialecticis è ſophiſtar. ſcholis, quæ tum uigebāt, ius ciuile iuuaſſe dicantur? Quid uero de Accurſio dicam? quo labore & quanta diligentia ſcripturæ uarietatem ſignificat? uerbor. origines & ſignificationes ex omnibus omnium generum libris eliciat? quantam deniq. curam in toto iure ciuili declarando ſimilib. contrarijsq. locis adſcriptis oſtendat? Ad huius tempora, aut ad ea, quæ cōſecuta ſunt, ſuſpiciant uelim hi, qui tātum interpretib. deferunt, ut omnia alia iuris ſtudioſo abicienda eſſe cenſeant: quos enim magis profeciſſe ceteris ſcimus, dies nocteſq. hoc unū agebant, ut ipſos iuris ciuilis libros, quos ſolos aut cum paucis interpretib. habebant diligentiſſime uerſarēt. Hæc una res totos homines habebat, à quā, cū quæſtionum diſputationumq. nouar. inuentis, poſteri diſceſſerunt, dum ingenioſor. & acuto. nomē captant, iuris interpretū amiſeruut. Quanquam hæc nō ita à me ſcripta ſunt, ut eos reprehendam, per quos profecerim. Nā & multū Paulo Pariſio ſummo antea iuris nunc etiā religionis antiſtiti debemus, qui Bart. Socinum præceptorem diſputando imitabatur, copia uincebat: & Marianum Socinum Patauij aliquot mēſes audiuimus patrui ſui acumine, iudicio clariore diſputātem: And. uerò Alciatum Iaſonis diſciplum alia quidē ratione, ſed diſputātē tamē audiuimus. qui omnes in omnib. interpretum libris declarādis uerſabātur, quod mihi cū illis operā dabā probabatur, Cū ab eor. ſcholis diſceſſi, neſcio quomodo non optime factū uidebatur. Nunc uideo nos harū diſputationū laqueis tēpor. uitio teneri, ſapiētiſſimūq. eſſe exiſtimari fortuna atq. temporib. uti quibuſcūq. optare quidem certe & curare, ut præſtātiſſima ſi poſſis, ſin minus meliora uulgarib. facias. Sed ut ad bonar. litterar. hoſtes reuertar admonēdi ſunt, nè dū elegantiā in iurecōſultis perſecuntur, optimos illos & elegātiſſimos uiros, qui Digeſtor. libros cōſcripſerunt calūnientur, neue dum uerbor. interpretes accuſant, eiſdem conſultis, & optimis illis Accurſij præceptorib. atq. diſcipulis diem dicant. Rogandi autem ſunt, ut facile patiantur alios ueterum iuriſcunſultor. imitatores atq. amatores eſſe: cum ipſos nemo de delicijs & amorib. ſuis

barba

barbaror.ingent.uolu[illegible]b.interpellet. Reprehendiq. ſe non moleſte ferre debent, ſi [illegible] conſtare uolunt, & illam elegantiæ & antiquitatis contemptionem perpetuò ſeruare. Sed nos nimium multa de non multis, ut arbitror, ignorationis tenebris, cæcis hominib. Ad ea quæ polliciti ſumus, ueniendum eſt.

MVLTA [illegible] DIGESTIS GRAECO dicendi genere ſcripta reperiri. I.

LInguam Latinam multa è Græcia accepiſſe, nemo eſt qui neſciat. Cum enim Romani homines neceſſarium bellum cum omnib. omniũ terrarũ nationib. geſſiſſẽt, armis quàm lingua præſtare ſatius putabãt. Cõtrà Græci, cũ ſe facile & multitudine & locorũ opportunitate ab hoſtib. defenderent: diſciplinas dicẽdi, quàm bellandi magis frequentabant. Itaq. cum hæc natio in illius poteſtatem uenit: has ipſas cogitationes, & linguæ excolendæ curam ſecum tulit. In quo ne uictores à uictis uincerentur, cum otium aliquod Romanæ ciuitati datum eſt, dicendi arte uſi ſunt. Sed cum inops lingua copia illa careret uerbor. quæ uarietate ſua amores illos orationis excitat, ùt auditores quòcunq. uelit, trahat: à nutrice & altrice ſua & uerba permulta, & dicendi quædam genera mutuò accipiebat. Elaborarunt ut hoc ipſum multis exemplis oſtenderẽt, Priſcianus, magni nominis grammaticus, & maximum noſtror. tempor. ornamentum Gul. Budæus. Quor. exẽplo nos, & ſi noſtræ diſciplinæ ſtudijs impediti, minorem operam Græcæ linguæ dederimus, quàm ad eiuſmodi res tractandas opus eſſe uidebatur, tamẽ hoc qualecunq. eſt, quod ob eam linguam in noſtris libris animaduertimus, non inutile mihi uiſum eſt in unum locum collocare. Eiuſmodi res perquirendi mihi occaſionem Haloander & Politianus dederunt, qui his locis, quos poſtea ſcripturus ſum, græcam interpretationem ſuis libris addiderũt. Nã principio Iuſtinianus quadam conſtitutione, quæ & in conſtitutionũ Codice,[a] & Florentiæ ante Digeſta ſcripta eſt, ait: "Cum itaq. nihil tã ſtudioſum in omnib. reb. inuenitur, quàm legum auctoritas. ſtudioſum" Haloãder [illegible] interpretatur, quod eſt ſtudio & amore curaq. dignum. Eodẽ uerbo eadẽ conſtitutione utitur, quod non rectè ſcriptum eſt in Norico libro. Sed ita ſcribẽdum:[b] "Sed & hoc ſtudioſum nobis eſſe uolumus, ut ſi quid, & cetera. Itẽ ſub titulo de Latina libertate

a l.i. in pri. C. de uet. iure en.

b d.l.i. §. ſed & hoc. l.un. C. de lat. e lib. tol. in pri.

tate

tate ſcriptum eſt: ſtudioſiſſimum nobis uiſum eſt, hæc quidē omnia & Latinam libertatem reſecare. et Nouella cōſtit. 6.[a] barbare uerſa, neq. enim Græca extat. ideoq. nihil ſic erit ſtudioſum Imperatorib. ſicut ſacerdotum honeſtas. Altera conſtitutione,[b] quam ante digeſta Haloander tertiam ſcripſit, quod etiam in Tuſco libro eſt, ſed numeris græcis adſcriptis notatum eſt, præpoſtere ſcriptā eſſe: fit enim eius mētio in ea quæ ſecūda ſcripta fuit.[c] Illic itaq. eſt ſcriptum.

,, Quod & in antiquis edicti perpetui commentatorib. factum eſt, qui
,, opus moderate confectum huc atq. illuc in diuerſas ſententias produ
01 centes in infinitum detraxerunt, ut penè omnē Romanam ſanctionem
,, eſſe confuſam. Nam uerbum Cerneres, quod uulgo additur,† cuius a
,, pud Budæum mentio fit. in Græca quidem conſtitutione, quæ eodem
,, tempore, et eadem ſententia ſcripta eſt, eadem figura dicitur. ὅπερ
,, καὶ πρόσθεν ἐπὶ τῆ τοῦ ἠδίκτου γέγονεν νομοθεσίας, ὥστε καὶ τοῖς ὅτι βραχύτατον αὐτὸ κεκινηκόσιν ἐκ τῆς τῶν ποικίλων ὑπομνημάτων διαφορᾶς εἰς ἀνάριθμον ἐκταθῆναι πλῆθος.
,, Simile huic eſt ſub titulo de officio Quæſtoris.[d] Hodieq. optinuit, in ut differenter Quæſtores creari. Sic enim eſt Florentiæ Haloander VT illud non ſcripſit. Nos quoq. tertia cōſtitutione, quæ uulgo ſola ante Pandectas ſcripta eſt, Florentiæ ſcriptum uidimus.[e]*
02 Cū oportet prius animas, & poſtea linguas fieri eruditos. pro quo Haloander ſcripſit animis & linguis, Sed illud Græcum eſt, quo latini poëtæ præſertim utuntur.

Nuda, nudoq. ſinus collecta fluentis.

Sub titulo uero de legatis animaduerti Caiū, Græcor. more tanti & quanti nominib. uti.[f] atq. adeo totus ille locus alienus à latinor.
,, uſu eſſe uidetur. Sed non in ampliores inquit, quàm decem, qui legati
,, ſunt: quod ſi minus ſunt: in tantos, quanti inueniantur. Sic Iuſtinianus atq. alij Imperatores multis cōſtitutionib. ſcribunt.[g] Cuiuſmodi eſt quod Valla reprehendit, Quanti mercenarij in domo patris
03 mei ſunt. Sed in eo græcos imitantur, qui ποσοῦτος *pro tot, & tantus uſurpant. Sic mulier pro uxore libro 3. de legatis.[h] Semproniæ mulieri meæ reddi iubeo ab heredibus meis centū aureos* τῇ γυναικὶ *enim nomine, & quæcūque mulier et uxor ſignificatur. Sic ſin aūt pro ſin minus, ut* ἐὰν δὲ *græcis, quod Budeus notat. Seia teſtamēto ita cauit. Si*
,, mihi per condicionē humanā contigerit, ipſa faciā: Sin aūt, ab heredib. meis fieri uolo. Sic illud quod Valla nō probat, græco dicēdi modo defen-

[a] auth. quomo. opo. epi. in prin.
[b] l. 2. §. hoc autem. C. de uet. iure enu.
[c] in proœ. Dig. in prin.
† illic non eſt. Greco, ut Politianus adſcripſit, dicendi genere.
[d] l. un. de offic. queſ. Dig.
* ut in nos.
[e] in proœ Dig. ad finem.
[f] l. ſi it laegatū. de legat. 1.
[g] l. 2. C. de offi. Pr. Pr. Afr. multis locis.
l. cū queſtio in fi. C. de legatis. l. ult. C. de curſu. pub. lib. 12.
[h] l. L. Titius. §. i. de lega. 3. l. Titia. de auro argen. le.

do defenditur. Haloander ſcripſit, Sin minus autem. Adde id, quod Victorius animaduertit, cap. 1. de aqua & aquæ pluuiæ arcendæ. Idem aiunt, inquit Vlpianus, aquam pluuiã in ſuo retinere, uel ſuperficiem ex uicini in ſuũ deriuare, dũ opus in alieno nõ fiat, omnib. ius eſſe. Ex uicini, pro ex uicini fundo, quod multi ſcribunt, dictũ eſt: ut Cicero, per Varronis, per Locuſtæ, in Saturni, ad Concordiæ, græco dicẽdi genere uſurpat. Sic ad extremum 8. capitis[a], ſi ſeruitus uindicetur. Nam & in balineis, inquit, uaporibus cum Quintilla cuniculum pergentem in Vrſi Iulij inſtruxiſſet, placuit potuiſſe tales ſeruitutes imponi. Sic enim fuerat in optimis illis libris ſcriptum: ſed emendatum eſt (ſi emendare corrumpere eſt) Pergentem in hortis Iulij. unde factum In hortos, aut In hortum, in ceteris. Sed illud longe elegantius Haloander quoq. in Alexandri cõſtitutione[b] ſcripſit: Et ſi per principis quodam calore fuerit peieratum. quod alij ſcribunt, per principis uenerationẽ. Sed ego ſalutem potius, aut genium, illic intelligo: ut apud Vlpianũ cap. 13.[c] de iureiur. Sed & capite altero de origine iuris, cum dicitur: Ad commilitones confugit, qui uniuerſi de Algido, ubi tunc belli gerendi cauſa legiones erant, relictis ducibus priſtinis, ſigna in Auentinum tranſtulerunt. utroq. loco montem intelligo: quamuis in Algido Nebriſſenſis noſter fallatur. Simile eſt cum uerbum actionis deſideramus. ut titulo de tutelæ & rationib. detrahendis. item, de aqua & aquæ pluuiæ arcẽdæ. Et illa, finiũ regundor. familiæ erciſcundæ, depoſiti, mandati, locati & conducti, furti aduerſus nautas, arbor. furtim cæſar. expilatæ hereditatis, ſtellionatus: & ſi qua alia, quib. De actione addendum eſt. Sed cum dicimus, contra tabulas datur, aut unde ui, bonor. poſſeſſionem, aut interdictum ſignificamus. Proximum huic generi eſt, cum uerbum Cauſa, aut Gratia, aut Nomine, deſideratur. De qua re multa ẽ Græcis et Latinis libris exempla Priſcianus & Budæus adferũt. Nos in noſtris libris hæc reperimus, quorum multa ſunt ab Haloandro ſcripta mendoſe. Paulus lib. 3. quæſtionũ:[d] Si legati cõdicionalis relicti filiofamilias pater ab herede rem propriam eius pignori accepit. Pomponius lib. 3. ex Plautio.[e] Labeo ait, Si nemo ſit, qui à parte ꝓmiſſoris interpellari traiectitiæ pecuniæ poſſit. Vlpianus lib. 28. ad edictum.[f] Nam eius rei, in quam præpoſitus eſt, contractum eſt. Alfenus lib. 2. Digeſtor. à Paulo epitomator.[g] Topiarium enim ornandi, ſaltuarium

l. i. §. iidẽ aiũt. de aqu. pl. arc.

a l. ſicut autẽ. in fine. ſi ſeru. uin.

b l. ij. C. de reb. cre.

c l. ſi duo. in fine. Dig. de iureiu.

l. ij. §. initium. de orig. iur.

d l. ſi legati. de pignor.

e l. ij. de naut. fœn.

f l. cuicumq. §. non tamẽ. uer. ſi ei. de inſti. acti.

g l. cum quæreretur. §. ult. de leg. iij.

,, *rium autem tuendi & cuſtodiendi fundi magis, quàm colendi para-* ,, *tum eſſe. Paulus lib. 5. Queſtionum.*[a] *& poſterior magis admonendi* ,, *emptoris & liberandi ſe eandem legem repetierit. nec poterit, &c.* ,, *Vlpianus lib. 15. ad edictũ.*[b] *Nam & Diuus Marcus in cauſa Py* ,, *thodori, qui rogatus erat, quod ſibi ſuperfuiſſet ex hereditate red* ,, *dere, decreuit: ea quæ alienata erant, non minuendi fidei commiſſi,* ,, *nec pretium in corpus patrimonij rediſſet, * & ex proprio Pythodo* ,, *ri patrimonio, & ex hereditate decedere. Idem lib. 33. ad edictum.*[c] ,, *Si patri propter cõdemnationem Romæ ubi dos petatur, eſſe non li* *ceat: filiæ ſatis dotis fieri oportet. Idem lib. 73.*[d] *Si ſatiſdetur alicui* ,, *certæ pecuniæ, recedere eum à pignorib. debere. Papinianus lib. 3.* ,, *reſponſor.*[e] *Ante pretium ſolutũ dominij quæſtione mota, pretiũ em* ,, *ptor ſoluere non cogetur: niſi fideiuſſores idonei à uenditore eius eui* ,, *ctionis offerantur. Idem lib. 27. quæſtionum:*[f] *In propoſito enim diem* ,, *non differendæ actionis incertum uideri. Vlpianus lib. 31. ad edictũ:* ,, [g] *Si proxeneta interuenerit faciendi nominis, ut multi ſolent. Idem li-* ,, *bro 41 ad Sabinum:*[h] *Verum eſt, quod pleriq. probãt fundi furti agi* ,, *non poſſe. Idem lib. 61. ad edictum:*[i] *Si ſepulchri uiolati filius aget,* ,, *quamuis hereditarij: quia nihil ex bonis patris capit, non uidetur bo-* *nis immiſcere. Reperient alij id genus plura, quæ facile his exemplis* *intelligent. Huiuſmodi eſt quod Iuſtinianus lib. 3. Inſtitutionũ ait:*[k] *Laudamus quidẽ Prætores ſuæ humanitatis. quod Theophilus uer* *tit, ἐπαινοῦμεν μὲν τῆς φιλανθρωπίας τοὺς πραίτωρας. Deſideratur etiam tẽpus,* ,, *græco more, ca. ult. Quæ in fraudẽ creditor. Nec eũ, inquit Venu* ,, *leius Saturninus, qui hiberno habuerit fundum cẽtum, ſi ſub tẽpus meſ* ,, *ſis uindemiæ' ue fructus eius uẽdere poſſit decem, idcirco duas res, id* ,, *eſt fundum centũ, & fructus decem eum habere intellegẽdum. et apud* ,, *Scæuolam lib. 5. Reſponſor.*[l] *in Norico eſt, ut Florentiæ. Et uſq.* ,, *in hodiernum per Titium non ſtet, quominus reliquum ſolueret. alij* *enim diem addunt. Politianus præterea animaduertit cap. 5.*[m] *qui ſa-* *tiſdare cogantur. Græcum uerbum expreſſum eſſe illis uerbis: Quia* ,, *ſanè non quælibet iniuria eſt, duci in ius eum qui ſatis idoneum fideiuſ* *ſorẽ det. non quælibet, ἡ τυχοῦσα interpretatus eſt. Haloãder οὐσιαστὴ* ,, *agnouit cap. 11.*[n] *lib. 3. de legatis. Hic enim, inquit Vlpianus, extin-* *guitur conſtantia debiti. Budeus quoque eleganter ait, cum à quo* *peteretur, ea de cauſa fugiẽtem in multis conſtitutionib.*[o] *appellari,*

a l. Titius. de ſeru. expor.

b l. ſed & ſi lege. §. quod autem. de here. petitio.

* rediſſe, Fl.

c l. ſi cũ dotem. §. ſi patri. ſol. ma.

d l. item liberatur. in fi. quib. mod. pig.

e l. habitationem. de peri. et commo. r. u.

f l. liber homo. 2. §. 1. de uer. obl.

g l. 2. de proxeneticis.

h l. uerum. de furtis.

i l. pro herede. in fi. de adq. her.

k §. ceterum. inſt. de legit. adg. ſuc. ubi Theoph. l. ult. §. ſi procurator. uer. nam cũ fundus. quæ in frau. cred.

l l. ſi ita quis. §. Seia. de uer. ob.

m l. ſi uero. qui ſatiſd. cog.

n l. fideicõmiſſa. §. ſi rem. de lega. 3.

o l. cũ ante. C. de rece. arb. l. 2. C. de iureiu. pr. cal. l. properãdum. de iud. ult. de bon quæ lib. ult. de præſ. 30. uel. 40. an.

e quod

quod φύγων à Græcis appelletur. in eo tamen errat ſæpe, quod exiſtimat Iuſtiniani cōſtitutiones propter dictionis inelegātiam è græcis uerſas eſſe. Vna enim illa excepta, quæ ſub titulo De religioſis barbarè conſcripta extat, ceteras omnes amiſimus. Nouellar. tamen liber Haloandro debetur, qui, ut erat diligentiſſimus uir, quæ etiam in Conſtitutionū codice deſiderentur, ſignificauit. Qua de re aliquando uerba faciemus: nunc ad rem noſtram redeamus. Animaduerti ſæpe iureconſultos uſos quibuſdā participijs, ſic enim appellantur, quæ raro ab alijs uſurpentur. quib. græca lingua abundat, ut apud Vlpianum lib. 63. ad edictū:[a] Si quis igitur compenſare potens, ſoluerit, condicere poterit. & apud Celſum lib. 23. Digeſtor.[b] Si uicinum mihi fundum mercato uenditor in mea turre demōſtret. Apud Pomponium lib. 5. ad Q. Mucium.[c] Vxore mea ſtipulata me prohibeas. Vlpianus lib. 29. ad edictū:[d] Res uenditæ nō aliàs deſinunt eſſe meæ, quamuis uendidero, niſi ære ſoluto, uel fideiuſſore dato, uel aliàs ſatisfacto. & lib. 6. Diſputationū:[e] An poſtea ei ſatisfacto ſeruus cōſtitutione uti poſſit. Illud etiā, quo ſæpe Iuſtinianus utitur, Græcum eſt: Reproba pecunia non liberat ſoluentem, reprobis uidelicet nummis reddendis.[f] ſtatim tenuit eum prius decretum, quaſi in loco tertiæ tutelæ quarta ſubroganda.[g] condēnatio autē eius duplum continet, facienda æſtimatione quanti domini interſit non lædi.[h] Item illud, Niſi parata ſit mulier pati maritum tollentem.[i] Idem dicendum eſt de uſu infinitiuor. ut grāmatici appellant. Vlpianus cap. 1. de inofficioſo teſtamēto: Cognati enim proprij, qui ſunt ultra fratrem, melius facerent ſi ſe ſumptib. inanib. non uexarent, cum obtinere ſpem non haberent. Paulus cap. 16.[k] mandati: Si quis mihi mandauerit in meo aliquid facere, & fecero: quæſitum eſt, an ſit mandati actio? Modeſtinus cap. 26.[l] de pignorib. Pater Seio emācipato filio facile perſuaſit, ut quia mutuam quantitatem acciperet à Septicio creditore, chirographum perſcriberet ſua manu filius eius, quod ipſe impeditus eſſet ſcribere. ita quidem Florentiæ eſt: ſed fortaſſe præſtaret, impeditus eſſet ſcribere. In edicto quoq. quod eſt ſub titulo de priuilegijs creditorū, uel potius de reb. auctoritate iudicis poſſidēdis (ille enim Florētiæ non eſt) ait Prætor:[m] Quòd poſtea cōtractum erit, quàm is cuius bona uenierint, conſilium receperit fraudare. Thryphoninus cap. L.[n] de re iudicata: Ne liberalitate ſua inops fieri periclitetur.

a l. ſi ambo. de compe.
b l. quod meo. §. ſi uenditorē. de adq. poſ.
c l. ſi ſtipulatus fuero. de uer. ob.
d l. procurato-ris. in fi. de trib. act.
e l. is qui ſuis. § ſi ab ignoto. de manumiſ.
f l. elegāter. §. qui reprobos. de pigner. acti.
g l. ſi is qui tres. in pri. de excuſa.
h l. furtim. in fi. l. facienda. arb. fur. cæſ.
i l. pro uolupta-rijs. de impenſ. l. 1. de ino. teſt.
k l. ſi quis mihi. mand.
l l. fideiuſſor. §. pater. de pign.
m l. ait Prætor. de priu. cred.
n l. ne liberali-tate. de re iud.

Quod

Quod uero Iuſtinianus ait,[a] *Hoc ipſum uelle mulieris ab inſidijs nequiſſimi hominis, qui meditatur rapinã, inducitur: uſurpatum à Latinis eſt. Maximè uero omnium utile illud eſt, quod Accurſium non latuit, cum Tantum aut Solum negationi non additum intelligendum eſt. Suprà enim ſcripta magna ex parte delicatos ſolum lectores offendunt, hæc attentiſſimum & acutiſſimum quemq. perturbant. Agnoſcitur autem iureconſulti ſententia aut ex ipſa rer. iniquitate, aut ob uerbum Sedet, aut uerumetiam, aliud ue ſimile, proximo membro additum. Cuius rei apertiſſima primum exempla conſcribam. Paulus lib. 20. ad edictum.*[b] *nõ enim ſolutio eſt hereditatis reſtitutio, ſed & ſucceſſio, cum obligetur. Idem lib. 7. ad edictum.*[c] *armatos non utiq. eos intellegere debemus qui tela habuerunt, ſed etiam eos qui aliud, quod nocere poteſt. Caius lib. 21. ad edictum prouinciale.*[d] *Armor. appellatio non utiq. ſcuta, & gladios, & galeas ſignificat, ſed & fuſtes & lapides. Marcianus libro ſingulari ad formulam hypothecariam.*[e] *Sed & non ſoluendæ omnis pecuniæ cauſa, uerum etiam de parte eius. Idem eſt, ſi illud Et aut etiam non addatur. in illo enim aduerſante uerbo intelligitur, quod Budæus animaduertit à Cicerone uſurpatum. nos etiam in uſu iuriſconſultor. eſſe ſcimus, ut apud Vlpianum:*[f] *Liberos ſenatorum accipere debemus, non tantum ſenatorum filios, uerum omnes qui geniti ex ipſis, ex'ue liberis eorum dicantur. Quid enim inter eam ſententiam intereſt, & hanc, Inuitũ autem in ſeruitutib. accipere debemus, non eum qui contradicit, ſed eum qui non conſentit?*[g] *hæc autem nihil ab illa differt apud Vlpianum lib. 9. ad edictum: Inuitum accipere debemus nõ eum tantum qui contradicit, uerum eum quoq. qui conſenſiſſe non probatur.*[h] *Itaq. nulla differentia conſtituenda eſt altero membro repetitionis nota addatur, nec ne. ut nihil interſit inter principio poſita exempla, aut alia ſi qua ſunt, id genus,*[i] *& ea quæ infrà ſcribam. Vlpianus lib. 70. ad edictum.*[k] *Cottidiana autem aqua non illa eſt, quæ cottidie ducitur, ſed ea qua quis cottidie poſſit uti, ſi uellet. Idem lib. 56.*[l] *Domum accipere debemus, non proprietatem domus, ſed domicilium. Idem lib. 38.*[m] *Quod ſi receperit ſaluum fore caupo uel nauta, furti actionem nõ dominus rei ſubreptæ, ſed ipſe habet. Celſus libro 25. Digeſtor.*[n] *Prædia dicimus aliquor. eſſe, non utiq. communiter habẽtium ea, ſed uel alio aliud habente. Sic Alciatus noſter & Zaſius accipiendũ*

a l. un. in fi. C. de rap. uirg.
b l. non enim. ad S C. Treb.
c l. armatos. ad L. Iul de ui. pub.
d l. armor. de uer. ſign.
e l. res. de pignor.
f l. liberos. de ſenato.
g l. inuitum. de ſeru. præd. urb.
h l filius fam. §. inuitus. de procur.
i l. deniq. quod ui aut clam.
k l. i. in pri. de aqua cott. & æſti.
l l. lex Cornelia. §. domum. de iniurijs.
m l. un §. quod ſi furti a. nau. ca.
n l. lut. 25. i. in fi. de uerb. ſig.

exiſti

existimant, quod ca.ult. de ædilicio edicto dicitur: Veteratorem non ſpatio ſeruiendi, ſed genere & cauſa æſtimandum. Sed & illud ſuperiorib. exemplis ſimile eſt, ſed alia ratione ſcriptum, ca.134.[a] de uerbor. ſignific. Anniculus non ſtatim ut natus eſt, ſed trecenſimo (ſic enim eſt Florẽtiæ) ſexagenſimo quinto die dicitur, incipiẽte plane, non exacto die. hoc eſt, nõ tantum exacto, ut præceptor meus ſcribit. Illud quoq. diſsimile eſt, licet prima fronte ſimile eſſe uideatur, ca.1. de manumiſsionib. Non enim maiori uiginti annis permitti manumittere, ſed minorem manumittere uetari. Quib. uerbis neq. negatur, maiores manumittere poſſe: neq. uerbum ſolum addendum eſt, ſed negatur ita concepta uerba ut maiori ſoli permittatur: ſed ita eſſe cõcepta dicitur, ut minor probibeatur. Græcum etiam eſt, plurium negantium uerbor. uſus, ut apud Vlpianum libro 81. ad edictum:[b] Cum nemine nihil faciente* locus ipſe publicus damnum inferat ſui natura. & ante Noricam editionem conſtitutio 17.[c] de re militari, ita ſcribebatur: Neminem in nullo numero equitum uel peditum, uel in quolibet limite, ſine noſtri numinis ſacra probatoria in poſterum ſociari concedimus. & 5.[d] de metatis: Ad nullum prædium publicum uel priuatum domus noſtræ, uel cuiuſcumq. iuris nullus metator accedat. Nouella quoq. 17.[e] quod dicitur, καὶ μὴ συγχωρεῖν αὐτοὺς μηδὲν πρὸς τὸ περιεχόμενον τῇ θείᾳ ἡμῶν διατάξει προφάσει δικαστικῶν δαπανημάτων ζημιοῦσθαι. uerſum barbarè eſt, Et non permittere nihil ultra quàm continetur ſacra noſtra conſtitutione, occaſione cauſalium expenſar. damnificari. Sed hic quidem, interpres, ut uelit, utatur. ad iuriſconſultos reuertamur. Non minus græcum eſt, à Cicerone tamen uſurpatum, quod Budæus & Alciatus notant: Manifeſtæ turpitudinis & confeſſionis eſt, nolle nec iurare, nec iuſiurandũ referre.[f] &, quid ergo ſi nihil de ea re, neq; emptor, neq. uenditor cogitauerunt:[g] atq. ſexcẽta ſimilia.[h] Itẽ illud, quod uterq. notat, et Florẽtiæ eſt uno loco duor. dicẽdi modor. exemplũ. Vlpianus libro 48. ad Sabinũ:[i] Non tantum autẽ ciuiliter, ſed nec naturaliter obligatur, qui ita adnuit. & ideo recte dictum eſt, non obligari pro eo, nec fideiuſſorem quidem. Priori oratione uerbũ negãs deſiderari uidetur, hac abũdare: cui ſimilis eſt lib. 2. Inſtitutionũ,[k] ut neutrũ eor. neq. cõſentiẽtib. mulierib. procedat. et

consti-

Alci. l. anniculus. ij. eo. Zaſi. in antinomijs. l. ult. §. ſeruus. de æd. edi.

a d. l. anniculus. l. i. de manumiſ.

b l. fluminum. in prin. de dã. inf.

* fluente. Fl.

c l. neminem. C. de re milita. lib. 12.

d l. deuotũ. C. de meta. & epid.

e li. e auth. de mãd. pri. §. ſit tibi.

Bud. l. in eo. de ritu nup. Alci. l. duob. de uer. ſign.

f l. manifeſtæ. de iureiu.

g l. ſi uenditor. in fi. de act. em.

h l. ij. de cura. bon. da. l. uerum. de uer. ſign. l. i. C. de ſer. fugi. Noue. i. auth. de her. & fal. §. inordinatum.

i l. i. de uer. obl. §. ſi quis ita.

k in pri. inſt. quib. alie. licet.

cōſtt. ſingulari de rei uxoriæ actione.[a] in Norico libro, Vt fundum dotalem non ſolum hypothecæ titulo dare, nec conſentiente muliere maritus non poſſit, ſed nec alienare. utroq. loco uerbū Nec pro Ne quidē ſcriptum eſt. Eiuſmodi ſunt, quæ Græcæ linguæ coniunctione melius intelliguntur. & uelim, ut ea omnib. iuris ciuilis ſtudioſis tam familiaris eſſet, quàm Modeſtino, Papiniano, et Scæuolæ fuit, aliiſq. omnib. è quor. libris Digeſta conſcripta ſunt. Nam & hæc ipſa quæ in manib. habemus, breuiore tēpore addiſceremus, & Græcor. conſultor. interpretationib. iuuaremur, ad ea quæ amiſimus reſtituēda. Nā ſi hi qui primorib. labris linguæ Græcæ fructus guſtauimus, profeciſſe nos aliquid exiſtimamus, uel leui hoc ſapore aut odore eius linguæ: ſi omnes ſimul in hanc rem incumbant, credendum eſt maximos ſe fructus percepturos.

a l. un. §. & cū lex. C. de rei ux. act.

ANTIQVITATIS ET ELEGANtiæ multa in digeſtis ignorata ueſtigia. II.

NIhil aliud proximo capite egimus, quàm ut optimor. libror. ſcripturam Græcæ linguæ imitatione tueremur: nūc uero alior. defenſio ab antiquitate & elegantia petenda eſt. Sed ita uelim, quæ utroq. loco ſcripſimus, accipiantur, ut de reb. difficilimis, & tempor. uetuſtate obſoletis uerba facienti, liceat mihi hallucinari nonnumquam. Illud quidem certe, quoad eius facere potero, operam dabo, ut ſi certa omnia, quaſi Delphica oracula præſtare nequeam: at me nullum laborem recuſaſſe oſtēdam, ut uero ſimillima perſcriberē. Et initio de dicendi genere Tullianis amatorib. ſatis noto ſcribam, quib. id locis Florentiæ repererim. Scribit Celſus lib. 16. Digeſtor.[b]
,, Cui ſeruus ipſius ſubſtitutus eſt, ſeruum ſuum adire iuſſit: ſi idcirco fecit, ne lega-
,, ta præſtaret, utraq. præſtabit, & qua heres eſt, & qua omiſſa cauſa
,, teſtamenti poſſidet ex ſubſtitutione hereditatem ſalua Falcidia eſt
,, ſeruata. Item Paulus lib. 2. ad L. Iuliam & Papiam:[c] Sed nec ille,
,, inquit, qui filium alienū poſſidet, tātum habet, quāti eum patri uende-
,, re poteſt: nec expectandū eſt, dū uēdat, ſed in præſentia non qua filius
,, alicuius, ſed qua homo æſtimatur. Huic ſimile eſt illud Horatianum.

Qua res, qua ratio ſuaderet, quaq. modeſtè
Munificum eſſe licet.

Sed & ſemel ſcriptum reperitur multis locis, diuerſa tamen ſignificatione. Vlpianus lib. L. ad edictum:[d]
,, Attamen ubi deceſſit, qua

b l. cui ſeruus. ſi quis om. ca. te.

c l. pretia rer. ad l. Falc.

d l. i. §. ſi pater. i. de S.C. Sila.

extinctum legatum & libertas eſt, ſenatuſconſulto fore locum dicit. Idem lib. 41. ad Sabinum:[a] Planè ſi uſusfructus meus in eo ſeruo eſſe cœperit, dicendum eſt furti actionẽ non extingui, qua fructuarius dominus non eſt. Paulus lib. 28. ad edictum:[b] Creditum ergo à mutuo differt, qua genus à ſpecie. Vlpianus lib. 62. ad edictũ:[c] Sed uir præfectorius an Conſulari feminæ præferatur, uidendum. Putem præferri, qua maior dignitas eſt in ſexu uirili. Quo tamẽ loco ex Qua, Quia factum eſt. Illud miror 18. cap.[d] De re iudicata, ita ſcriptum eſſe. Vlpianus lib. 66. ad edictum: Item miles, qui ſub armata militia ſtipendia meruit, condemnatus eatenus, quatenus facere poteſt, cogitur ſoluere. cum 6. cap.[e] quod totidem uerbis ſcriptũ eſt, Eatenus Qua, uel in Norico libro ſit. & apud Iauolenũ lib. 11. ex Caßio:[f] Litus publicum eſt eatenus quà maxime fluctus exæſtuat. Itaq. exiſtimo apud Vlpianũ, librarium ex ꝓximo uerbo id accepiſſe. Errat idem, ni fallor, apud Venuleium lib. 7. ſtipulationum:[g] illis uerbis non poteſt reperiri, qua altera potius quàm alteram cõſummari. Arbitror enim ſcribendum eße, Qua Alteram Potius. & apud Marcellum lib. 5. Digeſtor.[h] Vt Alfenus ait, urbs eſt Roma quæ muro cingeretur. Roma eſt etiam qua continentia edificia eßent. Qua Muro, & Aedificia ſcribendũ. Haloander Qua utroq. loco recte, ſed In continenti pro Cõtinentia non recte ſcripſit. Illud recte Florẽtiæ eſt apud Vlpianum lib. 31. ad Sabinum:[i] Sed hæ impenſæ non petentur, cum maritus fructum totum anni retinet, qua ex fructib. prius impenſis ſatisfaciendum eſt. Et multũ diuerſa, ſed ignorata ſignificatione apud Iulianũ lib. 3. ex Minicio:[k] Si gemina arbor eſſet, & ſupra terrã iũctura eius emineret, una arbor uidetur eße. Sed ſi id, quà iungeretur, non exſtaret, totidem arbores ſunt, quot ſpecies earum ſupra terram eſſent. Quæ uerba mendoſa multis modis circumferuntur. quamquã ne ſuperiora quidẽ uſquam recte ſcripta uidi: ut etiam ea quæ ſcripturus ſum. Sed minus mirandum eſt: hoc enim quod ſcripſi, inter bonar. litterar. ſtudioſos notum eſt ſatis. Quis autẽ, quid datuiri, reſtituiri, præſtatuiri, defenſuiri ſibi uellet, unquam audiuit? De quib. ego id ſolum habeo dicere, reperiſſe me id genus dicendi crebrò, pro eo quod in uſu elegantium uirorum eſt, Datum, reſtitutum, præſtitum, defenſum iri. Sed tamen id in Digeſtis ſolum, & in Catonis libro de re ruſtica legi. nuſquam tamen ſine mendo eſt, exceptis Florentinis Pan-

a l. falſus creditor. in fi. de fur.
b l. 2. §. creditũ. de reb. cre.
c l. i. de ſenato.
d l. item miles. de re iud.
e l. miles. eo.
f l. litus. 2. de uer. ſig.
g l. ſi reus. de duob. reis.
h l. ut Alfenus. de uer. ſi.
i l. fructus. in fi. ſol. mat.
k l. ſi gemina. arb. fur. caeſ.

nis Pandectis, & Victoriana Catonis ſcriptura. Et Defenſuiri quidẽ his locis reperi. Vlpianus libro nonodecimo ad Sabinum ſcribit:[a] Ego puto, quoniam non hoc uoluit ſocer, ut bis dotem heres præſtet, mulierem agentem ex teſtamento cauere debere, defenſuiri heredem aduerſus maritum. ergo & maritus idem debebit cauere aduerſus mulierem defenſuiri, ſi prior agat. Et poſtea:[b] Sed non aliàs eum legatum conſecuturum, quàm ſi cauerit heredes aduerſus mulierem defenſuiri. Idem libro ſecundo Fideicommiſſor.[c] Vnus igitur, qui occupat, agendo totum conſequitur, ita ut caueat defenſuiri aduerſus ceteros fideicommiſſarios, eum qui ſoluit. Idem libro decimo octauo ad edictum:[d] Quid ergo eſt, ſi à plurib. conueniatur, ſiquidem unus occupauit, an melior ſit condicio, ut ipſi ſoli dedatur? an uero uel omnib. dedi debeat, uel cauere debeat defenſuiri aduerſus ceteros? quo tamen loco Florẽtiæ ſupraſcripta eſt littera M. Sed & defenſum iri, uno atque altero loco reperi, capite 31.[e] de hereditatis petitione: Si cauerit ſe petitorem defenſum iri. & 16.[f] ad S.C. Trebellianum: Aut cauere illi heredem defenſum iri eum aduerſus legatarios ceteroſque. & 28.[g] pro ſocio: Omnes diuidere & cauere, cum dies uenerit, defenſum iri ſocium. Quorum neutra mendoſa eſſe, dicere audeo. Sic Debituiri. Vlpianus libro ſecundo ad edictum:[h] Creditam non eſſe ante quàm mota ſit, quoniam debituiri non eſt certum. Scæuola libro primo Quæſtionum:[i] Reſpiciendum enim eſſe, an quantum in natura hominum ſit, poſſit ſciri debituiri. licet Florẽtiæ ſit, ſcire dedituiri. Labeo lib. 2. Poſterior. à Iauoleno epitomator.[k] Si ambo Capuæ habitaſſent, legatũ matri debituiri putaui, quamuis unà non habitaſſent. Sin autem in aliud municipium tranſiſſent, unius anni tantũmodo debituiri. Sic Reddituiri. Proculus lib. 8. Epiſtular.[l] Sed qui petent, cauere debebunt, ſi hereditas euicta fuerit, quod legatorũ nomine datũ ſit, reddituiri. Iulianus lib. 40. Digeſtor.[m] Cauit, quod amplius, quàm per legem Falcidiam liceret, cepiſſet, reddituiri. & Tradituiri. Idem libro. 42.[n] Non aliter fideicommiſſario tradi debet, quàm ut caueatur, exiſtente conditione tradituiri eum. Paulus libro decimo ſeptimo ad Plautium:[o] Non aliter litem æſtimari à iudice, quàm ſi cauerit actor, quod per ſe non fiat, poſſeſſionẽ eius rei non tradituiri. Attamẽ additũ hoc loco M Florentiæ, inter uerſicu los.

a l. i. §. Celſus. aliàs eſt l. 2. in prin. de dote rele.
b §. per cõtrarium. e. l.
c l. fideicõmiſſa. §. itẽ ſi quis. uer. unus. de leg. 3.
d l. ſi quis à multis. de noxa. actio.
e l. ſi quid. in pri. de here. petitio.
f l. cogi. §. ide. ad S.C. Treb.
g l. ſi ſocij. pro ſocio.
h l. quod ſi ab initio. de reb. cred.
i l. reſpiciendum. eo.
k l. qui quatuor. aliàs l. qui concubinã. §. uxori. de lega. 3.
l l. Licinnius. in fi. de lega. 2.
m l. ita tamẽ. §. heres. ad S.C. Treb.
n l. ſi pater. §. cum ſub conditione. de fidei cõ. libe.
o l. hæc ſi rẽs. de rei uin.

los. Datuiri quoq. ſcriptũ fuerat apud Vlpianũ lib. 49. ad Sabinum: [a] *Stipulatus à Mæuto fuerit fundum Titio datuiri. Sed imperitus lector lineam addidit. id recẽtis factum eſſe ex eo apparet, quod medio uerſiculo id uerbum ſit. Nam ut Diomedes grãmaticus ſcribit, ueteres librarij extremis uerſiculor. uerbis eam lineam addebant, quòd neq. locus M aut N litteram caperet, neq. diuidi ſyllabarũ litteræ deberent. Quod perpetuò in Florentinis illis libris factum animaduertimus. Ex hoc loco Catonis uerba à Pet. Victorio, docto planè & diligente utriuſq. linguæ magiſtro, notata intelligentur: Ponderib. Modijſq. Domini Datoiri. Sunt enim ſtipulationis, aduenditionem oleæ adhibitæ. quamuis quod dicitur, Primæ Cotulas Duas, non intelligã. Sed ex hoc Catonis loco, & tam multis Digeſtor. exiſtimo antiquum fuiſſe dicendi genus ex ueterib. illis actionib. & cautionib. ſumptum. Nam licet ex ſuprà ſcriptis exẽplis poſſet quis librarior. eſſe erratum putare, ut una littera minus ſcriberent: tamen & ille conſenſus, & infrà ſcripta exempla, quib. plurib. litteris erratum eſſet, omnem ſcrupulum auferent. Sed antè quàm illa ſcribamus, emẽdandus eſt, ut opinor, ita Iauoleni locus lib. 2. Epiſtular.* [b] *Vt ratio habeatur, quanti Titij interfuerit eo loco quo conuenit pecuniam datuiri. licet Florentiæ ita ſit, Daturi. In Norico maius mendum eſt, Pecuniam Non Dari. Eſt autem hic locus cum alijs coniungendus, quib. male erratum eſſe ſcripſi, in Noricis libris. Ad Reſtituiri uenio, quod apud Mecianum eſt lib. 10. Fideicommiſſor.* [c] *Decretum eſt, ut petitori cauenti euicta hereditate reſtituiri, ſolueretur. Et apud Iulianũ lib. 13. Digeſtor.* [d] *& præterea cauere debet, quidquid ex hereditate liberti ad eum peruenerit, reſtituiri. Et Paulum lib. 4. Quæſtionum:* [e] *uel interpoſita cautione, ſi priores agant, qui priuilegium non habent, reſtituiri quod acceperunt. Vlpianum libro 2. Diſputationum:* [f] *Planè repromittere eum oportet, ſi in poteſtatem ſuam peruenerit, reſtituiri. Sed hoc loco addita ſyllaba Tum eſt inter uerſiculos, ut reſtitutum iri dicatur. Idem factũ eſt apud Iulianum lib. 35. Digeſtor.* [g] *illis uerbis: Ita ut tibi caueam tẽpore mortis meæ, aut capitis deminutionis reſtituiri. Præſtatuiri quoq. frequentius, quàm Præſtituiri inuenitur. Pomponius lib. 31. ad Q. Mucium:* [h] *In uendendo fundo, quædam etiam ſi non dicantur, præſtanda ſunt: ueluti ne fundus euincatur, aut uſusfructus eius: quædam ita demum*

a l. ſtipulatio iſta habere licere. §. ſi quis inſulam. de uerb. oblig.

b l. pecuniam. de compen.

c l. ſi heres. ſi cui plus quàm per l. fa.

d l. ſi quis ſeruum. de actio. emp.

e l. ex facto. in fi. de pecu.

f l. ſi pecuniã. §. itẽ ſi quis. de con. cau. data.

g l. ſi tibi decẽ. de uſufru. car. rer.

h l. in uendẽdo. de cont. emp.

mum ſi dicta ſint, ueluti uiam, iter, actum, aquæductum præſtatuiri. quæ uerba in Norico libro multis mendis ſcripta ſunt. Adde Paulum lib. 36. ad edictum:[a] *Non aliàs fundum mulieri reddi oportere, quàm cauerit, ſi quid præter unius anni locationem maritus damnatus ſit, id ſe præſtatuiri. Florentiæ tamen præſtatū iri, eſt, M littera expuncta. Id prætermiſſum eſt apud Vlpianum lib. 32. ad edictum:*[b] *Et ſi aperte in uenditione comprehendatur, nihil euictionis nomine præſtatum iri. At præſtituiri eſt apud Iauolenum libro 2. ex Plautio:*[c] *Nec poſtea quicquam præſtituiri. quod fortaſſe mendoſum eſt. Statuiri quoq. ſcribendum cenſeo apud Vlpianum lib. 6. fideicommiſſorum:*[d] *Repromiſſio planè exigenda eſt uoluntati defuncti ſtatuiri. licet Florentiæ ſit Staturi. Actum iri autem, nō actuiri,*[e] *& Prohibitum iri, non prohibituiri*[f] *reperi: & fortaſſe ſunt, ut alia permulta, quæ nunc in mentem non ueniunt. Sed nimis etiam hæc multa ſunt, quæ nollem inueſtigatores antiquitatis celaſſe. Addam ad extremum, ad hūc locum pertinere, quod Gellius lib. 10. ait uulgo dici, audio illi iniuriam factum iri: aut, illi contumeliam dictum iri. Catonē uero dixiſſe, contumelia mihi factum itur. Vtrumq. interpretatur, itur ad contumeliam dicendam, faciendam. Illius nullam rationē inuenio, quod ca. 26.*[g] *de pignorib. Florētiæ eſt: Nec metuiri ex hoc ſolo, quod mandante patre manu ſua perſcripſerit inſtrumentum chirographi. Sed arbitror Metui ſcribendum. Sed tamen hæc hactenus.*

Nunc de quibuſdam uerbis uideamus peruetuſtis, quæ qui in noſtris libris uident, mutare ſolent. Quale eſt Geno pro Gigno, & Victorius refert ſe apud Vlpianum reperiſſe, ca. 17. de legatis.[h] *Si qua filia mihi genitur, ei heres meus centum dato. Idem ego ca. 14.*[i] *de reb. dubijs uidi: Si quis mihi filius aut filia genitur, heres mihi eſto. Vtitur eo Varro, & Lucretius. Vſionē quoq. antiquū nomen agnoſcit, de quo Haloander dubitat apud Alfenum lib. 2. Digeſtor. à Paulo epitomator.*[k] *Nam & ſi uina diffudiſſet, habiturus uſioni ipſe & heres eius, tamen omne in penu exiſtimari. Sed alio loco in Norico eſt:*[l] *Si factum aurum legatum eſt, omne ad eum pertinet, cui legatum eſt, ex quo auro aliquid eſt effectum, ſiue id ſuæ, ſiue alterius uſionis cauſa paratum eſſet. idem uerbum non apud Catonem ſolum, ſed apud Gellium non bonum latinitatis auctorem uidi. Ceteroquin*

a l. ſi filiofam. in fi. ſol. mat.

b l. exempto. §. ibidem. de actio. empt.

c l. quod ſi in uenditione. de fur. de her. uel act. uen.

d l. ſi quando. ut leg. ſeu fideic.

e l. ſi cum dos. de act. rer. amo.

f l. prohibere. in fine. quod ui aut clam.

Gel. lib. x. c. 14.

g l. fideiuſſor. §. pater. de pigno.

h l. qui filiab. de lega i.

i l. ſi is qui ducenta. §. ult. de reb. dub.

k l. cum quæretur. uer. lana. de lega. 3.

l l. Q. Mucius. de auro arg. §. ſi factum.

Gel. li. 4. ca. i.

barbaror.ingent.uolu[illegible]b.interpellet. Reprehendiq. ſe non moleſte ferre debent, ſi [illegible] conſtare uolunt, & illam elegantiæ & antiquitatis contemptionem perpetuò ſeruare. Sed nos nimium multa de nõ multis, ut arbitror, ignorationis tenebris, cæcis hominib. Ad ea quæ polliciti ſumus, ueniendum eſt.

MVLTA [illegible] DIGESTIS GRAECO dicendi genere ſcripta reperiri. I.

LInguam Latinam multa è Græcia accepiſſe, nemo eſt qui neſciat. Cum enim Romani homines neceſſarium bellum cum omnib. omniũ terrarũ natioib. geſſiſſẽt, armis quàm lingua præſtare ſatius putabãt. Cõtrà Græci, cũ ſe facile & multitudine & locorũ opportunitate ab hoſtib. defenderent: diſciplinas dicẽdi, quàm bellandi magis frequentabant. Itaq. cum hæc natio in illius poteſtatem uenit: has ipſas cogitationes, & linguæ excolendæ curam ſecum tulit. In quo ne uictores à uictis uincerentur, cum otium aliquod Romanæ ciuitati datum eſt, dicendi arte uſi ſunt. Sed cum inops lingua copia illa careret uerbor. quæ uarietate ſua amores illos orationis excitat, ut auditores quócunq. uelit, trahat: à nutrice & altrice ſua & uerba permulta, & dicendi quædam genera mutuò accipiebat. Elaborarunt ut hoc ipſum multis exemplis oſtenderẽt, Priſcianus, magni nominis grammaticus, & maximum noſtror. tempor. ornamentum Gul. Budæus. Quor. exẽplo nos, & ſi noſtræ diſciplinæ ſtudijs impediti, minorem operam Græcæ linguæ dederimus, quàm ad eiuſmodi res tractandas opus eſſe uidebatur, tamẽ hoc qualecunq. eſt, quod ob eam linguam in noſtris libris animaduertimus, non inutile mihi uiſum eſt in unum locum collocare. Eiuſmodi res perquirendi mihi occaſionem Haloander & Politianus dederunt, qui his locis, quos poſtea ſcripturus ſum, græcam interpretationem ſuis libris addiderũt. Nã principio Iuſtinianus quadam conſtitutione, quæ & in conſtitutionũ Codice,[a] & Florentiæ ante Digeſta ſcripta eſt, ait: Cum itaq. nihil tã "
ſtudioſum in omnib. reb. inuenitur, quàm legum auctoritas. ſtudioſum "
Haloãder σπουδαῖον interpretatur, quod eſt ſtudio & amore curaq. dignum. Eodẽ uerbo eadẽ conſtitutione utitur, quod non recte ſcriptum eſt in Norico libro. Sed ita ſcribẽdum:[b] Sed & hoc ſtudioſum "
nobis eſſe uolumus, ut ſi quid, & cetera. Itẽ ſub titulo de Latina libertate

a l.i. in pri. C. de uet. iure en.

b d.l.i. §. ſed & hoc. l.un. C. de lat. e lib. tol. in pri.

tate ſcriptum eſt: ſtudioſiſſimum nobis uiſum eſt, hæc quidē omnia & Latinam libertatem reſecare. et Nouella cōſtit. 6.[a] barbare uerſa, neq. enim Græca extat. ideoq. nihil ſic erit ſtudioſum Imperatorib. ſicut ſacerdotum honeſtas. Altera conſtitutione,[b] quam ante digeſta Haloander tertiam ſcripſit, quod etiam in Tuſco libro eſt, ſed nu meris græcis adſcriptis notatum eſt, præpoſtere ſcriptā eſſe: fit e- nim eius mētio in ea quæ ſecūda ſcripta fuit.[c] Illic itaq. eſt ſcriptum.

,, *Quod & in antiquis edicti perpetui commentatorib. factum eſt, qui*
,, *opus moderatè confectum huc atq. illuc in diuerſas ſententias produ*
01 *centes in infinitum detraxerunt, ut penè omnē Romanam ſanctionem*
,, *eſſe confuſam. Nam uerbum Cerneres, quod uulgo additur,† cuius a*
,, *pud Budæum mentio fit. in Græca quidem conſtitutione, quæ eodem*
,, *tempore, et eadem ſententia ſcripta eſt, eadem figura dicitur.* ὅπερ
,, καὶ πρόσθεν ἐπὶ τῶν τῆς ἀνελίκτου γεγονὸς νομοθεσίας, ὥστε καὶ ποιεῖν ὅτι βραχύτατον αὐτὸ λει-
θεισὸς ἐκ τῶν ποικίλων ὑπομνημάτων διαφορᾶς εἰς ἀπέραντον ἐκταθῆναι πλῆθος.
,, *Simile huic eſt ſub titulo de officio Quæſtoris[d] Hodieq. optinuit,* in*

ut differenter Quæſtores creari. Sic enim eſt Florentiæ Haloan- der VT illud non ſcripſit. Nos quoq. tertia cōſtitutione, quæ uul go ſola ante Pandectas ſcripta eſt, Florentiæ ſcriptum uidimus.[e]

02 *Cū oportet prius animas, & poſtea linguas fieri eruditos. pro quo Haloander ſcripſit animis & linguis, Sed illud Græcum eſt, quo latini poëtæ præſertim utuntur.*

Nuda, nudoq. ſinus collecta fluentis.

Sub titulo uero de legatis animaduerti Caiū, Græcor. more tan ti & quanti nominib. uti.[f] atq. adeo totus ille locus alienus à latinor.

,, *uſu eſſe uidetur. Sed non in ampliores inquit, quàm decem, qui legati*
,, *ſunt: quod ſi minus ſunt: in tantos, quanti inueniantur. Sic Iuſtini- anus atq. alij Imperatores multis cōſtitutionib. ſcribunt.[g] Cuiuſmo di eſt quod Valla reprehendit, Quanti mercenarij in domo patris*
03 *mei ſunt. Sed in eo græcos imitantur, qui* πόσος *pro tot, & tantus uſurpant. Sic mulier pro uxore libro 3. de legatis.[h] Semproniæ mu lieri meæ reddi iubeo ab heredibus meis centū aureos* τῇ γυναικὸς *enim nomine, & quæcūque mulier et uxor ſignificatur. Sic ſin aūt ꝓ ſin mi*
,, *nus, ut* ἐὰν δὲ *græcis, quod Budeus notat. Seia teſtamēto ita cauit. Si mihi per condicionē humanā contigerit, ipſa faciā: Sin aūt, ab here- dib. meis fieri uolo. Sic illud quod Valla nō probat, græco dicēdi mo*

do defen-

a auth. quomo. opo. epi. in prin.
b l. 2. §. hoc au tem. C. de uet. iure enu.
c in proœ. Dig. in prin.
† illic non eſt. Græco, ut Poli tianus adſcrip ſit, dicendi ge nere.
d l. un. de offic. quæſ. Dig.
* ut in nos.
e in proœ Dig. ad finem.
f l. ſi it legat. de legat. 1.
g l. 2. C. de offi. Pr. Pr. Afr. mul tis locis.
l. cū quæſtio in ſi. C. de legatis. l. ult. C. de cur- ſu. pub. lib. 12.
h l. L. Titius. §. i. de lega. 3. l. Titia. de auro argen. le.

do defenditur. *Haloander ſcripſit, Sin minus autem. Adde id, quod Victorius animaduertit, cap. 1. de aqua & aquæ pluuiæ arcendæ. Idem aiunt, inquit Vlpianus, aquam pluuiã in ſuo retinere, uel ſuperficiem ex uicini in ſuũ deriuare, dũ opus in alieno nõ fiat, omnib. ius eſſe. Ex uicini, pro ex uicini fundo, quod multi ſcribunt, dictũ eſt: ut Cicero, per Varronis, per Locuſtæ, in Saturni, ad Concordiæ, græco dicẽdi genere uſurpat. Sic ad extremum 8. capitis[a], ſi ſeruitus uindicetur. Nam & in balineis, inquit, uaporibus cum Quintilla cuniculum pergentem in Vrſi Iulij inſtruxiſſet, placuit potuiſſe tales ſeruitutes imponi. Sic enim fuerat in optimis illis libris ſcriptum: ſed emendatum eſt (ſi emendare corrumpere eſt) Pergentem in hortis Iulij. unde factum In hortos, aut In hortum, in ceteris. Sed illud longẽ elegantius Haloander quoq. in Alexandri cõſtitutione[b] ſcripſit: Et ſi per principis quodam calore fuerit peieratum. quod alij ſcribunt, per principis uenerationẽ. Sed ego ſalutem potius, aut genium, illic intelligo: ut apud Vlpianũ cap. 13.[c] de iureiur. Sed & capite altero de origine iuris, cum dicitur: Ad commilitones confugit, qui uniuerſi de Algido, ubi tunc belli gerendi cauſa legiones erant, relictis ducibus priſtinis, ſigna in Auentinum tranſtulerunt. utroq. loco montem intelligo: quamuis in Algido Nebriſſenſis noſter fallatur. Simile eſt cum uerbum actionis deſideramus. ut titulo de tutelæ & rationib. detrahendis. item, de aqua & aquæ pluuiæ arcẽdæ. Et illa, finiũ regundor. familiæ erciſcundæ, depoſiti, mandati, locati & conducti, furti aduerſus nautas, arbor. furtim cæſar. expilatæ hereditatis, ſtellionatus: & ſi qua alia, quib. De actione addendum eſt. Sed cum dicimus, contra tabulas datur, aut unde ui, bonor. poſſeſsionem, aut interdictum ſignificamus. Proximum huic generi eſt, cum uerbum Cauſa, aut Gratia, aut Nomine, deſideratur. De qua re multa è Græcis et Latinis libris exempla Priſcianus & Budæus adferũt. Nos in noſtris libris hæc reperimus, quorum multa ſunt ab Haloandro ſcripta mendoſe. Paulus lib. 3. quæſtionũ:[d] Si legati cõdicionalis relicti filio familias pater ab herede rem propriam eius pignori accepit. Pomponius lib. 3. ex Plautio.[e] Labeo ait, Si nemo ſit, qui à parte ꝓmiſſoris interpellari traiectitiæ pecuniæ poſſit. Vlpianus lib. 28. ad edictum.[f] Nam eius rei, in quam præpoſitus eſt, contractum eſt. Alfenus lib. 2. Digeſtor. à Paulo epitomator.[g] Topiarium enim ornandi, ſaltua-*

rium

l. i. §. ĳdẽ aiũt. de aqu. pl. arc.

a l. ſicut autẽ. in fine. ſi ſeru. uin.

b l. ĳ. C. de reb. cre.

c l. ſi duo. in fine. Dig. de iureiu.

l. ĳ. §. initium. de orig. iur.

d l. ſi legati. de pignor.

e l. ĳ. de naut. fœn.

f l. cuicumq. §. non tamẽ. uer. ſi ei. de inſti. acti.

g l. cum quæreretur. §. ult. de leg. iij.

*rium autem tuendi & cuſtodiendi fundi magis, quàm colendi paratum eſſe. Paulus lib. 5. Queſtionum.[a] & poſterior magis admonendi emptoris & liberandi ſe eandem legem repetierit. nec poterit, &c. Vlpianus lib. 15. ad edictũ.[b] Nam & Diuus Marcus in cauſa Pythodori, qui rogatus erat, quod ſibi ſuperfuiſſet ex hereditate reddere, decreuit: ea quæ alienata erant, non minuendi fidei commiſſi, nec pretium in corpus patrimonij rediſſet, * & ex proprio Pythodori patrimonio, & ex hereditate decedere. Idem lib. 33. ad edictum.[c] Si patri propter cõdemnationem Romæ ubi dos petatur, eſſe non liceat: filiæ ſatis dotis fieri oportet. Idem lib. 73.[d] Si ſatiſdetur alicui certæ pecuniæ, recedere eum à pignorib. debere. Papinianus lib. 3. reſponſor.[e] Ante pretium ſolutũ dominij quæſtione mota, pretiũ emptor ſoluere non cogetur: niſi fideiuſſores idonei à uenditore eius euictionis offerantur. Idem lib. 27. quæſtionum:[f] In propoſito enim diem non differendæ actionis incertum uideri. Vlpianus lib. 31. ad edictũ:[g] Si proxeneta interuenerit faciendi nominis, ut multi ſolent. Idem libro 41 ad Sabinum:[h] Verum eſt, quod pleriq. probàt fundi furti agi non poſſe. Idem lib. 61. ad edictum:[i] Si ſepulchri uiolati filius aget, quamuis hereditarij: quia nihil ex bonis patris capit, non uidetur bonis immiſcere. Reperient alij id genus plura, quæ facile his exemplis intelligent. Huiuſmodi eſt quod Iuſtinianus lib. 3. Inſtitutionũ ait:[k] Laudamus quidẽ Prætores ſuæ humanitatis. quod Theophilus uertit, ἐπαινοῦμεν μὲν τῆς φιλανθρωπίας τοὺς πραίτωρας. Deſideratur etiam tẽpus, græco more, ca. ult. Quæ in fraudẽ creditor. Nec eũ, inquit Venuleius Saturninus, qui hiberno habuerit fundum cẽtum, ſi ſub tẽpus meſſis uindemiæ'ue fructus eius uẽdere poſſit decem, idcirco duas res, id eſt fundum centũ, & fructus decem eum habere intellegẽdum. et apud Scæuolam lib. 5. Reſponſor.[l] in Norico eſt, ut Florentiæ. Et uſq. in hodiernum per Titium non ſtet, quominus reliquum ſolueret. alij enim diem addunt. Politianus præterea animaduertit cap. 5.[m] qui ſatiſdare cogantur. Græcum uerbum expreſſum eſſe illis uerbis: Quia ſanè non quælibet iniuria eſt, duci in ius eum qui ſatis idoneum fideiuſſorẽ det. non quælibet, ἡ τυχοῦσα interpretatus eſt. Haloãder σύστασιν agnouit cap. 11.[n] lib. 3. de legatis. Hic enim, inquit Vlpianus, extinguitur conſtantia debiti. Budeus quoque eleganter ait, eum à quo peteretur, ea de cauſa fugiẽtem in multis conſtitutionib.[o] appellari,*

a l. Titius. de ſeru. expor.
b l. ſed & ſi lege. §. quod autem. de here. petitio.
* rediſſe, Fl.
c l. ſi cũ dotem. §. ſi patri. ſol. ma.
d l. item liberatur. in fi. quib. mod. pig.
e l. habitationem. de peri. et commo. r. u.
f l. liber homo. 2. §. 1. de uer. obl.
g l. 2. de proxeneticis.
h l. uerum. de furtis.
i l. pro herede. in fi. de adq. her.
k §. ceterum. inſt. de legit. adg. ſuc. ubi Theoph. l. ult. §. ſi procurator. uer. nam cũ fundus. quæ in frau. cred.
l l. ſi ita quis. §. Seia. de uer. ob.
m l. ſi uero. qui ſatiſd. cog.
n l. fideicõmiſſa. §. ſi rem. de lega. 1.
o l. cũ ante. C. de rece. arb. l. 2. C. de iureiu. pr. cal. l. properãdum. de iud. ult. de bon quæ lib. ult. de preſ. 30. uel 40. an.

quod φώνημα à Græcis appelletur. in eo tamen errat ſæpe, quod exiſtimat Iuſtiniani cõſtitutiones propter dictionis inelegãtiam è græcis uerſas eſſe. Vna enim illa excepta, quæ ſub titulo De religioſis barbarè conſcripta extat, ceteras omnes amiſimus. Nouellar. tamen liber Haloandro debetur, qui, ut erat diligentiſſimus uir, quæ etiam in Conſtitutionũ codice deſiderentur, ſignificauit. Qua de re aliquando uerba faciemus: nunc ad rem noſtram redeamus. Animaduerti ſæpe iureconſultos uſos quibuſdã participijs, ſic enim appellantur, quæ raro ab alijs uſurpentur. quib. græca lingua abundat, ut apud Vlpianum lib. 63. ad edictũ:[a] Si quis igitur compenſare potens, ſoluerit, condicere poterit. & apud Celſum lib. 23. Digeſtor.[b] Si uicinum mihi fundum mercato uenditor in mea turre demõſtret. Apud Pomponium lib. 5. ad Q. Mucium.[c] Vxore mea ſtipulata me prohibeas. Vlpianus lib. 29. ad edictũ:[d] Res uenditæ nõ aliàs deſinunt eſſe meæ, quamuis uendidero, niſi ære ſoluto, uel fideiuſſore dato, uel aliàs ſatisfacto. & lib. 6. Diſputationũ:[e] An poſtea ei ſatisfacto ſeruus cõſtitutione uti poſſit. Illud etiã, quo ſæpe Iuſtinianus utitur, Græcum eſt: Reproba pecunia non liberat ſoluentem, reprobis uidelicet nummis reddendis.[f] ſtatim tenuit eum prius decretum, quaſi in loco tertiæ tutelæ quarta ſubroganda.[g] condẽnatio autẽ eius duplum continet, facienda æſtimatione quanti domini interſit non lædi.[h] Item illud, Niſi parata ſit mulier pati maritum tollentem.[i] Idem dicendum eſt de uſu infinitiuor. ut grãmatici appellant. Vlpianus cap. 1. de inofficioſo teſtamẽto: Cognati enim proprij, qui ſunt ultra fratrem, melius facerent ſi ſe ſumptib. inanib. non uexarent, cum obtinere ſpem non haberent. Paulus cap. 16.[k] mandati: Si quis mihi mandauerit in meo aliquid facere, & fecero: quæſitum eſt, an ſit mandati actio? Modeſtinus cap. 26.[l] de pignorib. Pater Seio emãcipato filio facile perſuaſit, ut quia mutuam quantitatem acciperet à Septicio creditore, chirographum perſcriberet ſua manu filius eius, quòd ipſe impeditus eſſet ſcribere. ita quidem Florentiæ eſt: ſed fortaſſe præſtaret, impeditus eſſet ſcribere. In edicto quoq. quod eſt ſub titulo de priuilegijs creditorũ, uel potius de reb. auctoritate iudicis poſſidẽdis (ille enim Florẽtiæ non eſt) ait Prætor:[m] Quod poſtea cõtractum erit, quàm is cuius bona uenierint, conſilium receperit fraudare. Thryphoninus cap. L.[n] de re iudicata: Ne liberalitate ſua inops fieri periclitetur.

a l. ſi ambo. de compe.
b l. quod meo. §. ſi uenditorẽ. de adq. poſ.
c l. ſi ſtipulatus fuero. de uer. ob.
d l. procurato- ris. i fi. de trib. act.
e l. is qui ſuis. § ſi ab ignoto. de manumiſ.
f l. elegãter. §. qui reprobos. de pigner. acti.
g l. ſi is qui tres. in pri. de excuſa.
h l. furtim. in fi. l. facienda. arb. fur. ceſ.
i l. pro uoluptarijs. de impenſ. l. 1. de ino. teſt.
k l. ſi quis mihi. mand.
l l. fideiuſſor. §. pater. de pign.
m l. ait Prætor. de priu. cred.
n l. ne liberalitate. de re iud.

Quod

Quod uero Iuſtinianus ait,[a] Hoc ipſum uelle mulieris ab inſidijs nequiſsimi hominis, qui meditatur rapinã, inducitur: uſurpatum à Latinis eſt. Maxime uero omnium utile illud eſt, quod Accurſium non latuit, cum Tantum aut Solum negationi non additum intelligendum eſt. Suprà enim ſcripta magna ex parte delicatos ſolum lectores offendunt, hæc attentiſsimum & àcutiſsimum quemq. perturbant. Agnoſcitur autem iureconſulti ſententia aut ex ipſa rer. iniquitate, aut ob uerbum Sedet, aut uerumetiam, aliudue ſimile, proximo membro additum. Cuius rei apertiſsima primum exempla conſcribam. Paulus lib. 20. ad edictum.[b] nõ enim ſolutio eſt hereditatis reſtitutio, ſed & ſucceſsio, cum obligetur. Idem lib. 7. ad edictum.[c] armatos non utiq. eos intellegere debemus qui tela habuerunt, ſed etiam eos qui aliud, quod nocere poteſt. Caius lib. 21. ad edictum prouinciale.[d] Armor. appellatio non utiq. ſcuta, & gladios, & galeas ſignificat, ſed & fuſtes & lapides. Marcianus libro ſingulari ad formulam hypothecariam.[e] Sed & non ſoluendæ omnis pecuniæ cauſa, uerum etiam de parte eius. Idem eſt, ſi illud Et aut etiam non addatur. in illo enim aduerſante uerbo intelligitur, quod Budæus animaduertit à Cicerone uſurpatum. nos etiam in uſu iuriſconſultor. eſſe ſcimus, ut apud Vlpianum:[f] Liberos ſenatorum accipere debemus, non tantum ſenatorum filios, uerum omnes qui geniti ex ipſis, ex'ue liberis eorum dicantur. Quid enim inter eam ſententiam intereſt, & hanc, Inuitũ autem in ſeruitutib. accipere debemus, non eum qui contradicit, ſed eum qui non conſentit.[g] hæc autem nihil ab illa differt apud Vlpianum lib. 8. ad edictum: Inuitum accipere debemus nõ eum tantum qui contradicit, uerum eum quoq. qui conſenſiſſe non probatur.[h] Itaq. nulla differentia conſtituenda eſt altero membro repetitionis nota addatur, nec ne. ut nihil interſit inter principio poſita exempla, aut alia ſi qua ſunt, id genus,[i] & ea quæ infra ſcribam. Vlpianus lib. 70. ad edictum.[k] Cottidiana autem aqua non illa eſt, quæ cottidie ducitur, ſed ea qua quis cottidie poſsit uti, ſi uellet. Idem lib. 56.[l] Domum accipere debemus, non proprietatem domus, ſed domicilium. Idem lib. 39.[m] Quod ſi receperit ſaluum fore caupo uel nauta, furti actionem nõ dominus rei ſubreptæ, ſed ipſe habet. Celſus libro 25. Digeſtor.[n] Prædia dicimus aliquor. eſſe, non utiq. communiter habẽtium ea, ſed uel alio aliud habente. Sic Alciatus noſter & Zaſius accipiendũ

a l. un. in fi. C. de rap. uirg.
b l. non enim. ad S C. Treb.
c l. armatos. ad L. Iul de ui. pub.
d l. armor. de uer. ſign.
e l. res. de pignor.
f l. liberos. de ſenato.
g l. inuitum. de ſeru. præd. urb.
h l. filius fam. §. inuitus. de procur.
i l. deniq. quod ui aut clam.
k l. i. in pri. de aqua cott. & æſti.
l l. lex Cornel. §. domum. de iniurijs.
m l. un §. quod ſi furti actio. naut.
n l. liter. 1. in fi. de uerb. ſig.

exiſtimant, quod ca. ult. de ædilicio edicto dicitur: *Veteratorem non ſpatio ſeruiendi, ſed genere & cauſa æſtimandum.* Sed & illud ſuperiorib. exemplis ſimile eſt, ſed alia ratione ſcriptum, ca. 134.[a] de uerbor. ſignific. *Anniculus non ſtatim ut natus eſt, ſed trecenſimo (ſic enim eſt Florẽtiæ) ſexagenſimo quinto die dicitur, incipiẽte plane, non exacto die. hoc eſt, nõ tantum exacto,* ut præceptor meus ſcribit. Illud quoq. diſsimile eſt, licet prima fronte ſimile eſſe uideatur, ca. 1. de manumiſsionib. *Non enim maiori uiginti annis permitti manumittere, ſed minorem manumittere uetari.* Quib. uerbis neq. negatur, maiores manumittere poſſe: neq. uerbum ſolum addendum eſt, ſed negatur ita concepta uerba ut maiori ſoli permittatur: ſed ita eſſe cõcepta, dicitur, ut minor probibeatur. Græcum etiam eſt, plurium negantium uerbor. uſus, ut apud Vlpianum libro 81. ad edictum:[b] *Cum nemine nihil faciente* locus ipſe publicus damnum inferat ſui natura.* & ante Noricam editionem conſtitutio 17.[c] de re militari, ita ſcribebatur: *Neminem in nullo numero equitum uel peditum, uel in quolibet limite, ſine noſtri numinis ſacra probatoria in poſterum ſociari concedimus.* & 5.[d] de metatis: *Ad nullum prædium publicum uel priuatum domus noſtræ, uel cuiuſcumq. iuris nullus metator accedat.* Nouella quoq. 17.[e] quod dicitur, καὶ μὴ συγχωρεῖν αὐτοὺς μηδὲν περαιτέρω τῶν περιεχομένων τῇ θείᾳ ἡμῶν διατάξει προφάσει δικαστικῶν δαπανημάτων ζημιοῦσθαι. uerſum barbare eſt, *Et non permittere nihil ultra quàm continetur ſacra noſtra conſtitutione, occaſione cauſalium expenſar. damnificari.* Sed hic quidem, interpres, ut uelit, utatur. ad iuriſconſultos reuertamur. Non minus græcum eſt, à Cicerone tamen uſurpatum, quod Budæus & Alciatus notant: *Manifeſtæ turpitudinis & confeſsionis eſt, nolle nec iurare, nec iuſiurandũ referre.*[f] &, *quid ergo ſi nihil de ea re, neq; emptor, neq. uenditor cogitauerunt?*[g] atq. ſexcẽta ſimilia.[h] Itẽ illud, quod uterq. notat, et Florẽtiæ eſt uno loco duor. dicẽdi modor. exemplũ. Vlpianus libro 48. ad Sabinũ:[i] *Non tantum autẽ ciuiliter, ſed nec naturaliter obligatur, qui ita adnuit. & ideo recte dictum eſt, non obligari pro eo, nec fideiuſſorem quidem.* Priori oratione uerbũ negãs deſiderari uidetur, hac abũdare: cui ſimilis eſt lib. 2. Inſtitutionũ,[k] *ut neutrũ eor. neq. cõſentiẽtib. mulierib. procedat.* et

consti-

Alci. l. anniculus. ij. eo. Zaſi. in antinomijs. l. ult. §. ſeruus. de æd. edi.

a d. l. anniculus. l. 1. de manumiſ.

b l. fluminum. in prin. de dã. inf.

* fluente. Fl.

c l. neminem. C. de re milita. lib. 12.

d l. deuotũ. C. de meta. & epid. e. li.

e auth. de mãd. pri. §. ſit tibi.

Bud. l. in eo. de ritu nup. Alci. l. duob. de uer. ſign.

f l. manifeſtæ. de iureiu.

g l. ſi uenditor. in fi. de act. em.

h l. ij. de cura. bon. da. l. uerum. de uer. ſign. l. i. C. de ſer. fugi Noue. i. auth. de her. & fal. § inordinatum.

i l. i. de uer. obl. §. ſi quis ita.

k in pri. inſt. quib. alie. licet.

cōſti. ſingulari de rei uxoriæ actione: in Norico libro, Vt fundum dotalem non ſolum hypothecæ titulo dare, nec conſentiente muliere maritus non poſſit, ſed nec alienare. utroq. loco uerbū Nec pro Ne quidē ſcriptum eſt. Eiuſmodi ſunt, quæ Græcæ linguæ coniunctione melius intelliguntur. & uelim, ut ea omnib. iuris ciuilis ſtudioſis tam familiaris eſſet, quàm Modeſtino, Papiniano, et Scæuolæ fuit, aliiſq. omnib. è quor. libris Digeſta conſcripta ſunt. Nam & hæc ipſa quæ in manib. habemus, breuiore tēpore addiſceremus, & Græcor. conſultor. interpretationib. iuuaremur, ad ea quæ amiſimus reſtituē da. Nā ſi hi qui primorib. labris linguæ Græcæ fructus guſtauimus, profeciſſe nos aliquid exiſtimamus, uel leui hoc ſapore aut odore eius linguæ: ſi omnes ſimul in hanc rem incumbant, credendum eſt maximos ſe fructus percepturos.

al. un. §. & ch lex. C. de rei ux. act.

ANTIQVITATIS ET ELEGANtiæ multa in digeſtis ignorata ueſtigia. II.

NIhil aliud proximo capite egimus, quàm ut optimor. libror. ſcripturam Græcæ linguæ imitatione tueremur: nūc uero alior. defenſio ab antiquitate & elegantia petenda eſt. Sed ita uelim, quæ utroq. loco ſcripſimus, accipiantur, ut de reb. difficilimis, & tempor. uetuſtate obſoletis uerba facienti, liceat mihi hallucinari nonnumq̃. Illud quidem certe, quoad eius facere potero, operam dabo, ut ſi certa omnia, quaſi Delphica oracula præſtare nequeam: at me nullum laborem recuſaſſe oſtēdam, ut uero ſimillima perſcriberē. Et initio de dicendi genere Tullianis amatorib. ſatis noto ſcribam, quib. id locis Florentiæ repererim. Scribit Celſus lib. 16. Digeſtor.[b] » Cui ſeruus » ipſius ſubſtitutus eſt, ſeruum ſuum adire iuſſit: ſi idcirco fecit, ne lega» ta præſtaret, utraq. præſtabit, & qua heres eſt, & qua omiſſa cauſa » teſtamenti poſſidet ex ſubſtitutione hereditatem ſalua Falcidia ei » ſeruata. Item Paulus lib. 2. ad L. Iuliam & Papiam:[c] Sed nec ille, inquit, qui filium alienū poſſidet, tātum habet, quāti eum patri uende» re poteſt: nec expectandū eſt, dū uēdat, ſed in præſentia non qua filius » alicuius, ſed qua homo æſtimatur. Huic ſimile eſt illud Horatianum.

Qua res, qua ratio ſuaderet, quaq. modeſtè
Munificum eſſe licet.

Sed & ſemel ſcriptum reperitur multis locis, diuerſa tamen ſigni» ficatione. Vlpianus lib. L. ad edictum:[d] Attamen ubi deceſſit, qua

b l. cui ſeruus. ſi quis om. ca. te.

c l. pretia rer. ad l. Falc.

d l. i. §. ſi pater. i. de S. C. Sila.

extinctum legatum & libertas eſt, ſenatuſconſulto fore locum dicit. Idem lib. 41. ad Sabinum:[a] Plane ſi uſus fructus meus in eo ſeruo eſſe cœperit, dicendum eſt furti actionē non extingui, qua fructuarius dominus non eſt. Paulus lib. 28. ad edictum:[b] Creditum ergo à mutuo differt, qua genus à ſpecie. Vlpianus lib. 62. ad edictū:[c] Sed uir præfectorius an Conſulari feminæ præferatur, uidendum. Putem præferri, qua maior dignitas eſt in ſexu uirili. Quo tamē loco ex Qua, Quia factum eſt. Illud miror 18. cap.[d] De re iudicata, ita ſcriptum eſſe. Vlpianus lib. 66. ad edictum: Item miles, qui ſub armata militia ſtipendia meruit, condemnatus eatenus, quatenus facere poteſt, cogitur ſoluere. cum 6. cap.[e] quod totidem uerbis ſcriptū eſt, Eatenus Qua, uel in Norico libro ſit. & apud Iauolenū lib. 11. ex Caſſio:[f] Litus publicum eſt eatenus quà maxime fluctus exæſtuat. Itaq. exiſtimo apud Vlpianū, librarium ex ꝓximo uerbo id accepiſſe. Errat idem, ni fallor, apud Venuleium lib. 7. ſtipulationum:[g] illis uerbis non poteſt reperiri, qua altera potius quàm alteram cōſummari. Arbitror enim ſcribendum eſſe, Qua Alteram Potius. & apud Marcellum lib. 5. Digeſtor.[h] Vt Alfenus ait, urbs eſt Roma quæ muro cingeretur. Roma eſt etiam qua continentia edificia eſſent. Qua Muro, & Aedificia ſcribendū. Haloander Qua utroq. loco recte, ſed In continenti pro Cōtinentia non recte ſcripſit. Illud recte Florētiæ eſt apud Vlpianum lib. 31. ad Sabinum:[i] Sed hæ impenſæ non petentur, cum maritus fructum totum anni retinet, qua ex fructib. prius impenſis ſatisfaciendum eſt. Et multū diuerſa, ſed ignorata ſignificatione apud Iulianū lib. 3. ex Minicio:[k] Si gemina arbor eſſet, & ſupra terrā iūctura eius emineret, una arbor uidetur eſſe. Sed ſi id, quà iungeretur, non exſtaret, totidem arbores ſunt, quot ſpecies earum ſupra terram eſſent. Quæ uerba mendoſa multis modis circumferuntur, quamquā ne ſuperiora quidē uſquam recte ſcripta uidi: ut etiam ea quæ ſcripturus ſum. Sed minus mirandum eſt: hoc enim quod ſcripſi, inter bonar. litterar. ſtudioſos notum eſt ſatis. Quis autē, quid datuiri, reſtituiri, præſtatuiri, defenſuiri ſibi uellet, unquam audiuit? De quib. ego id ſolum habeo dicere, reperiſſe me id genus dicendi crebrò, pro eo quod in uſu elegantium uirorum eſt, Datum, reſtitutum, præſtitum, defenſum iri. Sed tamen id in Digeſtis ſolum, & in Catonis libro de re ruſtica legi. nuſquam tamen ſine mendo eſt, exceptis Florentinis Pan-

nis Pan-

a l. falſus creditor. in fi. de fur.
b l. 2. §. creditū. de reb. cre.
c l. i. de ſenato.
d l. item miles. de re iud.
e l. miles. eo.
f l. litus. 2. de uer. ſig.
g l. ſi reus. de duob. reis.
h l. ut Alfenus. de uer. ſi.
i l. fructus. in fi. ſol. mat.
k l. ſi gemina. arb. fur. caſ.

nis Pandectis, & Victoriana Catonis ſcriptura. Et Defenſuiri quidẽ his locis reperi. Vlpianus libro nonodecimo ad Sabinum ſcribit:[a] Ego puto, quoniam non hoc uoluit ſocer, ut his dotem heres præſtet, mulierem agentem ex teſtamento cauere debere, defenſu iri heredem aduerſus maritum. ergo & maritus idem debebit cauere aduerſus mulierem defenſuiri, ſi prior agat. Et poſtea:[b] Sed non aliàs eum legatum conſecuturum, quàm ſi cauerit heredes aduerſus mulierem defenſuiri. Idem libro ſecundo Fideicommiſſor.[c] Vnus igitur, qui occupat, agendo totum conſequitur, ita ut caueat defenſuiri aduerſus ceteros fideicommiſſarios, eum qui ſoluit. Idem libro decimo octauo ad edictum:[d] Quid ergo eſt, ſi à pluribus conueniatur, ſiquidem unus occupauit, an melior ſit condicio, ut ipſi ſoli dedatur? an uero uel omnib. dedi debeat, uel cauere debeat defenſuiri aduerſus ceteros? quo tamen loco Florẽtiæ ſupraſcripta eſt littera M. Sed & defenſum iri, uno atque altero loco reperi, capite 31.[e] de hereditatis petitione: Si cauerit ſe petitorem defenſum iri. & 16.[f] ad S.C. Trebellianum: Aut cauere illi heredem defenſum iri eum aduerſus legatarios ceterosque. & 28.[g] pro ſocio: Omnes diuidere & cauere, cum dies uenerit, defenſum iri ſocium. Quorum neutra mendoſa eſſe, dicere audeo. Sic Debituiri. Vlpianus libro ſecundo ad edictum:[h] Creditam non eſſe ante quàm mota ſit, quoniam debituiri non eſt certum. Scæuola libro primo Quæſtionum:[i] Reſpiciendum enim eſſe, an quantum in natura hominum ſit, poſſit ſciri debituiri. licet Florẽtiæ ſit, ſcire dedituiri. Labeo lib. 2. Poſterior. à Iauoleno epitomator.[k] Si ambo Capuæ habitaſſent, legatũ matri debituiri putaui, quamuis unà non habitaſſent. Sin autem in aliud municipium tranſiſſent, unius anni tantũmodo debituiri. Sic Reddituiri. Proculus lib. 8. Epiſtular.[l] Sed qui petent, cauere debebunt, ſi hereditas euicta fuerit, quod legatorũ nomine datũ ſit, reddituiri. Iulianus lib. 40. Digeſtor.[m] Cauit, quod amplius, quàm per legem Falcidiam liceret, cepiſſet, reddituiri. & Traditurii. Idem libro. 42.[n] Non aliter fideicommiſſario tradi debet, quàm ut caueatur, exiſtente conditione traditurii eum. Paulus libro decimo ſeptimo ad Plautium:[o] Non aliter litem æſtimari à iudice, quàm ſi cauerit actor, quod per ſe non fiat, poſſeſſionẽ eius rei non traditurii. Attamẽ additũ hoc loco M Florentiæ, inter uerſiculos.

[a] l. i. §. Celſus. aliàs eſt l. 2. in prin. de dote rele.
[b] §. per cõtrarium. e. l.
[c] l. fideicõmiſſa. §. itẽ ſi quis. uer. unus. de leg. 3.
[d] l. ſi quis à multis. de noxa. actio.
[e] l. ſi quid. in pri. de here. petitio.
[f] l. cogi. §. ĩde. ad S.C. Treb.
[g] l. ſi ſocij. pro ſocio.
[h] l. quod ſi ab initio. de reb. cred.
[i] l. reſpiciendum. eo.
[k] l. qui quattuor. alias l. qui concubinã. §. uxori. de lega. 3.
[l] l. Licinnius. in fi. de lega. 2.
[m] l. ita tamẽ. §. heres. ad S.C. Treb.
[n] l. ſi pater. §. cum ſub conditione. de fidei cõ. libe.
[o] l. hæc ſi res. de rei uin.

» mum ſi dicta ſint, ueluti uiam, iter, actum, aquæductum præſtatuiri. quæ uerba in Norico libro multis mendis ſcripta ſunt. Adde Paulum » lib. 36. ad edictum:[a] Non aliàs fundum mulieri reddi oportere, » quàm cauerit, ſi quid præter unius anni locationem maritus damna- » tus ſit, id ſe præſtatuiri. Florentiæ tamen præſtatũ iri, eſt, M littera expuncta. Id prætermiſſum eſt apud Vlpianum lib. 32. ad edi- » ctum:[b] Et ſi aperte in uenditione comprehendatur, nihil euictionis nomine præſtatum iri. At præſtituiri eſt apud Iauolenum libro 2. ex » Plautio:[c] Nec poſtea quicquam præſtituiri. quod fortaſſe mendoſum eſt. Statuiri quoq. ſcribendum cenſeo apud Vlpianum lib. 6. fideicom- » miſſorum:[d] Repromiſſio planè exigenda eſt uoluntati defuncti ſtatuiri. licet Florentiæ ſit Staturi. Actum iri autem, nõ actuiri,[e] & Probibitum iri, non probibituiri[f] reperi: & fortaſſe ſunt, ut alia permulta, quæ nunc in mentem non ueniunt. Sed nimis etiam hæc multa ſunt, quæ nollem inueſtigatores antiquitatis celaſſe. Addam ad extremum, ad hũc locum pertinere, quod Gellius lib. 10. ait uulgo dici, audio illi iniuriam factum iri: aut, illi contumeliam dictum iri. Catonẽ uero dixiſſe, contumelia mihi factum itur. Vtrumq. interpretatur, itur ad contumeliam dicendam, faciendam. Illius nullam rationẽ inuenio, quod ca. 26.[g] de pignorib. Florẽtiæ eſt: Nec metuiri ex hoc ſolo, » quod mandante patre manu ſua perſcripſerit inſtrumentum chirographi. Sed arbitror Metui ſcribendum. Sed tamen hæc hactenus.

Nunc de quibuſdam uerbis uideamus peruetuſtis, quæ qui in noſtris libris uident, mutare ſolent. Quale eſt Geno pro Gigno, & Victo- » rius refert ſe apud Vlpianum reperiſſe, ca. 17. de legatis.[h] Si qua filia mihi genitur, ei heres meus centum dato. Idem ego ca. 14.[i] de reb. » dubijs uidi: Si quis mihi filius aut filia genitur, heres mihi eſto. Vtitur eo Varro, & Lucretius. Vſionẽ quoq. antiquũ nomen agnoſcit, de quo Haloander dubitat apud Alfenum lib. 2. Digeſtor. à Paulo epitomator.[k] Nam & ſi uina diffudiſſet, habiturus uſioni ipſe & » heres eius, tamen omne in penu exiſtimari. Sed alio loco in No- » rico eſt:[l] Si factum aurum legatum eſt, omne ad eum pertinet, » cui legatum eſt, ex quo auro aliquid eſt effectum, ſiue id ſuæ, ſiue alte- » rius uſionis cauſa paratum eſſet. idem uerbum non apud Catonem » ſolum, ſed apud Gellium non bonum latinitatis auctorem uidi. Cete-

roquin

a l. ſi filiofam. in fi. ſol. mat.

b l. exempto. §. ibidem. de actio. empt.

c l. quod ſi in uenditione. de fur. de her. uel act. uen.

d l. ſi quando. ut leg. ſeu fideic.

e l. ſi cum dos. de act. rer. amo.

f l. prohibere. in fine. quod ui aut clam.

Gel. lib. x. c. 14.

g l. fideiuſſor. §. pater. de pigno.

h l. qui filiab. de lega. i.

i l. ſi is qui ducenta. §. ult. de reb. dub.

k l. cum quereretur. uer. lana. de lega. 3.

l l. Q. Mucius. de auro arg. §. ſi factum.

Gel. li. 4. ca. i.

roquin in Ciceronis libris eſt reſtitutũ, in Pandectis ſcribendum apud Vlpianum lib. 8. Diſputationum.[a] Sedenim hæc pœna magis eſt, ut aduerſus ipſum locum habeat, qui delatorem redemit: ceteroquin aduerſus heredem eius tranſire non debet. Haloander tamen id uerbum ſcripſit apud Vlpianum libro 4. Diſputation.[b] Rer. Italicar. ſignificatiõe eas contineri, quas perpetuò quis ibi habuerit, atq. ita diſpoſuit, ut perpetuò haberet: ceteroquin ſi tempore, in quo tranſtulit in alium locum, & cetera. Sic fortaſſe ſcribendum eſt ca. 58.[c] pro ſocio. Nã Florẽtiæ eſt ſcriptum, ceteri ſi id actũ dicatur, ut quadriga fieret: & quæ poſtea. Viſionis uerbum Lælius noſter animaduertit è multis Digeſtor. locis ſublatum eſſe. ut è conſtitutione quadam Iuſtiniani.[d] Et in his partib. in quib. perfectiſſimè uiſiones expoſitæ ueterum fuerant, quod particulatim in eas fuerat ſparſum, hoc diuidere ac ſeparare penitus erat inciuile. uulgo enim iuſſiones ſcriptum eſt. in Græca tamen conſtitutione διαιρέσεις dicitur, quod uerbum latino par eſt. Hinc emendari & intelligi Vlpiani ſententia poteſt lib. 15. ad edictum.[e] cuius uerba, quoniam negandi uerbo deminuta, & alijs mendis corrupta ſcribuntur, infra ſcripta ſunt. Marcellus libro quarto Digeſtor. tractat, num non teneatur: quaſi id quod erogauerit, ex eo fuerit quod ad eum non pertinebat, ſed ad coheredes. Nam etſi is qui heres non erat, totum quidquid apud ſe fuit, conſumpſiſſet: ſine dubio non tenetur, quaſi locupletior nõ factus. Sed in propoſita quæſtiõe tribus uiſionib. relatis, una prima, deinde alia, poſſe dici totum quod supereſt, reſtituere eum debere, quaſi ſuam partem conſumpſerit: tertia, utriq. quod conſumptum eſt, decedere: ait utiq. non nihil reſtituendum. Eſt tamen in Tuſco libro, DI additum ad uerbum uiſionibus, ex quo ad ceteros libros manauit Diuiſionib. Haloander maluit Deciſionib. ſcribere. apud Vlpianũ quoq. lib. 29. ad edictum.[f] Florentiæ ſolum recte eſt: Proinde ſecundũ hanc ſuam diſtinctionem, in prima uiſione, ubi quaſi debitrix delegata eſt, exceptionem ei Senatuſconſulti Marcellus non daret. alij In primi, aut in prima fideiuſſiõe: qua de re magna inter Accurſij præceptores contentio fuit. Accedit Vlpiani libro 7. Diſputationum[g] auctoritas: In omnib. autem uiſionib. quæ propoſitæ ſint, ubi creditor uel non numeratam pecuniam accipit, uel numeratam iterum accipit, repetitio contra eum competit. Sed hoc etiam loco DI adſcrip-

[a] l. eius qui. de iure fiſci.

[b] l. ex facto. §. rer. de her. inſt.

[c] l. ſi id quod. in pri. pro ſoci.

[d] l. ij. §. ſi quid autẽ. C. de uet. iu. enu.

[e] l. ſed & ſi lege. §. adeo. de here. petitio.

[f] l. quãuis. §. ſi mulier. ad S.C. Velle.

[g] l. ſi fideiuſſor. §. in omnib. mandati.

ſcriptum eſt, & Haloander Deciſionib. ſcribit. Nihil autem additum apud Paulum lib. 3. Quæſtionum:[a] » In omnib. autẽ uiſionib. quas » præpoſuimus, licentia concedenda eſt ei, cui onus probationis incum» bit, aduerſario ſuo de rei ueritate iuſiurandum inferre. Idem tamen error in cæteris libris, quib. iuſſionib. aut deciſionib. ſcriptũ eſt. Iam uero quod idem Lælius per litteras à me interrogatus, de militijs, quæ uendi aut obligari poterant, libellis editis ſcripſit, Dicis Gratia, iuriſcõſultos ad imitationem ueterum uſos: belliſſimè dictum eſt. Si enim inter ſe conferantur quæ ipſi ſcripſerunt, uſus eor. uerbor. apparebit. Scribit Caius lib. 1. de uerbor. obligationib.[b] Sæpe etiã » ad hoc commodantur pecuniæ, ut dicis gratia, numerationis loco in» tercedant. Vlpianus lib. 1. ad edictum[c]: Nam ſi finxit ſe quis auxiliũ » ferre, uel dicis gratia tulit: nihil hoc cõmentum ei proderit. quib. locis multi ditis, quidam dantis[d] ſcribunt. Ciceronis uerba ſunt hæc uulgo, ut mendoſa, notata, actione 6. in Verrem, Attamen ut poſſit ſe dicere emiſſe, Artagatho imperat, ut aliquid illis quorum argentũ fuerat, nummor. dicis cauſa daret. Quib. locis nihil aliud exiſtimo dicis cauſa ſignificare, quàm quod ipſi iureconſulti perfunctoriè, aut defunctoriè appellant[e]: hoc eſt, ut defungi ſuo munere uiderentur. Nam pecunia ob id (opinor) commodabatur, ut numerationis loco, quod hodie quoq. fit in emptionibus, donationib. et nonnumquam in iudicijs, negocio peragẽdo intercederet. quod in ſeruo, qui ſe auxilium domino ferre ſimulauit, commentum appellatur. Apud Ciceronem uero illa uerba, ut poſſit ſe dicere emiſſe, præclare elegans hoc dicendi genus declarant. Modeſtinus, ὁσίας καὶ ἀφοσιώσεως χάριν eadẽ ſignificatione utitur[f]. quod alio loco oſtendimus minus eſſe ab interpretib. perceptũ. Vſum dicendi ſcripſimus, originem ignorare nos fatemur: neq. enim pudet, in re præſertim non uulgari, neſcire id nos cõfiteri. Quamquam neſcio quomodo in tam deprauatos mores uentum eſt, ut turpe eſſe exiſtimetur, nihil non cognitũ, nihil non certum, & ſine ulla dubitatione manifeſtum eſſe non affirmare. Sed nos malumus ueritati, quàm temporib. ſeruire.*

a l. cum de indebito. §. in omnib. de proba.

b l. ſæpe cõmo.

c l. 1. §. excuſantur. de S.C. Sila.

d Alci. lib. 4. cap. 15. diſpun.

e l. 2. §. non ſolũ. ad S.C. Terty. l. un. C. qui num. lib. Bud. l. excẽpto. §. idẽ. de actio. emp.

f l. 2. qui pet. tut. l. ſcire oportet. §. ſufficit. de excuſ.

* lib. ſing. ad Modeſti.

DE ADDICTIONE ET ADIECTIONE. III.

LIbro decimooctauo Digeſtorum titulus eſt de in diem addictione, qui uulgo ante aliquot annos de in diem adiectione ſcribebatur:

Alcia. lib. 6. ca. 3. parad. Bud. in rub. de i diē ad. Valla lib. 5. cap. 18.

tur: ſed Vallæ, Budæi, & Alciati auctoritate mendum id ſublatum eſt. Sub eo uero titulo multis locis adiectio fuerat, & adiciendi uerbum, quib. omnib. ex illor. uoluntate mutatis, non minus mendoſos libros effecerunt, quàm antea fuerant. Eum errorē indicarunt nobis Florentini lib. in quib. non ſæpius eſt addictionis ꝙ adiectionis nomē, aut addicere quàm adicere. Sic enim illic ſcribitur, non adijcere, ut abicere etiā, & reicere, non abijcere & reijcere. quod ipſum nō inutile poëtarum interpretib. eſſe poteſt: nobis uero multò utiliſſimum fuit. Deprehēdimus enim facile, ob hanc ſcripturā erratū eſſe non in uulgarib. ſolum libris, ſed in illis ipſis Etruſcis. Mea autē opinio in horum uerborum differētia ea eſt, ut cum in diem addictio ita fiat, ille fundus eſto tibi emptus centū, niſi ſi quis intra illum diē, meliorem condicionem attulerit:[a] ſi quis adiectionem ad pretium fecerit, & id rei domino placuerit, addicet ei rem: ſi nemo adiecerit, illi in diem emptori addictio facta cōſiſtit. Idem in auctionib. quæ ab hoc augēdi ſeu adiciendi negotio appellantur, dicendum eſt: ut res illi addicatur, qui aliorum licitationi adiciendo, plurimo rem mercatus ſit, aut uectigal conduxerit. Vlpianus lib. 28. ad Sabinum[b]: Si res in diē addicta interciderit, uel ancilla deceſſerit: an partus, uel fructus eius nomine adiectio admitti poſſit? et negat admittendā adiectionē: quia alterius rei, quàm eius quæ diſtracta eſt, non ſolet adiectio admitti. Quo loco ſi addictio ſcriberetur, ut ceteri uolūt, ineptus Vlpianus foret: uel potius Iulianus, cuius ſententia refertur. Paulus libro 5. ad Sabinum:[c] Licet aūt uenditori meliore allata condicione, addicere poſteriori, niſi prior paratus ſit plus adicere. quæ uerba recte in uulgarib. libris ſcripta ſunt, in Florentino una littera plus, Addicere, non recte. nec poſtea apud eundem lib. 33. ad edictum:[d] Neceſſe autē habebit uenditor meliore condicione allata, priorem emptorem certiorē facere, ut ſi quid alius addicit: ipſe quoq. adicere poſſit. Scribendum autem eſt Adicit, quod alij ſcripſerunt. Apud Iulianum uero lib. 13. Digeſtor.[e] in ceteris erratum. nam Florentiæ eſt: Sed ſi proponatur, à creditore pignus in diem addictum: non poteſt uideri bona fide negotium agi, niſi adiectio recipiatur. Et apud Vlpianū his libro 28. ad Sabinum:[f] Nec impedire quicquam uel hoc agi, ut ſæpius fundus collocetur, dum uel prima, uel ſecunda, uel tertia adiectione res à uenditore diſcedat. Deinde ſi trib. uendentibus duo poſteriori

a l. i. de in diem add.

b l. ubi autem. §. ſi res. de in diē addictio.

c l. licet. eo.

d l. neceſſe.

e l. ſed ſi propo natur.

f l. quod autē.

,, riori addixerint, unus non admiſerit adiectionem: huius partem pri-
,, ori, duorum poſteriori emptam. Illud recte omnes ſcripſerunt:[a] Si *a l. quod ſi uno.*
,, quis mihi totum fundum ad diem addixiſſet, poſtea uero pretio adie-
,, cto dimidium alij addixerit. & apud Iulianũ lib. 15. Digeſtor.[b] Cum *b l. cum duo.*
,, duo ſerui duob. ſeparatim denis in diem addicti ſint: & extiterit qui
,, pro utroq. triginta det: refert unius pretio decem, an ſingulor. quina
,, adiciat. Secundum ſuperiorem adiectionem, is ſeruus ineptus erit,
,, cuius pretio adiectio facta fuerit: Secũdum poſteriorem adiectionẽ,
uterq. ad poſteriorem emptorem pertinebit. Quo capite nihil dici po
teſt aptius ad noſtram opinionem. Sed et poſtea apud Africanum ſcri
,, bitur[c]: Cum in diem duob. ſocijs fundus ſit addictus, uno ex his pretiũ *c l. cum in diẽ.*
,, adiciente, etiam pro ipſius parte à priore uenditione diſcedi rectius
,, exiſtimatur. & apud Iauolenũ:[d] Fundo in diẽ addicto, ſi poſtea pre- *d l. fundo.*
,, tium adiectũ eſt, & uẽditor alio fundo applicito, eum ipſum fundũ po
,, ſteriori emptori addixerit, & id ſine dolo malo fecit: priori emptori
,, obligatus non erit. & poſteà: Id enim ſolum intuendum eſt, an priori
,, uenditori bona fide facta ſit adiectio. Quãuis hæc uariè ſcribantur.
Illud uereor, ne apud Pomponiũ lib. 9. ad Sabinum[e] non recte Floren *e l. ſi predia.*
,, tiæ ſit: Quod ſi intrà diem adiectionis heres exiſtat, melior condicio
ei adferri poteſt. Niſi fingamus adiectionẽ diem habuiſſe, quod mihi
non probatur. Hæc ſunt ſub eo titulo emendanda. ſub alijs uero alia
ſunt eadem ratione reſtituenda. Cuiuſmodi eſt cap. 41.[f] de rei uindi- *f l. ſi quis hac lege. de rei uind. l. ult. de iure fiſci.*
,, catione: Sed & ſi cui in diem addictus ſit fundus, antè quàm adiectio
,, ſit facta, uti in rẽ actione poteſt, poſtea non poterit. & ultimo de iure
,, fiſci: Planè ſi medio tempore inter primam licitationem & ſequentẽ
,, adiectionem percepti fuiſſent, ad uenditorem pertinere. quo tamen lo
co addictionem pati poſſumus. Sed conſtitutione prima de uẽdendis *l. 1. C. de uend. reb. ciu. lib. 11.*
,, reb. ciuitatũ, adiectio, non addictio ſcribenda eſt: Si ſine ulla condi
,, cione prædia uendente republica comparaſti, perfecta uẽditione, nul
la ratione uereris, ne adiectione facta auferri tibi dominium poſſit.
Non enim illud timebatur, ne poſt addictionem, hoc eſt emptionem,
res auferatur: ſed ne adiectio fiat. in quo Pyrrhus et Haloander fal
luntur, non Accurſius & Bartolus. Quod uero dicitur, Tempora
enim adiectionib. præſtituta, ad cauſam fiſci pertinent: fortaſſe ad
eiuſmodi addictiones, quæ in diem fiunt, pertinet. ut nihil inter
priuator. adiectiones, & fiſci ſeu ciuitatum, interſit. Sed hæc

in re incertus ſum. Illud confirmari poteſt multis conſtitutionibus.[a] ſub titulo de locatione prædiorum ciuilium, atq. alijs. Addicendi autem uerbo non in emptionib. & auctionib. ſolum, ſed in ſententijs quoq. utebantur, ut alio loco * ſcripſimus, emēdandum eſſe apud Gratianum.[b] Item cum dicitur, Ne pro dote mulieris bona quondam mariti addicantur[c], & de eo cui libertatis cauſa bona addicuntur,[d] aut cum uno nummo bona eius qui ſoluendo non erat, addicebantur.[e] quæ doctorum uirorum commentarijs peruulgata ſunt. Hæc autem ipſa, quæ de addictione & adiectione ſcripſimus, audio Bartolinum neſcio quem aliquando tentaſſe. Sed mihi eius libri uidendi copia facta non eſt. Equidem uehementer cupio omnib. probari, quod ſentio: in quam rem optimis, ut opinor, Tuſcar. Pandectar. teſtimonijs utor. Sed ſi hac in re, aut qua alia fallor: nihil mihi erit antiquius, quàm ut quamprimum uera dicenti manus dem.

a l. 2. et ceteris. de loca. præd. ciu. lib. 11. l. eos qui auctione. de diuer. prædijs. eo. lib. l. ſi quis auctoritate. C. de omni. agro deſ. e. lib.
* lib. i. cap. 8.
b c. quicunq. 2. q. 6.
c C. ne. pro dote.
d inſt. de eo cui lib. ca.
e Theoph. inſt. de ſucce. ſubla. in pri. Bud. d. rub. de in diem add.

DE INSTRVCTO ET Inſtrumento. IIII.

MIrum fortaſſe aliquib. uiſum eſt, cur Haloander libro 32. Digeſtorum titulum, qui in alijs libris De fundo inſtructo & inſtrumento legato ſcribebatur, De inſtructo uel inſtrumento legato ſcribendum curauerit. Cuius rei ſi illam rationem addamus, quod ita legerit in Bolognini libro, qui Politiani libri ad optimum illud Florentinum exemplum emendati, emendationes continet: ſatis fortaſſe quæſtioni factum erit. Accedet, quòd uidere potuit in Indice, Paulum ſingularem librum de inſtructo & inſtrumēto ſcripſiſſe: item in Iuſtiniani Nouella 128.[f] utriuſq. nominis fieri mentionem. Sed magis arbitror eum uidiſſe, inſtructiq. ab inſtrumento differentiam apud Vlpianum inueniſſe libro 20. ad Sabinum.[g] Qui cum retuliſſet Sabini ſententiã, exiſtimãtis uberius eſſe fundi inſtructi legatum legato fundi cum inſtrumēto: Quanto igitur (inquit) hoc legatum uberius ēſt, uidendũ eſt. & Sabinus definit, et Caßius apud Vitellium notat: omnia, quæ eò collocata ſunt, ut inſtructior eſſet pater familias, inſtructo inquit cōtinebuntur: id eſt, quæ ibi habuit, ut inſtructior eſſet. Hoc ergo legato non agri inſtrumentum, ſed propriũ ſuum inſtrumentũ reliquiſſe uidetur. Hæc uerba illã interpretationē accipiunt, de qua in græcis dicendi modis ſcripſimus: ut non ſolũ agri inſtrumentũ, ſed etiã patris ipſius familias inſtructi appellatiōe cōtineatur.

f Noue. de publicis tributis.
g l. quæſitum. §. ſed ſi fundus. de fu. inſtr.

neatur. Itaq. inſtructum id eſſe exiſtimemus, quod fundi aut alterius rei inſtructæ legato continetur: inſtrumentum, quod per ſe nominatum eſt. Scæuola lib. 3. Reſponſor.[a] Seiæ ex parte heredi inſtitutæ, ſi heres erit, fundos per præceptionem dederat inſtructos cum ſuis uilicis, & reliquis colonor. Deinde. non amplius deberi, quàm in codicillis, quos ſane poſt obliuionem teſtamentariæ ſcripturæ feciſſet, inſtructi appellatione contineri uelle ſe manifeſte oſtendiſſet. & lib. 6. Digeſtor.[b] Reſpondit, poteſt hæc uerba ſicut eſt, ad inſtructum referre. licet Florentiæ referri ſcribatur. Hæc quidem recte Haloander ſolus edidit. At capite tertio de inſtructo, inſtrumentum pro inſtructo ſcripſit: cuius uerba in Florentino libro ſunt hæc. Papinianus lib. 8. Reſponſor. Fundum inſtructum libertis patronus teſtamẽto legauit: poſtea codicillis petit, ut morientes partes ſuas fundi ſuperſtitib. reſtituerent, nec inſtructi mentionem habuit: talem, in cauſam fideicõmiſſi deductũ uideri placuit, qualis fuerat legatus. Tam late autem patêre inſtructi legatum, duæ Antonini & Diocletiani conſtitutiones teſtes ſunt, ſub titulo de uerbor. ſignificatione.[c] Sub eodem quoque in Digeſtis Vlpianus lib. 28. ad edictum[d] ſcribit: Inſtructam autem tabernam ſic accipiemus, quæ & reb. & hominib. ad negotiationem paratis conſtat. Sed Paulus lib. 4. ad Sabinum.[e] tabernæ cauponiæ inſtrumento legato, loci inſtrumenta contineri ait, ut uaſa: cauponæ, quod negotiationis nomen ſit, etiam inſtitores. Huc arbitror pertinere, quod conſtitutione ſecunda de bonis uacantib. dicitur: Cum adiacentib. & mancipijs & pecorib. & fructib. & omni iure ſuo, ut ea quæ ad inſtructum poſſeſſionis uel domus pertinent, tradenda ſint. Paulus uero lib. tertio Sentẽtiar. inſtructionis uerbo uti maluit: Vxores eorum, inquit, qui mercedes præſtare conſueuerunt, neq. inſtructionis, neq. inſtrumenti appellatione continentur. Potuerunt etiam iuriſconſulti inſtructu uti, eadem ſignificatione. Namq. M. Cicero lib. 3. de Oratore ait: Quocumq. ingreditur, eodẽ eſt inſtructu, ornatuq. comitata oratio. Hæc habui, quæ de inſtructo & inſtrumento ſcriberem. neq. enim Iſidori, probatiſſimæ uitæ uiri, nõ etiam eruditionis, interpretatio hor. uerbor. referenda erat. Quam enim quiſque norit artem (ut in prouerbio eſt) in hac ſe exerceat.

[a] l. Seiæ. in prin. eo.

[b] l. prædia. § ita. eo. l. 3. e.

[c] l. i. & ij. C. de uer. ſign.

[d] l. inſtructam. de uerb. ſign.

[e] l. tabernæ. de inſtructo.

l. 2. C. de bon. uac. lib. 12.

Iſi. lib. 5. etymo.

QVIS SOBRINVS, QVIS CONSObrinus ſit, & quis propius Sobrino. V.

CAius libro 8. ad edictum prouinciale[a] ſcribit: Quarto gradu ſunt fratres patrueles, ſorores patrueles, id eſt qui quæ'ue ex duobus fratrib. progenerantur, item conſobrini cõſobrinæque, id eſt qui quæ'ue ex duab. ſororib. naſcũtur, quaſi cõſororini: itẽ amitini, amitinæ id eſt qui quæ'ue ex fratre & ſorore propagãtur. Sed ferè uulgus omnes iſtos communi appellatiõe conſobrinos uocat. idẽ Paulus lib. ſingulari de gradib. & adfinib. & nominib. eor. ſcripſit.[b] Addit Iuſtinianus lib. 3. inſtitutionum:[c] Amitæ tuæ filij (ea autem eſt patris tui ſoror[d]) conſobrinum te appellãt, tu illos amitinos. & Paulus lib. 4. ſententiar. ſcribit: Quartò gradu ueniunt ſuprà abauus, abauia: infrà abnepos, abneptis: ex obliquo, fratris et ſororis nepos, neptis: frater patruelis, ſoror patruelis, id eſt patrui filius, filia: conſobrinus, conſobrina, id eſt auunculi, & materteræ filius, filia: amitinus, amitina, id eſt amitæ filius, filia. Sunt autem hæc ita ſcribenda: quib. Iuſtiniani ſententia confirmatur, ut amitini duo inter ſe eſſe nequeant, cum patrueles poſſint, aut cõſobrini eſſe. Hæc de conſobrinis, quor. mentio fit apud Iulianum lib. 40. Digeſtorum,[e] & Papinianum lib. 8. Reſponſor.[f] Emendandus autem Nonius Marcellus eſt, ut ei cũ iuriſconſultor. ſentẽtijs cõueniat. Vtitur conſobrini nomine Cicero in Ligariana, & libris de Oratore, et Officior. et Terẽtius in Hecyra, Cedo quid reliquit Phania conſobrinus noſter? Quo tẽpore non exiſtimo fratres conſobrinos appellatos, ut patrueles dicebãtur. Nã Cicero L. fratrẽ in Verrinis & epiſtulis ad Atticũ appellat, quem lib. 5. de Finib. cognatione patruelem, amore germanum fuiſſe prædicat. De conſobrino non memini. Sed ad ſobrinos, & propius ſobrinis ueniamus. Sunt autem ſobrini, qui è duobus conſobrinis, generatim eo nomine accepto, naſcuntur: at ſi alter ſine liberis ſit, alter habeat, ille huius filijs propius ſobrino eſt: ſobrini uero mei filius, ſobrino natus appellatur. Hæc ita uera eſſe, his iuriſconſultor. uerbis oſtendam: quæ obſcura, & ob eam cauſam mendoſa eſſe uidentur. Caius eodem illo lib.[g] Sexto gradu ſunt, qui ex fratrib. patruelib. aut conſobrinis, aut amitinis undique propagantur, qui * propriè ſobrini uocantur. Iuſtinianus idem ipſum ait:[h] Sexto gradu ſobrini ſobrinæq. id eſt qui quæ'ue ex fratrib. uel ſororib. patruelib. uel conſobrinis, uel amitinis progenerãtur. De ſobrino nato Paulus ait:[i] Hic proximo nomine definitur parẽti ſuo ſobrinus, * ut Trebatius ait, rationẽq. nominis

a l. i. §. quarto. de gradib. & adfinib.

b l. iuriſconſultus. § quarto. uer. eodem gradu. e. tit.

c §. quarto. inſti. de gradib.

d §. tertio. e.

Paulus lib. 4. ſent. tit. de gradib.

e l. ita tamen. §. heres. ad S. C. Treb.

f l. 3. in fi. de inſtructo. l. i. C. unde leg.

g l. 3. de gradib.

* quæ; Fl.

h §. 6 inſt. eo.

i l. iuriſconſultus. §. 7. uer. patrui maioris.

* ſobrino, ego.

minis hanc reddidit, quod ultimi cognationum gradus ſobrinor. fiunt. Itaq. ſobrini filium recte proximum nomen ab eo ipſo, huius ſobrini filius dicetur. Horum mentio fit apud Vlpianum lib. 56. ad edictum:[a] & Paulum lib. 2. ad legem Iuliam & Papiam, & Iuſtinianum lib. 3. Inſtitutionum, titulo de ſucceßione cognatorum.[b] Propius uero, aut propior ſobrino, qui etiam propius ſobrinus dicitur, is eſt de quo antea dicebam, qui patri meo cōſobrinus eſt. Caius: Quinto, inquit,[c] gradu ſunt, propior ſobrino, propior ſobrina: iſti ſunt patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filius, filia. Hoc eſt (ut Vlpianus lib. 46. ad edictum ait[d]) patris eius, de cuius cognatione quæritur, conſobrinus conſobrina, ſiue frater patruelis. Patruus enim magnus meus aui mei frater eſt[e], eius filius patri meo frater patruelis eſt, aut etiam conſobrinus: mihi propior ſobrino. Paulus ita ſcribit:[f] Quinto gradu ſunt patrui magni filius filia, amitæ magnæ filius filia, auunculi magni filius filia, materteræ magnæ filius filia. Perſonæ quas enumerauerimus à patrui magni filio, ei de cuius cognatione quæritur propius ſobrinis uocatur. Nā, ut Maſſurius ait, quem quis appellat propiorem ſobrino, qui eſt patris matris'ue conſobrinus, aut conſobrina: ab eo conſobrini conſobrinæ'ue filius, filia nominatur. His uerbis apparet, non eſſe propius ſobrinis eos, qui conſobrinis noſtris nati ſunt: quod Accurſiani exiſtimāt, & Pompeius, & Haloander:[g] ſed appellari à Paulo uidemus, conſobrini conſobrinæ'ue filium, filiam. At propius ſobrinis hi ſunt, qui parentibus noſtris conſobrini ſunt, auis noſtris fratrū aut ſororum filij: aut etiā nobis patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filij. Sed animaduertendum eſt, cum plures ſunt, propius ſobrinis, aut propios ſobrinos: cum unus ſolus eſt, propius ſobrino, aut propiorem ſobrino, aut propium ſobrinum à Iureconſultis appellari. licet Haloāder propius ſobrino, aut ſobrinis ſolum utatur. Idē Paulus ait:[h] Patrui nepos neptis, amitæ nepos uel neptis, auunculi nepos neptis, materteræ nepos neptis (hæc tamen tria uerba in Florentino libro deſunt) his omnib. quos à patrui nepote ꝓpoſuimus, is de cuius cognatione quæritur, propius ſobrino eſt: nam patris uel matris eorum conſobrinus eſt. Hoc uerū eſſe ità apparet: patrui mei filius, mihi cōſobrinus eſt: huius filio, qui patrui mei nepos eſt, ego propius ſobrino ſum. Idem ait:[i] Pa-

a l. lex Cornelia. in pri. de iniurijs.
a l. lege Iulia. de teſtib.
b. §. ult. inſt. de ſucce. cogna.
c l. 1. in fine. de grad.
d l. 2. eo
e d. l. 1. §. 4.
f l. iuriſconſultus. §. 5. uer. patrui magni.
g Halo. in præ. ce. C.
h d. §. 5. uer. patrui nepos.
i §. ſexto. uer. patrui maioris f.

*trui maioris, amitæ maioris, auunculi maioris, materteræ maioris (ſunt autem hi proaui & proauiæ fratres & ſorores[a].) filius filia. Hi omnes quos propoſuimus à patrui maioris filio, auo auiæ * eſſe eius, de cuius cognatione quæritur, fratribus & ſororib. eorum, conſobrini, conſobrinæ'ue ſunt: at patri, matriq. eiuſdem, fratribuſq. & ſororibus utriùs eorum, propius ſobrinis. Verum eſt, quod Paulus ait: Nam ſi de Titij hereditate agatur, & hi patrui maioris aut aliorum filij ſe proximos agnatos dixerint, ita cognationem oſtendent: Auus, inquient, noſter, abauus Titij fuit: pater autem patruus maior Titij fuit, hoc eſt proaui frater: nos auo Titij conſobrini, patri propius ſobrinis. Licet autem idem, ſi de feminini ſexus cognatione ageretur, reſpondere. item quod de ſingulis perſonis dicitur: in fratrib. quoq. earũ locum habere nemo dubitat. Deinde ait:[b] Patrui magni nepos uel neptis, amitæ magnæ nepos uel neptis, materteræ magnæ nepos uel neptis. Hi omnes proaui aut proauiæ eius, de cuius cognatione quæritur, pronepotes & proneptes: eiuſdẽ aui auiæ'ue fratris ſororis'ue nepotes neptes'ue. & contrà horũ, eiuſdem auus auia, patruus magnus, amita magna, auunculus magnus, matertera magna. Erunt autẽ pater mater'ue eiuſdẽ, fratreſq. & ſorores utrius eorũ proprij ſobrini, ipſe his ſobrinus eſt, & inuicem huic * illi ſobrini. Hæc ex ſupra ſcriptis manifeſta ſunt. diximus enim, ſobrinos eſſe inter ſe duorum conſobrinor. filios: ſobrinus itaq. meus eſt patrui magni mei nepos: noſtri enim aui fratres ſunt, parentes conſobrini, proauus idem. ſobrini pater propius ſobrinus mihi eſt: item meus ſobrino. Et hæc huius appellationis cauſa eſſe uidetur: quoniam non ſobrinus eſt, ſed propius uno gradu nobis eſt. Itẽ ait,[c] Septimo gradu ſunt patrui maximi, amitæ maximæ, auũculi maximi, materteræ maximæ, filius filia. Hæ omnes perſonæ quas à patrui maximi filio enumerauerimus, proaui proauiæ'que eius, de cuius cognatione quæritur, conſobrinæ ſunt: aui auiæ'que eiuſdem, propius ſobrinis. Patruus maximus eſt abaui frater,[d] eius filius proauo meo conſobrinus, auo propior ſobrino. Ad extremum ait:[e] Patrui maioris, & aliorum nepos neptis. His perſonis auus auia eius, de cuius cognatione quæritur, propius ſobrinis ſunt: pater mater, ſobrinus ſobrina: is de cuius cognatione quæritur, ſobrino natus eſt. Deinde, patrui magni & aliorum*

pronepos

[a] ea. l. §. quinto. uer. patruus maior.
* delẽdum fortaſſe.
[b] eo. §. ſexto. uer. patrui magni N.
* hic, Fl.
[c] §. ſeptimo. uer. patrui maximi f. e. l.
[d] §. ſexto. uer. patruus maximus e. l.
[e] d. §. ſeptimo. uer. patrui maioris.

„ *pronepos proneptis. Horum patres matreſq. ei de cuius cognatione quæritur, ſobrini ſobrinæq. ſunt, ipſe autem iſdem ſobrino ſobrinâue natus: Hæc ſunt, quæ Paulus de eiuſmodi perſonis ſcribit. & ſi mendoſi libri circunferantur. Ex quib. in Inſtitutionib. quoq. emendandũ eſt, & in conſtitutionum codice, quod ab Accurſiano errore manauit, & cõniuentib. oculis omnes prætermiſerunt. neq. enim arbitror, ei qui legerit ea quæ ſupraſcripta ſunt, audacius quàm uerius pronuntiatum id à me eſſe uidebitur. Accurſiani erroris origo eſt ex lib. 3. Inſtitutionum. Cum enim ab Iuſtiniano ſcribatur:[a] Quinto gradu ſunt fratris patruelis uel ſororis patruelis, conſobrini & conſobrinæ, amitini & amitinæ filius filia. Propior ſobrino, propior ſobrina: hi ſunt patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filius filia: Quæ ex lib. 8. Caij ad edictũ prouinciale,[b] cuius uerba antea retulimus, accepta eſſe uidentur. Ea Accurſius ita interpretatur, ut propior ſobrino, uel, ut ipſe appellat, propior ſobrinus ſit conſobrini filius. & ex eo quod poſtea dicitur, hi ſunt patrui magni filij, neſcio quomodo aliam perſonarum appellationem efficit. Hæc origo eſt, & fons ceteror. malor. nam qui eam interpretationem acceperunt, addendum eſſe cenſuerunt Iuſtiniano eas perſonas enumeranti, quæ ſexto gradu ſunt, propioris ſobrini filios. quod in omnib. libris, qui in uulgus noti ſunt, ſcriptum eſſe uideo,[c] at non in uetuſtiorib. cuiuſmodi in Albornotiana noſtra bibliotheca, quam ſingulariter de religione & diſciplinis & patria meritus Aegidius Albornotius reliquit, qui hanc ſedẽ Hiſpanis hominib. cõſtituit, liber eſt non ita antiquus, ut Accurſianis notis careat. Non infitior tamẽ, debuiſſe Iuſtinianum conſobrinorum nepotes ſexto gradu enumerare, quod Caius fecerat,[d] ex quo cetera accepta uidentur. Sed hi non propioris ſobrino filij appellantur, ſed ut dixi, conſobrinor. nepotes. At ꝓpioris ſobrino filij ſunt, qui ſobrini proprie appellãtur: hoc eſt, ut Caius et Iuſtinianus interpretãtur, qui quæue ex duob. conſobrinis procreãtur. Conſobrinor. uero nepotes omiſiſſe Iuſtinianum, Theophilus locuples alijs in reb. teſtis eſſe poteſt: qui tamen in alio genere erroris uerſatur, quod poſtea refellam. Ad Accurſianos redeo, & eorum audaciam, niſi mea maior eſt. Supra à me ſcripta ratione auſi ijdem ſunt, conſtitutioni alteri unde legitimi, interpretationem addere de ſuo, quæ conſtitutionis uer-*

[a] §. quinto. inſti. de gradib. cogna.

[b] d. l. 1. §. quinto.

[c] §. 6. inſti. e.

[d] l. 1. eo.

l. 2. C. unde legi.

ba eſſe hodie exiſtimamus. Impp. Diocle. & Maxi. A A. Zenoni: Cum propius ſobrino, id eſt cõſobrina natum, reb. humanis inteſtato defunctum proponas, intelligis ſine auxilio bonor. poſſeſſionis eius te ſucceſſionem uindicare non poſſe. Sic autem Haloander edidit. Alij, cum propiorem ſobrinum, id eſt natum à conſobrina, ſcribunt. Accurſius addit, id eſt in quinto gradu à conſobrina, qui reſpectu ſequentis dicitur ſobrinus propior. Quæ uerba cum mihi tanto uiro digna non uiderentur, inueni aut falſo eſſe Accurſio adſcripta, quoniam in Albornotiano libro non ſunt: aut non ita ſcribenda eſſe. Sed ut duo illa uerba A conſobrina, ex contextu conſtitutionis irrepſerint: & Accurſianæ notæ, quæ in Fradinianis libris duæ ſunt, tres ſint. Quamquam hæc minime neceſſaria ſunt: ut enim antea ſcripſimus, illam propioris ſobrino interpretationem, adulterinam eſſe ſuſpicamur. cuiuſmodi multa in omnib. omnium diſciplinarum libris ex interpretibus inſeruntur. Maximum illud ſignum eſt, quod apud Paulum oſtendimus, numquam conſobrini filios eo nomine appellatos, ſed patrui magni filios tam crebro, ut legentem tæderet opinor multitudinis exemplor. Quod ſi & hi & illi propius ſobrinis appellantur, ut Pompeium & Haloandrum ſcripſiſſe ſcio: utros intelligemus altera conſtitutione Communia de ſucceſſionib. aut ſi quo alio loco eor. mentio fiat? Deinde credendum non eſt, tantam rem, quæ maximis tenebris omnes illos cognationum gradus impleret, iureconſultos illos ueteres, aut Tribonianum fugiſſe. Poſtremò quib. argumentis utantur uidemus. quibus noſtra tueamur expoſita ſunt: illi mendoſis libris, Accurſio & Pompeio plus deferunt, quàm nos Florentinis Pandectis, Pauli, & ceteror. auctoritati. Sed nos eiuſmodi hominum & libror. conſenſum, rerum tractationi, & ipſi, niſi uehementer fallor, ueritati numquam præferendam putabimus.

l.ij.C.com.de ſuc.

Ad Pauli ſententias, & Theophili inſtitutiones uenio: cum quib. mihi alterum certamen eſt. Scribit Paulus:[a] Quinto gradu ueniunt ſuprà quidem atauus atauia, infrà adnepos adneptis, ex obliquo fratres & ſorores, pronepos proneptis. Iam hæc mendoſa ſunt. ſcribendum enim eſt, fratris & ſororis: & poſtea, fratres patrueles, ſorores patrueles, amitini amitinæ, conſobrini conſobrinæ filius filia. Scribendum eſt, fratris patruelis, ſororis patrue

a Paulus lib.4. ſenten. titu. de gradib.

patruelis. Addit, proprius ſobrinus, ſobrina, id eſt patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, matertere magnæ filius filia. opinor ſcribendum eſſe propius ſobrinus, quod ſemel in Digeſtis eſt:[a] aut ſobrino, quod eſt crebrius. Deinde ait, Sexto gradu ueniũt ſuprà tritauus tritauia, infrà trinepos trineptis: ex obliquò fratris et ſororis abnepos abneptis, fratris patruelis, ſororis patruelis (ſic enim ſcribatur oportet) amitini amitinæ, conſobrini conſobrinæ, patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, matertere magnæ nepos neptis: propioris ſobrini filius filia, qui conſobrini appellãtur. Hæc uerba multis modis ſunt mẽdoſa. Nam ſi quinto gradu propiorẽ ſobrino eſſe dixerat patrui magni aut aliorũ filium, propioris ſobrino filius, & patrui magni nepos idem eſt. Item quod ait conſobrinos eos appellari, falſum eſt: appellantur enim ſobrini, ut antea ſcripſimus. quod etiam in ſeptimi gradus perſonis emendandum eſt. Sed & Theophilus emendandus eſt,[b] aut corripiendus, quod omnes appellet conſobrinos. Qui ita diſtinguit, ut propius ſobrinis appellet proprios conſobrinos: ſobrinos uero, maiores conſobrinos. Nos itaq. illud probamus, conſobrinos eſſe fratrum aut ſororũ filios, quos Hiſpani primos germanos appellamus. conſobrinor. filij ſobrini, à nobis uulgo primi ſecũdi ineptè dicti ſunt. propius uero ſobrinis ſunt parentũ conſobrini, quos thios græco, translaticioq. uerbo uocamus. Quo uerbo proprie utimur aptius, cum patruum, amitam, auunculum, materteram ſignificamus.[c] Sobrinorum uero nomine pro fratrum aut ſororum filijs abutimur, quos barbarè nepotes Accurſiani appellare ſolent. Sed hac ſuper re nimis multa ſcripſimus.*

[a] l. iuriſconſultus. §. ſexto. uer. patrui magni nepos.

[b] Theop. §. quinto. §. ſexto. de gradi. et. §. ult. de ſucce. cogn.

[c] ſic §. tertio. inſt. eo. & in auth. de her. ab inte. uen.

* & alij. c. tua nos. de cõſa. & adfi.

SCRIBENDVM ESSE ALIQVOT Digeſtor. locis decies, centies, aut milies. VI.

FEcimus proximo capite eius loci mentionem, quo Haloander, quid propius ſobrino ſignificet, exponit: eoq. nos excitati, plurib. uerbis rem ſatis obſcuram explicauimus. Sed quoniã eodem loco Florẽtinor. libror. ſcripturam in centiẽs aureor. laudat: eadem in re uerſari, utpote eleganti, neq. ſatis noſtris cognita, peropportunum eſſe exiſtimaui. Neq. aliquis expectet à me, ut quæ doctè Budæus, Portius, & Alciatus hac de re ſcribãt, referam: ea enim malo in eor. libris legi. Tantum ſcribã, quib. Digeſtor. locis ea quæ ab ipſis dicuntur,

Halo. ante C.

Bud. & Portius libris de aſſe. Alcia. lib. 3. ca. i. & ij. diſ.

tur, locum habeant. Sed ille Portij & Haloandri ſcrupulus euellẽdus eſt. Multũ hi differre exiſtimant, Decies an deciens ſcribatur. Et ſcire oportet, ueteres ſæpe N inter E et S poſuiſſe, ut mollius id proferrent. Nam & totiens, & quotiens, in antiquis monumentis & Florẽtinis Pandectis ſcriptum uidimus, & thenſaurum, & quadragenſimum, trigenſimum, & uicenſimum: ut hoc ipſum deciens, centiens, miliens. Quib. tamen abſtinere nonnumquam librarios illos animaduertimus. & ſi alijs, bis præſertim locis, quib. ſi ea differentia uera eſſet, maxime neceſſaria fuit, utendum erat: ſeruatum tamen non eſt. Celſus lib. 18. Digeſtorum:[a] Propemodum tantum quiſque pecuniæ relinquit, quantum ex bonis eius refici poteſt. Sic enim dicimus centies aureor. habere, qui tantum in prædijs ceteriſq. ſimilib. reb. habeat. centies aureorum, non centiens, nec centum ſcriptum eſt. Item Paulus lib. 2. Decretorum:[b] Imperator (inquit) interrogauit partẽ legatarij quærẽdi cauſa: pone, inquit, in condito centies aureorum eſſe, quæ in uſum ſumi ſolerent: diceres totum quod eſſet relictum in arca, deberi? Hoc tamen loco, N inter uerſiculos additum eſt. Interpretatur hæc capita recte Haloander, ut centies centena milia aureorum intelligantur. Quam interpretationem Budæus & Portius primi omnib. libris, quib. compendarium id dicendi genus eſſet, fecerunt. Maximum illud eius rei ſignum eſſe uidetur, quod ne eos quidẽ fugit, uidere nonnunquam ſcriptum decies centena: ut illud eſt,

Decies centena dediſſes
Huic parco, paucis contento: quinque diebus
Nil erat in loculis.

& apud Papinianum lib. 29. Quæſtionũ:[c] Imperator quoq. noſter Seuerus filiæ Flauij Athenagoræ, cuius bona fuerant publicata, de fiſco ideo numerari decies centena dotis nomine iuſſit, quòd ea patrem præſtitiſſe dotis uſuras allegaſſet. Quo etiam loco N additum eſt: & intelligendum eſt decies cẽtena millia ſeſtertiorum nummorum. Cur enim potius decies centena dicerent, quàm mille? Sed moleſtiam numeror. hac breuitate uitabãt. id pecunia percenſenda, non etiam alijs rebus feciſſe ueteres animaduerti. Itaq. Iuſtinianus recte quadam conſtitutione ſcripſit:[d] Ex tanta legum multitudine, quæ in libror. quidem duo milia, uerſuum autem tricies centena extendebatur: quod alia conſtitutione græco dicendi genere ſcripſerat,[e] duo penè milia librorum eſſe conſcript. &

[a] l. propemodum. de uer. ſign.

[b] l. Oſidius. in fi. de lega. 3.

[c] l. cum de in rem uerſo. de uſuris.

[d] in proœ. Dig.

[e] l. ij. §. ſed cũ omnia. C. de uet. iure. enu.

& plus

& plus quàm trecentiens decẽ milia uerſuum à ueterib. effuſa. Nam græcè trecentæ myriades uerſuum dicuntur. Illud itaq. in uſu Romanor. fuit, ut cum decies, aut centies dicerent aureor. aut ſeſtertiũ, uel cum decies aut uicies centena, toties centena milia augerẽt, quod ille numerus, qui enũciabatur, ſignificabat. Sed & ſi decies ſolum dicatur, idem intelligendum eſt. Papinianus lib. 7. Reſponſor.[a] Cum » uxori mandatum eſſet, ut moriens filiæ communi decies reſtitueret. Quod nuſquã recte ſcriptũ uidi: Tuſcos libros ſemper excipio. Significatur eo uerbo is numerus, qui à nobis milio uulgò dicitur.

a l. auia. §. pater. de condi. et demo.

Si dederint ſuperi decies mihi milia centum,
Dicebas nondum Scæuola factus eques:
Qualiter ô uiuam? quàm large? quamq. beate?
Riſerunt faciles, & tribuere dei.
In ius ô fallax, atq. inficiator eamus:
Aut uiue, aut decies Scæuola redde deis.

Elegãter quoq. apud Paulum lib. 5. ad Sabinum ſcribitur:[b] Non eſt » ſtatu liber, cum libertas in tam longum tempus collata eſt, ut eo tem- » pore is qui manumiſſus eſt, uiuere non poſsit: aut ſi tam difficilem, im- » mò pæne impoſsibilẽ condicionẽ adiecerit, ut aliunde ea libertas obtingere non poſsit: ueluti ſi heredi milies dediſſet. Vulgo mille ſcribitur, quæ facilis condicio fuiſſet. Florẽtiæ tamẽ una littera minus ſcriptũ eſt Miles. Eſt enim uel ditiſsimi liberi hominis patrimoniũ, milies cẽtena milia ñũmor. ac ſi Budei æſtimationẽ probamus, uicies quinquies centena milia aureorum nummorũ, quib. hodie utimur, excedit.

b l. cum heres. §. i. de ſtatu lib.

SESTERTIVM DENARIVMQ. non recte doctos quoſdam uiros æſtimaſſe, & quæ ſit conſtitutionis ultimæ de donationib. iuſta interpretatio. VII.

POſtulant ea quæ ſcripta ſunt, atq. adeò flagitant, ut de ſeſtertij nummi æſtimatione tractemus. Quæ res non ita expedita eſt, & facilis, ut poſt multas multorum eruditiſsimor. uiror. lucubrationes eſſe oportuit. Nam licet uno omnes ore pronuncient, denarium aſsib. decem, ſeſtertijs quatuor æſtimari: tamen uideo iniectum eſſe maximi laboris, & ob eam rem peritiſsimo uiro Gul. Budæo ſcrupulum ex Vitruuio & Tacito. Et quod me ad hæc ſcribenda mouit, animaduerti, Iuſtiniani conſtitutione,

a l.ult. C. de dona.

ne,[a] et Mæciani de eiuſmodi reb. lib. non ante multos annos reperto, ſeſtertium aſſibus quattuor, denarium ſexdecim æſtimatum. Itaque nemo, opinor, mihi uitio dabit, ſi Iuſtiniani, qui ius ciuile nobis conſtituit, & Voluſij Mæciani, è cuius libris publicor. & fideicommiſſorum, multa in Digeſtis capita ſunt, auctoritatem ſecutus, ab aliorum opinione diſcedo. Quamquam non hoc diſcedere eſt, ſed certis limitib. eorum ſentētiam circumſcribere. Mæciani enim uerba ſunt hæc. Denarius primo aſſes decem ualebat, unde & nomen traxit: quinarius dimidiū eius, id eſt quinque aſſes, unde & ipſe uocatur: ſeſtertius duos aſſes & ſemiſſem, quaſi ſemis tertius, græca figura ἕβδομον ἡμιτάλαντον. nam ſex talenta, et ſemitalentum eo uerbo ſignificātur. Lex etiam 12. Tabularum argumento eſt, in qua duo pedes & ſemis, ſeſtertius pes uocatur. Sic autē ſcribendū eſt, non ſemiſſis tertius. His Mæciani uerbis, Budæi, Alciati, Portij ſententia confirmari uideretur, niſi addidiſſet: Nunc denarius ſexdecim, uictoriatus & quinarius octo, ſeſtertius quatuor aſſes ualet. Idem Vitruuius ſcribit, non lōge ab initio libri tertij, cuius uerba Budæus lib. 5. de Aſſe refert: ea etiam nos hic referemus. Quod libenter facimus, ne ullum ſcrupulum lectorib. relinquamus. Noſtri, inquit, primò decem fecerunt antiquum numerū, & in denario denos æreos aſſes conſtituerūt, & ea re compoſitio nummi ad hodiernum diem denarij nomē retinet, etiamq. quartam eius partē. quod efficiebatur ex duob. aſſib. & tertio ſemiſſe, ſeſtertium uocitauerunt. Poſtea quoniam animaduerterunt utroſq. numeros eſſe perfectos, & ſex, & decem, utroſq. in unū coniecerunt, & fecerunt perfectiſſimum decuſſiſſexis. Hujus autem rei auctorem inuenerunt pedem. E cubito enim, cum dempti ſunt palmi duo, relinquitur pes quattuor palmor. palmus autem habet quattuor digitos: ita efficitur, uti habeat pes ſexdecim digitos, & totidē aſſes æreos denarius. Placet enim mihi Budæi emendatio, ut non æreus denarius, ſed aſſes æreos ſcribatur. Hæc Vitruuij uerba Budæum acriter torſerunt, & ita cum eo tranſigit, ut nōnihil declinet de certa illa conſtituta in perpetuum æſtimatione. Ex ſuprà ſcriptis Iuſtiniani conſtitutionis uerba intelligentur: quæ neſcio an alicuius receperint interpretationem: menda quidem certe receperunt. Sunt autem hæc in Norico libro editor. optimo. Imp. Iuſtinianus A. Ioanni P. P. Verba ſuperflua, quæ in donationib. poni ſolebant, id eſt

Vitruuius lib. 3. cap. 1. de architec.

l.ult. C. de dona.

ideſt, ſeſtertius nummi unius, aßium quattuor, penitus eſſe reicienda cenſemus. è quib. illud, Id Eſt, libenter auferrē. In recentiorib. libris mendoſe ſcribitur, Scilicet ſeſtertij nummi unius aßis, uel quattuor. In antiquiorib. melius, ſeſtertij nummi unius aßium quattuor. Quib. illud ſignificabatur, ſeſtertium nummi unius æſtimatione eſſe, quod Budæus lib. 1. de Aſſe fatetur: aßium uero quattuor, quod Mæcianus ſcribit. Scribebantur autem in donationib. uel ut ſeſtertij ambiguitatem auferrent, propterea quòd ut à doctißimis uiris proditũ eſt,[a] ſeſtertium mille ſeſtertijs æſtimaretur: uel quoniam (quod hodie fit) ut probos nummos conſcriberent, eius legitimam æſtimationem addere ſolebant. At cum Iuſtiniani temporib. ſolidis & ſiliquis & tremißib. ut poſtea ſcripturus ſum, uterentur: ſuperflua illa formulæ donationis uerba erãt exiſtimanda. Cuius rei extat illud nõ minimũ argumentum, quòd libro tertio Inſtitutionũ Iuſtinianus refert[b] lege Papia conſtitutum: ut ſi centenarij liberti, id eſt hi qui centũ millib. ſeſtertiorum cenſerentur, ius trium liberor. non haberent, uirilem partem cum filijs patronus haberet. Quam tamen ſummam idem Imperator Græca cõſtitutione in ſuorum temporum pecuniam mutauit, & centenarios libertos non à ſeſtertijs illis maiorib. centum, ſed à totidem aureis uocari uoluit: non quòd eadem pecunia eſſet, ſed ut idem nomen conſeruaretur (quod eleganter alij iamdiu ſcripſerunt) & ut uſus uulgaris pecuniæ ratio haberetur. Quæret aliquis, quo tẽpore ſeſtertij æſtimatio fuerit mutata? et id Plinius lib. 33. prodidiſſe mibi uidetur. eius enim uerba ſunt: „ Argentum ſignatum eſt anno urbis „ DLXXXV. (aut ut Budæo placet, DLXXIII.) Q. „ Fabio Cos. quinque annis ante primũ Punicũ bellum. & placuit de„ narius pro decẽ libris æris, quinarius pro quinq. ſeſtertius pro dipon„ dio ac ſemiſſe. Libræ autem pondus æris imminutũ bello Punico pri„ mo, cum impenſis reſp. non ſufficeret. Conſtitutumq. ut aſſes ſextan„ tario pondere ferirẽtur. ita quinq. partes factæ lucri, diſſolutumq. æs alienum. Sextantarij aſſes apud Sex. Pompeium ſeptennium duraſſe dicuntur, cum initio librilcs fuißent: ut Mæcianus quoq. & Gellius „ ſcribunt. Deinde ait Plinius: Poſtea Annibale urgente, Q. Fabio „ Maximo dictatore aſſes unciales facti. Placuitq. denarium ſexdecim aßib. permutari, quinarium octonis, ſeſtertium quaternis. Quid hoc

a Bud. Porti. libris de Aſſe. Alc. lib. 3. ca. 1. 2. & 9. diſpu. & l. lecta. de reb. cre. & lib. ſing. de pond.

b §. poſtea & ſeq. de ſucce. lib. Inſti.

Plin. lib. 33. ca. 3. nat. hi.

Mæcia. lib. de Aſſe in fine. A. Gel. lib. 20. ca. 1.

hoc clarius aut apertius dici poteſt, ut oſtendat ante Q. Fabij Dictaturam illis denarijs et ſeſtertijs Romanos uſos, quor. æſtimationem ceteri tradiderunt: poſtea his, in quorum æſtimatione Iuſtinianus, Mæcianus, Vitruuius & Plinius conſentiũt. Neq. illi audiendi ſunt, qui Plinianam ſcripturam mendoſam putant: nec qui hæc, dum Annibal moleſtus Romanis fuit, uiguiſſe credunt. Alterum enim non facilè credendum eſt, alterum eſt manifeſtò falſum. Extant enim diuerſor. tempor. ſcriptores, qui id ſuis quiſq. temporib. ualuiſſe ſcribant. Quod uero poſtea Plinius ſcribit, Ita reſpub. dimidium lucrata eſt: rectè Budæus ad ſextantarios aſſes refert. At quod ait, In militari tamen ſtipendio ſemper denarius pro decẽ aſſibus datus: ſignificat diurnum denarium, quẽ, ut Tacitus Cornelius ſcribit, milites merebant, decem aſſibus ſemper æſtimatum. idq. apud Tacitum queritur Pannonicus miles, cur decem aſſes, non uerò denarium acciperẽt. Deniq. ſcribit, lege Papiria ſemunciales aſſes factos: quod arbitror numquam immutatum. Quod uero Varro lib. 4. de uerbor. origine, Apuleius apud Priſcianum lib. 6. Aruntius apud eundem lib. ſingulari de ponderib. & Sex. Pompeius ſcribunt, denarium aſſes decem, quinarium ſeu uictoriatum quinq. ſeſtertium duos et ſemiſſem ualuiſſe: præteriti temporis æſtimationem omnes exprimunt. hoc eſt, unde origo eor. uerbor. manauerit, ab illis ſcilicet initijs à Plinio conſcriptis. Plutarcho uero & Dionyſio, ac ceteris, è quib. argumenta erroris optimi uiri ſumunt, ita reſpõdeo, de his reb. ſcripſiſſe eos, quæ ante Q. Fabij Dictaturam geſta fuerunt: quo tempore antiqua illa æſtimatio locũ habet: ut de Camilli exilio, Seruij Tullij regis cenſu. Namq. ita conſtituendum eſt, ut ſi Plinium in tẽpore, quo æſtimatio mutata eſt, non erraſſe putamus, nõ ita de his quæ ante ſecundum bellum Punicum geſta ſunt, exiſtimemus, atq. de his quæ Tullianis, aut Cæſarum temporib. Cõcidat itaq. neceſſe eſt, omnis illa ſeſtertior. & denarior. æſtimatio, quam eadem ratione ad omnes libros applicabant: uel potius coërcenda eſt, ut ad tempus, quo de agitur, referatur. Iam uero ut ad noſtram pecuniam uetus ratio conferatur, mutanda eſt recepta ab ſtudioſis uiris æſtimatio. Niſi quod hi, qui ponderib. uſi ſunt, ſi illud probare poſſint, nihilo antiqua pondera à noſtris differre: & argenteos aureoſq. nummos, ueteres non conterendo deminutos appenderunt: facile

facile poterunt eos ex ipſor. nummor. notis & pondere ad noſtros referre. Hæc de ſeſtertio.

DE ASSIS ET VNCIAE partib. VIII.

GRaui ære ueteres uſi initio urbis fuere: hinc, ut Plinius ait, libra in emptionib. imaginarijs uſi poſtea ſunt.[a] hinc diſpenſatores, expenſa & accepta, compenſare, & impendere dictum eſt. poſtea ita ſignatum eſt, ut æris libra as appellaretur, quæ dupondium: idem enim pondo & libra ſignificat:[b] dupondij & ſemiſſis pondere ſeſtertius, decem aſſium denarius appellaretur. Quanquā pleriq. ſcribunt, ſeſtertium et denarium argenteos nummos fuiſſe, quod ipſe probo. As, quòd libram penderet, duodecim uncias continebat. eius partibus iuriscōſulti in hereditatib. atq. alijs partitionib. uti ſolent. De quib. Vlpianus lib. 6. Regularum ita ſcribit:[c] „Hereditas plerumque diuiditur in duodecim uncias, quæ aſſis appellatione continentur. „habent autem & hæ partes propria nomina ab uncia uſque ad aſſem, „puta hæc: Sextans, quadrans, triens, quincux, ſemis, ſeptunx, bes, do„drans, dextans, deunx, as. Idem Iuſtinianus ſcribit lib. 2. Inſtitutionū.[d] Vtroq. loco ſunt, qui ſeſcuncem addāt octauam aſſis partem: ſed neq. in Tuſco libro, neq. in Theophili inſtitutionib. eſt ſeſcuncia. ſic enim appellatur à Mæciano, ut ſeſcuncis nomen ab Accurſianis fictum eſſe uideatur. eſt autem quadrantis dimidium, hoc eſt uncia ſe„mis. Eius mentio fit ab Vlpiano lib. 14. ad edictum:[e] Proinde, inquit, „ſi ſint ex duob. filijs nepotes, ex uno plures, tres puta, ex uno unus, uni„cum ſeſcuncia, unum ex illis ſemuncia querella excludit. & alij alijs locis.[f] Vncia uero à Mæciano & Varrone in duas ſemuncias diuiditur: ſic enim uocāt, non ſemiuncias, ut quidam apud Vlpianum[g] & Scæuolam[h] ſcribunt: in tres binas ſextulas, quas duellas Palæmon appellat. Binæ ſextulæ dicuntur, quòd ſextula ſit ſexta unciæ pars. Cicero pro Cecinna: Facit hæc hæredem ex deunce & ſemuncia Cecinnam, ex duab. ſextulis M. Fulcinium, Ebutio ſextulam aſpergit. Quarta unciæ pars ſicilicus dicitur. huius mentio apud Scæuolam lib. 22. Digeſtor.[i] Quidam filium ex dodrante, uxorem ex quadrante hæredes inſtituit: filij fidei commiſit, ut reſtitueret uxori, quæ filij nouerca erat, hereditatem. ab uxore petijt, ut menſtruos aureos denos filio præſtaret, quoad is 25. ætatis annum impleuiſſet, quo tempore

a inſti. de teſta. in prim.

b l. ſcribit Q. Mucius. de auro arg. le. §. itē ſcribit.

c l. ſeruū. in fi. de her. inſti.

d §. hereditas inſti. de her. inſti.

e l. Papinianus. §. quoniam. de inof. teſt.

f l. ult. de con. cum ema. l. liberto. §. filiū. de annu. lega. l. ult. C. de lib. præt. l. filiū. de leg. præſta.

g d. §. quoniā.

h d. §. filium.

i d. §. filium.

pore ſimidiam ei hereditatis partem reſtitueret. filius deducta quarta dodrantem reſtituit: hoc eſt ſextante & ſicilico deducto, ſemiſſem, ſemunciam & ſicilicum reſtituit. itaq. nouerca dodrantem ſemũciam ſicilicum, priuignus ſextantem ſicilicum habebant. quæſitum eſt, an cum priuignus uiceſimumquintum annum impleuiſſet, ſemiſſem nouerca ſuæ partis, hoc eſt trientem ſemunciam ſicilicum & ſicilici dimidium, quæ ſcriptula tria dicere poſſumus, reſtituere debeat: an uero quod ad ſemiſſem ei deeſt totius hereditatis, addere. & hoc Scæuala reſpondit, reſtituendum eſſe. Id autem erat quadrans ſemũcia ſicilicus. Et ſanè nimium inepti fuerunt, qui ſiliquam illic pro ſicilico ſcripſerunt, cum illa unciæ ſit 184. pars, hæc quarta: quos iure præceptor noſter reprehendit.[a] Scriptulum uero, in cuius mentionem incidi, idem eſt quod uulgo ſcrupulus appellatur. eſt autem 24. unciæ pars: quod Accurſium non fugit[b]. Appellatum ſcriptulum uidetur, ut Agricola medicus ait, ad τοῦ γράμματος imitationem. Scriptuli dimidium ſimplium uocari, Mæcianus ait, Palæmõ obolum. qui addit ad Mæciani partitionem drachmã, quæ octaua unciæ pars Græcis eſt. Deinde ait,

a Alcia. in rub. C. de metalla. lib. 11. & l. frugem. de uer. ſig.
b Accur. l. i. C. de metalla. li. x.

Semina ſex alij ſiliquis latitantia curuis
Adtribuunt ſcrupulo:

Sed id ad pondus referri uidetur. quamquam ut Mæcianus ſcribit, Ponderis eadem diuiſio eſt, quæ æris. Quamobrem illud quoq. adſcribam, ſcriptulum in ſex ſiliquas partiri, obolum in tres. Emendandi igitur à Pontificij iuris interpretib. ſunt hi uerſus:[c]

c Io. Theu. §. itẽ. in Leuitico. de pœni. diſ. i.

Tres ſiclos obolus, obolos tres dragma, ſed octo
Vncia fert dragmas, duodena dat uncia libram.

atq. ita ſcribendum eſt:

Tres ſiliquas obolus, obolos ſex drachma, ſed octo
Vncia fert drachmas.

Quodq. deinde dicitur,

Siclus habet ſeptem dragmas obolo minus uno.

ea de cauſa dictum eſt, quòd ſæpe in ſacris libris ſcriptum ſit uiginti obolis ſiclum conſtare:[d] Sanctiſſimus tamẽ ille uir Hieronymus ſcribit,[e] quatuor drachmas pendere ſiclum, ſiue ſtaterem. utroq. enim nomine idem ſignificatur. & Ioſephus lib. 3. Atticas eſſe ait: quos ſecutus Iſidorus, ſemunciam ſiclum pendere ſcribit. Viginti itaq. illi oboli Iudaici ſunt, ut mina quoq. illa quæ ſiclis ſexaginta conſtat, Ezechiele auctore. Sed ad unciæ Romanæ partes reuertamur, et Agri-

d ca. iudices. i. q. i. Exo. 30. Leuit. ult. Nume. 10.
e Hieron. Eze. 4.

cola Celſum ſecutus, ſeptimam unciæ partem denarium appellat: in quo Budæum, Alciatum, Portium reprehendit, qui par pondus denario & drachmæ eſſe ſcripſerũt. Qua de re, quoniam ad ius ciuile non attinet, neq. ſatis mihi cognita eſt, uerba facturus non ſum. Hæc mihi è doctor. uiror. lucubrationib. addenda eſſe uidebantur, ad illas Vlpiani[a] partes aſſis.

a d.l.ſeruũ.in fi.

DE AVRI, AERIS, ARGENTI libra, aureo ſiue ſolido, ſiliqua, & tremiſſe. VIIII.

Conſtitutionis quintæ,[b] aut ut Haloander ſcribit, quartæ de ſuſceptorib. uerba ſunt hæc: » Quotienſcumq. certa ſumma ſolidor. » pro tituli qualitate debetur, aut auri maſſa tranſmittitur, in ſeptua- » ginta duos ſolidos libra feratur accepta. Libra itaq. auri duob. & ſeptuaginta aureis æſtimabatur: quod Budæus & Haloander tentant corrumpere, et duo de quinquaginta, aut quinquaginta ſcribere, propter antiqui aurei æſtimationem. Sed nihil mutandum eſſe, Conſtantinus Græcus iurecõſultus me docuit lib. 3. προχειρ. & Demetrius Alabaldus, & Iſidorus, qualeſcumq. ſcriptores, ad eiuſmodi quidem certe res non admodum leues. Alijs conſtitutionib. ſinguli ſolidi uiginti æris libris æſtimantur,[c] argẽti libra ſolidis quinque.[d] Itaq. libra auri æſtimabatur argẽti libris quattuordecim, ſeſcũcia ſi cilico: æris uero libris mille, & quadringentis quadraginta: argenti libra æris libris centum, hoc eſt ſeſtertijs ſexcentis, denarijs centũ & quinquaginta, ſi aſſes ſemunciales, ut Plinius ſcribit, erant, & ſeſtertij aſſium quatuor, denarij ſexdecim: de quo antea ſcripſimus. Sed mihi non fit ueriſimile, eadem ratione nummor. à Plinij ad Conſtantini & Arcadij ætatem, quorum illæ conſtitutiones ſunt, per multor. imperator. tyrannidem uſos Romanos, & Bizantios. Illum potius errorem indicemus, in quem nollem optime de iure ciuili meriti noſtri interpretes incidiſſent. Neq. enim tam crebro reprehendendi darent anſam Nebriſſenſi noſtro, qui nonnihil ius ciuile adiuuit. Scriptum eſt Conſtantini conſtitutione de argenti pretio: » Iubemus ut pro argenti ſumma, quam quis theſauris fuerat illaturus, inferendi auri accipiat facultatem, ita ut pro ſingulis libris argenti quinos ſolidos inferat. Quinos ſolidos Accurſius, Albericus, Iaſon, & quod magis miratus ſum, Pyrrhus Anglebermeus, decem inter-

b l.quotienſcumq. C.de ſuſce.præp.& arca.lib.x.

c l.un.C.de col la.æris.lib.eo.

d l.un.C.de arge.pretio.li.eo.

l.un.C.de arg. pre.lib.x.

Accur. & Pyr. d.l.un. Albe.& Iaſ.l.ult.Dig. in ius uoc.

pretantur. Idem alijs locis fecerunt Accurſiani tempor. barbaror. peccato.[a] *Iam igitur conſtat, quæ eſſet argenti, æris, & auri librar. æſtimatio, ut ſi multa aliquot unciarum, aut librarũ æris, auri, argenti indicatur legib. in quot ſolidos aureos ea referenda ſit, cognoſcere facile poſſimus.*[b] *Vel ſi eor. ſentẽtia uera ſit, qui nihilo has noſtras uncias ab illis differre exiſtimant: & inter nos nulla unciar. differentia ſit, ſed per tot ſeculor. interuallum, per tot terrarum ſpatia eiſdẽ ponderib. ſemper utamur, ponderis nomine cognito ex his quæ proximo capite ſcripta ſunt, facile licebit eiuſmodi interpretari. Namq. ſi uelis balucæ, aut auri ſcrupulos conſtitu. 1. & 5. de metallarijs interpretari, cum ſcrupulis 24. uncia conſtet, ſi quid baluca ſit, ex Budæo, Alciato, aut Pyrrho cognoueris, ſine ulla difficultate, niſi te pondera fefellerint, quod uelis aſſequeris. In ſolidis aureis maior dubitatio eſt. duo enim aureor. nummor. genera Budæus * & Alciatus conſtituunt, quor. neutro hodie utamur. & Digeſtor. aureos ab inſtitutionib. & conſtitutionib. Iuſtiniani ſeparant: eo argumẽto uſi, quòd Tacitus dena ſeſtertia cauſar. patrono mercedis nomine permiſſa ſcribat, Vlpianus centenos aureos.*[c] *Cumq. fiat ea ratione, ut ſeſtertium aureis decem æſtimetur: idq. ſit mille ſeſtertior. conſequens eſt, aureum Vlpiani tempore centum ſeſtertijs mutuatũ. Hæc illi quidem ſcribunt, quæ omnib. facile probauerint. addunt tamẽ, quaternos nummos ex uncijs ſingulis auri olim factos: quod non ſatis intelligo, quib. argumentis probetur. Nam quod Iſidorus ait, ex uncijs ſingulis ſenos factos, ueterem ſcripturam conſtitut. 4.*[d] *de ſuſceptorib. confirmat. duodecima enim illius ſummæ aureor. 72. pars hi ipſi ſex aurei ſunt. & cum altera conſtitutione*[e] *ſcriptum ſit, uicenis libris æris ſolidos ſingulos æſtimari, quæ uicenæ libræ noſtra ſeſtertiorum ratione 120. ſeſtertios, eorũ ratione multo plures efficiunt: mihi non fit ueri ſimile, tam deminutos aureos pluris illis æſtimatos. Sed et illud probo ut licet aliqua fortaſſe aureor. differentia fuerit, quod uerisimile uidetur, tamen credendum non ſit, Iuſtinianum eiſdem nummor. nominib. non eaſdem interpretationes afferri uoluiſſe, cum omnes Digeſtor. conſtitutionum & inſtitutionũ libros, quaſi ab eius unius manu conſcriptos accipi uoluerit.*[f] *Sed quid opus eſt uerbis? Tangere manu propemodum hoc ipſum uidemur. Scribit Vlpianus lib. 57. ad edictum,*[g] *Si libertus in ius uocauerit patroni filium, pœnalẽ in factũ actionem*

a Accu. l. ſi. ita ſtipulatus fuero. in prin. de uerb. obl. l. ut a gendi. de curſu pub. lib. xi. l. ſciendum. de legatio. l. qui textrini. de murile. lib. xi.

b 6. l. ij. C. de epiſc. aud. l. ciuitas. C. de off. rect. prou. l. properãdum. §. ſin autem utrq. de iudi. l. un. in fi. de ratio. op. pub. l. i. l. per ãnos. C. de metalla. lib. x.

* Bud. lib. 5. de aſſe. Alci. lib. 3. ca. 9. Diſpu.

c l. i. prope finem. de extrao. cog.

d d. l. quicumq. C. de ſuſcepto. lib. x.

e d. l. un. C. de coll. æris. lib. e.

f l. i. §. ſed ſi quid. C. de uet. iu. en.

g l. ſi libertus. de in ius uoca.

onem dandã,id eſt quinquaginta aureor. idẽ ſi patronus,aut ſine uenia uocatus eſt,aut ſi qualẽcumq. fideiuſſorẽ dederit, & libertus non acceperit. idẽ Vlpianus Modeſtinus & Calliſtratus ſcribũt.[a] Iuſtinianus lib. 4. Inſtitutionũ,[b] ſolidor. quinquaginta cõſtitutã eſſe pœnã ait. Quis dubitet de eadẽ pecunia agi? Quid, quod capite 1. de his qui » effuderint,uel deiecerint, Prætor ait: Si eo ictu homo liber periiſſe » dicetur,quinquaginta aureor. iudiciũ dabo? Idẽ Iuſtinianus ſcribit ſub titulo de obligationib. quæ quaſi ex maleficio naſcuntur: Et quod » alio loco ait Prætor,[c] ne quis in ſuggruenda protecto'ue ſupra eũ lo » cũ quà uolgo iter fiet,in'ue quo conſiſtetur,id poſitũ habeat, cuius ca » ſus nocere cui poſſit: qui aduerſus ea fecerit,in eũ ſolidor. decẽ iudici » um dabo. Iuſtinianus ſcribit,[d] pœnã decẽ aureor. eſſe conſtitutã. Nõ poſſumus idẽ crimen maioris et minoris æſtimationis aureis (quod ridiculũ eſſet) coërcere. Itaq. mea ſententia eſt,aureos omnes conſtitutione illa æſtimatos,ut ſeni unciã conſtituerẽt: quamobrẽ ſextulæ nõ numquã appellati ſunt.[e] namq. ſuprà ſcriptũ à nobis eſt,eam eſſe ſextã unciæ partẽ. quo fit,ut ſi ſcriptula ſeu ſcrupuli 24. in uncia ſint,ut ſũt, quatuor ſcriptula aureus ille pẽdat: aut ſi malis,octo ſimplia uel obolos. Sed in ſcriptulo ſex ſiliquas ineſſe diximus: ſiliquis igitur 24. aureus æſtimatur. Quæ res Iuſtiniani Nouella cõſtitutione 130.[f] manifeſta eſt,qua octaua ſolidi pars tres ſiliquæ eſſe dicũtur. Eã cõſtitutionẽ Haloãder Græce nõ edidit,propterea quod in Florẽtino Marcianæ bibliothecæ libro,quẽ Ludouicus Bononiẽſis deſcribẽdũ curauit,ea conſtitutio deſideraretur. Quod facit ut dubitem,an'ne ea ſit, quam Nouella 110.[g] abrogat. neq. enim me ear. conſtitutionum ordo mouet,quod aliquando præpoſtere multa ex eo libro ſcripta eſſe deprehendi. Et planè ita eſt. Nam cũ Venetijs hos libros edendos curarem,atq. ego legum & decretor. Pontificior. libris græcis legendis darẽ operã: incidi in Marcianæ bibliothecæ librũ peruetuſtum Nouellarum,ex quo omnia ferè, quæ in Norico deſunt, deſcripſi. quor. utilitas ut omnib. iuris ſtudioſis prodeſſe poſſit, breui efficiam. In eo optimo lib. Græca illa cõſtitutio,quæ 130. exiſtimatur, περὶ τῶν ναυτικῶν δανείων. 106 eſt: cui adſcriptum eſſe uidi id, quod antea dicebam, ταυτὴν ἀναιρεῖ ἡ ρι. Nã 110. περὶ τῶν τόκων, hoc enim loco,ut in ceteris libris illic eſt,hãc ſine dubio abrogat. et utraq. eſt ad Ioannẽ P. P. miſſa. Sed,ut ad ſiliquas reuertar,ear. hanc eandẽ æſtimationem

a l. in eum. l. ul. eo. l. ij. in ius uocati ut eant.

b §. ult. de pœna tem. liti. l. i. in pri. de his qui effu uel deie. §. item is. inſti. de obl. quæ quaſi ex ma.

c l. ſi uero. §. Prætor. de his qui effu.

d d. §. item is.

e uid. Alcia. in rub. de metalla. & lib. ij. c. 23. parer. l. etiã. l. hæc enũtiatio. de uerb. ſign. et lib. ſing. de ponderib.

f auth. de uſuris nauticis.

g auth. de nau. uſu.

nem in Nouella Maioriani de curialib. agnoſcere uiſus ſum. ſed locus mendoſus eſt, quem nolo de meo, cum antiquo exemplo caream, emendare. Illud ſane in Accurſio & Pyrrho deſidero, quod ſiliquas ſolidos interpretantur, conſtitut. ſingulari de imponenda lucratiuis deſcriptione. quanquam ille alio loco Iſidorum ueræ interpretationis teſtem citat.[a] quod ex ſuprà à me ſcriptis, atq. alijs conſtitutionib. conſtat,[b] quæ hanc interpretationem accipiunt. Hoc itaq. ſiliquæ nomen non ruſticor. ſolum eſt, ut apud Vergilium, Vnde prius lætum ſiliqua quaſſante legumen, in qua ſignificatione Paulus utitur:[c] ſed & ponderis eſt, & nummi genus. Erat etiam aureus nummus, qui tremiſſis dicebatur, ſiliquar. octo pondere, ut tres ſolidum penderent. Quor. mentio fit conſti. 3. de militari ueſte, & 16. de erogatione militaris annonæ. quod neq. Accurſius, neq. Iſidorus ignorarunt: & Haloander recte uſus eſt eo. Noue. 28. & 29. Sed ut illud, quod omnium utiliſſimum eſſe putant, non prætermittam: ſciendum eſt, receptum eſſe à noſtri temporis interpretib. iuris, aureos hos nummos, quib. hodie utimur, multo eſſe illis, de quib. ſcripſimus, minores. Namq. ita exiſtimant, libram auri 96. conſtare, unciam octonis aureis. ut aureus drachmæ ſcilicet pondere ſit, aut ſcriptulor. trium, obolor. ſex, uel ſimplior. & ſinguli octonis denis ſiliquis auri æſtimentur: cum illos alteros ſextulæ pondere eſſe dixerimus, ſcriptulor. quatuor, ſiliquar. 24. Inde quingentos illos donationum ſolidos[d] 666. ſiliquis ſexdecim, æſtimare oportet: nõ octingentis, ut multi ſcribũt.[e] Seruor. quoq. pretia cõſtitui poſſũt, qui aliquib. cõſtitutionib.[f] quin denis aureis æſtimãtur, hoc eſt noſtror. tẽpor. uicenis: aliquib.[g] prout artificiũ quo imbutus eſt ſeruus, et ætas melior eſt, uaria æſtimatio fit. Centenarij quoq. liberti illi dicendi ſunt,[h] qui 133. aureos, ſiliquas 14. in bonis habent: eadem quantitate honoraria merces aduocatis permiſſa eſt,[i] qua in re uideo præceptorem meum uariare. Nam cum de ea mercede agitur, exiſtimat, grandẽ pecuniã æſtimatiõe ueterũ aureor. facta præſtari poſſe.[k] alio loco nõ putat donationẽ, quæ quingẽtos uulgares aureos excedat, ualere.[l] Mihi Accurſianor. ſententia probabilior eſſe uidetur: qua omnib. Iuſtiniani libris eandẽ aureor. interpretationem faciunt, quod antea ſcripſimus. qua uero libram auri & illo & hoc tempore parem pondere eſſe exiſtimant, du-

l. un. C. de impon. lucr. deſcr. lib. x. ubi Accu. & Pyr.

a Accu. auth. nullum cred. agri.

b Noue. 123. auth. de ſanct. epi. §. ſportular. auth. ſed hodie. C. de epiſ. & cle. Noue. 32. et 34. auth. ad hæc. C. de uſur. et Nou. 59.

c l. frugem. de uer. ſi. ubi Alciat. 6 l. 3. C. de mil. ue. lib. 12. l. iubemus. in pri. C. de ero. mil. anno. e. li. ubi. Ac.

d l. pen. C. de dona.

e Iaſon l. ij. §. ex his. nu. 16. de uer. obli. Vi. Alci. l. hæc enunciatio. de uer. ſig.

f l. ult. C. q cõd. inſ. l. ſi quis argentum. C. de dona.

g l. 3. C. com. de leg. l. i. C. de com. ſer. man.

h §. ſed noſtra. inſti. de ſucce. lib.

i l. i. in fi. de extrao. cogn.

k Alci. lib. 3. ca. 9. diſpun.

l Idem d. l. hæc enuntiatio.

bitare

bitare me ſupra ſcripſi. Sexcenta ſunt ſuperiorib. ſimilia, quæ nõ peſſime eadem ratione interpretantur.

DE CENTESIMA VSVRA X.

EXtat Valentiniani conſtitutio in Theodoſiano codice, qua quadrupli pœna punitur is, qui quicquam ultra centeſimam acceperit. Cuius interpres ita ſcribit: Si quis plus, quàm legitima centeſima continet, id eſt tres ſiliquas, in anno per ſolidũ amplius debitori ſub occaſione neceßitatis accipere uel auferre præſumpſerit, conſtrictus quadrupli pœna reſtituet. Hoc Alciatus noſter ita interpretatur,[a] ut hanc exiſtimet centeſimæ uſuræ definitionem, cum ob ſingulos aureos tres ſiliquæ quotannis accipiuntur. Mihi uero, quod pace præceptoris dixerim, maior centeſima illa uſura eſſe uidetur. Nã ſi tres ſiliquæ obolum conſtituunt, quæ octaua eſt ſolidi pars, ut eodẽ loco ait: fieri non poteſt, ut octaua pars centeſima uſura ſit. Finge etenim octingenta credita, octo in ſingulos menſes cẽteſimæ uſuræ nomine deberi nemo negat: hæc duodecies aucta, 96. anno uertente erunt: cum centum, octaua ſcilicet ſit pars. Deinde ſi centum, duodecim quotannis pariunt, 25. tria efficiant neceſſe eſt: at ſiliquas quattuor & uiginti ſolidus ualet; non igitur hæ, tres parere poſſunt. Illud itaq. arbitror interpretem uoluiſſe, uel ut maiorem centeſima illam trium ſiliquar. pronũtiaſſe: uel ut ſui tẽporis uſurã, quæ non multũ à centeſima abeßet, pro centeſima interpretaretur. Neq. hoc mirum cuiquã eſſe uideatur, cum hanc ipſam octauæ partis uſuram, hoc eſt triũ ſiliquar. in ſingulos ſolidos Nouella conſtitu. 130.[b] uel potius 106. in nauticis uſuris enumeret. Eoq. argumento Socinus utitur,[c] ad optimã illam cẽteſimæ uſuræ interpretationem, quàm à Barbaro Hermolao acceperat, confirmandam. Eſt tamẽ apud Socinũ idem ille error emendandus, quem ex Hermolai libro & Columella Budæus ſuſtulit lib. 1. de Aße. octo enim iugera pro ſeptẽ ſcripta ſunt. Sed & nuper maiore errore in Victoriano Columella commißum eſt, ut, quod aiunt, ipſi nobis fontes ſitire uideantur. Quamobrem operæpretium eſſe putaui, totam illam rationem ſemißium uſurar. de Columellæ ſententia explicare. Nã cũ uellet is oſtendere maiores fructus ex uineis, quàm ex fœnore ſemißiũ uſurar. ſumi: Septem, inquit, iugera unius uinitoris operam poſcunt. hic plurimũ octo millib. ſeſtertiũ emi poteſt, ſeptẽ iugera totidẽ millib. uites uero & pedamẽta, quæ uineæ dotem ap-

l. ij. C. Theo. de uſur.

a Alcia. l. frugem. de uer. ſig. & lib. ij ca. 23. Parer.

b Auth. de uſu. nau.

c Soci. l. 3. in fi. ad. l. Falci.

Columel. lib. 3. ca. 3. de re ruſtica.

pella

pellare poſſis, binis milib. in ſingula iugera. horum ſumma eſt ſeſtertium 29. millium. hæc ſumma, ſi octo iugera eſſent, ut Barbarus, Socinus, & Nebriſſenſis ſcribunt, & ante Budæi admonitionem uulgo habebatur, ad 32. millia creſceret. Quæ multo maiorem efficeret ſummam ſemiſsium uſurarum bienni, quo, ſi in nominib. eadem pecunia collocata foret, fructus illos afferret: quam à Columella ſcribitur. Scribitur autem hoc: Huc accedunt ſemiſſes uſurar. ſeſtertium tria millia & quadringenti & octoginta nummi biennij temporis, quo uelut infantia uinear. ceſſat à fructu. Viginti enim nouem millia quotannis uſuris centeſimis eam ſummam efficient, in ſingula millia centenis uicenis nũmis enumeratis. Semiſſes uero uſuræ biennio nõ plus centeſimis in annum augẽtur. Deinde ait: Si uineæ uinitoriſq. pretium cũ his uſuris coniungas, fiet ſumma, 32. millium 480. nummor. Quam pecuniam ſi in nominib. poſueris, reddet fructus mille nongentor. quinquaginta ferè ſeſtertiorum: ratione illa ſemiſsium uſurarum, ut in ſingula centũ ſenos ſeſtertios, in ſingula millia ſexagenos numeres. In Victoriano libro non hæc ſumma eſt, ſed mille ſeptingentor. quadraginta nummor. quæ uſura eſt illor. 29. millium. errorq. ex Budæi libro 1. de Aſſe, non diligẽter ab eo qui hunc locum corrupit, lecto (ut opinor) manauit. Fructus uero uineæ eã ſummã excedere ait, quoniã (inquit) deterrimi generis uineæ ſingulos culleos ſingula iugera ferunt: culleus urnas quadraginta capit, hæ trecentis nũmis ueneunt. ſepties itaq. trecẽtis nũmis auctis, ſumma fiet duor. milliũ & centũ nũmor. Maximã à nobis gratiã inierũt Hermolaus, Socinus, et Budæus, qui perpulchrã hanc interpretationẽ aduerſus Accurſianos, Columellæ auctoritate ducti inuenerũt. non minorem Alciatus noſter,[a] qui multis argumentis hoc ipſum tuetur: item eius diſcipulus Viglius, qui Theophili inſtitutionib. prolatis, quib. non obſcure hæc interpretatio ſcripta eſt,[b] bene de iure ciuili eſt meritus. Sed & illi nos iuuarunt, qui Conſtantini Harmenopuli epitomen ediderunt, cuius lib. 3. de uſura centeſima uerba ſunt in hanc ſententiam, græce conſcripta. Centeſima uſura eſt, cum duodecim aurei poſt annum ob cẽtenos dantur. Propterea quod ex centum ſingulis menſib. unus datur, qui ſi ad uniuerſa centum reſpexeris, centeſimus eſt. iure igitur centeſima ea uſura dicitur. Illud deinde ſciendum, inquit, eſt, quæ quadrantes uſuræ ſint, aut trientes, quæq. ſemiſſes & beſſes. Deinde quaſi ex

a Alcia. lib. 3. ca. 1. diſpun. l. lecta. de reb. cred.

b Theoph. §. ſed & quod prin. de iure na. §. plus. de actio.

alio

,, alio libro addit: Trientes uſuræ ſunt, cum in ſingulas libras ſolidi quattuor præſtantur: ſemiſſes, cũ ſex: quadrantes, cum tres. at centeſimæ, cum duodecim in ſingulas libras præbẽtur. Dicet aliquis, qui fieri poteſt, ut centeſima uſura hæc appelletur, cum libra non centum aureor. ſit, ſed 72? Scire, inquit, oportet centeſimam ſignificare, cum certa quantitas in duodena diuiditur; & cẽteſima dicitur, quòd olim qui centena habebant, duodena in commune ferebant. ſed hæc illi ueteres: nos quæ fieri uidemus, ſcripſimus. hæc ille. Ex quib. illud manifeſtò cognoſcimus, nomen centeſimæ uſuræ non ex centum menſib. quib. uſura par fit ſorti, ut multi ſcribunt, poſitum eſſe, ſed quod centeſima ſortis pars uſura eſſet, quippe menſtrua. qua in re mendoſo libro Alciatus noſter uſus,[a] nobilis illius cautionis ſub titulo de reb. creditis, calculum ducit obſcurius, quàm neceſſe eſt. Nam Florentiæ ita ſcriptum eſt, ut in Norico libro: Tunc eo amplius, quo poſt ſoluam pœnæ nomine in dies triginta, inquẽ denarios centenos, denarios ſingulos dari ſtipulatus eſt P. Mæuius, ſpopondi ego L. Titius. Quib. uerbis centeſima uſura deſcripta eſt, non maior: quæ eſſet, ſi in dies 25. ſcriberemus. Eius libri error ex notis, quas Iuſtinianus fieri uetuit hac de cauſa, ortus eſt. Sed ad Conſtantinũ reuertamur, quod ſcribit centeſimæ uſuræ rationem fuiſſe immutatam, ut cum centeni aurei nummi quotannis olim efficerent duodenos, poſtea ex 72. quot in libra eſſe antea ſcripſimus,[b] totidẽ recipiãtur. quæ uſura centeſimam triente amplius excedit. & uerisimile eſt, Conſtantini tempore Bizantij eam uſuram conſuetam, cum Azonis & aliorum qui eodem ferè tempore in Italia ius ciuile docebant, non acerbiſſima uiſa eſt illa uetus uſurar. interpretatio. Ex qua re mirari non oportet, Theodoſiani codicis interpretem, qui propius à Iuſtiniano abfuit, aliquanto maiorem cẽteſima, centeſimam appellaſſe. Leonardus Portius, maximus antiquar. rerum inueſtigator, cuius libri duo de ſeſtertio & ponderib. non minus Italis placuerunt, quàm quinq. illi Budæi eodem tempore conſcripti, illud ipſum de ſemiſſib. uſuris, & Hermolai errato cognouiſſe ſe ait, & uſurar. rationem ante ipſum Hermolaum ſciuiſſe: Plinij'que eundem illum locum, quo Barbarus illa ſcripſit, in huius rei probationem affert. Plinius ait, L. Opimio Coſ. uini amphoræ centenis nummis emptæ, ſingulas uncias uini ſingulis nummis uenderet quis poſt 160. annos: &

pares

[a] Alcia. d. l. lecta. et lib. 3. ca. 2. diſpun.

[b] d. l. quotiens. C. de uſu.

Plin. lib. 14. ca. 5. ubi Hermo. in ſec. caſt. Portius lib. 2. de ſeſter.

pares fructus cum eo perciperet, qui ex pecunia ſemiſſes uſuras acciperet. Quod ita uerum eſt, ſi Portio & Hermolao demus, octoginta libris amphoram pendere. Sed mihi Agricolæ medici ratio ueriſimilor uidetur, ut non ponderis, ſed menſuræ libræ illæ ſint. Octoginta itaq. libræ, quas amphora capit, duodecies auctæ, nongentas ſexaginta uncias habent. eadem ſumma uſurar. ſemiſſum eſt, centum nũmor. poſt 160. annos, ſenis ſcilicet nummis in annos ſingulos enumeratis. Hæc ſunt Accurſianor. erroris conuincendi potiſſima argumenta. Nunc addam, quib. iuris ciuilis locis hæc interpretatio cõueniat: ſi modo prius illud ſcripſero, quod uel me tacente intelligi poteſt, uti nos aſſis partib. in uſurar. quantitate enuntianda. Cuius rei ea ratio eſt, quod cum ſemiſſes uſuras dicimus, ſemiſſem centeſimæ partis uſuram eſſe ſignificamus: ſic quadrantes, trientes, beſſes, quincunces, cum tantam centeſimæ partem uſuræ nomine mẽſib. ſingulis præſtamus. Quamobrem & latinis conſtitutionib. & græcis non ſemiſſes ſolum uſuræ dicuntur, ſed ſemiſſes centeſimæ, aut dimidia centeſimæ pars. Leuiſſimar. uſurarum mentio fit à Scæuola lib. 2. Reſponſor.[a] Præfectus, inquit, legionis ita teſtamento cauit: Volo ut ſit in arbitrio tutorum filij mei, ſi uoluerint huius ſũmæ uncias inferre uſurar. nomine, ita ne nũmi diſpargãtur. Quæro ſi apparuerit pecunia fœnerata à tutorib. iudicio tutelæ uncias uſuras, an uero eas quas ſtipulati ſunt, præſtare debeant? Vncias, aut ut alij ſcribunt, unciarias uſuras, Budæus interpretatur, quæ ſingulos nummos è centenis quotannis efficiunt. Leues quoq. uſuras Vlpianus lib. 35. ad edictum,[b] quincũces & trientes appellat. Sunt autem trientes, cum è ſorte centum nummor. quotannis 4. præſtantur: quincunces, cum quinque. aut trientes, cum ob 300. ſingulis menſibus nummus unus penditur: quincunces, cum ob 240. idem eodem tempore datur. Hæ uſuræ pupillares appellantur. Sed quoniam nihil utilius exiſtimatur interpretatione tertij capitis ad L. Falcidiam, eius extrema ſententia referenda eſt: Item ſi reipublicæ in annos ſingulos legatum ſit, cum de lege Falcidia quæratur, Marcellus putat tantum uideri legatum, quantum ſufficiat ſorti ad uſuras trientes eius ſummæ quæ legata eſt, colligendas. Quod ita interpretandum eſt, ut ſiue menſtruum, ſiue annuũ quid reipub. legetur, ut uideri poſſit, quanti hoc legatum æſtimetur: ne heredi aut ceteris legatarijs

Geo. Agri. lib. i. de ponderib.

a l. Titium. §. præfectus. de adm. & per tu.

b l. tutor, qui reperto. §. qui autem ſint. eo.

l 3. in fine. ad L. Falc. ubi Soci.

gatarijs noceat, ſi falcidia uſus non eſt heres, cum debuerat: aut ſi uſus eſt, cum non debuerat quartam deducere, tum æſtimatio ea fiet, ut quod menſtruum aut annuum legatum eſt, uſura triens eſſe cenſeatur, & eius æſtimatio ueluti quædam ſors. Fac enim quaterna annua eſſe legata, eius legati æſtimatio eſt centum nummor. fac totidem legata menſtrua, mille & ſexcẽtis nũmis æſtimabitur. Ioannes Græcus Iuriſconſultus apud Viglium[a] bis ferè uerbis utitur: Ea quantitas legata uidetur, quantam ſi teſtator legaſſet, efficeret poſt annũ triẽtes uſuras pares legato annuo. Vt ſi decem aureos legauerit annuos, 250. legaſſe uidetur. huius enim ſummæ triens uſura eſt decem. Si uero uiginti legata ſint annua, quingenta legaſſe cẽſetur. namq. quingentor. uſura triens eſt uiginti. Hæc ille. Ex quib. apparet, 25. ànnis tantam quantitatem fieri ex fructib. legati, quanti æſtimatum hic eſt. Aemilius tamen Macer ait[b]: Si rei publicæ uſusfructus legetur, ſiue ſimpliciter, ſiue ad ludos triginta annor. computatio fit. at Caius:[c] Si uſufructus municipib. legetur, centum annos obſeruandos eſſe ait. Iuſtinianus uero, reditus donationem 15. annor. fructib. æſtimat.[d] Sed his de reb. legendus Socinus eſt. Nos addamus Leonis conſtitu.[e] centeſimæ partem tertiam trientes appellari. ſed & ab Iuſtiniano ita ſemper appellantur:[f] quoniam tertia centeſimæ pars, uſuræ nomine menſib. ſingulis ſoluitur. Sic quarta centeſimæ conſti. ult. de petitione hereditatis. Nam ſi quadringentorum quaterna ſingulis menſib. centeſima uſura eſt, ſinguli nummi quadrans erit. Paulus lib. ſingulari de uſuris[g], hac etiam appellatione utitur: niſi additũ id à Tribononio de ſuo ſit, quod multis locis feciſſe credendum eſt. Quincuncium & ſemiſſium uſurar. à Paulo eodem loco fit mentio.[h] item à Scæuola lib. 5. Reſponſor.[i] Semiſſes Iuſtinianus dimidiam centeſimæ appellat, nobili illa conſtit. 27.[k] de uſuris, qua quis quanta uſura uti poſſit, definit. Semiſſes eſſe diximus, cum ducẽtis acceptis ſinguli nummi menſib. ſingulis præſtantur, quæ efficiunt in annum duodecim nummos. Harum multis Digeſtor. & conſtitu. locis mentio fit,[l] quoniam ciuiles & modicæ hæ uſuræ eſſe cenſebantur, cuius rei Plinius auctor eſt. Eadem illa Iuſtiniani conſtitutione[m] beſſium uſurarum mentio fit: quæ ſunt, cum acceptis centum, poſt annum octo præſtantur: aut menſtrui denarij ſinguli, ſi ſors 150. ſit. Sextantes, ſeptũces, dodrantes, dextantes, deunces uſuras, non memini me in noſtris li-

a Vigli. ante Theoph. inſtit.

b l. hereditatũ. ad L. Falc. ĩ fi.

c l. ſi uſufructus. de uſu & uſuf. leg.

d l. ſi quis argẽtũ. C. de dona.

e l. hac edictali. §. his illud. C. de ſec. nup.

f l. ult. §. præterea. C. de iure dot. l. un. §. ſin autẽ. de rei ux. act. l. eos. C. de uſur. Noue. 2. et 22. l. ult. C. de pet. her.

g l. cũ quidã. in fi. de uſur. Dig.

h e. l. in pri. & §. fiſcus.

i l. creditor. in fine. de ſoluti.

k l. eos. de uſur.

l l. dominum. quod iuſſu. l. qui negotia. in pri. manda. l. Titius. de præſ. uer. l. qui ſemiſſes. de uſur. l. 1. C. de his quib. ut ind. l. 2. C. de uſu. rei. iud. l. 3. C. de fiſca. uſur. lib. x.

m d. l. eos.

bris uidiſſe: ſed ſicubi reperiuntur, eam interpretationem accipiunt, ut quot uncias id nomen ſignificat, tot nũmi annui in centeſimum quẽq. pendantur. Hæc uſq. ad centeſimã uſurar. ratio eſt: quã arbitror legitimã appellari ab Vlpiano lib. 35. ad edictũ.[a] *Maiorũq. in Digeſtis mẽtio, quod ſciã, non fit, ꝓpter Iuſtiniani conſtitutio. Duæ tamẽ centeſimæ, ad quas ex Gratiani conſtitutione*[b] *tenebantur, qui poſt quattuor menſes non ſoluerent, quod iudicatum erat eos debere: ita ex ſuprà ſcriptis intelligendæ ſunt, ut quinquageſima ſingulis mẽſib. uſuræ nomine præſtetur, hoc eſt centum nummis acceptis trigeſimo quoq. die bini, anno uertente 24. Has Iuſtinianus in cẽteſimam conuertit.*[c] *M. Cicero libro quinto & 6. Epiſtolar. ad Atticum, non binas ſolum, ſed quaternas centeſimas ſe Ciliciæ Proconſule Salaminios debuiſſe refert: tamen tranſlaticio edicto uſum centeſimas obſeruaturum ſe, cum anniuerſario anatociſmo edixiſſe. Eſt autem anatociſmus, renouatio ſingulorum annor. ut uſuræ uſurar. debeantur, quod meritò Iuſtinianus fieri uetuit.*[d]

DE MENSVRIS, ET VASIS, & pedali menſura. XI.

Cvm de aſſe, & libra, & nũmor. diuerſitate ſuprà à nobis ſcriptum ſit: conſequens eſſe uidetur, ut de menſuris ſcribamus. De bis enim reb. quæ pondere, numero, menſuráue conſiſtunt, ſimilis in iure ciuili tractatio eſt.[e] *& qui illas res accuratè tractarunt, hæc ipſa diligenter perſecuti ſunt.*[f] *ex quor. libris nos quæ ad ius noſtrum pertinere uidebuntur, eliciemus. Culleus capaciſſimũ menſuræ & uaſis genus fuit. urnas enim quadragita capere, Columellæ illum de ſemiſsib. uſuris locũ interpretãtes diximus. in hunc inſuebatur parricida, cũ cane, gallo gallinaceo, ſimia, et uipera, ſimillimis mõſtro huic feris.*[g] *ea re eius capacitas indicatur. fuiſſeq. ex corio, Theophilus ſcribit. & rhetorum lege illa ficta dicebatur: Qui parẽtem necaſſe iudicatus erit, is obuolutus et obligatus corio, deiiciatur in profluẽtem. Scæuola lib. 5. Digeſtor.*[h] *Titius cũ pecuniã mutuã accepit à Caio Seio ſub pignore culleorũ, iſtos culleos cum Seius in horreo haberet, miſſus ex officio annonæ Centurio, culleos ad annonam ſuſtulit. Vlpianus lib. 23. ad Sabinũ:*[i] *Vino legato utres non debebũtur, nec culleos quidẽ deberi dico. Doliũ mẽſuræ genus nõ eſt, ſed uas uariæ amplitudinis, ut etiam ſeriæ & cuppæ. Nam quod Plinius ait, Polypi*

caput

a l. tutor qui repertoriũ. §. pecuniæ. et ſeqq. de adm. et per.
b l. un. de uſur. rei iudi. 3. in C. Theo.
c l. 2. C. de uſur. rei iudi.
d l. ult. C. de uſur. l. ult. C. de uſur. rei iud. iud. Bud. l. nihil intereſt. de nau. fœ. & lib. 2. de Aſſe.
e l. 2. §. mutui. de reb. cred. l. i. §. i. de obl. & actio. §. conſtituitur. de uſufr. l. quod ſæpe. §. in his. de con. em.
f Bud. lib. 5. de Aſſe. Portius lib. 2. Alci. lib. ſing. de ponde. et lib. 4. ca. 21. diſpun. Geo. Agric. lib. 1. 2. 3. de ponde.
g l. pœna. de l. Põp. § alia. de pub. iud. ubi Theoph.
h l. ult. in fine. de pigne. actio.
i l. 3. in fine. de trit. uino.

caput dolij magnitudine amphorar. quindecim capax : non ſignificat eam eſſe dolij definitam menſuram, ſed magnitudinem polypi oſtendit. Vlpianus eodem illo libro:[a] In dolijs non puto uerum, ut uino legato & dolia debeantur, maxime ſi depreſſa in cella uinaria fuerint, aut ea ſunt quæ per magnitudinem difficile mouentur. In cuppis autem, ſiue cuppulis puto, admittendum eſt eas deberi: niſi pari modo im mobilis in agro, uelut inſtrumentum agri, erant. Hæc in uaſis uinarijs non ſunt.[b] ſed Iulianus ait lib. 6. ex Minicio,[c] dolia & ſerias tam diu in ea cauſa eſſe, quamdiu uinum haberent. nam ad alium uſum trãſferri poſſent, ueluti ſi frumentum in his addatur. Sed frequentius eſt, ut de uinarijs dolijs & ſerijs iuriſconſulti tractent.[d] Cadus amphora Attica à Palæmone dicitur, ab alijs metreta, aut ceramiũ : capit urnas tres. Metretæ mentio fit à Caio lib. 10. ad edictũ:[e] Quod ſi, inquit, uinũ ita uenierit, ut in ſingulas amphoras, itẽ oleum, ut in ſingulas metretas, item frumentum, ut in ſingulos modios, item argentum, ut in ſingulas libras certum pretiũ diceretur. & poſtea: Sed & ſi ex doleario pars uini uenierit, ueluti metretæ centum. ſed animaduertẽdum eſt, Florẽtiæ ſingulos metretas ter ſcriptũ fuiſſe: ſic enim à Græcis ὁ μετρητὴς dicitur, quod emendatũ eſt ob latinæ linguæ uſum. At cadi multis locis mentio fit, ſed uinarij.[f] Amphora, quæ quadrantal quoq; dicitur, duas urnas capit. huius capacitas unius pedis quadrati eſſe dicitur, cubi figurâ. ſic enim Palæmon ait, hoc eſt, ut pedem lata, longa, atq; alta ſit: à qua figura ceterar. menſurar. capacitas cognoſcetur. Hæc enim uiceſima pars cullei eſt. ſeſquiamphoram uero cadus capit. Ceteras mẽſuras Mæcianus perſequitur his uerbis: Quadrantal, quod nunc pleriq; amphoram uocant, habet urnas duas, modios tres, ſemodios ſex, congios octo, ſextarios 48. heminas 96. quartarios 192. cyathos 576. Pedem uero ſexdecim digitorum, ne quis uulgarem exiſtimet, intelligere opus eſt. Huius menſuræ mentio frequẽs apud noſtros. Illa animaduertẽda, apud Labeonem[g] de naui duũ milium amphorarũ. Eiuſdem capacitatis naues in Lentuli ad Senatũ litteris Budæus interpretatur 90. aut paulo amplius tonellorũ: hoc enim nomine nautæ in ſimili re utuntur. Tertia parte minores illæ naues ſunt conſtitutione Theodoſij,[h] quæ duum millium modior. capaces eſſe dicuntur. Multo illa ampliſſima eſt apud Scæuolam libro 7. Digeſtor.[i] Nauem conduxit, ut de prouincia Cyrenenſi Aquileiam nauiga-

a d. l. 3.
b l. uinum cum uaſis. eo. ti.
c l. uinaria. de uerb. ſig.
d l. cui uinum. l. ſi heres. & tri. 6. l. 3. in fi. de penu. leg. l. i. de per & com.
e l. quod ſæpe. §. in his. de cõt. empt.
f d. l. cui uinũ. l. uino. l. uinũ. de trit. uino.
g l. ult. in fi. de L. Rodia.
h l. iubemus. C. de ſacr. ecc. l. 2. C. de naui. non excuſ. lib. xi.
i l. colonus. §. i. loca.

nauig.iret,olei metretis trib.milib.impoſitis,& frumenti modijs octo milib. Illud etiam ſciendum eſt,in amphoras & cados nõ uſus perpetui cauſa uina diffundi,ut in dolia,ſed tantiſper dum uſus cõprobaretur.[a] Vendi enim & legari ſolebant cum ipſis cadis & amphoris. Sed & ſi uinum legetur,hæc uaſa accedunt.quia credibile eſt, inquit Vlpianus,[b] mentem teſtantis eam eſſe,ut uoluerit acceßioni eſſe uino amphoras.et ſic,inquit,loquimur,habere nos amphoras mille,ad menſurã uini referentes. Et licet uinariũ uas eſſe amphora uideatur,[c] tamen nõ eſſe Iulianus ait,[d] niſi dũ uinũ habet: quia aliud in his addi poſſit. Ab amphora amphorariũ uinũ dicitur à Proculo lib.3.ex poſterioribus Labeonis:[e] & urnalia uaſa ab urna, congiaria à cõgio dicta ſunt. Paulus lib.4.ad Sabinũ.[f] Sed uidendũ ne inter inſtrumẽtũ tabernæ cauponæ,et inſtrumentũ cauponæ ſit diſcrimẽ:ut tabernæ,non niſi loci inſtrumẽta ſint,ut dolia,uaſa,ancones,et calices,& trullæ,quæ circa cœnã ſolent traici,itẽ urnæ æreæ,et cõgiaria,ſextaria,& ſimilia: cauponæ autẽ,cũ negotiatiõis nomẽ ſit,etiã inſtitores. Ita autẽ hæc Pauli uerba ſcribere oportet,ut in Tuſco libro ſunt. Amphora, ut Mæcianus ait,capit urnas duas,cõgios octo,ſextarios 48.à quibus mẽſuris illa uaſa cognoſces. ſextarius à ſexta cõgij parte dicitur, ut quartarius à quarta ſextarij. Sed quod de trulla circa cœnã ſcriptũ eſt,nemo miretur . mentio enim fit apud Ciceronẽ in Verrina illa oratiõe de ſignis, Trullæ uinariæ ex gẽma cũ aureo manubrio. Horatius in Sermonib.

Qui Veientanum feſtis potare diebus
Campana ſolitus trulla.

Sed & noſtri argenteas trullas inter uaſa nõ ſordida enumerãt.[g] Modius,ut antea ſcriptũ eſt,eſt tertia amphoræ pars. eius mẽtio in Digeſtis multa, quoties de re frumẽtaria agitur.[h] itẽ in cõſtitutionib.[i] quibus modiatio dicitur,ipſa frumenti penſitatio.[k] Soluebatur autem frumenti quinquageſima, ordei quadrageſima,uini & lardi uiceſima.[l] De ſextario dictũ eſt, ſextã eſſe congij partem. utrũq. uini uas eſt,aut liquentiũ rerũ.[m] Hæc de eiuſmodi mẽſuris,quar. mẽtio in iure fit. Ceteras alij tractẽt,quib. illã unciar. cõtrouerſiã relinquo. Pedis tamẽ mentiõe admoniti, & mẽſuræ nomine,illud ad extremũ addamus de alio genere menſurar. qđ nõ minus frequẽs in iure eſt. Pes habet palmos quatuor,ut Frontinus ſcribit,uncias duodecim,digitos ſexdecim. Paſſus pedes habet quinque,ut Columella ait lib.5.de re ruſtica. Actus quadratus undique

finitur

a l.ulno.l.uinũ. de trit.uino.
b l.3.eo.
c l.ij.l.cum certus.l. cui uinũ. eo.
d l.uinaria.de uer.ſign.
e l ult.de trit.
f l.tabernæ.de inſtru.
g l.cũ aurũ. §. argento.l.Seiæ. de aur. arg. le. l.3. de ſup. leg.
h l.quidam.de tritico. l. Paulus.de uer.ſign. l. ſtipulationũ quędã.l.ubi autẽ.de uerb.obl.
i l.modios.C.de ſuſce. præ. & arc.lib.x.l. ult. de fru.Ale.l. ul. de anno.ciui. Nou.130.
k l.ult. C.de naufra.li. xi. l. ult.de anno.ciui.
l d.l.modios.de ſuſce.
m e.l. modios. Theoph. §.conſtituitur. de uſufr.

ſinitur pedib.120. quod duplicatū, facit iugerū longitudine pedū 240. latitudine 120. Stadium habet paſſus 125. octaua miliarij pars. Centuria, initio centum iugerum modus erat, poſtea ducentor. Pedum mentio multa in iure: ut de uia cuius latitudo ex lege 12. Tabular. in porrectum octo pedes habet, in amfractum ubi flexum eſt ſexdecim. [a] Item illa Solonis lege de interuallo arborū, & ædificior. ab alienis ſub titulo finium regundor.[b] in qua neſcio qua de cauſa Alciatus noſter ſcriptum eſſe Florētiæ ait[c], τὰ δὲ ἄλλα δένδρα δύο πόδας. cum nō δύο, ſed ἐννέα ſit. ut apud Plutarchum in Solonis, & Conſtantinum libro 2. titulo 4. Eodē loco de Orgya dicitur, quæ habet pedes ſex, ut Herodotus ait.[d] Ad legē Solonis pertinent duæ conſtitu.[e] ſub titulo de aquæductu, & quæ Frontinus lib. 2. de aquæductib. ſcribit. De paſſib. multa referri poſſunt, quæ ad miliaria quoq. pertinerent:[f] itē de iugerib. ut ſub titulo de cenſib.[g] te de cōtrahenda emptione[h], atq. alijs locis. Stadium apud Marcianum reperitur[i], unde Iuſtinianus accepit. Sed nos immēſum ſpatijs cōfecimus æquor. Quāobrē hæc ſatis ſint.

a l. uiæ. de ſer. præ. ruſt.
b l. ult. fin. reg.
c Alci. l. quinq. pedum. C. fin. reg. et lib. 2. ca. 6. diſpu.
d Bud. l. ult. ſi men. fal. mo. d.
e l. i. & l. omnis. de aqued. lib. 11.
f l. 3. l. mille. de uer. ſig. l. ſcire oportet. de excuſ. l. i. de off. P. V.
g l. forma. de cenſib.
h l. qui fundū. §. qui agrū. de con. em.
i l. in tantū. de diuiſ. rer. inſt. e. §. uniuerſitatis. adde l. ciuitatib. de lega. i.

ANTONII AVGVSTINI EMENDATIONVM ET OPINIONVM LIBER Tertius, ad Michaëlem Maium.

HABVIT hoc Mai multorum ſeculorum ſerie Hetruria, ut ab alijs regionib. neſcio qua religione eius res habeantur auguſtæ. Quis enim ignorat aruſpicum & augurum diſciplinam, ſine quib. neq. leges ferre, neq. comitia habere, neq. prælīū inire, Romana reſpub. poterat, totam Ethruſcorum fuiſſe? quis ueterem illam Ethruſcam linguam nō maxima ueneratione coluit, quippè quæ à primis illis Aſſyrijs, à quib. Italia habitari cepta eſt, relicta eſſe uidebatur? His uero temporib. omitto quantum Tuſcor. linguæ & libris Itali omnes honoris deferant; ingenijs certe præſtare eius ſoli homines exiſtimātur. Huc acceſſit, quod ob Mediceæ illuſtriſſimæ familiæ liberalitatē, alti ſunt omnes penè, qui patrum & auor. memoria docti habiti ſunt. Græca quoq. lingua ab eadē ſeruata eſt, Græcor. libror. multis & ingentib. bibliothecis cōparatis. qua diligentia ſunt in uetuſtiſſimis quibuſq. latinis libris quærēdis uſi: ut nemo ſit cuiuſcūque diſciplinæ ſtudioſus, qui ſe non multū Tuſcis aut libris, aut hominib. debere fateatur. Noſtrū quidem certe ius utriſq permulta,

atq. adeò omnia accepta ferre oportet. Vt enim interpretes omnes iuris enumeres, nõ facile quemquã Bartolo, Accurſio, Dino, Cyno, Angelo, Baldo præferas. Sed multo maximũ beneficiũ eſt, quod ab inſigni illo Pandectarũ monumẽto accepit, ſine quib. non manca, ſed nulla penè erat noſtra diſciplina. Nã ut demus ex eo libro ceteros ortos nõ eſſe, quod falſum eſſe antea ſcripſimus, ſed fingamus nullũ initiũ extare horũ libror. quod in cõſtitutionũ codice moleſtiſſime ferimus, quàm magnis in tenebris uerſaremur? Quid enim facilius improbiſſimo & impudentiſſimo cuiq. eſſet, quàm quod fieri cœptũ erat, tribus litteris mutatis negãs uerbũ aut addere, aut auferre? Sed et cetera uerba, quis repugnaret, quo minus arbitratu ſuo mutarent: cum horũ libror. theſauris in Hetruria conſeruatis, neminẽ non audere uideamus in his libris, quib. omniũ gentiũ gubernacula regũtur, quod in plebeis uulgarib. audere religio eſt? Maximas igitur gratias agere Coſmo Medici Duci oportet, qui in maiorũ ſuor. inſtitutis perſeuerãs, noſtrã ſcientiã tã præclare iuuat, ut reprehendere uideatur ſuorũ ciuiũ auaritiã, qui tales libros obſoleſcere & oblitterari paterẽtur. Multũ Lælio Taurello noſtro debetur, qui hoc unũ curat, ut in omniũ manus uenire poſſint. quẽ ego optimũ uirũ, iuris & bonar. litterar. peritiſſimũ, locupletẽ noſtrar. Emẽdationũ teſtẽ appello. Cuius libris qui aut cũ his, aut eodẽ tẽpore edentur, hos uolo indices nõ ſatis plenos exiſtimari. Tertiã itaq. partẽ noſtrar. emẽdationũ atq. opinionũ aggrediamur, qua ſyluã quandã nõ iniucundã, ut arbitror, locor. mẽdoſorũ oſtendã, quæ mendis illor. libror. ope ablatis, quaſi ueprib. quibuſdã et dumetis aſperis, faciles et ſuaues aditus habere uideatur.

DE TITVLIS ET CAPITIB. QVAE aut ſcribenda non ſunt, aut non ſuo loco ſcribuntur. I.

SCriptũ à nobis libro primo eſt, ex Florẽtinis Pandectis ceteros libros manaſſe, duor. librariorũ errore deprehenſo cognitũ fuiſſe. alter enim multa capita præpoſtere ſub titulo De diuerſis regulis iuris antiqui conglutinauit: alter titulũ De uentre in poſſeſſionem mittendo, & quæ ſub eo titulo ſcribũtur, ante titulũ De cõiungendis cũ emancipato liberis, cũ contrà fieri oportuiſſet, ſcripſit. Qui errores cũ in omnib. libris ſint, eandẽ eſſe omniũ originẽ oſtendunt. Quæ cũ ita ſe habeãt, ad horum libror. ſcripturam ceteros emendandos eſſe fateamur, neceſſe eſt. Itaq. quoniã optima emendationũ genera per

ſequi

ſequimur, de titulis quibuſdā et capitib. quæ illic ſcripta non ſunt, aut quæ præpoſtere uulgo ſcribūtur, uideamus. & initio tertium illor. librор. auctoritatis argumentū ſcribamus. Lib. 41. Digeſtorū, titulus quartus Pro ſoluto in omnib. libris ſcribitur: is neq. in indice, neq. poſt tractatū de uſucapionib. eſt. ſed quatuor illa capita, quæ ſub eo titulo ſcribūtur, ſub titulo de uſurpationib. et uſucapionib. ita enim u-ſucapionū tractatus inſcribitur, poſt cetera, quæ in omnib. libris ſunt reperiūtur. et ſanè neq. ſecūdo, neq. ultimo capite[a] ſoluti mētio fit: titulumq. ipſum interpretes generalē eſſe exiſtimāt, quo ſolo nō facile putāt uſucapionē locū habere. Eſt itaq. rubrica pro ſoluto delenda, & Hermogeniani primū caput 46. appellādū, eor. quæ ſub titulo de u-ſurpationib. ſunt. & deinceps cetera. Ea uero ratio eſt, ut hic error omnes libros inuaſerit: quòd in Florentini libri margine duo hæc uerba pro ſoluto, hac eadē nota quæ ſcriptorē non antiquiſſimū fuiſſe arguit, ſcripta ſunt. Eiuſdē ſcriptoris manū alijs quoq. locis agnoui-mus: cuius imperitiæ teſtimoniū, niſi res nō parua ageretur, indignū eſſe exiſtimarē, cuius mentio ab aliquo fieret. nā non uno in loco ab eodē (ut opinor) ſcriptū eſſe uidi eadē nota, probatio pīne ſi bona, quib. uerbis nihil ineptius dici poteſt. Itē alijs actionū nomina quar. mentio ab iureconſultis fieret, eodē modo minutis quibuſdā notis adſcripta:[b] quod cauſam dedit, ut eadē hæc, Pro ſoluto, uerba tituli eſſe crederētur, præſertim cū Hermogeniani uerba ad eū titulū pertinere uide-rētur. Similis error eſt, cuius tamē auctorē ignoramus, lib. 42. titulo, ut exiſtimatur, ſexto, De priuilegijs creditorū, qui Florētiæ nō eſt. ea enim omnia capita, quæ ſub eo titulo eſſe exiſtimātur, ſunt ſub quinto titulo De reb. auctoritate iudicis poſſidendis, & ſextus eſt de ſe-parationib. neq. is in titulor. indice eſt. Credendum eſt hunc errorem ex ſimili occaſione manaſſe. nam cum multis capitib. de priuilegijs agi aliquis uidiſſet, addidit id fortaſſe, ut memoria facilius eum quaſi communem priuilegior. locum teneret. Erratum etiā in omnib. libris eſt, libro 43. titulo 10. uulgo enim ſcribebatur rubrica De uia publi-ca & itinere publico reficiendo: quam Haloander ita mutauit, De uia publica & ſi quid in ea factum eſſe dicatur, et de ea ex edicto ædiliū curuliū à ſingulis reficiēda. Sub his titulis quatuor capita ſcribuntur, Vlpiani, Iauoleni, Papiniani græcū, aut Piſis uerſum caput, et Pauli. Sed in Florentino lib. titulus 10. eſt, De uia publica, et ſi quid

a l. ij. l. ult. pro ſoluto.

b ſub tit. man. ca. 12. & 26.

in ea factum eſſe dicatur. Sub eo græcum tantum Papiniani caput eſt. Deinde ſub II. *titulo De uia publica & itinere publico reficiendo, Vlpiani, Iauoleni, & Pauli capita. Huius erroris originem fuiſſe arbitror, quod qui græcè non nouerant, latina capita deſcripſerunt: cetera uerſa poſtea Piſis ſunt. ſed minime diligentes uiri, non ſuo loco illam Papiniani non optimã interpretationẽ addiderunt: & ipſum titulum, ſub quo ſcripta fuit, deſcribere ſunt obliti. Quod etiã Ludouico Bononienſi accidit, qui græca quidem uerba deſcribenda curauit ex Politiani libro: cum tamen titulum quem Politianus græcis uerbis ſubiecerat, item ordinis præpoſteri notas non exſcripſit. & hæc cauſa eſt, cur Noricus liber hac in re mendoſus ſit. eſt enim Haloander Ludouici libris, qui in Dominici Bononiæ maxima religione ſeruantur, uſus. Aliquam huic errori, de quo agimus, cauſam dedit titulorum index, qui in illis libris eſt decimo illo titulo mancus. Sed non id ſolum erratum eſt: habet alia maiora, quæ aut ego aliquando, aut alij indicabunt. Hæc in omnib. libris mendoſa ſunt. In Norico uero aut ſolo, aut cum paucis, librõ ſecundo Digeſtor. non rectè ſcriptus eſt poſt titulum De in ius uocando, titulus ille In ius uocati ut eant, uel ſatis dent: & poſtea, Si quis in ius uocatus non ierit, ſiue per eum cauerit, per quem ex edicto non debuit. Sunt enim ſcripti præpoſterè, & alijs uerbis ſcribendi. Itaq. Florentiæ eſt, ut in ueterib. libris, titulus quartus De in ius uocãdo: quintus, Si quis in ius uocatus nõ ierit, ſiue quis eum uocauerit, quẽ ex edicto non debuerit. at ſextus, In ius uocati ut eãt, aut ſatis uel cautum dent. Huius uarietatis cauſam ignoro. Ad capita ueniamus. & principiò, quæ Florentiæ non ſunt, deinde quæ præpoſterè in Noricis libris ſunt, conſcribamus. His adſcribam, quæ capita coniungẽda, quæ ſeparanda in eiſdem libris ſunt. Et initiò delendum eſſe cenſeo quartum caput de reb. dubijs,[a] quod in Tuſcis Pandectis non eſſe Accurſius & Haloander teſtantur. eius uerba hæc eſſe exiſtimantur: Paulus reſpondit, id quod conditionis implendæ cauſa dandum eſt, ſine dubio certis & incertis perſonis dari debere, ut fideicõmiſſi petitio poſſit cõpetere. Quæ uerba in hunc locum irrepſiſſe puto ex alicuius interpretis exceptione, quæ ad quintũ caput[b] adſcribebatur. eius enim uerba Florẽtiæ ſunt hæc: Idẽ (ſignificatur aũt Paulus, cuius tertiũ caput eſt) lib. 19. Reſponſor. Paulus reſpõdit. Cum «*

a l. Paulus reſp. id quod. de reb. dub.

b l. Paulus reſp. cum nomen eo.

nomen

nomen fideicommiſſarij teſtamento adſcriptum non ſit, nulli perſonæ neq. certæ neq. incertæ datum fideicommiſſum uideri, indubitatum eſt. Sumitur autem illius exceptionis ſententia ex 21. & 22. capite de ſtatu liberis,[a] ut Caſtrenſis Paulus notat. Item 39. caput de furtis,[b] Florentiæ non eſt. eius uerba in Norico hæc ſunt: Vlpianus. Si filius ſubreptus ſit, patrẽ habere furti actionem palàm eſt. Sed eodem modo irrepſerunt, quòd altero capite, quod Haloander antè, ceteri poſt ſcripſerunt:[c] Paulus libro 9. ad Sabinum ſcribit. Mater filij ſubrepti furti actionem nõ habet. His Pauli uerbis illa adiecta ſunt ex 14. capite,[d] in quo Florentiæ ita ſcribitur: Si filiusfamilias ſubreptus ſit, patrem habere furti actionem palàm eſt. Delendum igitur illud caput, & 39. exiſtimandũ eſt, quod ei proximũ Haloander ſcripſit.[e] Similis error eſt 18. capite de diuerſis regulis iuris.[f] Illa enim uerba, quæ in multis libris ut ſeparatum caput, in Norico ut alterius pars habentur, uel Accurſio teſte ex 78. de uerbor. obligationib.[g] ſumpta ſunt. ita enim illic ſcribitur: Paulus lib. 62. ad edictum. Si filius familias ſub condicione ſtipulatus emancipatus fuerit, deinde exſtiterit condicio, patri actio competit: quia in ſtipulationib. id tẽpus ſpectatur, quò contrahimus. Quæ ad 18. caput adſcripta ſunt, quòd eiuſdem argumenti eſſet. Sic etiã capiti 17. ad legẽ Aquiliã[h] addita ſententia quædam eſt ex 34. capite.[i] Florentiæ enim hæc uerba non ſunt, ut Haloander notat: Si coniunctim duob. legetur Stichus, & alter eorum occiſum repudiauerit, puto coniunctum ſolum poſſe Aquilia agere, quia retro adcreuiſſe dominium ei uidetur. Quæ ſi auferantur, eleganter ſeptimumdecimum octauodecimo[k] coniungetur. Adde caput 43. de uulgari.[l] in quo illa uerba, quæ ab Haloandro notantur, delenda ſunt. neq. enim ea Tuſcus liber habet. Sunt autem hæc: Aliter ſi eiuſdem ætatis liberi inſtituti, inuicemq. ſubſtituti fuiſſent. Tunc enim altero defuncto intra pubertatem, eius ſucceſſio non ad matrem, ſed ad ſubſtitutum fratrem eius deuoluitur. Sed hæc ſententia ex proximi reſponſi ratione elici uidebatur: quamquam his de reb. Accurſiani ingentes aceruos chartarum ſcripſerunt.[m] Illud uero neſcio quomodo factum eſt, ut extremum Digeſtor. caput deſideretur.[n] quamquam eius inſcriptio extat quidem hæc: Paulus libro ſexageſimo nono ad edictum. Sed cetera uerba exciſa ſunt. Omnium tamen libror. conſenſus rece-

pit ut

a l. Labeo. §. et ſi quæreretur. l. qui pecuniã. de ſtatu lib.
b l. ſi filius. de furtis.
c l. mater. eo.
d l. cũ qui emit. §. ſi filius fa. eo.
e l. uerũ eſt. eo.
f l. quæ legata. l. ſi filius. de diu. reg. iur.
g l. ſi filiusfamilias. de uer. obl.
h l. ſi dominus ſeruum. ad L. Aqu.
i l. Titio. & ſeqq. eo.
k l. ſed & ſi is. eo.
l l. Lucius Titius. de uulga.
m Doc. l. id hoc iure. de uul. l. precib. de imp.
n l. ult. de diu. reg. iur.

pit ut ſcriberetur: Seruus reipublicæ cauſa abeſſe non poteſt. quod arbitror ueteres integram eam paginam habuiſſe. idq. ueriſimile eſt ex 7. capite, ſi quis cautionib.[a] quod Accurſius refert. Id Florentiæ ita ſcriptum eſt: Paulus lib. 69. ad edictum. Si quis ſeruum in iudicio ſiſti promiſerit, uel alium, qui in aliena poteſtate eſt, iſdem exceptionib. utitur, quibus ſi pro libero uel patrefamilias fideiuſſit, præterquam ſi reipublicæ cauſa abeſſe diceretur ſeruus. nam ſeruus reipublicæ cauſa abeſſe non poteſt. Quod caput non recte Haloander edidit. Nunc ad cetera errorum genera ueniamus: quæ nos ordine Digeſtor. ſeruato referemus. Sub titulo de pactis caput 14. ita ſcribendum:[b] Vlpianus libro quarto ad edictum. Item magiſtri ſocietatium pactum & prodeſſe & obeſſe conſtat. 15. ita:[c] Paulus libro tertio ad edictum. Tutoris quoq. ut ſcribit Iulianus, pactum pupillo prodeſt. Nã Haloander & in ordine & in inſcriptionib. errat. Sed & Florentiæ non recte, ut opinor, 13. caput[d] Vlpiano lib. 3. ad edictum adſcribitur: ſed exiſtimo Pauli eſſe, ut alij habent. At 53. capite duo capita coniuncta ſunt.[e] Eſt enim alterius Florentiæ initium illis uerbis: Scæuola apud Iulianum libro uiceſimo ſecundo digeſtorum notat. Sic enim ſcribitur, non libro 32. ut in Norico, ſub titulo de ſeruitutib. caput 7. hoc eſt:[f] Vlpianus libro 13. ad legem Iuliam et Papiam. Ius cloacæ mittẽdæ ſeruitus eſt. 8. hoc,[g] Paulus libro 15. ad Plautium. Vt pomum decerpere liceat, et ut ſpatiari, & ut cænare in alieno poſſimus, * ſeruitus imponi non poteſt. Haloander hæc capita præpoſtere edidit. Illud aduerſus omnium libror. ſcripturam Florentiæ eſt, ut quod extremum caput ſub eodem illo titulo eſſe exiſtimatur,[h] illic primum ſit ſub titulo de ſeruitutib. prædiorum urbanor. quod Accurſius ſignificat. Sed ſub titulo de in rem uerſo ca. 13. & 14. nimis audacem ſe Haloander oſtendit. eorum enim uerba ſubſcribam, quæ non multum ab ea ſcriptura, quæ ante Noricos libros fuerat, differt. Caput itaq. 13. ita ſcribitur:[i] Vlpianus lib. 29. ad edictum. Si in rem * alterius ex dominis uerſum ſit, utrum is ſolus, in cuius rem uerſum eſt, an et ſocius poſſit cõueniri, quæritur? & Iulianus ſcribit, eũ ſolũ conueniri, in cuius rem uerſum eſt, ſicuti eũ ſolus iuſſit. quam ſentẽtiã puto uerã. Huic Vlpiani ſentẽtiæ addit Tribonianus, quæ Marcellus et Paulus apud Iulianũ in eo libro, quẽ is retulerat, notauerãt. quæ 14. caput his uerbis cõficiũt:[k] Iu-

liani

a l. ſi quis ſeruũ: ſi quis cautio.

b l. item magiſtri. de pac.

c l. tutoris. eo.

d l. ſed ſi tantum. eo.

e l. ſumptus. l. ſi pactus. eo.

f l. ius cloacæ. de ſeruitu.

g l. ut pomum. eo.

* Fl. poſſumus

h l. ult. eo. inci. ſi intercedat.

i l. ſi in re. de in rem uerſo.

* re, Fl.

k l. interdum. alias inci. Marcellus. eo.

liani lib. 11. Digeſtor. Marcellus notat. aut ſi mauis quod initio ſcriptũ eſt, Iulianus lib. 11. Digeſtor. Marcellus notat. interdũ et propter hoc, quod in rem alterius ſocij uerſum eſt, de in rem uerſo cum altero agi poteſt: qui conuentus à ſocio petere poteſt id, in quo dãnatus fuerit. quid enim dicemus, ſi peculium ſeruo ab altero ademptum fuerit? Paulus: Ergo hæc quæſtio ita ꝓcedit, ſi de peculio agi non poteſt. Haloander hæc duo capita non recte ſeparauit in Pauli nomine, addiditq. libro 30. ad edictum: & fecit, ut Marcellus ab Vlpiano referretur. Sub titulo de compenſationib. ſextum caput ita ſcriptum eſt:[a] Vlpianus lib. 30. ad Sabinum. Etiam quod natura debetur, uenit in compenſationem. Septimi initium eſt hoc:[b] Idem lib. 28. ad edictum. Quod in diem debetur, non compenſabitur antè, quàm dies ueniat, quamquam dari oporteat. in Norico libro non in ordine ſolum, ut in ceteris, ſed & in inſcriptionib. eſt erratum. Alio erroris genere ſub titulo de præſcriptis uerbis erratur, ca. 18.[c] neq. enim id ſeparandum à 17. eſt.[d] Sed poſt illa uerba, Actio autem ex hac cauſa utiq. erit præſcriptis uerbis: ſcribendũ eſt, Papinianus libro octauo Quæſtioium ſcripſit, Si rem tibi inſpiciẽdam dedi, & cetera. delenda autem illa inſcriptio eſt: Idem lib. 30. ad edictũ. quæ in Norico eſt. Non minor Haloandri error eſt ſub titulo de pignorib. cap. 35.[e] ut ipſe ſcripſit, hac inſcriptione, Idẽ (eſt autẽ Scæuola) lib. 1. Quæſtionum δανεισάμενος, & cetera. Nã Florentiæ, ut in multis libris ſcribebatur, 34. capiti illa adſcribuntur, in hunc modum: Idem quæſiit, cum epiſtula talis emiſſa ſit, δανεισάμενος, & c. Epiſtulæ autem uerba in Haloandri libro melius, quàm in Alciati ſcribuntur.[f] & ob id melius interpretatus is eſt, niſi quod ὡς εὐσχήμονι ἀνθρώπῳ ἐπίστευσας, tanquam honeſto uiro fidem adhibendam duxiſti, melius præceptor meus, quàm ille honeſto & graui homini uertit. Sub titulo, qui petant tutores, caput tertium[g] Haloander Modeſtino lib. tertio excuſationum inſcripſit: ſed Florentiæ nulla inſcriptio aut ſeparatio eſt. Sed ſecundo capiti, quod in multa à multis diuiditur, coniungitur. Diuiſionum autem cauſa eſt, quòd cum græcum illud caput ſit, quædam latinè referuntur: & ut utriuſq. linguæ ſententias ſepararent, ex uno capite hydram quandam quinq. capitum fecerũt. Sed ea de re nos accuratius libro ſingulari ad Modeſtinum ſcripſimus. Contrà uerò ſeparandum eſt ſub titulo de adminiſtratione & periculo

tutorum,

a l. etiam. de compen.

b l. quod in diem. eo.

c l. ſi rem tibi. de præſ. uer.

d l. ſi gratuitam. e.

e l. cum tabernã. § idẽ quæſijt. de pigno.

f Alci. lib. 2. ca. 17. diſpun.

g l. qui quali tercũq. qui petant tuto.

tutorum, quod in calce tertij capitis ſcribitur: Vel in partes, uel in regiones. & ita ſcribendum quartum caput,[a] ut in aliquib. libris eſt: Idem (eſt autem Vlpianus) libro nono ad edictum. Vel in partes, uel in regiones. & ſi ita fuerit diuiſa, unuſquiſque exceptione ſummouebitur pro ea parte uel regione, quam non adminiſtrat. Deinde quintũ ſit eiuſdem lib. 35. ad edictum. Ita autem: & quæ poſtea. Sub titulo uero, quod falſo tutore auctore, quartũ caput eſt.[b] Paulus lib. 22. ad edictum: Minori uiginti quinq. annis ſuccurritur, etiã ſi ſcierit. quintum uero hoc:[c] Vlpianus lib. 12. ad edictum. Interdum tamen & ſi ſcientia noceat, tamen reſtitutio facienda erit, ſi à prætore compulſus eſt ad iudicium accipiendum. Hac in re, in ordine Haloander errat. Sub titulo de heredib. inſtituendis tria capita coniũxit:[d] uel, ut opinor, quatuor. Sed Florentiæ tria ſunt. primum Iuliani lib. 30. Digeſtor. qui filio impuberi, & cetera. alterum Marciani lib. 2. Regularum, id eſt partem dimidiam ſerui, & quartam hereditatis. tertium Iuliani lib. 30. Digeſtor. ſi pater familias, & cetera. Ego uero arbitror, ſecũdum in duo eſſe ſeparandum. Illa enim uerba, Libro trigeuſimo Digeſtorũ Iuliani, Marcellus notat, immo & debet: non Marciani eſſe uidentur, ſed Triboniani, qui relatis Iuliani uerbis, addidit Martiani declarationẽ, & Marcelli notã. eſtq. in eodem genere Florentiæ ſæpius erratum. ut cum ca. 62. de adquirenda uel omittenda hereditate dicitur:[e] In lib. ſingulari Pomponij regular. Marcellus notat. quæ uerba iure ſeparata ab Haloandro ſunt. Item ſub titulo de liberali cauſa multis capitib. quæ recte in omnib. libris ſunt ſeparata. Tria quoq. capita ſub titulo de uulgari, Haloander coniunxit:[f] quæ Florentiæ ita ſcripta ſunt, ut 8. Vlpiani ſit, lib. 4. ad Sabinũ, Qui liberis, & cetera. nonum Labeonis lib. 1. Poſteriorum à Iauoleno epitomatorum, Si pater filio impuberi. Pro quo Haloander, Labeo quoq. ſcribit, edidit. 10. Vlpiani codẽ illo lib. quarto ad Sabinum: Sed ſi plures ſint, &c. Sub titulo de adquirenda uel omittenda hereditate, 60.[g] caput eſt Iauoleni lib. 1. ex Poſterioribus Labeonis, ad cuius calcem dicitur: Paulus. & Proculus Labeonis ſententiam improbat, & in Iauoleni ſententia eſt. Quæ uerba Pauli ſunt, notas ad Labeonem & Iauolenum adicientis. quod alij ignorãtes ſcribunt, Paulus & Proculus Labeonis ſententiam improbant, & in Iauoleni ſententia ſunt. Haloander, Et in

Iauoleni

a l. uel in partes. de adm. & per.

b l. minori. quod falſo. tut. au.

c l. interdũ. eo.

d l. qui filio. l. id eſt partem. l. ſi pater fa. de her. inſti.

e l. Antiſtius. § ult. de adq. uel om. her.

f l. qui liberis. l. ſi pater. l. ſed ſi plures. de uulgari.

g l. filium emãcipatũ. de adq. uel om. her.

Iauoleni ſententia eſt Marcellus. Sed nomē iuriſconſulti 61. capitis eſt[a]. ita enim id Florentiæ exorditur: Macer lib. primo de officio Præſidis. Si minor annis, et cetera. & Haloander ipſe notat, alios id caput in duo diuidere. Florentiæ tamen non recte in Pauli nomine alterius capitis initium fit. Illud eodē pacto mēdoſum eſt, cap. 58. de legatis. Duo enim capita[b] non bellè Haloander coniunxit, Papinianum Vlpiano reſpondentem inducens. Sed quoniam idem & Accurſius de illorum capitum ſcripura dubitant, Tuſcar. Pandectar. uerba infrà ſcripta ſunt: Papinianus libro nono Reſponſor. Domus hereditarias exuſtas, & heredis nummis extructas, ex cauſa fideicōmiſſi poſt mortem heredis reſtituendas, uiri boni arbitratu ſumptuū rationib. deductis, et ædificiorum ætatib. examinatis reſpondi. Deinde altero capite: Vlpianus libro 33. ad edictum. Si modo nulla culpa eius incendium contigiſſet. & poſtea alio capite[c]: Iulianus lib. 39. Digeſtōr. Quod ſi nulla retentione facta domum tradidiſſet, incerti condictio ei cōpetet, quaſi plus debito ſoluerit. eſt autem Retentione ſcribendum, non ratione, etſi utrūq. Florētiæ ſit. Cum enim illud ſcriptum fuiſſet, emendare aliquis uiſus eſt, uerbum ratione ſupra illud ſcribens: unde id uerbum ad ceteros libros manauit. Sub eodem titulo tria capita coniuncta ſunt,[d] ita ſcribenda, ut 79. caput (hic enim numerus efficitur, ſi ad Norici libri ordinem unum illud, de quo antea ſcriptum eſt, adieceris) his uerbis ſcribatur: Iulianus lib. quinto Digeſtorum: Si quis teſtamento Titio & Seio decem dari iuſſerit, nullam hæc uerba recipiunt ambiguitatem: ut dena dixiſſe uideatur, qui decem dixit. quod caput non recte ab Accurſio & Bartolo acceptū eſt, ut dena ſemper uiginti ſignificent, quod lib. 2. à nobis reprehēſum eſt:[e] ſignificāt enim dena, quod ignorat hodie nemo, ſingulis decem. 80. autem caput hoc erit: Apud Iulianum libro trigeſimo ſecundo Digeſtōr. Marcellus notat. Is qui ſola triginta relinquerat, Titio triginta legauit, Seio uiginti, Mæuio decē. Maſurius Sabinus probat, Titium quindecim, Seium decem, Mæuium quinque conſecuturos: ita tamen, ut ex his pro rata portionis Falcidiæ ſatisfiat. 81. initium hoc: Iulianus lib. 32. Digeſtōr. Sub condicione legatum, & cetera. At libro 2. de Legatis, in omnib. ferè libris ex uno capite duo facta ſunt:[f] quod enim in Norico libro eſt 33.[g] Florentiæ proximo ſuperiori cōiungitur: quoniam, ut exiſtimo, ſeparare uoluerunt duas

a l. ſi minor. eo.

b l. domus. l. ſi modo. de lega. i.

c l. quod ſi nulla. eo.

d l. ſi quis teſtamento. & §. i. et l. ſi fundum. eo.

e ca. 9.

f l. omnia. l. cū ita legatur. de leg. 2.

g d. l. cum ita.

illas ſententias, quæ à ſimilibus uerbis inciperent. item quod in Norico 52. eſt[a], & Paulo adſcribitur, cum ſuperiori[b] coniungitur Florentiæ, neq. Pauli nomen interponitur. qua ratione fit, ut quod Haloander 53.[c] ſcripſit, 51. fiat. Libro uero tertio de legatis caput 29.[d] Labeonis eſt lib. 2. Poſterior. à Iauoleno epitomator. licet Haloander Iauoleno lib. 3. adſcribat. eius capitis finis eſt illis uerbis: Tuberonis ſententiam uoluntati defuncti magis puto conuenire. Aliud deinde caput ita exorditur:[e] Idem libro ſecundo Poſteriorum à Iauoleno epitomator. Qui quatuor pocula oleaginea habebat, & cetera. Sed & 34. caput[f] Norici libri, ad finem aliud caput habet adiectum, qui error cum alijs libris, Florentino excepto, communis eſt. Id uero 36. Florẽtiæ eſt, & ita ſcribitur: Apud Scæuolam lib. octauo decimo Digeſtorum Claudius notat. Nec fideicommiſſa ab inteſtato data, & quæ poſtea ſequuntur. Eſt autem omnium libror. maxima in his numeris & diuiſionib. uarietas, propterea quod in Florentinis libris neq. numeri hi adſcripti ſunt, neq. recte ſemper capita ſeparata. Huc acceſſit ceteror. librarior. negligentia, qui & capitũ initia ignorabant, et cũ inſcriptiones ſingulor. capitũ deſcribẽdas nõ putarent, quoties in libror. numerũ incidebant, aliud caput eſſe exiſtimabãt. Sed reliqua uideamus. et de 24. cap. de inſtructo,[g] dictũ à nobis eſt, cũ de libris Pauli ad Neratiũ ſcriberemus,[h] non recte ab Haloandro in duo ſeparatum eſſe. Idem dicendum eſt de ſexto capite,[i] ſub titulo de auro argento mundo, et ceteris legatis. illa enim uerba, L. Titius teſtamento ita ſcripſit: non ſeptimi, ſed eiuſdem capitis ſunt. Cõtrà uero ſub titulo De condicionib. duo capita coniunxit.[k] Nam 20. caput Florentiæ eſt hoc: Marcellus apud Iulianũ libro uiceſimo ſeptimo Digeſtorum notat. Non dubitamus, quin turpes condiciones remittendæ ſunt, quo in numero plerumq. ſunt etiam iuriſiurandi. Ex Florentini libri ſcriptura erratum in ordine trium capitum eſt ſub titulo ad L. Falcidiam.[l] Sunt enim ſcribenda ita. 42. Vlpianus lib. 14. ad edictum. In Falcidia æſtimatio precij rerum ex ueritate facienda eſt. 43. Idem libro 19. ad edictum. Serui, qui apud hoſtes ſunt, poſt mortem teſtatoris reuerſi, quod ad Falcidiam pertinet, locupletiorem faciunt hereditatem. 44. Idem lib. 21. ad edictum. Falcidia interuenire non poteſt, ſi ſtatu liber de alieno dedit, non de bonis defuncti: uel aliàs eſt homo liber, qui condicionem impleuit. Dixi errorem

ex illis

a l. ſi Titium mihi. c.
b l. ut heredib. c.
c l. ſi ita quis teſtamento.
d l. qui concubinã. de leg. 3.
e § qui quatuor.
f l. patronus. §. ult. eo.
g l. fundus. de inſtru. uel iſtr. leg.
h lib. 1. ca. 6.
i l. Seia. l. L. Titius. de auro ar.
k l. in cõdicionib. l. non dubitamus. de cõd. & demõ.
l l. ſerui. l. Falcidia. l. in Falcidia. ad L. Falcidiam.

ex illis libris manaſſe, propterea quod cum ſcriberentur, oblitus eſt librarius 42. capitis. idq. alius eiuſdem temporis ſcriptor in libri margine nota obeli (ſic enim græci appellant) adiecta ſcripſit. Sed noſtri minime diligētes antiquitatis inueſtigatores, eiuſmodi notas neglexerunt. Sub eodem titulo caput 74.[a] in duo diuidendum eſt. ut prioris finis ſit illis uerbis, In quadrantē ei non imputatur. Poſterius ita ſcribatur: Ex libro quadrageſimo Digeſtorum Iuliani Marcellus. Sed ſi ideo legatum eſt, & cetera. Sed ſub titulo de donationib. 30. caput[b] portio eſt ſuperioris:[c] quod Accurſius ſignificat. Quod uero Haloander capite 14. de mortis cauſa donationib.[d] ſcribit, Item Marcellus notat: Florētiæ aliud caput eſt hoc initio, Idem libro 17. Digeſtorum. Marcellus notat. cum teſtamēto, et reliqua. eſt autem 14. caput Iuliani lib. 18. Digeſtorum. Animaduertēdū eſt ad quinq. capitum ordinē ſub titulo de manumiſſis teſtamento.[e] illinc enim quartum argumentum Florentinar. Pandectar. auctoritatis accipio. eſt enim in eo libro is ordo eor. capitum, qui uulgo ante Noricos libros fuerat: ſed adiectæ ſunt græcæ litteræ, quæ mutationem ordinis fieri debere ſignificent. eas noſtri aut non intellexerunt, aut neglexerunt. Politianū intellexiſſe exiſtimo: ſed Haloander Ludouici fortaſſe peccato, non recte ueterem errorē emendauit. Ea ita ſcribenda ſunt. 30. caput. Vlpianus libro nonodecimo ad edictum. Si ſerui, qui apud hoſtes ſint, liberi eſſe iuſſi ſunt, ad libertatem perueniūt: quamuis neq. teſtamenti, neque mortis tempore teſtantis, ſed hoſtiū fuerunt. 31. Paulus libro uiceſimo ſexto ad edictum. Cum ex plurib. eodem nomine ſeruis, unus liber iuſſus, non appareat qui ſit, nullus liber eſt. 32. Vlpianus libro ſexageſimo quinto ad edictum. Sciendum eſt neceſſario herede exiſtente, quamuis ſe abſtineat, tamen libertates competere: ſi modo non in fraudem legis Aeliæ Sentiæ datæ fuerint. 33. Paulus libro duodecimo quæſtionū. Libertas ad tempus dari non poteſt. 34. Idem libro ſeptuageſimo quarto ad edictum. Ideoque ſi ita ſcriptum ſit, Stichus uſque ad annos decem liber eſto, temporis adiectio ſuperuacua eſt. In Norico libro duo hæc extrema capita recte fuerant cōiuncta, qui maximus in ceteris libris error fuit. Sed illi uetuſtiſſimi librarij errorem ſecuti ſunt: quod mirifice noſtram opinionem confirmat, ut ex illis libris credamus ortos eſſe omnes. Emendādum etiam eſt ſub eo titulo, quem delendum eſſe diximus

a l. quod autē. ad L. Falcidiā.

b l. quidam. de dona.

c l. donari. e.

d l. ſi mortis. de mor. cau. do.

e l. ſi ſerui. l. libertas. l. cū ex pluribus. l. ſciēdū. l. ideoq. de manu. teſta.

de priuilegijs creditorum, caput quartum,[a] *quod 19. Florentiæ, eſt, de reb. auctoritate iudicis poſſidendis, ut eius finis ſit, quib. curatores, quaſi debilib. uel prodigis dantur. & 20. caput ſit hoc, Paulus libro 60. ad edictum. Vel ſurdo, muto. Huius erroris in Norico tantum libro cauſa eſt Politianus. Sub titulo de ſtipulationib. prætorijs caput 7.*[b] *ita ſcribatur: Vlpianus libro 14. ad edictum. Prætoriæ ſatiſdationes perſonas deſiderant pro ſe interuenientium, & neq. pignorib. quis, neq. pecuniæ, uel auri, uel argenti depoſitione in uicem ſatisdationis fungitur. Deinde 8.*[c] *Papinianus libro quinto quæſtionnm. Paulus notat. qui ſub conditione inſtitutus eſt, adgnita bonorum poſſeſſione cogitur ſubſtituto in diem cauere longiorem. Hæc duo capita coniunxit Haloander. Sub titulo Arborũ furtim cæſarum ſeparauit 9. caput, quod octaui portio eſt.*[d] *Sub titulo de cuſtodia & exhibitione reor. præpoſtere 9. caput ante 8. ſcribitur.*[e] *Sunt autem ita ſcribenda. 8. Paulus libro ſingulari de pœnis militum. Carceri præpoſitus, & cetera. 9. Venuleius Saturninus libro 1. de officio Procõſulis. de militib. 10. Idem lib. 2. de officio Procõſulis, nequis receptam. Græcæ quoq. litteræ illæ. Pandectarũ neglectæ ſunt duob. capitib. ſub titulo de captiuis,*[f] *uiceſimo quinto & ſexto, quæ in Noricis et Lugdunenſib. libris præpoſtere ſcripta ſunt. In eiſdem ſub titulo De uerbor. ſignificatione caput 109. Modeſtini libro ſexto Pandectarum.*[g] *& 110.*[h] *eiuſdem libro 5. Pandectarum præpoſtere ſcribuntur. Nam uel ipſa horum capitum inſcriptio ordinem indicaret. Item caput 161.*[i] *poſt 163.*[k] *ſcribendum eſt. quorum ordo & inſcriptiones ſunt hæ. 160.*[l] *Idem (Vlpianus) libro ſecundo ad Sabinum. Ceterorum, & cetera. 161. Idem libro ſeptimo ad Sabinum. Non eſt pupillus, qui in utero eſt. 162. Pomponius libro ſecundo ad Sabinum. In uulgari, & cetera. 163. Paulus libro ſecundo ad Sabinum. Illa uerba, & quæ poſtea: ad Sabinum autem ſcribendum eſt, non ad S. C. Denique præpoſtere ſub titulo de diuerſis regulis, Haloander ſcripſit caput 55. & 56.*[m] *quæ ita Florentiæ ſunt. 55. Gaius libro ſecundo de teſtamentis ad edictum urbicum. Nullus uidetur dolo facere, qui ſuo iure utitur. 56. Idem libro tertio de legatis ad edictum urbicum. Semper in dubijs benigniora præferenda ſunt. Item 70. & 71. ita ſcribenda ſunt.*[n]

a l. dabimuſq. de priu. cred.
b l. pretoriæ. s. de ſtip. pret.
c l. Paulus. eo.
d l. facienda. arbor. fur. cæſ.
e l. de militib. l. carceri. de cuſt. & exh. reo.
f l. nihil intereſt. l. Diui. de captiuis.
g l. ſequeſter. de uer. ſign.
h l. bonæ fidei. e.
i l. illa uerba. e.
k l. in uulgari. eo.
l l. ceteror. eo.
m l. ſemper. l. nullus. de reg. iur.

ſunt:[a] Idem (ſignificatur autem Vlpianus) libro ſecundo de officio proconſulis. Omnia quæcumq. cauſæ cognitionem deſiderant, per libellum expedıri non poſſunt. Deinde Iauolenus libro tertio ex Poſterioribus. Labeonis. Fructus rei eſt uel pignori dare licere. Sub eodem titulo præpoſtere tria capita[b] in ipſis illis præpoſtere conglutinatis chartis ſcribuntur, ita emendanda, ut 129. ſi uulgarem ordinem ſequamur, nam noſtra & Læliana emendatione eſt 159. ſit hoc: Idem (Paulus autem eſt) libro ſecundo ad Plautium. Is damnum dat, qui iubet dare. & quæ poſtea. 130. Idem libro tertio ad Plautium. Factũ à iudice, quod ad officium eius non pertinet, ratum non eſt. 131. Idem libro quarto ad Plautium. Nemo ideo obligatur, quia recepturus eſt ab alio, quod præſtiterit. Hic ordo in Florẽtinis libris eſt, qui inſcriptionib. conuenit. Nam ut alio loco diximus, Tribonianus & alij Iuſtiniani miniſtri, ſecuti ordinem illor. libror. ſunt, dum licuit, ex quib. Pandectas confecerunt. Et hæc ratio eſt, cur in quibuſdam rerum ordinem deſideremus meliorem.

a l. fructus. l. omnis. e.

b l. fictũ. l. nemo ideo. l. is damnum. eo.

ALIQVOT DIGESTOR. LOCA emendata, atq. alia declarata, quib. de contubernalib. ſeruor. mentio fit. II.

SI quis eſt, qui moleſte ferat laborioſas illas ſuperioris capitis in eodem errorum genere emẽdationes: is uelim ſe breui hac aliquor. capitum emendatione & declaratione reficiat. in Norico libro, capite 31. libri tertij de Legatis, ita ſcriptum eſt:[c] Omnib. autẽ libertis meis & quos uiuus, & quos his codicillis manumiſi, uel poſtea manumiſero, contubernales ſuos, item filios, filias lego. & poſtea[d] Concubinæ inter cetera his uerbis legauerat, Fũdum in Apia cum uilico ſuo & contubernali eius, & filijs dari uolo. quæſitum eſt, an nepotes quoque uilico & contubernali eius teſtator ad cõcubinam pertinere uoluerit. & capite uiceſimo de alimentis:[e] Stichus nutricis meæ nepos liber eſto, cui decem aureos annuos dari uolo. qui deinde interpoſitis nominib. eidem Sticho contubernalem eius & libertos legauit. Dubitari poſſit, quinam hi ſeruor. contubernales fuerint: & aliquis eos eſſe exiſtimaret, qui in eadem taberna uerſarentur. Tabernæ appellatio, inquit Vlpianus[f], declarat omne utile ad habitandum ædificium: inde tabernacula & contubernales dicti ſunt, ut Paulus adicit.[g] qua de cauſa milites, qui ſub eiſdem tabernaculis ſunt, ſe contu-

c l. uxorẽ. §. codicillis. de le. 3.

d §. cõcubinæ.

e l. Stichus. in prin. de alimẽ.

f l. tabernæ. de uer. ſign.

g l. inde. eo. ubi Accu.

bernales appellant.[a] Sed præſtat, quod Accurſius intelligere uiſus eſt, contubernales quaſi ſeruorum uxores exiſtimare. Cum enim nuptias ciues tantum Romani contrahere poſſent,[b] inter ſeruos aut cum ſeruis contubernium appellatur.[c] Quamobrem Paulus libro 2. Sententiar. ſcribit: Inter ſeruos & liberos matrimonia contrahi non poſſunt, contubernium poteſt. unde ſeruorum aut ancillarum filij naturales habentur, non iuſti:[d] ipſi coniuges (ſi ita appellandi ſunt, quod Pontificib. placuit[e]) contubernales ſe uocant. Refertur à Scæuola libro 4. Reſpōſor.[f] hoc legatum: December diſpenſator meus, Seuerus uilicus, & Victorina uilica Seueri contubernalis, in annos octo liberi ſunto. Item apud Paulum:[g] Stichus ſi rationes reddiderit, cum contubernali ſua liber eſto, eiſq. decē heres dato. Contubernalis utroq. loco ſerui uxor eſt, quod apertius Vlpianus ſcribit:[h] Contubernales quoq. ſeruorum, id eſt uxores (hic enim ſubſiſtendum eſt) & natos inſtructo fundo contineri uerum eſt. Nam filios contubernales non appellari, ex Papirij reſponſo apud Calliſtratum[i] apparet. is prædio cum uilico & contubernali eius & filijs legato reſpondit, nepotes quoq. ex filijs contineri. & alio apud Scæuolam legato:[k] Seio liberto meo fundos illum & illum do lego ita, ut inſtructi ſunt, cum dotibus & reliquis colonorum, & ſaltuarijs, cum contubernalib. ſuis, & filijs & filiab. Eſt igitur Noricus liber tribus illis locis emendandus ex Florentino libro. ut libro tertio de legatis,[l] Contubernales ſuas, itē filios filias lego, ſcribatur: non ſuos, ut alij ſcripſerunt. & poſtea:[m] Quæſitum eſt, an nepotes quoq. uilici & contubernalis eius, teſtator ad concubinā pertinere uoluit? quod etiam in alijs libris legi. Sub titulo de alimentis multa mendoſa ſunt,[n] quod huius ſignificationis ignoratione commiſſum eſt. Itaq. reſtituere hoc pacto oportet: Eidē Sticho contubernalem eius & liberos legauit, hiſque quæ uiuus præſtabat. & poſtea: Stichi contubernali & liberis, utrum ab herede inſtituto, an à repub. diaria et ueſtiaria quæ uiuus dabat, præſtari debeant? Namq. teſtator cum Sticho uxorem & liberos reliquiſſet, uiſus eſt eis libertatem reliquiſſe, quamobrem cum à repub. omnes liberti, quæ uiuus præſtabat, acciperent, benigna interpretatione hi quoq. uxor & liberi inter libertos legatum accipient. quamuis Accurſius benignam interpretationem aliò referat. Sed & nobiſcū facere Iacob. Harena apud Bartolum, & Al-

beri-

a l. rem. cōmo. l. ult. de auro arg. leg.
b inſt. de nup. in prin.
c l. plerumq. de æd. edicto. l. adoptiuus. §. i. de ritu nupt. l. cum ancillis. C. de inceſt. & nef. nup. l. ſi eius. l. ſerui. C. de adu. l. l 3. l. de ancilla. C. de li. cau.
d l. L. Titius. §. tres heredes. ad S. C. Treb. l. deniq. de pign. l. ex libera. C. de ſuis & leg.
e c. a. i. de coniu. ſeru.
f l. Thais. §. herede. de fidei. com. liber.
g l. Iulius Paul. de cond. & de.
h l. quæſitum. §. contubernales. de inſtructo.
i l. liberor. de uerb. ſign.
k l. Seiæ. §. i. de inſtructo.
l l. uxorem. §. codicillis. de lega 3.
m §. cōcubinæ.
n l. Stichus. de alim. & cib.

bericus uidentur. In hac ſignificatione Columella eo uerbo utitur libro 12. Vilicæ, inquit, fœditas faſtidioſum, nimia ſpecies deſidioſum faciet eius contubernalem. itaq. curandum, inquit, eſt, ut nec uagũ uilicum, nec auerſum contubernio ſuo habeamus: nec rurſus intra tecta deſidem, & complexib. adiacentem feminam. Sed iuriſconſulti ancillam, is ſeruum eo nomine appellat.

FALSO QVAEDAM DICI IN *Tuſcis libris eſſe ſcripta. III.*

MEmini me libro primo retuliſſe, Accurſium bis optimor. illor. librorum ſcripturam referendo deceptum eſſe.[a] *Sed excuſabamus omnium optimum interpretem librarior. noſtror. notis, qui Piſanum à Pilei libro non facile diſtinguerent. Quid uero Caſtrenſi Paulo maximæ apud omnes auctoritatis uiro reſpondeam, non habeo. Is ſub titulo de reb. creditis,*[b] *cum apud Accurſium de Vlpiani uerbis dubitantem legiſſet, Bene eſt, aliàs ſecundum Piſanam litteram eſt ex re, id eſt ex utilitate, aliàs here, id eſt herile: non uidiſſe Accurſium ait eas Pandectas, ſe uero Florentiæ uidiſſe. iam enim Piſis allatæ fuerant, & in eis ſcriptum eſſe Bene eſt. Bartolus uero Piſanã ſcripturã exiſtimat here. Alciatus noſter, quod Haloãder edidit, è re: quod uerũ eſt, idq. ipſum Bartolus elegãter explicat, ut è re ſit, accommodatũ, et pertinens, operæq. pretiũ. Idem Vlpianus alio loco:*[c] *E re autẽ eſt hic ſubiũgere, utrũ pœnã cõtineat hæc actio. Quod ipſum alij eodẽ modo mutarunt. Idem Vlpianus ſcribit:*[d] *E re itaq. eſſe Prætor putauit calliditatẽ & proteruitatẽ horũ, qui hereditates depopulantur, duplatione coërcere. quod etiam mendoſum circũfertur. Itaq. aut de eorũ interpretum memoria dubitãdum eſt: aut credendũ eſt eorũ libros, ut multis alijs in reb. hac etiã parte mẽdoſos circumferri. Sunt autem alij,*[e] *qui temere ſcripſerunt, Vulpianum, non Vlpianum ſemper illic ſcriptum eſſe: item Verũ, non Seuerũ: Areſcuſam, nõ Arethuſam: Caiũ, non Gaiũ. De Vlpiano recte à iure eſt eorũ ſentẽtia, de Caio probata. Sed ut illud uerũ eſt, ſemper Vlpianũ, ita ſemper Gaiũ ſcriptũ eſſe illic. et licet Cai ſcriptura mihi antiquiſſima Romanis fuiſſe uideatur, tamẽ ſcio alia extare monumẽta ante aliquot annos, quàm Iuſtinianus fuit, cõſcripta, quib. Gaius ſcribitur, atq. etiam Gnæus. idq. Diaconus, Diomedes, & Priſcianus ſignificãt. De Seuero & Vero nos lib. ſingulari ad*

a Accu. l. etiã. de tute. l. in illa ſtipulatiõe. per te. de uer. obl.

b Pau. Caſ. l. i. de reb. cred. ubi Accur.

c l. item illa. §. è re. alij bene. de pecunia cõſ.

d l. i. §. i. ſi is qui teſt. lib. eſſe iu. e.

e Bolo. & Nebriſ.

Modeſtinum tradimus, quib. locis utrumq. nomen ſcribatur. Arethuſæ nomen è multis locis Haloander amouit,[a] quib. in illis libris uidimus: Areſcuſam alijs recte ſcripſit. Quamquã hæc quid noſtra? & ſi noſtra quidem intereſt illor. libror. ſcripturã noſcere, & omnẽ ſcrupulum euellere, ne quis fidem noſtris emendationib. propterea quod illorum obſeruationẽ non ſequamur, minus adhibeat. illud etiam nolim quemquam fallat, quod Zaſius refert[b], ſe ab Amerbachio, Alciati noſtri diſcipulo accepiſſe, emendatum à præceptore in libris de uerbor. ſignificatione[c] Pomponij ipſum illum locum, de quo tum Zaſius agebat, ex Piſanis libris. neq. enim id doctor meus ſcribit: ſed uulgares libros ſic eſſe emendandos. Cum animaduertiſſet Verginius App. Claudiũ uindicias filiæ ſuæ à ſe abiudicaſſe, & ei qui in ſeruitute ab eo ſuppoſitam petierat, addixiſſe. et hoc ipſum uetuſtos libros habere Zaſius ſcribit. Florentina tamen ſcriptura nullam deſiderat emendationem. eſt enim hæc: Qui cum animaduertiſſet Appium Claudium contra ius, quod ipſe ex uetere iure in duodecim tabulas transtulerat, uindicias filiæ ſuæ à ſe abdixiſſe: & ſecundũ eum qui in ſeruitutem ſuppoſitus ab eo petierat, dixiſſe. Abdixit enim Claudius à ſe uindicias Verginiæ, cũ propinquis petentib. uindicias ſecundum libertatem negauit, & ſecundum eum qui à ſe fuerat ſuppoſitus, ut uirgine potiretur, ſentẽtiam dixit. Ad præceptorem meum uenio, in cuius libris, quos multos multa eruditione atq. elegantia, in maximis docendi & reſpondendi occupationib. ſcripſit, Tuſci libri, aut Florentini appellantur nonnumquã Bolognini & Haloandri Digeſta. Nam initio primi libri Diſpunctionum obiter ſe ait, & quaſi per tranſennã Etruſcas Pandectas uidiſſe. Bolognini tamen libris uſum ſcio, ex quib. multa, & neſcio an græca omnia, quæ in Diſpunctionib. ac Prætermiſſis optime reſtituit, ſumpſit. Eius uero nomen celandum exiſtimauit ob eã fortaſſe cauſam, quæ Haloandro idem faciendi fuit. Neq. enim ignotum eſt, quanta religione ſuos libros coli Bologninus ipſe uoluerit. Itaq. qui ad ea myſteria adeunt, ab his qui illis ſacris præſunt, aut nullã earum rerum memoriam, aut ſine ipſius auctoris nomine prodituram polliceri coguntur. Et hæc ratio eſt, cur Politiani libros edere ſe Haloander, quos uiderat nũquam, ſcripſit. De Alciato noſtro mihi idem fit ueriſimile. Sed & illud credo, leuem cum ipſi auctorem uiſum, ut eius

nominis

a l. ubi autem. de uer. obli. l. i. de ope. ſer. l. 3. in fi. de ſtatu liberis. l. cũ illud. quando dies lega.

b Zaſi. l. 2. §. initium. de ori. iur.

c Alci. l. pecuniæ. §. actionis. de uer. ſign.

nominis crebra fieret mentio. Huc acceſſit, quod ut omnes probi uiri
ſolent, facile dicentib. ita Florẽtiæ ſcriptũ eſſe credidit. Sed ſiue bis
de cauſis, ſiue ob alias, quas in tanto uiro credendũ eſt optimas fuiſſe,
loca quædam Digeſtor. aliter Florentiæ ſcripta ſunt, quàm ab ip- L.i. nautæ caup. Alcia. lib. 3. ca.
ſo referantur. Sunt autem hæc. capite primo nautæ caupones. Nec ut. diſſun. & lib i. ca. 43. pa-
,, *enim debet, inquit Pomponius, per remigẽ aut meſonautam obligari,* rer.
,, *ſed per ſe, uel per nauis magiſtrũ. Neq. enim græce meſonauta eſt,*
aut eo capite, aut ultimo. in quo Haloandrũ ſecutus eſt. Nam illud l. ult. eo.
,, *in Tuſco libro eſt: Ecquod* ſi quis quos uolgo* ναυτεπιβάτας *dicunt?* * alij. & quid
Item capite primo unde legitimi. Iulianus lib. 27. Digeſtorum. Hæc L.i. unde legi. Al
,, *uerba, Tum quem ei heredem eſſe oporteret, ſi inteſtatus mortuus* cia. li. 2. cap. 12.
,, *eſſet,* παρατατικῶς, *& cum quodam temporis ſpatio accipiuntur, non* diſſun.
,, *ad mortis teſtatoris tempus referuntur: ſed ad id, quo bonorum poſ-*
,, *ſeſſio peteretur. & ideo legitimum heredem, ſi capite deminutus eſ-*
,, *ſet, ab hac bonorum poſſeſſione ſummoueri palàm eſt. Quod caput eo*
libentius rettulimus, ut quintum adderemus illor. libror. auctori
tatis argumentum. Sciendum enim eſt, illic addita eſſe illa uerba,
Non ad mortis teſtatoris tempus referuntur, ab eodem, aut ab a-
lio non minus antiquo ſcriptore. itaq. poſteri, qui illinc deſcrip-
ſere, ea uerba ad græcum uerbum pertinere exiſtimantes, præpo-
ſtere totum caput, ut in omnib. libris uidere licet, ſcripſerunt.
Similem errorem ſub titulo ad L. Falcidiam contigiſſe, antea no-
tauimus.[a] *Prætoris autem uerba rectè Haloander illic ſcripſit,* a l. ſerui. l. Falcidia l. in Falcidia. ad L. Falci.
& ſub titulo, ut ex legib.[b] *Sed quodam capite de uerbor. ſig-* Nos ca. 1. huius libri.
nificatione, & is & Alciatus noſter eum pro tum ſcripſerunt.[c]
,, *eſt autem id ita Florentiæ ſcriptum: Paulus libro ſecundo ma-* b l. un. ut ex legib.
,, *nualium. Ex illa parte edicti. Tum quem ei heredem eſſe opor-* c l. ex illa. de
,, *tet: heredis heredib. bonor. poſſeſſio non defertur. De Græco* uerb. ſign.
autem uerbo rectè Alciatus ſcripſit, ſimilem locum eſſe ſub titu-
lo quib. ex cauſis in poſſeſſionem eatur.[d] *In eadem ſignificatione* d l. ij. in f. qui. ex cau. in poſ. ea.
,, *accipi uidetur, quod Vlpianus ſcribit.*[e] *Iulianus, inquit, ait in-*
,, *tereſſe, quando dominus ratam habere deberet ſolutionem in pro-* e l. quo enim. ratã rem hab.
,, *curatorem factam, an tunc demum, cum primum certior factus eſ-*
ſet. Hoc autem ἐν πλάτει *accipiendum, et cum quodam ſpatio tẽpo-*
ris nec minimo, nec maximo: & quod magis intellectu percipi, quàm
elocutione exprimi poſſit. quæ Græca uerba elegãter ab eodẽ multis

Digeſtor.

[a] Alcia.lib.ij. ca.xi.diſpun. | [b] l.i.et ij.C.de uet.iure en. & proœ.Digeſ. | [c] d.l.ij. | [d] ca.xij. | [e] ca.1. | [f] l.ij.§.nos itaq.C.de uet. iure en. | [g] d.l.ij.§.quartus.

Digeſtor.locis ſunt reſtituta.[a] Sed alia uideamus. Ethruſcæ Pandectæ in duo uolumina cōſcriptæ ſunt, quorum alterum libros nouem & uiginti, alterum unum & uiginti reliquos continet. eſt ante priorem partem titulorum index, poſt quem tres illæ latinæ conſtitutiones,[b] quas Haloander in Digeſtor. initio ſcripſit: eas ita arbitror ſcribendas eſſe, ut duæ illæ quæ in conſtitutionum codice extant, ante eam quæ ſola ſcribi ſolet, ponantur. Ante poſteriorem partem Græca conſtitutio ſcripta eſt eiuſdem ſententiæ, cuius ſecunda eſt[c]. ex illis tribus, quam tamen Haloãder tertiam ſcripſit, eam ſequitur Græcus index libror. è quib. collectæ ſunt Pandectæ. Huius conſtitutionis mentio ab Alciato noſtro fit libro.3. Diſpunctionum:[d] quãuis eius auctoritatem non magnam putet, ut neq. etiam Florentinis libris ſatis honoris deferre ſolet. in quo, pace præceptoris dixerim, eius deſideratur humanitas. in eadẽ ſcriptũ eſſe ait, lib.4.[e] hæc uerba: πᾶν τὸ ἔργον ἐπὶ τῷ ὑψίστῳ αὐτῷ Τριβωνιανῷ ἐπιτρέψαμεν τῷ παραγγελματάρχῳ, καὶ τῷ ἱερῷ ἀνακτόρῳ ταμίᾳ τε καὶ ὑπάτῳ. quib. uerbis exiſtimat eã partẽ latinæ conſtitutionis interpretatã eſſe, qua ita ſcribitur:[f] Et omne ſtudium Triboniano uiro excelſo magiſtro officiorum, & exquæſtore ſacri noſtri palatij, et exconſule credidimus. Sed ſciendũ eſt, primam partem Græcæ conſtitutionis ita contritam eſſe, ut non multa uerba legi poſſint. Ad quam legendam cum & ſolis ſplendorem, & maximam alijs modis diligentiam crebrius ego & Io. Metellus meus adhibuiſſemus, bonam eius partem deſcripſimus. Attuleramus nobiſcum exemplum quoddã eius conſtitutionis ex noſtri doctoris exemplo exſcriptũ: ſed id nos ea parte nihil iuuit. neq. etiã aliud Politiani, ex quo Alciatinum ſumptum fuit, excepta illa priori parte, quam exiſtimamus aut Politiani tempore, aut noſtro effictam eſſe. ea enim pars in Politiani libro non eſt, ſed eius exemplum hæc prima uerba habet poſt Iuſtiniani cognomina, quæ miniata legi facile poſſunt, ἅπερ ἅμφω παρακολουθήματα, et cetera. quæ his Latinis reſpõdent:[g] Quia hæc omnia titulis emptionum & uenditionum conſentanea ſunt. In his tamen exeſis & obſoletis litteris, quas diximus, hæc uerba agnita ſunt. Τριβωνιανῷ τῷ ἐνδοξοτάτῳ μαγίστρῳ, καὶ ἀπὸ κυαιστόρων τοῦ θείου ἡμῶν παλατίου καὶ ὑπάτων, πρὸς τὴν ὅλην ὑπουργίαν χρησάμενοι. quæ uerba ad Iuſtiniani ætatem propius accedunt, ſi ad Nouellas conſtitutiones, & Theophili inſtitutiones reſpexeris. Sed & quod eadem epiſtula ſcriptum

eſt,[a]

eſt:[a] Quæ omnia confecta ſunt per uirum excelſum, necnon prudentiſſimum magiſtrũ exquæſtore & exconſule Tribonianum, qui ſimiliter eloquentiæ, & legitimæ ſciẽtiæ artib. decoratus, & in ipſis rerum experimentis emicuit. In Alciati exemplo, et Politiani & Tuſcor. Pãdectis ita ſcriptum eſt, ἅπερ ἅπαντα συντέθειταί τε καὶ ἐκπεπόνηται καλῶς τε, καὶ τῆς παρ' ἡμῶν κελεύσεως ἀξίως διά τε τριβωνιανοῦ τοῦ ἐνδοξοτάτου καὶ σοφωτάτου μαγίστρου, καὶ ἀπὸ κυαιστόρων τῶν ἡμετέρων βασιλείων καὶ ὑπάτων. Verum enim eſt, quod Haloãder ait excõſule et exquæſtore græcos ἀπὸ ὑπάτων καὶ ἀπὸ κυαιστόρων appellare, quos ut Crinitus dicebat, ueteres Quæſtorios & conſulares appellabant. idq. non à noſtris ſolum uſurpatur, ſed in ſeptem Epigrammatũ græcor. libris aliquot legi, ἰουλιανοῦ ἀπὸ ὑπάρχων, & κύρου ἀπὸ ὑπάτων. In hãc autem opinionem me multæ conſtitutiones conſtituerunt, in quib. ſcriptum uidi, cubicularij & excubicularijs,[b] archiatri & exarchiatris[c], proximi ſacrorum ſcriniorũ & exproximis.[d] item exprotectorib. & expræpoſitis,[e] excomitib. & expræſidib.[f] & expræfectis.[g] omnes deniq. magiſtratus, aut officia, quæ ſimilem adiectionem habent, eam, ni fallor, recipiunt interpretationem, ut eo munere functos ſignificent. quod alij apud doctorem meum relati ſcribunt, quamuis is cum ea ætate eſſet, in qua nos ſumus, aliam interpretationem probauerit ab illo deceptus, qui adulterinam conſtitutionis partem pro Florentina ei uendidit, uſq. eò uerum eſt, quod Epicharmus dicebat, neruos atq. artus eſſe ſapientiæ, non temere credere. Sed uere etiam à Cicerone in quadam epiſtula ſcriptum eſt, ut quiſq; eſt uir optimus, ita difficilime eſſe alios improbos ſuſpicatur. Ab eadem credulitate manauit, quod libro quarto ſcripſimus, de quibuſdam locis prius ab Haloandro ſcriptis: item de quinq. pedib. de quib. libro ſecundo ſcripſimus. Vt tamẽ uno exemplo oſtendere poſſimus, neq. Ludouicum Bononienſem Florentinos libros, neq. Haloandrum Politiani deſcripſiſſe (hoc enim ad hunc locum pertinet, ne quis utriuſq. uerbis fallatur: & ipſor. libros, Florentinor. iuſtum exemplum eſſe ſuſpicetur) ſub titulo de heredib. inſtituendis ad calcem 17. capitis Vlpiani, Florentiæ ſcriptum eſt:[h] Quod ſi quis dupondium diſtribuit, & tertium ſine parte inſtituit, hic non in alium aſſem, ſed in trientem uẽnit, ut Labeo libro quarto Poſteriorum ſcripſit, nec Ariſto, uel Aulus, utpote probabile notãt. hæc uerba ita in ceteris libris antiquiorib. Noricis

ſunt:

[a] §. quæ omnia. e. l.

[b] l. maximar. C. de exc. mun. lib. 10.

[c] l. medicos. C. de prof. et med. e. lib.

[d] l. un. C. de me. ſacr. ſcri. lib. 12.

[e] l. 2. C. de excuſ. mu.

[f] l. uniuerſi. C. de legatio. lib. 10.

[g] l. ult. C. de pret. pre. ſiue ur. lib. 12.

[h] l. item quod Sabinus. de her. inſt. in fi.

ſunt: niſi quod non Aulus, ſed Paulus habent. in quo etiam Politianus errauit. Ceterũ cum hæc uerba Politianus legiſſet, in libri margine hanc ſententiam ſcripſit: Ariſto & Paulus ſcripta Labeonis notauerunt, proq. probabilib. accipit Vlpianus, quæ ab eis notata non ſunt: In quo uerũ dicebat, excepto quod de Paulo pro Aulo ſcripſimus. Ecce autem Bologninus nõ acutiſſimus ingenio uir, hæc ipſa Politiani uerba Vlpiani eſſe exiſtimans, ineptam quandam ſententiam Pandectar. uerbis commiſcendo confecit. ex quib. Haloander, qui ingenio & diligentia, & bonar. litterarum cognitione optimis quibuſq. comparari poteſt, hanc ſcripturam effecit: ut Labeo libro quarto Poſteriorum ſcripſit. Sed & Ariſto & Paulus ſcripta Labeonis probauerunt, proq. probabilib. accepit Vlpianus; quæ ab eis notata nõ ſunt. Adſcripſitq. his uerbis de ſuo, hæc eſſe Triboniani et ceteror. uerba. Item de ſuo dupondium pro aſſe ſcripſit: ſed neſcio, aſſem ne Iuriſconſultus dupondiũ appellet, an uero duodecim uncias intelligat. Illud quidẽ certe ſine dubio eſt, Haloandrũ, ſi aut Tuſcos libros, aut ſaltem Politiani uidiſſet: neq. hæc, neq. alia ſatis multa, quæ reprehendimus, ſcripturũ fuiſſe. Alterum exemplũ huius rei addi poſſet tertij capitis de legib. quod Budæus recte, Haloander Ludouici peccato mendoſe ſcripſit. Sed hac de re libro quarto tractatum eſt.

l. 3. de legib. ubi Bud.

a ca. 16.

EMENDANDVM APVD POMPOnium, cum de Celſi conſulatu agit, & item: ſcribendumq. eſſe, & iterum. IIII.

MVlta nunc emendationum genera diſcutiamus, & Iuſtiniani ordinem ſecuti, menda multa ab Haloandrinis libris, hi enim minus mendoſi ſunt, auferamus. Apud Pomponium cum de iureconſultorum factionib. & ſucceſſione tractatur, ita ſcriptũ in optimis libris eſt: Caſſio Cælius Sabinus ſucceſſit, qui plurimum tẽporib. Veſpaſiani potuit: Proculo Pegaſus, qui temporib. Veſpaſiani Præfectus urbi fuit: Cælio Sabino Priſcus Iauolenus: Pegaſo Celſus: patri Celſo Celſus filius, & Priſcus Neratius, qui utriq. conſules fuerunt, Celſus quidẽ & iterum: Iauoleno Priſco Aburnus Valens, & Tuſcianus, item Saluius Iulianus. Haloander uero Celſo quidem, & item Iauoleno, ſcripſit. quaſi uero Valens, Tuſcianus, & Iulianus in utraq. Caſſianor. & Proculianor. ſchola profecerint.

b l. 2. in fine. de ori. iur.

*cerint. Namq. ſcire oportet, Ateium Capitonem cum Antiſtio Labeone ueluti factionem quandam habuiſſe. ille nimia ſeruitute conſulatum adeptus eſt, hic nimia libertate eum honorem recuſauit. extat utriuſq. morum elegans deſcriptio apud Tacitum, & diſſenſionis ueſtigium in Capitonis litteris apud Gellium lib. 13. Sed ſectarum occaſio ex ea diuerſitate manauit, quam Pōponius refert. Labeo enim ingenij fiducia multa innouabat, Capito in præceptorum traditionibus perſeuerabat. ab his Caſsianorum, qui etiam Sabiniani appellātur, item Proculianorū controuerſiæ ortæ ſunt. Labeoni enim Nerua pater ſucceſſit, huic filius, & Proculus, qui nomen ceteris dedit: Proculo Pegaſus, Pegaſo Celſus pater, patri filius, & Neratius Priſcus. Ateio autē Capitoni Maſſurius Sabinus ſucceſſit, à quo Sabiniani appellati. huic C. Caſsius Longinus, quod ex Pauli quodam loco conſtat.[a] item Longinus alter. à Caſsio idem Caſsiani dicti, & Caſsiana ſchola à Plinio lib. 7. Epiſtular. huic Cælius Sabinus ſucceſſit, cui Iauolenus Priſcus, Priſco Valens, Tuſcianus, & Iulianus. extant controuerſiarum multa in Digeſtis & Inſtitutionib. ueſtigia: ut de eo quod fit ex aliena materia,[b] an uēditio ſine nummis fieri poſſit,[c] de eo qui certo die nundinar. dare promittit,[d] & de eo qui exceſſit fines mandati:[e] & in hereditatis petitione, de his quæ poſt litem conteſtatam perierunt,[f] atq. alijs.[g] Saluium autem Iulianū Iauoleni diſcipulum fuiſſe, traditum eſt ſub titulo de manumiſſis uindicta.[h] An apud ſe manumittere (inquit Iulianus) poſsit is qui conſilium præbet, ſæpe quæſitum eſt. egò qui *meminiſſem Iauolenum præceptorem meum & in Africa, & in Syria ſeruos ſuos manumiſiſſe, cū conſilium præberet: exemplū eius ſecutus, & in Prætura & Conſulatu meo quoſdam ex ſeruis meis uindicta liberaui, et quibuſdā Prætoribus conſulentib. me, idem ſuaſi. Iauoleniq. partes ſecutū Iulianum apparet ex eo, quod cum ceteris Caſsianis referri ſoleat.[i] Quod uero Pomponius ait, Celſus quidem & iterum, ſignificat Neratium ſemel, hunc iterū Conſulē fuiſſe, extatq. Celſi conſulatus memoria in quadam Diocletiani cōſtitutione:[k] qua dicitur legis Vectibulici poteſtatem ſenatuſconſulto Iuuentino Celſo iterum, et Neratio Marcello cōſulib. ad prouincias porrectam eſſe. Sic enim dicebant in ſecundo conſulatu iterum, in tertio tertium, & poſtea quartum, quintum, ſextum, ſeptimum conſule. Gellius tamen refert, dubitatum eſſe*

a l. qualem. de re eptis.
b l. adeò. §. cum quis.. de adq. rer. dō §. cū ex aliena. inſt. de rer. di.
c l. i. de contr. emp. §. itē pretiū. inſt. de em. & uer.
d l. eum qui certar de uer. ob.
e §. is qui. inſt. de mand. l. 3. & 4. mand.
f l. illud quoq. de her. petitio.
g l. pupillus. de adq. rer. domi. l. 3. C. de poſtu. her. inſt. l. ex facto. Dig. de her. inſt.
h l. an manumittere. de manu. uin.
*quem, Fl.
i l. 1. §. itē adquirimus. § ſeruū. de adq. uel om. poſ. l. 3. in fi. de lib. & poſ.
k l. ult. C. de ſeru. reip. man.

Pompeio tertium conſule, num tertium ſcribendum eßet, an tertio. et ait Ciceronem conſultum rem controuerſam reliquiſſe, & iuſsiſſe, ut quattuor utriuſq. uerbi litteræ tantum ſcriberentur: eum tamen uſum his, quæ dixi, ſcio. eleganter uero Haloander Leonis conſtitutionē

a l. un. C. ut nemo ad ſuum patro. lib. 11. [a] *emendauit, quod dicebatur à conſulatu & iterū Sigiſbuldi: ut à conſulatu Aëtij iterum & Sigiſbuldi ſcribatur. quamuis is notis ſcripſerit Aëtij II. Sic etiā Vlpianus ait,*[b] *Inuenimus reſcriptum ab imperatore noſtro Antonino Auguſto, & Diuo patre eius Mammiæ Maximinæ pridie Idus Apriles Plautiano iterum conſule. Hæc autem uox iterum, ut alio loco Paulus ſcribit*[c]*, duas res ſignificat: alteram, qua demonſtratur tēpus ſecundum, quod græci δεύτερον dicūt: alteram, quæ ad inſequētia quoq. tempora pertinet, quæ græcè dicitur πάλιν. Sic igitur emēdandus, & intelligendus eſt Pōponij locus.*

b l. 2. in fi. ad S. C. Tertyl.

c l. ueluti. de eden.

QVAE SIT INTER EVNVCHOS, *ſpadones, & caſtratos differentia, aduerſus Accurſianos. V.*

d l. 1. de adop.

CAius libro primo Inſtitutionum ſcribit:[d] *Illud utriuſq. adoptionis commune eſt, quod & hi qui generare nō poſſunt, quales ſunt ſpadones, adoptare poßunt. Hæc tantum Florentiæ reperimus, & in priore libro Cai Inſtitutionum titulo de adoptionib. addunt alij ex Iuſtiniani Inſtitutionib.*[e] *Caſtrati autem non poſſunt: quæ uerba delenda in Digeſtis ſunt. Spado adrogādo, ut Modeſtinus ait,*[f] *ſuū heredem ſibi adſciſcere poteſt, nec ei corporale uitium impedimento eſt. Poſſe quoq. poſthumum heredem inſtituere, ut adoptare, et uxorē ducere, caſtratū uero trib. his reb. probiberi, Vlpianus ſcribit.*[g] *Operæ igitur pretium eſt uidere, quæ inter ſpadonem & caſtratum differentia ſit. & Accurſianor. ineptijs neglectis, Theophili definitio probanda eſt, quam Conſtantinus, ut alia non pauca, lib. α. τὸ πρόχειρον refert.*[h] *Eunuchor. inquit, tres ſpecies ſunt: ſpadones, caſtrati, thlibiæ. Spadones ſunt, qui ob morbum, aut frigiditatem liberis operam dare nō poßunt, impedimēto liberati poſſunt. Caſtrati, quib. excecta ea corporis pars eſt. Thlibiæ uero, quib. à matre aut nutrice teſticuli attriti ſunt. Eunuchi generale eſſe nomē exectis & non exectis, ex ſacra Matthei hiſtoria cōſtare poteſt. Chriſtū enim opt. max. his uerbis uſum refert*[i]*: Sunt Eunuchi, qui de matris utero ita nati ſunt: ſunt, qui facti ab hominib. ſunt: ſunt, qui ſeipſos caſtrauerunt propter*

e §. ſed et illud. eo. ubi Theoph.

f l. adrogato. in fine. eo.

g l. ſed eſt queſitū. de lib. & po. l. ſi ſerua in fine. de uer. dot.

h titu. 8.

i Matth. 19. c4. qui ſitit. 33. q. 1.

regnum

regnum cælorum. Sed & uiceſimo primo Apoſtolor. canone, quem Haloander 20. ſcribit, conſtitutum eſt, ut eunuchus ſiue ita natus ſit, ſiue uis ei adhibita fuerit, ſi dignus eſt, fieri pontifex poſſit. & ſi pontificis nomen in græco libro deſit, in Gratiani tamen libro[a] & Cæleſtini Pon. Max. epiſtula[b] reperitur. Cum itaq. Conſtantinus ſcribit,[c] eunuchis licere facere teſtamentum: recte noſtri interpretãtur, caſtratis & non caſtratis licere. in dubitandi autem cauſa falli mihi uidentur. Sed eam ſignificare arbitror Paulum lib. 3. ſententiar. titulo de teſtamentis. Spadones, inquit, eo tẽpore teſtamentũ facere poſſunt, quo pleriq. pubeſcũt, id eſt anno 18. Cũ enim pubertas in marib. ab Iuſtiniano primum definita ſit,[d] numquam puberes eſſe ſpadones uidebãtur. Nec me mouet, quod ab alijs ante Iuſtinianum, 14. anno maiores teſtamentum facere poße dicatur,[e] namq. exiſtimo id in eor. uerbis Tribonianum mutaße, ut alia permulta. Sed & ſi hoc uerum non ſit, tamen illud ipſum dubitationem adferre potuit. Eunuchos uero à cubiculo cuſtodiẽdo dictos, ut Alciatus noſter ait,[f] conſtitutione quadã ſub titulo de præpoſitis ſacri cubiculi, mihi probatur.[g] et Conſtãtini conſtitutione eunuchos facere capitale eſt.[h] Sed ea cõſtitutio abrogatur ab Iuſtiniano Nouella 142. à quo par pœna ei delicto indicitur, cum honor. publicatione: qua conſtitutione arbitror Narſeti ſuo gratificari uoluiſſe. De quo præclarum hodie monumẽtum extat
» *in ponte Salario Romæ, cuius uerba infrà ſcripta ſunt. Imperante*
» *DN. pijßimo ac triumphali ſemper, Iuſtiniano PP. Aug. ann. 39.*
» *Narſes uir glorioſiſſimus, Expræpoſito ſacri Palatij, Excõs. atq.*
» *Patricius, poſt uictoriam Gothicam ipſis eorum regibus celeritate*
» *mirabili conflictu publico ſuperatis, atque poſtratis, libertate urbis*
» *Romæ, ac totius Italiæ reſtituta, pontẽ uiæ Salariæ uſque ad aquã*
» *à nefandißimo Totila tyranno diſtructum, purgato fluminis alueo in*
» *meliorem ſtatum, quàm quondam fuerat, renouauit.* *Quod monumentũ eo libentius ſcripſimus, ut imperij Iuſtiniani tẽpora cognoſcãtur. Expræpoſito autem, Excõſule, et Patricius Narſes dicitur, quod patritia dignitate eßet, præpoſiti & conſulis munere functus, ut antea dictum eſt. Sed ad propoſitum reuertor. Spadonum appellatio non ea ſolum eſt, quam ex Theophilo ſcripſimus, ſed generalis quoq. eſt, qua caſtrati, non caſtrati, thlibiæ & thlaſiæ continentur.[i] Si*
» *ſpadoni mulier nubſerit, diſtinguendum arbitror (inquit Vlpianus)*

a cap. eunuchus. 55. diſti.
b ca. 3. de corp. uitia.
c l. eunuchis. C. qui teſt. fa. poſ. ubi Deci.
d l. ult. C. quando tu. uel cur. eſſe de. & inſtit. quib. mo. tut. fi. in pri.
e l. ſi frater. C. qui teſt. fa. poſ. l. qua ætate. dig. eo.
f Alcia. l. ſpadonum. de uerb. ſign.
g l. 4. de præp. ſac. cub. lib. 12.
h l. 1. C. de eun.
i d. l. ſpadonũ. d. l. ſi ſerua. in fine.

k 2 caſtra-

caſtratus fuerit, nec ne, ut in caſtrato dicas dotem non eſſe: in eo qui « *caſtratus non eſt, quia eſt matrimonium, & dos & dotis actio eſt.* « *Itaq. ſpadonem ab eunucho nihil differre exiſtimemus, ſi generalem hanc appellationem ſequamur. In ſacris libris magnum illum uirum Ioſephum eunucho Pharaonis uenditum legimus.*[a] *70. interpretes eum ſpadonem appellant. Item ut antea rettulimus, Conſtantius eunuchos, Paulus ſpadones teſtamentũ facere poſſe ſcribunt. Speciali autẽ nomine hi qui natura ſpadones ſunt, ſignificantur. quib. enim uis adhibita eſt, caſtrati appellantur. Sic de adoptione dicimus, ſpeciali nomine de eo qui alieni iuris eſt, dici, etſi adrogatio ſpecies adoptionis ſit.*[b] *& cognatos eos appellamus, qui per femineam cognationem nobis coniuncti ſunt, quamuis adgnati cognati ſint.*[c] *Caſtratos autem non dubito exectos eſſe, à caſtrandi uerbo, quo ſæpe iuriſconſulti utuntur. Si puerum quis caſtrauerit, & pretioſiorem fecit, Viuianus* « *ſcribit ceſſare Aquiliam.*[d] *Si mulus caſtratus eſt, neq. morbi, neq. uitij* « *quid habere uidetur, ut Vlpianus ait.*[e] *Cælius quoq. ſcribit, non om-* « *nia animalia caſtrata ob id ipſum uitioſa eſſe, niſi propter ipſam ca-* « *ſtrationẽ facta ſunt imbecilliora. et in reſcripto Hadriani apud eundẽ Vlpianũ,*[f] *ſpadones facere, excidere, & caſtrare, idẽ ſignificãt. Thlibias autẽ non Theophilus ſolum, ſed & Paulus lib. 2. de officio Proconſulis, uſurpat.*[g] *Hi quoq. inquit, qui thlibias faciunt, in eadem cauſa ſunt, qua hi qui caſtrant. ut caſtrati uerbum grandiorib. thlibiæ infantib. exectis conueniat. Pretioſiores autem fieri dicebantur, quòd hi in delicijs haberentur: quamobrem ab Iuſtiniano multo pluris ceteris ſeruis æſtimantur.*[h] *& in uectigalib. reb. ſpadones numerantur.*[i] *faceteq. Terentius ait, Eunuchũ dixti uelle te, quia ſolæ utuntur his reginæ. Ille etiam Accurſianorum error eſt, niſi meus eſt, cum ſpadonem eum etiam eſſe arbitrantur, qui cum uno teſticulo natus eſt. Vlpiani uerba ſunt hæc:*[k] *Spadonem morboſum* « *non eſſe, neque uitioſum, uerius mihi uidetur, ſed ſanum eſſe, ſicuti illum qui unum teſticulum habet, qui etiam generare poteſt.* « *Sic enim ſcribendum eſt, non generare non poſſit. quib. uerbis non dicitur, eum qui eo habitu eſſet naturæ, ſpadonem eſſe, ſed ſpadonem ita ſanum eſſe, atq. eum qui cum uno teſticulo eſſet. de quo alio loco ſcriptum eſt, militare poſſe.*[l] *Mea igitur opinio eſt, cum de eunucho aut ſpadone mentio fit, caſtratos, et nõ caſtratos contineri.*

niſi con

a Gene. 37. ea. ſicut eunuchus. i. q. i.

b l. ij. de adop. §. 1. inſti. eo.

c l. ſunt autem. de leg. tut. l. inter adgnatos. unde legi.

d l. ſi ſeruus. §. etſi. ad L. Aqu.

e l. ædiles aũt. §. ſed enim. de æa. ed.

f l. lege Corneliâ. ad L. Iul. de ui. priua.

g l. hi quoq. e. t.

h l. ult. C. com. de leg. l. 1. C. de com. ſeru. m.

i l. ult. de publi.

k l. Pomponius. in p. de æd. ed.

l l. qui cũ uno. de re mil.

niſi cōtrà in caſtrato eſſe dicatur, aut ex ipſis uerbis appareat, de quo dictum ſit. exempli gratia, ſpadones à tutelis non excuſari conſtitutum eſt:[a] credendum eſt de utroq; genere idem reſponderi. at cum dicitur, ſpadonē adoptare poſſe aut adrogare,[b] aut matrimonium contrahere, non caſtratus intelligendus eſt. Idem eſſe exiſtimo, cum dicitur ſpadonem ſeruum morboſum non eſſe. nam excipitur, niſi ita ſpado eſt, ut tam neceſſaria pars corporis ei penitus abſit.[c] Caſtratos enim morboſos eſſe exiſtimo. alio enim loco ſcribitur: Sunt quædā quæ in hominib. quidem morbum faciunt, in iumentis non adeò, utputa ſi mulus caſtratus eſt.[d] Durior autem eſt caſtratorum condicio propter ſpem, in qua ſpado eſt naturali uitio remoto, ut Theophilus ſcribit, liberos procreandi. Fremant licet noſtri interpretes, & mare cœlo commiſceant: me de ſententia hac non commouebunt.

a l.i.C.de excu. tu.l.ſpadonem. in pri.eo. Dig.
b d.l.2. d.l. adrogato. de adop.
c l.ſin autem. de æd.ed.
d l.ædiles aiūt. §.ſed enim.e.

CETERA QVAE PRIMA PARTE *Noricor. Digeſtor. maximè mendoſa ſunt.* VI.

Nvmquam putaſſem fieri poſſe, ut unius litteræ adiectione, maxima fieret ſententiæ mutatio: niſi ex ea comparatione, quam cū optimis illis libris feci, animaduertiſſem. capite altero De officio Procuratoris Cæſaris uel Rationalis, Cōſulitur Imperatori circumferri, cum Cōſulitur imperator ſcribendum ſit. eius enim capitis „ Florentiæ uerba ſunt hæc: Paulus libro quinto ſententiarum: Quod „ ſi ea bona, ex quib. imperator heres inſtitutus eſt, ſoluēdo non ſint, re„ ſpecta conſulitur imperator. Additur ea ratio, in qua miror ceteros hallucinatos eſſe. Heredis enim inſtituti in adeūdis uel repudiā„ dis huiuſmodi hereditatib. uoluntas exploranda eſt. Quid enim apertius dici poteſt, quàm ut conſulatur imperator, qui inſtitutus eſt? Sub titulo Si quis cautionib. defendēda eſt nobis Florētina ſcriptura.[e] Dixerit aliquis, quò ergo hæc exceptio damnato? Sed reſpondebitur, ſi deiuſſorib. eius eſſe neceſſariam. aut ſi fortè in exiliū ſalua ciuitate abijt, ubi defenſori eius exceptio iſta proderit. Mirātur aliqui exiliū ſalua ciuitate fieri poſſe. ego uero Accurſij interpretationē ſequor, ut deſcribere relegatum uoluerit, qui ſalua ciuitate exul erat. Cicero in oratione pro A. Cecinna, non admititur exulib. ciuitas, ſed ab eis relinquitur, inquit, atq. deponitur. Nam cum ex noſtro iure duarum ciuitatum nemo eſſe poſſit, tum amittitur hæc ciuitas: deniq. cum is qui profugit, receptus eſt in exilium, hoc eſt in aliam ciuitatem.

l.2.de off. proc.caeſ.
e l.ſed et ſi quis in pri. ſi quis cau.

uitatem. Ouidius quoq. cùm ſe relegatũ eſſe diceret, ita ſe uerſib. conſolatur:

Ira quidem moderata tua eſt, uitamq. dediſti:
Nec mihi ius ciuis, nec mihi nomen abeſt.
Nec mea conceſſa eſt alijs fortuna, nec exul
Edicti uerbis nominor ipſe tui.
Arua relegatum iuſſiſti uiſere Ponti,
Et Scythicum profuga findere puppe fretum.

Alio tamen loco exulem ſe, quod notius nomen eſt, appellat:

Vade, libro illi ait, ſed incultus, qualem decet exulis eſſe:
Infelix habitum temporis huius habe.

Paulus quoq. libro 15. ad edictum ſcribit,[a] publicum & capitale iudicium eſſe, ex quo pœna mors aut exilium eſt, hoc eſt aquæ & ignis interdictio. per has enim pœnas eximitur, inquit, caput de ciuitate: nã cetera non exilia, ſed relegationes proprie dicuntur. Hanc rem doctiſſime, ut omnia, præceptor noſter explicat lib. 1. παρέργων.[b] Quod uero dicitur, Quò ergo hæc exceptio dãnato? eleganter dictum eſt, ut apud Ciceronẽ: Martis uero ſignũ, quò mihi pacis auctori? & emendãdũ eſt hoc pacto aliquot iuriſcõſultorũ locis. Vlpianus lib. 39. ad edictum.[c] Cum enim poſſit ſecundum tabulas habere poſſeſſionem, quò bonum eſt ei contra tabulas dari? Idem lib. 40.[d] Quò enim bonum eſt eis fauere, ut partem faciant nihil habituris? Scæuola libro ſingulari quæſtionũ publice tractatar.[e] Si duo rei ſint ſtipulandi, & alter alterum heredem ſcripſit: uidẽdum, an confundatur obligatio. placet non confundi. quò bonum eſt hoc dicere? quod ſi intendat dari ſibi oportere, & cetera. Caius lib. 9. ad edictũ prouinciale:[f] Quò enim bonum eſt expectare condicionem, uel diem? cum in ea cauſa ſit prior iſte debitor, ut omnimodo ipſe debeat ſuſcipere actionem? Hæc omnia ne in Norico quidem lib. recte ſcripta ſunt. Sub titulo De dolo malo, miror 7. capitis[g] initium Haloandrum nulla de cauſa mutaſſe. Itaq. ſcribendum eſt ut Florentiæ, & in Lugdunenſib. antiquiorib. eſt. Hoc enim ſic accipimus, carere dolo emptorem, ut ex empto teneri non poſſit: aut nullam eſſe uenditionem, ſi in hoc ipſo, ut uenderet, circumſcriptus eſt. Et quod minor proponitur, non inducit in integrum reſtitutionem. nam aduerſus manumiſſum nulla in integrum reſtitutio poteſt locum habere. Communis ille error cum multis eſt ſub titulo De receptis:[h] Non cogetur arbiter ſentẽtiam dicere, niſi

pœna

a l. ij. de pub. iud.
b cap. 15.
c l. 3. §. ſi quis ex liberis. de bo. poſ. cõ. tab.
d l. ſi poſt mortem. §. liberi.
e l. ſi duo rei. de ſolu.
f l. aliquando. in fine. ad S. C. Vel.
g l. & eleganter. in prin. de dolo malo.
h l. non diſtinguemus. de receptis.

pœna compromiſſa ſit. eſt enim Florentiæ, Si pœna commiſſa ſit. ut capite 34.[a] Semel commiſſa pœna ſolui compromiſſum, rectius puto dici: Quod ſi compromiſſum ſoluitur, cum arbitro nihil eſt quod agatur. Sub titulo de ſeruitutib. prædior. ruſticor. 31. caput[b] ita Haloander edidit: Tria prædia continua trium dominorum obiecta erant. unius prædij dominus ex ſuo fundo in imum fundum ſeruitutem aquæ quæſierat, & per medium fundum domino concedente in ſuum agrum ducebat. Florentiæ uero eſt: Iulianus libro ſecundo ex Minicio. Tria prædia continua trium dominor. adiecta erant. imi prædij dominus ex ſummo fundo imo fundo ſeruitutem aquæ quæſierat. hoc toti ſententiæ aptum eſt, ut Accurſius intellexit. neque enim is qui ſeruitutem quæſierat, ſummi fundi dominus erat, quem poſtea emiſſe dicitur: ſed imi, in quem ſeruitutem adquiſiuit. Sub titulo Communia prædior. caput 10. ita ſcribendum eſt:[c] Quidquid uenditor ſeruitutis nomine ſibi recipere uult, nominatim recipi oportet. Nam illa generalis receptio, Quibus eſt ſeruitus, utique eſt: ad extraneos pertinet, ipſi nihil proſpicit uenditori ad iura eius conſeruanda. nulla enim habuit: quia nemo ipſe ſibi ſeruitutem debet. Illa uerba Vtique eſt, quæ ſignificant, & ut eſt, minus percepta fecerunt, ut uarijs modis caput hoc ſcriptum ſit. Similis error eſt ca. 1. de minorib. item de aleæ luſu. Vtique quæ ea res erit, animaduertam. ſcribendum enim eſt, Vtiquæque res erit, animaduertam. Librariorum error eſſe uidetur, ut præſentiam pro pœnitentia Haloander ſcriberet, ca. 11. ad extremũ de interrogationib. in iure faciẽdis,[d] in Tuſco libro ita ſcriptum eſt: Celſus ſcribit, licere reſpõſi pœnitere, ſi nulla captio ex eius pœnitẽtia ſit actoris. Sub titulo de reb. creditis,[e] male fiduciariam hereditem in fideicommiſſariam mutauit, & ſi eadem ſignificatio ſit. Sed tamen illud elegantius eſt, & ab Haloandro ſcriptum ſub titulo ad S. C. Trebellianum:[f] qua de re eleganter Budæus & Alciatus noſter ſcripſerunt.[g] capite quinto commodati,[h] ſcribendum eſt: Si me rogaueris, ut ſeruum tibi cum lance cõmodarem, & ſeruus lancem perdiderit, Cartilius ait periculũ ad te reſpicere: nam & lancẽ uideri commodatam. quare culpam in eam quoq. præſtandam. Cartilij nomen numquam editum hoc loco opinor, quoniam Florẽtiæ duo illa uerba (Cartilius ait) ita circũſcripta ſunt, ut ea illic ſolent, quæ

a l. ſi duo. in fi. co.

b l. tria prædia. de ſer. præ. ruſt.

c l. quidquid. com. præ.

l. i. de mino. l. i. de alea luſu.

d l. de ætate. in fi. de interroga.

e l. certi condictio. uer. ſed & fi. de reb. cred.

f l. Seius Saturninus. l. ſi poſtu lance. in fi. ad S. C. Treb.

g Alc. ca. ult. parer. Bud. l. ij. de ori. iur.

h l. ſi ut certo. §. ſi me. cõmo.

repudiantur. repudiata autem eſſe arbitror, quòd numquam in id iureconſulti nomẽ incidiſſent. ego uero id Florentiæ reperi apud Proculum libro 2. Epiſtularum.[a] Fuit enim Proculus ita interrogatus: Cornelius & Mæuius uter eorum uolet heres eſto: uterq. uult: Trebatius neutrum fore heredem, Cartilius utrumq. tu cui adſentiaris? Proculus: Cartilio adſentio. Vulgo tamẽ Carſilius ſcribitur. Culpam uero præſtare, quod Haloander omiſit, eleganter dictum eſt. ut à Cicerone: Perge uero Craſſe, iſtam enim culpam quam uereris, ego præſtabo. Recte autem Alciatus noſter lib. 2. παρέργων ait, apud Scæuolam lib. 5. Digeſtor.[b] ſcriptum eſſe: inſtrumentũ à ſe traditum auctoritatis exhiberet. quamuis in Norico lib. ſit auctionis, in alijs actori. Nam qui uẽdit, auctoritatis nomine tenetur. unde ſi alienam rem mihi tradideris, & ego eam pro derelicto habuero, amiſi auctoritatem, id eſt actionẽ pro euictione, ut Venuleius ſcribit.[c] & hac etiam de cauſa fideiuſſor ob euictionẽ datus, auctor ſecundus ab Vlpiano dicitur:[d] quod Nouella quoq. 4. traditur, etſi barbarus interpres eum confirmatorem appellet.[e] Hoc etiam auctoritatis nomen pro Imperatoris aut Præſidis litteris, in multis conſtitutionib. reperiri ſcio:[f] quod etiam in Theodoſiano codice inueniri, præceptor noſter auctor eſt. Sub titulo Pro ſocio, non recte ſcribitur:[g] diſſolui ſocietatem maxima capitis deminutione. Sed in Etruſco libro eſt: Diſſociamur renuntiatione, morte, capitis minutione, & egeſtate. quod uerſum græcè apud Conſtãtinum reperitur lib. 3. titulo 10. & Caius poſteriore libro Inſtitutionum ſcribit:[h] Diſſoluitur ergo ſocietas aut morte unius ſocij, aut contraria uoluntate, aut capitis deminutione: id eſt ſi unus ex ſocijs, ſicut frequenter ſuprà, inquit, diximus. Quamquam quid opus eſt alienis teſtimonijs? hæc ſunt Vlpiani uerba lib. 31. ad edictum:[i] Siue homines, ſiue res, ſiue uoluntas, ſiue actio interierit, diſtrahi uidetur ſocietas. Intereũt autem homines quidem maxima aut media capitis deminutione, aut morte. Apud eundẽ Vlpianum libro 38. ad Sabinum.[k] ita Florentiæ ſcriptũ eſt: Si auerſione uinum uenit, cuſtodia tantũ præſtanda eſt. Tamen Haloander, non Tantum ſcripſit. Sed diu multumq. dubitaui, quid auerſione uendere aut locare ſignificaret. in eam tandem ueneram opinionem, ut crederem, cum nõ explicaretur res, quæ gerebatur, ſatis, auerſione dici id fieri. Sed communicata cum Lælio noſtro opinione mea, cum nume-

rus,

- a l. Cornelius. de here. inſti.
- b l. ult. de pig. act. Alci. lib. 4. ca. 9. parer.
- c l. ulti. de euic.
- d l. illud. eo.
- e auth. de fidei. §. ſed neq.
- f l. ult. C. de fabri. lib. xi. l. ult. de uende. reb. ciu. l. diligẽter. de aquædu. l. ſi quis auctoritate. de omni agr. de. lib. xij.
- g l. ſocietatem. pro ſocio.
- h titulo de obligatio.
- i l. uerum eſt. in fine. pro ſocio.
- k l. ſi quis uina. §. ſi auerſione. de per. & com. rei uen.

rus, menſura, aut pondus dictum non eſt, aut quid aliud, quod bis ſimile ſit, auerſione locatam aut uenditam rem dici exiſtimo. Labeo libro 1. Pithanon à Paulo epitomator.[a] Si conduxiſti nauem amphorarum duomilium, & ibi amphoras portaſti, pro duob. milibus amphorarum pretium debes. Hæc uerba Labeonis Paulus ita notat: Immo ſi auerſione (inquit) nauis conducta eſt, pro duob. milib. debetur merces: ſi pro numero impoſitar. amphorar. merces conſtituta eſt, contrà ſe habet. Auerſionem numero opponit, ex quo conſtat nauem totam, quæ duum milium amphorar. eſſe dicebatur, conductam, pretio non in ſingulas amphoras conſtituto. Sic Florentinum quoq. interpretor, ca. 36. locati:[b] Opus, quod auerſione locatum eſt, donec adprobetur, conductoris periculū eſt. Quod uero ita conductum ſit, ut in pedes, menſuraſue præſtetur: eatenus cōductoris periculo eſt, quatenus admenſum non ſit. ſi opus faciendum locatur, ſiquidem in pedes ſingulos, aut certos, pretium conſtitutum eſt: antequam admetiatur, quod factum eſt, opificis periculum eſt. ſi uero totum uno pretio conſtet, donec adprobetur. Vlpianus libro 28. ad edictum:[c] Exercitorem autem eum dicimus, ad quem obuentiones & reditus omnes perueniunt: ſiue is dominus nauis ſit, ſiue à domino nauem per auerſionem conduxit, uel ad tempus, uel in perpetuum. Per auerſionem intelligo, ſiue ut ex Labeone & Paulo dictū eſt, ut totam conduxerit, non ut in ſingulas amphoras, aut res importatas mercedem det: ſiue ita, ut domino non ſingulor. dier. aut menſium lucrum ſoluat, ſed certa mercede conſtituta, ad conductorem fructus pertineant, ad nauis dominum merces. Sic Haloander Nouella 64.[d] cum Iuſtinianus de hortulani fraude quereretur, qui hortor. domino, cum alicui de ſuis hortos locat, non diligenter olera æſtimat: at cum redduntur, hortulano diligentiſſime minutiſſima quæq. perſequitur. Haloander inquam, addit de ſuo, celebrare eum ueluti per auerſionem priori caſu æſtimationem.

Auerſione fieri uenditionem exiſtimat Lælius noſter, cuius ſententiam probamus, ca. 35. de contrahenda emptione:[e] In his quæ pondere, numero, menſuráue (inquit Caius) conſtant, ueluti frumento, uino, oleo, argento, modo ea ſeruantur, quæ in ceteris, ut ſimulatq. de pretio conuenerit, uideatur perfecta uenditio: modo ut etiā ſi de pretio cōuenerit, nō tamē aliter uideatur perfecta uenditio,

quàm

[a] l. ult. in fi. de lege Rhodia.
[b] l. opus. locat.
[c] l. i. §. exercito rē. de exer. act.
[d] Noue. de hortula.
[e] l. quod ſepe. §. in his. de cōt. empt.

quàm ſi admenſa, adpenſa, adnumerata'ue ſint. Nam ſi omne uinum, uel oleum, uel frumentum, uel argentum quantumcumque eſſet, uno pretio uenierit, idem iuris eſt, quod in ceteris reb. Hanc eſſe auerſione uenditionem factam exiſtimamus. opponitur enim, quòd ſi uinum ita uenierit, ut in ſingulas amphoras: item oleum, ut in ſingulas metretas: item frumentum, ut in ſingulos modios: item argentum, ut in ſingulas libras certum pretium diceretur. De quib. ait tunc perfici emptionem, cum adnumerata, admenſa, adpenſa'ue ſint. Sed & ſi non in ſingula dicatur, ſed in certum menſurar. numerum, idem dicendum eſt.[a] Imperator quoq. Alexander conſtituit:[b] cum conuenit, ut ſingulæ amphoræ uini certo pretio ueneant, ante quàm tradātur, imperfecta etiam tum uenditione, periculum uini mutati, emptoris, qui moram menſuræ faciendæ non interpoſuit, non fuit. Cum autē uniuerſum, quod in horreis erat poſitum, ueniſſe ſine menſura, et claues emptorib. traditas allegas, poſt perfectam uenditionem, quod uino mutato damnum accidit, ad emptorem pertinet. Hoc ipſum de auerſione dicitur:[c] Res in auerſione empta, ſi non dolo uenditoris factum ſit, ad periculum emptoris pertinebit, etiam ſi res adſignata non ſit. Nam quod de clauib. in Alexandri conſtitutione additur, quoniam ita euenerat, dictum eſt. idq. Accurſio placet. & Vlpianus ſimilem interpretationem ſenatuſconſulti facit ſub titulo de hereditatis petitione.[d] Et hac de cauſa Lælius noſter exiſtimat auerſionem dictam eſſe, quòd periculum auertat emptor aut conductor à uenditore aut domino, idq. in ſe recipiat, etiam ſi uerbis expreſſum non ſit. in quo Accurſius decipitur. Huic nominis rationi, quod nihil melius inuenerim, aſſentior. ſed ſiue hac de cauſa, ſiue alia iuriſconſulti hoc dicendi genere utantur, neq. enim alios uſos arbitror: quid eo ſignificetur, diximus. Et ut ad Vlpianū reuertamur,[e] ita exiſtimamus, Sabini hæc uerba eſſe: Si auerſione uinum uenit, cuſtodia tantum præſtanda eſt. quæ ſententia explicata mihi eſſe uidetur, cum ab eodem Vlpiano dicitur:[f] Et ante menſuram periculo liberatur, ſi non ad menſuram uendidit, ſed forte amphoras, uel etiam ſingula dolia. Amphora autem hoc loco uas ſignificat, ut dolium, non menſuram, ut in alijs.[g] Vlpiani autem uerba eſſe arbitror illa: Ex hoc apparet, ſi non ita uinum uenit, ut deguſtaretur, neq. acorem, neq. mucorem uenditorem præſtare debere, ſed omne periculum ad emptorem pertine-

a e. l. §. ſed et ſi.

b l. ij. C. de peric. & com. rei uen.

c l. qui officij. de cont. emp.

d l. item ueniunt. §. ait ſenatus. de her. pet.

e d. l. ſi quis uina. §. ſi auerſione. de per. & co.

f l. i. §. ſed & cuſtodiam. co.

g Vide libr. ij. ca. ult.

tine-

tinere. Vt enim libro primo ſcripſimus, Vlpiani ad Sabinum li-
bri, è quib. hæc ſumpta ſunt, interpretationes Sabinianor. libror.
eſſe uidentur. ſic etiam caput primum de periculo quod ex eodem li- l. i. in pri. eo.
» *bro eſt, interpretamur, ut prima uerba Sabini ſint: Si uinum uen-*
» *ditum acuerit, uel quid aliud uitij ſuſtinuerit, emptoris erit dãnum.*
» *Vlpiani uero hæc: Sed ſi uenditor ſe periculo ſubiecit, & cetera.*
quib. excipit, ut opinor, è Sabini ſententia eos caſus. Sed & hoc lo-
» *co, quo de agimus, Sabini eſſe exiſtimo, quæ ſequuntur:[a] Vino autem* a d. l. ſi quis ui-
» *per auerſionem uendito, finis cuſtodiæ eſt auehendi tempus. Vlpi-* na. in fine.
ani cetera. Itaq. arbitror ea uerba, Ex hoc apparet, addidiſſe,
ut oſtenderet iniquitatem Sabini ſententiæ, ſi tam latè paterent eius
uerba. Ipſum uero cenſuiſſe opinor, etiam ſi auerſione uinum uenierit,
antequam deguſtetur, uenditoris periculum eſſe. Hæc tamen opinio
non ſatis certa eſt: ſed hoc mihi probabile, in tantis Accurſianor.
tenebris eſſe uidebatur. Africani quoq. uerba neſcio an hanc inter-
pretationem accipiant ca. 35. locati.[b] ut auerſione locatam inſulam b l. & hæc. lo- cati.
intelligamus, cum non in ſingulos habitationis dies: an ut non in ſingu
la cænacula domus locata ſit. Illud certum eſt, oneris auerſi actionem
[c] nihil cum his reb. commune habere. eſt enim ſurripere, auertere rem, c l. in naue. eo.
aut ea abuti. Vlpianus lib. 29. ad edictum:[d] Sed & ſi mercem perire d l. illud. § ſed
» *paſſus eſt, aut eam auertit, aut uilioris data opera diſtraxit, uel ſi ab* etſi. de trib. act.
emptorib. pretium non exegerit: dicendum erit, teneri eum tributo-
ria, ſi dolus interuenit. quæ uerba non rectè Haloander ſcripſit. Ita
etiam intelligenda eſt 5. conſtitutio ſub titulo de nauicularijs,[e] quam e l. qui fiſcales. C. de nauic. lib. 11.
Accurſius ad auerſionẽ quoq. pertinere poſſe putat: quod ipſe pro-
bare non poſſum. Ceterum quod in Norico libro ſcribendum eſſe di-
cimus Tantum, non tamen: contrà in multis libris fiat, oportet, ſub ti
tulo ſi quis ius dicenti non obtemperauerit.[f] Florentiæ enim eſt, ut in f l. un. ſi quis ius di. non ob.
» *Norico libro: Omnib. magiſtratib. non tamen duumuiris, ſecundum*
ius poteſtatis ſuæ, conceſſum eſt iuriſdictionem ſuam defendere pœ-
nali iudicio. Scribunt alij, uel Accurſio teſte, non tantum duumuiris.
Sed cum hi municipales magiſtratus ſint,[g] neq. iudicationem habeãt, g l. dies. §. ſi for te. de da. inf.
multã indicere nõ poſſunt.[h] Sed hæc alij accuratius. Facile aũt in his h l. 2. in fine de
erratur ob librarior. notas, quas iure Iuſtinianus trib. cõſtitutio- iud l. aliud. in
nib. perſequitur. Hæc in trib. Digeſtor. partib. emendanda eſſe fi. de uer. ſig.
potiſſimum cenſemus.

Quæ

QVAE SECVNDA PARTE DIGEſtor. Noricor. qua quarta & quinta Iuſtiniani Pandectar. pars continetur, emendanda ſunt. VII.

ERronem ita definit Labeo, puſillum fugitiuum eſſe, & ex diuer «
ſo fugitiuum magnum erronem eſſe: ſed proprie erronem ſic (in- «
quit Vlpianus)[a] definimus, qui non quidem fugit, ſed frequenter ſine «
cauſa uagatur, & temporib. in res nugatorias conſumptis ſerius do- «
mum redit. fugitiuo & erroni ſimiles ſunt emanſores, & deſertores «
milites. Eſt enim emanſor, qui diu uagatus ad caſtra regreditur: de- «
ſertor eſt, qui per prolixum tempus uagatus reducitur.[b] ideoq. Me-
nander ait,[c] leuius delictũ emãſionis habetur, ut erronis in ſeruis: de-
ſertionis grauius, ut in fugitiuis. Eſt tamen in erronis nomine aliquot
locis erratum in Norico quoq. libro. quamquã ne ſuperiora quidem
recte ſcripta ſunt. Vlpianus ſcribit.[d] Hoc autem, quod deterior fa- «
ctus eſt ſeruus, non ſolum ad corpus, ſed etiam ad animi uitia referẽ- «
dum eſt. utputa, ſi imitatione conſeruorum apud emptorẽ talis factus «
eſt, aleator forte, uel uinarius, uel erro euaſit. erroneũ alij ſcribunt. «
Idem Vlpianus alio loco ait.[e] Is quoq. deteriorem facit, qui ſeruo «
perſuadet, ut iniuriam faceret, uel furtum, uel fugeret, uel alienũ ſer- «
uum ut ſollicitaret, uel ut peculium intricaret, aut amator exiſteret,
uel erro, uel malis artib. eſſet deditus, uel in ſpectaculis nimius, uel «
ſeditioſus. In alijs libris ſcriptum eſt, uel errori. In Baſilienſi autem
ſolo erratũ eſt ca.4. de ædilicio edicto.[f] ſic enim ſcribitur: & ideo no
minatim de erroreet fugitiuo excipitur. ſcribendũ eſt, de errone. Idẽ
error eſt in Tuſco lib. ca.32. de euictionib.[g] Cũ quis ſtipulatur fugi- «
tiuum non eſſe, errorem nõ eſſe, & c. quæ ex edicto ædilium curulium «
promittuntur. & erronem ſcribendum eſſe, nemo non uidet. In una e-
tiam littera erratum eſt in alio nomine ſub eodem titulo.[h] Si ideo, in- «
quit Vlpianus, contra emptorem iudicatum eſt, quod defuit: non cõ- «
mittitur ſtipulatio. magis enim propter abſentiam uictus uidetur,
quàm quod malã cauſam habuit. Vulgo uero, euictus uidetur, ſcribi
tur. Sub titulo de pactis dotalib. ca.26.[i] ſcribatur: Conuenit, ut mu- «
lier uiri ſumptib. quoquo iret, ueheretur. atq. ideo mulier pactum ad «
litteras uiri ſecuta, prouinciam, in qua centyrio merebat, petit. Cen
tyrio pro Centurione hic Florentiæ eſt, & ſub titulo de uulgari,[k] ut
apud ueteres Sylla & Sulla. Illa uero uerba, Quoquò iret uehere-

tur,

a l. quid ſit fugitiuus. §. errone. de æd. ed.
b l. deſertorem. §. emanſor. de re mili.
c l. qui cũ uno. §. edicta. eo.
d l. ædiles etiã. §. Pedius. de æd. ed.
e l. i. in fine. de ſeruo corr.
f l. ob quæ uitia. de æd. ed.
g l. quia dicitur. de euic.
h l. ſi ideo. eo.
i l. inter ſocerũ. §. conuenit. de pac. dot.
k l. centurio. de uulg.

tur, multis modis ſcripta ſunt.neq.enim intelligebant conueniſſe, ut quoquò iret, ſumptibus uiri ueheretur.hoc eſt, ſiue in prouinciam, ſiue Romam, ſiue aliò iret, itineris ſumptus maritus impenderet. Merebat quoq. ſcribendum eſt, non morabatur.nã milites ſtipendia merere dicuntur, dum militant.[a] Idem uerbum mẽdoſe ſcriptũ eſt capite tertio de donationib.inter uirum.[b] Sic enim Florentiæ eſt: Si ſenatoris filia libertino contra ſenatuſconſultum nupſerit, uel prouincialis mulier ei qui ibi meret, contra mandata, ualebit donatio, quia nuptiæ non ſunt. Mandatis autem milites prohibebantur in ea prouincia, in qua ſtipẽdia mererent, uxorẽ ducere.[c] Ad Centurionẽ reuertamur, quem Accurſius maritum eſſe non putat: ſed non minus fallitur, quàm cum uerbũ Petit non ad prouinciam, ſed ad principem refert, cuius hic mentio nulla. Meret itaq. utroq. loco ſcribendum eſt, non moretur, aut maneret, ut alij ſcribunt. Non minus eleganter emendandum eſt caput 2. Soluto matrimonio, in quo in Noricis, ut opinor, ſolis libris ſcribitur:[d] Ceterum ſi pater ſolus iuſſit, dotis actio filiæ non erit adẽpta, quãdocumq. ſui iuris filia fuerit facta. Sed Florẽtiæ quandoque eſt, non quandocumq. ut etiam ca. 6.[e] Hi reſtituendi ſunt quandoq. diuortio facto. recte autem utroq. loco Accurſius quandocumq. interpretatur. Itẽ cap. 6. de tributoria.[f] Non enim hæc actio (inquit Paulus) ſicut de peculio, occupantis meliorẽ cauſam facit: ſed æqualem condicionem quandoque agentium. in quo etiam Haloãder ſolus Quandocumq. ſcripſit. In omnib. libris mendoſum eſt primum caput ſub titulo De adſignãdis libertis. Florẽtiæ recte hoc pacto: Vlpianus libro quartodecimo ad Sabinũ. Senatuſconſulto, quod factũ eſt Claudianis temporib. Velleo Ruſo, & Hoſterio Scapula conſulib. de adſignandis libertis in hæc uerba cauetur. Si quis duos pluresúe liberos iuſtis nuptijs quæſitos in poteſtate haberet, de liberto libertáue ſua ſignificaſſet, cuius ex liberis ſuis eum libertũ, eamúe libertam eſſe uellet: is, eáue, quandoque is qui eum eamúe manumiſit inter uiuos, uel teſtamento, in ciuitate eſſe deſiſſet, ſolus ei patronus, ſoláue patrona eſſet. Vulgo in conſulum nomine non hic ſolum, ſed & lib. 3. Inſtitutionum[g] erratũ eſt. Et pro quandoq. alij quando, alij cum ſcribũt. In eodem lib. Inſtitutionum ſub titulo Quib. modis re contrahitur obligatio[h], ita ſcribendũ eſt, ut in duob. libris in Albornotiana noſtra bibliotheca habetur: Quas res aut numerando, aut

a l. miles. in pri. l. item miles. de re iud.

b l. 3. §. i. de donat. inter uir. et uxo.

c l. præfectus. l. eos. de ritu nu.

d l. 2. §. i. ſolut. mat.

e l. ſi ante. co.

f l. non enim. de trib. act.

l. i. in pri. de adſ. lib.

g inſt. eo. in fi.

h inſt. qui. mod. re cont. ob. in pri.

metiendo, aut adpendendo in hoc damus, ut accipiẽtium fiant, & quandoque nobis non eædem res, ſed aliæ eiuſdem naturæ & qualitatis reddantur. Inde etiam mutuum appellatum eſt: hoc eſt, quandocumq. reddenda eſt, ita reddatur. Sic apud Caium ſcribitur:[a] Quia in hoc dantur, ut eas maritus ad arbitrium ſuum diſtrahat, & quandoq. ſoluto matrimonio eiuſdem generis & qualitatis reſtituat, uel ipſe, uel heres eius. & alio loco:[b] Si uini, olei, frumenti, uſusfructus legatus erit, proprietas ad legatarium trãsferri debet: & ab eo cautio deſideranda eſt, ut quandoque is mortuus, aut capite deminutus ſit, eiuſdem qualitatis res reſtituatur. quo etiam loco quidã quandocumq. Haloãder, quandoq. cum is, ſcripſit. Sed ille Inſtitutionum locus huius nominis ignoratione multor. manus paſſus eſt. cum enim multi quandoq. aliquando interpretarentur, maluerunt quoniam ſcribere: & redduntur, non reddantur. ijdem non recte ſepararunt eam ſententiam.[c] Alij recte quidem ſcribunt, quandoq. ſed non recte aliquo tempore illic atq. ſuperiorib. locis interpretantur.[d] Noſtra ſcriptura & interpretatio confirmari poteſt Caij uerbis lib. 2. Aureor.[e] Quas res, inquit, in hoc damus, ut fiant accipientis, poſtea alias recepturi eiuſdem generis et qualitatis. & libro poſteriore Inſtitutionũ, titulo de Obligationib. Quæ omnia numerando, aut penſando, aut metiendo, ad hoc damus, ut eor. fiant qui ea accipiunt, & ad nos ſtatuto tẽpore non ipſæ res, ſed aliæ eius naturæ, quales datæ ſunt, atq. ipſius ponderis numeratæ, uel menſuratæ reddantur. Propter quod mutuum appellatum eſt, quaſi à me tibi ita datum ſit, ut ex meo tuum fieret. Eſt autem ille Inſtitutionum locus ex his duob. Caij acceptus, ut alia permulta.[f] Adde Pauli uerba lib. 28. ad edictum:[g] Mutuum damus, recepturi nõ eandem ſpeciem, quam dedimus, alioquin commodatum erit, aut depoſitum, ſed idem genus. Vt uero quandoq. pro quandocumq. accipiatur, à grammaticis ueterib. obſeruatum eſt,[h] & nuper à Victorio erudito uiro traditũ, quibuſdam placere Horatianum carmen ita interpretari,

Indignor quandoque bonus dormitat Homerus.

Sed & Haloander multa Digeſtor. loca recte ſcripſit.[i] Vbique etiam pro ubicunq. à Iauoleno uſurpatur.[k] In lege (inquit) fundi uendundi lapidicinæ in eo fundo ubique eſſent, exceptæ erãt, et cetera. et ſi hoc quoq. loco mendũ in omnib. libris ſit. Sub eodẽ titulo ſoluto ma-

trimonio

a l. res in dotẽ. de iure dot.

b l. ſi uini de uſuf. ear. rer.

c Halo. in inſti. Alci. l. ij. ſi cert. peta.

d Deci. d. l. 2.

e l. i. in pri. de obli. & actio.

f §. quas ex omnib. in proœ. inſtit.

g d. l. 2. de reb. cre.

h Priſc. li. 17.

i l. neq. leges. l. ideo. de legi. l. ſi adrogator. de ado. l. 1. l. 3. qđ quiſq. iur. l. nõ idcirco. de iud. l. 2. de her. uel ac. uen. l. ſi & per emptorem. de actio. empti. ſi ſocer. ſol. mat. l. ſi mulier. de iure do. l. i. de aqua cotti. l. tutor. §. ſi deponi. de admi. tut.

k l. in lege. de con. emp.

» trimonio,7.capite[a] ſcribẽdum eſt: Puto autem, ſi arbores cæduæ fue
» runt, uel gremiales, dici oportet in fructu cedere. Nam Vlpianus
» quoq. ita ſcripſit,[b] nec ſarmenta ligni appellatione contineri: ſed ſi uo
» luntas non refragatur, & uirgulæ, & gremia, & ſarmenta, & ſupe
» ramenta materiarum, & uitium ſtirpes atq. radices continebuntur.
Vterq. locus mendoſus in omnib. libris habetur, in Norico tamen mi
nus male, cremia & cremiales, quàm in ceteris germina, & germina
les: quamuis Accurſius ueram quoq. ſcripturam referat. Quid uero
hoc uerbum ſignificet, ex his Columellæ uerbis, quæ lib. 12. de Re ru
ſtica ſcripſit, cognoſcemus: Muſtum, inquit, in uaſa defrutaria de-
feremus, leuiq. primum igne ex tenuib. admodum lignis, quæ gremia
ruſtici appellant, fornacem incendemus, ut ex commodo muſtum fer-
ueat. Ita intelligendum eſt illud Dauidis carmen,[c] Et oſſa mea ſicut
gremium aruerunt. Cuius nominis rationem in quadam Politiani ad
Bologninum epiſtula legi, à Græcis iuriſconſultis tradi: ut quòd gre
mio ruſtici ad comburendum ea ferant, gremia, gremialeſq. arbores
dicantur. At illi, qui cremia ſcribunt, à cremando deducere uiden-
tur, quod mihi magis probatur. & ſi Florentinam ſcripturam ſequen
dam putem, à Græcis id φρύγιον dicitur. Sed reliqua uideamus. Sub
eodem titulo, cum de ſæuitia uiri in dotales ſeruos Vlpianus tractat,
» ita ſcribit.[d] & ſi quidem tantum in ſeruos uxoris ſæuus fuit, conſtat
» eum teneri hoc nomine: ſi uero & in ſuos eſt natura talis, adhuc di-
» cendum eſt immoderatam eius ſæuitiam hoc iudicio coërcendam. A-
» lij naturalis, pro natura talis, neſcio qua ratione ſcripſerunt: Haloã
der, licet natura. uerba Vlpiani apertiſſima ſunt. Sub titulo de ad-
miniſtratione et periculo tutorum apud Tryphoninum,[e] non dempta
actio, neq. exactio, ſed deprecatio ſcribi debet. Sic enim Florentiæ
» eſt: Non eſt propterea ceteris pœnæ deprecatio, quod ab uno iam
» exacta eſt. Idẽ alio loco ait:[f] Vtique nulla deprecatio adulterij pœ
» næ eſt, ſi ſe minor annis adulterum fateatur. Et alijs locis alij iure-
» conſulti hoc uerbo, quod rhetorum eſt, utũtur.[g] Cicero deprecationẽ
ita definit: Deprecatio eſt, in qua non defenſio facti, ſed ignoſcendi
poſtulatio continetur. Illud deinde miror, cur Haloander hæc uer-
ba mutauerit apud Vlpianum lib. 1. ad Sabinum:[h] Ne furioſus qui-
» dem teſtis adhiberi poteſt, cum compos mentis non ſit. Sed ſi habet in-
» termiſſionem, eo tempore adhiberi poteſt teſtamentum quoq. quod

a l. fructus eos. §. ſi fundũ. sol. mat.
b l. ligni. §. lignis. de legs. 3.
c Pſal. 102.
d l. ſi conſtãte. §. ſi maritus. sol. mat.
e l. tres tutores. in pri. de admi. tut.
f l. auxilium. §. ſed ut. de mino.
g l. quid ſit fugitiuus. §. idem Viuian. de æd. ed. l. ij. de his qui ſui.
h l. qui teſtamento. §. quæ autẽ. qui teſt. fa. po.

ante furorem conſummauit, ualebit, & bonorum poſſeſſio ex eo teſtamento competit. teſtimonium enim pro teſtamento, in Norico legitur: in alijs recte eſt. Apud Africanum quoq.[a] non recte ſcripſit, Titius & Mæuius ſubſtitutus ſit, quod etiam Accurſio diſplicet: ſed ſcribendũ eſt, Titio Mæuius ſubſtitutus ſit. Capite quoq. 7. de teſtamento militis[b] de ſuo ſcripſit, Vel cum prægnantẽ ſcierit. pro quibus Florentiæ eſt, uel non fuit prægnas. ſic enim ſemper ferè ſcribitur, non prægnans. Caput 23. uel ut Florentiæ eſt, 22. de auro argento & ceteris legatis,[c] ita illic ſcribitur: Vlpianus libro uiceſimo ſecundo ad Sabinum. Veſtimentum id eſt, quod detextum eſt, & ſi defectũ non ſit, id eſt, ſi ſit conſummatũ. quod in tela eſt nondum pertextũ, uel detextũ, contextũ appellatur. Quiſquis igitur ueſtẽ legauerit, neque ſtamen, neq. ſubtegmen legato continebitur. Hæc ita, ex ceptis interpunctionib. Florentiæ. Videtur Vlpianus his uerbis nullam differentiam inter detextum & pertextum conſtituere. Nam ut idem alio loco ait, præpoſitio De auget in depoſito.[d] erit itaq. utrumq. conſummatum, quod ad textrinam attinet, etſi nondum defectum: quod neſcio ad textorem, an ad ſarcinatorem pertineat. contextum uero, quod nondum pertextum eſt, ſed potius ſtamen & ſubtegmen, quæ telæ initia ſunt. Veſte itaq. aut ueſtimẽto, nihil enim intereſt,[e] legatis, nondum conſummata non continetur: pertexta, etiam ſi defecta non ſit, aut à textore è filis quib. tenetur, aut ab alio poſtea in ueſtis uſum conciſa & conſuta, ueſtis appellatione continetur. Ego uero aliquando exiſtimaui, ueſtimentum ab Iuſtiniano appellari, quod nondum detextum eſt, lib. 2. Inſtitutionum.[f] cum de eo tractat, qui alienam purpuram ueſtimento ſuo intexuit, & prætextam ſibi faciendam curauit. nunc uero eam opinionem neq. ſatis probare, neq. improbare poſſum. Venio nunc ad Modeſtini ſub titulo de liberatione legata,[g] reſponſum. & illa uerba, Cauſa perlata Modeſtinus reſpondit, maximum mẽdum habere in omnib. libris deprehendimus. Refertur enim illic teſtamenti pars, qua hæc uerba ſcripta fuerant: Et abſoluo ei, et libero ex pignoribus eius domum et poſſeſſionẽ Caperlatam. Id enim nomen poſſeſſionis erat, uel Accurſio teſte. ſed ex Caperlata Camperlatã fecerunt librarij: unde notis uſi, Cauſa perlata. Doctiſſimum. quoq. quendam uirum eſſe audio, qui Cum prolatis ſcribat, Plautino uerſu in Captiuis motus:

Vbi

a l. ſi poſthumus. §. quod uulgo. de lib. et poſthu.

b l. qui iure. de teſt. milit.

c l ueſtimentũ. de auro arg. le.

d l. i. de poſ.

e l. ueſtis. l. inter ueſtem. de auro arg. leg.

f §. ſi tamen. de rer. diu. in inſt.

g l. Aurelio. in pri. de lib. leg.

Vbires prolatæ ſunt, cum rus homines eunt.

*Sed hæc ut ingenioſa emendatio eſt, ſic etiam à Modeſtino aliena.
Apud Pomponium lib. 11. Epiſtular.[a] expreſſum pro expenſo Halo
,, ander non recte edidit: eſt enim Florentiæ: Vt neq. ſubtraxerit quid
,, ex his quæ acceperit, neq. expenſum rationib. præſcripſerat, quod
nõ dederat. Præſcripſerit tamẽ ſcribendũ arbitror. Apud Marci
anum,[b] nominib. non hominib. ſcribatur in omnib. libris oportet. Vt
,, idoneis (inquit.) nominib. collocetur pecunia, ad curã ſuam reuoca-
,, turum præſidem prouinciæ. Capite uero 37. ad S. C. Trebellianũ,[c]
ex unius litteræ in Florentino libro errore duorum uerbor. mendum
,, ad omnes libros peruenit. Sic igitur Florentiæ eſt: Nec ſe quidem
,, auctore pupillum reſtituere potuiſſe hereditatem; Diuus Seuerus in
,, perſonam Arri Honorati pupilli decreuit, qui Aprio Antonino
,, patruo & tutori ſuo reſtituerat. Sciendum eſt, Florentiæ omnia uer
,, ba eſſe coniuncta, paribuſq. litteris omnia conſcripta, exceptis ſingu
lorum capitum initijs. Vnde mirandum non eſt; ſi una littera addita,
Quia prior, pro Qui Aprio, ſcripſerunt: ex quo Haloãder, qui
Prior fecit. Nos qui Arrio ſcribendũ eſſe cẽſemus, nomẽ pupilli ſe-
cuti, et erroris librarij uſum, nõ multũ ab huius capitis ſentẽtia diſceſ
ſerimus: neq. à noſtro emẽdãdi inſtituto, ſi ſub titulo de auctoritate tu-
torũ mendũ indicauerimus, quod facilẽ cognitu ſentẽtiã occultat, lib.
primo Inſtitutionum.[d] Negat Iuſtinianus pupillũ hereditatem adi-
re, bonor. poſſeſſionem petere, fideicommiſſum hereditatis ſuſcipere
poſſe, quamuis lucroſa ſit, nec ullum damnũ habeat, ſine tutoris aucto
ritate. Vulgo uero, ne ullum damnũ habeat, ſcribunt, aduerſus Impe
ratoris ſententiã. Hoc ita emendare audeo, auctoritate Theophili
ductus, et duor. libror. Albornotianæ noſtræ bibliothecæ. Arri aũt
Honorati, nõ Arrij ſupra ſcripſimus, Tuſcos lib. imitati, utueterẽ
uſum traderemus, qui alterum Inſtitutionũ locum declarare poterit.
Itẽ caput 9. De liberis & poſthumis,[e] in quo ita ſcribitur: Rũpit e-
,, nim his caſib. nepos teſtamentũ, quod moriente auo fili ius pepende-
,, rit, non abſciſſũ, ut ſuperiore caſu fuerit. licet Alciatus noſter lib. 1.
Prætermiſſor. atq. alij omnes multo aliter ſcribant. Nam ut poëtæ
teſtes eſſe poſſunt, non ſemper ueteres Arrij, Tullij, Seruij ſcribe
bant, ſed Serui, Tulli, Arri crebrò.*

Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculi. Item

a l. qui ſub condicione. de con. & de.

b l. diui. ad L. Falc.

c l. reſtituta. in p. ad S. C. Treb.

d §. i. inſt. de auctor. tuto.

e l. ſi quis poſthumus. de lib. et poſt.

Pauperis et tuguri congeſtũ ceſpite culmẽ. Itaq. quod ſub titulo de libertinis in Inſtitutionib. dicitur,[a] Omnes libertos nullo nec ætatis manumiſſi, nec domini manumiſſoris, nec in manumiſſionis modo diſcrimine habito, ciuitate Romana decorauimus: domini diſcrimẽ pro dominij intelligendum eſt, non ætatis domini. Nam, ut Theophilus tradit, neceſſe erat ex iure Quiritium dominum eſſe ſerui, qui manumiſſione uellet eum in ciuitatem Romanam uenire: neq. ſatis erat eum in bonis eſſe. Namq. ait alterum naturæ ius eſſe, alterum ciuitatis: eum uero qui utroq. iure dominus eſſet, pleno iure dominum eſſe. Ex quib. uerbis cõſtitutio ſingularis intelligitur ſub titulo De nudo iure Quiritium tollendo:[b] & illa ueterum uindicandi formula, Hũc ego hominem ex iure Quiritium meum eſſe aio: item quæ de pleno iure dominis, multis Digeſtor. locis dicuntur. unum, exempli cauſa, ad dã, quod Theophili ſentẽtiã confirmet. Caius libro primo de manumiſſionib. ſcribit,[c] Generaliter pignori datus ſeruus, ſine dubio pleno iure debitoris eſt, & iuſtam libertatem ab eo conſequi poteſt. & poſtea: Sub condicione ſeruus legatus, pendente cõdicione pleno iure heredis eſt, ſed nullam libertatem ab eo conſequi poteſt, ne legatario iniuria fieret. Iuſtã libertatem interpretor ciuitatis Romanæ: nullam autem, neq. Latinam, neq. Romanã, neq. dediticiam. Si quis uero diceret unam litteram in Inſtitutionum libro deeſſe, & dominij malit, quàm domini ſcribere, me facile non repugnante faceret. Sed quoniam Inſtitutionum ac Theophili mentio facta eſt, & ſecundam Noricor. libror. partem peregimus: in duob. Theophili locis noſtri laboris requiem nonnullam quæramus.

a §. ult. inſt. de libertinis. ubi Theop.

b l. un. C. de nudo iure Qui. toll. l. un. C. de uſuc. transf.

c l. generaliter. qui & à quib.

THEOPHILI IN SERVOR. NOminib. & in prænominis interpretatione erratum, & ea de re multa. VIII.

THeophilus antiquus ſatis iureconſultus, Iuſtiniani Inſtitutiones græce uertit, addiditq. quaſdã doctas ſane antiquitatis interpretationes, quo libro nullus extat ad eos Iuſtiniani libros intelligendos aptior. Sed ut in omnib. reb. euenit, in quib. nihil ita perfectum eſt, ut quod ille ait, omni ex parte beatum dici poſſit: ita in his græcis interpretib. antiquitatis Romanæ peritia maior nonnumquam deſideratur. Refertur ab Iuſtiniano Diui Marci reſcriptum ad Pompilium Rufum libro 3. Inſtitutionum,[d] quo dicitur petiſſe Rufum, ut bona Ver-

d inſt. de eo cui libe. cau. bo. ad.

na Verginij Valentis, cui nemo ſucceſſor erat, libertatũ conſeruandar. cauſa ei addiceretur. Theophilus exiſtimat, Pompiliũ Rufum ſeruum libertatem Valentis teſtamento conſequi potuiſſe. ego uero didici ex Diocletiani conſtitutione,[a] quam eleganter Alciatus noſter interpretatur,[b] liberum hominem fuiſſe. Cum enim nomini cognomen, quo liberi dumtaxat utuntur, additum ſit, eum liberum eſſe neceſſe eſt. Itaq. aut creditorem, aut alium quemcumq. interpretari poſſumus: quippe cũ in ea cõſtitutione, quam hac de re Iuſtinianus tulit,[c] eadem Marci conſtitutio referatur, qua cuilibet extraneo id petere permiſſum eſſe dicitur. Ignoraſſe autem hoc Theophilum, facile credendum eſt, cum in prænominis & cognominis interpretatione maxime fallatur ſub titulo de legatis.[d] Cum enim recte ſcripſiſſet nomen eſſe ueluti Titius: cognomen, quod nomini coniungeretur, ut Pius, aut Superbus: addit, prænomen χρηματισμὸν dici poſſe, quod multi appellatiuum dicunt, ut Aeacidem, aut ſi quod aliud nomen addas, quo alicuius beneficij memoriam conſerues. Melius id Alciatus noſter,[e] & Viglius[f] interpretati ſunt: ex quor. libris nos, et ueterum ſcriptorum obſeruatione, quid his de reb. ſentiamus, plurib. uerbis ſcribemus. Nominis appellatio, cum de hominis nomine (qua de re agimus) mentio fit, generalis eſt, & prænomen, familiæ nomen, ac cognomen ſignificat. quod uel ex eo cognoſci poteſt, quod ſub titulo De mutatione nominis, his uerbis cõſtitutio Diocletiani ſcripta ſit:[g] Si cut initio nominis, cognominis, prænominis recognoſcendi ſingulos impoſitio priuatis libera eſt: ita horum mutatio innocentib. periculoſa non eſt. Mutare itaq. nomen, uel cognomen, uel prænomen ſine aliqua fraude licito iure, ſi liber es, minime prohiberis. Si liber es, addidit, non quód ſerui his trib. nominib. uterentur, ſed quód liberum non eſſet ſeruo ſuum nomẽ mutare, domino ſerui eſſet. ab hac generali appellatione exheredatio nominatim facta dicitur, cum ſufficiat nomen, prænomen, aut cognomen dicere, ut Vlpianus ſcribit.[h] Sed & Cicero in oratione pro Murena, ueteres iuriſperitos irridens, Vt quia (inquit) in alicuius libris exempli cauſa id nomẽ inuenerant, putarunt omnes mulieres, quæ coëmptionem facerent, Caias uocari. quem locum recte Viglius ad Caiam Cæciliam, quæ eadẽ Tanaquil dicta eſt, pertinere arbitratur. Illic igitur prænomen, dictum nomen eſt: at pro Cecinna, cognomen. Sextus, inquit, Clodius,

cui no-

a l. cum precũ. C. de lib. cau.
b Alc. lib. 5. ca. 5. parado.
c l. ult. C. de teſta. manu.
d Theoph. §. ſi quis in nomine. de lega.
e Alcia. lib. 4. diſpun. ca. i.
f Vigl. §. i. de exher. liber.
g l. un. C. de muta. nom.
h l. i. de lib. & poſthu.

cui nomen eſt Phormio, nec minus niger, nec minus confidens, quàm ille Terentianus eſt Phormio. Eſt etiam ſpecialis quædam nominis ſignificatio, quã eleganter Alciatus noſter perſequitur, cùm familiæ tantũ nomẽ ſignificat. Animaduertiq. hæc magna ex parte apud ueteres in eas litteras deſinere, in quas hæc Tullius, Iulius, Põponius, Pompeius, Mucius. Quamobrẽ fœminæ ab his Tullia, Iulia, Põponia, Pompeia, Mucia. Item leges ab his latæ idem nomen conſequebãtur. Hinc Aquilia ab Aquilio tribuno plebis rogata,[a] Falcidia à Falcidio,[b] Iulia quoq. de adulterijs coërcendis ab Auguſto lata eſſe dicitur.[c] Cuius nominis rationem Accurſiani inuenire nequeunt. quæ expedita ſatis erit, ſi noueris, quod ignorat (opinor) nemo, Cæſarẽ Auguſtum Octauianum à C. Iulio Cæſare Dictatore teſtamento adoptatum fuiſſe. Itaq. ut Dion optime omnium perſcribit, qui prius C. Octauius dicebatur, deinde C. Iulius Cæſar Octauianus dictus eſt, nomẽq. Octauij in cognomen eſt uerſum: ut Aemilij Pauli filius poſteaquàm à P. Scipionis Africani filio adoptatus eſt, P. Cornelius Scipio Aemilianus, qui Africanus quoq. minor eſt dictus. Hinc à Iulijs Iuliani, à Marcellis Marcellini, à Domitijs Domitiani, & ut arbitror ipſum Iuſtiniani nomẽ à Iuſtino adoptiuo patre manaſſe. ſed tamen hæc non eadem mutatio eſt: quippe cum hic adopitiui patris nomẽ flectatur, in ſuperiorib. naturalis. Hunc tamen morem ex illo ueniſſe ſuſpicor, & neſcio an id Paulus ſignificet lib. 12. Reſponſorum[d]: cum Lucius Titius legitimum filium Titianum nomine, naturalem Titium habuiſſe fingitur. ſi legitimum adoptiuũ intelligas, ut multi, nobiſcum Paulus faciet, inuito tamẽ Haloãdro, qui pro Titiano Titium ſcripſit. Macrobius libro 1. Saturnaliũ: Cognomina, inquit, ex proprijs ſunt tracta nominib. ut ab Aemilio Aemilianus, à Seruilio Seruilianus. ſic enim ſcribendum eſt. Itaq. Auguſtus quòd Iulia familia eſſet, leges Iulias appellauit de ambitu, de adulterijs coërcendis, quæ ſatis notæ ſunt. de pudicitia, cuius mẽtio in quibuſdam Conſtitutionib.[e] Iulia de maritandis ordinib. cuius plurima quoq. mentio fit ab imperatorib. & à iuriſconſultis.[f] Hanc etiam eſſe arbitror, quæ cum lege Papia cõiungitur,[g] & ad utranq. Paulus, Vlpianus, Caius, & Mauricianus ſcripſerũt. Papia Poppœa ab Auguſto quoq. lata eſt, ut Tacitus ait, quem Alciatus noſter adoleſcens retulit:[h] ſed à M. Papio & Q. Poppœo coſſ. tunc propoſita,

a Noue. 18. auth. de trie. et ſem. §. ſtudium.
b cap. quædã. 2. diſt. Dion lib. 48.
c l. i. ad L. Iul. de adul.
d l. Lucius Titius. de uulg.
e l. caſtitati. l. reos. C. de adul.
f l. nec patronus. C. de. op. lib. l. adigere. in fi. de iure patro.
g l. penul. C. de nup. l. lege Iulia. de ritu nup.
h Alcia. lib. 3. ca. 3. diſpun.

propoſita, ut à Dione libro 56. & ab Iſidoro libro 5. ſcribitur,[a] nomen accepit. Iuliæ ipſius familiæ mentio fit ab Vlpiano ſub titulo de uerbor. ſignificatione.[b] Nomen itaq. cum ſpeciali hac ſignificatione accipitur, familiæ nomen ſignificat Romanis tantum hominib. Nam Græci, & barbari ſingulis nominib. uſi, familiæ nomine non utebantur. itaq. Demoſthenes, Ariſtoteles, Plato, & illa ſacroſancta nomina Ieſus, Moyſes, Petrus, item cetera aliar. nationum ad familiam non propagantur: erant enim non gentis, ſed ſingulor. hominum uocabula. Quamobrem magna cõtrouerſia apud Græcos fuit, quod eſſet ciuium Romanor. nomen, ut Plutarchus in Marij refert. alijs enim cognomen, alijs prænomen uidebatur. De quib. ante dicendum eſt, quàm de Plutarchi quæſtione diſſeramus. Prænomen itaq. eſt, quod nomen illud familiæ præcedit, ut idem ipſum uerbum ſignificat, idq. notis ſcribi ſolebat L. Titius, P. Mæuius, M. Cicero, Ser. Sulpitius: quod idem Plutarchus, cum de ſpurij appellatione tractat, ſcribit. Huic ſucceſſiſſe uidetur, quod hodie familiæ nomini præponimus, Andreas, Ioannes, Petrus: quæ indocti ſolent propria nomina appellare, docti notis ſcribere, And. Alciatus, Io. Pyrrhus, Pe. Bembus. Sed multis abutimur: ut quod mihi prænomen eſt Antonio, nomen ueterib. fuerit: quod mihi nomen, alijs prænomen ſit. hoc tamen ipſum in ueterum quoq. nominib. fuit, ut Claudius prænomen, et familiæ nomen fuerit. Prænominib. pueros caruiſſe, mihi fit ueriſimile: item maximam mulierum partem. ſed utriq. familiæ nomine utebantur: pueri uero etiam cognomine familiæ, ut Cicerones, ut Cæſares. Feminis exiſtimo prænomina addi ſolũ, quæ plures eſſent. Nam Terentiæ, Pomponiæ, Tulliæ, Iuliæ, Octauiæ, non facile prænomen dices. non quòd non habuerint, ſed quòd ciues Romani non uterentur, familiæ appellatione contenti, eas plurib. nominib. ut uiros, appellare. Quintam tamen Claudiã Cicero in Cœliana, & de Aruſpicum reſponſis appellat, quam Liuius Claudiam Quintiã, eam, quæ matronar. caſtiſſima iudicata eſt, quo tẽpore Scipio Naſica uir optimus,[c] ut ambo matrem deor. hoſpitarentur. Caiaſq. permultas appellatas multi ſcribũt. Cognomen uero, quòd cum illo nomine coniũgatur, nõ quòd cognationis nomẽ ſit, appellatur. Id Plutarchus in Coriolani, et in Marij, tertiũ nomẽ appellat, Theophilus ἐπώνυμον, quo etiam nomine Plutarchus utitur, & Iuſtinianus

Nouella

[a] ca. quedam. ij. diſtin.

[b] l. pronunciatio. in fi. de uer. ſign.

[c] l. ij. §. iuris ciuilis. de ori. iur.

a aut. ut liberi dece. in fine.

Nouella 78.[a] *Hoc aut hereditarium eſt, aut tum primum partum. hereditarium, ut Scipionum, Cæſarum, Ciceronum, quod multi nomen appellare ſolent: nam familiæ fiebat, quod aliqua de cauſa initio unius erat. Hoc Macrobius, cum de Prætextati nominis origine ſcribit, his uerbis tradit. Papirio puero poſtea cognomentum inditum Prætextatus, ob tacendi loquendiq. prætextata ætate prudentiam. Hoc cognomentum poſtea familiæ noſtræ in nomen hæſit. Non aliter dicti Scipiones, niſi quod Cornelius, qui patrem luminib. carentem pro baculo regebat, Scipio cognominatus, nomen ex cognomine poſteris dedit. ſic ex cognominib. nata ſunt nomina. Hæc ille: quib. cognomen, quod hereditarium appellauimus, Ciceronem libro 6. de Republica ſecuti, is nomen appellat. Varronis uero uerba ſubſcribam, quæ ſuperiorem nominis et cognominis differentiam oſtendunt, etſi uno uerbo mendoſa circunferantur. Is libro 2. de Re ruſtica ita ſcribit: Nomina multa habemus ab utroq. pecore, à maiore et à minore. à minore, Porcius, Ouinius, Caprilius: ſic à maiore Equitius, Vitulus, Taurus cognomina adſignificare, quòd dicuntur, ut Annij Capræ, Statilij Tauri, Pomponij Vituli. hæc poſſumus familiæ cognomina appellare. Alterum cognominis genus eſt, quod ob inſignem aliquam rem, illius nomini additur, quod ab hoc initio in poſteros deinde plerumq. manabat. Hoc grammatici Agnomen appellant: quod ego in ueterum libris numquam legi, excepto ſecundo libro Ciceronis de Inuentione, quem mendoſum eſſe accepi: item ſub titulo de legatis libro 2. Inſtitutionum. ita enim ſcribitur uulgo:*[b] *Si quis in nomine, cognomine, prænomine, agnomine legatarij teſtator errauerit, cum de perſona conſtat, ualet legatum. Sed hunc etiam locum mendoſum eſſe non dubito. nam neq. Theophilus id uerbum agnoſcit, neq. in Digeſtis cum multis locis prænominis & cognominis uerbum ſit,*[c] *uſquam exſtat agnomen. & in Albornotiana noſtra bibliotheca id uerbum in uetuſto libro additum apparet. Neq. uideo, cur id nomẽ grammatici addiderint, cum rem, quam explicare dicunt, cognomen ſatis explicet. Cicero de Cn. Pompeio cognomento Magno lib. 2. ad Atticum: Quãto in odio noſter amicus Magnus? cuius cognomẽ unà cum Craſſi Diuitis cognomine cõſeneſcit. Idem lib. 2. Finiũ, T. Manlium ait cum Gallo depugnaſſe, & ex eius ſpolijs ſibi & torquem et cognomen induiſſe. nam Torquatus deinceps appellatus eſt.*

b §. ſi quis in nomine. inſt. de leg.

c l. heredes pal. lam. in pri. de teſta. l. i. de lib. & poſt. l. ſi in iudicis. de iudi. l. falſi. de l. Corne. de Fal.

Simi

appellatione non male Iuſtinianus utitur in quadā conſtitutione, quæ[a] *ante Digeſta ſcripta eſt: ut friuolum ridiculumq. cognomen dupondior. eſſe dicat, quo primi anni auditores appellabantur. His itaq. conſtitutis Græcor. opiniones fuerunt, aut propriū nomen cognomē, aut prænomen fuiſſe: propterea quod hæc cum familia communia non eſſent, ſed ſingulor. ut græcis ſua. Falli tamē utroſq. Plutarchus ait, quòd nemo C. Marij, aut Q. Sertorij, aut alior. cognomen dixerit. Item feminar. prænomina aut nulla fuerunt, in quo iure à Viglio reprehēditur: aut rara. Sed, ut dixi, Latinor. uſus eſt, tria hæc aut ſimul, aut ſeparata nomina appellare, ſed nomē ſpeciali ſignificatione familiæ nomen uſurpant. At uero, ut ad ſeruor. nomen longo planè interuallo reuertamur, ſciendum eſt hos manumiſſos familiæ manumiſſoris nomen aſſequi, & quod libuiſſet prænomen, uetuſq. nomen in cognomē conuerti. quod eleganter Politianus tradit, Ciceronis epiſtulā interpretatus, qua ita ſcribitur: De Eutychide gratū, qui uetere prænomine, nouo nomine Titus erit Cæcilius, ut eſt ex me et te iunctus Dionyſius M. Pōponius. Dionyſius enim à Tito Pōponio Attico manumiſſus, M. Pōponius Dionyſius appellatus eſt: deinde Atticus à Q. Cæcilio auūculo adoptatus, Q. Cæcilius Pōponianus Atticus dictus: qui cum Eutychidē ſeruū manumiſit, T. Cæciliū Eutychidem appellauit. Et ita intelligendum eſt, cū uetare teſtatorem legimus, ne res de nomine ſuo, aut familia nominis ſui exeat. Item quod manumiſſione, adoptione, natiuitate dicitur, municipem quem fieri.*[b] *Hæc autem ipſa nomina conſequebatur, quiſquis ciuitatem Romanā adipiſceretur, etiam ſi ſeruus non eſſet. Sed poterat ſe, in cuius familiæ nomē uellet, inſerere. Cum Demetrio Mega, inquit Cicero in quadam commendaticia epiſtula, mihi uetuſtum hoſpicium eſt: familiaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. Ei Dolabella rogatu meo ciuitatem à Cæſare impetrauit: qua in re ego interfui. Itaq. nunc P. Cornelius uocatur. Sed ciuitate Romana omnibus data ab Antonio Pio,*[c] *& Bizantium imperio tranſlato, uetus hæc Romanorum conſuetudo tenuibus ueſtigijs manſit. Neq. facile Iuſtiniani tempore tria hæc nomina diſtinxeris. Quamobrem tenebræ in his rebus grammaticis,*[d] *qui aut eo tempore, aut non multo ſuperiore fuerunt, obortæ ſunt ad præceptoris noſtri tempora, qui rem hanc, ut multa, optime omnium explicauit.*

a §. & primo. in proœ. Dig.

b l. i l. eius qui. ad munici.

c l. in orbe. de ſtatu hō. auth. ut liberti. de cetero. in li. Nou. 78.

d Priſcia. lib. 2. & Sergio, & Victorino.

cauit. Illud omittendum non eſt, non ſemper ueteres cognomen nomini coniunxiſſe, ſed ſæpe bis præpoſterè uti. Hala ille Seruilius, item Gallus Aquilius, & Priſcus Neratius appellantur, cum familiæ nomina Seruilius, Aquilius, Neratius ſint. item Græcos ac barbaros cognomina habuiſſe, ex Plutarcho in Coriolani uita cognoſcitur. Sed hæc bis de reb. hactenus dicta ſint. ſunt enim ſatis ſuperq. nota.

DE EMENDATIONE TERtiæ partis Noricorum Digeſtor. IX.

REdeo nunc ad noſtras emendationes: & primum caput de bonorum poſſ:ßionib. ita ſcribendum eſt. Vlpianus libro 39. ad edictum. Bonorum poſſeßio admiſſa commoda & incommoda hereditaria, itemq. dominium rer. quæ in his bonis ſunt, tribuit. Nam hæc omnia bonis ſunt coniuncta. Haloãder non recte, Bonorũ poſſeßione admiſſa tribuitur, ſcripſit. Capite uero.1. De operis noui nuntiatione, multis modis erratum eſt, in illis uerbis: Et erit tranſeundum ad interdictum quod ui aut clã, quod factum erit, ut reſtituatur: addũtq. alij olim, ut Accurſius refert. Sed ita ſcribendum eſt, ut Florentiæ: Nam ſi quid operis fuerit factum, quod fieri non debuit, ceſſat edictũ de operis noui nuntiatione, & erit tranſeundum ad interdictũ Quod ui aut clam factum erit, ut reſtituatur: & Quod in loco ſacro, religioſo'ue, & Quod in flumine publico ripa'ue publica factũ erit. Septimo capite[a] ſcribendum: Et tutor, & curator opus nouum recte nuntiant. non uero, Et tutori, uel actori, & curatori nouum opus recte nunciatur: quod multi ſcripſerunt. 45. caput de damno infecto,[b] de cuius ſcriptura Accurſius dubitat, ita ſcribendum eſt: Scæuola libro duodecimo Quæſtionum. Aedificatum habes, ago, tibi ius non eſſe habere, non defendis: ad me poſſeßio transferenda eſt. in Ethruſco tamen libro ante uerbum Aedificatũ, ſunt hæc: A quo fundus petetur, ſi rem nolit: circũſcripta tamen, utpote aliena. & hoc eſt, quod Accurſius ait, Piſis primum uerſiculum eſſe deletum. Nam qui ab eo libro deſcripſerunt, ueterem delendi morem ignorantes, nobis id reliquerunt: quod nec Haloander, nec Alciatus,[c] nec ceteri recte ſcripſerũt. A quo fundus (ſcribunt) petetur, ſi ab illo ædificatum habes. quæ uerba quantam controuerſiam noſtris faciant, ignorat nemo. Sub titulo De publicanis caput 9.[d] ita ferè ſcriptũ eſt, ut ab Alciato traditur.

.i. de bo. poſſ.

.i. §.i. de ope. no. nun.

a l. etſi ſatiſdationem. co.

b l. à quo fundus. de da. inf.

c Alci. lib. i. ca. 9. parad.

d l. locatio. alias licitatio. de publica.

traditur.[a] Haloander uariat, Florentiæ uero eſt: Paulus lib. quinto Sententiarum. Locatio uectigalium, quæ calor licitãtis ultra modũ ſolitæ conductionis inflauit, ita demum admittenda eſt, ſi fideiuſſores idoneos & cautionem is qui licitatione uicit, offerre paratus ſit. Ad conducendum uectigal inuitus nemo compellitur: et ideo impleto tem pore conductionis ea locanda ſunt. Reliquatores uectigalium ad ite randam conductionem ante, quàm ſuperiori conductioni ſatisfaciant, admittendi non ſunt. Hæc ita in Tuſco lib. niſi quod non Ea Locã da, ſcriptum initio fuit, ſed E locanda, & A poſtea additum eſt, ut fortaſſe non male elocanda ſit emendandum. Sub titulo De ſtatu libe ris 3. capite,[b] Alata pro ablata Haloander, & meretur pro meret alij ſcribunt. in Etruſco legimus: Si quis ſeruum iuſſum decem dare, & liberum eſſe operari prohibeat: uel ſi quod ex operis ſuis meret, abſtulerit ei heres. & poſtea: Planè ſi ei ablata fuerit pecunia ex operis collecta, liberũ fore arbitror. Caput uero 42. de liberali cau ſa,[c] ita ſcribendum eſt: Labeo libro quarto Poſteriorum. Si ſeruus quem emeras, & cetera. nec tibi obſtabit rei iudicatæ præſcriptio.* Iauolenus. Hæc uera ſunt. Multi ſcribunt, Iauoleni hæc uerba ſunt. Haloander, Labeonis hæc uerba ſunt. qui de ſuo inſcripſit hoc caput ita: Iabolenus lib. 6. ἐπιτομῶν. Error ortus eſt ex errore ſcriptoris Tuſcorum librorũ, qui uerba pro uera ſcripſit, ſed B expunctum ac deletum eſt. Item ex indocti emendatoris audacia, qui V po ſterius Iauoleni deleuit. Sed neminẽ arbitror negaturum, ſuprà ſcri pta ceteris omnib. præſtare, modò idem nouerit Iauolenum epitomen eor. libror. Labeonis feciſſe. Pomponius ſcribit lib. 34. ad Sabinũ.[d] Flumina enim cenſitorum uice funguntur, ut ex priuato in publicum addicant, & ex publico in priuatũ. Nõ deſiderant hæc emendatio nem Haloandri, ut cenſorum ſcribatur. nam cenſui agendo cenſi tores cenſorib. ſucceſſerunt, non tamen ſimili auctoritate officium id gerebant. De his multæ conſtitutiones ſcriptæ ſunt ſub titulo de cen ſib. & cenſitorib. atq. alijs locis.[e] & libro 50. Digeſtor. ſub ſimili ti tulo Vlpianus multis de cenſu apud eos agendo tractat.[f] Modeſti nus autem libro 35. ad Q. Mucium[g], non ſcripſit, nec tam leuẽ, quàm ab extraneo: ſed, Vt tamen culpam in damno dando exigere debeamus grauiorem, nec tamen leuem, quam ab extraneo. ut ab homine libero leuem culpam non exigamus, ſi bona fide nobis ſeruit: ſin minus,

a Alci. lib. i. ca. 12. diſpun.

b l. 3. § ſi quis ſeruũ. de ſtatu lib.

c l. ſi ſeruus, quem. de ii cau.

* proſcriptio, Fl.

d l. ergo. § . al luuio. de adq. rer. domi.

e l. i. C. de imm. nẽ. conc. lib 10. l. ſi qui à priori. C. de fun. pa tri. lib. xi.

f l. forma. de cenſib.

g l. homo liber. de adq. rer. do.

exigi poſſit. Deinde ait:[a] Quidquid tamen liber homo, uel alienus, quiue bona fide nobis ſeruit, nõ adquirit nobis, id uel ſibi liber, uel alienus ſeruus domino ſuo adquiret, excepto eo quod uix eſt, ut liber homo poſſidẽdo uſucapere poſſit: quia nec poſſidere intelligitur, qui ipſe poſſideretur. Haloander eam ſcripturã ſecutus eſt, quæ alijs[b] facilior eſſe uidebatur: excepto eo quod ius eſt, ut liber homo poſſidendo uſucapere non poſſit. Indigna tamẽ hæc uerba iuriſconſulto ſunt. illa uero elegantia, quib. ſignificatur, non facile dici poſſe, ut is liber homo poſſit uſucapere: qui ne poſſidere quidẽ intelligitur, cũ ab alio poſſideatur. Sed & in eodem uerbo emendandum eſt ſub titulo De iudicijs[c], quod Haloander immutauit, & ſcribendum: Vix certis ex cauſis aduerſus dominos ſeruis conſiſtere permiſſum eſt. In Norico lib. eſt, In certis cauſis. ſed illud habet neſcio quid modeſtiæ, atq. elegantiæ. & hoc loco concedere uidetur, illo altero negare. ſic Paulus[d]: Vix eſt enim, ut nõ uideatur alienare, qui patitur uſucapi. hoc eſt, rarus ille caſus eſt: aut uidetur enim, niſi fallor, alienare, aut ſi quo alio modo interpretari uelis. et Iuſtinianus lib. 2. Inſtitutionũ:[e] uix receptum eſſe uidetur, ut hoſpitem ei recipere liceat. hoc eſt, ius cõtrouerſum fuit, & propè fuit ut non licere diceretur. Pomponius uero ait:[f] Ex die quoq. certa adſignari poteſt, ſed uſq. in diem certũ uix poteſt. nam ipſe ſenatus huic negotio finem præpoſuit. id eſt mihi uidetur concedendum non eſſe, ut poſſit. atq. ita alijs locis.[g] Similem modeſtiam habent hæc uerba, Propè eſt, aut penè eſt, aut parũ: quæ mutata etiam in Noricis libris ſunt. Quod ab alio, nomine ipſius præſente eo datur, propè eſt ut ab ipſo datum intelligatur.[h] Haloander, proprie eſt: ſed illud elegantius, & uerius. Sic Menãder lib. 2. De re militari:[i] Si bonus miles antea æſtimatus fuit, propè eſt ut adfirmationi eius credatur. Itẽ Proculus:[k] Propius eſt tamen, ut hoc eum ſenſiſſe exiſtimẽ, Deductoære alieno potero. et alij alijs locis.[l] Eiuſmodi eſt etiam, quod in quadã conſtitutione[m] dicitur, Penè eſt ut quadam dediti ſeruitute uideantur. Sic Iauolenus intelligendus eſt, ſub titulo de diuerſis regulis.[n] Omnis, inquit, definitio in iure ciuili periculoſa eſt: parum eſt enim, ut non ſubuerti poſſit. etſi Budæo atq. Haloandro placuerit Rarum. Quæ emendatio ab optimor. libror. ſcriptura non multum diſcedit. Reperi tamen apud Conſtantinum libro primo, titulo 13. ita uerſam græcè eam regulam, πᾶς κα

νὼς

a §. ult. e. l. tit.

b Alex. l. i. nu. 12. Iaſ. 31. de adq. poſ.

c l. uix certis. de iudi.

d l. alienationis. de uer. ſig.

e §. i. de uſu & hab.

f l. ult. de adſi. lib.

g l. tutor pupilli. in pri. ad S. C. Velle l. ſi ſeruus. §. qui quinq. de leg. 1. l. adeo. §. cuius. de adq. rer. dom. l. ubi autẽ. §. qui uero. de uer. obl.

h l. quod ſtatu liber. de mor. cau. don.

i l. non omnes. §. à barbaris. de re mili.

k l. nepos Proculo. de uer. ſig.

l l. ſed ſi manẽte. de preca. l. liber homo. 2. de uer. ob.

m l. 2. C. in qui. cau. coloni. do. acc. poſ. lib. xi.

n l. omnis definitio. de diu. reg. iur.

πᾶς κανὼν σαθρός ἐστιν. εὐχερῶς γὰρ ἀνατρέπεται. Quamuis libro ult. εὐχερῶς ſcribatur: ſed illud facile ſignificat, hoc neſcio quid ſibi uelit. Facile itaq. ait, ſubuerti poteſt: quod Iauolenus, parum eſt ut non ſubuerti poſſit. Sed & illud animaduertendum eſt, Græcos definitionem regulam interpretari, non illam quam ὅρον appellant. neq. eos audio, qui alterā diffinitionē, alterā definitionē ſcribēdam eſſe contendunt: ut neq. eos qui inter uendico & uindico, charū & carū, uenire & uænire, differentiam conſtituunt. eſt enim Florētiæ in quacunq. ſignificatione definitio, carus, uindico, & uenire. Sed reliqua uideamus. Sub titulo Quib. ex cauſis in poſſeßionē eatur, ita ſcribēdū eſt:[a] Vtrū ergo omnes bona eius uēdere poſſunt, quia latitat, hoc eſt, etiā hi aduerſus quos nō latitat, quia uerū eſt eū latitare: an uero is ſolus, aduerſus quē latitat? & quidē uerum eſt, eū latitare, & fraudationis cauſa latitare, etſi nō aduerſus me latitet. Sed illud ſpectandū Pomponius putat, an aduerſus me. eūq. ſolū poſſe hinc uenditionē impetrare, aduerſus quē latitetur. Latitare autē eſt, cū tractu aliquo latēre: quēadmodū factitare, frequēter facere. Quæ mēdoſa in omnib. libris ſunt. Sub titulo De ſeparationib. Accurſiana dubitatio auferenda eſt. ita enim Papinianus ſcribit:[b] Vtrum portio cum ceteris heredis creditorib. ei quærenda erit: an contentus eße debebit bonis, quæ ſeparari maluit? Itē alia ſub titulo Quæ in fraudem. eſt enim apud Scæuolam ſcribendum:[c] Reſpondit creditorem non idcirco prohibendū à perſecutione pignorum, quod in uetus creditum, ut obligaretur, pactus eßet: niſi id * & * in fraudē ceterorum creditorum factum ſit, & ea uia iuris occurratur, qua creditorū fraudes reſcindi ſolēt. Sub titulo De tabulis exhibēdis, uerba edicti in Norico libro mutata ſunt nulla de cauſa. Nam Florentiæ ita legimus:[d] Vlpianus libro 68. ad edictum. Prætor ait: Quas tabulas Lucius Titius ad cauſam teſtamenti ſui pertinentes reliquiſſe dicetur, ſi hæ penes te ſunt, aut dolo malo tuo factum eſt, ut deſinerent eſſe, ita eas illi exhibeas. Miror etiam ſub titulo de liberis exhibendis ſcripſiſſe:[e] Proxime autem ætatem prætextati accedere eum dicimus, qui impuberem ætatem nunc ingreſſus eſt. cum Puberem, uel Accurſio teſte, in multis libris habeatur. Sed aliud etiam eſt hoc loco mendum: quamobrem Ethruſci libri ſcripturam referam, quia nihil dici poteſt elegantius. In hoc interdicto (inquit Vlpianus) donec res iudicetur, feminam, prætexta

a l. Fulcinius. §. utrū. quib. ex cau. in poſ. ea.

b l. debitor. de ſepara.

c l. cum in uetus. quæ in fra. cre.

* additum eſt Fl.

d l. i. de tab. exhi.

e l. deinde. in fi. de liberis exhi.

tum, eumq. qui proxime prætextati ætatem accedet, interim apud matremfamilias deponi Prætor iubet. Proxime ætatem prætextati accedere eum dicimus, qui puberem ætatem nunc ingreſſus eſt. In puerilib. ueſtimentis togas prætextas Vlpianus numerat,[a] quæ ita appellabantur, propterea quod purpura eſſent prætextæ. His ad pubertatem pueri ac puellæ utebantur: quo tempore togam puram, quã uirilem appellabant, pueri ſumebant. eius rei originem Macrobius libro 1. Saturnalium, & Plinius libro 8. tradiderunt.[b] ex eo uſu prætextati, pueri ſignificantur. & cum iniuriã facere dicitur, qui matrẽfamilias, aut prætextatũ, prætextatam'ue aſſectatus fuerit:[c] qui pueros ingenuos aſſectatus fuerit, feciſſe iniuriam dicetur. Apud Paulum lib. 5. ſententiar. titulo De iniurijs, quod libro 47. Digeſtor. ſub titulo De extraordinarijs criminib. ſcripſit Tribonianus,[d] Qui puero ſtuprum, abducto ab eo, uel corrupto comite perſuaſerit, aut mulierem, puellam'ue interpellauerit, quid'ue impudicitiæ gratia fecerit, donum præbuerit, pretium'ue, quo is perſuadat, dederit: perfecto flagitio, punitur capite: imperfecto, in inſulam deportatur: corrupti comites ſummo ſupplicio adficiuntur. illic inquam ſcriptum eſt: Qui puero prætextato ſtuprum aliud'ue flagitium, abducto ab eo uel corrupto comite perſuaſerit. Eſtq. Florentiæ id caput ita inſcriptum: Paulus libro quinto ſententiar. & ut ſcripſi, Donum præbuerit, non domum, ut uulgo, illic legi. quod mendum in ſententijs quoq. Pauli eſt: in quib. initium quoq. eius capitis eodem loco reperitur, mediam tamen ſententiam non inueni. Iam itaq. conſtat, prætextatos, pueros ſignificare: proxime uero ætatem prætextati accedunt, qui nunc puberem, inquit Vlpianus, ætatem ingrediuntur. ut proximus infantiæ eſſe dicitur, qui infans eſſe nuper deſijt.[e] Prætextatos magiſtratus quoq. Romanos inceßiſſe Budæus tradit, idq. multis locis à Cicerone ac alijs ſignificatur. ut in peroratione Seſtianæ: Video, inquit, P. Lentulum, cui ſuperior annus, idem & uirilem patris, & prætextam populi iudicio togam dederit. Titulus uero qui uulgo De actionib. & obligationib. ſcribitur, multo melius Florentiæ, De obligationib. & actionib. Nam prius ſbu eo de obligationib. tractatur multis capitib. & ad uerbor. obligationem, de qua proximo titulo ſcribitur, id eſt multo accommodatius. & ita hic titulus in quadam Iuſtiniani conſtitutione appella

a l. ueſtis. de auro argen.

b Viden. Bud. l. ult. de ſenato.

c §. i. de iniur.

d l. i. in fin. de extraor. crim.

e §. pupillus. de inut. ſtip.

pellatur,[a] & ſimilis eſt lib.4. Codicis, ut ab Haloandro ſcriptum fuit. Sub titulo Iudicatũ ſolui, caput 7.[b] ab Haloandro mancum editũ eſt, propter Politiani, ut arbitramur, dubitationẽ. in eius enim libro notata eſſe uidimus ea uerba, quæ Noricus liber nõ habet, ceteri habẽt. Cur uero Politianus dubitauerit, ignoramus. Scribẽdũ itaq. eſt hoc pacto: ,, Gaius lib. 27. ad edictum prouinciale. Si ante acceptũ ,, iudicium prohibitus fuerit procurator à domino, & actor ignorans ,, prohibitum eum eſſe, egerit, an ſtipulatio commitatur? & nihil aliud ,, dici poteſt, quàm committi. Quod ſi quis ſciens prohibitum eſſe, egerit, Iulianus non putat ſtipulationem committi. ab Haloandro contraria ſententia ſcripta eſt: Si ante acceptum iudicium prohibitus fuerit procurator à domino, et actor ignorans prohibitum eſſe, egerit, Iulianus non putat ſtipulationem committi. Eodem capite ſcribendum eſt: ,, Non committitur ſtipulatio, nam & aliàs reſponſum eſſe, & cetera. Haloander uero ſcripſit, non committi ſtipulationem, & aliàs. Sed hic error in Noricis tantum libris, ille in multis ſub titulo Ratã rem haberi, ca 16.[c] de cuius ſcriptura Accurſius dubitat. Pom ,, ponius lib.3. ex Plautio. Si indebitum procuratori ſolutũ ſit, agi ſta- ,, tim ex hac ſtipulatione aduerſus procuratorem poteſt, ut ratum habeat dominus: ut poſſit dinoſci, utrum'ne domino condici debeat id, quod indebitum ſolutum ſit. Sed Florẽtiæ uerbum Dinoſci, ex Dominoſci factum eſt, ex quo Domino Condici aliqui ſcripſerunt. Haloander Diſcerni ſolum, pro Dinoſci ſcripſit. Maior uarietas ſub ,, titulo Quando appellãdum ſit. nam Florentiæ ita ſcribitur.[d] Vlpi- ,, anus libro primo de appellationib. Siquidem in inſulam deportandũ ,, adnotauerit præſes prouinciæ, & Imperatori ſcripſerit, ut deporte ,, tur, uideamus quando ſit prouocandum: utrum cum Imperator ſcri- ,, pſerit, an cum ei ſcribitur? & putem, tunc eſſe appellandum, cum reci ,, pi eum præſes iubet. ſententia prolata, Imperatori ſcribendum ut deportetur. Haloander multo aliter, & alij alijs modis: quæ cum improbanda ſint, referre non eſt neceſſe. Arrius Menander lib.2. de ,, re militari ſcripſit:[e] Si quis commilitonem uulnerauerit, ſiquidem la- ,, pide, militia reicitur: ſi gladio, capital admittit. Calliſtratus libro ,, quinto Cognitionũ.[f] Alia quoq. lege Agraria, quam Diuus Ner ,, ua tulit, cauetur, ut ſi ſeruus ſerua'ue inſciente domino dolo malo fece ,, rit, ei capital eſſet.* Vtroque loco antiquum uerbum ignoratum eſt,

m 3 & ma-

a l.2. §. ſexta C. de uet. iur. en

b l. ſi ante. iud. ſolui.

c l. ſi indebitũ. ratã rem hab.

d l. i. quæ. app. ſit.

e l. omne delictum. §. ſi quis de re mili.

f l. ult. de term. mo.

* eſſe, Fl.

& maluerunt caput amittit, aut capitale eſſe, uel ſit, ſcribere. Eſt autem capital, ut Nonius Marcellus ſcribit, capitis periculum, aut crimen capite uindicandum: quo uſum eſſe arbitror Ciceronem in fictis illis legib. quæ falſo 12. Tabular. eſſe creduntur, lib. 3. de Legib. Vincula, inquit, ſontium ſeruanto, capitalia uindicanto. Sub titulo de extraordinarijs cognitionib. ſcribendum eſt:[a] Non tamen ſi incãtauit, ſi imprecatus eſt, ſi ut uulgari uerbo impoſtorum utar, ſi exorcizauit, non ſunt iſta medicinæ genera. Scribũt alij, Vt uulgari uerbo in poſterum utar. ſed illud Florentiæ: Impoſtura autem ſtellionatus crimen eſt, ſi in necem alterius fiat.[b] quod uerbum ab imponendo, hoc eſt decipiendo manauit. Sub titulo de cenſib. apud Vlpianum ſcribatur oportet:[c] Eſt & in Bithynia colonia Apamena, & in Ponto Sinopenſis, eſt & in Cilicia Selinus, & Trabianopolis. Vulgo, in Sicilia ſcribitur, in quo Nebriſſẽſis noſter torquetur. Et apud Paulum,[d] In Lyſitania Pacenſes & Emeretenſes iuris Italici ſunt. idem ius Valentini & Ilicitani habẽt (ſic enim arbitratur Lælius noſter eſſe ſcribendum, & ſi Florentiæ Licitani, aut Lucitani eſſe uidebatur) Barcinonenſes quoq. ibidem immunes ſunt. Haloander, Lucentini & Barcinomenſes. alij Luſitani, aut Liſitani, aut Lacetani & Burgũdionẽſes. Sed mirandũ eſt, cur à Paulo ſinguli populi numerẽtur: cũ C. Plinius libro tertio ſcribat, Veſpaſianũ Cæſarẽ uniuerſæ Hiſpaniæ ius Latij tribuiſſe. Finẽ hoc loco quaſi in patria, à longa hac, ſed non ingrata peregrinatione fecìſſem, niſi mihi hæc iterum legenti, uiſum eſſet prætereundum non eſſe, quod ſuo loco ſcribere ſum oblitus: non rectè Haloandrum inſcriptionem primi capitis De legatis abſtuliſſe. eſt enim illud caput ita Florẽtiæ ſcriptum: Vlpianus lib. 67. ad edictum. Per omnia exæquata ſunt legata fideicõmiſſis. Arbitror tamen eius ſentẽtiæ exceptiones, quas fortaſſe Vlpianus adſcripſerat, Tribonianum deſcribere noluiſſe: ne contra Iuſtiniani conſtitutiones faceret. Haloandri uero conſilium in trib. illis libris De legatis appellandis probo. etſi Florentiæ, De legatis & fideicommiſſis ter ſcriptum ſit, neq. adiectum, liber primus, ſecundus, tertius. tamen in indice titulorum miniatis litteris ſcriptum eſt: Incipit liber primus de legatis & fideicommiſſis, ex ordine liber trigenſimus. deinde nigris, De legatis & fideicommiſſis. Poſtea miniatis, Incipit liber ſecundus de legatis & fideicommiſſis, ex ordine trigen

a l.i. §. medicos. de extrao. cog.

b l.3. §. item ſi quis. ſtellionatus.

c l.i. in fine. de cenſib.

d l.ult. eo.

l.i. de leg. i.

ſimus primus. atq. iterū illud ipſum, De legatis & fideicōmiſſis. poſtea, Incipit liber tertius de legatis, ex ordine trigeſimus ſecundus. et tertio ſcriptū eſt, De legatis et fideicōmiſſis. et ſi ex hac eorūdē uerborū repetitione mendoſus hic locus fuerit, ſed recte emendatus eſt. Hoc autē recte factū in illo indice eſt, quod ſingulis libris additur, quotus uniuerſi operis ſit, itē partis eius in qua is eſt. In quo etiā Norici libri emendādi ſunt libro 5. & lib. 12. Nā licet ab his libris pars ſecūda de iudicijs, & pars tertia de rebus incipiant: tamē Florentiæ libri quinti titulus primus eſt De iudicijs, et ubi quiſque agere uel cōueniri debeat. Duodecimi uero, De rebus creditis, ſi certū petetur, & de cōdictione. Recte autē initio quintæ partis, quæ de teſtamētis appellatur, titulus eſt 1. Qui teſtamēta facere poſſunt, & quēadmodū teſtamenta fiant. Et ex hoc loco, in quo de teſtamētis titulus nō erat, ſuſpicatus eſt, De iudicijs, & De reb. creditis, ſcribenda non eſſe. Hæc ſunt, Mai, quæ mihi potiſſimum emendanda eſſe uidebantur.

ANTONII AVGVSTINI EMENDATIONVM ET OPINIONVM LIB. IIII. AD Antonium Pernotum Pontificem Atrebatenſem.

CVm ante quattuor annos tecū Patauij Marianum Socinum audirem, memini te mihi ſæpe eſſe pollicitū, ob illam obſeruantiam, qua te, tuaq. omnia colebam, animum ſemper me tuum et amicum, & beneuolum cogniturum. Sed cum poſtea te Cæſar Pontificijs iſtis ſacris præfeciſſet, & in conſilio ſuo cum clariſſimo uiro patre tuo intereſſe uoluiſſet, me uero And. Alciatus noſter huc euocaſſet: longiſſimo locorū interuallo diſtrictus, tibi in totius reip. Chriſtianæ negotijs occupato, nihil ad hanc diē ſcribendū putaui. Nunc uero cū cognouiſſem, te cū Cæſare in totius citerioris Hiſpaniæ cōuentu futurū: ad eā familiaritatē quæ inter parentes noſtros fuit, & præſentē fratrū meorū cū optimo uiro patre tuo cōſuetudinē, uolui hāc noſtrā ſtudiorū coniunctionē renouare: ut eodem tēpore ſcias, & ipſis oculis cernas, neminē eſſe noſtrûm, qui non tecū, cumq. parente tuo multis neceſſitudinis uinculis coniungatur. Mitto etiam ad te ex opere multorum dierū, quod noſtræ diſciplinæ ſtudioſis omnibus paro, excerpta quædā, ad Alciati præceptoris noſtri imitationē. Neq; enim exiſtimo te illorū probare ſententiā, qui iuris ſcientiā carere uolunt omni

non ſolum ornatu, ſed etiam ſucco, & ſanguine, qui ex utriuſq. linguæ cognitione, antiquitatis temporumq. peritia toto corpore cognoſcitur eſſe diffuſus. Cuius rei ſuperioribus diebus permulta deprehendi ſigna in Florẽtinis Pandectis, quas dum tu, illuſtriſq. uir pater tuus, Senenſem Remp. conſtituebatis, contuli cum meis. Nihil enim tam eſſe mendoſum reperi, quàm quæ eſſent aut græcè ſcripta, aut ob latinæ dictionis elegantiam, temporumq. antiquitatem ignorata. Eiuſmodi, quæ ad te mitto, ſunt: quæ ita accipias uelim, ut obſeruantiſſimum tui me eſſe teſtentur.

POMPONII LOCVS LIBRO tertio de legatis emendatus, quidq. illic uiſceratio ſignificet, declaratum. I.

l. ſi tibi pure. de leg. 3.

POmponius capite 52. De legatis lib. tertio, in Norico lib. omnium editorũ minus mendoſo, ita ait: Si tibi purè legauero, deinde poſtea ſcripſero ita: Hoc amplius ſi nauis ex Aſia uenerit, heres meus ei fundũ dato: uerius eſt, eo uerbo Hoc amplius, ſuperiora repeti. Sicuti dicimus, Lucius Titius plebi quina dedit, hoc amplius Seius: huiuſmodi enim ratione quina Seiũ quoq. dediſſe intelligimus. Quod ſi Pomponius ſcripſiſſet, nemini probare poſſet, hoc illi ſimile eſſe: cum enim nihil dicatur hic datum, neceſſariò quina illa repetuntur. At priori exemplo fundus datus eſt ei, cui alia erant data. Eſt igitur ſcribẽdum, ut Florentiæ reperimus: Pomponius libro ſeptimo ad Sabinum. Si purè tibi legauero, deinde poſtea ſcripſero ita, hoc amplius ſi nauis ex Aſia uenerit, heres meus ei fundum dato: uerius eſt eo uerbo Amplius ſuperiora repeti. Sicuti dicimus, Lucius Titius plebi quina milia dedit, hoc amplius Seius uiſceratione: quina milia quoq. Seiũ dediſſe intelligemus. Et Titius accepit quinq. Seius hoc amplius fundũ: Seiũ quinq. quoq. accepiſſe intelligimus. Vnius ſolius uerbi ignoratione noſtri illud caput corruperunt: & pro uiſceratione, huiuſce ratione librarij ſcripſerunt. Erat autem uiſceratio, cum carnis epulum plebi dabatur. Cicero libro 2. De officijs: Omnino duo ſunt genera largorum, quor. alteri prodigi, alteri liberales. Prodigi, qui epulis & uiſcerationibus, & gladior. muneribus, ludor. uenationũq. apparatu pecunias profundunt. Liuius libro 8. P. Plautio Proculo, P. Cornelio Scapula Coſſ. populo uiſceratio data à M. Flauio in funere matris. Latinis quoq. ferijs uiſcerationem

dari proditum eſt. Nam et Cicero in oratione Planciana ait, Niſi forte te Lauicana, aut Bouillana, aut Gabina uicinitas adiuuabat, quibus è municipijs uix iã, qui carnẽ Latinis petant, inueniuntur. Et Varro libro 2. de Lingua latina: Similiter Latinæ feriæ dies conceptiuus dictus à Latinis populis, quibus ex Albano monte ex ſacro carnem petere fuit ius cum Romanis. Plinius quoq. maior lib. 3. Cũ bis carnem in monte Albano ſoliti accipere populi Albenſes, Albani, Aeſolani, & ceteri. Idq. eſt, quod Pomponius capite poſteriori de origine iuris[a] ait, Latinar. feriar. cauſa præfectum urbi introductum: ut rectè Zaſius interpretatur. Viſcerationẽ Budæus cap. ultimo, Si menſor falſum modũ dixerit, creanomian appellari à Græcis ait, à diuidẽda carne. Epuli uero mentio fit libro primo De legatis, cap. 119.[b] & ludorum, & uenationum his uerbis: Paulus libro tertio regularum. Ciuitatibus legari poteſt etiam quod ad honorem, ornatumq. ciuitatis pertinet. Ad ornatum, puta quod ad inſtruendum forum, theatrum, ſtadium legatum fuerit. Ad honorem, puta quod ad munus edendũ, uenationem'ue, ludos ſcænicos, ludos circenſes relictũ fuerit: aut quod ad diuiſionẽ ſingulor. ciuiũ, uel epulum relictũ fuerit.

Cap. 3.

a l. ij. §. quoties autem. de ori. iur.

b . ciuitatib. de leg. i.

EODEM LIBRO RHAPSODIAE uerbum Vlpiano reſtitutum. II.

SImilis error eſt eodem libro, ſed minus nocuit, ca. 50. Si Homeri, inquit Vlpianus, corpus ſit legatum, quantæcumq. partes inueniantur, debentur. quod ita ſcribendum eſt: Quantæcumq. rhapſodiæ inueniantur, debentur. Appellantur autem eo nomine Homeri ſinguli libri, ἀπὸ τοῦ ῥάπτειν καὶ ᾠδήν. Eſt autem his librarijs, qui ex Florentinis libris deſcripſerunt, ignoſcendum, quòd illic pro rhapſodiæ, pars hodie ſcriptum fuit, præpoſtero litterar. ordine. unde factum, ut ante Noricam editionem partes hodie ſcriptum fuiſſe uideamus. Scriptores uero Florentinarum Pandectarum ſæpe in eiuſmodi genere errorum incidiſſe deprehendimus. Nam cap. 9. De ſeruo corr. pro ſubreptus, ſubpertus ſcripſerunt. et ca. 1. Depoſiti, iurnæ pro ruinæ. & 40. de contra. emp. domus, pro modus. & 16. ad S. C. Treb. ſuſceptam pro ſuſpectam. & ca. 1. de coniun. cum eman. nepotum quantibus, pro quantum nepotibus. & ca. 63. de furtis, damnatum pro mandatum.

l. librorum. §. ſi Homeri. de lega. 3.

ALTER

ALTER VLPIANI LOCVS EMENdatus, in quo pro ſynopſi, ſi opus ſit, legebatur. III.

GRæcum quoq. uerbum alteri Vlpiani loco reſtituendum, quem ſaucium, mancumq. Haloãder edidit. Sub titulo De rebus eor. qui ſub tutela, uel cura ſunt, 105. Vlpianus ait: Prætorem requirere debere, cum ab eo poſtulatur, ut permittat rem pupilli diſtrahi, de fortunis pupilli. Requirat ergo, inquit, neceſſarios pupilli, uel parentes, uel libertos aliquos fideles, uel quem alium, qui noticiam rerum pupillarium habeat: aut ſi nemo inuenitur, aut ſuſpecti ſunt qui inueniuntur, iubere debet edi rationes. Itemq. ſi opus ſit, pupillarium bonorum aduocatum pupillo dare, qui inſtruere poſſit Prætoris religionem, an adſentire uenditioni, uel obligationi debeat. Sic Noricus Haloander edidit. in margine tamen adſcripſit: alias, Item qui σύνοψ ſit pupillarium bonorum, aduocatumq. pupillo dare. Alij ediderunt, Itemq. ſi inops ſit pupi. bono. Quæ omnia quid ſibi uelint, alij uiderint. Nos quid Florentiæ ſcriptum ſit, tradamus. Sic autem eſt: Aut ſi nemo inueniatur, aut ſuſpecti ſint qui inueniuntur, iubere debet edi rationes, itemq. ſynopſin bonor. pupillarium, aduocatumq. pupillo dare. &c. Eſt autem ſynopſis compendium, quod inuentarium, aut repertorium alio loco Vlpianus appellat, ἀναγραφὴν alio. Ego, inquit, puto creditoribus inſtrumentor. etiam ἀναγραφὴν facere: non ut deſcribant ipſa corpora inſtrumẽtor. ſed quot ſint, de qua re ſint, ſub notent ſibi, & quaſi inuentarium faciant, quod etiam uniuerſorum facere eis erit permittendum. Quæ Vlpiani uerba ea de cauſa adſcripſi, quod non ſatis recte in Norico & Alciati præceptoris lib. 2. Parerg. ſcripta ſunt. In Laurentiana bibliotheca Florentina nobiliſſima aliquot græcor. iuriſconſultor. epitomes uidimus, in quibus Michaëlis quoq. Pſelli uerſibus Synopſis legum ſcriptus eſt. Qui liber non eſt quod tantopere deſideretur, quanto cæteri, ex quibus multa, quæ in noſtris libris aut deſunt, aut mendoſe ſcripta ſunt, aut obſcure, intelligi, & ſuppleri poſſent.

l. magis puto. §. in primis. de reb. eor. — *l. tutor qui rep. de admi. tut. l. cũ plures. de re. auc. iud. po.* — *a cap. 25.*

CA. I. DE FVRTIS, EMENDAtum, & furtor. genera, & pœnæ explicatæ. IIII.

CAput primum de furtis, ſic Florentiæ ſcriptum eſt: Paulus libro trigenſimo nono ad edictum. Furtum a furuo, id eſt nigro dictũ Labeo ait, quod clam & obſcuro fiat, et plerũq. nocte: uel a fraude, ut Sabi-

l. i. de furt.

,, ut Sabinus ait: uel à ferendo, & auferendo: uel à Græco ſermone, qui ,, φῶρας appellant fures, immo & Græci ἀπὸ τοῦ φέρειν φῶρας dixerunt. ,, Inde ſola cogitatio furti faciendi non facit furem. Sic is qui depoſitum ,, abnegat, non ſtatim etiam furti tenetur: ſed ita, ſi id intercipiendi cauſa occultauerit. In Norico uero libro ita legitur: Et à ferēdo, id eſt auferendo: uel à Græco ſermone, quod φῶρας adpellant fures, immo & Græci à ferendo φῶρας dixerunt. Sola tamen cogitatio furti faciendi non facit furē. Alciatus noſter lib. 1.[a] Diſpunctionum, uel à ferendo, ſeu auferendo: uel à Græco ſermone, qui φῶρας appellant fures: immo & Græci dixere παρὰ τὸ φέρειν. Cetera non attigit, quæ nos animaduertenda putauimus: quòd ratio reddita eſt, cur ſola cogitatio furtum non faciat. Si enim à ferendo utraq. lingua fures dicti ſunt, neceſſe eſt, ut fures contrectando ferant. Neq. quemquā moueat, quòd à Græco ſermone, qui φῶρας appellant fures, Florentiæ, & in Alciatino libro ſcriptum ſit: eſt enim id dicendi genus alijs locis uſurpatum. Vt quod ſub titulo De uerborum ſignificatione[b] dicitur: Glan,, dis appellatione omnis fructus continetur, ut Iauolenus ait, exemplo ,, Græci ſermonis, apud quos omnes arbor. ſpecies ἀκρόδρυα appellan,, tur. Et ca. 2. Qui petant tutores, εἰσὶ δέ τινες οἷς ἐπαναγκές ἐστιν αὐτῶν ἐπιτρόπους, οἷον μήτηρ, καὶ ἀπελεύθεροι. ἐκ τούτων γὰρ αἱ μὲν ζημιοῦνται, οἱ δὲ καὶ κολάζονται. Sūt aūt, inquit, aliqui, quos petere tutores eſt neceſſe, puta mater & liberti, è quibus illæ dāno, hi pœna plectuntur. Diomedes antiquus grāmaticus anaphora figura hæc dicēdi genera defendit, ut illud Saluſtianū: Sed antea itē cōiurauere pauci, in quib. Catilina. de qua quàm breuiſſimè potero dicā. & alio loco: Interea ſeruitia repudiabat, cuius initio ad eum magnæ copiæ cōcurrebant. Omnibus etenim his locis aliò refertur relatio, quàm ſuprà ſcriptū eſt. Sed ad furta redeamus, & ad definitionē furti, quam uno uerbo Haloāder fraudauit in Digeſtor. et Inſtitutionū editione. namq. utroq. loco eadē de furti definitione et etymologia tradūtur. Furtū eſt cōtrectatio ,, rei fraudulosa, lucri faciendi gratia, uel ipſius rei, uel etiā uſus eius, ,, poſſeſſioniſue, quod lege naturali prohibitū eſt admittere. Haloander enim uerbū Rei priori loco omiſit, exiſtimans fortaſſe præſtare ſic definire, ut furtū dicatur cū quis rem ipſā, aut eius uſū poſſeſſionēue fraudādi animo cōtrectat. Theophilus uero Inſtitutionū græcus interpres ita definit, ut furtū ſit alienæ rei fraudulēta contrectatio,

a ca. 10.

b l. qui uenenū. §. ult. de uer. ſig.

l. i. de fur. §. i. inſt. de obl. quæ ex deli. na.

quæ damno aliũ afficit, aut ipſius rei, aut uſus, aut poſſeſſionis. Quæ
definitio propius ad Florentinam, quàm ad Noricam definitionem
accedit. Quod uero additur, lege naturali furtũ prohibitũ eſſe, Vl-
a l. probrum. de uerb. ſign. *piani ſententia confirmatur libro 57. ad edictum:*[a] *Probra quædam na-*
tura turpia ſunt, quædam ciuiliter, & quaſi more ciuitatis: ut puta
furtum, adulterium naturà turpe eſt. enimuero tutelæ damnari, hoc
non natura turpe eſt, ſed more ciuitatis. Neq. enim Alciatum no-
ſtrum audio, dum probare ſe alicui putat, eo capite Vlpianum nolle
furtum natura turpe eſſe dicere, ſed more ciuitatis, quòd Aegyptij
& Lacedæmonij impunita furta reliquiſſent. Quaſi uero peruerſæ
aliquor. mentes poſſint quicquam ex diuina omnium conſenſione per-
uertere? Apud Perſas à matrum concubitu non abſtinere ius erat:
non igitur id natura probrum eſt? Qua in re ridiculus eſt Conſtanti-
nus Harmenopulus libro primo προχείρῳ, *qui ius gentium ita definit:*
Ius quo gens aliqua, aut aliquæ gentes utuntur, ut puta matribus cõ-
miſceri apud Perſas, et ab eis abſtinere apud Græcos. Sed et Theo-
b Theoph. §. ius autem. de iure natur. *philus*[b] *ſimili errore decipitur, cum exiſtimat, furem iure gentiùm pe-*
cunia multandum, quòd nos perſimili damno afficit. Hic enim & ſi
fatetur iure gentiũ furtũ eſſe prohibitũ, tamen eam pœnam naturalis
c ar. l. omnes. de iuſti. & iu. *ratio non inter omnes homines conſtituit.*[c] *Nam ut illos prætercam*
qui furto fauebant, Draco Athenis fures capite puniri iuſſit: & ex
lege Duodecim Tabular. non ſolum nocturnum furem occidere ſem-
per licebat, & eum qui interdiu ſe telo defendebat:[d] *ſed & manife-*
d l. ſi pignore. de fur. l. itaq. ad l. Aqui. c. ſi per fodiẽs. de hom. *ſti fures liberi uerberabantur, & his addicebantur quibus furtum fe-*
ciſſent, ſerui uerberibus cæſi de ſaxo præcipitabãtur. Cuius rei Gel-
lius lib. 11. auctor eſt. Et ob eam rem Theophilus ſub titulo de perpe-
tuis et temporalib. actionib. capitalem pœnam furi in 12. tab. indictã
ait. Illud itaq. tenendum eſt, furtum natura prohibitum, probrumq. eſ-
e c. 2. de reg. iu. *ſe: quod non poſſe bono animo fieri, Pontificij tradidere.*[e] *Quid enim*
f l. iuſtitia. de iuſti. & iure. in ſti. eo. in prin. *magis iuri & iuſtitiæ aduerſum? Iuſtitia eſt, inquit Vlpianus,*[f] *con-*
ſtans & perpetua uoluntas ius ſuum cuiq. tribuendi. Iuris præcepta
ſunt hæc: honeſtè uiuere, alterum non lædere, ſuum cuiq. tribuere. At
qui alterũ ſuis rebus priuat, aduerſus hæc tria facit. Furtor. autẽ ge-
nera quatuor apud ueteres fuerũt, hodie duo tantũ. Caius lib. poſte-
riori inſtitu. titu. ulti. Furtorũ autẽ genera ſunt quattuor, manifeſti,
nec manifeſti, concepti, & oblati. Manifeſtum furtum dicitur, ſi quã-
do fur

do fur cuiuſcumq. rem tollit, & in ipſo furto deprehenditur: nec manifeſtum furtum appellatur, quod quamlibet dum fieret inuentum non eſt, tamen furtum fuiſſe probatur: conceptum furtum dicitur, cum res furtiua alicui ita à fure datur, ut apud ipſum furem inueniri non poſſit. Quæ eodem modo ferè Paulus ait libro 2. Sentent. ſub titulo De furtis. Et quidẽ de manifeſto, & nec manifeſto, ſatis multa à noſtris dicuntur. De oblato uero, & concepto, Paulus ſic ait: Concepti actione is tenetur, apud quem furtum quæſitum, et inuentum eſt. Oblati actione is tenetur, qui rem furtiuam alij obtulit, ne apud ſe inueniretur. Concepti is agere poteſt, qui rem concepit, & inuenit. Oblati is agere poteſt, penes quem res concepta, & inuenta eſt. Hæc illi de furtis tradunt. At Iuſtinianus negat [a] furtor. quatuor eſſe genera. neq. enim exiſtimat, oblatum & conceptũ ſpecies eſſe furtorum, ſed actionis. eaq. de cauſa, quodq. illæ ſpecies actionum, ſiue furtor. in deſuetudinẽ abierunt. C. II. De furtis ita ſcriptum eſt: Caius li-
,, bro tertiodecimo ad edictum: Furtor. genera duo ſunt, manifeſtum, & nec manifeſtum. Conceptum uero, & oblatum, in Inſtitutionibus [b] tantum declaratũ eſt. Conceptum, inquit, furtum dicitur, cum apud aliquem teſtibus præſentibus furtiua res quæſita, & inuenta ſit. Nã in eum ꝓpria actio cõſtituta eſt, quãuis fur non ſit, quæ appellatur cõcepti. Oblatum furtum dicitur, cum res furtiua ab aliquo tibi oblata ſit, eaq. apud te concepta ſit: utiq. ſi ea mente tibi data fuerit, ut apud te potius, quàm apud eum qui dederit, cõciperetur. Nam tibi, apud quem concepta ſit, propria aduerſus eum qui obtulit, quamuis fur non ſit, conſtituta eſt actio, quæ appellatur oblati. Hæc inquiſitio rei furtiuæ, quam conceptionem re furtiua inuenta appellabant, maxima obſeruatione fiebat. Nam & Gellius ait, Ea quoq. furta quæ per lancem, liciumq. concepta eſſent, perindè ac ſi manifeſta forent, uindicauerunt decẽ uiri. Et Iuſtinianus teſtibus præſent i bus fieri ſolere dicit. Per lancẽ uero & licium, uetus mos oſtenditur, hoc tẽpore quod ad lancem quidem attinet, non admodum ignotus. [c] ſed licij, uel inlicij potius mentio, fit apud Varronẽ tantum, quod meminerim, in calce ſecundi libri De lingua latina. Ab alliciendo, & uocando inlicium dicebatur, cum cenſores per accenſos populum ad ſe uocabant. Quod uero Gellius ait, eandem concepti furti pœnam fuiſſe, quæ & manifeſti fuerat: exiſtimò Prætores mutaſſe eam pœnam, quod in

a §. furtorum. inſti. de obl. quæ ex deli.

l. ij. de furt.

b §. cõceptum. inſti. eo.

c Theoph. in prin. de teſta. & §. præterea qui. mod. tuſ. pa. po. ſol. Boetius in topic. Bud. l. ij. §. undicias. de orig. iur.

manifeſto fecerunt, cuius pœna è lege Duodecim tabular. erat ea, cuius eſt à nobis ex Gellio mẽtio facta: à Prætoribus in quadrupli pœnã immutata eſt.[a] Idẽ enim Gellius ait, Decẽuirali pœna ſublata furti cõcepti, & oblati, tripli pœnã fuiſſe. Et Paulus eodem libro, quo ſuperiora ſcripſit, mendoſus eſt. Furti, inquit, concepti actio aduerſus eum qui obtulit, tripli eſt pœna, & ipſius rei reſtitutio: non enim furti concepti, ſed furti oblati actio datur aduerſus eum qui obtulit. Illud quærendum arbitror, quæ fuerit in Duodecim furti nec manifeſti pœna? Et exiſtimo è Solonis lege acceptã, qua omnes fures duplum reddere coguntur. Namq. ſub titulo De perpetuis, lib. 4. Inſtitutionũ, furti tantũ manifeſti mentio fit. Furti, inquit, manifeſti actio quãuis ex ipſius prætoris iuriſdictione proficiſcatur, tamẽ perpetuò datur. Accurſius noſter idipſum ex altero loco Inſtitutionum elicit, quo noxalem actionem furti in Duodecim conſtitutam ait.[b] Sed poteſt noxalis actio ea lege introduci, alia pœna furto nec manifeſto cõſtituta. Illud itaq. mihi probatur, Solonis legem ea parte ſuſceptã, quod & Gellius ſignificare uidetur. Suntq. alia non pauca ex iiſdem legibus ſumpta.[c] Sed quoniam tam multa ex Gellio accipimus, emendandus eſt ille locus ex Maſſurij Sabini libro ſecũdo iuris ciuilis ab eodẽ allatus. Qui alienũ, inquit, tacens lucricie fandi cauſa ſuſtulit, furti abſtringitur, ſiue cuius ſit, ſiue neſcit. Et ita ex ca. 44. De furtis[d] ſcribendũ eſt: Qui alienũ quid iacens lucri faciẽdi cauſa ſuſtulit, furti obſtringitur, ſiue ſcit cuius ſit, ſiue ignorauit. Quæ uerba Vlpiano libro quadrageſimo primo ad Sabinum aſcribuntur. Ex qua re illud manifeſte apparet, libros Vlpiani ad Sabinum commẽtaria eſſe, & interpretationes Sabini librorum: quod in Pauli ad eundem libris Viglius ait.[e] Idem dicendum in libris Iuliani ad Minicium, & Vrſeium Ferocem: Iauoleni, & Pomponij ad Plautium, eiuſdem Pomponij ad Q. Muciũ, & ad Sabinum, & Pauli ad Plautiũ, Sabinum, Vitellium & Neratium. Neq. enim idem eſt, quod in libris Ciceronis ad Q. Fratrem, M. Brutum, & Trebatium: quæ res doctiſſimos quoſq. decepit.[f] Sed nos ea aliàs diligentius trademus.[g]

[a] inſt. de perpe. et tẽp. act. in prin.

[b] §. ſunt autem. inſt. de nox. acti.

[c] l. ult. fin. reg. l. ul. de coll. l. 2. §. exactis. de orig. iur. §. ſed ius. §. et nõ ineleganter. inſti. de iure natu.

[d] l. falſus. §. qui alienũ. de fur.

[e] Vigl. inſti. de her. inſti. in pri.

[f] Alci. in exor. C. et de eo quod intereſt. et præ termiſ.

[g] lib. i. c. 6.

CAIVS ET IVSTINIANVS XEnophontis ſententia locupletati. V.

Haloander diligentiſſimus uir, & non mediocris ingenij, exiſtimat ſe in Inſtitutionibus nihil reliquiſſe mancum, præter eum locum,

cum,[a] quo de teli ſignificatione quædam ex Xerolopho (ſic enim multi tradiderunt ſcribendum eſſe) ab Iuſtiniano afferuntur. Eum Alciatus noſter[b] non infeliciter tentat corrigere. Theophili autem Inſtitutionibus editis, et Florentinis libris lectis, omnem ſcrupulum abijci oportet. Florentiæ ſic eſt: Admonet nos Ξενοφῶν. nam ita ſcribit, καὶ τὰ βέλη ὁμόσε ἐφέρετο λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. id eſt, Et tela comminus afferebantur, haſtæ, ſagittæ, fundæ & lapides plurimi. Quæ uerba ca. 233. de Verborũ ſigni.[c] ex Caij libro primo ad legem 12. tabular. referuntur. Et Iuſtinianus ex eodem Caio in interpretatione legis 12. tabul. eadem tradit. In Norica uero editione omnia ea quæ retult, deſunt. Quæ Alciatus mendoſa habet, & non ſuo loca ſcripta. Sunt autem collocanda poſt illud; ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι. Ex quo autem libro Xenophontis illa ſumpta eſſent, nos adhuc reperire non potuimus. neq. Theophilus, qui uno tãtum uerbo ab Ethruſca lectione diſſentit, mẽtionem huius rei facit. Io. tamen Metelli noſtri diligentia, qua maxima in iure ciuili & bonis litteris utitur, repertum id eſt, libro quinto ἀναβάσεως, uno atq. altero uerbo immutatum.

a inſti. de publ. iud. §. item lex Cornelia.
b Alc. in l. ſi calu[m]itur. de uer. ſi.
c l ſi caluitur. §. telum.

OBSCVRISSIMVM PAVLI CAPVT

mendis ſublatis apertiſſimum redditur: et quid ante decimum, & poſt decimum Kalendar. ſignificet, explicatur. VI.

SVb eodem titulo de uerbor. ſignificatione, Pauli caput tam male acceptum eſt, ut qui melius interpretati ſunt, cauillatorem iuriſconſultum appellauerint. Ante diem decimum calendar. poſt diẽ decimum calendar. utroq. ſermone undecima dies ſignificatur. Sic enim Valla lib. 4.[d] elegantiar. Budæus, & Alciatus ſcribunt. Haloãder uero, Nec utroq. ſermone, in cõtextu: Næ utroq. in margine ſcripſit. Nos ita ſcriptum Florentiæ uidimus: Paulus libro tertio ad legẽ Iuliam, & Papiam. Anniculus amittitur, qui extremo anni die moritur. et conſuetudo loquendi id ita eſſe declarat: ante diem decimum Kalendarum, poſt diem decimum Kalẽdarum. neutro enim ſermone undecim dies ſignificantur. Eſt autem, ni fallor, hæc Pauli ſententia. Eum qui ultimo anni die moritur, anniculum eſſe, comprobari eo argumento, quòd cum ante diem decimum Kalendarum dicimus, ipſe dies Kalendarum numeratur, & ſignificatur decimus dies ante Kalendas. Sic enim Valla interpretatur: quod neq. Alciatus noſter improbare uidetur. quamquam libentius in Budæi ſentẽtiam it, ut an

l. anniculus. i. de uerb. ſign.
d cap. 80.

te diem decimum Kalendar. non decimus, ſed nonus ante Kalendas ſignificetur. Quod ipſum fulciri poteſt Quintiana Ciceronis oratione. Roma, inquit, egreditur ante diem tertium Kalendar. Februarij. Alio loco inuenitur dies profectionis pridie Kalẽdas Februarij: licet in numeris maxime ſint omnes libri mendoſi. Alio loco eadem oratione dicitur: Bona poſtulas, ut ex edicto poſſidere liceat, quo die? te ipſum uolo audire, dic Næui diem. ante 5. Kalẽd. intercalares. bene agis. quàm longe eſt hinc in ſaltum ueſtrũ Gallicanũ? Næui te rogo. 700. millia paſſuũ. optime. De ſaltu deicitur Quintius, quo die? deicitur de ſaltu pridie Kalend. intercalares, biduo põſt, aut ut ſtatim de iure aliquis cucurrerit, non toto triduo 700. millia paſſuũ conficiuntur? Qui locus ſi mendoſus non eſt, quintus ante Kalendas dies ſignificatur, non quartus. Huc accedit, quod A. Gellius ait lib. 15.[a]

a ca. 18.

Marcum Ciceronem natum eſſe ante diem tertium Nonas Ianuarias, Q. Cepione & Q. Serrano conſulibus. quẽ conſtat tertio Nonas natum eſſe, ut ipſe Cicero ait lib. 7. epiſtul. ad Atticum. & Plutarchus, quem Bocbius interpres non intellexiſſe uiſus eſt, ſic ait. τεχθῆναι δὲ κικέρωνα λέγουσιν ἀνωδύνως καὶ ἀπόνως λοχευθείσης αὐτοῦ τῆς μητρὸς, ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων καλανδῶν, ἐν ᾗ νῦν οἱ ἄρχοντες εὔχονται καὶ θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος. *Id eſt, Peperiſſe Ciceronẽ matrẽ ſuã ferunt nullo dolore, aut labore partus, tertio die poſt Kalẽdas Ianuarias (aut poſt tertiũ diẽ Kalendarum Ianuarij) quo die magiſtratus uota faciunt, & ſacrificãt pro ſalute Principis. Achilles Bocbius, nunc doctus ſane uir, & diſertus, cum adoleſcens eſſet, tertio Kalẽdas Ianuarij uertit. qui dies ex alio iuriſcõſulti loco agnoſci poteſt. is eſt ca. 233. de uerb. ſigni.[b] Poſt Kalendas, inquit Caius, Ianuarias die tertio pro ſalute Principis uota ſuſcipiuntur. Quo capite multa ſimul cognoſcuntur. Nam et ante diem tertium Non. & tertio Nonas, et die tertio poſt kalendas, idem eſſe deprehenditur. Quo fit, ut neq. cum dicimus, ante diem decimum kalendar. neq. cum dicimus poſt decimum, undecim dies ſignificentur. Nam cum ante decimum dicimus, aut dies ipſe decimus ſignificatur, ut Ciceronis & Gellij uſu oſtendi: aut certè nonus, ut Budæo et Alciato noſtro placet. Cũ uero poſt diem decimũ, nõ undecimus menſis dies, ſed ipſe decimus ſignificatur, ut ex Caij uerbis apparet. Ex quibus et illud manifeſtũ eſt, anniculũ hoc exemplo appellari eũ, qui ipſo extremo die moritur, quoniã is dies expletus eſſe uidetur.*

b l. ſi caluitur. §. poſt kalendas. de uer. ſig.

MILI-

MILIARIVM APVD MACRVM Iurecon. reſtitutum, non uulgari ſignificatione accipiendum. VII.

AEmilius Macer libro primo ad legem uiceſimam ait: Mille paſſus non à miliario urbis, ſed à continentibus ædificijs numerandi ſunt. Hæc uerba ſub titulo De uerb. ſignificatione in Ethruſcis Pandectis legi, quæ ab omnibus ad hunc diē repudiata ſunt. Pro quibus ſubſtituūt: Mille paſſus non à muro urbis, &c. id ſecuti, quod c. 2. dicitur, Vrbis appellatio muris, Romæ aūt continentibus ædificijs finitur. & alio loco, Vt Alfenus ait, urbs eſt Roma, quà muro cingeretur: Roma eſt etiam, quà continentia ædificia eſſent. Eſt autem apud Aemilium, miliarium columna quædam, quæ in capite Romani fori prope ædem Saturni fuerat, in quam omnes Italiæ uiæ terminabantur: quod etiam miliarium aureum dictum eſt. Plinius libro 3. Roma diuiditur in regiones 14. compita ear. 265. paſs. eiuſdem ſpatij menſura currēte à miliario in capite Romani fori ſtatuto ad ſingulas portas, quæ ſunt hodie numero triginta ſeptem. Cornelius Tacitus lib. 17. Otho innixus liberto per Tiberianam domum in uelabrum, inde ad miliarium aureum ſub ædem Saturni pergit. Idem Tranquillus ait totidem penè uerbis in Othonis uita. Plutarchus uero in Galbæ, his uerbis miliarium deſcribit. ἐβάδιζεν εἰς ἀγορὰν, οὗ χρυσοῦς εἱστήκει κίων, εἰς ὃν αἱ τετμημέναι τῆς ἰταλίας ὁδοὶ πᾶσαι τελευτῶσιν. Hoc eſt, in forum ibat ad eam partem, in qua ſteterat aurea columella, ad quam omnes Italiæ uiæ terminabantur. Quæ cum ita ſe habeant, mirandum non eſt, ſi dubitatum aliquando fuit, an illinc mille paſſus, qui lege fortaſſe uiceſima dicebantur, numerandi eſſent. Miliarij in aliā ſignificationem mentio fit c. 20. De auro & argento legatis. Certe, inquit, ſi caccabos argenteos habebat, uel miliarium argenteū, uel ſartaginem, uel aliud uas ad coquendum: dubitari poterit, an eſcario cōtineatur? De quo Alciatus et Nebriſſenſis noſtri uerba faciunt.

l. mille, de uerb. ſigni.

l. 2. l. ut Alfenus. eo. tit.

l. cum aurū. §. ſi cui. de auro & argen.

MVLTIS IN LOCIS DIGESTOR. & Codicis græcum, uel iudaicum potius dicendi genus reperiri, illud quàm illud. VIII.

EDidit ante aliquot annos Gregorius Haloander maxima diligentia omnes iuris ciuilis libros, qui nunc inter manus omniū uerſantur. In quibus ſcribendis acri iudicio uſus, ſi quid nimis à conſuetu

dine ceteror. libror. diſcederet, paucis uerbis qua ratione dictum eſſet, adſcripſit. Quale eſt, quod hic nos ex Etbruſcis Pandectis emendandum curamus: quæ ne cui duriora quàm ſunt, eſſe uideantur, locos aliquot prius indicabimus, quos Haloander ipſe hoc pacto edendos curauit. Vlpianus capite altero De iudicijs:[a] Sed ſi dubitetur, utrũ in ea quis cauſa ſit, ut domum reuocare poſsit, nec ne: ipſe Prætor debet càuſa cognita ſtatuere. Quod ſi conſtiterit in ea eum eſſe cauſa, ut domum reuocet, debebit cauere in iudicio ſiſti, ſtatuente Prætore in quem diem promittat. Sed utrũ nuda cautione, an ſatiſdato? Marcellus dubitat. Mihi uidetur ſola promiſsione, quod & Mela ſcribit. Alioquin compelletur iudicium accipere, quàm inuenire eos qui ſatis pro eo dent. hoc eſt, compelletur potius iudicium accipere: aut leuius erit, iudicium accipere, ut Accurſius interpretatur, quàm inuenire qui pro eo ſatiſdent. Haloander, quàm inuenire eos poſsit, edidit, aduerſus Florẽtini libri fidem. Paulus c.2. de reb. cred.[b] Mutui datio conſiſtit in his rebus, quæ pondere, numero, menſura conſiſtunt. quoniam eor. datione poſſumus in creditum iri, quia in genere ſuo functionem recipiunt per ſolutionem, quàm ſpecie. Hoc eſt, per ſolutionẽ in genere potius, quàm ſpecie: aut ſolutione in genere, non ſpecie functionem recipiunt. Vlpianus c.7. depoſiti:[c] Quia cum ſciret, cui rei pararetur, intempeſtiuè miſericordiã exercuit, cum poſſet non ſuſcipere talẽ cauſam, quàm decipere. id eſt, potius quàm decipere. Idem ca.20. De adquirenda uel omittenda hereditate:[d] Si ſepulchri uiolati filius aget, quamuis hereditarij, quia nihil ex bonis patris capit, non uidetur bonis immiſcere. hæc enim actio pœnã & uindictã, quàm rei perſecutionẽ continet. id eſt potius, quàm rei perſecutionem, aut non rei perſecutionem. Idem c.49. De legatis:[e] Sed ſi teſtator decem mihi ſub fideiuſſore debuit, fideicõmiſsi petitio non ſolum heredi, ſed & fideiuſſori cõpetit. Intereſt enim eius ſolui mihi, quàm ipſum conuentum mandati actionem intendere. hoc eſt, potius quàm ipſum &c. c.5. De ſuſpectis tutorib.[f] Expedit enim pupillo, inquit, rem ſuam ſaluam fore, quàm tabulas Rem Saluam Fore cautionis habere. quod Haloãder exceptis tribus illis uerbis edidit. Itẽ ca.12. De officio Præſidis:[g] Non tamen ſpectandum eſt, quid Romæ factum eſt, quàm quid fieri debeat. Haloander, non tam. ca.5. De doli mali & metus exceptione:[h] Expedit enim legatario retinere

a l.2. §. ſed ſi. de iud.

b l.2. §. mutui. de reb. cred.

c l. ſi hominem. in prin. depo.

d l. pro herede. in fi. de adq. her.

e l. ſi cui. §. ſi Titio. de leg. i.

f l. ſuſpectus. de ſuſpect. tut.

g l. ſed licet. de off. præſ.

h l. purè. in pri. de doli ma. & me. exc.

nere ſummã quàm mitti in poſſeßionem rerum hereditariarũ. Impp. Conſtantinus & Licinnius conſtitutione 8. De iudicijs:[a] Placuit in omnibus rebus præcipuam eßeiuſticiæ, æquitatisq. quàm ſtricti iuris rationem. id eſt, potiorem. Impp. Seuerus & Antoninus conſti. 1. ubi cauſa fiſcalis:[b] Non defenſæ mortis quæſtionem apud procuratores noſtros non oportet tractari, nec bona fiſco peti poße, quàm ſi de crimine conſtiterit apud eum cui cõuictis pœnã irrogare licet, quis ignorat? hoc eſt, ante quàm de crimine conſtiterit: ut Accurſius quoq. ait. Impp. Diocletianus & Maximianus Conſt. 19. De liberali cauſa:[c] Principaliter cauſã eius de qua ſupplicas, eſſe, quàm tuã, proſpicimus. Imp. Iuſtinianus Cõſti. ulti. De uſufructu:[d] Vſumfructũ enim per eum adquiſitũ, apud eum remanere, & poſt patris calamitatem oportet: cum plerumq. ueriſimile eſt, teſtatorẽ contemplatione filij, quàm patris uſumfructũ ei reliquiße. hoc eſt, filij potius quàm patris. Hæc, & alia fortaße, Haloander exemplariũ fidem ſecutus edidit. Sed & alia nos Florẽtiæ reperimus, quæ ipſe aliter ſcripſit. Sunt aũt hæc. Vlpianus ca. 20. De operis noui nuntiatione:[e] Planè ſi quæratur, an in heredẽ eius qui opus fecit, interdictũ hoc competat: ſciendũ eſt Labeonẽ exiſtimaße, in id quod ad eum peruenit, dumtaxat dari oportere, uel ſi quid dolo malo ipſius factum ſit, quò minus perueniret. Nõnulli putãt, in factũ eſſe dandam, quàm interdictũ: quod uerũ eſt. Haloander edidit, tam in factũ, &c. Idem ca. 20. De adqui. uel omit. hered.[f] cuius paulo antè mentio facta eſt. Sed illud in fine illius capitis, hoc in ipſo ſtatim initio. Vlpianus lib. 61. ad edictum. Pro herede gerere uidetur is, qui aliquid facit quaſi heres. Et generaliter Iulianus ſcribit, eum demum pro herede gerere, qui aliquid quaſi heres gerit. Pro herede autem gerere non eße facti, quàm animi. Haloander, non tam eſſe facti. Scæuola ca. centeſimo De legatis, libro 3.[g] Hic chirographa debitorum, & pecuniam, cum eßet profecturus in urbem, in latralibus condidit, & chirographis exactis, quàm pecunia erogata, reuerſus in patriam, poſt bienniũ alia chirographa prædior. quæ poſtea comparauerat, & pecuniã in lateralia cõdidit. Haloãder, et tam chirographis, &c. Modeſtinus cap. 3. De alimentis, uel ciba. lega.[h] Modeſtinus reſpondit. Videtur mihi ipſa prædia eße libertis relicta, ut pleno dominio hæc habeãt, et non per ſolũ uſumfructũ. Et ideo, & ſi quid ſuperfluũ

a l. placuit. C. de iudi.

b l. i. C. ubi cau. fiſ.

c l. principaliter. C. de libe. cau.

d l. ulti. C. de uſuf.

e l. pretor. §. hoc interdictũ. de op. no. nu.

f l. pro herede. in prin. de adq. here.

g l. his ue. bis. in pri. de leg. 3.

h l. libertis. de alim. uel cib. leg.

non ſolum ornatu, ſed etiam ſucco, & ſanguine, qui ex utriuſq. linguæ cognitione, antiquitatis temporumq. peritia toto corpore cognoſcitur eſſe diffuſus. Cuius rei ſuperioribus diebus permulta deprehendi ſigna in Florẽtinis Pandectis, quas dum tu, illuſtriſq. uir pater tuus, Senenſem Remp. conſtituebatis, contuli cum meis. Nihil enim tam eſſe mendoſum reperi, quàm quæ eſſent aut græcè ſcripta, aut ob latinæ dictionis elegantiam, temporumq. antiquitatem ignorata. Eiuſmodi, quæ ad te mitto, ſunt: quæ ita accipias uelim, ut obſeruantiſſimum tui me eſſe teſtentur.

POMPONII LOCVS LIBRO tertio de legatis emendatus, quidq. illic uiſceratio ſignificet, declaratum. I.

l. ſi tibi pure. de leg 3.

Pomponius capite 52. De legatis lib. tertio, in Norico lib. omnium editorũ minus mendoſo, ita ait: Si tibi purè legauero, deinde poſtea ſcripſero ita: Hoc amplius ſi nauis ex Aſia uenerit, heres meus ei fundũ dato: uerius eſt, eo uerbo Hoc amplius, ſuperiora repeti. Sicuti dicimus, Lucius Titius plebi quina dedit, hoc amplius Seius: huiuſmodi enim ratione quina Seiũ quoq. dediſſe intelligimus. Quod ſi Pomponius ſcripſiſſet, nemini probare poſſet, hoc illi ſimile eſſe: cum enim nihil dicatur hic datum, neceſſariò quina illa repetuntur. At priori exemplo fundus datus eſt ei, cui alia erant data. Eſt igitur ſcribẽdum, ut Florentiæ reperimus: Pomponius libro ſeptimo ad Sabinum. Si purè tibi legauero, deinde poſtea ſcripſero ita, hoc amplius ſi nauis ex Aſia uenerit, heres meus ei fundum dato: uerius eſt eo uerbo Amplius ſuperiora repeti. Sicuti dicimus, Lucius Titius plebi quina milia dedit, hoc amplius Seius uiſcerationẽ: quina milia quoq. Seiũ dediſſe intelligemus. Et Titius accepit quinq. Seius hoc amplius fundũ: Seiũ quinq. quoq. accepiſſe intelligimus. Vnius ſolius uerbi ignoratione noſtri illud caput corruperunt: & pro uiſceratione, huiuſce ratione librarij ſcripſerunt. Erat antem uiſceratio, cum carnis epulum plebi dabatur. Cicero libro 2. De officijs: Omnino duo ſunt genera largorum, quor. alteri prodigi, alteri liberales. Prodigi, qui epulis & uiſcerationibus, & gladior. muneribus, ludor. uenationũq. apparatu pecunias profundunt. Liuius libro 8. P. Plautio Proculo, P. Cornelio Scapula Coſſ. populo uiſceratio data à M. Flauio in funere matris. Latinis quoq. ferijs uiſcerationem

dari

dari proditum eſt. Nam et Cicero in oratione Planciana ait, Niſi forte te Lauicana, aut Bouillana, aut Gabina uicinitas adiuuabat, quibus è municipijs uix iã, qui carnẽ Latinis petant, inueniuntur. Et Varro libro 2. de Lingua latina: Similiter Latinæ feriæ dies conceptiuus dictus à Latinis populis, quibus ex Albano monte ex ſacro carnem petere fuit ius cum Romanis. Plinius quoq. maior lib. 3. Cũ bis carnem in monte Albano ſoliti accipere populi Albenſes, Albani, Aeſolani, & ceteri. Idq. eſt, quod Pomponius capite poſteriori de origine iuris[a] ait, Latinar. feriar. cauſa præfectum urbi introductum: ut rectè Zaſius interpretatur. Viſcerationẽ Budæus cap. ultimo, Si menſor falſum modũ dixerit, creanomian appellari à Græcis ait, à diuidẽda carne. Epuli uero mentio fit libro primo De legatis, cap. 119.[b] & ludorum, & uenationum his uerbis: Paulus libro tertio regularum. Ciuitatibus legari poteſt etiam quod ad honorem, ornatumq. ciuitatis pertinet. Ad ornatum, puta quod ad inſtruendum forum, theatrum, ſtadium legatum fuerit. Ad honorem, puta quod ad munus edendũ, uenationemue, ludos ſcænicos, ludos circenſes relictũ fuerit: aut quod ad diuiſionẽ ſingulor. ciuiũ, uel epulum relictũ fuerit.

Cap. 5.

a l. ij. §. quoties autem. de ori. iur.

b . ciuitatib. de leg. i.

EODEM LIBRO RHAPSODIAE uerbum Vlpiano reſtitutum. II.

SImilis error eſt eodem libro, ſed minus nocuit, ca. 50. Si Homeri, inquit Vlpianus, corpus ſit legatum, quantæcumq. partes inueniantur, debentur. quod ita ſcribendum eſt: Quantæcumq. rhapſodiæ inueniantur, debentur. Appellantur autem eo nomine Homeri ſinguli libri, ἀπὸ τοῦ ῥάπτειν καὶ ᾠδήν. Eſt autem his librarijs, qui ex Florentinis libris deſcripſerunt, ignoſcendum, quòd illic pro rhapſodiæ, pars hodie ſcriptum fuit, præpoſtero litterar. ordine. unde factum, ut ante Noricam editionem partes hodie ſcriptum fuiſſe uideamus. Scriptores uero Florentinarum Pandectarum ſæpe in eiuſmodi genere errorum incidiſſe deprehendimus. Nam cap. 9. De ſeruo corr. pro ſubreptus, ſubpertus ſcripſerunt. et ca. 1. Depoſiti, iurnæ pro ruinæ. & 40. de contra. emp. domus, pro modus. & 16. ad S. C. Treb. ſuſceptam pro ſuſpectam. & ca. 1. de coniun. cum eman. nepotum quantibus, pro quantum nepotibus. & ca. 63. de furtis, damnatum pro mandatum.

l. librorum. §. ſi Homeri. de lega. 3.

ALTER

ALTER VLPIANI LOCVS EMENdatus, in quo pro ſynopſi, ſi opus ſit, legebatur. III.

l. magis puto. §. in primis. de reb. cor. GRæcum quoq. uerbum alteri Vlpiani loco reſtituendum, quem ſaucium, mancumq. Haloãder edidit. Sub titulo De rebus eor. qui ſub tutela, uel cura ſunt, 105. Vlpianus ait: Prætorem requirere debere, cum ab eo poſtulatur, ut permittat rem pupilli diſtrahi, de fortunis pupilli. Requirat ergo, inquit, neceſſarios pupilli, uel parentes, uel libertos aliquos fideles, uel quem alium, qui noticiam rerum pupillarium habeat: aut ſi nemo inuenitur, aut ſuſpecti ſunt qui inueniuntur, iubere debet edi rationes. Itemq. ſi opus ſit, pupillarium bonorum aduocatum pupillo dare, qui inſtruere poßit Prætoris religionem, an adſentire uenditioni, uel obligationi debeat. Sic Noricus Haloander edidit. in margine tamen adſcripſit: alias, Item qui σύνοψ ſit pupillarium bonorum, aduocatumq. pupillo dare. Alij ediderunt, Itemq. ſi inops ſit pupi. bono. Quæ omnia quid ſibi uelint, alij uiderint. Nos quid Florentiæ ſcriptum ſit, tradamus. Sic autem eſt: Aut ſi nemo inueniatur, aut ſuſpecti ſint qui inueniuntur, iubere debet edi rationes, itemq. ſynopſin bonor. pupillarium, aduocatumq. pupillo dare. &c. Eſt autem ſynopſis compendium, quod inuentarium, *l. tutor qui rep. de admi. tut. l. ex plures. de re. auc. iud. po.* aut repertorium alio loco Vlpianus appellat, ἀναγραφὴν alio. Ego, inquit, puto creditoribus inſtrumentor. etiam ἀναγραφὴν facere: non ut deſcribant ipſa corpora inſtrumẽtor. ſed quot ſint, de qua re ſint, ſubnotent ſibi, & quaſi inuentarium faciant, quod etiam uniuerſorum facere eis erit permittendum. Quæ Vlpiani uerba ea de cauſa adſcripſi, quod non ſatis recte in Norico & Alciati præceptoris lib. 2. *a cap. 25.* Parerg. ſcripta ſunt. In Laurentiana bibliotheca Florentina[a] nobilißima aliquot græcor. iuriſconſultor. epitomes uidimus, in quibus Michaëlis quoq. Pſelli uerſibus Synopſis legum ſcriptus eſt. Qui liber non eſt quod tantopere deſideretur, quanto ceteri, ex quibus multa, quæ in noſtris libris aut deſunt, aut mendoſe ſcripta ſunt, aut obſcure, intelligi, & ſuppleri poſſent.

CA. I. DE FVRTIS, EMENDAtum, & furtor. genera, & pœnæ explicatæ. IIII.

l. i. de furt. CAput primum de furtis, ſic Florentiæ ſcriptum eſt: Paulus libro trigenſimo nono ad edictum. Furtum a furuo, id eſt nigro dictũ Labeo ait, quod clam & obſcuro fiat, et plerũq. nocte: uel a fraude, ut Sabi-

ut Sabinus ait: uel à ferendo, & auferendo: uel à Græco ſermone, qui φῶρας appellant fures, immo & Græci ἀπὸ τοῦ φέρειν φῶρας dixerunt. Inde ſola cogitatio furti faciendi non facit furem. Sic is qui depoſitum abnegat, non ſtatim etiam furti tenetur: ſed ita, ſi id intercipiendi cauſa occultauerit. In Norico uero libro ita legitur: Et à ferēdo, id eſt auferendo: uel à Græco ſermone, quod φῶρας adpellant fures, immo & Græci à ferendo φῶρας dixerunt. Sola tamen cogitatio furti faciendi non facit furē. Alciatus noſter lib. 1.[a] Diſpunctionum, uel à ferendo, ſeu auferendo: uel à Græco ſermone, qui φῶρας appellant fures: immo & Græci dixere παρὰ τὸ φέρειν. Cetera non attigit, quæ nos animaduertenda putauimus: quòd ratio reddita eſt, cur ſola cogitatio furtum non faciat. Si enim à ferendo utraq. lingua fures dicti ſunt, neceſſe eſt, ut fures contrectando ferant. Neq. quemquā moueat, quòd à Græco ſermone, qui φῶρας appellant fures, Florentiæ, & in Alciatino libro ſcriptum ſit: eſt enim id dicendi genus alijs locis uſurpatum. Vt quod ſub titulo De uerborum ſignificatione[b] dicitur: Glandis appellatione omnis fructus continetur, ut Iauolenus ait, exemplo Græci ſermonis, apud quos omnes arbor. ſpecies ἀκρόδρυα appellantur. Et ca. 2. Qui petant tutores, εἰσὶ δέ τινες οἷς ἐπαναγκές ἐστιν αἰτεῖν ἐπιτρόπους, οἷον μάτηρ, καὶ ἀπελεύθεροι. ἐκ τούτων γὰρ αἱ μὲν ζημιοῦνται, οἱ δὲ καὶ κολάζονται. Sūt aūt, inquit, aliqui, quos petere tutores eſt neceſſe, puta mater & liberti, è quibus illæ dāno, hi pœna plectuntur. Diomedes antiquus grāmaticus anaphora figura hæc dicēdi genera defendit, ut illud Saluſtianū: Sed antea itē cōiurauere pauci, in quib. Catilina. de qua quàm breuiſſimè potero dicā. & alio loco: Interea ſeruitia repudiabat, cuius initio ad eum magnæ copiæ cōcurrebant. Omnibus etenim his locis aliò refertur relatio, quàm ſuprà ſcriptū eſt. Sed ad furta redeamus, & ad definitionē furti, quam uno uerbo Haloāder fraudauit in Digeſtor. et Inſtitutionū editione. namq. utroq. loco eadē de furti definitione et etymologia tradūtur. Furtū eſt cōtrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia, uel ipſius rei, uel etiā uſus eius, poſſeſſionis'ue, quod lege naturali prohibitū eſt admittere. Haloander enim uerbū Rei priori loco omiſit, exiſtimans fortaſsè præſtare ſic definire, ut furtū dicatur cū quis rem ipſā, aut eius uſū poſſeſſionēue fraudādi animo cōtrectat. Theophilus uero Inſtitutionū græcus interpres ita definit, ut furtū ſit alienæ rei fraudulēta contrectatio,

a c. 4. 1.

b l. qui uenenū. §. ult. de uer. ſig.

l. i. de fur. §. 1. inſt. de obl. quæ ex deli. na.

quæ

a l. probrum. de uerb.ſign.

b Theoph. §. ius autem. de iure natur.

c ar. l. omnes. de iuſti. & iu.

d l. ſi pignore. de fur. l. itaq. ad l. Aqui. c. ſi per fodiés. de hom.

e c. 2. de reg. iu.

f l. iuſtitia. de iuſti. & iure. inſti. eo. in prin.

quæ damno aliũ afficit, aut ipſius rei, aut uſus, aut poſſeſſionis. Quæ definitio propius ad Florentinam, quàm ad Noricam definitionem accedit. Quod uero additur, lege naturali furtũ prohibitũ eſſe, Vlpiani ſentẽtia confirmatur libro 57. ad edictum:[a] Probra quædam natura turpia ſunt, quædam ciuiliter, & quaſi more ciuitatis: ut puta furtum, adulterium naturà turpe eſt. enimuero tutelæ damnari, hoc non natura turpe eſt, ſed more ciuitatis. Neq. enim Alciatum noſtrum audio, dum probare ſe alicui putat, eo capite Vlpianum nolle furtum natura turpe eſſe dicere, ſed more ciuitatis, quòd Aegyptij & Lacedæmonij impunita furta reliquiſſent. Quaſi uero peruerſæ aliquor. mentes poſſint quicquam ex diuina omnium conſenſione peruertere? Apud Perſas à matrum concubitu non abſtinere ius erat: non igitur id natura probrum eſt? Qua in re ridiculus eſt Conſtantinus Harmenopulus libro primo προχείρῳ, qui ius gentium ita definit: Ius quo gens aliqua, aut aliquæ gentes utuntur, ut puta matribus cõmiſceri apud Perſas, et ab eis abſtinere apud Græcos. Sed et Theophilus[b] ſimili errore decipitur, cum exiſtimat, furem iure gentium pecunia multandum, quòd nos perſimili damno affecit. Hic enim & ſi fatetur iure gentiũ furtũ eſſe prohibitũ, tamen eam pœnam naturalis ratio non inter omnes homines conſtituit.[c] Nam ut illos prætercam qui furto fauebant, Draco Athenis fures capite puniri iuſſit: & ex lege Duodecim Tabular. non ſolum nocturnum furem occidere ſemper licebat, & eum qui interdiu ſe telo defendebat:[d] ſed & manifeſti fures liberi uerberabantur, & his addicebantur quibus furtum feciſſent, ſerui uerberibus cæſi de ſaxo præcipitabãtur. Cuius rei Gellius lib. 11. auctor eſt. Et ob eam rem Theophilus ſub titulo de perpetuis et temporalib. actionib. capitalem pœnam furi in 12. tab. indictã ait. Illud itaq. tenendum eſt, furtum natura probibitum, probrumq. eſſe: quod non poſſe bono animo fieri, Pontificij tradicere.[e] Quid enim magis iuri & iuſtitiæ aduerſum? Iuſtitia eſt, inquit Vlpianus,[f] conſtans & perpetua uoluntas ius ſuum cuiq. tribuendi. Iuris præcepta ſunt hæc: honeſtè uiuere, alterum non lædere, ſuum cuiq. tribuere. At qui alterũ ſuis rebus priuat, aduerſus hæc tria facit. Furtor. autẽ genera quatuor apud ueteres fuerũt, hodie duo tantũ. Caius lib. poſteriori inſtitu. titu. ulti. Furtorũ autẽ genera ſunt quattuor, manifeſti, nec manifeſti, concepti, & oblati. Manifeſtum furtum dicitur, ſi quando fur

do fur cuiuſcumq. rem tollit, & in ipſo furto deprehenditur: nec manifeſtum furtum appellatur, quod quamlibet dum fieret inuentum non eſt, tamen furtum fuiſſe probatur: conceptum furtum dicitur, cum res furtiua alicui ita à fure datur, ut apud ipſum furem inueniri non poſſit. Quæ eodem modo ferè Paulus ait libro 2. Sentent. ſub titulo De furtis. Et quidẽ de manifeſto, & nec manifeſto, ſatis multa à noſtris dicuntur. De oblato uero, & concepto, Paulus ſic ait: Concepti actione is tenetur, apud quem furtum quæſitum, et inuentum eſt. Oblati actione is tenetur, qui rem furtiuam alij obtulit, ne apud ſe inueniretur. Concepti is agere poteſt, qui rem concepit, & inuenit. Oblati is agere poteſt, penes quem res concepta, & inuenta eſt. Hæc illi de furtis tradunt. At Iuſtinianus negat[a] furtor. quatuor eſſe genera. neq. enim exiſtimat, oblatum & conceptũ ſpecies eſſe furtorum, ſed actionis. eaq. de cauſa, quodq. illæ ſpecies actionum, ſiue furtor. in deſuetudinẽ abierunt. C. II. De furtis ita ſcriptum eſt: Caius libro tertiodecimo ad edictum: Furtor. genera duo ſunt, manifeſtum, & nec manifeſtum. Conceptum uero, & oblatum, in Inſtitutionibus[b] tantum declaratũ eſt. Conceptum, inquit, furtum dicitur, cum apud aliquem teſtibus præſentibus furtiua res quæſita, & inuenta ſit. Nã in eum ꝓpria actio cõſtituta eſt, quãuis fur non ſit, quæ appellatur cõcepti. Oblatum furtum dicitur, cum res furtiua ab aliquo tibi oblata ſit, eaq. apud te concepta ſit: utiq. ſi ea mente tibi data fuerit, ut apud te potius, quàm apud eum qui dederit, cõciperetur. Nam tibi, apud quem concepta ſit, propria aduerſus eum qui obtulit, quamuis fur non ſit, conſtituta eſt actio, quæ appellatur oblati. Hæc inquiſitio rei furtiuæ, quam conceptionem re furtiua inuenta appellabant, maxima obſeruatione fiebat. Nam & Gellius ait, Ea quoq. furta quæ per lancem, liciumq. concepta eſſent, perindè ac ſi manifeſta forent, uindicauerunt decẽ uiri. Et Iuſtinianus teſtibus præſentibus fieri ſolere dicit. Per lancẽ uero & licium, uetus mos oſtenditur, hoc tẽpore quod ad lancem quidem attinet, non admodum ignotus.[c] ſed licij, uel inlicij potius mentio, fit apud Varronẽ tantũ, quod meminerim, in calce ſecundi libri De lingua latina. Ab alliciendo, & uocando inlicium dicebatur, cum cenſores per accenſos populum ad ſe uocabant. Quod uero Gellius ait, eandem concepti furti pœnam fuiſſe, quæ & manifeſti fuerat: exiſtimo Prætores mutaſſe eam pœnam, quod in

a §. furtorum. inſti. de obl. que ex deli.

l. ij. de furt.

b §. cõceptum. inſt. eo.

c Theoph. in prin. de teſta. & §. preterea qui. mod. ius. pa. po. ſol. Boetius in topic. Bud. l. ij. §. uindicias. de. orig. iur.

manifeſto fecerunt, cuius pœna è lege Duodecim tabular. erat ea, cuius eſt à nobis ex Gellio mētio facta: à Prætoribus in quadrupli pœnā immutata eſt.[a] Idē enim Gellius ait, Decēuirali pœna ſublata furti cōcepti, & oblati, tripli pœnā fuiſſe. Et Paulus eodem libro, quo ſuperiora ſcripſit, mendoſus eſt. Furti, inquit, concepti actio aduerſus eum qui obtulit, tripli eſt pœna, & ipſius rei reſtitutio: non enim furti concepti, ſed furti oblati actio datur aduerſus eum qui obtulit. Illud quærendum arbitror, quæ fuerit in Duodecim furti nec manifeſti pœna? Et exiſtimo è Solonis lege acceptā, qua omnes fures duplum reddere coguntur. Namq. ſub titulo De perpetuis, lib. 4. Inſtitutionū, furti tantū manifeſti mentio fit. Furti, inquit, manifeſti actio quāuis ex ipſius prætoris iuriſdictione proficiſcatur, tamē perpetuò datur. Accurſius noſter idipſum ex altero loco Inſtitutionum elicit, quo noxalem actionem furti in Duodecim conſtitutam ait.[b] Sed poteſt noxalis actio ea lege introduci, alia pœna furto nec manifeſto cōſtituta. Illud itaq. mihi probatur, Solonis legem ea parte ſuſceptā, quod & Gellius ſignificare uidetur. Suntq. alia non pauca ex iiſdem legibus ſumpta.[c] Sed quoniam tam multa ex Gellio accipimus, emendandus eſt ille locus ex Maſſurij Sabini libro ſecūdo iuris ciuilis ab eodē allatus. Qui alienū, inquit, tacens lucricie fandi cauſa ſuſtulit, furti abſtringitur, ſiue cuius ſit, ſiue neſcit. Et ita ex ca. 44. De furtis[d] ſcribendū eſt: Qui alienū quid iacens lucri faciēdi cauſa ſuſtulit, furti obſtringitur, ſiue ſcit cuius ſit, ſiue ignorauit. Quæ uerba Vlpiano libro quadrageſimo primo ad Sabinum aſcribuntur. Ex qua re illud manifeſte apparet, libros Vlpiani ad Sabinum commētaria eſſe, & interpretationes Sabini librorum quod in Pauli ad eundem libris Viglius ait.[e] Idem dicendum in libris Iuliani ad Minicium, & Vrſeium Ferocem: Iauoleni, & Pomponij ad Plautium, eiuſdem Pomponij ad Q. Muciū, & ad Sabinum, & Pauli ad Plautiū, Sabinum, Vitellium & Neratium. Neq. enim idem eſt, quod in libris Ciceronis ad Q. Fratrem, M. Brutum, & Trebatium: quæ res doctiſſimos quoſq. decepit.[f] Sed nos ea aliàs diligentius trademus.[g]

CAIVS ET IVSTINIANVS XEnophontis ſententia locupletati. V.

HAloander diligentiſſimus uir, & non medio cris ingenij, exiſtimat ſe in Inſtitutionibus nihil reliquiſſe mancum, præter eum locum,

a inſt. de perpe. et tēp. act. in prin.

b §. ſunt autem. inſt. de nox. acti.

c l. ult. fin. reg. l. ul. de. coll. l. 2. §. exactis. de origi. iur. §. ſed ius. §. et nō ineleganter. inſti. de iure natu.

d l. falſus. §. qui alienū. de fur.

e Vigl. inſti. de her. inſti. in pri.

f Alci. in exor. C. et de eo quod intereſt. et prætermiſ.

g lib. i. c. 6.

cum,[a] quo de teli ſignificatione quædam ex Xerolopho (ſic enim multi tradiderunt ſcribendum eſſe) ab Iuſtiniano afferuntur. Eum Alciatus noſter[b] non infeliciter tentat corrigere. Theophili autem Inſtitutionibus editis, et Florentinis libris lectis, omnem ſcrupulum abici oportet. Florentiæ ſic eſt: Admonet nos ξινοφῶν. nam ita ſcribit, καὶ τὰ βέλη ὁμόσε ἐφέρετο λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. id eſt, Et tela comminus afferebantur, haſtæ, ſagittæ, fundæ & lapides plurimi. Quæ uerba ca. 233. de Verborũ ſigni.[c] ex Caij libro primo ad legem 12. tabular. referuntur. Et Iuſtinianus ex eodem Caio in interpretatione legis 12. tabul. eadem tradit. In Norica uero editione omnia ea quæ retuli, deſunt. Quæ Alciatus mendoſa habet, & non ſuo loca ſcripta. Sunt autem collocanda poſt illud, ἀπὸ τοῦ ἐκβάλλειν. Ex quo autem libro Xenophontis illa ſumpta eſſent, nos adhuc reperire non potuimus. neq. Theophilus, qui uno tãtum uerbo ab Ethruſca lectione diſſentit, mẽtionem huius rei facit. Io. tamen Metelli noſtri diligentia, qua maxima in iure ciuili & bonis litteris utitur, repertum id eſt, libro quinto ἀναβάσεως, uno atq. altero uerbo immutatum.

OBSCVRISSIMVM PAVLI CAPVT

mendis ſublatis apertiſſimum redditur: et quid ante decimum, & poſt decimum Kalendar. ſignificet, explicatur. VI.

SVb eodem titulo de uerbor. ſignificatione, Pauli caput tam male acceptum eſt, ut qui melius interpretati ſunt, cauillatorem iuriſconſultum appellauerint. Ante diem decimum calendar. poſt diẽ decimum calendar. utroq. ſermone undecima dies ſignificatur. Sic enim Valla lib. 4.[d] elegantiar. Budæus, & Alciatus ſcribunt. Haloãder uero, Nec utroq. ſermone, in cõtextu: Næ utroq. in margine ſcripſit. Nos ita ſcriptum Florentiæ uidimus: Paulus libro tertio ad legẽ Iuliam, & Papiam. Anniculus amittitur, qui extremo anni die moritur. et conſuetudo loquendi id ita eſſe declarat: ante diem decimum Kalendarum, poſt diem decimum Kalẽdarum. neutro enim ſermone undecim dies ſignificantur. Eſt autem, ni fallor, hæc Pauli ſententia. Eum qui ultimo anni die moritur, anniculum eſſe, comprobari eo argumento, quod cum ante diem decimum Kalendarum dicimus, ipſe dies Kalendarum numeratur, & ſignificatur decimus dies ante Kalendas. Sic enim Valla interpretatur: quod neq. Alciatus noſter improbare uidetur. quamquam libentius in Budæi ſentẽtiam it, ut an-

n 2 te diem

[a] inſti. de publ. iud. §. item lex Cornelia.

[b] Alc. in l. ſi caluitur. de uer. ſi.

[c] l ſi caluitur. §. telum.

l. anniculus. i. de uerb. ſign.

[d] cap. 10.

te diem decimum Kalendar. non decimus, ſed nonus ante Kalendas ſignificetur. Quod ipſum fulciri poteſt Quintiana Ciceronis oratione. Roma, inquit, egreditur ante diem tertium Kalendar. Februarij. Alio loco inuenitur dies profectionis pridie Kalẽdas Februarij: licet in numeris maxime ſint omnes libri mendoſi. Alio loco eadem oratione dicitur: Bona poſtulas, ut ex edicto poßidere liceat, quo die? te ipſum uolo audire. dic Næui diem. ante 5. Kalẽd. intercalares. bene agis. quàm longe eſt hinc in ſaltum ueſtrũ Gallicanũ? Næui te rogo. 700. millia paſſuũ. optime. De ſaltu deicitur Quintius, quo die? deicitur de ſaltu pridie Kalend. intercalares, biduo poſt, aut ut ſtatim de iure aliquis cucurrerit, non toto triduo 700. millia paſſuũ conficiuntur? Qui locus ſi mendoſus non eſt, quintus ante Kalendas dies ſignificatur, non quartus. Huc accedit, quod A. Gellius ait lib. 15.[a] Marcum Ciceronem natum eſſe ante diem tertium Nonas Ianuarias, Q. Cepione & Q. Serrano conſulibus. quẽ conſtat tertio Nonas natum eſſe, ut ipſe Cicero ait lib. 7. epiſtul. ad Atticum. & Plutarchus, quem Bochius interpres non intellexiſſe uiſus eſt, ſic ait. τεχθῆναι δὲ κικέρωνα λέγουσιν ἀνωδύνως καὶ ἀπόνως λοχευθείσης αὐτοῦ τῆς μητρὸς, ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων καλανδῶν, ἐν ᾗ νῦν οἱ ἄρχοντες εὔχονται καὶ θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος. *Id eſt, Peperiſſe Ciceronẽ matrẽ ſuã ferunt nullo dolore, aut labore partus, tertio die poſt Kalẽdas Ianuarias (aut poſt tertiũ diẽ Kalendarum Ianuarij) quo die magiſtratus uota faciunt, & ſacrificãt pro ſalute Principis. Achilles Bochius, nunc doctus ſane uir, & diſertus, cum adoleſcens eſſet, tertio Kalẽdas Ianuarij uertit. qui dies ex alio iuriſcõſulti loco agnoſci poteſt. is eſt ca. 233. de uerb. ſigni.[b] Poſt Kalendas, inquit Caius, Ianuarias die tertio pro ſalute Principis uota ſuſcipiuntur. Quo capite multa ſimul cognoſcuntur. Nam et ante diem tertium Non. & tertio Nonas, et die tertio poſt kalendas, idem eſſe deprehenditur. Quo fit, ut neq. cum dicimus, ante diem decimum kalendar. neq. cum dicimus poſt decimum, undecim dies ſignificentur. Nam cum ante decimum dicimus, aut dies ipſe decimus ſignificatur, ut Ciceronis & Gellij uſu oſtendi: aut certe nonus, ut Budæo et Alciato noſtro placet. Cũ uero poſt diem decimũ, nõ undecimus menſis dies, ſed ipſe decimus ſignificatur, ut ex Caij uerbis apparet. Ex quibus et illud manifeſtũ eſt, anniculũ hoc exemplo appellari eũ, qui ipſo extremo die moritur, quoniã is dies expletus eſſe uidetur.*

a ca. 18.

b l. ſi caluitur. §. poſt kalendas. de uer. ſig.

MILIARIVM APVD MACRVM Iurecon. reſtitutum, non uulgari ſignificatione accipiendum. VII.

AEmilius Macer libro primo ad legem uiceſimam ait: Mille paſſus non à miliario urbis, ſed à continentibus ædificijs numerandi ſunt. Hæc uerba ſub titulo De uerb. ſignificatione in Ethruſcis Pandectis legi, quæ ab omnibus ad hunc diē repudiata ſunt. Pro quibus ſubſtituūt: Mille paſſus non à muro urbis, &c. id ſecuti, quod c. 2. dicitur, Vrbis appellatio muris, Romæ aūt continentibus ædificijs finitur. & alio loco, Vt Alfenus ait, urbs eſt Roma, quà muro cingeretur: Roma eſt etiam, quà continentia ædificia eſſent. Eſt autem apud Aemilium, miliarium columna quædam, quæ in capite Romani fori prope ædem Saturni fuerat, in quam omnes Italiæ uiæ terminabantur: quod etiam miliarium aureum dictum eſt. Plinius libro 3. Roma diuiditur in regiones 14. compita ear. 265. paſs. eiuſdem ſpatij menſura currēte à miliario in capite Romani fori ſtatuto ad ſingulas portas, quæ ſunt hodie numero triginta ſeptem. Cornelius Tacitus lib. 17. Otho innixus liberto per Tiberianam domum in uelabrum, inde ad miliarium aureum ſub ædem Saturni pergit. Idem Tranquillus ait totidem penè uerbis in Othonis uita. Plutarchus uero in Galbæ, his uerbis miliarium deſcribit. ἐβάδιζεν εἰς ἀγορὰν, οὗ χρυσοῦς εἱστήκει κίων, εἰς ὃν αἱ τετμημέναι τῆς ἰταλίας ὁδοὶ πᾶσαι τελευτῶσιν. Hoc eſt, in forum ibat ad eam partem, in qua ſteterat aurea columella, ad quam omnes Italiæ uiæ terminabantur. Quæ cum ita ſe habeant, mirandum non eſt, ſi dubitatum aliquando fuit, an illinc mille paſſus, qui lege fortaſſe uiceſima dicebantur, numerandi eſſent. Miliarij in aliā ſignificationem mentio fit c. 20. De auro & argento legatis. Certe, inquit, ſi caccabos argenteos habebat, uel miliarium argenteū, uel ſartaginem, uel aliud uas ad coquendum: dubitari poterit, an eſcario cōtineatur? De quo Alciatus et Nebriſſenſis noſtri uerba faciunt.

l. mille. de uerb. ſigni.

l. 2. l. ut Alfenus. eo. tit.

l. cum aurū. §. ſi cui. de auro & argen.

MVLTIS IN LOCIS DIGESTOR. & Codicis græcum, uel iudaicum potius dicendi genus reperiri, illud quàm illud. VIII.

EDidit ante aliquot annos Gregorius Haloander maxima diligentia omnes iuris ciuilis libros, qui nunc inter manus omniū uerſantur. In quibus ſcribendis acri iudicio uſus, ſi quid nimis à conſuetu

nere ſummã quàm mitti in poſſeßionem rerum hereditariarũ. Impp. Conſtantinus & Licinnius conſtitutione 8. De iudicijs: [a] Placuit in omnibus rebus præcipuam eſſe iuſticiæ, æquitatis'q. quàm ſtricti iuris rationem. id eſt, potiorem. Impp. Seuerus & Antoninus conſti. 1. ubi cauſa fiſcalis: [b] Non defenſæ mortis quæſtionem apud procuratores noſtros non oportet tractari, nec bona fiſco peti poſſe, quàm ſi de crimine conſtiterit apud eum cui cõuictis pœnã irrogare licet, quis ignorat? hoc eſt, ante quàm de crimine conſtiterit: ut Accurſius quoq. ait. Impp. Diocletianus & Maximianus Conſt. 19. De liberali cauſa: [c] Principaliter cauſã eius de qua ſupplicas, eſſe, quàm tuã, proſpicimus. Imp. Iuſtinianus Cõſti. ulti. De uſufructu: [d] Vſumfructũ enim per eum adquiſitũ, apud eum remanere, & poſt patris calamitatem oportet: cum plerumq. uerisimile eſt, teſtatorẽ contemplatione filij, quàm patris uſumfructũ ei reliquiſſe. hoc eſt, filij potius quàm patris. Hæc, & alia fortaſſe, Haloander exemplariũ fidem ſecutus edidit. Sed & alia nos Florẽtiæ reperimus, quæ ipſe aliter ſcripſit. Sunt aũt hæc. Vlpianus ca. 20. De operis noui nuntiatione: [e] Planè ſi quæratur, an in heredẽ eius qui opus fecit, interdictũ hoc competat: ſciendũ eſt Labeonẽ exiſtimaſſe, in id quod ad eum peruenit, dumtaxat dari oportere, uel ſi quid dolo malo ipſius factum ſit, quò minus perueniret. Nõnulli putãt, in factũ eſſe dandam, quàm interdictũ: quod uerũ eſt. Haloander edidit, tam in factũ, &c. Idem ca. 20. De adqui. uel omit. hered. [f] cuius paulo antè mentio facta eſt. Sed illud in fine illius capitis, hoc in ipſo ſtatim initio. Vlpianus lib. 61. ad edictum. Pro herede gerere uidetur is, qui aliquid facit quaſi heres. Et generaliter Iulianus ſcribit, eum demum pro herede gerere, qui aliquid quaſi heres gerit. Pro herede autem gerere non eſſe facti, quàm animi. Haloander, non tam eſſe facti. Scæuola ca. centeſimo De legatis, libro 3. [g] Hic chirographa debitorum, & pecuniam, cum eſſet profecturus in urbem, in latralibus condidit, & chirographis exactis, quàm pecunia erogata, reuerſus in patriam, poſt bienniũ alia chirographa prædior. quæ poſtea comparauerat, & pecuniã in lateralia cõdidit. Haloãder, et tam chirographis, &c. Modeſtinus cap. 3. De alimentis, uel ciba. lega. [h] Modeſtinus reſpondit: Videtur mihi ipſa prædia eſſe libertis relicta, ut pleno dominio hæc habeãt, et non per ſolũ uſumfructũ. Et ideo, & ſi quid ſuperfluũ

a l. placuit. C. de iudi.
b l. 1. C. ubi cau. fiſ.
c l. principaliter. C. de libe. cau.
d l. ulti. C. de uſuf.
e l. prætor. §. hoc interdictũ. de op. no. nu.
f l. pro herede. in prin. de adq. here.
g l. his uerbis. in pri. de leg. 3.
h l. libertis. de alim. uel cib. leg.

in reditibus, quàm in cibarijs erit, hoc ad libertos pertinet. Haloãder, tam in reditibus. Idem ca. 12. De pollici.[a] Cum quidã ne bonoribus fungeretur, opus ꝑmiſiſſet, honores ſubire cogendũ, quàm operis inſtructionem, Diuus Antoninus reſcripſit. Haloander, tam honores ſubire. &c. Sunt etiã aliquot alij loci, qui nunc mihi in mentem nõ ueniũt, quos alio tẽpore indicabimus. In præſentia illud addã, quod Haloander exiſtimabat, hoc dicendi genere iureconſultos uſos ad Homericã imitationẽ. βούλομ᾽ ἐγὼ, ait Homerus rhaſpodia 1. Iliadis, λαὸν σόον ἔμμεναι, ἢ ἀπολέσθαι. quæ ſi totidẽ uerbis uertãtur, hoc ipſum dicent, Volo ego populũ ſaluum eſſe, quàm perire. Cui ſimile eſt, quod Suidas refert, θέλω τύχης σταλαγμὸν ἢ φρενῶν πίθον, Volo fortunæ guttam quàm doliũ mentis. Marcia. c. 1. De mortis cauſa donationib. Mortis cauſa donatio eſt, cum quis habere ſe uult, quàm eum cui donat. Haloãder, magis quàm. Theoph. in Inſti. de dona. ita uertiſſe uidetur, ὁπότε ἑαυτόν τις βούλεται ἔχειν, ἤπερ ἐκεῖνον ᾧ ἐδωρήσατο. quod proxime accedit ad græcũ dicendi genus. Sed tamẽ audio Iudæor. in uſu eſſe magis hoc dicendi genere uti, quàm Græcorum. & ſane uideo hoc pacto locutum doctum uirum Ioannem Campenſem, in interpretatione pſalmi 73. Quod enim uulgo dicitur, Cogitauerũt & locuti ſunt nequitiam, iniquitatem in excelſo locuti ſunt: ille ita uertit ad iudaicam linguam propius, Sordent eis omnia, quàm quæ ipſi per maliciam & audaciam loquuntur: id autem faſtuoſiſſime. Eſt autem ille liber ita elegans, & grauitate orationis obſcuras ſententias tam accommodate exprimens, ut ſi is, ut opinor, ſe fidum interpretem præſtitit, optime de noſtra religione meritus eſſe uideatur. Sic etiam uulgò ſcriptũ eſt Eccleſiaſtici c. 16. Vtile eſt mori ſine filijs, quàm relinquere filios impios. et ca. 20. Quàm bonũ eſt arguere, quàm iraſci? & Pſalmo 117. Bonũ eſt confidere in Domino, quàm confidere in homine. Bonũ eſt ſperare in Domino, quàm ſperare in principibus. Paulus 1. Epiſtula ad Corinthios: Sed in eccleſia uolo quinq. uerba ſenſu meo loqui, ut & alios inſtruam, quàm decẽ milia uerbor. in lingua. Quod uero iureſconſulti aliquid ex tã barbara lingua mutuẽtur, nemini mirum uideri debet, qui norit Vlpianum ipſum ex Syria Phœnice fuiſſe, quod ipſe teſtatum reliquit:[b] Seuerumq. Imperatorem ex Phœniſſa uxore Antoninum ſuſcepiſſe, cognomento Caracallã: quo interfecto, Antoninus Heliogabalus, & paulo poſt Alexander, imperarunt,

a l. in priuatis. de polli.

l. i. de mor. cau. don.

b l. i. de cenſib.

rarunt, homines & genere & natura Phœnices. Illis temporibus maxima pars noſtror. iuriſconſultor. fuit, quibus neceſſe erat, ut multa ex aliena lingua in uſu eſſent Po. Romani. Andreas quoq. noſter Alciatus ſuperioribus annis oſtendit, non paucis nos nominibus cum Iudæis communibus uti. Cuiuſmodi ſunt ſaccus, camelus, nugæ, atq. alia eius generis. quib. nominib. multo ante captas Hieroſolymas Romani uſi ſunt: ut fortaſſe mirandum non ſit, hoc etiam dicendi genere uſos. Sed & apud Plautū in Rudente uideor hoc ipſum agnoſcere: Non ædepol (inquit) piſcis expeto, quàm tui ſermonis indigens. & alio loco, Eò tacent, quia tacita bona' ſt mulier ſemper, quàm loquens.

Alc. lib. ij. ca 8. parer.

CAP. LII. PRO SOCIO, NON LICITATORI, neq. pollicitori ſcribendum, ſed politori. IX.

QVanta Gul. Budæus eruditione, linguar. antiquitatiſq. cognitione fuerit, doctiſſima illa monumenta teſtantur in perpetuam hominum memoriam æterna, ut exiſtimamus, futura. Trium præſertim uoluminum labores numquam peribunt, qua de aſſe, ponderibuſq. qua de lingua Græca, quaq. de iure ciuili tam diligenter, atq. docte diſſeruit, ut nihil ſuprà dici poſſe uideatur. Sed quod ad ius quidem ciuile attinet, obſtruxit eius luminibus, altius ædificijs ab Alciato præceptore noſtro ſublatis, magna diſcipulorum & librorum. copia: ut ille, qui in primis habebatur peritus, uix aliquo numero inter conſultos cenſeatur. Sed ſiue id iure, ſiue iniuria fiat, libuit tria hic loca referre, quæ ille mendoſiora reliquerat, quàm acceperat. Quor. primum eſt, in quo minus accuſandus uidetur, ſub titulo Pro ſocio.[a] Haloander uero reprehendendus, qui neq. tanti utri ſententiam ſecutus ſit, neq. Florentinum, ut profitetur, librum. Iuriſconſulti uerba ita ante Budæi emendationem ſcripta fuerant: Si in coëunda ſocietate, inquit, artem, operamue pollicitus eſt alter: ueluti cum pecus in commune paſcendum, aut agrum pollicitatori damus in commune quærendis fructibus, nimirum ibi etiam culpa præſtanda eſt. Budæus, Agrum colendum licitatori damus: Haloander, Agrum pollicitori damus, emendarunt. Nos, quod Florentiæ reperimus, probamus: Agrum politori damus. Erant autem politores, qui agros excolere, atq. polire

a l. cū duobus, §. ſi in coëunda. pro ſocio.

polire conſueuerant. Nonius enim Marcellus ſic ait: Politiones agror. cultus diligentes, ut polita omnia dicimus exculta, & ad nitorem deducta. Ennius Satyrar. lib. 3. Teſtes ſunt lati campi, quos gerit Africa terra politos. & Annali 9. Raſtros dentefabres capſit cauſa poliendi agri. Varro: Quid mirum, ex agri depolitionibus eſciuntur, hic in cœnaculo polito recipiūtur. Hæc ille. quibus hic locus intelligi poteſt. Ut enim qui pecus paſcit, curam pecoris ſuſcipit: ſic ille qui agrum poliendum ſuſcepit. De eadem politione exiſtimo ſentire Vlpianum ca. 9. locat. [a] Si quis, inquit, uitulos paſcendos, uel ſarciendum quid, poliendumue conduxit, culpam eum præſtare debere. Nam ut de uitulis paſcendis exemplum agricolar. eſt, ſic & ſarciendi, & poliendi, ut uilla fortaſſe ſarciatur, & ager poliatur. Poteſt tamen & de fullone, & de ſarcinatore intelligi, qui ueſtimenta ſarcienda, aut polienda conducit. [b] Illud ſine dubio eſt, politorem, non licitatorem, neq. pollicitorem emendādum. Nam & Cato de re ruſtica ſcripſit, Politor ordeum quinta modio, fabam quinta modio diuidat. quod nuper eſt emendatum.

a l. ſi quis domum. §. ult. locati.

b inſti. de loca. in pr. in. mād. §. ult. de obli. quæ ex deli. §. ſi fullo. et Conſtan. li. 3. tit. 8. eo pacto interpretatur.

BVDAEVM AB ALCIATO MERITO reprehenſum, quòd non intellexiſſet, quid eſſet hoſtium potitus, ſed & Haloandrum uariaſſe. X.

l. quod ſi filius. de captiuis.

ALter locus eſt Papiniani ca. 11. de captiuis: cuius uerba ſunt hæc. Papinianus libro 31. quæſtionum. Quod ſi filius ante moriatur in ciuitate, nihil eſt quod de ſecundis tabulis tractari poſſit: ſiue quoniam uiuo patre filiusfamilias mori intellegitur, ſiue quoniam non reuerſo eo exinde ſui iuris uidetur fuiſſe, ex quo pater hoſtium potius eſt. Sic autem ſcribendū, non ut in Norico, Non uidetur fuiſſe: repugnaret enim legi toti Corneliæ. Budæus, hoſtium poteſtati ſubditus eſt, Accurſium conniuentibus oculis ſecutus ſcribēdum cenſet. Alciatus uero lib. 4. de Verb. ſign. ait: Hoſtiū potitus, id eſt captus ab hoſtibus, exēplo Plauti in Captiuis. licet in titulo, inquit, de captiuis, à quibuſdam male ſit immutatum. Idem lib. 1. παρέργων, Alij etiam, inquit, magni nominis uiri corruptum codicem arbitrantur, & legendum non hoſtium potitus, ſed hoſtium poteſtati ſubditus: qui modus loquendi, inquit, non ſat latinus eſt, certe non elegans. hæc ille de Budæi negligentia. Plautinus locus apud eundem relatus hic eſt;

cap. 35.

Nam poſtquam meus rex eſt potitus hoſtium,

Ita

Ita nunc belligerant Aetoli cum Alidis.

Et hic in eiſdem Captiuis:

Ego poſtquam gnatus tuus potitus eſt hoſtium, Expertus quanti fuerit, nunc deſidero. Et in Epidico: Filiam, quam ex te ſuſcepi, Eductam perdidi, hoſtium eſt potita.

Sed eſt apud iuriſconſultos frequentior hic dicendi modus, quàm apud ceteros. Tryphoninus ca.12. De captiuis:[a] Cetera, quæ in iure ſunt, poſtea quàm poſtliminio redit, pro eo habentur, ac ſi numquam iſte hoſtium potitus fuiſſet. Iulianus ca.22.[b] Apparet ergo eadem omnia pertinere ad heredem eius, quæ ipſe qui hoſtium potitus eſt, habiturus eſſet, ſi poſtliminio reuertiſſet. Vlpianus ca.15. Ex quibus cau. maio.[c] Ego autem etiam nomine eius qui hoſtium potitus eſt, ſi curator, ut plerumq. fuerit bonis conſtitutus, auxilium competere exiſtimo. Quibus locis recte Haloãder. At capite 10. de teſtamẽto militis,[d] ita ſcripſit: Facere teſtamentũ miles in hoſtiũ poteſtate poſitus, nec iure militari poteſt. Cũ Florẽtiæ ita ſcriptũ ſit: Vlpianus lib.11. ad Sabinũ. Facere teſtamẽtũ hoſtiũ potitus nec iure militari poteſt.

a l.in bello. §. codicilli. de captiuis.
b l.bona.eo.ti.
c l. ab hoſtibus. ex quib. cau.ma.
d l.facere.de teſt.mu.

PER LVXVRIAM, NON PLVRIfariam ſcribendum, C.I. De ædili. edi. quidq. luxuria & laſciuia ſignificet. XI.

IDem Budæus ait, capite primo in fine, De ædilicio edicto, mendũ ineſſe: in quo mihi errare, quod tanti uiri pace dictum ſit, uiſus eſt. Verba Vlpiani, cuius illud caput eſt, ita ſe habẽt: Idẽ Viuianus ait, Quãuis aliquãdo quis circa fana bacchatus ſit, & reſponſa reddiderit, tamen ſi nunc hoc nõ faciat, nullum uitiũ eſſe: neq. eo nomine, quod aliquãdo id fecit, actio eſt: ſicuti ſi aliquando febrem habuit. Ceterũ ſi nihilominus permaneret in eo uitio, ut circa fana bacchari ſoleret, & quaſi demens reſponſa daret, etiam ſi per luxoriam id factum eſt, uitium tamen eſſe, ſed uitium animi, nõ corporis. Budæus, etiam ſi plurifariam id factum eſt, ſcribi oportere cenſet: neq. enim exiſtimat latinum eſſe, luxuriã pro crapula & uinoſitate accipere. Luxuria enim et luxus, inquit, profuſam impenſam ſignificat. Luxuria, inquit Sex. Pompeius, morum eſt ſolutio. Luxa enim membra dicuntur, è ſuis locis mota: à quo luxurioſus in re familiari ſolutus. Eſt etiã luxuria, & luxuries ſegetum, apud Plinium, & Ciceronem, ubertas & redundantia quædã germinis. Eiuſmodi uir ille doctiſſimus ait, quibus

l.in fin.de ædi. edi.

ego

ego Accurſianam interpretationem præfero: ut luxuria dicatur abuſus quicumq. uel potius laſciuia quædam ſit, & corruptæ, effrenatæq. animi cupiditates, nimium ſeſe peruerſa animi informatione efferentes. Marcianus libro quartodecimo Inſtitutionum:[a] Si fortuito incendium factum ſit, uenia indiget, niſi tam lata culpa fuit, ut luxoria, aut dolo ſit proxima. Quæ uerba cap. 11. de incendio, in Norico mendoſa ſunt. nam luſoria pro luxuria, aut luxoria, ut ueteres loquebantur, ſcriptum eſt. Vlpianus libro 43. ad Sabinum:[b] Ex damni infecti ſtipulatione non oportet infinitam, uel immoderatam æſtimationē fieri, utputa ob tectoria, & ob picturas. Licet enim in hæc magna erogatio facta eſt, attamen ex damni infecti ſtipulatione moderatam æſtimationem faciendam: quia honeſtus modus ſeruādus eſt, non immoderata cuiuſq. luxuria ſubſequenda. & Paulus ca. 2. de ſeruo corrupto, eum qui luxurioſum, aut contumacē ſeruum fecit, ea actione teneri ait. Idem Iuſtinianus ſcribit libro quarto Inſtitutionū:[c] Actio ſerui corrupti cōpetit in eum, inquit, cuius hortatu, conſilió ue ſeruus alienus fugerit, aut contumax aduerſus dominū factus eſt, aut luxurioſe uiuere cœperit. Et ſub titulo Quod cum eo:[d] quia ſæpe, inquit, onerati ære alieno creditar. pecuniar. quas in luxuriā cōſumebant, uitæ parentum inſidiabantur. Vlpianus ca. 16. De manumiſſis uindicta.[e] Illud in cauſis probandis meminiſſe iudices oportet, ut non ex luxuria, ſed ex affectu deſcendentes cauſas probent. neq. enim delicijs, ſed iuſtis affectionibus dediſſe iuſtam libertatem, legem Aeliam Sentiam credendum. Non potuit elegantius Vlpianus luxuriæ ſignificationem exprimere, quàm per uerbum deliciar. Sic Cicero Philipica 13. Homo diruptus, dirutuſq. Q. Cæcilius, columēq. amicor. Antonij, Cotila Varius, quos Antonius deliciar. cauſa loris in cōuiuio cædi iubebat à ſuis publicè. Sed tamē luxurioſus uir, aut mulier luxurioſa, frequentius eum hominē ſignificat, qui neq. ſumptibus, neq. libidini, neq. comeſſationibus modum adhibet. In quibus ſuperior. exemplor. aliquot intelligi poſſunt, et hæc quæ adſcribam. Iulianus ca. 8. Pro emptore:[f] Niſi fortè & is qui à luxurioſo, & protinus ſcorto daturo pecuniam ſeruos emit, non uſucapiet? Paulus cap. 15.[g] De curatoribus furioſo & alijs extra minores dādis, & mulieri, quæ luxurioſè uiuit, bonis interdici poteſt. Vlpianus ca. 12. mandati.[h] Si adoleſcens luxurioſus mandet tibi, ut pro meretrice fideiubeas,

a l. ſi fortuitu. de incōd. rui. nau.

b l. ex dāni. de dam. infec.

c §. in duplum. de actio.

d §. illud. quod cum eo.

e l. illud. de mā. uin.

f l. ſi quis. pro empt.

g l. & mulieri. de cur. furio.

h l. ſi uero. §. ſi adoleſcēs. man.

,, deiubeas, idq. tu ſciens mandatum ſuſceperis, non habebis mandati ,, actionem: quia ſimile eſt, quaſi perdituro pecuniam ſciens credideris. Sed tamen hæc, atq. alia huiuſmodi, non multum ab illa intemperantia, & profuſa erga uoluptates propenſione diſcedunt. Hoc uerbo per tranſlationem in ruſticis rebus utebantur, ut in illis Ciceronis & Plinij locis apud Budæum, & apud Paulũ lib. 5. Senten. ſub titulo Vtrubi (ſic enim ſcribendum, non ut rũ ui) Arbor, inquit, qui in alienas ædes, uel in uicini agrũ imminet, niſi à domino ſublucari non poteſt. iſq. conueniendus eſt, ut eum ſublucet. Quod ſi conuentus dominus id facere noluerit, à uicino luxuries ramor. cõpeſcatur. Cicero lib. 3. de Oratore: Verbi translatio inſtituta eſt inopiæ cauſa, frequentata delectationis. nam gemmare uites, luxuriem eſſe in herbis, lætas ſegetes etiã ruſtici dicunt. & in Oratore: Translatione, inquit, frequentiſſime ſermo omnis utitur, nõ modo urbanor. ſed etiã ruſticor. ſiquidem eſt eor. gẽmare uites, laſciuire agros, lætas eſſe ſegetes, luxurioſa frumenta. Vergilius libro 1. Georgicorum,

Quid? qui ne grauidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba?

Et non multo poſt de nuce,

At ſi luxuria folior. exuberat umbra,
Nequicquam pingues paleæ teret area culmos.

Et lib. tertio de equi amplo pectore, Luxuriatq. toris animoſum pectus. Atq. de eodem laſciuientẽ ait lib. xi. Aeneid.

Aut aſſuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectiſq. fremit ceruicibus alte
Luxurians, luduntq. iubæ per colla, per armos.

Proprie tamen, & ad hoc caput aptẽ utitur Liuius libro primo, de Numæ Pompilij inſtitutis agens. Poſitis, inquit, externor. periculor. curis, ne luxuriarẽt otio animi, quos metus hoſtium, diſciplinaq. militaris continuerat: omnium primum rem ad multitudinem imperitam, & illis ſeculis rudem, efficaciſſimam, deor. metum iniciendum ratus eſt. & Cicero pro Sex. Roſcio: Luxuries igitur hominẽ nimirum, & æris, inquit, alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc ſcelus impulerunt. De luxuria purgauit Erucius, cũ dixit, hunc ne in conuiuio quidẽ ullo ferẽ interfuiſſe. et alio loco in eadẽ oratione: In urbe luxuries creatur, ex luxuria exiſtat auaritia ne-

o ceſſe eſt,

ceſſe eſt, ex auaritia erumpat audacia. Sexcenta ſunt ſimilia, in quibus morum potius diſſolutio ſignificatur, ut Sextus ipſe Pompeius apud Budæum definit. In eadē ſignificatione laſciuia quoq. à noſtris accipitur, ut doctiſſime idem Budæus animaduertit. Vlpianus cap.
a l. ex cōducto. loca. 15. locati.[a] Si uero nihil extra conſuetudinem acciderit, damnum coloni eſſe. Idemq. dicendum, ſi exercitus præteriens, per laſciuiam aliquid abſtulit.
b l. omne. §. qui ſe. de re mil. Menander ca. 6. De re militari:[b] Per uinū, aut laſciuiam lapſis, capitalis pœna remittenda eſt, & militiæ mutatio irroganda.
c l. lege. ad l. Cor. de ſica. Vlpianus capite 4. ad L. Corn. De ſicar.[c] Cum quidam per laſciuiam cauſam mortis præbuiſſet, comprobatum eſt factum Ignatij Taurini Procōſulis Beticæ à Diuo Hadriano, quod eum in quinquennium relegaſſet.
d §. interdum. de obli. quæ ex delicto na. Iuſtinianus librō quarto Inſtitutionum[d], cum furti teneri dixiſſet eum qui nummos alicui excuſſiſſet, ut alius auferret, aut obſtitiſſet ei, ut alius eius rem exciperet, aut oues, uel boues fugaſſet, ut alius acciperet: Sed ſi quid, inquit, eor. per laſciuiam, & non data opera, ut furtum admitteret, factum eſt, in factum actio dari debet. Et ſubtit. Si qua. pa. Animalium nomine, quæ ratione carēt, ſi qua laſciuia, aut feruore, aut feritate pauperiē fecerint, noxialis actio lege 12. Tabular. pdita eſt (Hal. tamē pauore ſcripſit, ſed illud Theophi.) Luxurioſe uiuere Theophilus non male
e §. in duplum. de actio. ἀσώτως ζῆν uertit:[e] ut prodigos etiam ἀσώτους appellat.[f] Quo nomine
f §. furioſi. de cur. §. teſtes. de teſta. Cicero non abſtinuit, uel potius ipſe aſotos luxurioſos uertere uidetur, ſi quis quæ aduerſus Epicurum lib. 2. De finibus ait, diligenter conſideret. Ex quo etiam reprehendēdus ea de cauſa uidetur Budæus, quòd dixerit, numq̄ luxuriā ebrietatē ſignificaret. Ciceronis enim uerba ſunt hæc: Nolim enim mihi fingere aſotos, ut ſoletis, qui in menſam uomant, & qui de conuiuijs auferantur, crudiq. poſtridie ſe rurſus ingurgitent, & cetera, quæ ille diligentiſſime perſequitur. Martialis in hoc nomine bellè luſit lib. 4. Epigram.

Sotæ filia clinici Labulla Deſerto ſequeris Clitum marito,
Et donas; et amas, ἔχεις ἀσώτως.

Iocus aūt eſt in ambiguis uerbis græcis, quibus eam ſine patre Sota habere maritū, & cum eō luxurioſe uiuere ſignificatur. Sine patris enim uoluntate filia nubere non poterat.
g l. Paulus. de ſta. hom. Paulus ca. 11. De ſtatu hom.[g] Paulus reſpōdit, eū qui uiuente patre, et ignorāte, de cōiunctione filiæ conceptus eſt; licet poſt mortem aui natus ſit, iuſtū filiū eis ex quo cōceptus eſt, eſſe nō uideri. Sic

enim

enim legendum: non ut in Norico libro, ignorante de condicione filiæ. Sed illò reuertamur. Laſciuiā Theophilus[a] τρυφὴν *interpretatur, quo etiam uerbo & luxuries, & deliciæ ſignificantur. Ridiculus uero Nouellar. conſtitutionum uetus interpres, qui 22. conſtitutione*[b] ὑπερμαζῶσά τε καὶ τρυφῶσα, *elata & epulata uertit. Totus autem ille locus barbare uerſus eſt in Norico quoq. libro, quoniā Haloander exemplari græco eſt deſtitutus. Baſilienſis tamen editio, quæ græce deerant, ſuppleuit, interpretatione omiſſa. Eam nos hic facere non inutile putamus. Græca uerba ſunt hæc:*

χάριεν δὲ κἀκεῖνο, καὶ οὐδὲ εὐσεβείας ἔξω, τῷ τῆς θείας λήξεως ἀλεξάνδρῳ πρὸς πολλοῖς ἑτέροις τῶν ἀρχαίων νομοθετῶν διώρισται, ὥστε εἴ τις ἐλευθερώσειε θεράπαιναν, εἶτα ἀγάγοιτο αὐτὴν γαμετήν, ἡ δὲ ὡς ἔοικεν, ὑπερμαζῶσά τε καὶ τρυφῶσα διαλύσειε τὸ πρὸς τὸν ἐλευθερωτὴν συνοικέσιον, οὐκ ἐφίησιν ὁ νόμος πρὸς δευτέρους γάμους ἐλθεῖν ἄκοντος τοῦ πρότερον γήμαντος, ἀλλὰ τὸν ἐφεξῆς γάμον πορνείαν ἡγεῖται καὶ φθοράν, ἀλλ᾽ οὐ γάμον, οὐδὲ συνάφειαν, ἐξ ἧς ὕβρις οὐκ εὐπρεπὴς τῷ τὴν ἐλευθερίαν ἐπιθέντι προσγίνεται.

Id eſt huiuſmodi. Elegāter autem, neq. ſine pietate à diuinæ recordationis Alexandro ultra alia multa alior. legislator. determinatum eſt, ut ſi quis ancillam manumiſerit, eamq. poſtea uxorem duxerit, quæ, ut fit, per delicias & laſciuiam diſſoluerit cum manumiſſore cohabitationem: non enim permittit eius conſtitutio, eam ad ſecundas nuptias uenire, inuito primo marito: ſed poſteriores nuptias, adulterium potius & ſtuprum exiſtimat, non nuptias, aut coniunctionem, cum ex eis indecora fiat ei qui libertatem dedit, iniuria. Sed ad Budæum reuertamur, & caput illud primum de ædilicio edicto. De quo id ſolum habeo dicere, mirari me, talē uirum tam multa peccata uno tempore commiſiſſe. neq. enim ſolum uerum non eſt, eo loci melius plurifariam, quàm per luxuriā fore: & illud quoq. falſum eſt, luxuriā numquam pro uinoſitate ſumi, ſed etiā illic ullam uini ſuſpicionē eſſe. Nec quemquam moueat, quod bacchationis uerbo utatur. eo enim furor potius ſignificatur, aut uerus, aut ſimulatus. Iuſtinianus lib. 3. Inſtitutio.[c] *Erat, inquit, ex S. C. Claudiano miſerabilis per uniuerſitatem adquiſitio, cū libera mulier ſeruili amore bacchata, ipſam libertatem per S. C. amittebat. Vergilius libro 6. Aeneid.*

At Phœbi nondum patiens, immanis in antro
Bacchatur uates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe deum. *Terentius in Adelphis:*
Si ſatis iam debacchatus es leno, audi, ſi uis, nunc iam.

[a] Theo. d. § interdum. et § in ſumma.

[b] authenti. de nupt. § iucundum.

[c] § 2. de ſucceſ. ſublat.

Leno. Egon' debacchatus ſum aute᷑an tu in me? Sed & nos tã ſatis ſumus in Budæũ debacchati. Quãobrem alia aggrediamur.

VLPIANI LOCVS SVB TITVLO DE *manumiſsionib. reſtitutus. quidq. pariare, pariator, & pariatio apud iuriſconſultos ſignificet, declaratum.* XII.

VLpianus libro ſexto Diſputationum, ex quo caput quartum de manumiſsionibus[a] ſumptum eſt, ut ſe in libertatẽ uindicemus ex poſtulat. Eius uerba exiſtimantur hæc: Vnde quæri poterit, ſi cum hoc ab initio eſſet actum, emptor feſtinauit, & pretiũ numerauit, an poſtea ei ſatiſfacto, ſeruus conſtitutione uti poſſit? & puto poſſe. Proinde & ſi ei nummos prorogauit emptor, cum ei paruerit, poterit ad libertatẽ peruenire. Sic in Norico ſcriptũ eſt. Florentiæ uero, pariauerit, nõ paruerit, initiò fuerat, quod ab audaci homine nõ ante multos annos eſt immutatum. Signũ eius rei eſt, quod Accurſius ſcribat, Parauit, aliàs paruerit, alias apparuerit. Significat autẽ pariare, paria facere: hoc eſt ita rationes reddere, ut paria expẽſa ſint acceptis. Eiuſmodi ſeruũ pariatorẽ appellat Paulus ca. 89. de condi. et de mõſt.[b] Iulius Paulus Nũphidio. Quæſiſti ſi ita in teſtamẽto cautũ eſſet: Stichus, ſi rationes reddiderit, cũ cõtubernali ſua liber eſto, eiſq. decẽ heres dato: an Sticho mortuo ante, quàm rationes redderet, uel pariatore, uel reliqua habente, libera eſſet mulier? Pariationẽ uero Scæuola appellat eã ſcripturã, qua rationibus redditis ſatiſfactũ eſſe creditori, aut domino appareat. Idẽ quæſijt, an pactũ, quod in pariationibus adſcribi ſolet in hũc modũ, Ex hoc contractu nullã inter ſe cõtrouerſiã amplius eſſe, impediat repetitionẽ? reſpõdit, nihil proponi cur impediret. Qui locus felicior fuit hoc ipſo, quo de agimus, quãuis fuerint in eũ quoq. manus illatæ: & ex pariationibus, pactionibus, in ipſis illis Ethruſcis Pãdectis confectũ. Paria autẽ facere quid ſit, capite 40. in fine De ſtatuliberis[c] apertiſsime cognoſcitur. Quod Budæus cap. 5. de iure immuni,[d] & Alciatus libro 1. παρέργων,[e] poſt Vallenſem libro 5. Elegant.[f] multis uerbis interpretantur. Sic reliquari,[g] & reliquatores, à reliquis quæ debebantur. Paulus libro quinto Sententiar.[h] Reliquatores uectigalium ad iterandam conductionem ante, quàm ſuperiori conductioni ſatiſfaciant, admittendi nõ ſunt. Si quis uero, quid accepta et expẽſa, aut data, ueteres dixerint, ſcire cupit, legat aureum Hadriani libellum de Sermone latino, à

a l. is qui. §. ſi ab ignoto. de manumiſ.

b l. Iulius. de cond. & dem.

l. ult. de cond. indeb.

c l. Sticho. §. ul. de ſtatulib.

d Bud. l. ſemper. §. cõducto res. de iure im.

e cap. 24.

f cap. 83.

g l. conſtitutionib. ad munici.

h l. locatio. de public.

quo

quo mutuatus uidetur Budæus ca. 12. qui potiores in pigno. hab.[a] Nos illò reuertamur, unde dicẽdi initiũ fecimus. Et illud inueſtigemus, quid nummos prorogare ſignificet. Atq. exiſtimo nũmos de ſuo emptorẽ ſoluiſſe, ut paulo antè dixerat.[b] Proinde ſiue ex aduẽticio lucro, ſiue etiam amici beneficio, uel liberalitate, uel prorogãte eo, uel repromittẽte, uel ſe delegante, uel in ſe recipiẽte debitũ, redẽptus ſit: credendũ eſt ſuis nũmis eum redẽptũ. Prorogãte eo, hoc eſt amico pecuniam proferente. Sic capite 53. de pactis.[c] Sumptus quidẽ prorogare litiganti, honeſtum eſt: paciſci autem, ut non quantitas eo nomine expenſa cum uſuris licitis reſtituatur, ſed pars dimidia eius, quod ex ea lite datũ erit, nõ licet. Prorogare, inquit, ſumptus, hoc eſt erogare, uel repræſentare. Et cõſti. 20. de decur. lib. 10.[d] quaſcumq. pro his expenſas ciuitas prorogauerit, refundere protinus, ac repreſentare cogãtur. Nõ ignoro aliter Ciceronẽ hoc uerbo uti, cũ producere diem, aut magiſtratus tempus ſignificat, aut aliud eiuſmodi. Si manente adhuc precario (inquit Pomponius lib. 29. ad Sabinum)[e] tu in ulterius tempus rogaſti, prorogatur precarium. Et Imp. Marcus Antoninus conſti. 1. de his qui in exilium dati: Quibus poſthac ordini ſuo uel aduocationibus ad tẽpus interdicetur, poſt impletũ tẽporis ſpatiũ non prorogabitur infamia. Et alibi ſæpe. Sed hoc capite, quo de agimus, illud (ni fallor) ſignificatur, ut ſi emptor ipſe pecuniam ea conditione det, ut ſeruus poſtea ſoluat, cum ei ſeruus ſatiſfecerit, liber ſit.

a Bud. l. creditor. §. credito. qui potio.

b L. is qui ſuis. in prin. de manum.

c l. ſumptus. de pact.

d l. Circenſiũ. aut Cyrenenſium. C. de decu. lib. x.

e l. ſed ſi manente. de precar.

DIEM A SEXTA HORA NOCTIS incipere, quo pacto intelligendũ ſit, aliquot iuriſconſultor. reſpõſis. Et de ueter. horis diurnis, atq. nocturnis. XIII.

SVb eodẽ titulo de manumiſſionibus, Vlpianus libro ſexto ad Sabinum ſcripſiſſe dicitur: Placuit eum qui Kalendis ianuarijs eſt natus, poſt ſextam noctis pridie Kalendas, quaſi annum uiceſimum compleuerit, poſſe manumittere. Non enim maiori uiginti annis permitti manumittere, ſed minorem manumittere uetari. Iam autem minor non eſt, qui diem ſupremum agit anni uiceſimi. Agere diem ſupremum anni dicitur quis, pridie Kalendas natalis diei poſt ſextã noctis horam. Idem Vlpianus eodem libro ait:[f] Propone aliquem Kalendis Ianuarijs natum, teſtamentum ipſo natali ſuo feciſſe quarto decimo anno, an ualeat teſtamentum? Dico ualere. Plus arbitror etiã, ſi pridie Kalendar. fecerit poſt ſextam horam noctis ualere teſta-

L. i. de manumiſ.

f L. à qua ætate. qui teſt. fa. poſ.

» dem die albeſcente cælo rure ſit enixa Mæuia maſculum, an inſtitu» tio heredis ualeat, cum quo tempore ſcriberetur teſtamentum, iam e» ditus eſſet partus? Fit etiam mentio apud Vlpianum ſub titulo de uſurpationibus,[a] cuius uerba paulo antè retuli. Cap. quoq. 3. de operis » libertor. dicitur: Nec ei liberto, qui ſex horis dumtaxat antemeri» dianis præſto fuiſſet, liberatio eius diei contigit. Huc accedit, quod apud Paulũ lib. quarto Sent. ſub titulo De uiceſima, ſcriptum eſt: Teſtamenta inter horam ſecundam & decimam diei recitari debere. Et apud Varronem libro 2. de re ruſtica: Dies ad tonſuras ſumuntur ſereni, & bis id faciunt ferè à quarta ad decimam horam. Quoniam ſole calidiore tonſa ex ſudore eius lana fit mollior, & ponderoſior, & colore meliore. Eiuſmodi horar. ratio non aliunde apertius cognoſci poteſt, quàm ex ſacra Matthæi hiſtoria capite 20. Cum uineæ dominus his qui undecima hora conducti fuerant, tantam mercedem ſoluit, quantam hi qui à ſexta, tertiaq. hora opus fecerant, acceperunt. Neq. eor. uoces ferebat, qui pares fuiſſe indignabantur eos, qui unam tantum horam in uinea fuiſſent, his qui totius diei & caloris pondus ſuſtinuiſſent. Et ex Plutarcho in M. Craſſi uita, cum Deiotarum regem ſenem admodum Marcus Craſſus eadem ætate offendiſſet urbem ædificantem: Quid tu, inquit, Deiotare? duodecima hora ædificare cœpiſti? Cui rex, Ne tu quidem, inquit, Craſſe matutino tempore Parthos oppugnas.[b] De eiſdem caput quoq. alterum de uerbor. ſignificatione[c] intelli» gendum, quod prima fronte contradicere uidebatur. Cuiuſq. in» quit, diei maior pars eſt horar. ſeptem primar. diei, non ſupremar. Hoc eſt, à duodecima noctis ad octauam diei, non à quinta ad duodecimam. Et conſtitutione 20. de tranſactio.[d] ſecunda hora noctis ita intelligenda. Sed hæc ſatis exiſtimo, peruulgata doctorum uirorum lucubrationibus.

KALENDIS IVLIIS MIGRATIOnem apud ueteres ſolitam fieri, aliquot iuriſconſultor. locis apparet, quæ mendoſa & obſcura circumferuntur. XIIII.

QVis An. Politianus fuerit, quo ingenio, qua eruditiõe, ignorat, ut opinor, nemo: quãtũ uero ei iuris ciuilis amatores debeamus, non multis cõpertũ eſt. Quotus enim quiſq. exiſtimat nos præter unũ

[a] l. ideoq. de uſurp.
l. 3. de ope. liber.
[b] Alc. lib. i. parerg. cap. 48.
[c] l. ij. de uer. ſi.
[d] l. non minorem. C. de traſ.

*alterum locum,quos in Epiſtulis,& Miſcellaneis emendauit, ei ac
cepto ferre oportere? Sed mihi multo facilius eſſe uidetur ea loca e-
numerare, quæ Politianus, aut qui à Politiano acceperunt, non reſti
tuerunt, quàm quæ eius cauſa emendata ſunt. Nam ut illa omittam,
animos omnium ab eo excitatos ad iuris ciuilis inſtaurationem, Inſti-
tutionumq. Theophili eum primum fuiſſe preconem: quidquid Bolog
ninus, & eum meliori ingenio ſecuti Alciatus & Haloander reſti
tuerunt, ex Politiani libris acceptum eſt. Non ſcrutor quãtum Cri
nitus, Baifius, Budæus, atq. alij, ſi qui ſunt, ex Politiani obſcuris, ut*
a Bud.in.l. *ipſi aiunt,[a] notis profecerint. Ego me non pauca intellexiſſe profite-*
raus.de legib. *or, dum Medicea liberalitate Florẽtinas Pandectas perlegi. Neq.
eo tantum libro uſus ſum, ſed & Angeli Politiani, & Lælij Tau
relli Iuriſconſulti libris: quibus cum alicubi hærebam, ducibus uſus
ſum: cum errabam, admonitoribus. In his Politiani libris in margine
quædam ſcripta reperi, quæ ei legenti, ut fit, in mentem ueniebant.*
b l.cum ab eo. *Quor. nihil reperi melius eo, quod ca.41. de contrahen.emp.[b] & ca.*
de con.emp. *9. Qui potiores,[c] adſcripſerat. Id cuiuſmodi ſit, explicare conabor.*
c l. qui balneũ. qui pot. *Migrare inquilini dicuntur, cum conſtituto tempore ex habitatione
cum ſuis rebus diſcedunt. ea enim de cauſa interdictum de migrando*
d ti.toto de migran. *dabatur.[d] Erat autem iam inde à Ciceronis ætate conſuetum, Kalẽ
dis Quintilibus, aut (ut poſtea appellarunt) Iulijs migrare. is enim
dies conductionum primus erat. Cicero libro 2. epiſtu. ad Q. Fra-
trem: Domus tibi ad lucum Piſonis Luciniana conducta eſt, ſed ut
ſpero, paucis menſibus poſt Kalendas Quintiles in tuam commigra-
bis. Martialis libro 12. Epigrammatum:*

*O Iuliarum dedecus Kalendarum Vidi Vacerra ſar
cinas tuas, uidi, Quas ron retentas penſione pro
bima Portabat uxor.*

*Neq. enim eloquẽtiſſimus uir tam inepte locutus fuiſſet, ut paucis mẽ
ſibus diceret poſt Kalendas Quin. niſi ſollemnem illam diem fuiſſe ei
rei, qua de egerat, nouiſſet: neq. Vacerræ ſarcinæ tam eſſent facetæ,
ſi non legitimo die migratio fieret. Sed Tranquillus apertius in Ti
berij uita, et Tranquilli interpres Hermolaus, omnem ſcrupulum ti
midis & ſuſpicioſis euellent. Namq. Tiberium ferunt latum clauũ,*
e Bud.l.ult.de ſenat. *genus id tunicæ Senator.[e] ademiſſe Senatori, quòd dedita opera in
hortis maneret ad Kalendas Iulias, ut poſt eum diem domo conducta*

uilius

*utlius habitaret. Nunc ad Iuriſconſultos noſtros ueniamus. Scribit Africanus lib. 8. Quæſtio.[a] Qui balneum ex Kalendis proximis conduxerat, pactus erat, ut homo Eros pignori locatori eſſet, donec mercedes ſoluerentur. idem ante Kalendas Iulias eundem Erotem alij ob pecuniam creditam pignori dedit. Conſultus an aduerſus hũc creditorẽ petentẽ Erotẽ, locatorẽ Prætor tueri deberet? reſpõdit debere. Licet enim eo tẽpore homo pignori datus eſſet, quo nondum quicquã pro cõductione deberetur: quoniã tamẽ iã tũ in ea cauſa Eros eſſe cœpiſſet, ut inuito locatore ius pignoris in eo ſolui non poſſet, potiorẽ eius cauſam habendã. Kalẽdas proximas intelligere oportet Iulias, & ante pignori Erotem datum, quàm is dies ueniret: quoniam nihil eo tempore pro conductione deberi ait. Quod ſi Kalendæ Iuliæ non diẽ migrationis ſignificarent, nihil eſſet eo capite ineptius. Apertius Labeo ca. 40.[b] Locati, in Norico præſertim lib. nã Florentinum nonnullis mendis infectum eſt: quibus bona fide ſublatis, ita ſcriptum eſt. Labeo poſteriorũ libro quinto à Iauoleno Epitomatorum. Cum in plures annos domus locata eſt, præſtare locator debet, ut non ſolum habitare conductor ex Kalendis illis cuiuſq. anni, ſed etiam locare habitatori, ſi uelit, ſuo tẽpore poſſit. Itaq. ſi ea domus ex kalendis Ianuarijs rupta * in kalendas Iunias permanſiſſet, ita ut nec habitare quiſquã, nec oſtẽdere alicui poſſet: nihil locatori conductorẽ præſtaturũ, adeò ut ne cogi quidẽ poſſit ex Kalendis Iulijs refecta domu habitare: niſi ſi paratus fuiſſet locator cõmodã domũ ei ad habitãdũ dare. Si ex kalẽdis Iulijs, pro illis ſubſtituas, quod Haloãder fecit, neq. difficilis erit, neq. mẽdoſus hic locus: eritq. hæc ſententia. Nõ ſolũ præſtandũ eſſe ei qui in plures annos domũ conduxit, ut ex kalẽdis Iulijs cuiuſq. anni habitare poſſit, ſed et ante eũ diẽ permittẽdũ, ut ſi cõductor alij uelit locare, domus pateat. Quãobrẽ ſi poſtea quàm in eã domũ uenit, ex kalẽdis, puta Ianuarijs, ad kalẽdas Iunias, neq. habitare, neq. cõductorib. oſtẽdere potuit, mercedẽ eius tẽporis ſoluere non tenetur, neq. refecta domo cogitur reliquos annos peragere ex kalẽdis Iulijs. Sed et ſi ex kalendis illis dicatur, eædẽ Iuliæ kalẽdæ intelligẽdæ ſunt, ſed incertæ, proximæ, an alterius, an tertij anni. Eadẽ etiã pertinẽt ad illud 41. caput de cõtra. emp.[c] Cũ ab eo qui fundũ alij obligatũ habebat, quidã ſic emptum rogaſſet, ut eſſet is ſibi emptus, ſi eum liberaſſet, dummodo ante kalẽdas Iulias liberaret:*

quæſi-

a d. l. qui balneum.

b l. cum in plures.

* FVRTA fl.

c l. cum ab eo. de con. emp.

polire conſueuerant. Nonius enim Marcellus ſic ait: Politiones agror. cultus diligentes, ut polita omnia dicimus exculta, & ad nitorem deducta. Ennius Satyrar. lib. 3. Testes ſunt lati campi, quos gerit Africa terra politos. & Annali 9. Rastros dentefabres carpſit cauſa poliendi agri. Varro: Quid mirum, ex agri depolitionibus eſciuntur, hic in cœnaculo polito recipiũtur. Hæc ille. quibus hic locus intelligi poteſt. Vt enim qui pecus paſcit, curam pecoris ſuſcipit: ſic ille qui agrum poliendum ſuſcepit. De eadem politione existimo ſentire Vlpianum ca. 9. locat.[a] Si quis, inquit, uitulos paſcendos, uel ſarciendum quid, poliendumue conduxit, culpam eum præſtare debere. Nam ut de uitulis paſcendis exemplum agricolar. eſt, ſic & ſarciendi, & poliendi, ut uilla fortaſſe ſarciatur, & ager poliatur. Poteſt tamen & de fullone, & de ſarcinatore intelligi, qui ueſtimenta ſarcienda, aut polienda conducit.[b] Illud ſine dubio eſt, politorem, non licitatorem, neq. pollicitorem emendãdum. Nam & Cato de re ruſtica ſcripſit, Politor ordeum quinta modio, fabam quinta modio diuidat. quod nuper eſt emendatum.

[a] l. ſi quis domum. § ult. locati.

[b] inſti. de loca. in pi in. mãd. §. ult. de obli. quæ ex deli. §. ſi fullo. et Conſtan. li. 3. tit. 8. eo pacto interpretatur.

BVDAEVM AB ALCIATO MERITO REPREHENſUM, QUOD NON INTELLEXIßET, QUID EſſET HOSTIUM POTITUS, SED & HALOANDRUM UARIAſſE. X.

l. quod ſi filius. de captiuis.

ALter locus eſt Papiniani ca. 11. de captiuis: cuius uerba ſunt hæc. Papinianus libro 31. quæſtionum. Quod ſi filius ante moriatur in ciuitate, nihil eſt quod de ſecundis tabulis tractari poßit: ſiue quoniam uiuo patre filiusfamilias mori intellegitur, ſiue quoniam non reuerſo eo exinde ſui iuris uidetur fuiſſe, ex quo pater hoſtium potius eſt. Sic autem ſcribendũ, non ut in Norico, Non uidetur fuiſſe. repugnaret enim legi toti Corneliæ. Budæus, hoſtium poteſtati ſubditus eſt, Accurſium conniuentibus oculis ſecutus ſcribẽdum cenſet. Alciatus uero lib. 4. de Verb. ſign. ait: Hoſtiũ potitus, id eſt captus ab hoſtibus, exẽplo Plauti in Captiuis. licet in titulo, inquit, de captiuis, à quibuſdam male ſit immutatum. Idem lib. 1. παρέργων, Alij etiam, inquit, magni nominis uiri corruptum codicem arbitrantur, & legendum non hoſtium potitus, ſed hoſtium poteſtati ſubditus: qui modus loquendi, inquit, non ſat latinus eſt, certe non elegans. hæc ille de Budæi negligentia. Plautinus locus apud eundem relatus hic eſt;

cap. 31.

Nam poſtquam meus rex eſt potitus hoſtium,

Ita

Ita nunc belligerant Aetoli cum Aulidis.
Et hic in eiſdem Captiuis:
Ego poſtquam gnatus tuus potitus eſt hoſtium, Expertus quanti fuerit, nunc deſidero. Et in Epidico: Filiam, quam ex te ſuſcepi, Eductam perdidi, hoſtium eſt potita.
Sed eſt apud iuriſconſultos frequentior hic dicendi modus, quàm a-
» *pud ceteros. Tryphoninus ca.12. De captiuis:[a] Cetera, quæ in iure*
» *ſunt, poſtea quàm poſtliminio redit, pro eo habentur, ac ſi numquam*
» *iſte hoſtium potitus fuiſſet. Iulianus ca.22.[b] Apparet ergo eadem*
omnia pertinere ad heredem eius, quæ ipſe qui hoſtium potitus eſt,
» *habiturus eſſet, ſi poſtliminio reuertiſſet. Vlpianus ca.15. Ex quibus*
» *cau. maio.[c] Ego autem etiam nomine eius qui hoſtium potitus eſt, ſi*
» *curator, ut plerumq. fuerit bonis conſtitutus, auxilium competere exi*
ſtimo. Quibus locis recte Haloāder. At capite 10. de teſtamēto mi-
litis,[d] ita ſcripſit: Facere teſtamentū miles in hoſtiū poteſtate poſitus,
nec iure militari poteſt. Cū Florētiæ ita ſcriptū ſit: Vlpianus lib.11.
» *ad Sabinū. Facere teſtamētū hoſtiū potitus nec iure militari poteſt.*

PER LVXVRIAM, NON PLVRI-
fariam ſcribendum, C. I. De ædili. edi. quidq. luxuria & laſciuia ſignificet. XI.

IDem Budæus ait, capite primo in fine, De ædilicio edicto, mendū ineſſe: in quo mihi errare, quod tanti uiri pace dictum ſit, uiſus eſt.
» *Verba Vlpiani, cuius illud caput eſt, ita ſe habēt: Idē Viuianus ait,*
» *Quāuis aliquādo quis circa fana bacchatus ſit, & reſponſa reddide*
» *rit, tamen ſi nunc hoc nō faciat, nullum uitiū eſſe: neq. eo nomine, quod*
» *aliquādo id fecit, actio eſt: ſicuti ſi aliquando febrem habuit. Ceterū*
» *ſi nihilominus permaneret in eo uitio, ut circa fana bacchari ſoleret,*
» *& quaſi demens reſponſa daret, etiam ſi per luxoriam id factum eſt,*
» *uitium tamen eſſe, ſed uitium animi, nō corporis. Budæus, etiam ſi plu*
rifariam id factum eſt, ſcribi oportere cenſet: neq. enim exiſtimat lati num eſſe, luxuriā pro crapula & uinoſitate accipere. Luxuria enim et luxus, inquit, profuſam impenſam ſignificat. Luxuria, inquit Sex. Pompeius, morum eſt ſolutio. Luxa enim membra dicuntur, è ſuis locis mota: à quo luxurioſus in re familiari ſolutus. Eſt etiā luxuria, & luxuries ſegetum, apud Plinium, & Ciceronem, ubertas & redundantia quædā germinis. Eiuſmodi uir ille doctiſſimus ait, quibus

ego

[a] l.in bello. § codicilli. de captiuis.
[b] l.bona.eo.ti.
[c] l.ab hoſtibus. ex quib. cau. ma.
[d] l.facere. de teſt. mi.
l.in fin. de ædi. edi.

ego Accurſianam interpretationem præfero: ut luxuria dicatur abuſus quicumq. uel potius laſciuia quædam ſit, & corruptæ, effrenatæq. animi cupiditates, nimium ſeſe peruerſa animi informatione efferentes. Marcianus libro quartodecimo Inſtitutionum:[a] Si fortuito incendium factum ſit, uenia indiget, niſi tam lata culpa fuit, ut luxoria, aut dolo ſit proxima. Quæ uerba cap. 11. de incendio, in Norico mendoſa ſunt. nam luſoria pro luxuria, aut luxoria, ut ueteres loquebantur, ſcriptum eſt. Vlpianus libro 43. ad Sabinum:[b] Ex damni infecti ſtipulatione non oportet infinitam, uel immoderatam æſtimationẽ fieri, utputa ob tectoria, & ob picturas. Licet enim in hæc magna erogatio facta eſt, attamen ex damni infecti ſtipulatione moderatam æſtimationem faciendam: quia honeſtus modus ſeruãdus eſt, non immoderata cuiuſq. luxuria ſubſequenda. & Paulus ca. 2. de ſeruo corrupto, eum qui luxurioſum, aut contumacẽ ſeruum fecit, ea actione teneri ait. Idem Iuſtinianus ſcribit libro quarto Inſtitutionũ:[c] Actio ſerui corrupti cõpetit in eum, inquit, cuis hortatu, conſilió ue ſeruus alienus fugerit, aut contumax aduerſus dominũ factus eſt, aut luxurioſe uiuere cœperit. Et ſub titulo Quod cum eo:[d] quia ſæpe, inquit, onerati ære alieno creditar. pecuniar. quas in luxuriã cõſumebant, uitæ parentum inſidiabantur. Vlpianus ca. 16. De manumiſſis uindicta.[e] Illud in cauſis probandis meminiſſe iudices oportet, ut non ex luxuria, ſed ex affectu deſcendentes cauſas probent. neq. enim delicijs, ſed iuſtis affectionibus dediſſe iuſtam libertatem, legem Æliam Sentiam credendum. Non potuit elegantius Vlpianus luxuriæ ſignificationem exprimere, quàm per uerbum deliciar. Sic Cicero Philipica 13. Homo diruptus, dirutuſq. Q. Cæcilius, columẽq. amicor. Antonij, Cotila Varius, quos Antonius deliciar. cauſa loris in cõuiuio cædi iubebat à ſuis publicè. Sed tamẽ luxurioſus uir, aut mulier luxurioſa, frequentius eum hominẽ ſignificat, qui neq. ſumptibus, neq. libidini, neq. comeſſationibus modum adhibet. In quibus ſuperior. exemplor. aliquot intelligi poſſunt, et hæc quæ adſcribam. Iulianus ca. 8. Pro emptore:[f] Niſi fortè & is qui à luxurioſo, & protinus ſcorto daturo pecuniam ſeruos emit, non uſucapiet? Paulus cap. 15.[g] De curatoribus furioſo & alijs extra minores dãdis, & mulieri, quæ luxurioſè uiuit, bonis interdici poteſt. Vlpianus ca. 12. mandati.[h] Si adoleſcens luxurioſus mandet tibi, ut pro meretrice fideiubeas,

a l. ſi fortuitu. de incõd. rui. nau.

b l. ex dãni. de dam. infec.

c §. in duplum. de actio.

d §. illud. quod cum eo.

e l. illud. de mã. uin.

f l. ſi quis. pro empt.

g l. & mulieri. de cur. furio.

h l. ſi uero. §. ſi aduleſcẽs. man.

„ deiubeas, idq. tu ſciens mandatum ſuſceperis, non habebis mandati „ actionem: quia ſimile eſt, quaſi perdituro pecuniam ſciens credideris. Sed tamen hæc, atq. alia huiuſmodi, non multum ab illa intemperantia, & profuſa erga uoluptates propenſione diſcedunt. Hoc uerbo per tranſlationem in ruſticis rebus utebantur, ut in illis Ciceronis & Plinij locis apud Budæum, & apud Paulũ lib. 5. Senten. ſub titulo Vtrubi (ſic enim ſcribendum, non ut rũ ui) Arbor, inquit, qui in alienas ædes, uel in uicini agrũ imminet, niſi à domino ſublucari non poteſt. iſq. conueniendus eſt, ut eum ſublucet. Quod ſi conuentus dominus id facere noluerit, à uicino luxuries ramor. cõpeſcatur. Cicero lib. 3. de Oratore: Verbi translatio inſtituta eſt inopiæ cauſa, frequentata delectationis. nam gemmare uites, luxuriem eſſe in herbis, lætas ſegetes etiã ruſtici dicunt. & in Oratore: Translatione, inquit, frequentiſſime ſermo omnis utitur, nõ modo urbanor. ſed etiã ruſticor. ſiquidem eſt eor. gẽmare uites, laſciuire agros, lætas eſſe ſegetes, luxurioſa frumenta. Vergilius libro 1. Georgicorum,

Quid? qui ne grauidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba?

Et non multo poſt de nuce,

At ſi luxuria folior. exuberat umbra,
Nequicquam pingues paleæ teret area culmos.

Et lib. tertio de equi amplo pectore, Luxuriatq. toris animoſum pectus. Atq. de eodem laſciuiente ait lib. xı. Aeneid.

Aut aſſuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectiſq. fremit ceruicibus alte
Luxurians, luduntq. iubæ per colla, per armos.

Proprie tamen, & ad hoc caput apte utitur Liuius libro primo, de Numæ Pompilij inſtitutis agens. Poſitis, inquit, externor. periculor. curis, ne luxuriaret otio animi, quos metus hoſtium, diſciplinaq. militaris continuerat: omnium primum rem ad multitudinem imperitam, & illis ſeculis rudem, efficaciſſimam, deor. metum iniciendum ratus eſt. & Cicero pro Sex. Roſcio: Luxuries igitur hominẽ nimirum, & æris, inquit, alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc ſcelus impulerunt. De luxuria purgauit Erucius, cũ dixit, hunc ne in conuiuio quidẽ ullo ferẽ interfuiſſe. et alio loco in eadẽ oratione: In urbe luxuries creatur, ex luxuria exiſtat auaritia ne-

ceſſe eſt, ex auaritia erumpat audacia. Sexcenta ſunt ſimilia, in quibus morum potius diſſolutio ſignificatur, ut Sextus ipſe Pompeius apud Budæum definit. In eadē ſignificatione laſciuia quoq. à noſtris accipitur, ut doctiſſimè idem Budæus animaduertit. Vlpianus cap. 15. locati.[a] Si uero nihil extra conſuetudinem acciderit, damnum coloni eſſe. Idemq. dicendum, ſi exercitus præteriens, per laſciuiam aliquid abſtulit. Menander ca. 6. De re militari:[b] Per uinū, aut laſciuiam lapſis, capitalis pœna remittenda eſt, & militiæ mutatio irroganda. Vlpianus capite 4. ad L. Corn. De ſicar.[c] Cum quidam per laſciuiam cauſam mortis præbuiſſet, comprobatum eſt factum Ignatij Taurini Procōſulis Beticæ à Diuo Hadriano, quod eum in quinquennium relegaſſet. Iuſtinianus librō quarto Inſtitutionum[d], cum furti teneri dixiſſet eum qui nummos alicui excuſſiſſet, ut alius auferret, aut obſtitiſſet ei, ut alius eius rem exciperet, aut oues, uel boues fugaſſet, ut alius acciperet: Sed ſi quid, inquit, eor. per laſciuiam, & non data opera, ut furtum admitteret, factum eſt, in factum actio dari debet. Et ſub tit. Si qua. pa. Animalium nomine, quæ ratione carēt, ſi qua laſciuia, aut feruore, aut feritate pauperiē fecerint, noxialis actio lege 12. Tabular. ꝓdita eſt (Hal. tamē pauore ſcripſit, ſed illud Theophi.) Luxurioſe uiuere Theophilus non male ἀσώτως ζῆν uertit:[e] ut prodigos etiam ἀσώτους appellat.[f] Quo nomine Cicero non abſtinuit, uel potius ipſe aſotos luxurioſos uertere uidetur, ſi quis quæ aduerſus Epicurum lib. 2. De finibus ait, diligenter conſideret. Ex quo etiam reprehendēdus ea de cauſa uidetur Budæus, quòd dixerit, numquā luxuriā ebrietatē ſignificaret. Ciceronis enim uerba ſunt hæc: Nolim enim mihi fingere aſotos, ut ſoletis, qui in menſam uomant, & qui de conuiuijs auferantur, crudi'q. poſtridie ſe rurſus ingurgitent, & cetera, quæ ille diligentiſſime perſequitur. Martialis in hoc nomine bellè luſit lib. 4. Epigram.

Sotæ filia clinici Labulla Deſerto ſequeris Clitum marito, Et donas; et amas, ἔχεις ἀσώτως.

Iocus aūt eſt in ambiguis uerbis græcis, quibus eam ſine patre Sota habere maritū, & cum eo luxurioſe uiuere ſignificatur. Sine patris enim uoluntate filia nubere non poterat. Paulus ca. 11. De ſtatu hom.[g] Paulus reſpōdit, eū qui uiuente patre, et ignorāte, de cōiunctione filiæ conceptus eſt, licet poſt mortem aui natus ſit, iuſtū filiū eis ex quo cōceptus eſt, eſſe nō uideri. Sic

enim

a l. ex cōducto. loca.
b l. omne. §. qui ſe. de re mil.
c l. lege. ad l. Cor. de ſica.
d §. interdum. de obli. quæ ex delicto na.
e §. in duplum. de actio.
f §. furioſi. de cur. §. teſtes. de teſta.
g l. Paulus. de ſta. hom.

enim legendum: non ut in Norico libro, ignorante de condicione filiæ. Sed illò reuertamur. Laſciuiā Theophilus[a] τρυφὴν *interpretatur, quo etiam uerbo & luxuries, & deliciæ ſignificantur. Ridiculus uero Nouellar. conſtitutionum uetus interpres, qui 22. conſtitutione*[b] ὑπερμαζῶσά τι καὶ τρυφῶσα, *elata & epulata uertit. Totus autem ille locus barbare uerſus eſt in Norico quoq. libro, quoniā Haloander exemplari græco eſt deſtitutus. Baſilienſis tamen editio, quæ græce deerant, ſuppleuit, interpretatione omiſſa. Eam nos hic facere non inutile putamus. Græca uerba ſunt hæc:*

a Theo.d.§.interdum.et §.in ſumma.

b authenti. de nupt.§.iucundum.

χαρίεν δὲ κἀκεῖνο, καὶ οὐδὲ εὐσεβείας ἔξω, τῷ τῆς θείας λήξεως ἀλεξάνδρῳ πρὸς πολλοῖς ἑτέροις τῶν ἀρχαίων νομοθετῶν διώρισται, ὥστε εἴ τις ἐλευθερώσειε θεράπαιναν, εἶτα ἀγάγοιτο αὐτὴν γαμετὴν, ἡ δὲ ὡς ἔοικεν, ὑπερμαζῶσά τι καὶ τρυφῶσα διαλύσειε τὸ πρὸς τὸν ἐλευθερωτὴν συνοικέσιον, οὐκ ἐφίησιν ὁ νόμος πρὸς δευτέρους γάμους ἐλθεῖν ἄκοντος τοῦ πρότερον γήμαντος, ἀλλὰ τὸν ἐφεξῆς γάμον πορνείαν ἡγεῖται καὶ φθορὰν, ἀλλ᾽ οὐ γάμον, οὐδὲ συνάφειαν, ἐξ ἧς ὕβρις οὐκ εὐτράπελος τῷ τὴν ἐλευθερίαν ἐπιδόντι προσγίνεται.

Id eſt huiuſmodi. Elegāter autem, neq. ſine pietate à diuinæ recordationis Alexandro ultra alia multa alior. legislator. determinatum eſt, ut ſi quis ancillam manumiſerit, eamq. poſtea uxorem duxerit, quæ, ut fit, per delicias & laſciuiam diſſoluerit cum manumiſſore cohabitationem: non enim permittit eius conſtitutio, eam ad ſecundas nuptias uenire, inuito primo marito: ſed poſteriores nuptias, adulterium potius & ſtuprum exiſtimat, non nuptias, aut coniunctionem, cum ex eis indecora fiat ei qui libertatem dedit, iniuria. Sed ad Budæum reuertamur, & caput illud primum de ædilicio edicto. De quo id ſolum habeo dicere, mirari me, talē uirum tam multa peccata uno tempore commiſiſſe. neq. enim ſolum uerum non eſt, eo loci melius plurifariam, quàm per luxuriā fore: & illud quoq. falſum eſt, luxuriā numquam pro uinoſitate ſumi, ſed etiā illic ullam uini ſuſpicionē eſſe. Nec quemquam moueat, quod bacchationis uerbo utatur. eo enim furor potius ſignificatur, aut uerus, aut ſimulatus. Iuſtinianus lib. 3. Inſtitutio.[c] *Erat, inquit, ex S. C. Claudiano miſerabilis per uniuerſitatem adquiſitio, cū libera mulier ſeruili amore bacchata, ipſam libertatem per S. C. amittebat. Vergilius libro 6. Æneid.*

c §.2. de ſucceſſ. ſublat.

At Phœbi nondum patiens, immanis in antro
Bacchatur uates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe deum. *Terentius in Adelphis:*
Si ſatis iam debacchatus es leno, audi, ſi uis, nunc iam.

Leno. Egon' debacchatus ſum autē? an tu in me? Sed & nos tã ſatis ſumus in Budæũ debacchati. Quãobrem alia aggrediamur.

VLPIANI LOCVS SVB TITVLO DE *manumiſsionib. reſtitutus. quidq. pariare, pariator, & pariatio apud iuriſconſultos ſignificet, declaratum.* XII.

a l. is qui. §. ſi ab ignoto. de manumiſ.

VLpianus libro ſexto Diſputationum, ex quo caput quartum de manumiſsionibus[a] ſumptum eſt, ut ſe in libertatē uindicemus ex poſtulat. Eius uerba exiſtimantur hæc: Vnde quæri poterit, ſi cum hoc ab initio eſſet actum, emptor feſtinauit, & pretiũ numerauit, an poſt ea ei ſatiſfacto, ſeruus conſtitutione uti poſſit? & puto poſſe. Pro inde & ſi ei nummos prorogauit emptor, cum ei paruerit, poterit ad libertatē peruenire. Sic in Norico ſcriptũ eſt. Florentiæ uero, pari auerit, nõ paruerit, initiò fuerat, quod ab audaci homine nõ ante mul tos annos eſt immutatum. Signũ eius rei eſt, quod Accurſius ſcribat, Parauit, aliàs paruerit, alias apparuerit. Significat autē pariare, paria facere: hoc eſt ita rationes reddere, ut paria expēſa ſint accep tis. Eiuſmodi ſeruũ pariatorē appellat Paulus ca. 89. de condi. et de mõſt.[b] Iulius Paulus Nũphidio. Quæſiſti ſi ita in teſtamēto cautũ eſ ſet: Stichus, ſi rationes reddiderit, cũ cõtubernali ſua liber eſto, eiſq. decē heres dato: an Sticho mortuo ante, quàm rationes redderet, uel pariatore, uel reliqua habente, libera eſſet mulier? Pariationē uero Scæuola appellat eã ſcripturã, qua rationibus redditis ſatiſfactũ eſ ſe creditori, aut domino appareat. Idē quæſijt, an pactũ, quod in pa riationibus adſcribi ſolet in hũc modũ, Ex hoc contractu nullã inter ſe cõtrouerſiã amplius eſſe, impediat repetitionē? reſpõdit, nihil pro poni cur impediret. Qui locus felicior fuit hoc ipſo, quo de agimus, quãuis fuerint in eũ quoq. manus illatæ: & ex pariationibus, pactioni bus, in ipſis illis Ethruſcis Pãdectis confectũ. Paria autē facere quid ſit, capite 40. in fine De ſtatuliberis[c] apertiſsime cognoſcitur. Quod Budæus cap. 5. de iure immuni,[d] & Alciatus libro 1. παρέργων,[e] poſt Vallenſem libro 5. Elegant.[f] multis uerbis interpretantur. Sic reli quari,[g] & reliquatores, à reliquis quæ debebantur. Paulus libro quinto Sententiar.[h] Reliquatores uectigalium ad iterandam condu ctionem ante, quàm ſuperiori conductioni ſatiſfaciant, admittendi nõ ſunt. Si quis uero, quid accepta et expēſa, aut data, ueteres dixerint, ſcire cupit, legat aureum Hadriani libellum de Sermone latino, à

b l. Iulius. de cond. & dem.

l. ult. de cond. indeb.

c l. Sticho. §. ul. de ſtatulib.

d Bud. l. ſemper. §. cõducto res. de iure im.

e cap. 24.

f cap. 83.

g l. conſtitutio nib. ad munici.

h l. locatio. de public.

quo

quo mutuatus uidetur Budæus ca. 12. qui potiores in pigno. hab.[a] *Nos illò reuertamur, unde dicẽdi initiũ fecimus. Et illud inueſtigemus, quid nummos prorogare ſignificet. Atq. exiſtimo nũmos de ſuo emptorẽ ſoluiſſe, ut paulo antè dixerat.*[b] *Proinde ſiue ex aduẽticio lucro, ſiue etiam amici beneficio, uel liberalitate, uel prorogãte eo, uel repromittẽte, uel ſe delegante, uel in ſe recipiẽte debitũ, redẽptus ſit: credendũ eſt ſuis nũmis eum redẽptũ. Prorogãte eo, hoc eſt amico pecuniam proferente. Sic capite 53. de pactis.*[c] *Sumptus quidẽ prorogare litiganti, honeſtum eſt: paciſci autem, ut non quantitas eo nomine expenſa cum uſuris licitis reſtituatur, ſed pars dimidia eius, quod ex ea lite datũ erit, nõ licet. Prorogare, inquit, ſumptus, hoc eſt erogare, uel repræſentare. Et cõſti. 20. de decur. lib. 10.*[d] *quaſcumq. pro his expenſas ciuitas prorogauerit, refundere protinus, ac repreſentare cogãtur. Nõ ignoro aliter Ciceronẽ hoc uerbo uti, cũ producere diem, aut magiſtratus tempus ſignificat, aut aliud eiuſmodi. Si manente adhuc precario (inquit Pomponius lib. 29. ad Sabinum)*[e] *tu in ulterius tempus rogaſti, prorogatur precarium. Et Imp. Marcus Antoninus conſti. 1. de his qui in exilium dati: Quibus poſthac ordini ſuo uel aduocationibus ad tẽpus interdicetur, poſt impletũ tẽporis ſpatiũ non prorogabitur infamia. Et alibi ſæpe. Sed hoc capite, quo de agimus, illud (ni fallor) ſignificatur, ut ſi emptor ipſe pecuniam ea condicione det, ut ſeruus poſtea ſoluat, cum ei ſeruus ſatiſfecerit, liber ſit.*

a Bud. l. creditor. §. credito. qui potio.

b l. is qui ſuis. in prin. de manum.

c l. ſumptus. de pact.

d l. Circenſiũ. aut Cyrenenſium. C. de decu. lib. x.

e l. ſed ſi manente. de precar.

DIEM A SEXTA HORA NOCTIS *incipere, quo pacto intelligendũ ſit, aliquot iuriſconſultor. reſpõſis. Et de ueter. horis diurnis, atq. nocturnis.* XIII.

SVb eodẽ titulo de manumiſſionibus, Vlpianus libro ſexto ad Sabinum ſcripſiſſe dicitur: Placuit eum qui Kalendis ianuarijs eſt natus, poſt ſextam noctis pridie Kalendas, quaſi annum uiceſimum compleuerit, poſſe manumittere. Non enim maiori uiginti annis permitti manumittere, ſed minorem manumittere uetari. Iam autem minor non eſt, qui diem ſupremum agit anni uiceſimi. Agere diem ſupremum anni dicitur quis, pridie Kalendas natalis diei poſt ſextã noctis horam. Idem Vlpianus eodem libro ait:[f] *Propone aliquem Kalendis Ianuarijs natum, teſtamentum ipſo natali ſuo feciſſe quarto decimo anno, an ualeat teſtamentum? Dico ualere. Plus arbitror etiã, ſi pridie Kalendar. fecerit poſt ſextam horam noctis ualere teſtamentum:*

l. i. de manumiſ.

f l. à qua ætate. qui teſt. fa. poſ.

dem die albeſcente cælo rure ſit enixa Mæuia maſculum, an inſtitutio heredis ualeat, cum quo tempore ſcriberetur teſtamentum, iam editus eſſet partus? Fit etiam mentio apud Vlpianum ſub titulo de uſurpationibus,[a] cuius uerba paulo antè retuli. Cap. quoq. 3. de operis libertor. dicitur: Nec ei liberto, qui ſex horis dumtaxat antemeridianis præſto fuiſſet, liberatio eius diei contigit. Huc accedit, quod apud Paulũ lib. quarto Sent. ſub titulo De uiceſima, ſcriptum eſt: Teſtamenta inter horam ſecundam & decimam diei recitari debere. Et apud Varronem libro 2. de re ruſtica: Dies ad tonſuras ſumuntur ſereni, & his id ſiciunt ferè à quarta ad decimam horam. Quoniam ſole calidiore tonſa ex ſudore eius lana fit mollior, & ponderoſior, & colore meliore. Eiuſmodi horar. ratio non aliunde apertius cognoſci poteſt, quàm ex ſacra Matthæi hiſtoria capite 20. Cum uineæ dominus his qui undecima hora conducti fuerant, tantam mercedem ſoluit, quantam hi qui à ſexta, tertiaq. hora opus fecerant, acceperunt. Neq. eor. uoces ferebat, qui pares fuiſſe indignabantur eos, qui unam tantum horam in uinea fuiſſent, his qui totius diei & caloris pondus ſuſtinuiſſent. Et ex Plutarcho in M. Craſſi uita, cum Deiotarum regem ſenem admodum Marcus Craſſus eadem ætate offendiſſet urbem ædificantem: Quid tu, inquit, Deiotare? duodecima hora ædificare cœpiſti? Cui rex, Ne tu quidem, inquit, Craſſe matutino tempore Parthos oppugnas.[b] De eiſdem caput quoq. alterum de uerbor. ſignificatione[c] intelligendum, quod prima fronte contradicere uidebatur. Cuiuſq. inquit, diei maior pars eſt horar. ſeptem primar. diei, non ſupremar. Hoc eſt, à duodecima noctis ad octauam diei, non à quinta ad duodecimam. Et conſtitutione 20. de tranſactio.[d] ſecunda hora noctis ita intelligenda. Sed hæc ſatis exiſtimo, peruulgata doctorum uirorum lucubrationibus.

a l. ideoq. de uſurp.
l. 3. de ope. liber.

b Alc. lib. i. parerg. cap. 48.

c l. ij. de uer. ſi.

d l. non minorem. C. de tráſ.

KALENDIS IVLIIS MIGRATIOnem apud ueteres ſolitam fieri, aliquot iuriſconſultor. locis apparet, quæ mendoſa & obſcura circumferuntur. XIIII.

QVis An. Politianus fuerit, quo ingenio, qua eruditiõe, ignorat, ut opinor, nemo: quãtũ uero ei iuris ciuilis amatores debeamus, non multis cõpertũ eſt. Quotus enim quiſq. exiſtimat nos præter unũ

*utilius habitaret. Nunc ad Iuriſconſultos noſtros ueniamus. Scribit Africanus lib.8. Quæſtio.[a] Qui balneum ex Kalendis proximis conduxerat, pactus erat, ut homo Eros pignori locatori eſſet, donec mercedes ſoluerentur. idem ante Kalendas Iulias eundem Erotem alij ob pecuniam creditam pignori dedit. Conſultus an aduerſus hūc creditorē petentē Erotē, locatorē Prætor tueri deberet? reſpōdit debere. Licet enim eo tēpore homo pignori datus eſſet, quo nondum quicquā pro cōductione deberetur: quoniā tamē iā tū in ea cauſa Eros eſſe cœpiſſet, ut inuito locatore ius pignoris in eo ſolui non poſſet, potiorē eius cauſam habendā. Kalēdas proximas intelligere oportet Iulias, & ante pignori Erotem datum, quàm is dies ueniret: quoniam nihil eo tempore pro conductione deberi ait. Quod ſi Kalendæ Iuliæ nōn diē migrationis ſignificarent, nihil eſſet eo capite ineptius. Apertius Labeo ca.40.[b] Locati, in Norico præſertim lib. nā Florentinum nonnullis mendis infectum eſt: quibus bona fide ſublatis, ita ſcriptum eſt. Labeo poſteriorū libro quinto à Iauoleno Epitomatorum. Cum in plures annos domus locata eſt, præſtare locator debet, ut non ſolum habitare conductor ex Kalendis illis cuiuſq. anni, ſed etiam locare habitatori, ſi uelit, ſuo tēpore poſſit. Itaq. ſi ea domus ex kalendis Ianuarijs rupta * in kalendas Iunias permanſiſſet, ita ut nec habitare quiſquā, nec oſtēdere alicui poſſet: nihil locatori conductorē præſtaturū, adeò ut ne cogi quidē poſſit ex Kalendis Iulijs refecta domu habitare: niſi ſi paratus fuiſſet locator cōmodā domū ei ad habitādū dare. Si ex kalēdis Iulijs, pro illis ſubſtituas, quod Haloander fecit, neq. difficilis erit, neq. mēdoſus hic locus: eritq. hæc ſententia. Nō ſolū præſtandū eſſe ei qui in plures annos domū conduxit, ut ex kalēdis Iulijs cuiuſq. anni habitare poſſit, ſed et ante eū diē permittēdū, ut ſi cōductor alij uelit locare, domus pateat. Quāobrē ſi poſtea quàm in eā domū uenit, ex kalēdis, puta Ianuarijs, ad kalēdas Iunias, neq. habitare, neq. cōductorib. oſtēdere potuit, mercedē eius tēporis ſoluere non tenetur, neq. refecta domo cogitur reliquos annos peragere ex kalēdis Iulijs. Sed et ſi ex kalendis illis dicatur, eæ dē Iuliæ kalēdæ intelligēdæ ſunt, ſed incertæ, proximæ, an alterius, an tertij anni. Eadē etiā pertinēt ad illud 41. caput de cōtra. emp.[c] Cū ab eo qui fundū alij obligatū habebat, quidā ſic emptum rogaſſet, ut eſſet is ſibi emptus, ſi eum liberaſſet, dummodo ante kalēdas Iulias liberaret: quæſi-*

a d. l. qui balneum.

b l. cum in plures.

* PVRTA, Fl.

c l. cum ab eo. de con. emp.

quæſitum eſt, an utiliter agere poſſit ex empto in hoc, ut uenditor eũ liberaret. Intererat autẽ eius ante eas kalẽdas liberari, ut ſi uellet, illic habitare poſſet, aut alij locare. Et ca. 11. de precario.[a] Celſus libro 25. Digeſtor. Cum precario aliquid datur, ſi conuenit, ut in kalendas Iulias precario poſſideat, numquid exceptione adiuuãdus eſt, ne ãtè ei poſſeſſio auferatur? Accidit enim id ſæpe, ut cum domos locare non potuimus, gratis poſtremis menſibus habitandas conceda mus in eum diem, quo migrandum eſt. Hæc atq; huiuſmodi Politiano debemus, qui nos Suetonij & Martialis nominibus ad kalendas Iulias adſcriptis, ſuperior. capitum ſcientia iuuit.

a l. cum precario. de precar.

QVAE SIT CAPTATORIA INSTItutio, aduerſus omnium interpretum ſententiam. XV.

IMp. Philippus A. & Philippus Cæſar conſtit. 11. de teſtamento militis:[b] Captatorias, inquiunt, inſtitutiones etiã in militis teſtamento nullius eſſe momenti, manifeſtum eſt. Caius libro quintodecimo ad edictum prouinciale:[c] Captatoriæ ſcripturæ ſimili modo neq. in hereditatibus, neq. in legatis ualent. Captatoriæ ſcripturæ, aut hereditates quæ ſint, inde facile cognoſcemus, ſi captandi uerbum intelligamus. Eſt autem uenari & aucupari lucrum, ut recte his exemplis cognoſcitur. Vlpianus libro 48. ad edictum:[d] Qui dum captat hereditatem legitimam, uel ex teſtamento prohibuit teſtamentarium introire, uolente eo facere teſtamẽtum, uel mutare: Diuus Hadrianus conſtituit, denegari ei debere actiones, denegatiſq. ei actionibus fiſco locum fore. Iuſtinianus libro 3. Inſtitu.[e] Si totor. bonor. ſocius cum ab aliquo eſſet relictus, in hoc renũtiauerit ſocietati, ut hereditatem ſolus lucrificeret, cogitur hoc lucrũ cõmunicare. Si quid uero lucrifaciat, quod non captauerit, ad ipſum ſolum pertinet. Impp. Diocle. & Maximia.[f] Si maiores quinq. & uiginti annis cum patruo, ſiue auunculo ueſtro tranſegiſtis, uel ei debita donationis cauſa ſine aliqua condicione remiſiſtis: non idcirco, quod hoc huius captandæ hereditatis cauſa, & ſpe futuræ ſucceſſionis uos feciſſe proponatis, alijs ei ſuccedentibus inſtaurari finita debent. Sic captare mortem, conſtit. 11. de tranſact.[g] & apud Pontificios,[h] & ſuperiorem gradum captare, Iuſtini. conſtitu. 8. de aduocatis diuer. iudicum.[i] Verba uero captari dicimus, cum torquentur in aliam ſignificationem, quàm is qui ea pronuntiauit, uoluit. Paulus libro 4. epitomarum Alfeni.[k] Reſpondit, non

b l. captatorias. C. de teſta. mil.
c l. captatoriæ. de leg. i.
d l. i. ſi quis ali. teſt. pro.
e inſt. de ſociet. §. manet.
f l. ſi maiores. C. de tranſa.
g l. de fideicommiſſo. C. de tranſ.
h ca. 3. de cõce. preb. in 6.
i l. nemo. C. de adu. di. iudicũ.
k l. ult. ad exhi.

non oportere ius ciuile calumniari, neq. uerba captari, ſed qua mente quid diceretur animaduertere conuenire. Sed priori ſignificatione captatoria inſtitutio à noſtris conſultis dicitur ea inſtitutio, qua quis alterius hereditatem, aut legatum captat, aut quodcumq. lucrũ ex alterius morte. Qua in re ab Alciati noſtri ſententia non diſcedo. [a] Huius tamen inſtitutionis formulam hanc fuiſſe exiſtimo: Titius qua ex parte me heredem inſtituerit, ex ea parte heres mihi eſto: quæ ſenatusconſulto improbata eſt, [b] ut paulo poſt oſtendam. nam prius hæc ita ſe habere manifeſtiſſimis, ut mihi uidetur, teſtimonijs comprobabo. Paulus ait libro quinto Ad legem Iuliam, & Papiam. [c] Illæ autem inſtitutiones captatoriæ non ſunt, ueluti ſi ita heredem quis inſtituat: Qua ex parte Titius me heredem inſtituit, ex ea parte Mæuius heres eſto. Quia in præteritum, non in futur. inſtitutio collata eſt. [d] Si igitur in præteritum concepta non eſſet, ſed in futurum, ut illa noſtra captatoria eſſet. quod ipſum apertius poſtea dicitur: Sed illud, inquit, quæri poteſt, an idem ſeruandum ſit, quod Senatus cenſuit, etiam ſi in aliam perſonam captionem direxerit. Eleganter captionem appellat, hamatam illam inſtitutionem. Veluti ſi ita (inquit) ſcripſerit: Titius, ſi Mæuium tabulis teſtamenti ſui heredem à ſe ſcriptum oſtenderit, probaueritq́ue heres eſto. Quod in ſententiam Senatuſconſulti incidere, non eſt dubium. Cum itaq. non in aliam, ſed in teſtatoris perſonam captio directa eſt, non ex ſententia ſolum, ſed etiam ex Senatuſconſulti uerbis improbatur. Idq. eſt quod capite 1. De his quæ pro non ſcriptis hab. dicitur. Nam Senatus cum pœnas legis Corneliæ conſtitueret aduerſus eum qui ſibi hereditatem, uel legatum ſcripſiſſet: eodem modo improbaſſe uidetur, quo improbatæ ſunt illæ: Qua ex parte me Titius heredem ſcriptum in tabulis ſuis recitauerit, ex ea parte heres eſto: ut perinde haberetur, ac ſi inſertæ teſtamento non eſſent. Hac etiã de cauſa ca.79. De heredi.inſti.de illa inſtitutione dubitatũ eſt: Quãta ex parte me à Titio heredẽ inſtitutũ recitaſſem, ex ea parte Sẽpronius mihi heres eſto. & nõ eſſe captatoriã reſpõſum eſt. Non enim captare uideor Titij hereditatẽ, cui nihil relinquo: neq. Sẽpronio ullũ à Titio lucrũ uenor. præſertim ſi de teſtamẽto Titiano ante meũ teſtamẽtũ facto, illud caput intelligamus. Quod ſi Titij teſtamentũ à me recitatũ nõ fuerit, nulla erit inſtitutio, etiã ſi remota ſit, ut dixi

a Alc. libro 1. parerg. cap. 31.

b l. captatoria. de here. inſti.

c l. illæ. de her. inſti.

d ſic l. hoc arti. co. ti. l. mulier. in fi. de condi. inſti.

l. i. de his quæ pro non ſcr.

l. Clemẽs. in fi. de here. inſti.

Cõſta. libro 5. ca. 8. τοῦ προχείρου.

ut dixi, captatoriæ inſtitutionis ſuſpicio. Sed & Cõſtantinus Harmenopulus Græcus iuriſconſultus, nullam aliam χάριν ἀμειβομένην inſtitutionem (ſic enim captatoriã appellat) improbat, quàm quæ ſub condicione futuræ inſtitutionis facta eſt. Verba eius ſunt hæc. αἱ χάριν ἀμειβόμεναι ἐνστάσεις οὐκ ἔῤῥονται· οἷον πέτρος ἐξ ὅσου μέρους γράψει με κληρονόμον, ἔστω μου κληρονόμος. αἱ δὲ εἰς τὸν παρελθόντα χρόνον συγκείμεναι ἐνστάσεις ἔῤῥονται, οἷον ἐξ ὅσου μέρους ἔγραψέ με πέτρος κληρονόμον, ἐκ τοσούτου ἔστω μου κληρονόμος. οὐ μόνον δὲ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ διατιθεμένου, ἀλλὰ καὶ εἰς ἕτερον γίνεται ἡ χάριν ἀμειβομένη ἔνστασις. οἷον ἐὰν πέτρος γράψῃ παῦλον κληρονόμον, ἔστω μου κληρονόμος. Eſt autẽ mendoſus uulgaris liber in uerbo παῦλος, & in uerbo ἔῤῥονται. alterum enim deeſt, alterum additum eſt. Captatoriæ, inquit, inſtitutiones non ualent: utputa Petrus ex qua parte me ſcribet heredẽ, heres mihi eſto. Quæ uero in præteritum tempus inſtitutiones conceptæ ſunt, ualent: ueluti qua ex parte ſcripſit me heredem Petrus, ex eadem mihi heres ſit. Neq. ſolum in teſtatoris perſonam, ſed & in aliam fit captatoria inſtitutio: ut ſi Petrus ſcripſerit Paulum heredem, mihi heres ſit. Hæc Conſtantinus. cui accepto ferimus hoc qualecumq. eſt boni, quod ex hac interpretatione uenit. Cui ſimile quiddam memini me à præceptore meo Mariano Socino Patauij audiſſe. In eandem

l. captatoriæ. de her. inſt.

ſententiam caput 68. De heredi. inſti. cuius cauſa ſuperiora omnia ſcripſimus, interpretãdum eſt. Eius uerba ſunt hæc: Papinianus lib. ſexto Reſponſorum. Captatorias inſtitutiones non eas Senatus improbauit, quæ mutuis affectionibus iudicia prouocauerunt, ſed quarum condicio confertur ad ſecretum alienæ uoluntatis. Hoc eſt, ſi quis alterum purè inſtituat, & ille ſiue ſciat, ſiue ignoret, eum à quo eſt inſtitutus, pure etiam inſtituat: neutra eſt captatoria. namq. ipſi affectione mutua uſi ſunt in ultimo eor. iudicio, & uoluntate. Sed ſi ſub ea condicione, quæ ex alterius teſtamento pendet: hoc enim ſecretũ alienæ uoluntatis appellat[a] uti illa eſt, qua ex parte me ille heredem inſtituet, &c. hæ Senatuſconſulto reprobatæ ſunt. Quo capite non illud definitũ eſt, ut Accurſiani exiſtimant, Captatorias inſtitutiones eſſe, quæ ita fiunt, illum inſtituo ſi Titius uoluerit, ſed non eſſe captatorias eas inſtitutiones, quæ purè fiant, licet alter alterũ nulla eius teſtamenti mentione facta inſtituiſſet. Nam & Theodoſij, & Valentiani Nouella, cuius apud Alciatum[b] mentio fit, uir & uxor ſe inuicem heredes alter alterum reliquerat, & non eſſe

a l. 3. C. de codicill.

b d. cap. 31.

captato-

captatorium teſtamentum dicitur, quoniam ſimilis, inquit, fuit ambor. affectus, & ſimplex religio teſtamēta condentium. Et licet ſecretum alienæ uoluntatis quodcumq. alienum arbitrium dici poßit, tamen Papiniano ſatis uiſum eſt rationem afferre, qua pura inſtitutio à captatoria differret. Nam quod Accurſiani dicunt, uoluntates ex alieno arbitrio pendere non poſſe, idem ego affirmo. Item illud, hanc fortaſſe nō leuē captatoriæ ſcripturæ improbādæ cauſam: nego tamen eas omnes inſtitutiones captatorias eſſe, quæ ex alieno arbitrio pendeāt. Caius lib. primo De teſtāentis ad edictū Prætoris Vrbani.[a] Illa inſtitutio, Quos Titius uoluerit, ideo uitioſa eſt, quod alieno arbitrio permiſſa eſt. nam ſatis conſtanter ueteres decreuerunt, Teſtamentor. iura ipſa per ſe firma eſſe oportere, non ex alieno arbitrio pendere. Hæc ſi captatoria inſtitutio eſſet, Senatus potius conſultum retuliſſet, quam ueterū opinionem. Neq. tacite fieri poſſet, ut cum Sempronius heres inſtituitur, ſi Titius in Capitolium aſcenderit, eſt enim id in ſecreta Titij uoluntate poſitum.[b] Fieret enim Senatuſconſulto fraus, uel etiam contra eius uerba eſſet, ſi uerum eſt Senatum eas inſtitutiones improbaſſe, quæ alieno arbitrio committuutur. Idem in legatis reſponſum eſt, non quod illud legatum captatoriū ſit, Si Mæuius uoluerit, Titio decem do: ſed quod in alienam uoluntattem cōferri legatum non poteſt.[c] Quamquam alio loco cōtrarium dici uideatur, in Florentino præſertim libro, 31. libro Digeſtor. Vlpianus libro 9. ad Sabinum:[d] In arbitrium alterius conferri legatum, ueluti condicio poteſt. Quid enim intereſt, ſi Titius in Capitolium aſcenderit, mihi legetur, an ſi uoluerit? Et libro 30. idem ait:[e] Legatum in aliena uoluntate poni poteſt, in heredis nō poteſt. Sed exiſtimo Vlpianum de legatarij uoluntate intelligere. Illud proculdubio uerum eſt, ex Innocentij Pont. Max. decreto[f] eiuſmodi inſtitutiones ualere. Verba eius ſunt hæc: Qui extremā uoluntatem in alterius diſpoſitionem committit, non uidetur diſcedere inteſtatus. Quo reſcripto, an captatoriæ inſtitutiones cōfirmentur, in dubium reuocari poteſt. Vt illud quoq. conſequens eſt conſtitutione undecima De teſtament. milit.[g] Non oblatum militi, ut non poſſit in alienam uoluntatem teſtamentum ſuum conferre.

Quæ nos alijs explicanda relinquimus.

a l. illa. de here. inſti.

b l. ſi quis Sempronium. eo. ti.

c l. nōnūquam. de condi. et demon.

d l. i. de leg. 2.

e l. Senatus. §. legatū. de leg. i.

f c. cum tibi. de teſtam.

g l. captatorias. C. de teſt. mil.

MVLTA DIGESTORVM LOCA REſtituta, in quibus græca aliquot uerba deerant, aut mendoſe in Noricis libris ſcripta ſunt. XVI.

NOtas Florentinar. Pandectar. (ſic enim appellat) in commune ſe proferre Haloāder profitetur: quòd & illuſtrius ad nomē, & cautius ad fidem exiſtimabat id dicere, quàm id quod fecit, Bolognini deſcriptionem ex Politiani libris acceptam proferre ſe dicere. Quamobrem nolim quemquam mirari, ſi tam multis locis aliud Florentiæ eſſe dicam, quàm in Norica editione ſit. Nam neq. Politianus diligētiſſimus ſemper fuit, neq. quæ ille ſibi ſoli deſcribebat notis quibuſdā, quales quiſq. ſuas frequentes habet, Ludo. Bologninus homo neq. natura acutus, neq. inſtitutione eruditus ſatis, & Græcar. litterar. expers, deſcripſit, ut oportuit. Ego uero, quamquam ingenij mei mediocritatem agnoſcam, & ceterar. rer. non multā cognitionem, diligentia tamen tanta uſus ſum, & adiutoribus his, ut illa non multum deſiderarē. Sed ex his quæ hoc capite ſcripturus ſum de græcis uerbis aut omiſſis, aut mendoſis, & alio capite de negationibus, quantum noſtri labores profecerint, iudicium fieri cupimus.

l 1. de legib. *Caput 3. De legibus, ita Haloāder edidit: Iura cōſtitui oportet, ut dicit Theophraſtus, in his quæ ἐκ παραλόγου ἐπὶ τὸ πλεῖστον accidunt. hoc eſt, quæ ex inopinato frequēter accidūt. Cum aliud Budæus ſe in ipſis Florentinis Pandectis uidiſſe teſtetur, nempè id quod erat: Iura conſtitui oportet, ut dixit Theophraſtus, in his quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον accidunt, non quæ ἐκ παραλόγου. quæ illi ſententiæ contradicit. Ridiculū autem eſt, quod alij ſcribebant antomina, aut automata, aut ὀδμωνα.[a] Errorq. hic totus Bolognini eſt, quippè qui nō recte emendationem Politiani percepit. Ca. 37. de iudicijs,[b] ſic Haloander edidit: Calliſtratus libro 5. Cognitionum. Si de ui & poſſeſſione quæratur, prius cognoſcendum de ui, quàm de proprietate rei, Diuus Hadrianus τῷ κοινῷ συγκατεσίων reſcripſit. Florētiæ tamen eſt τῷ κοινῷ τῶν θεσσαλῶν græcè reſcripſit. Quod reſcriptū Marcianus quoq. referre uidetur ca. 5. ad L. Iuliam de ui publica.[c] Si de ui, inquit, & poſſeſſione, uel dominio quæratur, antè cognoſcendum de ui, quàm de proprietate rei, Diuus Pius τῷ κοινῷ τῶν θεσσαλῶν græcè reſcripſit. Sed & decreuit, ut prius de ui quæratur, quàm de iure dominij, ſiue poſſeſſionis. Sed an idem reſcriptum ſit, non facile dixerim, cū altero loco*

a Alc. lib. 2. prætermiſſ.

b l. ſi de ui. de iud.

c l. qui cœtu. §. ſi de ui. ad l. Iul. de ui.

Diuus

Diuus Hadrianus, altero Diuus Pius auctor dicatur. fuit autẽ hic illius adoptiuus filius. Cap. 16. de ſeruitu. prædi. urba.[a] *in Norico: Interdum dici poteſt, cum quoq. qui tollit ædificium, uel deprimit, luminibus officere: ſi forte καθ' ἀνάκλασιν lumen in eas ædes deuoluatur. quam lectionem Alciatus libro 2. παρέργων probat. Florentiæ tamen eſt: Si forte κατὰ ἀντανάκλασιν, uel preſſura quadam lumen in eas ædes deuoluatur. hoc eſt, per refractionẽ luminis. Ca. 1. de exerci. actio.*[b] *Noricus: Quædã enim naues onerariæ, quædam, ut ipſi dicũt, ἐπιβάθας. Quod Alciatus quoq. probat lib. 1. παρέργων. Nebriſſenſis, emphractæ: Cotta, amphractæ: Budæus, embatæ, aut epibatæ, ſcribunt. Florentiæ, ἐπιβατηγοὶ ſcriptum eſt, hoc eſt uectorum ductrices, ἀπὸ τοῦ ἄγειν τοὺς ἐπιβάτας. ut ca. 53. de legatis libro 3.*[c] *Quid mirum? cũ ξύλων hoc, & naues ξυληγοὺς appellãt, quæ hæc ἀπὸ τῶν ἰλῶν deducunt? τῶν ἐπιβατῶν mentio fit ca. ult. Nautæ, caupones, ſtabularij, et quid ſi quis, quos uolgo ναυτεπιβάτας dicunt? & huic tenebitur: ſed huius factum præſtat, cum ſit & nauta. Sic enim & Florentiæ eſt, & apud Alciatum libro 3. Diſpunc. quamuis idem libro 1. παρέργων Noricam editionem, quam perpetuò ferè illis libris eſt ſecutus, probat. eſt autem hæc, Quos uulgo μισθοναύτας, Græci ναυτεπιβάτας dicũt. Ca. 5. de inſtitoria actione.*[d] *Idem ait, ſi libitinarius, quem Græci ἐνταφιστὴν uocant, ſeruũ pollinctorem habuerit, iſq. mortuũ ſpoliauerit: dandam in eum quaſi inſtitoriam actionem. Sic Haloander, Albucium ſecutus, apud Alciatum libro 2. Prætermi. Sed in margine adſcripſit ταφέα, quod Budæus dixerat ſcribendum. Ego uero Florentiæ reperi: Si libitinarius, quem græcè νεκροθάπτας uocant, ſeruum pollinctorẽ habuerit. Sed νεκροθάπτην ſcribendũ eſt. dicitur autem ἀπὸ τοῦ θάπτειν τοὺς νεκρούς, hoc eſt à cadaueribus ſepeliendis, quos Budæus νεκροφόρους appellat. Ca. 26. depoſiti.*[e] *Habere me à uobis auri põdo plus minus decem, & diſcos duos, ſaccum ſignatum, ex quibus debetis mihi decem, quos apud Titium depoſuiſtis: item κερατροφίων decem, item ex ratione patris ueſtri decem, & quod excurrit. Alexander Alexandrius, ciſtophori decem: quod neq. Budæus probat, neq. quicquam aliud ſubſtituit. Alciatus recte libro 1. Diſpunc. Itẽ quos trophimati decem, hoc eſt quod in nutritijs expẽdi. Nutricia, inquit Vlpianus ca. 1. de extraor. cogni.*[f] *eouſq. producemus, quoad infantes uberibus aluntur. Quæ Budæus τρόφια appellat, ſub titulo de offi. P. P. Idem Budæus*

[a] l. ſi arborem. §. interdum. de ſer. pr. ur.
[b] l. 1. §. ſed et ſi ut certis. de exer. act.
[c] l. ligni. §. lignorũ. de leg. 3.
l. ult. nau. cau.
[d] l. cuicunq. §. idẽ ait. de inſt. act.
[e] l. Publia. §. Titius. depo.
[f] l. 1. §. ad nutricia. de ext. cog.

optime uerba illa, Quod excurrit, interpretatur. Nam & Mæcianus in libro de aſſe ſic ait: Ingenioſiſſime autem cum ad denarium ratio conficeretur, excurrentis æris nota inuenta eſt, quæ ſedecies multiplicata id efficeret. Capite 53. de legatis.[a] græcum uerbũ deeſt in omnibus, quos uidi, libris. Sed Florentiæ ita legitur. Si animal legatum occiderit, puto teneri, non ut carnem præſtet, uel cetera λείψανα, ſed ut præſtet pretium quanti eſſet, ſi uiueret. Sunt autem λείψανα, reliquiæ: ſic etiam Cõſtantinus ſacras illas diuor. reliquias appellat, lib. 3. titulo 3. περιχέρ. Quod enim conſtitutione 3. de ſacro. eccle. dicitur, Nemo martyres diſtrahat, nemo mercetur: ſic ille uertit, μηδεὶς λείψανα ἁγίων πιπρασκέτω. Sed in Digeſtis λείψανα intelligemus carnem, corium, & cornua: ut Cap. 50. de legatis libro ſecundo.[b] Mortuo boue, qui legatus eſt, neq. coriũ, neq. caro debetur. & 14. de cond. furt.[c] Boue ſubrepto, & occiſo, condictio & bouis, & corij, & carnis domino competit: ſcilicet, ſi & corium, & caro contrectata fuerint, cornua quoq. condicẽtur. Ca. quoq. 63. de legatis, libro tertio.[d] aliud græcum uerbum deeſt, maxime neceſſarium. Verba eius hæc Florentiæ ſunt. Vlpianus libro 22. ad Sabinum. Si cui lana legetur, id legatum uidetur, quod tinctum non eſt, ſed αὐτόφυες. ſiue autem facta eſt, ſiue infecta, lanæ appellatiõe continetur. αὐτόφυες appellat, quod ita per ſe natum ſit, nulla arte fucatum. cuiuſmodi Vergilius finxit,

Nec uarios diſcet mentiri lana colores:
Ipſe ſed in pratis aries iam ſuaue rubenti
Murice, iam croceo mutabit uellera luto.
Sponte ſua ſandix paſcentes ueſtiet agnos.

Nihil autem aliud αὐτόφυες eſt, quàm quod ille per Spõte ſua expreſſit. Sub eodẽ titulo alter locus eſt, in quo græcis litteris pro latinis acceptis, errandi cauſam Nebriſſenſi noſtro, & Haloãdro ueteres librarij dederunt. Eſt enim Florentiæ hoc pacto:[e] Cui Corinthia uaſa legata eſſent, & βάσεις quoq. eor. uaſor. collocandorum cauſa paratas deberi, Trebatius reſpondit. Labeo autem id nõ probat, ſi eas βάσεις teſtator numero uaſorũ habuit. Proculus uero recte ait, ſi æneæ quidẽ ſint, nõ autẽ Corinthiæ, nõ deberi. Librarij baces deſcripſerũt, unde factũ abaces à Nebriſſẽſi. qui in eo quoq. errat, quod exiſtimat æneas legato accedere, cum contrà Proculus cẽſuerit. Baſes, Beroaldus et Alciatus recte hic legẽdũ putarũt, ut ſub titulo de uerbor.

a l. quid ergo. §. ſi heres. de leg. i.

l. 3. C. de ſacro. eccl.

b l. mortuo. de leg. ij.

c l. ſi ſeruus. §. boue. de cond. fur.

d l. ſi cui lana. in prin. de leg. 3.

e l. heres meus. §. cui. de leg. 3.

bor ſigni.[a] Pomponius lib. 10. Epiſtular. Satuæ adfixæ baſibus ſtructilibus, aut tabulæ relegatæ catenis, aut erga pariete̅ adfixæ, aut ſi ſimiliter coherent lychni, non ſunt ædium. Sic enim & hæc emendanda ſunt. Ca. 87. ad L. Falc.[b] in Norico: Dixi τῶν ἀπόρων hanc quæſtionem eſſe, qui tractatus apud dialecticos τοῦ ψευδομένου dicatur. Etenim quidquid conſtituerimus uerum eſſe, falſum reperietur. Alciatus libro 1. παρέργων. ἐκ τῶν ἀπόρων, qui tractatus apud dialecticos dicitur ἀσύστατος. ſic enim, inquit, pleriq. legunt, tametſi alijs τοῦ ψευδομένου magis placeat. Pſeudomenum mentientem appellat Cicero lib. 2. De diuin. cuius etiam mentio fit in Academicis. Florentiæ multò melius. Dixi τῶν ἀπόρων hanc quæſtionem eſſe, qui tractatus apud dialecticos τοῦ ψευδομένου dicitur. τὰ ἄπορα uero, perplexa dicuntur. quale illud eſt Ca. 16. De condi. inſti.[c] Si Titius heres erit, Seius heres eſto. Si Seius heres erit, Titius heres eſto. A. Gelli. lib. 9. Exponit igitur tentamenti, inquit, gratia controuerſiam parum conſiſtentem, quod genus Græci ἄπορον uocant, latinè autem id non minus commodè inexplicabile dici poteſt. alijs locis eiuſmodi argumenta ἀντιστρέφοντα appellat. Et quoniã de dialecticis mentio facta eſt, illa etiã emendãda ſunt, quæ de ſophiſmate ſub titulis De uerbor. ſigni. et de diuerſis regulis iuris dicuntur. Natura cauillationis, quam Græci σωρίτην appellauerunt, hæc eſt, ut ab euidenter ueris per breuiſſimas mutationes diſputatio ad ea quæ euidenter falſa ſunt, producatur. Sic Florentiæ. Valla libro 6. σκῶμμα legit. Alci. libro 4. De uerbor. ſign. σόφισμα. alij διαβολήν, aut γοητείαν. De ſorite autem, quem aceruale̅ Cicero appellat, multa Ariſtoteles, & ceteri tradũt. Eor. cauillatio notior eſt, cum paulatim augendo, aut minue̅do aduerſarios fallebant. Vt ſi quis dicat, plures collegium facere: rogabit ſorites an ne ſeptem? quod ſi ille affirmet, unum deminuet, deinde item unum, quoad eò perducat, quò alter principiò uenturus non erat. Eodem pacto augendo, ſi dicat oues duas grege̅ non facere, aut modicam ſummam eſſe duor. aureorum: tum ille minutiſſimum numũ addet ſæpius, quoad illum fallat. Ille etiã locus ex dialecticis, aut rhetoribus ſumptus mendoſus eſt, Ca. ulti. ad S.C. Trebel. Deeſt enim græcum uerbum, quod alijs locis ab Haloandro & Alciato eleganter declaratũ eſt. Sic uerò eſt Florentiæ: Polycrates fideicommiſſum petierat, & obtinuerat apud Aureliũ Proculum Pro-

[a] l. ſtatuæ. de uer. ſig.

[b] l. qui quadringe̅ta. ad L. Fal.

[c] l. ſi Titium. de cond. inſ.

l. natura. de uer. ſi. l. ea eſt. de diuer. reg.

l. ulti. ad S.C. Treb.

conſulem Achaiæ. Appellatione facta, cum ſolus Phœbus egiſset μονομερῶς, uictus eſt. ut cap. 13. de iureiurando. & quaſi μονομερὴς conditio ei dari debet, aduerſus furis heredẽ. Quod interpretãtur illi, ſine exceptione, aut replicatiõe,[a] quaſi perẽptorie dicas. id enim capiti ultimo aptius eſt. Ca. 1. de aqua, & aquæ pluuiæ.[b] Haloander Alciatũ ſecutus lib. 2. Pretermi. ſic edidit: Sulcos tamẽ aquarios, qui græce ὑδραύλακες appellãtur, ſi quis faciat, aquæ pluuiæ arcendæ eũ teneri. Sed idẽ Alcia. lib. 2.[c] παρέργων, elices mauult ſcribi. Et certe Florẽtiæ ſic eſt: Sulcos tamẽ aquarios, qui ἕλικες appellãtur, ſi quis faciat, aquæ pluuiæ actiõe eũ teneri ait. Ex Sextus Põpeius ait: Elices ſulci aquarij, per quos aqua collecta educitur è lyris. Ca. 4. ui bonor. raptor.[d] Haloãder: Turbã autẽ appellatã Labeo ait, ex genere tumultus, idq. uerbũ ex Græco tractũ τύρβη. Hoc uidetur Alcia. in lib. de uerbor. ſig. probaſſe.[e] Sed Florẽtiæ eſt ἀπὸ τοῦ θορυβεῖν, hoc eſt à tumultuãdo. Budæus uolebat hæc addere, τύρβη γὰρ παρὰ τὸ θορυβεῖν εἴρηται, hoc eſt, turba enim à tumultu dicitur. Cap. 3. de incen. ruina, nau.[f] Qui eiecta naue quid rapuit, hoc edicto tenetur. Eiecta, hoc eſt quod Græci aiũt, ἐξοκειλαμένης. Sic Haloander, Budæũ & Alciatũ ſecutus: quãquam ille ἐκκλυζομένης, uel ἐξοκείλαντος, hic prius πρόβλητα, poſt ἐκβολὴν, tãdem ἐξοκειλαμένην reſtituat.[g] Florentiæ tamen eſt ἐξεβράσθη, quod ἀπὸ τοῦ ἐκβράζειν dictum eſt. Cap. 5. de iniurijs, Haloander Alciatum ſecutus libro 2. prætermi. edidit: Eadem pœna ex ſenatuſconſulto tenetur is, qui ἐπίθεσιν, aliudue quid, ſiue ſcripturam, in notam aliquor. produxerit. quod iterum Alciatus probat libro 1. παρέργων. Sed in Ethrüſco libro eſt: Eadem pœna ex S. C. tenetur etiam is, qui ἐπιγράμματα, aliudue quid ſine ſcriptura, in notã aliquorũ produxerit. Ca. 1. de effracto. & expila. Haloander, Budæum & Alciatum ſecutus edidit: Expilatores, qui ſunt atrociores fures, hoc eſt λωποδύται, in opus publicum, uel perpetuum, uel temporarium dari ſolent. Budæus tamẽ ſubſtituebat: Hoc eſt enim συλαγωγοί, uel συληταί. quãuis dicat Demoſthenem λωποδύτας appellare. Alciatus libro 2. præterm. τοιχώρυχοι, aut λωποδύται. Sed libro 1. παρέργων, Noricam editionem probat. & quod nollem feciſset, addit: Dictionẽ græcã eo modo reponendam, & antiqui pleriq. codices, & Ethruſcæ Pandectæ nobis indicarunt. Neq. enim eſt ullum eo loco uerbum græcum in illis Pandectis, ſed hoc pacto ea ſcripta ſunt: Expilatores, qui ſunt atro

ciores

l. ſi duo. § idẽ Iul. de iureiu.

[a] Alc. lib. 4. ca. ij. diſpun. lib. 1. cap. 7. pærer.

[b] l. 1. § Labeo. de aqua & aq. pl. arc.

[c] cap. 24.

[d] l. prætor ait. in prin ui. bon. rap.

[e] lib. 4. de uer. ſig. l. deteſtatio. in fi. eo. tit.

[f] l. 3. § quiecta. de inc. rui. nau.

[g] Alc. libro ij. præterm. et C. de naub. nõ ex cuſ. lib. xi.

l. lex Cor. § ul. de iniu.

cap. 8.

l. 1. de effra.

» ciores fures, hoc enim eſt expilatores, in opus publicum, uel perpetu » um, uel temporarium dari ſolent. Quam germanam eſſe lectionem apparet, ex Alexandri conſtitu. 12. de cau. ex quibus infa. ali. irro. Si te expilaſſe hereditatem ſentẽtia Præſidis conſtitit, non ex eo quod non & alia tibi pœna irrogata eſt, furis improbioris infamiam euitaſti. et lib. 4. Inſti. ſub tit. ui bon. ra. hi qui rapiunt, improbi fures ap » pellantur. Cap. 9. de pœnis, Florentiæ eſt: Erit et illa pœna, ne quis » negotijs publicis interueniat. hic enim priuatis quidem intereſſe pote » rit, publicis prohibebitur: ut ſolent, quibus ſententia præcipitur δημοσίων ἀπέχεσθαι. Significant autem Græca uerba, publicis abſtinere: quæ in Norico libro deſunt. Budæus ἀπὸ τῶν δημοσίων ἀπέχε. alij, μὴ δημοτεύεσθαι ſcribunt. Cetera aliàs perſequemur.

l. ſi teſt. C. de cauſ. ex quib. infa.

l. mortis. §. eriti de pœnis.

MVLTIS LOCIS IN NEGATIONIbus erratum, in uulgo editis libris: quor. fides ex Florentinis libris conſtat. XVII.

Eſt, & non, cuncti monoſyllaba nota frequentant:
His demptis, nihil eſt, hominum quod ſermo uolutet:
Non male à poëta neſcio quo dictum eſt. namq. ut poſtea ait,
Omnia in his, & ab his ſunt omnia, ſiue negoti,
Siue oti quicquam eſt, ſeu turbæ, ſiue quietis.

In noſtris præſertim libris id uſu euenire cognoſcimus, in quibus & illa mirè conueniũt. Si cõſentitur, mora nulla interuenit, eſt, eſt: Si controuerſa eſt, diſſenſio ſubiciet non. Quod toties factũ eſſe, dedecori eſt. Quamobrẽ extremo hoc capite aliquot loca enumerare decreui, maxima audacia à librarijs et interpretibus in contrariã ſententiã cõuerſa. Quale illud eſt, quod Bartolo, omniũ noſtror. interpretũ poſt Iuſtinianũ optimo, debemus. Qui cũ ex facto dubitaretur, an hoc pactũ ualeret, ut ne liceat debitori hypothecã uendere, quibuſdã affirmãtibus Ca. 7. de diſtra. pigno.[a] dici nullam eſſe cõuentionẽ, alijs nullã eſſe uenditionẽ, & utriuſq. lectionis libror. teſtimonia proferrentur, teſtatur ſe Piſas, ubi tunc Florẽtinæ Pandectæ erãt, miſiſſe, repertũq. id quod optauerat, nullã eſſe uenditionẽ. Quod ne facile obliuiſci poſſemus, permultis locis teſtatũ reliquit.[b] Controuerſiã Bartolo, ait Forocorneliẽſis Alexãder, fuiſſe cũ Baldo.[c] Et quidẽ Baldus, licet cõtrouerſiæ mentionem nõ faciat, tamen cõtrariã Bartolo ſentẽtiã defendit.[d] Bartolus uero Frãciſci Accurſij filij mẽ

a l. ſi creditor. §. ult. de diſ. pig.

b Bart. l. nemo. de pac. l. filiuſfa. §. diui. de le. i. l. ſi ita. §. ea. de uer. obl. l. ea. C. de condi. ob cauſ.

c Alex. l. ſi filiofa. §. ſi uir. ſol. mat.

d Bal. d. §. ult. d. l. ea.

a Bar. in d. l. ea.
b Ang. l. qui rome. §. coheredes. de uer. obl. ubi Iaſ. in prin.
c l. omnem. de iud.
d l. poſthumus. de inoff. teſt.
e l. etiam. c. ti.
l. ult. de uſufr. ear. rer.

tionem facit,[a] *quem non exiſtimo aduerſarium fuiſſe. Angelus quoq. Peruſinus in Bartoli ſententiã libenter it, ob Piſanas Pandectas.*[b] *Qua diligentia ſi maiores noſtri uſi fuiſſent, non toties ab leuiſſimo quoq. librario eluderemur. Sed maxima culpa penes Accurſium reſidet, qui quæ non probat, negatione addita, aut ablata emendat. Cuius illa ſunt frequentia, uel lege adfirmatiuè, uel lege negatiuè, uel lege interrogatiuè: quem ceteri imitantur. Nos igitur aliquorum locor. Ethruſcam lectionem hoc loco indicabimus: ut qui ſe tam faciles in quamcumq. partem probandam conuertunt, huic uni ſententiæ ſe addicant, ne Bartoli præiudicium contemnere uideantur. In Norico libro editorum omnium optimo, Caput 20. De iudicijs*[c] *ita ſcriptum eſt: Omnem obligationem pro contractu habendam, exiſtimandum eſt: ut ubicumq. aliquis obligetur, et contrahi uideatur, quamuis ex cauſa crediti debeatur. In Florentino uero, & alijs, Quamuis non ex crediti cauſa debeatur. & Ca. 6. De inoff. teſta.*[d] *Haloander edidit, ut alij: Poſthumus inofficioſum teſtamentum poteſt dicere, eor. quibus ſuus heres uel legitimus potuiſſet fieri, ſi in utero mortis eor. tempore non fuiſſet. Sed eſt Florentiæ: Si in utero fuerit mortis eor. tempore. Quod ita exiſtimo accipiendum, ut ſi poſthumus in utero fuerit mortis eor. tempore, inofficioſum teſtamentum poſſit dicere. Et hoc, & ſuperiori loco in margine Norici libri eſt noſtra emendatio adſcripta. Caput uero 11.*[e] *Florentiæ ſic eſt, ut in multis libris: Modeſtinus libro tertio Reſponſor. Etiam ſi querella inofficioſi teſtamenti optinuerit, non ideo tamen donationes, quas uiuus ei perfeciſſe proponitur, infirmari, neq. in dotem dator. partem uindicari poſſe reſpondi. Quod ita, ni fallor, intelligendum eſt, ut ſi contra eam, cui res à uiuo illius patre, qui poſtea in querella obtinuit, in dotem datæ ſunt, agatur, quaſi omnia perditura ſit, quæ ab illo accepit: Modeſtini reſponſo ſe tueri poſſit. Haloãder uero edidit: Etiam ſi querela inofficioſi teſtamenti non obtinuit: eorum opinionem ſecutus, qui exiſtimabãt dotem filiæ datã, quæ poſtea querelam mouit: Sed, ut dixi, ei data dos eſt, aduerſus quam mota fuit querella. Caput quoq. ultimũ de uſufructu ear. rer. quæ uſu cõſumũtur, peſſimè acceptũ eſt. Cũ enim Florẽtiæ eſſet hoc pacto: Marcianus lib. 7. inſtit. Cũ pecunia erat relicta Titio ita, ut poſt mortẽ legatarij ad Mæuiũ rediret: quãq; adſcriptũ ſit, ut uſũ eius Titius haberet,*

haberet, proprietatem tamen ei legatam, et uſus mentionem factam, quia erat reſtituenda ab eo pecunia poſt mortem eius, Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. Haloander edidit, quanquam non ad ſcriptũ ſit, & uſum eius Titius haberet, proprie tamẽ ei legatũ eſſe uſumfructum. in margine adſcripſit: aliàs, proprietatẽ ei legatã eſſe uſus mentione facta. paulo melius, etiam ſi negationem abſtuleris, quã multi non habent. Ca.6. communia prædior.[a] Florentiæ legitur: Si tamẽ alteræ unius propriæ ſint ædes, alteræ communes: neutris ſerui autem uel adquirere, uel imponere me poſſe, Pomponius libro octauo ex Sabino ſcripſit. in Norico uero, imponere non poſſe. quòd ueritus Haloander eſt, ne in Accurſiana tela incideret: quib. facile ab eodem Accurſio, et alijs interpretib. liberamur.[b] Ca.17. quemadmodũ ſeru. amitt.[c] Labeo ait, ſi is qui hauſtum habet, per tempus quo ſeruitus amittitur, ierit ad fontem, nec aquam hauſerit: iter quoq. eum amiſiſſe. Sic Florentiæ. at in Norico, Nõ ierit ad fontem, quod nullius dubitationis eſſet. Cap.1. de aleatoribus: Et eſt relatum apud Pomponium, ſolummodo pœnalem actionem denegatam: quod non puto uerum. Prætor enim ſimpliciter ait, Si quid ſubtractum erit, iudicium non dabo. Sic Florentiæ. Haloander, quod puto uerum, edidit, aduerſus omnium interpretum multis in locis ſententiam. Cap.4. de rebus creditis, Florentiæ eſt: Res pignori data, pecunia ſoluta condici poteſt, & fructus ex iniuſta cauſa percepti condicendi ſunt. Nã & ſi colonus poſt luſtrum completum fructus perceperit, condici eos conſtat. in Norico, etiam fructus ex iuſta cauſa percepti. Sed tamẽ in margine, ex iniuſta, ut in multis eſt, adſcripſit. Ca.ulti. de iureiurãdo: Si fideiuſſor iurauerit, ſe dare non oportere, exceptione iuriſiurãdi tutus eſt. Atquin, ſi quaſi omnino idẽ non fideiuſſiſſet, iurauit, nõ debet hoc iuſiurandũ reo promittendi prodeſſe. Haloander, ſe dare oportere. Cui contradicũt, quæ ſequũtur illic uerba. Et illud, quod in calce illius capitis dicitur: Eadẽ ratio eſt, & ſi fideiuſſoris defenſor iurauerit, reo enim datur exceptio. alij ſcribunt, reus promittẽdi tutus eſt. Ca.11. quod ex noni capitis calce pendet, de S.C. Macedoniano,[d] negatio ablata ab Haloãdro eſt. Cum enim ca.9. in fine dicatur: Quamquam autẽ ſoluendo non repetũt, capite 11. neceſſariò dicẽdũ eſt: tamẽ ſi non oppoſita exceptione condemnati ſunt, utẽtur Senatuſconſulti exceptione. non ut in Norico eſt, Tamen & ſi oppoſita.

[a] l. ſi quis duas. §. item ſi duo.

[b] l. ſtipulationes. non diuid. 4. opp. Bar.

[c] l. Labeo. quẽ admo. ſer. am.

l. 1. de aleat.

l. ſi quis nec. § res. de reb. cre.

l. ult. §. ſi fideiuſſor. de iurei.

[d] l. tamen. de S. C. Macedo.

Ca.52. pro ſocio.[a] *Poteſt tamen pro ſocio agere ad boc,ut conſequatur quod ſua intererat. Finge enim,malle eũ magis ſuũ cõſequi,quàm dominium inſulæ. Oratio enim Diui Marci idcirco quatuor menſibus finit certas uſuras,quia poſt quatuor dominiũ dedit. Sic Florentiæ. In Norico ſolo: Finge enim boc malle eũ ſuũ non conſequi. quod abſurde dicitur. Ca.40.de cõtra.emp.*[b] *Sed ſi ita pactum eſſet,ut emptor in diebus proximis fundum metiatur, & de modo agri renuntiet, & ſi in diebus triginta renuntiaſſet,minorem modum agri eſſe: quamuis multis pòſt annis,poſſe eum,quo minor is modus agri fuiſſet, repetere. Sic Florentiæ. Haloander uero ſolus edidit, & ,ſi in diebus triginta nõ renũtiaſſet. Ca.ult.de reſcin.uend. Etbruſcus liber, ut multi,babet. Reſpondit,ſi conueniſſet,ut non prius pecunia ſolueretur,quàm fideiuſſor uenditi cauſa daretur,nec id factum eſſet,cum per emptorem non ſtaret,quo minus fieret:non poſſe poſteriorem legis partem exerceri. Noricus,cum per emptorem ſtaret. Ca. 21. de actio.emp.*[c] *Quamuis ſuprà diximus,cum in corpore cõſentiamus,de qualitate autem diſſentiamus,emptionem eſſe:tamen uenditor teneri debet,quanti intereſt non eſſe deceptum. & ſi uenditor quoq. neſciet, ueluti ſi menſas quaſi citreas emat,quæ nõ ſunt. Noricus babet,ut ceteri,emptionem non eſſe. Ca.6. de ædilicio edicto.*[d] *Spadonẽ morboſum non eſſe,neq. uitioſum,uerius mibi uidetur, ſed ſanum eſſe: ſicuti illum qui unum teſticulum babet,qui etiam generare poteſt. Sic Florentiæ, & in alijs libris. Sed in Norico,qui etiam generare non poſſit. Quod ſi de eo qui unum teſticulum babet,intelligitur,falſum: ſi de ſpadone,aduerſus iuriſconſulti uerba eſt. Neq. enim uerum eſt,eum ſpadonem uocari,qui uno teſticulo caret, quod Accurſius cenſuit: neq. generare nõ poſſe,quod Haloãder credidit. Ca.2. de eo qui pro tutore. Celſus libro uiceſimo quinto Digeſtorũ. Si is qui pro tutore negotia gerebat,cum tutor non eſſet,rem pupilli uendidit, nec ea uſucapta eſt:petet eam pupillus, quamquam ei cautum eſt. Sic Florentiæ. in Norico uero ſolo,cũ tutor eſſet. Ca.14. de iniuſto rupto.*[e] *Paulus libro ſingulari de adſignatione libertorum. Si ita facta ſit exberedatio: ſi filius natus,nata ue ſit, exberes eſto: utriſq. natis nõ rũpitur teſtamentum. Noricus tantum babet,rumpitur. Ca. 84. de legatis.*[f] *Non enim impugnatur iudicium ab eo qui iuſtis rationibus noluit negotijs bereditarijs implicari. Haloander, uoluit, librarior. fortaſſe*

erro

a l. cum duob. §. idem reſp. ſocius. pro ſocio.

b l. qui fundũ. in fine prin. de cont. emp.

l ult. in fine. de reſcin. uen.

c l. ſi ſterilis. §. quamuis. de act. emp.

d l. Pomponius. in fi. de ædi. ed.

l. ij. de eo qui pro tut.

e l. ſi ita. de in iu. rup.

f l. filio pater. de leg. i.

errore. Cap. 6. De optione, uel elec. leg. [a] *Pōponius libro 6. ad Sabinum. Mancipiorum electio legata eſt, ne uenditio quandoq. eligente legatario interpelletur: decernere debet Prætor, niſi intra tempus ab ipſo præfinitū elegiſſet, actionem legator. ei nō cōpetere. in Norico ſolo, nō eligente legatario interpellatur. Ca. 7. De ſup pellectili legata,* [b] *Florentinus liber habet, ut alij. Equidem non arbitror quemquam dicere quod non ſentiret, ut maxime nomine uſus ſit, quo id appellari ſolet. Noricus, non ſolet. cap. 23. De condi. & demo.* [c] *Iulianus libro 55. Digeſtorum. Iure ciuili receptū eſt, quotiens per eum cuius intereſt condicionem impleri, fit quo minus impleatur, ut perinde habeatur, ac ſi impleta condicio fuiſſet. In Norico, condicionem non impleri. Sed in margine adſcriptum eſt, alia's deeſt negatio. alij, nō impleri, &, non fuiſſet. Ca. 70.* [d] *Papinianus libro 18. Quæſtionum. Cum tale legatum eſſet relictum, Titiæ, ſi a liberis non diſceſſerit, negauerunt eam recte cauere: quia uel mortuis liberis legati condicio poſſit exiſtere. Sed diſplicuit ſententia: non enim uoto matris opponi tam ominoſa non interponendæ cautionis interpretatio debuit. Sic Florentiæ. Sed in Norico, tam ominoſa interponēdæ, etc. alij, tam oneroſa nō interponendæ. Eſt aūt hæc iuriſconſulti ſententia: non placere propterea, quod filij ante matrem, mortē obire poſſent, eam cauere non debere, cum ei ominoſum ſit huius rei mentionem facere. Appellabant autem omen ueteres, cum caſu quicquam dictum, aut factum eſſet, quod rei euentum portendere poſſet. Sic Turnus apud Vergilium,*

Ne quæſo, ne me lacbrymis, ne'ue omine tanto
Proſequere, in duri certamina Martis euntem.

Erit itaq. malum matri omen, hæc interpretatio non interponendæ cautionis Mucianæ. Cap. 78. [e] *Florentiæ eſt. Nec enim parem dicemus eum cui ita datum ſit, ſi monumentum fecerit: & eum, cui datum eſt ut monumentū faciat. Quod agnoſcere uidetur Accurſius. Noricus liber habet, ut multi, monumētū nō faciat. idē tamen recte habet, Nō ꝑ cōdicionalib. in quo Accur. uariatū eſſe ait. ca. 14. De legatis præſtandis.* [f] *Nec enim occaſio emancipati præteriti debet inſtitutū lucro adficere, cum præteritus iure ſuo non utatur. Sic multi, et Florētiæ. in Norico uero, iure ſuo utatur. Cap. 1. De collat. maximū mendū eſt in Norico tātū lib. Sic enim dicitur: Si cū duob.*

a l. mancipiorum. de opt. le.

b l. Labeo. §. id Tubero. de ſup. le.

c l. iure ciuili. de con. et dem.

d l. cum tale. in prin. eo. tit.

e l. eas cauſas. eo. tit.

f l. nōnumquā. de leg. præſ.

conferre deberet, alteri contulerit, alteri nõ: uel cum cauet, uel cum diuidit: uidendum eſt, utrum ſextãtis tantum ei adferatur emolumentum, an uero triens totus detrahi debeat? & puto, ſiquidem per contumaciam caueat, totius trientis ei denegandas actiones. Dicendum enim, ut in Florentino libro eſt: Vtrum ſextantis tantum ei auferatur emolumentum, an uero trientis totius detrahi debeat: & puto, ſiquidem per contumaciam non caueat, totius trientis ei denegandas actiones. ca. 2. De bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas. Vlpianus lib. 41. ad edictum: Aequiſſimum ordinem Prætor ſecutus eſt. uoluit enim primo ad liberos bonorum poſſeſſionem contra tabulas pertinere, mox ſi inde nõ ſit occupata, iudicium defuncti ſequendum. Sic Florentiæ. Sed in Norico, et alijs, Si inde ſit occupata. ca. 3. in fine, De aſſignandis libertis, Florentiæ dicitur: Si quis duobus adſignauerit libertum: & alter in ciuitate eſſe ſine liberis deſierit, alter non. & cap. 4. Pomponius lib. 4. Senatuſconſultor. Vel uiuus noluerit ad ſe hereditatem liberti pertinere (ſic enim ſcribendum eſt, non uoluerit, ut aliqui edidere) cap. 5. dicit Vlpianus libro 14. ad Sabinum: Vtrum portio eius qui in ciuitate eſſe deſijt, uel repudiauit, in familiam redeat: an uero ei potius adcreſcat, in cuius perſona durat adſignatio? & Iulianus lib. 75. ſcripſit, adſignationem in huius ſolius perſonæ locum habere, & ſolum admittendum: quod eſt uerũ. Quod ſi non ſine liberis deceſſerit, an cum uiuo admittatur? & putat adhuc ſolum admittendum. Haloander caput quartum, quod ad ſententiã attinet, non male edidit hoc pacto: Nec uiuus hereditatem ad ſe liberti pertinere uoluerit. Sed ca. 5. male, ut multi illud: Quod ſi ſine liberis deceſſerit. &c. Capitis 1. unde cogn. emendandum eſt exordiũ hoc pacto: Vlpianus lib. 46. ad edictum. Hæc bonorum poſſeſſio nudam habet Prætoris indulgentiam, neq. ex iure ciuili originem habet. Nam eos inuitat ad bonor. poſſeſſionẽ, qui iure ciuili ad ſucceſſionem admitti non poſſunt. pro nudam, nondum, Haloander & alij edidere. ca. 18. De manumi. uindic.[a] Apud collegam ſuum Prætor manumittere non poteſt (filius quoq. uoluntate patris apud patrem manumittere non poteſt) filius quoq. uoluntate patris apud patrem manumittere poterit. Sic Florentiæ ſcriptum eſt, & ita error ſcriptoris emendatus: namq. id illis notis ſignificatur. Quamobrem nonnulli habent,[b] Prætor manumittere poteſt: alij, in quibus Haloander,

l. 2. de bon. poſ. ſec. tab.

l. 3. in fine. cum ſeqq. de adſ. lib.

l. 1. unde cog.

a l. apud filiũ. de man. uin.

b Accur. l. 1. de offi. coſ.

ander, apud patrẽ manumittere nõ poterit. Sed ut uides, priori loco manumittere non poteſt, ſcribendũ eſt: poſteriori, manumittere poterit. Ca.19. qui, & à quibus.[a] Modeſtinus lib.1. Regularum: Nulla competit libertas data ab eo, qui poſtea ſeruus ipſe pronunciatus eſt. Haloander, & alij primum uerbum omiſerunt. Ca.23. De adquirendo rer. domi.[b] Generaliter dicendum eſt, quod ex re ſua, hoc eſt eius cui bona fide quis ſeruit, ei adquirere non poteſt, ſibi eum adquiſiturum. Quod autem non ex re eius ſibi adquirere non poteſt, ei adquiſiturum cui bona fide ſeruit. Haloander, & alij: Quod autem ex re eius ſibi adquirere non poteſt. Accurſius ait: alij poteſt, alij non poteſt. Cap.10. De ſepulchro uiolato.[c] Papinianus lib.8. Quæſtionum. Quæſitum eſt, an ad heredem neceſſarium, cum ſe bonis non miſcuiſſet, actio ſepulchri uiolati pertineret? Dixi recte eũ ea actione experiri, quæ in bonum & æquum concepta eſt. nec tamen ſi egerit, hereditarios creditores timebit: cum & ſi per hereditatem optigit hæc actio, nihil tamen ex defuncti capitur uolũtate, neq. id capiatur quod in rei perſecutione, ſed in ſola uindicta ſit conſtitutum. Hoc totum caput duas ob cauſas deſcripſimus, tum ut Haloandri ſolius erratum emendaremus, qui, cum ſe bonis immiſcuiſset, edidit: tum etiam ut conferatur cum ea parte capitis uiceſimi De adqui. uel omit. hered.[d] quam antea retulimus, cum de Græco illo, aut Iudaico dicendi modo ſcriberemus.[e] Ca.13. De lege Cornelia de falſis.[f] Ordine decurionum decem annis aduocatum motum, qui falſum inſtrumentum cognoſcente Præſide recitauit, poſt finem temporis dignitatem reſpondi reciperare. Quoniã in Corneliam falſo recitato, nõ facto, non incidit. Haloander, ut uulgo, non facto incidit. Ca.6. De caſtrenſi peculio.[g] Vlpianus lib.32. ad Sabinum. Si militi filio familias uxor ſeruum manumittendi cauſa donauerit, an ſuum libertum fecerit, uideamus: quia peculiares & ſeruos & libertos potuit habere. & magis eſt, ut hoc caſtrenſi peculio non adnumeretur: quia uxor ei non propter militiam nota eſset. Sic Florentiæ, & in alijs. Sed in Norico ſcriptum eſt, Quia uxor ei propter militiam nota eſt. Cap.178. De uerbor. ſign.[h] Vlpianus lib.48. ad Sabinum (ſic enim ſcribendum eſt, non ut apud Alciatum, lib.48. ad S.C.) Pecuniæ uerbum non ſolum numeratam pecuniam complectitur, uerũ omnem omnino pecuniam, hoc eſt omnia corpora. Nam corpora quoq. pecu-

a l. competit. qui & à quib.

b l. qui bona. §. generaliter.

c l. quæſitum. de ſep. uio.

d l. pro herede. in fi. de adq. her.

e ca.8

f l. falſi. de l. Corn. de fal.

g l. ſi militi. de caſ. pe.

h l. pecuniæ. de uer. ſig.

niæ appellatione contineri,nemo eſt qui ambigat. Halo.edidit,nemo eſt qui adprobet. Alciatus,qui ignoret. Huiuſmodi ſunt alia nonnulla, quor. aliqua non ſatis integra & incorrupta Florentiæ ſunt. Neq.enim optimi illi, uetuſtiſſimi'q. libri, à quibus omnes hi quibus hodie utimur,emanarunt, omnibus mendis carent. Sed tamen tam multa librarior. & tempor.peccato in ceteris mendoſa reperiuntur,ut præclare de iure ciuili mereatur,qui ſacroſanctos illos theſauros patefecerit,& eor.opes omnib.uoluerit eſſe communes.

ANTONII AVGVSTINI AD MODESTINVM SIVE DE EXcuſationib. Liber ſingularis.

HERENNIVS Modeſtinus, iuriſconſultus non contēnendæ auctoritatis,ſic enim à Gordiano Imp. appellatur,[a] Excuſationū libros ſex græcè cōſcripſit, è quibus multa multis locis Iuſtinianus refert.[b] Sed lib.26.& 27. Pandectar. quib. De tutelis tractatur, bona eor.libror.pars deſcripta eſſe uidetur. Superiorū tamen temporum ignoratione factum eſt,ut quæ græcè Modeſtinus clarè & eleganter ſcripſerit,repudiauerint noſtri: & Bulgari,[c] ſiue cuius alius barbaram interpretationem ſecuti ſint. Poſtea uerò quàm barbariem exuere,Budæi, Alciati, Haloandri ope iuriſprudentia cœpit: & alia aliorū iureconſultor.capita, & Modeſtini nonnulla ex Florentinis libris in omnes ſunt reſtituta. nuper uero etiam illa quæ ſub titulo de Excuſationib. deſiderabantur,Heruagius Baſilienſis ſolus ſcripſit. at ea quæ libro 26. Digeſtor. Modeſtini ſunt,[d] in uulgarib. libris deſunt, quæ ſpero Lælianis libris editis omnes habituros. Sed quoniam non ita quidem multi ſunt, qui quantum lucis Modeſtini uerbis Græca ſcriptura adferat,propter reuiuiſcētem nunc, neq.multis notam eam linguam, cognoſcere poſſint: operæpretiū eſſe putaui Pernote, hac quoq. parte iuris ſtudioſos iuuare. Itaq. hoc libello habebis ea,quæ ille conſultiſſimus uir de tutelis ſcripſit, totidem ferè,aut non multo plurib. uerbis interpretata: quibus addo ſententiæ declarationem ex alijs partib. iuris ciuilis,tum etiā Accurſianor. errores inſigniores ſignifico. Quæ ſi cuiquam iuuenili quodam feruore arrogantius à me ſcripta eſſe uidebuntur: tibi quidem certe,qua tu eruditione & prudentia es, probaturum me mei animi candidi & ſimplicis libertatem opinor,in quam me & præceptores noſtri, & Florentini libri,et multor. annor. ſtudia uindicarunt. Sed Modeſtinum ipſum latine loquentem audiamus,

[a] l. ad exhibendū. C. ad exhi.

[b] l. ul. de conſt. pri. l. tutores. lo ca. l. ſcire oportet. ad munic. l. nator. de uer. ſi.

[c] Accur. l. ult. fin. regu. l. teſtamento. de man. teſt.

[d] l. i. de conf. tut. l. ſcire oportet, et ſeq de tut. et cur. da. l. 2. qui pet. tuto.

Mode-

MODESTINVS lib. ſexto Excuſationum. Vt ne de his quidem tutoribus qui confirmari poſſunt, omittamus, de his etiam breuiter conſiderandum eſt.

Li. de conf. tut.

Hæc uerba Tribonianus ſub titulo de confirmando tutore uel curatore ſcripſit: quæ ideo à Modeſtino ſcripta fuerant, quod cum de excuſatione tutorum alijs libris tractaſſet, hoc ipſum de confirmandis tutorib. omittendum non erat. Deinde ait,

Sunt quidã, qui recte dãtur teſtamẽto tutores: hoc eſt, & à quib. oportet, & quib. oportet, & quo oportet modo, & ubi oportet.

Idem Modeſtinus alio loco ait:[a] Contra leges dari tutores, qui non dati ſint ab his à quib. oportuit, neq. hi ſint quos oportuit dari, neq. his dentur quib. dari oportuit, neq. quomodo dari debuerunt, dati ſunt. Hermogenianus quoq. lib. 2. Iuris epitomar.[b] Si quæratur, inquit, an ex inquiſitione recte datus ſit tutor, quattuor hæc conſideranda ſunt: an hic dederit, qui dare potuit: & ille acceperit, cui fuerat dandus: & is datur, cuius dandi facultas erat, & pro tribunali decretum interpoſitum. Horum autem membrorum exempla infrà ſcripta ſunt. A' quib. cum pater, nõ mater tutores dat: quib. cum his, qui in poteſtate ſunt: modus is eſt, ut perſonæ, tutor nõ reb. detur: locus, teſtamentum, aut codicilli confirmati.

a l. ſcire oportet. §. qui non iuſte. de excuſa.
b l. naturali. de conf. tut.

Nã pater (inquit) filijs, uel nepotib. quos habet in poteſtate, recte dat tutorem, in teſtamento tamen. Si uero ea perſona ſit, quæ dare non poteſt, mater putà, uel patronus, uel extraneus quiuis: aut ei cui datur, dari non poſſit, ut à patre filio, uel filiæ, qui non ſunt in poteſtate: aut ſi ſcriptum ſit, Rogo te ut illas res cures: aut codicillis non confirmatis tutor aut curator datus ſit, conſtitutiones permiſerunt, quod deeſt, Cõſulari poteſtate ſuppleri, & tutores ſecundũ teſtatoris uoluntatem datos confirmari.

Hæc uerba apertiora ſunt, quàm ut ullam interpretationem deſideret: barbarus tamen interpres ea nimia religione obſcurauerat. Ea uero ratione tutor illis uerbis, Rogo te ut illas res cures, nõ recte datur: quoniã certæ rei uel cauſæ tutor dari non poteſt, quippè qui perſonæ, non rei datur.[c] Conſularem autem poteſtatem confirmaturum tutorem ſcribit, propter ueterem morem: qui lib. 2. Inſtitutionum ab Iuſtiniano relatus eſt.[d] Nam Attiliano & Titiano tutore ſublato, Conſules tutores ex inquiſitione dare cęperunt.

c l. certar. & ſeqq. de teſt. tut. §. ad certũ. inſt. qui teſt. tu. d. p.
d §. ſed ex his. de Atti. tut.

Et ſiquidem pater erat, qui dedit, plerumque ſolet non inquirere Præſes, ſed ſimpliciter confirmare. Si uero alius, diligenter inquirit, an idoneus ſit.

Plerumque, inquit. nam ſi naturali filio, cui nihil relictũ eſt, tutor detur, non ſine inquiſitione confirmatur:[e] aut ſi quid ex his, quæ Tryphoninus notat,[f] locum habeat. hoc autem uerbum uulgò deſideratur.

e l. naturali. de conf. tut.
f l. in confirmando. eo.

Præterea ſcire oportet, curatorẽ teſtamento ne à patre quidem recte dari, ſed datum confirmari à Præſide ſolere.

p 2 Idem

a inſti. de cura. in prin.

Idem Iuſtinianus ſcribit lib. 1. Inſtitutionũ:[a] Curator (inquit) teſtamento non datur, ſed datus confirmatur decreto Prætoris, uel Præſidis. & Conſtantinus lib. 5. titulo 11. Epitomarum. (ſcriptum eſt,

l. ſcire oportet. de tuto. & cu. rat.

SVb titulo De tutorib. & curatorib. datis caput 21. in hanc ſententiam *IDEM lib. primo Excuſationũ. Scire oportet magiſtratus, non oportere curas minorum mulierib. committi. Si mater ea cõditione ſcripſerit filios heredes, ſi liberati fuerint patria poteſtate, liberatis his, & ob id heredib. ipſe pater curator creari, etiam ſi uellit, non poteſt, ne alia uia quod teſtatrix fieri noluit, fiat. & hoc ita à D. Seuero conſtitutum eſt. Sed & ſi quis à parentib. prohibeatur tutor eſſe, creandus non eſt. quod ſi fuerit creatus, neque ſe excuſauerit, prohibendus eſt exiſtimatione quidem ſalua tutelam gerere.*

b cap. 29.
c l. 3. in fine. de ſuſp. tuto.
d l. 1. de his qui not.

Explicauit nobis hunc locũ inepte antea ſcriptũ, doctor noſter Alciatus lib. 2.[b] Parergon: cui addendũ uidetur quod Vlpianus ſcribit lib. 35. ad edictũ:[c] Qui ob ſegnitiã uel ruſticitatem, inertiã, ſimplicitatẽ, uel ineptiã remotus ſit, in hac cauſa eſt, ut integra exiſtimatione tutela, uel cura abeat. Vtroq. autẽ loco exiſtimationis periculũ eſt, quoniam tutela remoti notabantur.[d]

Qui in legatione ſunt, non ſunt à magiſtratib. tutores aut curatores creandi. nam dum legatione funguntur, ad eos periculum non pertinet. Si prouincialem hominem legatum magiſtratus Romæ dederit tutorem, liberabitur.

e l. prouinciales. de uer. ſign.
f ar. l. 3. C. de nat. lib. l. diui. dig. de tut. & cur. da. l. iuris peritos. de excuſ. l. ſi quis officium. de ritu nup. l. aſſũptio. ad muni. l. relegator § interdicere. de inte. & rel.
g l. obſeruare. l. ſi in aliã. l. meminiſſe. de offi. Proco. l. obſeruandum. de of. Præſi.
h l. tutor. in fi. de iureiu.
i l. 2. l. ſi quis in legatio. de iudi.
k l. heres abſens. §. apud Labeonem. eo.

Exiſtimo ego ſuperiori membro, de eo qui Romæ, aut alio in loco eſt legatus, ne à prouinciali magiſtratu tutor detur, ſcribi: poſteriori, ne à Romano. Sed Accurſiani barbarum interpretem ſecuti, præfectorium hominem, non prouincialem: & Romanum principem, non magiſtratum ſcribunt. Sunt aũt prouinciales, qui in prouincia domiciliũ habent, ut Vlpianus definit,[e] non qui ex prouincia oriundi ſunt: hoc eſt, non qui in alio tantum loco domicilium habent. Neq. enim Alciati noſtri interpretationẽ probo, ut oriundi ſoli illi ab iuriſconſultis appellentur, quorum maiores illic orti ſunt.[f] Hac ſignificatione ſub titulis De officio Proconſulis & Præſidis, prouinciales accipiuntur[g] pro his qui in prouincia nati alti'ue ſunt, aut domicilium habent. Sed & ciues Romani, qui in prouincijs negotiarentur, eo nomine à Cicerone in eleganti illa de prouincia regenda ad Q. Fratrẽ epiſtula, aut libro potius, dicũtur. Sed hoc loco à Modeſtino hi qui cum ex prouincijs eſſent, Romã legati ueniſſent, prouinciales appellantur. Paulus quoq. lib. 28. ad edictum ait:[h] Qui non compelluntur Romæ iudiciũ accipere, nec iurare cõpellendi ſunt, ut legati prouinciales. De eiſdẽ intelligenda ſunt, quæ ſub titulo De iudicijs,[i] de legatis ſcribuntur: & ſub titulo De legationib. & ut hic ἐπαρχιακὸν ἄνθρωπον, ſic Vlpianus lib. 60. ad edictum:[k] Quid ſi homo, inquit, prouincialis ſeruum inſtitorem uendẽdarum mercium gratia Romæ habeat? eadem ſignificatione apud C. Plinium minorem lib. 2. & 9. ut opinor, Epiſtular. reperire idem uerbum licet. Illud igitur tenendum eſt, hoc loco de eo qui legationis cauſa Romam uenerit, agi. De Romano uero magiſtratu, non de principe, ſcripſiſſe Modeſtinum, miror quemquam dubi-

taſſe:

taſſe: cum τὸν ἄρχοντα hoc ipſo capite magiſtratum ſæpius appellent, & capite 13.[a] ad extremum, de Excuſationib. Alijs autem locis ſolet bonus ille interpres Præſidem appellare.[b] Sed & principem uertit 15. capite.[c] Magis mirandum eſt, Prætorem, Haloandrum in quadam Hadriani cõſtitutione[d] uertiſſe. nam Alciatus,[e] qui eadem cõſtitutione de Athenienſi magiſtratu agi exiſtimat, nomen ipſum eſt ſecutus, quo nec Cicero abſtinuit. ſic enim ſcribit: Semper uerũ fuit, morietur Epicurus cum duo & ſeptuaginta annos uixerit Archonte Pytharato. Ego uero et in illis Hadriani litteris, et apud Modeſtinũ ſemper de magiſtratib. tractatum eſſe cẽſeo. Deinde Modeſtinus ſcribit,

a l. ſcire oportet. in fine. de excuſ.
b e. l. §. qui autem. et l. 1. eo.
c l. ſpadonem. §. ciuitatis.
d l. pars litterar. de iudi.
e Alci. libro 4. cap. 6. diſpun.

Inter ceteras cauſas magiſtratum oportet creandorum mores animaduertere. neq. enim tam facultates, aut dignitas, apta ſunt ad fidẽ eis habendam, quàm uitæ inſtitutum decens, & mores probi.

Pro uitæ inſtituto alij electionem, aut uoluntatem ſcribunt. Sed hæc eſt iuriſconſulti ſententia, ut an recte uitam inſtituerit, inquiratur. Qua de re Theophilus & Conſtantinus Græci conſulti prudenter ſcribunt.[f] inquirendum eſſe, ut modeſti ſint, non egentes, non orbi, non uagi: ſed locupletes, & qui norint pueros educare, & eas ſedes ament. Denique ait,

f Theoph. inſt. de ſatiſd. tut. in prin. et §. ſed ex his. de Actu. Conſta. u. s. tit. xi. prochiri.

Semper autẽ hoc maxime magiſtratus obſeruent, ne creent eos qui ſe ingerunt ut creentur, aut ob id pecuniam dant: quos pœnæ quoque obnoxios eſſe conſtitutum eſt.

Has adfectatas tutelas appellare ſolemus,[g] quæ in numerum earũ, propter quas tutor excuſatur, nõ ueniunt.[h] Sed hæc Accurſiani docte, ut multa.

g §. item tria. inſt. de excuſ.
h C. qui num. tute. l. & qui non ſunt. de tuto. cur. da.

ILlud interpretis errore commiſſum eſt, ut proximum caput nemo intelligeret. eſt autem id Florentiæ ſcriptum hoc pacto:

Idem libro 5. Excuſationum, καὶ οἱ μὴ βουλευταὶ βουλευτῶν παισὶ χειροτονοῦνται ἐπιτρόποι, ὥσπερ καὶ βουλευταὶ τοῖς μὴ ἐκ βουλευτῶν.

Quæ ita arbitror uerti debere:

Qui non ſunt decuriones, decurionũ liberis tutores creantur: quemadmodum decuriones quoque, non decurionum liberis.

Antea non decuriones, ſed ſenatores, aut conſiliarios ſcripſerunt. cum dubitandum nõ ſit, decuriones βουλευτὰς eſſe. Sic enim Iuſtinianus, cum duas conſtitutiones de eadem re græcè & latine ſcripſiſſet, altera decuriones, altera βουλευτὰς appellat.[i] & Plinius ad Traianũ de bule & buleutis Bithyniæ ſcribit, cui Traianus de decurionib. reſcribit. Haloander quoq. quoties in Iuſtiniani Nouellis in eiuſmodi uerbum incidit, incidit autem ſæpe,[k] toties decuriones, aut curiales uertit. è contrario Theophilus libro 1. & 3. Inſtitutionum.[l] Senatores uero à Modeſtino συγκλητικοὶ dicuntur ca. 15. de Excuſationib.[m] & ſenatus σύγκλητος cap. 1. quo loco de eorum excuſatione ſcribemus. Eo autem nomine à Theophilo, Conſtantino, Haloandro, & Plutarcho ſępe appellantur. Non tamen infitior, curiam & ſenatorum & decurionum fuiſſe. Cum enim decuriones, ut Pomponius ait,[n] ex eo dicti ſint quòd initio cum coloniæ deducerentur, decima pars colonor. conſilij publici gratia conſcribi ſolita ſit: & nihil decuriones in colonijs, aut municipijs à ſenatorib. Romanis differrent:[o] mirandum non eſt, ſi in ſimili re ſimilib. nominib. uterentur. ſed & eadem ratione ſunt ex Græcis, qui βουλευτὰς ſenatores ap-

i l. ij. §. cetera. C. de uet. iu. en.
k Nou. 38. 49. 87. ei. ch. auth. ut ordi. pr. ſe.
l Theoph. inſt. de nup. §. ult. et §. quib. de her. quæ ab inte.
m l. ſpadonem. in prin. de excuſa. l. i. eo.
n l. pupillus. §. decuriones. de uer. ſign.
o d. Nouella 38.

pellent, & τὴν βουλὴν ſenatum: tamen hoc à iureconſultis, & à Iuſtiniano uſurpatur. Atq. ita arbitror hoc capite de decurionib. tractari, quos municipales ſenatores appellare poſſis: 15. de Excuſationib.[a] de Senatoribus Romanis.

SVb titulo uero qui petãt tutores, caput ſecũdũ in hãc ſentẽtiã ſcriptũ eſt: *Idẽ libro primo excuſationũ: Si minores nõ habeãt legitimos defenſores, ſi quidem tutorib. egeant ob impuberem ætatem, poſſunt cognatione, aut adfinitate propinqui parentib. eorum maſculis, aut feminis petere, ut eis tutores conſtituantur.*

Minores hoc loco etiam impuberes appellãtur, paulo pòſt puberes quidem ſolum, ſed 25. annis minores, quib. curator datur. Poſtea ait,

Poßunt id quoque parentum amici, & ipſorum puerorum educatores. Sed alij libera uoluntate petunt, alij id facere coguntur, mater puta, & liberti. Namq. illa, niſi legitimos liberis defenſores petat, damno, hi pœna plectuntur.

Quod damnum, quæ ue pœna hæc ſit, expreſſum eſt.

Etenim (inquit) mater expellitur à legitima filij hereditate, tamquam indigna ex eius bonis legitimam portionem conſequi, cui tutorẽ quærere neglexerit. Neque ſolũ ſi non petat, ſed et ſi quem petat, defunctorie petat, utpote eũ qui ſe poteſt excuſare, uel eo poſtea aut excuſato, aut reiecto alium non petat, uel dedita opera malos petat.

Quod nos defunctoriè ſcripſimus, Modeſtinus ὁσίας χάριν ſcribit: quod barbarus, pietatis gratia, fuerat interpretatus: unde prauitatis in Norico lib. eſt, ineptiſſime utrumque. Nos Budæum, non malum huius rei auctorem habemus,[b] & quod præſtat, Vlpianum, cuius libro tertio ad Sabinum uerba ſunt hæc:[c] Non ſolum autem quæ non petijt, coërcetur: ſed & quæ defunctoriè petijt, ut reſcripto declaratur, uel priuilegio munitum, uel oneratum trib. puta tutelis, ſed ita demum ſi data opera hoc fecit. Eius reſcripti uerba paulo pòſt à Modeſtino referuntur, quæ etiam apud Vlpianum reperimus.[d] Imperatores quoq. Seuerus & Antoninus Pompeiano reſcripſerũt:[e] Si tres tutelas, uel curas eodem tempore non defunctoriè ſuſceptas adminiſtras, onere quartæ tutelæ ſeu curationis pupillor. ſeu adoleſcentiũ non grauaberis. Recte enim Budæus interpretatur tutorem petitum, aut tutelam, ut petendi munere defungerentur. Marcianus: Præuaricatorẽ, inquit,[f] eum eſſe oſtendimus, qui colludit cum reo, & trãſlaticiè munere accuſandi defungitur. ſic enim ſcribendum eſt in alijs quoq. Digeſtorum locis,[g] non tranſlatiuè, ut ille exiſtimat, in quo uerbo trãslatio ſumpta eſt ab edictis Prætorum translaticijs, in quib. nullam curam adhibebant. Hoc idem perfuſoriè dicitur,[h] & luſoriè,[i] & dicis cauſa.[k] Hoc quidẽ extremũ alio loco de Lælij noſtri ſententia explicauimus,[l] quod optime uim Græci ſermonis exprimit. Non minus erratum eſt in ſimili dicendi genere, ca. 13. de Excuſationib.[m] in ἀφοσιώσεως χάριν, de quo illic agemus. Hic itaq. dicitur, matrẽ legitima filij hereditate carituram, ſi tutorem ei non petierit, aut leuiter petitione functa ſit. Deinde ait.

Liberti

a d. l. ſpadonẽ. in prin.

l. ij. qui pet. tut.

b Bud. l. exempto §. emptorem. de actio. emp.

c l. ij. §. non ſolum. ad S. C. Tertyl.

d e. l. ij. §. ſi mater.

e l. uni. C. qui nu. tut.

f l. i. § preuaricatorẽ. ad S. C. Turpi.

g l. i. de iure patr. l. ſi patroni. §. ſed nec. ad S. C. Tre.

h l. aut qui aliter. in prin. qđ ui aut clam. l. qui libertatis. §. ſed et ſi quis. d. euic.

i l. ſi ſeruus plurium. de lega. i.

k l. i. in fi. de S. C. Syla. l. 4. cõmo.

l libro ij. ca ij. emen.

m l. ſcire oportet. §. ſufficit. de excu.

Liberti uero apud Præſidem, ob hanc cauſam accuſati, grauiter puniuntur, ſi id negligentia aut uitio omiſiſſe uideantur.

Malitiam alij pro uitio ſcribunt. Sed Cicero lib. 5. de Finib. & 4. Tuſculanar. quæſtionum ait κακίαν uitium, non malitiam ſignificare.

Quæ de matre ſcripta ſunt, Seueri epiſtula cōſtant, cuius uerba infrà ſcripſimus: Diuus Seuerus Cuſpio Rufino: Omnē me rationem
„ *adhibere ſubueniendis pupillis, cū id curā publicā pertineat, liquere*
„ *omnibus uolo. Et ideo quæ mater uel nō petierit tutores idoneos filijs*
„ *ſuis, uel priorib. excuſatis, reiectis ue, nō cōfeſtim aliorū nomina de-*
derit, ius non habeat uindicandorū ſibi bonorum inteſtatorū filiorū.

Hoc reſcriptū Latine ſcriptū eſt, cuius bona pars ab Vlpiano refertur,[a] ut antea ſcripſimus. Quod uero hic additur, in multis libris, ſed & apud Paulū lib. 7. ita reſpōſum eſt. Florētiæ nō eſt; ſumptūq. eſſe uidetur ex alia huius capitis parte, quæ etiam Latine ſcripta eſt. Deinde Modeſtinus ſcribit,

Sane ſi quis aut creditor, aut legatarius ſit, aut qui aliā habeat neceſſariā cū pupillo cōtentionē, non ipſe petet ei tutorē, ſed eos rogabit qui petere poſſunt, ut petant: aut ſi ipſi petitionem tardabunt, adito tum Præſide, rem totam explicabit, ut conſtituto legitimo tutore, lis cum pupillo habeatur.

Inepte antea fœnerator pro creditore ſcriptū eſt, quoniā uterq. à Græcis δανειστὰς appelletur.[b] Contētionē uero συζήτησιν Modeſtinus uocat, quod uerbū expreſſum eſſe uidetur Antonini cōſtitutiōe,[c] cuius uerba ſūt hæc. Imp. Antoninus A. Chryſanthiæ. Admone adoleſcentē, aduerſus quē uis conſiſtere, ut curatores ſibi dari poſtulet, cū quibus ſecūdū iuris formulā cōſiſtas: qui ſi in petēdis his ceſſabit, potes tu cōpetentē iudicē adire, ut in dādis curatorib. officio ſuo fūgatur. In eadē ſignificatiōe alij quoq. eodē uerbo uſi ſūt.[d]

Et hæc quidē de tutoribus. Curatores uero ipſi ſibi minores petēt.

Hæc uerba ad huius capitis initiū referenda ſunt, quo dicitur, ſi minores defenſorib. indigeāt, et poſtea de tutorib. pupillis petēdis tractatū eſt, nūc de curatoribus adoleſcentiū dicēdum. qua in re miror Accurſiū labi. Deinde,

Petent (inquit) ſi adſunt, per ſe: ſin autē quis abſit, per procuratorem. Sed an alius petere curatorem poſſit, quæritur? & optimus Vlpianus ita ſcribit, quaſi neceſſe ſit ipſum ſibi petere, neque alius poſſit.

Hoc eſt, quod illa Antonini cōſtitutione, cuius uerba modo rettulimus, dicebatur. Nā quod à Modeſtino dictum erat, ut qui litē inchoare cū pupillo uellet, cum his qui petere poſſent, ageret ut peterent: id Antoninus cum ipſo adoleſcente ut tractetur, iubet. Honos uero Vlpiano à Modeſtino habetur. aliquot enim locis κράτιστος, hoc eſt optimus, aut præſtantiſſimus appellatur,[e] & cum Paulo & Scæuola iuriſconſultorum princeps.[f] Sed nunquam recte ſcriptum eſt: ſunt enim qui nobilem, ſunt qui nobiliſſimum, & qui egregium ſcribant, pro optimo: & uerticem, aut ueterem, pro principe, aut coryphæo. Alexander Imperator Domitium Vlpianum Præfectum Prætorio, parentemq. uocat,[g] Iuſtinianus diſertiſſimum,[h] & ſummi ingenij uirum,

a l. ij. §. ſi mater. ad S. C. Ter.
b Nou. 4. & o. 32. auth. ut de fu. ſeu fun. & auth. nullum cre. agri.
c l. i. C. qui petant tuto.
d l. ux certis. de iudi. l. grege. §. & in ſuperficiarijs. de pig. l. ſi bonæfidei. de her. peti. l. i. C. de actio. em.
e l. ij. in fine. et l. diximus. de ex. uſ.
f l. ſcire oportet. §. aliud. eo.
g l. ex Diui. C. loca.
h l. ult. C. de inſti. & ſubſti.

a l.un.§.ne autem.C.de cadu.tol.
b l.Diuo Marco.C.de queſtio.
c l.ſi quis uxori.§.ſi quis uſi num.de fur.

uirum,[a] Diocletianus prudentiſſimum.[b] Et ſanè nihil non Vlpiano deferendum eſt: nihil enim dici poteſt eius interpretationib. edicti aut elegantius, aut prudentius. Cuius ſtudioſus Modeſtinus fuit.[c] quamobrem mirandum non eſt, ſi eius auctoritatem magnam eſſe putat. Poſtea Latine ait,

Et apud Paulum libro 9. Reſponſorum ita relatum eſt: Curatorem ignorante, nec mandante pupilla, non recte ei à tutore petitum uideri, periculumq. eorum quæ curator non iure datus geſſit, non ſine ratione eum qui petit, cogendum agnoſcere.

Item Latine,

Et alia parte eiuſdem libri ita reſpõdit: Si matris iudicium princeps ſecutus, curatores filiæ eius dedit, periculum adminiſtrationis eor. eam reſpicere debere.

Hæc arbitror à Triboniano addita fuiſſe. neque enim credẽdum eſt, Modeſtinum, dum græce ſcriberet, latinè quædam ſcripſiſſe. Quæ poſtea dicuntur, ab Haloandro non recte in aliud caput ſeparantur, ut ex Modeſtini libro 3. Excuſationum ſumpta. Sed Florentiæ coniuncta ſunt. Quor. ſententia hæc eſt:

Qui quomodocumque per excuſationem tutela liberati ſunt, non habent neceſſe tutorem pupillis petere, ut Seueri & Antonini conſtitutione continetur.

Hæc ſunt, quæ libro 26. Digeſtorum referuntur.

L.i.de excuſa.

NVnc ad initium Modeſtini librorum reuertamur, quod eſt libro 27. ſub titulo de Excuſationib. in hanc ferè ſententiam:

MODESTINVS *lib. 1. Excuſationum. Herennius Modeſtinus Ignatio Dextro. Vtiliſſimum, ut mihi uidetur, opus confeci, quod inſcripſi De tutelæ & curæ excuſatione, idq. ad te miſi. in quo quantum potui, aperte eum tractatum explicaui, docens Græcè noſtra iura: quæ quàm difficulter uertantur, non ignoro.*

Liberius hæc uertẽda eſſe duximus, ut eas tenebras uitaremus, in quib. Accurſiani, interpretis uitio, uerſantur. Sed illud male factum eſt, quod ignorare uidentur, Græce hæc Modeſtinum ſcripſiſſe, qua lingua non facile tractari ius ciuile poterat. Sunt enim uerba quædam à noſtris uſurpata, quę ne Latini quidem homines ſatis nouerant: ut dominium, legatarius, mandatarius, donatarius, ſuus heres, & eiuſmodi artis uocabula. quibus Græci nõ numquam utuntur pro ſuis. His plenæ ſunt Iuſtiniani conſtitutiones, Theophili, & Conſtantini, aliorumq. Græcorum libri. Nam ut Latini conſulti hypotheca, chirographo, emphyteuſi, ſitonia, heremodicio, atq. alijs Græcis nominib. utuntur, ſic Græci κυράτορα, et κυρατορεύειν dicunt, ἐξκυσατίονα, πατρονα, ληγάτον, & ſexcenta ſimilia. Hoc eſt, quod Modeſtinus ait difficultatem ei feciſſe. Deinde ſcribit:

Dum ỹ. ea explico, addo ſicubi opus eſt, ipſa legum uerba, ut his qui dicendi & legendi uſum habent, hoc deſiderantibus, perfectum

auxilium præſtare poßimus.

Ipſa legũ uerba, Leges à Modeſtino relatas nullas ſcio, ſed conſtitutiones græcas atq. latinas, itẽ ex Vlpia. ac Pauli libris quædã. Quãobrẽ arbitror huiuſmodi leges appellare: ut nonnunq̃ ab Iuſtiniano atq. alijs appellantur.[a]

a l. 2. §. tanta. C. de uet. iu. en.

Principio igitur dicendũ eſt, quos creari non oporteat. Libertinis pupillis magiſtratus ingenuos tutores aut curatores non dent, præterquam ſi maxima inopia ſit eo loci libertorum. Iubet enim Diui Marci oratio, ut libertinis, qui in eodẽ oppido ſint liberti dẽtur.

l. hac edictali. C. de ſec. nu. l. 2. C. de ſent. ex per.

Libertini ſũt, qui ex iuſta ſeruitute manumiſſi ſũt.[b] eſt aũt hoc nomẽ eius cõdiciõis hominũ ut ingenuor. liberti illi ipſi homines ſũt, ſed ad patronos referẽ hæc appellatio. Eſtq. inter hæc ſimilis differentia illi, quæ inter filiũ & filiumfam. eſt, item patrẽ matrem, & patremfamil. matrẽq. familias. nam cũ familiã patri aut matri addimus, eum, eam'ue ſignificamus, qui ſui iuris eſt,[c] cum ſimpliciter patrem dicimus, aut matrem, ad filios id uerbum referimus. Sic filiũ dicentes, nõ condicionem eius oſtendimus qui in alterius poteſtate ſit, ut cũ filiũfam. dicimus, ſed alicuius filiũ eſſe ſignificamus. Quãobrem nõ recte Politian. ἀπελευθέροις pro ἀπελευθερικοῖς, quod Florent. eſt, bis ſcripſit: unde error ad Heruagianos libros manauit. Poſtea ait,

b l. libertini. de ſtat. hom. inſt. de liber. in prin.

c l. pronuntiatio. §. familiæ. de uerb. ſign.

Sed ſi detur ingenuus, D. Seuerus minorib. cõſulẽs reſcripſit, obnoxiũ fore tutelæ, niſi intra cõſtitutũ tẽpus allegauerit excuſationem.

Huius reſcripti uerba in conſtitutionũ Codice[d] referuntur hæc. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Criſpino. Excuſationis quidẽ tuæ, ſi ingenuus libertino tutor datus es, certa cauſa eſt. Sed cum te præſes prouinciæ audiendum non putauerit propter præſcriptionem, quaſi tardius adires, nec à decreto prouocaueris, intelligis parendum eſſe ſententiæ. Ex qua conſtitutione agnoſcere licet, Accurſianorum opiniones de rationib. reddendis, & excuſatione non accipienda, ob ineptam interpretationem Græcor. uerbor. creatas eſſe. Si enim ſibi conſtare uoluiſſet interpres, δικαιολογίαν excuſationem aut allegationem appellaſſet, ut Cap. 4. & 13.[e] ἐμπροθέσμως quoq. non iuſte uertiſſet, ſed cõſtituto tempore, ut eodem tertiodecimo capite crebrò. pro quo eleganter Seuerus præſcriptione uſus eſt. Denique ait,

d l. 3. C. de excuſ. tut.

e l. diximus. l. ſcire oportet. §. aliud. ſupra eo.

Non licet ſponſo ſponſæ curatorem eſſe, ut Senatus cenſuit: creatus autẽ hic, remouendus eſt. Quæ uerba nullam habent difficultatẽ.

CAput alterum ita uertimus:

IDEM libro ſecundo Excuſationum. A tutela et cura excuſantur, qui ſeptuaginta annos exceſſerunt.

l. 2. de excuſ.

Idẽ Iuſtinianus ſcribit lib. 1. Inſtitutionũ.[f] Maior, inquit, ſeptuaginta annis, à tutela & cura ſe poteſt excuſare. & Impp. Seuerus & Antoninus Seuero reſcripſerũt:[g] Pater tuus ſi maior eſt annis 70. ad tutelã uel curam deuocatus, excuſare ſe ſolemniter poteſt. Quib. locis cum excuſationis uerbũ uiderim, nolui ἀφίενται liberantur, aut ſoluũtur uertere: ſed excuſantur, ut uetus interpres. Quamquam is ſæpe remittendi uerbum huic ſubſtituit, & ἄφεσιν remiſſionem appellat, quam nos libenter uacationem appellamus.

f §. itẽ maior. inſti. eo.

g l. uni. C. qui ætate ſe excuſ.

Exceßiſſe autem eos oportet tum, cũ creantur, aut cũ hereditas adita eſt,

dita eſt, aut cum condicio teſtamento ſcripta impleta eſt, non intra excuſationis tempora eam ætatẽ implere, quæ probatur aut natalis diei ſcriptura, aut alijs legitimis probationib.

Aditam hereditatem etiam à neceſſario herede, intelligendum eſt: quod immiſcere ſe, malunt noſtri dicere. Deinde ait,

Liberorũ quoque multitudo à tutela & cura excuſat. Omnes tamen liberos legitimos eſſe oportet, & ſi in poteſtate nõ ſint, atque tũ uiuere, cum patres eorũ tutores dãtur. Nam qui antea mortui ſunt, non numerãtur inter liberos: neq. etiã nocent, qui poſtea moriuntur. quod D. Seueri conſtitutione cauetur: quæ quãuis de eo tutore loqui uideatur, qui teſtamẽto datus eſt, tamẽ aptari ad quẽcũq. aliũ poteſt.

a l. i. C. qui nume. lib. ſe excu.

b in pri. inſt. de exc. tut.

Non hæc illa cõſtitutio eſt, quæ ſub titulo Qui numero liberor. ſe excuſant, extat.[a] Ea enim ſolum dicitur, eum qui ad tutelam uel curam uocatur, ſi Romæ tres liberos, aut in Italia quattuor, in prouincia quinque habeat, excuſari. quod etiam Iuſtinianus in Inſtitutionib. ſcribit.[b]

Qui in utero eſt, & ſi in multis iuris partib. æquiperatur iam natis, tamen neq. in hac quæſtione, neq. in ceteris ciuilib. munerib. prodeſt patri. quod etiam Diui Seueri conſtitutione cauetur.

c l. quod dicimui. de uer. ſig. l. qui in utero. de ſtatu ho.

Eſt hoc ſatis cognitum, eum qui naſci ſperatur, pro ſuperſtite eſſe, cum de ipſius iure quæritur: alijs non prodeſſe.[c]

Non ſolum autem filij, & filiæ uacationẽ tutelæ adferunt, ſed & nepotes, et neptes ex filijs maribus. Iuuant uero hi, cũ eor. pater mortuus eſt, et ipſi eius locũ ſupplent auo: qui licet plures ſint ex uno filio, pro uno numerantur. Colligere licet hæc ex conſtitutionib. quib. de liberis tractatur. Neq. enim facile conſtitutionem reperies, quæ de filijs, non de liberis ſcripta ſit. Liberorum autem appellatio ad nepotes extenditur.

d l. nator. de uer. ſign.

e l. ij. §. i. in pri. de excuſ.

f l. libertum. c.

g Theoph. in inſti. eo. in prin.

h Alcia. lib. 4. ca. x. diſpun. et d. l. nator.

Liberi à Græcis τέκνα καὶ παῖδες appellantur, filij υἱοί: quod Modeſtinum obſeruare animaduerti. Errauit autẽ noſter interpres ſub titulo De uerbor. ſignificatione,[d] cum eadem hæc uerba in natis locum habere putauit. cum hoc loco recte ſcripſiſſet liberos. Sed & hic cum de filiorũ multitudine ſcribit,[e] liberorum ſcribendum erat. ſed paulo pòſt, item 14. capite[f] recte τοὺς παῖδας liberos appellat, quod etiam Theophilus ſecutus eſt.[g] Itaq. cum ex hoc loco ille ſub titulo de uerbor. ſignificatione ſumptus ſit, utroq. loco liberor. appellationem ad nepotes extendi intelligendum eſt. Reſtituit eum locum Alciatus noſter:[h] ſed cum his græcis Modeſtini uerbis careret, nõ agnouit hinc eſſe ſumptum, quod & uerba & inſcriptio oſtendunt.

Sed numerum liberorum conſtitutionibus decretum iam tum eſſe oportet, cum creatur, non etiam ſi poſt creationem nati ſunt antè quàm cauſas excuſationis allegauerit. Nam qui poſtea nati ſunt,

nihil

nihil iuuant, ut Seueri & Antonini conſtitutione ſcriptum eſt.

Hæc uerba uulgo manca circumferuntur, quamobrē Accurſius, eiuſq. diſcipuli mirandum in modum inutilia ſcribunt: noſtra interpretatio nullā habet difficultatem: ut ne his quidem, qui Græcæ norint, Modeſtini uerba. Deinde ait,

Præterea qui tres tutelas aut tres curas habent, aut tria onera mixtarum tutelarū cum curis, & hæ non ſint ætate minorum finitæ, habent excuſationem, ſi ad quartam tutelam, aut curam uocentur.

Mixtarū (inquit) tutelarum, hoc eſt tutelas duas curam unam, aut duas curas tutelam unam. quamuis ſi quis ad uerba adhæreſceret, quod uetus interpres facit, ſex onera exiſtimaret. Sed illud Modeſtino, Vlpiano, Seuero, & Iuſtiniano probari uidetur. Quod uero ait, ſi ad quartam, in Florentino libro ſcriptū fuerat ειστετάρτην, ſine ullis accentus notis, ut omnia quæ ſcripta ſunt græcè: item ſyllabæ omnes & uerba cōiuncta ſunt. Sed recens emendator notis uerba ſeparauit ita ἔστι γάρ τὴν, quod in Politiani libro, & eo exemplo quod ad Alciatum noſtrū miſſum eſt, unde Heruagius habuit, ſcriptum uidimus. Recte autem ab Heruagio ſcriptū eſt εἰς τετάρτην, quod unius litteræ mutatione fieri in Florentini libri antiqua ſcriptura potuit: id tamen antiquum interpretem fefellit. Sed hæc ſanè optima emendatio eſt. cui conuenire uidetur, quod capite tertio Modeſtinus ſcribit, dixiſſe ſe tres tutelas habentes ad quartam non eſſe uocandos. Sed & Seueri conſtitutio, cuius hic mentio fit, ita ſcripta eſt: [a] Si tres tutelas, uel curas eodem tempore non defunctoriè ſuſceptas adminiſtras, onere quartæ tutelæ ſeu curationis pupillor. ſeu adoleſcentium non grauaberis. Additur id quod à Modeſtino quoq. relatum eſt: Finito autem officio pubertate pupillor. uel ætate àduleſcentium, aliæ ſubſtitui poſſunt, licet nondum ratio tutelæ, ſiue curæ adminiſtratæ reddita ſit. Rationis à Modeſtino mentio facta non eſt: ſed cū ætate minorū, aduleſcentium ſcilicet, aut pupillorum finiri tutelam, aut curam dicat, id ſatis eſſe uidebitur. Quod uero Seuerus non defunctoriè ait, Iuſtinianus apertius, minus tamen eleganter: [b] item tria onera, inquit, tutelæ non affectatæ præſtant uacationem, quamdiu adminiſtrantur. ut tamen plurium pupillorum tutela, uel cura eorundem bonor. ueluti fratrum pro una computentur. Sed hac de re Vlpiani uerba adferentur. Ad Modeſtinum redeamus.

l. 3. in prin. de excuſ.

a l. un. C. qui nu. tut. ſe excuſ.

b §. item tria. inſt. eo.

Sed & ſi quis (inquit) non minoris, ſed furioſi curator ſit, huius quoque curæ ratio habenda eſt, ut in numero curarum computetur. Quæ ita ſe habere, Seueri & Antonini conſtitutio docet.

Ea quidem pars, qua de furioſi cura dicitur, hodie non extat: cetera ſcripſimus. Quod uero minoris hic curam, non impuberis, ut uulgo nimis inepte, ne dicam imperitè, circumfertur, intelligere debeamus, græcum uerbū ἀφήλικος facit: quo Modeſtinus 25. annis minores appellat, nō impuberes, ut multis locis barbarus interpres putat: quod Accurſianos omnes uehemēter torquet. Nā bonus ille interpres Ca. 1. τῶν ἀφηλίκων προνοούμενος, impuberum curā habens. & octauo, στρατιώτῃ ἀφήλικος κουράτωρ δοθήσεται, militi impuberi curator dabitur, uertit. & Cap. 10. ἐὰν ἀπελεύθερος δοθῇ ἀφῆλιξ ὑπὸ πάτρονος ἐπίτροπος, Si libertus impubes dabitū à patrono curator. ſic enim ſcripſit: cum

l. i. de excuſ. l. ſed & milites. §. iam autem. l. non ſolum. §. ſi libertus.

cum minor, & tutor fuiſſet ſcribendum. Sed & in eodem uerbo poſtea bis errat. Quos errores ut noſtri tueantur, quantas (dij boni) tragœdias excitant? Idem addunt hoc loco prodigi curam, cuius à Modeſtino mentio non fit. Poſtea ait,

Et optimus Vlpianus de tribus tutelis ſic ait.

L.1.eo. Vlpiani latina uerba in aliud caput reiecta ſunt, in hunc modum:

VLpianus libro ſingulari De officio Prætoris tutelaris: Tria onera tutelarum dant excuſationem. tria autem onera ſic ſunt accipienda, ut non numerus pupillorum plures tutelas faciat, ſed patrimoniorum ſeparatio. Et ideo qui tribus fratribus tutor datus eſt, qui indiuiſum patrimonium haberent, uel quibuſdā tutor, quibuſdam curator, unam tutelam ſuſcepiſſe creditur.

a inſt. eo. §. itē tria. Paulo antè Iuſtiniani uerba retulimus,[a] quæ cum Vlpiano facerent.

l. diximus. eo. QVarto capite dicitur,

Modeſtinus libro ſecundo Excuſationū: Diximus tres tutelas habentes, ad quartam non eſſe uocādos. Quæſitum igitur eſt, ſi quis duas tutelas habeat, & tertia oneratus appellauerit, pēdenteq. adhuc iudicio appellationis quarta tutela oneretur, an in allegatione excuſationū quartæ, mentionē tertiæ faciet? aut eā omnino omittet?

Ambiguum eſt, de tertia, an de quarta omittenda loquatur. Sed mihi uidetur de tertia loqui, ut ſi ea omiſſa, quæ litigioſa (ut ita dicam) eſt, quartam accipere compellatur. Quod his, quæ ſequuntur, conuenire uidetur.

Et inuenio (inquit) à Diuis Seuero & Antonino conſtitutum eſſe, non oportere ad quartam tutelam creari eum qui à tertia prouocauerit. Sed dum pendet, allegationum tertiæ iudiciū expectare, cuius finis finē quartæ excuſationib. faciet. Recta ſanè (inquit) ratione. Nam ſi quis eam quæ quarta eſt, quaſi tertiam ſuſceperit, & iniuſta appellatio de tertia appareat, quattuor onerib. contra leges onerabitur.

Non multam habent hæc uerba difficultatem. Iubēt principes, ſi ei qui de tertiæ tutelæ datione appellauerat, alia deferatur, eam dum lis eſt ſuſcipere non debere. Nam ſi ſuſceperit, & aduerſus tutorem iudicatum ſit, quattuor onera inuitus habebit. Præſtat igitur ſententiam expectare: quæ ſi ſecundum tutorē lata ſit, à quarta non excuſabitur: ſi aduerſus eum, cum tres habeat, admittēda excuſatio eſt. Barbarus interpres nimia religione effecit, ut uarie hæc uerba ſcribantur. Nos noſtrū onus eſſe non putamus, minutatim ſingula hor. hominum peccata perſequi: ſed ſatis eſt capitā error. indicare, & Modeſtini interpretationi ſeruire. Illud omittendum non eſt, quod diximus, ſi quis eam quæ quarta eſt, quaſi tertiam ſuſceperit: Modeſtinum quæ ordine quarta eſt, quaſi ui tertiā dicere. & rectè. Nā cum trib. onerib. ſubici poſſit, dum tertia in incerto eſt, ſi quartam tutelā ſuſcipiet, eam quæ ordine

ordine quarta eſt, ita ſuſcipit, ut quæ ui ipſa tertia ſit. Sic cap. ſexto ait:[a] Si duas tutelas habenti, item duæ deferantur: quæ ordine tertia eſt, auxilio ei erit ad quartæ excuſationem. & Vlpianus ſcribit,[b] eum qui à fideiuſſore petit, ui ipſa à reo petere. Qua de re eleganter Alciatus noſter lib. 2.[c] Diſpunctionum; & primo libro[d] παρέργων, & ſub titulo De uerborum ſignificatione Ca. 164.[e] Eſt autem Heruagianus liber emendandus hoc loco, ut ἀδήλου δὲ τῷ τέλει ἐκκλήτου ἀποφαντάσεως ſcribatur, non ἐκκλήτῳ. Deinde ait,

Si pater tria tutelarum, aut curarum onera habeat, eius filius nõ grauabitur. ita enim conſtitutum eſt à Diuis Seuero & Antonino. Hoc idem contrà quoq. eſt, ut oporteat filij tutelas uacationẽ patri dare, & utriq. communes, hoc eſt, unam filij, & duas patris, aut contrà. Quæ ita ſe habent, cum uni domui, nõ diuerſis onus defertur. Et hoc optimus Vlpianu. ſcribit.

Verba Vlpiani latina ſunt in aliud caput reiecta, ut illa tertij capitis. Sunt autem hæc,

„ *VLPIANVS libro ſingulari De officio Prætoris tutelaris. Tria onera in domo una eſſe ſufficit. Proinde ſi pater alicuius, uel filius, uel frater, qui eſt in eiuſdem poteſtate, tria onera ſuſtineat, quæ ad periculum patris ſui ſpectent: quia uoluntate eius adminiſtrant, omnib. excuſatio à tutela competit. ſed ſi non patris uoluntate adminiſtrent, non prodeſſe, ſæpè reſcriptum eſt.*

SEXTVM uero caput græcè in hunc fermè modum ſcriptum eſt,

MODESTINVS libro ſecundo Excuſationũ: Si duas tutelas habens, alteris duabus oneretur, quæ tertia erit ordine, iuuabit eum ad quartæ excuſationem: licet Imperator ſit qui quartam detulit: aut etiam tertiam, ſcilicet ſi antè quàm ſciretur quid is uellet, anteuertit alius in creatione tutoris.

Multo aliter alij ſcribunt. Sed hæc, ni fallor, eſt Modeſtini ſententia. Cum duas habenti duæ tutelæ deferuntur, animaduerti oportere utra prius delata ſit, ut ea ſuſcepta excuſetur ab alia: licet ea quæ poſtea delata eſt, à principe fuerit delata: aut etiam illam priorem princeps detulerit. Sed hoc ignorãs tutor, aliam quæ poſt illã principalem (ut ita loquamur) delata ſit, ſuſcepit. Ita fiet, ut quæ deferendi ordine inſpecto quarta erat, propterea quod ſuſcepta eſt, tertiæ à principe ante delatæ præferatur. Deinde ſcribit,

Si uero ordo non appareat, ſed eadem die diuerſis tabulis duæ creationes factæ proponantur: nõ creatus, ſed creans eliget, quam ſubire eum oporteat.

Quas ego tabulas appellaui, Modeſtinus chartas appellat. ſed latinor, uſum ſecutus ſum. Nam de teſtamenti tabulis multa ſcripta ſunt ſub titulis De bonor. poſſeſſione contra tabulas, & ſecundũ tabulas: & ſi tabulæ teſta-

r menti

[a] al. ſi duas. in princ.
[b] l. aduerſus. de receptis.
[c] cap. 9.
[d] ca. 28.
[e] Alc. l. nomen filiar. in fin. de uerb ſign.

l. tria onera. 2. de excuſ.

l. ſi duas.

l.i.de bon.poſ. ſec.tab.in pri.

* ſi corio, Fl.

menti nõ extabunt, legis quoq. 12. Tabular. appellatio hinc manauit. Nãq. ferunt ueteres ceratis quibuſdam tabulis uſos, in quib. ſtilo litteras figerent. Vlpian. ca. 1. De bonor. poſſeſſione ſecundũ tabulas: Tabulas, inquit, teſtamenti accipere debemus, omnẽ materiæ figurã. Siue igit̃ tabulæ ſint ligneæ, ſiue cuiuſcũq. alterius materiæ, ſiue chartæ, ſiue mẽbranæ ſint, uel ſi e corio *alicuius animalis, tabulæ recte dicent̃. M. Cicero in Antonian. prima: Aſſentiri etiã nos Ser. Sulpitio, G. V. uoluit, ne qua tabula poſt Idus Martias ullius decreti Cæſaris, aut beneficij figeretur. Hinc tabellæ ſuffragior. tabellarij, qui litteras ferebãt, tabelliones quoq. poſtea, ſcribæ olim dicti. Sed licet hic ueterum uſus ſit, antiquus interpres in diuerſis chartis ſcripſit, aut ut aliqui ſcribere ſolent, cartis. Ferendum id quidem erat, cũ Modeſtini ſententia intelligeretur: ecce autem librarij notis barbaror. tẽpor. uſi, pro cartis cantis ſcripſerũt: unde factũ eſt, ut in Dini, Raynerij, Baldi, Harenæ, Alberici, & Neapolitani Nicol. libris, creatis ſcriberet̃: quod multis modis interpretãtur. aut creatis, id eſt creationib. aut creatis tutelis, uel tutorib. patre & filio ab eodem iudice: aut creatis, id eſt dantib. ſiue creãtib. Quæ ego, ut alia plura quàm uellẽ, indigna eſſe exiſtimo quæ legantur: ſed libuit hoc exẽpli cauſa referre, ut uideãt iuris ſtudioſi, quãtũ mẽdoſi lib. noceãt bonis præſertim uiris, cuiuſmodi hi Accurſiani interpretes, quor. nomina ſcripſi, fuerũt. Quib. ego cum plurimũ deferã, non poſſum nõ dolere, eiuſmodi ingenia bonis litteris & inſtitutionib. caruiſſe. Sed ad Modeſtinum reuertendũ eſt.

Grammatici, ſophiſtæ, rhetores, medici, qui περιοδευταὶ *(hoc eſt circumforanei) uocantur, ut à reliquis munerib. ſic à tutela et cura uacationem habent.*

a l. Aquilius. de dona.
l un. C. de ſtud. lib. ur. Ro. li. 11.

Rhetores à Græcis & oratores appellantur, & qui dicendi ludũ habent. Latinos libẽtius præceptores appellare eo nomine uideas.[a] ijdem à Græcis ſophiſtæ appellati eſſe uident̃. quod ea cõſtitutione, quæ ſub titulo De ſtudijs liberalib. urbis Romæ & Conſtantinopolitanæ non belle ab Accurſio interpretata extat, cognoſcere licet. Nã illic de diſciplinar. omniũ præceptorib. quib. licebat in Capitolio docere, ita ſcribit̃. Habeãt igitur auditoriũ ſpecialiter noſtrũ in his primũ, quos Romanæ eloquentiæ doctrina cõmẽdat, oratores tres numero, grãmatici decem. In his etiam qui facundia græcanitatis pollere noſcũtur, quinque numero ſint ſophiſtæ, & grãmatici æquè decem. Addit poſtea, philoſophũ unũ, iuriſperitos duos. qua cõſtitutione rhetorum mentio non fit. Sed Latinos oratores appellat non ſatis proprie, eos qui oratoriam artem docerent, Græcos ſophiſtas. Sic etiã apud Modeſtinũ cum dicatur rhetorũ numerus Antonini cõſtitutione in ſingulis ciuitatib. cõſtitutus, in minimis & medijs ciuitatib. ſophiſtar. numerus, in maximis rhetor. cõſtituitur. Sed et Iuſtinian. ſophiſtar. lib. 1. Inſtitut. nõ meminit, ſed rhetorũ:[b] quo loco Theoph. huius cõſtitutiõis facit mẽtionẽ. Alia cõſtitutione de pfeſſorib. urbis Cõſtantinopolit.[c] dicitur: Grãmaticos tam Græcos quàm Latinos, ſophiſtas, & iuriſperitos, cũ ad 20. annos docendi peruenerint, his qui ſunt ex uicaria dignitate cõnumerari. quo loco rhetores aut nõ appelantur: aut ſophiſtæ, ut exiſtimo, appellantur. Eſt et alia conſtitutio ſub titulo De excuſationib. munerum:[d] qua dicitur, circa rhetores atq. grammaticos eruditionis utriuſq. (hoc eſt utriuſq. linguæ, ut ego interpretor) uetuſto more durante. & in Digeſtis ſub titulo De extraordinarijs cognitionib. Vlpianus ſcribit:[e] Liberalia ſtudia accipimus, quæ græci ἐλευθέρια appellant, rhetores continebuntur, grammatici, geometræ: ſed crebrius ora-

b §. itẽ Romæ. inſti. eo.
c l. unic. C. de profeſ. qui in ur. Cõſt. lib. 12.
d l. maxime. C. de excuſ. mun. lib. x.
e l. i. de extrao. cogn.

tores

tores hi appellari uidentur. Arcadius Chariſius capite extremo De munerib. & honorib. Magiſtris, qui ciuilium munerum uacationem habent, item grammaticis. & oratorib. & medicis, et philoſophis, ne hoſpitem reciperent, à principib. fuiſſe immunitatem indultam, & D. Veſpaſianus & D. Hadrianus reſcripſerunt. Paulus quoq. hoc ipſo capite, quo de agimus, apud Modeſtinum ait: Philoſophi, oratores, grāmatici, qui publice iuuenib. proſunt, excuſantur à tutelis. ſunt etiam duæ cōſtitutiones ſub titulo De profeſſorib. & medicis,[a] quæ oratoris nomen pro rhetore uſurpant. Hæc itaq. mea opinio eſt, ſophiſtas, rhetores, oratores apud Modeſtinum, & ceteros iurecōſultos atq. Imperatores, eos ſignificare, qui artem dicendi traderent. Non ignoro, Tullianis temporib. oratores ſolos cauſarum patronos eſſe appellatos, rhetores dicendi magiſtros. Sophiſtas uero Cicero in Academicis quæſtionib. eos appellatos ait, qui oſtentationis aut quæſtus gratia philoſopharentur. In Oratore tamen, Iſocratem & Gorgiam Leontinū, ac ceteros qui umbratile & placidum dicendi genus eſſent ſecuti, neq. unquam ad cauſas orandas acceſſiſſent, ſophiſtas appellat. Illos priores, quòd toti in ſapientia oſtentanda uerſarentur, uexantem Socratem inducit ſepe Plato. Ab eiſdem ſophiſmata fallaces concluſiunculæ dictæ ſunt: quod facit, ut ſophiſtæ dialectici eſſe exiſtimentur. Sed neq. de philoſophis, neq. de dialecticis ſophiſtar. nomen hic intelligendum arbitror, ſed ut dixi rhetores ſignificat. & licet Modeſtinus utroq. uerbo ſit uſus, nō diuerſam hominum profeſſionem ſignificauit. Medicos uero, quos ego circūforaneos appellaui, barbarus interpres circuitores: ejus artis magiſtros non fuiſſe opinor, ut ceteros, ſed qui medicinam facerent. Namq. ita Vlpianus ſcribit:[b] Medicorū quoque eadem cauſa eſt, quæ profeſſorum, niſi quod iuſtior: cum hi ſalutis hominum, illi ſtudiorum curam agant. quod multis Conſtitutionib. quæ ſub titulo De profeſſorib. & medicis ſcriptæ ſunt, confirmari poteſt. Circumforanei uero nomine uſi ſumus, Tullium imitati in Cluentiana. Pharmacopola, inquit, circūforaneus, qui properaret, cui fora multa reſtarēt. Haloāder περιόδοι pro περιοδευταὶ ſcripſit. Sed minime mirum eſt, cum Ludouici Bononienſis, cuius libris uſus eſt, neſcio qua negligentia, hæc Modeſtini capita deſcripta è Politiani libro, ut cetera, non ſint. Ad Modeſtinum redeo:

l. ult. in fin. de mun. & hon.

l. ſi. duas. § philoſophi. de excuſ.

a l. ij. et. l. ulti. C. de prof. & me. lib. x.

b l. i. in prin. de extrao. cog.

Sed eſt (inquit) conſtitutus rhetorum numerus, qui in unaquaque ciuitate immunitatem habeāt, diuiſioq. quædam ciuitatium lege facta eſt. Quod ex epiſtula Antonini Pij apparet, quæ communi quidem Aſiæ ſcripta eſt, ſed uniuerſo terrar. orbi conuenit. Ex ea hoc caput infrà ſcriptum eſt.

Communi Aſiæ dixi, ut Cicero Verrina quarta, cōmune Siciliæ: & tertia, cōmune Meliadum. ſic interpretari oportet apud Calliſtratum,[c] Diuus Hadrianus τῷ κοινῷ τῶν θεσσαλῶν Græcè reſcripſit. ſic enim ſcribendum eſt, ut eſt apud Marcianū,[d] quod nos aliquando ſcripſimus:[e] quamuis uariare in Imperatoris nomine uideantur. Item quod Vlpianus ſcribit,[f] de qua re extat reſcripū Diui Pij πρὸς τὸ κοινὸν τῶν θρᾳκῶν, quæ etiā uerba numquā edita ſunt capite primo De appellationib. Sed et ca. 25.[g] ſub eo titulo ita initio ſcriptū eſt: Paulus libro uicenſimo reſponſorū, αὐτοκράτωρ ἀλέξανδρος τῷ κοινῷ τῶν ἐν Βιθυνίᾳ ἑλλήνων. quod caput Haloander Hermogeniano lib. 2. Epito-

c l. ſi de ui. de iudi.

d l. qui cœtu. §. ſi de ui. ad L. Iul. de ui. pub.

e lib. 4. cap. 15. Emend.

f l. i. de appel.

g l. imperator. eo.

maton iuris nō rectè adſcripſit. Commune itaq. Aſiæ, ſignificat illā Aſianorum uniuerſitatē, quæ ab uno Proconſule regebatur, cuius Nouella 8.[a] mentio fit: non tertiam terrarum partē. Sed Antonini Pij uerba uideamus, quæ græce in hanc ſententiam ſcripta ſunt:

a auth.ut iud.ſi ne qu.ſu.§.quā ta.

Minores ciuitates quinque medicos, ſophiſtas tres, grāmaticos totidem immunes habere poſſunt. Maiores ſeptem medicos, quaternos duab. illis diſciplinis præpoſitos. Maximæ uero medicos decem, rhetores quinque, grammaticos totidem.

Si ſophiſtas rhetores intelligas, nihil difficultatis in his uerbis erit. Deinde ait,

Suprà hūc numerum ne maximæ quidem ciuitates immunitatē præſtare poſſunt. Et maximo numero uti oportet metropoles prouinciarū, altero eas quæ forū cauſarū habent, tertio reliquas: quē numerū neque curiæ decreto excedere licet, neque qua alia captione quæſita minorē tamē cōſtituere licet: quoniā id ſi fiat, ciuilia munera iuuātur.

b l.un.C.de metro.Beryto lib. x:.

Metropoles prouinciæ matres Theodoſius appellat,[b] quod etymologia ipſa indicat: neq. enim à mēſura eius nominis origo eſt, ut Pontificij putāt,[c] ſed ἀπὸ τῆς μητρός, in quo iure Iſidorus noſter ab Alciato deriſus eſt libro 2. Diſpunctionum. ſic apud Vlpianum[d] intelligendum eſt, Proconſuli neceſſitatem impoſitam per mare Aſiam applicare, καὶ τῶν μητροπόλεων Ἔφεσον primam attingere. Decretum curiæ interpretatus ſum, quod Antoninus pſephiſma bules, & poſtea dogma appellat: antiquus interpres, ſententiam & dogma ſenatus. Pſephiſmate uſus Cicero eſt oratiōe pro L. Flacco, ſed nos maluimus noſtros imitari. Neq. dubitamus, decurionum curiam eſſe hanc, non ſenatorum, ut Baldus ſignificare uidetur. Mouet me, quod antea dictū eſt, ne maximas quidem ciuitates poſſe eum numerum excedere. & poſtea dicetur, reprobari medicum poſſe à Republica, quāuis ſemel probatus ſit. Sed et Vlpianus lib. tertio opinionum ſcribit:[e] Medicorum intra numerum præfinitum conſtituendor. arbitrium non Præſidi prouinciæ commiſſum eſt, ſed ordini, et poſſeſſorib. cuiuſque ciuitatis. Itē conſtitutiōe prima De decretis decurionū ſcriptū eſt: Exceptis qui liberaliū ſtudiorū antiſtites ſunt, & qui medēdi cura fungūtur, decreto decurionū immunitas nemini tribui poteſt. Emendanda alia conſtitutio eſt ſub titulo De profeſſorib. et medicis, ut in hunc modū ſcribatur, ut in Albornotiana noſtra bibliotheca ſcriptū fuiſſe uideo:[f] Nec intra numerū præſtitutū ordine inuito medicos immunitatē habere ſæpe conſtitutum eſt, cum oporteat eis decreto decurionum immunitatem tribui. in Norico uero mendoſe ſcriptum eſt, inuitos medicos. Id enim ipſum illic dicitur, quod hoc loco ab Antonino additur:

c c.c'eros. 21. diſtin.

d l.obſeruare. §. ingreſſum. de offi. Proco.

e l.i de decretis ab ord. fac.

l.i. C. de decr. decu. lib. x.

f l.nec intra. C. de prof. et med. lib. x.

Atqui (inquit) nō aliter hi ea immunitate fruētur, niſi decreto curiæ numero cōſtituto adſcribātur, et operā quiſque ſuā nauet nō male.

g l.ij.eo.

Qua etiam de re ſub eodem titulo conſtituitur,[g] grāmaticos ſeu oratores decreto ordinis probatos, ſi non ſe utiles ſtudentib. præbeant, denuò ab eodē ordine reprobari poſſe, incognitū nō eſt. Ex quib. apparet, decurionum ordini, quā etiā curiā appellāt, unde curiales dicti ſunt, hos intra numerum conſtitue-

conſtituere, eſſe permiſſum. Quod ſi hunc ſenatũ appellare uelis, nõ repugno, dum aliarum ciuitatum ſenatum intelligas, quàm Romanum. quod paulo antè ſcriptum à nobis accuratè eſt.[a] Deinde Modeſtinus ſcribit,

Philoſophos quoq. à tutelis uacare Paulus ſcribit his uerbis. Philoſophi, oratores, grãmatici, qui publice iuuenib. proſunt, excuſãtur à tutelis. nam & Vlpianus libro quarto de officio Proconſulis ita ſcribit. Sed & reprobari medicum poſſe à Republica, quamuis ſemel probatus ſit, Imperator noſter cũ patre Lælio Baſſo reſcripſit.

a l. & qui non ſunt. de tuto. et cur. da.

Pauli uerba, et cetera omnia Florẽtiæ Latine ſcripta ſunt, et librarij errore ita ſeparata, ut ab Vlpiani nomine, quod miniatis litteris ſcriptũ eſt, aliud caput exordiri uideatur. Quãobrẽ cũ in omnib. libris inſcriptiões ſingulor. capitũ uulgo omitterẽtur: factum eſt, ut ſeparatũ capitis initiũ eſſe credatur illud, Sed & reprobari, & cetera. Huc acceſſit, quod cũ ſecundũ & quartũ caput ita finẽ facere uidiſſent, ut alteri iuriſconſulto locus fieret: ab errore illo librarij diſceſſum eſt, & illa, Vlpianus lib. 4. de officio Procos. ita ſcribit, cum priorib. uerbis cõiunxerũt. Quod nos quidẽ probamus, ſed nõ ſimili ratione, ut cetera neq. in aliud caput ſeparẽtur, neque Vlpiani eſſe exiſtimẽtur: ſed ut noſtra opinio eſt, Triboniani et ſociorum, ſumpta ex Modeſtino lib. xi. Pandectar.[b] ita enim alio loco relatum eſt: Reprobari poſſe medicum à Republica, quamuis ſemel probatus ſit, Diuus Magnus Antoninus cũ patre reſcripſit. ita enim in Florentino ſcriptum eſt. Quæ uerba declarant, qui fuerint hi quorum reſcriptum refertur, L. Seuerus Pater & M. Antoninus Magnus Caracalla Filius. qui dum ſimul aut per ſe imperium Romanũ tenuerunt, iuriſconſulti ferè omnes, è quor. libris Pandectæ conſtant, uixerunt. Hi ſunt, qui toties appellãtur Seuerus et Antoninus, aut Imperator noſter cũ patre: ut hoc ipſo loco, quo de agimus. Sed hæc poſterius accuratius ſcribemus. Nũc ad Græca Modeſtini uerba redeamus.

b l. ut gradatim. de mun. et hon.

De philoſophis uero eadem D. Pij conſtitutione dicitur. Philoſophorum numerus conſtitutus non eſt: rari enim ſunt qui philoſophantur. Et quidem exiſtimo eos qui diuitijs abundant, libenter præſtaturos auxilium patriæ. Quod ſi ſtudioſe contendant de re familiari, iam inde oſtendent facile, ſe non eſſe philoſophos.

Eadem ſentẽtia eſt apud Papinianum lib. 1. Reſponſor.[c] Philoſophis, inquit, qui ſe frequentes atq. utiles per eãdem ſtudiorum ſectam contendentibus præbẽt, tutelas, item munera ſordida corporalia remitti placuit: non ea quæ ſumptib. expediuntur, etenim uere philoſophantes pecuniam contemnunt, cuius retinendæ cupidine fictam adſeuerationem detegũt. Vlpianus quoq. lib. 8. de omnib. tribunalib. ſcribit.[d] An et philoſophi profeſſor. numero ſint? et non putem. non quia non religioſa res eſt, ſed quia hoc primũ profiteri eos oportet, mercenariã operam ſpernere. Addit de iuriſperitis, quòd ueram philoſophiam ſectari uideantur.[e] Proinde nè iuris quidem ciuilis (inquit) profeſſorib. ius dicent. Eſt quidẽ res ſanctiſſima ciuilis ſapiẽtia, ſed quę pretio nummario non ſit æſtimãda, nec dehoneſtanda. Sed de philoſophis extant duæ cõſtitutiones, quarũ uerba digna eſſe exiſtimo quæ ſæpe legãtur. Sunt autẽ alterius hæc:[f] Reddatur unuſquiſque patriæ ſuæ, qui habitũ philoſophi indebite & inſolenter uſurpare cognoſcitur: exceptis his qui

c l. in honorib. §. philoſophi. de uaca. & excuſ. mun.

d l. i. §. an & philoſophi. de extra. cogn.

e l. i. in fi. pri. de iuſ. & iure.

f l. reddatur. C. de profeſ. et me. lib. x.

à pro

à probatiſſimis approbati, ab hac debẽt colluuiõe ſecerni. Turpe enim eſt, ut patriæ functiones ferre nõ poſſit, qui etiã fortunæ uim ſe ferre profitetur. Altera ita ſcripta eſt ad eiuſmodi quendã philoſophũ:[a] Profeſſio & deſiderium tuũ inter ſe diſcrepant. nã cũ philoſophũ te eſſe proponas, uinceris auaritia & rapacitate: et onera, quæ patrimonio tuo iniunguntur, ſolus recuſare conaris. quod fruſtra te facere, ceterorum exemplo poteris edoceri. Ex his apparet, ita explicandam eſſe Modeſtini ſententiam, ut à me factum eſt: nõ ut antiquus interpres ſcripſerat.

a l. profeßio. C. de mune. patri. lib. x.

Eſt etiam inter Commodi conſtitutiones incertum caput quoddam ex Antonini Pij epiſtula, quo conſtat philoſophos tutelarum habere immunitatem, cuius uerba ſunt hæc.

Hoc quidẽ Florentiæ ſcriptũ eſt. Sed neſcio Politiani, an eius qui è Politiani libro accepit, peccato, munerũ immunitatẽ Heruagius ſcripſerit. Florẽtinæ ſcripturæ teſtis eſt ueteris interpretatio, quæ in omnib. libris ſcribitur. Quod ſi quis dedita opera immutauit, ſecutus fortaſſe eſt, quod epiſtulę uerbis de tutela nihil eſſet expreſſum. Sed cũ generatim ab omnib. prouincialibus, atq. alijs munerib. immunes eſſe dicantur: in his tutela numeranda eſt. Sed Modeſtini uerba adſcribamus. ἐφ᾽ ᾧ ἀπολοῦνται καὶ φιλοσόφους ἀλειτουργησίαν ἔχειν ἀπὸ ἐπιτροπῶν. Ad epiſtulæ uerba uenio, cuius hæc ſententia eſt:

Omnib. autem his pariter Diuus pater meus ſtatim atque principatum adeptus eſt, ſuos honores & immunitates confirmauit.

Hæc uerba Antonini Pij eſſe arbitror, eũq. parentẽ ſuũ Hadrianũ appellare. nã hoc à Modeſtino dictũ eſt, hanc eſſe partẽ eius epiſtulæ. & Hadriani reſcriptũ, quo ab hoſtib. recipiẽdis grãmatici, oratores, medici, philoſophi immunes fiũt, cap. extremo De munerib. & honorib. refertur. ea uero immunitas hic inter ceteras enumeratur. Neque uero Cõmodi hæc uerba cenſenda ſunt, ut patrem ſuum Antoninũ Pium appellet. fuit enim is Cõmodi auus, Marci Antonini & L. Veri pater, Marci Commodus filius. Sed inter Commodi conſtitutiones illud caput epiſtulæ Diui Pij extabat.

l. ult. in fi. de mune. & hon.

Philoſophos, rhetores, grammaticos, medicos, immunes eſſe ſcribens præfecturis gymnaſiorũ, ædilicijs curis, ſacerdotijs, hoſpitum receptione, frumenti atq. olei emptionib.

Mendoſa hæc circũferuntur ob interpretis, ut arbitror, imperitiã. et cum hic locus maxime neceſſarius ſit, ut quib. munerib. uacent profeſſores, ſciamus, minime licet id ex Accurſianis libris intelligere. Nos itaq. feliciores fuimus, cũ Modeſtini ſentẽtiã cognoſcere potuimus. À quo principio de præfecturis gymnaſior. dicitur: quæ gymnaſiarchia appellat. Erãt gymnaſia ſpatia quædã ampla, quib. græci ſe aut palæſtra, aut ceteris corporis exercitationib. exercebãt: in his etiã philoſophi uerſati ſunt. unde nomẽ id literariæ res ſibi uindicaſſe uidẽtur. his locis præfecti gymnaſiarchi dicti ſunt. Cicero in Verrina de ſignis: Demoliẽdũ curauit Demetrius gymnaſiarchus, quòd is ei loco pręerat. Hac itaq. præfectura gymnaſior. uacãt profeſſores. Itẽ agoranomijs, quas ædilicias curas interpretatus ſum, eos ſecutus qui forũ rerũ uenaliũ ædilib. ſubiciunt.[b] Papinianus tamen aſtynomicos appellare uidetur, quòd curã urbis uiarũ & ædificiorũ gererẽt, librũq. ſingularẽ ea de re græce cõſcripſit, ex quo ſumptũ eſt caput tertiũ de uia publica.[c] quod Florẽtiæ ſingulare eſt ſub titulo De uia publica, & ſi quid in ea factũ eſſe dicatur. nam cetera latine ſcripta ſunt, ſub titulo De uia publica et itinere publico reficiẽdo.

b Theoph. §. proponebant. de iure nat.
c l. ædiles. de uia pub.

Ob id

Ob id munus Paulus ait,[a] lectos emptos ædilē cū in uia publica poſiti eſſēt, cōcidiſſe. Sed uēditioni rerū pręfuiſſe eos ædilicio edicto, quod lib. 21. Pādectarū refertur, cōſtare poteſt. Itē Vlpiani teſtimonio, qui lib. 32. ad edictum ſcribit,[b] ædilē menſuras iniquas fregiſſe, quæ cōductę fuerant: quæſitūq. eſſe ait, utri periſſent. Illud quoq. ad ædiles pertinebat, ut plebiſcita in Cereris ſeruarēt, quod ei magiſtratui inſtituēdo cauſam dediſſe Pōponius ſcribit.[c] Nos itaq. apud Modeſtinū illā fori ædiliciā curā intelligemus, niſi quid aliud doctiorib. uideatur. Sacerdotij munus oneroſum eſſe exiſtimabatur. quāobrē Papinianus reſpōdit,[d] In honorib. delatis neq. maior annis ſeptuaginta, neq. pater numero quinque liberor. excuſatur. Sed in Aſia ſacerdotium prouincię ſuſcipere nō cogūtur numero liberorum quinque ſubnixi, quod OPT. MAX. q. princeps noſter Seuerus Auguſtus decreuit, ac poſtea in ceteris prouincijs ſeruandum eſſe conſtituit. et Hermogenianus lib. 1. iuris epitomar. ſcribit,[e] ſpōte prouinciæ ſacerdotiū iterare nemo prohibetur. atq. ita arbitror cōſtitu. 8. de munerib. patrimonior.[f] ſcribēdū eſſe, Nec protoſtaſiæ, uel ſacerdotij, uel decaprotiæ munera corporalia ſunt, ſed tantū patrimonij eſſe nō ambigitur. & ſi ſacerdotiæ uulgò ſcribatur. Oneris pars adgnoſcitur ea cōſtitutione, itē alia quæ ſub titulo de periculo ſucceſſorum parentis ita ſcripta eſt: Si de proprio ſuo patrimonio muneris editionem tuo nomine pater tuus repromiſit, ideoq. etiā ſacerdotē te creari impetrauit: onus erogationis cōmune omniū heredū eius eſſe, Præſes prouinciæ non ignorabit. Muneris editio à patre promiſſa gladiatorum, aut ſpectaculorum fuit, ut ea quę à Conſulib. ex Nouella Iuſtiniani 105.[g] facienda erat. Quod Accurſiū fefellit in notis ad Marcellū,[h] & illa cōſtitutione. ſic certaminis editio,[i] & ludorū[k] alijs locis iuris. Sacerdotij tamē mentio eſt etiā apud Modeſtinū lib. 2. de pœnis:[l] Si in municipio, inquit, contra hanc legem (de Iulia uero de ambitu uerba facit) magiſtratum, aut ſacerdotium quis petierit, per ſenatuſconſultū centū aureis cū infamia punitur. & apud Paulū lib. 13 ad edictū:[m] Sacerdotio, inquit, obueniente uidebimus, an cogatur arbiter ſententiā dicere. id enim nō tantū honori perſonarū, ſed & maieſtati Dei indulgetur, cuius ſacris uacare ſacerdotes oportet. Hęc atq. alia extant non Chriſtianor. ſacerdotum ueſtigia, de quib. etiam paulo poſt ſcripturus ſum. Vnū addā, quod nō alio loco ſcriptū legi, de his ſacerdotib. Theophilū lib. 1. Inſtitutionū ſcribere,[n] curā tēplorū ædiliū fuiſſe, et ne ſacerdotes 40. annis minores fierēt. Neq. enim Chriſtianorū hoc eſt, qui aut 35. ex Nouella 123.[o] aut ut apud Gratianū[p] multi ſcribunt, 30. annis maiores fieri ſacerdotes poterāt. Clemētis uero Pōtificis Maximi præſcripto[q] quinque & uiginti annos nati: maiorū Pontificū libidine atq. auaritia quacūq. ætate, quæcūq. ſacerdotia obtineri poſſunt. De hoſpitib. quid Hadrianus cōſtituerit,[r] ſcripſimus. Idē Paulus ſcribit lib. 1. ſentētiarū:[s] Angariorū pręſtatio, & recipiēdi hoſpitis neceſſitas, & militi, & liberaliū artiū profeſſoribus inter cetera remiſſa ſunt. Angaria autē ſunt, equorū præſtatiōes ad curſum publicū.[t] Id uero hoſpitum recipiēdor. munus, Modeſtinus & Cicero epiſtathmian appellāt, ut à Budęo docte animaduerſum eſt.[u] Sequitur ſitonia & elæonia. quib. uerbis alij nō abſtinuerūt. Arcadius Chariſius lib. ſingulari de munerib. ciuilib.[x] Cura quoque (inquit) emēdi frumēti, olei. nam harum ſpecierum curatores, quos σιτώνας & ἐλαιώνας appellant, creari moris eſt. Vlpianus lib. 3. Opinionū:[y] Sextum, inquit, decimū ætatis annū agentem ad munus ſitoniæ uocari non oportet. Hermogenianus quoque[z] in perſonalib. munerib. numerat annonæ ac ſimilium curam, pręδiorumq. publicorum, et frumenti comparandi, arcas frumentarias, annonæ diuiſionem,

a l. lectos. de per. et com. rei uen.
b l. item quæritur. §. ſi quis menſuras. loca.
c l. ij. §. itemq. ut eſſent. de ori. iur. ubi Zaſius.
d l. in honorib. de uac. et excu. mu.
e l. ſponte. de mune. et hono.
f l. nec protoſtaſiæ. C. de mun. patr. lib. x.
l. un. C. de peri. ſuc. par. lib. x.
g auth. de cōſu. l. 3. C. eo. lib. 12.
h l. P. Meuium. in pri. de cond. & dem.
i l. un. C. de expenſis ludor. libro xi.
k l. ſi ut certo. §. interdum. cōmo. ubi Bud.
l l. un. de L. Iulia de ambitu.
m l. nō diſtinguemus. § ſacerdotio. de recep.
n Theoph. §. proponebant. de iure nat.
o aut. de ſanct. ep. §. clericos.
p diſtin. 78.
q clem. ult. de eta. & qual.
r l. ult. in fi. de mun. & hon.
s l. ab his. de uac. et exc. mu.
t Pyrrhus l. i. C. quemad. ciu. mun. ind. lib. x.
Bud. l. eos. ad l. Cor. de fal.
u Bud. l. ult. de mun. & hon.
x d. l. ult. §. i.
y l. ij. de uac. & exc. mun.
z l. i. de mun. & hon.

a l.ult.de adm. rer.ad ciu.per.

uiſionẽ, & ſimilia. & Papirius Iuſtus refert[a] diuorũ fratrũ conſtitutionẽ, qua ſitonas indemnes eſſe oportere diceretur. Quãobrẽ recipiendũ quoq. eſt, ut lib. 10. Codicis ſcribatur: Vt nemini liceat in emptione ſpecierũ ſe excuſare, & de munere ſitoniæ. quod Haloãdro placuit. licet doctiſſimi uiri Alciatus & Pyrrhus ſitocomiam præferant his omnib. locis, quos reuulimus. Budęus omnib. ſitoniã, qui hac de re Alexãdri cõſtitutionẽ intelligit ſub titulo De cõpẽſationib.[b] qua de frumẽti et olei publici pecunia mẽtio fit. Eſt itaq. hoc munus, ut in publicis neceſſitatib. quo tẽpore Romæ annonæ prẹfectos conſtituebãt,[c] ẹmẽdo frumẽto ſitonæ creẽtur, oleo eleonæ: quo munere uacãt hi liberaliũ artiũ profeſſores. Deinde Modeſti. ſcribit, uel Antonin. potius Pius,

b l. 1. C. de compenſ. Bud. d. l. ult. de mon.

c l. ij. §. ſanè præfectus annonæ. de ori. iur.

Eoſdem neque iudicare, neque in legationem ire, neq. in militiam conſcribi inuitos.

Inuitos, inquit, nõ ut barbarus uerterat, nolentes: ex quo factũ eſt, ut multi uolentes ſcribant, quod ita interpretantur, ut etſi uelint, non poſſint. Sed illud melius eſt, ne inuiti id munus ſuſcipere cogantur. Legationis & iudicãdi munus ab Arcadio eodem illo libro, perſonale eſſe dicitur. Ad extremum,

Nullum denique prouinciale, aliud'ue munus ſubire cogendos.

ἐπαρχιακὴν ὑπηρεσίαν, prouinciale munus uertimus: ne ſi gentile miniſterium dixiſſem, non ſatis quid dicerẽ, intelligeretur. Cetera Modeſtini uerba ſunt, quod eleganter Florentiæ notatum eſt,

Hoc amplius (inquit) ſcire illud quoque oportet, cũ hanc immunitatẹ habere, qui in ſua patria docet, aut curat. Nã Comanẽſes ſophiſtæ, aut alij ſi Neocæſareæ doceãt, aut curẽt, nõ habẽt apud Comanẽſes immunitatẽ. et hoc ita à Diuis Seuero et Antoni. cõſtitutũ eſt.

In Polemoniaco Ponto hæ duæ urbes fuerũt, Comana & Neocæſarea, ſed hæc metropolis eius prouinciæ, ut ex Iuſtiniani Nouella 28.[d] didici: quæ Polemoniacũ Helenoponto coniunxit. Comana autẽ Nou. 31.[e] ex Ponto in ſecundã Armeniã tranſfert. Comanenſiũ mẽtio fit 9. cõſtitu. De iniurijs.[f] & 10. de agricolis & cenſitis.[g] Neocęſariẽſis conuẽtus multa apud Pontifices mẽtio. Cũ itaq. uicinæ hę urbes eſſent, dubitatũ aliquãdo fuerat, an qui in altera natus eſſet, in altera profiteretur, uacationẽ munerũ in patria haberet. & Seueri et Antonini conſtitutione reſponſum eſt, non habere. Eſt autem hic uerbum σοφιστεύειν, quod hoc loco nõ male omiſiſſe uiſus eſt uetus interpres, paulo pòſt male philoſophari uertit. Nos cũ de ſophiſtis quid ſentiamus, antea dixerimus, ſententiam Modeſtini expreſſiſſe uiſi ſumus. Deinde ait,

d Noue. de moderatore Helenoponti.

e Noue. de deſcriptio. 4. Præſidũ Armeniæ.

f l. ſiquidem. C. de iniur.

g l. cum antea. C. de agric. & cenſi. lib. xi.

Sanc ualde doctos, & ſuprà numerum, & alienam patriam incolentes, immunes eſſe Paulus ſcribit. et refert ita Diuum Pium Antoninum fieri iuſſiſſe.

Hoc enim præſtantib. ingenio uiris dandũ eſt, quod & ſcientia proſunt, & exemplo animos addunt adoleſcẽtib. ad optimũ uitæ genus capeſſendũ.

Sophiſtam, qui Romæ docet, ſiue gratis, ſiue ob mercedem doceat, uacationem habere, à Diuis Seuero & Antonino eſt conſtitutum, perinde quaſi in patria profiteatur.

h l. eos. de uac. & excu. mu.

Sic etiam Paulus lib. 1. Reſponſorum[h] ſcripſit: Eos qui Romæ profitentur, proinde in patria ſua excuſari munerib. oportere, ac ſi in patria ſua profiterentur.

terētur. Et dubitandū nō eſt, ex hoc Modeſtini loco ſophiſtas nō eſſe philoſophos. eos enim ſolos mercede abſtinere uoluit, ut ſuprà ſcriptū eſt. Idē ait,

Quorum ſanctioni illam poteſt quis rationem adferre, quod cum communis ſit, & exiſtimetur patria Regia urbs, æquum eſt eum qui in ſua patria ſe utilem præbeat, hac immunitate frui.

Pro ratione inepte alij ſermonē ſcribūt, τῷ λόγῳ ſignificationib. decepti. Similis error auferēdus eſt à Nouella conſti. 22.[a] in Noricis quoq. libris. Nā illa parte locupletior eſt Baſilienſis liber Norico, ſi ad Græca uerba reſpexeris. In omnib. itaq. libris ſcriptum eſt: Mitiores itaq. nuptiarū ſolutiones tā quam in generali quadā ratione ſub bona gratia factis diſiunctionib. ſciendū eſt tales eſſe quodāmodo. Scribendū autē eſt: Mitiores itaq. nuptiarū ſolutiones, quæ generali ſermone BONA GRATIA ſolutæ dicuntur, eiuſmodi propemodū eſſe ſciendū eſt. Et non multo pòſt:[b] Subſtantiā illā meritò ſecundū noſtras leges æſtimantes eſſe, quæ pura debitis uideatur, ratio quoq. ex ipſis cauſis pro cautione procedat. Quæ uerba mirandū non eſt Accurſianos non intelligere. ſeparanda enim aliter ſunt, quàm ab eis factū eſt. & poſt uerbū VIDEATVR, ſcribēdum, Quæ de his cauſis dicta ſunt, è contrario quoq. procedant, & ſi mulier, &c. Sed illic rationē pro ſermone, hic ſermonē pro ratione, idē ut arbitror interpres uertit. Ad ipſam Modeſtini rationē reuertamur, quam libro ſingulari de manumiſſionib. repetit:[c] Roma (inquit) cōmunis noſtra patria eſt. Huius ſententiæ elegantem rationem præceptor noſter attulit[d] ex Vlpiano libro 22. ad edictum.[e] In orbe Romano qui ſunt, ex conſtitutione Imperatoris Antonini ciues Romani effecti ſunt: eſt igitur communis omnium patria, cum omnes ciues ſint. quod aliquando Accurſius dixerat.[f] ſed fefellit eum mendoſus libèr, cum pro in orbe Romano, in urbe ſcriptum fuerit. quod mendum ſuſtulit Alciatus noſter ex Tuſco libro. qua ſcriptura & Vlpiani & Modeſtini ſentētia cognoſcitur. Verāq. eſſe præceptoris mei opinionem Nouella 78.[g] cognoſci poteſt, cuius apud Accurſium mētio fit, ſed neutro loco intellecta eſſe uidetur. Dicitur ea, Iuſtinianum uelle ius aureorū annulorum omnib. præſtare, ad exēplū Antonini Pij, qui omnib. his qui ſub imperio Romano erant, ciuitatē Romanā conceſſit. itē Cōſtannini & Theodoſij minoris, qui ius liberorū omnibus dederunt. Conſecuti autem peregrini ſunt ius matrimonij, & hereditatum, teſtimoniorum quoq. & patriæ poteſtatis, ſimiliumq. rerum quæ inter ciues Romanos tantum ex iure Quiritium fiebant: de quib. aliàs plurib. Nunc quod inſtat:

[a] auth. de nuptijs. §. mitiores.
[b] §. ſic itaq. in fi.
[c] l. Roma. ad muni.
[d] Alcia. lib. 3. ca. 21. Diſpun.
[e] l. in orbe. de ſta. hom.
[f] Accur. l. item in poteſtate. de his qui ſui. & inſt. de nup. §.
[g] auth. ut liberti de cetero. in fine.

Legum præceptores in prouincia docentes uacationem non habent, Romæ docentes habent.

Hoc non male antiquus interpres uerterat, ſi non præſidatum, ſed prouinciam ἐπαρχίαν appellaſſet. Scriptum autem non rectè eſt Baſileæ, ob condiſcipuli cuiuſdam mei erratum, qui cum græca Modeſtini uerba ex Politiani libro deſcriberet, aliquot uerba omiſit, ſine quib. contraria huic ſententia fit: nempe eos præceptores in prouincijs docentes uacationem habere. Deinde latinis ſcriptum eſt à Triboniano, ut opinor.

» *Vlpianus lib. ſingulari de officio Prætoris tutelaris ita ſcribit:*
» *Athletæ habent à tutela excuſationem, ſed qui ſacris certaminib.*
» *coronati ſunt.*

Dicuntur

Bud.l.athletas. de his qui not. Alc & Pyr. C. de athletis. lib. x. Lælius, de militijs ex caſu.

Dicuntur tam multa doctè atq. elegãter de athletis à G.Budæo, And. Alciato, & Pyrrho, & nuper à nõ minus elegãti ac docto uiro Lælio Taurello in eo libello quem ad me miſit De militijs ex caſu: ut nihil habeam quod ſcribam, præter eorum diligentiæ laudationem. Ad eos igitur lectores allego.

Illud uideamus potius, quod ſequitur in Florentinis ipſis libris obliteratũ, quod Heruagius ſignificauit, cuius ſententiã non probo, ut ἔθνος ἐθναρχία ſcriptum fuerit: neque ut uetus interpres legiſſe uiſus eſt, ἐθνῶν ἐπαρχία: ſed magis placet, ſi quis eſt coniecturis locus, ut ἔθνους ἱερωσύνη ſcriptũ fuerit, cũ exempla ſint hæc Aſiarchia, Bithyniarchia, Cappadocarchia, quæ ſacerdotia fuiſſe poſtea oſtendam. Sic itaq. hunc locum uertendum putabam:

Prouinciæ ſacerdotium, ut Aſiarchia, Bithyniarchia, Cappadocarchia, præbet à tutelis immunitatem, dũ ei muneri quis præeſt.

a l.in honorib. de uaca. et excu.mun. b l.i.C. de natu.libe. c Nouel. 117. auth. ut liceat matri & auiæ. §. quia uero legem. d l.humilem.C. de inceſ. e authẽ. quib. mo.nat. ef. ſui. §.ult. f l.dies.§.ſi forte.de damno infecto. g l.un.C.de of. Com.Orien. Alcia.lib. i. præterm.uerb. Lyciarcha.et l.ſi quis in conſcribendo.uer.dignitatis.C.de pactis. h l.un. C.de pericu.ſuc.paren. i l. uſurpationem.C.de uect. et com. Alc.lib. i.præterm.uerbo, Arabarches.

Scriptura quidem Pandectarum hæc eſt, ut uerbum ἔθνους apparere uideatur, ī quoq. agnoſcitur. & poſt aliquot literas Υ: poſt eam tamen litteram, nullum litterar. ueſtigium, ſi rectè memini, uidimus. quod facit, ut non ſatis certi hac in re ſimus. Sed dubitationẽ noſtram, atq. opinionem omnib. eſſe notam uolumus. Illud ſine dubio eſt, prouinciarũ præfecturas illas uideri, ſed ut dixi, eſſe ſacerdotia. De ſacerdotio Aſiæ Papiniani [a] uerba antea retulimus. hoc eſſe arbitror, quod hic Aſiarchia appellatur. Imperator quoq. Cõſtantinus in nobili illa conſtitutione ad Gregoriũ ita ſcribit: [b]Senatores, ſeu Præfectos, uel quos in ciuitatib. duumuirilitas, uel ſacerdotij, id eſt Phœnicarchiæ uel Syriarchiæ ornamẽta condecorant, placet maculam ſubire infamiæ, ſi ex ancilla uel ancillæ filia liberta libertæ filia, ſcenica ſcenicæ filia, tabernaria tabernariæ filia, uel humili uel abiecta perſona, uel lenonis aut harenarij filia, uel quæ mercimonijs publicè præfuerit, ſuſceptos filios in numero legitimorũ habere uoluerint. Præfectos autẽ ſcripſimus, ut uulgò: nõ Perfectiſſimos, ut Haloãder: Marciani Nouellã de matrimonijs ſenatorũ ſecuti, quã Iuſtinianus ait [c] eſſe illius interpretationem. hanc nos poſt Codicem Theodoſianum reperimus, & ex ea cognouimus ſumptam eſſe 7. cõſti. ſub titulo De inceſtis in Iuſtiniani codice. [d]illic cum Cõſtantini conſtitutio referatur, ita ſcribitur: Nam cum ſanciret, ne Senatori, Præfectis, Duũuiro, Flamini municipali, ſacerdoti prouinciæ habere liceret uxorem ancillam ancillæ filiam, libertam libertæ filiam, ciuem Romanam uel Latinam factam, adiecit etiam, humilem abiectamq. perſonam. quo loco pro Phœnicarchia, & Syriarchia, ſacerdotium prouinciæ poſitum eſt, quod nos maxime iuuat. Sed & Nouella Iuſtiniani 89. [e] qua Conſtantiniana conſtitutio abrogatur, Phœnicarcharũ & Syriarcharum, & magiſtratuũ municipalium, inſigniũ & clariſſimor. uiror. illic fieri mentionem ait. Magiſtratus autem dixi, ut antiquus interpres: non magiſtros militum, ut Haloander: quod ſciam duumuiros magiſtratus eſſe, [f]& animaduerterim τοὺς στρατηγοὺς eos magiſtratus à Theophilo appellatos, quod infrà ſcribam. Leonis tamen conſtitutione, [g] Lyciarchiæ & Syriarchiæ munera in prima Syria Comiti Orientis, aut Rectori prouinciæ cõmittuntur: à quib. munerib. curiales arceri iubentur. Quo loco ludorum mentio fit, quib. ille, ut opinor, ſacerdos Lyciæ præerat, & ſumptus fortaſſe dabat, quod nos antea diximus de eo ſacerdote, cuius pater munus edere promiſerat. [h]Arabarchiæ quoq. uectigalis alia conſtitutione mentio fit, [i]quam neſcio an ad Arabiæ ſacerdotẽ pertinere dicamus. Ex his tamen quæ ſuprà ſcripſimus, elici uidetur, de Aſiæ, Bithyniæ, Cappado

ciæ

ciæ ſacerdotio agi apud Modeſtinum: & ſi uno, ut ſcripſi, uerbo mancus ſit. Sed hæc alior. iudicio relinquamus. Illud non recte Heruagius ſcripſit, ἴσως ἐν ἀρχῇ. ſed ut Florentiæ, ſcribendum eſt ἴσως ἂν ἀρχῇ. Poſtea ſcriptum latine eſt,

» *Tutela non eſt Reipublicæ munus, nec quod ad impenſam perti-*
» *net, ſed ciuile: nec prouinciale uidetur, tutelam adminiſtrare.*

Hæc mihi ſententia obſcura eſſe uidetur, neque ſatis intelligo harũ rer. differentiam: ſed arbitror tutelam dici ciuile munus, quod publicum Iuſtinianus appellat,[a] hoc eſt ſingulis ciuitatib. publice utile, non totius Reip. Romanæ munus: neq. ſumptuoſum eſt, ut patrimoniale dici poſſit: neq. etiam prouinciale eſt, ſed ſingularum, ut dixi, ciuitatum. & licet publicum ac ciuile munus eſſe dicamus, ſi quis tamen uacationem publicor. & ciuilium munerum impetrat, niſi nominatim tutelæ & curæ impetret, nõ excuſatur, ut infrà Modeſtinus ſcribit[b]. Eſt autem hæc ſententia non bellè in alijs libris ſcripta, præter Tuſcum. Deinde græcè in hanc ſententiam ſcriptũ eſt,

Magiſtratus municipales tutela & cura uacant.

Modeſtinus, οἱ στρατηγοὶ τῶν πόλεων. antiquus interpres, magiſtratus ciuitatum ſcribit: nos, munipales. namq. Vlpianus ſcribit libro ſecundo ad edictũ[c], ſuæ cuiuſq. ciuitatis ciues municipes dici. quod itaq. ille ciuitates, nos municipia recte appellauimus, & Latinor. morẽ ſecuti ſumus. Sed de magiſtratu maior contentio eſt. Sunt enim qui στρατηγὸς Prætores,[d] ſunt qui militum magiſtros, aut duces appellent.[e] Nos magiſtratus, ut antiquus interpres. Sequimur autem Theophil., qui lib. 1. Inſtitutionũ, quod Iuſtinianus ait,[f] in prouincijs Præſides tutores ex inquiſitione creare, aut magiſtratus iuſſu præſidũ: is uertit, οἱ στρατηγοὶ κελεύσει τῶν ἀρχόντων. et poſtea quod refert[g] conſtitutionem, quæ non extat, ſcripſiſſe, qua non expectato Præſidum iuſſu defenſores ciuitatum unà cum religioſo antiſtite, uel alias publicas perſonas, id eſt magiſtratus, uel iuridicum Alexandriæ tutores creare poſſe. Theophilus defenſores ἐκδίκους, magiſtratus στρατηγὸς appellat. Qui ſignificare uidetur, publicas has perſonas teſtes eſſe creationis, quod mihi nõ probatur: ſed exiſtimo Defenſori, Pontifici, magiſtratui, iuridico licuiſſe ex ea cõſtit. ex inquiſitione tuorem dare. Sed & idẽ Theophil.[h] cũ uellet interpretari, qui eſſent qui ſatisdationem exigere ſoleant, hos magiſtratus, & defenſores ciuitatum enumerat. Sed quid apertius eſt, quàm quod antea retulimus. Conſtantini conſtitutione[i] Duumuiror. mentionem fieri, eoſq. ab Iuſtiniano ſtrategos eſſe appellatos:[k] nam Duumuiros magiſtratus eſſe, docuit Alciatus noſter lib. 3. Diſpunctionum. Huc accedit, quod Capite 15. Modeſtinus ſcribit:[l] ἐὰν ὁ τῆς πόλεως ἄρχων, τουτέστιν ὁ στρατηγός, & cetera. quod idem mihi eſſe uidetur, ac ſi dixiſſet, magiſtratus municipalis, hoc eſt ſtrategus. Eſt enim à nobis antea dictum, τὸν ἄρχοντα magiſtratum ſignificare,[m] & municipia eſſe quaſcumq. ciuitates.[n] quod uerum eſſe, apparere poterit ex Pauli uerbis ſub titulo De ritu nuptiar.[o] Dubitat is, nũ Senatuſconſulto quo cautum eſt, ne tutor pupillam filio ſuo, uel ſibi nuptum collocet, contineatur is, ad quem propter alterius perſonam periculum pertinet: ueluti, inquit, ſi magiſtratus in tutelæ periculum incidit, uel fideiuſſerit quis pro tutore, uel curatore, quia nec in numerum trium tutelarum hæc imputantur. Quæ uerba cum Modeſtino,[p] ut nos uolumus accepto, faciunt, ut is magiſtratus, municipalis ſcilicet (neq. enim alij ſubſidaria conueniuntur)[q] hanc tutelam in tribus propter quas excuſatio competit, nõ computet.

a inſti. eo. in pri.
b l. ſpadonem. §. qui accipit. l. non tantum. §. non omnia. infra eo.
c l. i. ad munici.
d Pluta. ſepe. et Cõſta. lib. 6. ti. i. prochiri.
e Halo. Noue. 89. ad finem.
f §. ſed hoc iure. de Attil. tuto. in inſti.
g §. ult. eo.
h Theoph. §. ulti. de ſatiſd. tut.
i l. 1. C. de nat. libe.
k d. No. 89. auth. quib. mod. nat. ef. ſui. in fi.
l l. ſpadonem. §. ſi ciuitatis. de excuſ.
m l. ſcire oportet. de tut. & cur. da.
n l. 1. ad muni.
o l. ſi quis tutor. in prin. de ritu nup.
p d. §. ſi ciuitatis.
q l. 1 §. 1. de magiſtr. cõuen. §. ult. inſt. de ſatiſ. tut

Eſt

Eſt autem is locus barbarè conuerſus in hũc modum. Si ciuitatis princeps, id eſt magiſtratus, incidente ei creatione obnoxius fuerit periculo tutelæ, hanc non cõnumerabit alijs tutelis, quemadmodũ nec fideiuſſores tutelæ. Sed illa ſuo loco dicentur. Interea illud omittendum non eſt, hos municipales magiſtratus ex decurionib. fuiſſe. Qua de cauſa Vlpianus ſcribit lib. 36. ad edictum: [a] In ordinem ſubſidiaria actio non dabitur, ſed in magiſtratus, nec in fideiuſſores magiſtratuum, aut nominatores, niſi ordo in ſe periculũ receperit. quo etiam caſu ſoli præſentes tenentur, nec ſi à magiſtratib. municipalib. tutor datus ſit, uidetur per ordinẽ electus. Ordinẽ autem decurionum interpretor, ut cum de decretis ab ordine faciendis dicitur. Idem lib. 4. De officio Proconſulis ſcribit: [b] Cõſtitutio, qua cautum eſt, prout quiſq. decurio creatus eſt, ut ita & magiſtratũ adipiſcatur: totiens, inquit, ſeruari debet, quotiens idoneos & ſufficientes omnes contingit. Quod de municipalib. magiſtratibus dictum eſſe non dubito. Hos itaq. intelligo omnib. conſtitutionib. ſub titulis De magiſtratibus municipalib. De magiſtratib. conueniendis, & De periculo eor. qui pro magiſtratibus interuenerũt. & in Dl geſtis item De magiſtratib. conueniendis, atq alijs locis ſexcentis. & hos excuſari hoc loco Modeſtinus uoluit. Neq. me mouet, quod Vlpianus reſpondit, [c] propter magiſtratũ, quem in municipio quis erat adminiſtraturus, tutelæ excuſationem non habere. ita enim ſcriptum eſt: non, ut quidã apud Accurſium, hæc (ut opinor) ueriti ſcribũt, excuſationem habere: quos libro primo noſtrar. Emendationũ reprehendimus. Nam ſi de his qui in municipio ſunt, intelligas, futurus magiſtratus non excuſatur. Modeſtinus de eo loquitur, qui in magiſtratu eſt: ſi uero de eo qui Romæ eſt, magiſtratum in municipio adminiſtraturus, iuſta cauſa eſt cur non excuſetur: hic de tutela in municipio magiſtratui delata agitur. Cetera uideamus.

a l. 1. in pri.
b l. reſcripto. de mune. et hono.
c l. propter. infra eo.

Dant quoq. à tutela uacationem capitales inimicitiæ inter eum qui creatus eſt, & pupillorum patrem, niſi poſtea datus tutor teſtamento ſit. Quod ſi poſt ſcriptum teſtamentum inter eos hæc capitalis contentio orta ſit, aut prior quidem teſtamento eſt, ſed ea de cauſa is tutor teſtamento datus eſſe uideatur, ut eo onere et negotijs uexetur, aliud erit dicendum, ut ex Imp. Seueri epiſtula conſtat.

Eleganter hi caſus excepti ſunt. Neq. enim ſatis eſt, capitales inimicitias habentem excuſari. Quid enim ſi poſtea reconciliatio ſecuta eſt, quæ teſtamento tutela data interceſſiſſe creditur? Creditur autem, nõ etiam ꝓbatur. quid enim ſi ut negotium inimico faceret, implicari eum uoluit negotioſa & moleſta tutela? Excuſant itaq. inimicitiæ ob capitalem accuſationem (ſic enim interpretor) ortæ, quæ aut teſtamento poſteriores ſunt, aut ſi antiquiores ſunt, dolum ſcribendo adhibitum ab inimico probetur. Iuſtinianus hac de re ita ſcribit: [d] Item ſi propter inimicitias aliquem teſtamento tutorẽ pater dederit, hoc ipſum præſtat ei excuſationem. et poſtea: [e] Inimicitiæ, quas quis cum patre pupillor. uel adultor. exercuit, ſi capitales fuerunt, nec reconciliatio interuenit, à tutela uel cura ſolent excuſare. Paulus quoq. lib. 2. Sententiar. ſcribit: Inimicitiæ capitales, quas quis cum patre pupillor. habuit, à tutelis excuſant, ne paterno inimico pupilli cõmittantur. Itẽ Modeſtinus ait,

d §. item ſi propter. inſti. eo.
e §. inimicitiæ. eo.

Præterea à tutela liberatur, qui ſtatus controuerſiam pupillo mouit,

mouit, dum ne id ficte, ſed bona fide faciat: quod Diui Marcus & Verus conſtituerunt.

Iuſtinianus idem contrà eſſe exiſtimat,[a] ſi ſtatus controuerſiam à pupillor. patre paſſus eſt tutor. Imperatores aũt in omnib. libris præter Noricũ & Baſilienſem, Marcus & Seuerus appellantur: quoniam id initio fuerat Florentiæ ſcriptum: quod Politianus quoq. deſcripſit. Sed tamẽ prima ſyllaba in optimo illo libro expuncta eſt. Significantur enim M. Antoninus philoſophus, & L. Verus fratres, T. Antonini Pij filij, Hadriani nepotes: hi ſunt quos toties Diuos fratres audies appellari. Vlpianus lib. 2. Fideicõmiſſor.[b] Si in opere ciuitatis faciendo aliquid relictum ſit, unumquemq. heredem in ſolidum teneri, Diuus Marcus & Lucius Verus Proculæ reſcripſerunt. Idem à Marciano, Diuus Marcus & Lucius Imperatores appellãtur[c]. Poſt Pium eos fuiſſe, ſignificatur à Calliſtrato libro 3. De cognitionib.[d] Cũ enim reſcripti D. Pij mentionem feciſſet: Sed Diuus Marcus (inquit) cum fratre ſuo pro ſua humanitate hanc rem temperauit. Iuſtinianum uero non recte Theophilus interpretatur, cum diceret,[e] Sed & propter paupertatem excuſationem tribui, tam Diui fratres, quàm per ſe Diuus Marcus reſcripſit. ex quo etiã colligitur, Marcum unum eſſe ex fratrib. Theophilus fratres Seuerum & Antoninum interpretatur: qui, ut alio loco ſcripſimus, non fratres, ſed pater & filius fuerũt. Sed & alia in re eodem loco errat: ut paulo pòſt ſcribam. Hi de quibus agimus, frequentius Antoninus & Verus appellantur: quod tam frequens eſt, ut exemplis abſtinendum ſit: his paucis exceptis, in quib. in Noricis libris eſt erratum. Papirius Iuſtus libro primo De conſtitutionib.[f] Imperatores Antoninus & Verus Augusti Iulio Vero reſcripſerunt. alio loco apud Scæuolam[g] ſemel, apud eundem Papirium[h] ter in his nominib. eſt erratũ. Sed & alijs locis, ut his, Haloãder pro Antonino & Vero, Antoninum & Seuerum, aut Verum, uel Seuerum & Antoninũ ſcripſit.[i] item ſub titulo De fideicommiſſarijs libertatib. 30. Cap.[k] ſimilem huic noſtro errorem fecit, dum ſcribit, Extat reſcriptum Diuor. Marci & Seueri, cum Florentiæ ſit Veri. Eſt quoq. Florentiæ ut hoc loco erratum, 8. Ca. De legationib.[l] & 13. uel 14. potius De ſeruitutib. prædiorũ urbanor.[m] utroq. enim loco ſcriptum eſt, Imperatores Antoninus & Seuerus Augusti reſcrpſerũt. neq. expuncta prima ſyllaba Seueri eſt, quin potius eadẽ ſyllaba ab imperito emendatore addita eſt 30. Ca. De reb. auctoritate iudicis poſſidendis.[n] illud neſcio an recte ſcriptum ſit primo capite De liberis exhibendis[o], D. Pius decreuit, & à Marco, & à Seuero reſcriptum eſt. Sed opinor recte, ut diuerſa reſcripta intelligamus, Marci, et Seueri. Neq. enim Budæus audiendus eſt,[p] qui M. Antonini fratrem nõ ſolum Verũ, ſed & Seuerũ, & Commodum, & Antoninum appellari in iure putat. Nam Seuerum Antonini Magni patrem fuiſſe conſtat. Ita enim Vlpianus ſcribit libro 33. ad Sabinũ[q]: Cum hic ſtatus eſſet donationum inter uirum & uxorem, quem antea retulimus, Imperator noſter Antoninus Auguſtus ante exceſſum Diui Seueri patris ſui, oratione in Senatu habita, auctor fuit in Senatu cenſendi, & cetera. Antoninus autẽ hic Magnus cognomine dicitur, ut antea ſcripſimus. Marcianus lib. 2. Publicor. iudicior.[r] D. Seueri & Antonini Magni reſcriptum eſt, ne quis abſens puniatur. Imperium autem hic Seuerus tenuit & ſolus, & cum Antonino Magno filio: quamuis Haloander in Conſulũ indice eos ſemper coniunxerit, quod uèl multis Modeſtini capitib.[s] non recte

a §. item is qui. eo.
b l. fideicommiſſa. in fine. de leg. 3.
c l Diuus. de ritu nup.
d l. Diuus Pius. ad L. Corne. de falſis.
e § ſed & propter. de excuſ. in inſti.
f l. ult. ad S.C. Turp. l. 3. de lege Iulia de annona.
g l. conſtitutionib. ad municip.
h l. ult. eo.
i l. ult. de adm. rer. ad ciu. per.
k l. cũ quaſi. §. ſi alter. de fidei com. lib.
l l. Paulus. de legatio.
m l. Impp. de ſer. præ. ur.
n l. Imperatores. ü. priu. cre.
o l. i. in pri. de lib. exhi.
p Bud. l. ſi in aliam. de off. Pro.
l. ſi adulteriũ. § Imp. ad L. Iul. de adul.
q l. cum hic ſtatus. in pri. de dona. in. ui. & ux.
r l. i. de requirendis.
s l. i. 2. 6. & 10. de excuſ.

factũ probari poteſt. Horum mentio fit apud Vlpianũ. Imperator, inquit,[a] Antoninus cum diuo Seuero reſcripſit, ad libellũ exceptoris. & alio loco,[b] & ita Imperator Antoninus cum Diuo Seuero reſcripſit. Scribit autẽ id Vlpianus, uiuo Antonino, Seuero iam inter diuos relato. neque enim alijs id prænomen additur, ut Herodianus ſcribit. Frequentius tamen hi Seuerus & Antoninus appellantur, ut hoc ipſo tractatu de Excuſationib. multis capitib.[c] item Imperator noſter cum patre, hoc ipſo capite, quod ex 11. De muneribus.[d] antea interpretati ſumus: & Cap. 9. beneficio Seueri & Imperatoris noſtri. Diximus enim antea, horũ tempore omnes ferè iuriſcõſultos fuiſſe. Ad Cõmodum ueniamus, qui Marci non frater, ſed filius fuit, qui cum patre imperium tenuit, eiq. ſuperſtes ſolus. Papinianus libro 36. Quæſtionum[e], cum tria Diuor. fratrum reſcripta retuliſſet, addit: Imperator Marcus Antoninus, & Cõmodus filius reſcripſerunt, Si maritus, & cetera. Calliſtratus lib. 4. De cognitionib.[f] Officium tutorum curatorib. conſtitutis finem accepit: idq. etiam Diuus Marcus cum filio ſuo Commodo reſcripſit. Sub hoc ipſo etiam titulo Ca. 15. mentio fit Marci & Commodi conſtitutionis. Paulus autem duos libros ſingulares ſcripſit ad orationem Diui Seueri, & ad orationẽ Diui Marci. ex illo ſunt quædam ſub titulo De reb. eor. qui ſub tutela uel cura ſunt,[g] ſub quo eiuſdem orationis uerba referuntur.[h] De eadem intelligendus eſt titulus 31. libri 2. Sententiarum eiuſdem. Altera M. Antonini & Commodi fuit, quã Vlpianus refert libro 3. ad l. Iuliam & Papiam.[i] Oratio, inquit, Imperatorũ Antonini & Commodi, quæ quaſdam nuptias in perſonam ſenatorũ inhibuit, de ſponſalib. nihil locuta eſt. & 61. Caput de ritu nuptiar.[k] ita ſcriptum eſt: Paulus lib. ſingulari ad orationem Diui Antonini & Commodi. Si quis tutor quidem non ſit, periculũ tamen tutelæ ad eum pertineat, an ſententia orationis contineatur? eadem oratio Diui Marci dicitur à Tryphonino 68. capite,[l] & à Paulo 16.[m] Quãobrem emendanda eſt 20. capitis[n] inſcriptio, ne Florẽtiæ quidem recte ſcripta. hæc enim eſt: Paulus libro ſingulari ad orationem Diui Seueri & Commodi. & Diui Marci ſcribendum, aut Antonini, ut 61. Noſtra itaq. his de reb. opinio eſt, ut ex eor. tempor. hiſtoricis, & iureconſultor. uſu accepi: nõ alium in noſtris libris Commodum appellari, præter Marci filium: neq. Seuerum, præter Antonini Magni patrem: neq. Verum, præter fratrẽ Marci. & cum Antoninus & Verus dicitur, hos fratres ſignificari: cũ Seuerus & Antoninus, patrem & filium. Antoninos multos fuiſſe conſtat: Titum Antoninũ Piũ Hadriani filium, Marci patrem: M. Antoninum philoſophum, eius filium, Commodi patrem: Antoninum Seueri filium Magnũ, quem Caracallam appellãt, à quo Papinianus interfectus eſt. Huius quoq. filius uſurpatus Heliogabalus Antoninus appellatus eſt, prodigioſæ turpitudinis: cui Alexander, non malus Imperator, creditus quoq. Antonini Magni filius, ſucceſſit. Hæc ſunt quæ de his ſentiamus: quæ non ſolum ab Accurſianis ignorantur, ſed elegantiores interpretes fugerunt. Apta autem huic loco eſſe duximus, librarij uetuſtiſſimi errore ducti, qui à Florẽtinis libris ſublatus eſt, in Accurſianis diu manſit: & quoniam Modeſtinus tam ſæpè hor. Imperator. meminerit Nunc ad noſtras operas reuertamur.

a l. ſed addes. in fine. loc.
b l. ſi quis domum. in pri. eo.
c 2. 4. 8. 10. 13. 15. de exc.
d l. ut gradatim. de mun et hon.
e l. ſi adulteriũ cum inceſto. §. Imperator. de adul.
f l. à tutorib. de adm. tuto.
g l. 2. & 4. l. ſi fundus. de reb. eor.
h l. 1. eo.
i l. oratio. de ſponſa.
k l. ſi quis tutor. in prin. de ritu nup.
l l. non ſolum. §. ſed uideamus. eod.
m l. oratione. eod.
n l. ſciendum.

De ruſticis, tenuibus, & illiteratis hominib. Paulus ita ſcribit: Mediocritas & ruſticitas interdum excuſationem præbent, ſecundum epiſtulas Diuorum Hadriani & Antonini.

Hæc pau-

Hæc Pauli uerba latine ſcripta ſunt, & quæ poſtea dicentur ad 8. caput. Mediocritas autem à Paulo tenue patrimonium appellatur. ſic Cap. 15.[a] ὁ μέτριος pauper appellatur. & conſtitu. 1. de deſertorib. mediocris loci ingenuus, quod Accurſium non fefellit. Modeſtinus ταπεινοὺς appellare uidetur, quos uiles & nullius pretij homines dicere poſſis: ſed hoc loco pauperes ſignificantur. Deinde Paulus ait,

a l. ſpadonem. §. eſt autem. eo.

l. prima. C. de deſerto. lib. xij. ubi Accur.

Eius qui ſe neget litteras ſcire, excuſatio accipi non debet, ſi modo non ſit expers negotiorum.

Contra Iuſtinianus dicere uidetur.[b] Similiter eos, inquit, qui litteras neſciunt, eſſe excuſandos Diuus Pius reſcripſit: quamuis et imperiti litterarum poſſint ad adminiſtrationem negociorum ſufficere. Sed æquius eſt, ut ſecundum Pauli ſententiam reſcriptum D. Pij intelligatur, ut negocior. expertes illiterati excuſentur, non qui aliorum negotia, aut ſua recte adminiſtraſſe cognoſcuntur. Additur hoc loco in Florentinis Pandectis Vlpiani ſententia, quæ uulgò, ut debuit, in aliud caput ſeparata eſt. Id autem erroris genus in illis libris aliquot locis reperimus. uerba Vlpiani ſunt hæc,

b §. ſimiliter. inſti. eo.

VLPIANVS libro ſingulari excuſationum. Paupertas ſanè dat excuſationem, ſi quis imparem ſe oneri iniuncto poſſit probare: idque Diuor. fratrum reſcripto continetur.

l. paupertas. de excu.

Eadem uerba ſunt in Inſtitutionib. Iuſtiniani.[c] quem locum Theophilus non recte uertit. Exiſtimat enim is, illa uerba (ſi quis imparem) ad ea quę de aduerſa ualetudine poſtea dicuntur, pertinere, nō ad paupertatē. ex quo loco cognoſci poteſt, quod nos in multis Digeſtor. locis animaduertimus libro 1. noſtrar. Emendationū, interpunctiōes iā tunc errādi cauſam dediſſe.

c §. ſed et propter. eo.

SEQVITVR octauū cap. quo de militū excuſatione tractatur: in quo uelim PERNOTE attendas, iure'ne, an iniuria à uulgari Modeſtini interpretatiōe diſceſſerim. Eiuſmodi enim res tractātur, quæ à noſtror. temporū uſu, & uulgari hominū eruditiōe alienę ſunt. Quæ nos timide aggredimur: aggredimur tamē propter eā maxime cauſam, quod hæc nolimus, ut Apollinis oracula, certa eſſe exiſtimari. ſed ut initiū faciamus inueſtigādæ ueritati, quæ latêre adhuc uiſa eſt, occultata barbaror. hominū ueprib. obductis. Aditū itaq. alijs hoc libello patefacimus, & locū hūc expurgare cœpimus: & ſi nō faciliore & cōmodiore uia uſi ſumus, alijs quidē certe lōgius promouēdi, aut facilius, auctores fuimus. Hæc nos ſpes urget, ut de his quæ minime nobis conſtant, rebus tractemus. Faciles enim exiſtimamus noſtris erratis lectores futuros, ſi quod ipſi nō probant, his, quæ ipſis probādi auctores fuimus, penſauerint. & quod caput eſt, reprehenſurum neminem exiſtimo, quod nullum laborem in ſtudioſor. utilitatem recuſauerim. Sed ad Modeſtinum ueniendum eſt.

MODESTINVS *libro tertio excuſationū. Veterani, qui honeſtè militiæ tempus expleuerūt, uacationem habent à paganorum tutelis.*

l. ſed et milites. eo.

Maxima huius capitis pars ex Gordiani cōſtitutione declarari poteſt, cuius uerba ſunt hæc.[d] Imp. Gordianus A. Celeri Veterano: Quod placuit ueteranos tantūmodo conueterani filiorū ſeu militū, et quidē unā tutelā ſeu curā eodē tēpore adminiſtrare compelli, eò pertinet, ut ſi alijs dari fuerint, intra ſollemnia tēpora cauſas excuſationis ad competentē iudicē deferant. ex qua apparet, à ceteris excuſari ueteranos: à cōmilitonis & conueterani filior. tute

d l. ult. C. de excuſ. uetera.

la una non excuſari.honeſta autem miſſione,aut cauſaria,ut uocant, (eſt enim honeſta,ut Modeſtinus ſcribit) poſt expleta militiæ tempora , quæ uiginti ſaltem annorum infrà dicuntur,qui miſſus eſt,ueteranus exiſtimatur. Hæc ſatis,ſuperq.eſſent hac de re ſcripta,niſi barbarus nobis interpres negotium feciſſet,ueteranos olim milites,paganos priuatos appellando:et non ſatis diligenter græcis uerbis lectis,in quo Politianus quoq. maximus antiquitatis amator hallucinatus eſt. Namq. ſciendum eſt, in huius capitis initio exeſas eſſe aliquot litteras: quòd, ſi recte memini, hæc auerſa illis eſſent, quæ in ſacerdotijs deſiderabamus. Hac tamen parte agnoſcere potuimus οἱ παλαιστρατιῶται. antiquus interpres ἀλλὰ καὶ στρατιῶται, quod Heruagius ſecutus eſt|, ſcriptum eſſe credidit. Politianus,quod eſſet, aſſequi non potuit (neq. enim id facile apparet)locum tantum,ut mancum,notauit,Nos cum omnes illas uetuſtatis moleſtias libenter tuliſſemus,ſine ullo ſcrupulo id quod dixi, deprehendiſſe uiſi ſumus . Pendet autem ex eo uerbo totius capitis ſententia,neque enim de alijs hic militib.agitur,quàm de ueteranis,quos ita à Modeſtino appellatos nemo negauerit, niſi is ſit ab omni linguæ utriuſq.cognitione maxime alienus. Deinde ait,

Sed aduerſus liberos eorum, qui in eiſdem ordinibus militauerunt, aut quorumcumque ueteranorum, intra annum poſt militiam exactam uacationem habent, poſt annum non habent.

Hæc etiam non ſatis integra Florentiæ ſunt. Nam quod Heruagius Politianum ſecutus, καὶ πάντων τῶν παλαιστρατιωτῶν edidit, nos uidere non potuimus , ſed ſolum Ν Τ ω Ν ante παλαι ; & locus nobis anguſtior uidebatur, quàm ut tot literis, quot ille uoluit, locus ſit. itaque ἢ πάντων παλαιστρατιωτῶν, ſcriptum fuiſſe putauimus . Hoc tamen pro certo affirmare non licet, ut ſuperiora. Sed noſtra coniectura ex ceteris Modeſtini uerbis, & Gordiani conſtitutione cepta eſt. Illud eius, qui ex Politiani libro deſcripſit, erratum eſt, cuius in Baſilienſi libro ueſtigium manet. Neq.enim ἐντὸς μὲν ἐνιαυτοῦ ἔχουσιν, ὑπὲρ δὲ ἐνιαυτὸν οὐκέτι, ut in Baſileę eſt, Alciati ſtudioſus ſcripſit, ſed ἐντὸς μὲν ἐν αυτῷ οὐκέτι. Florentiæ autem in optimo illo libro, & in Politiani eſt, ἐντὸς μὲν ἐνιαυτοῦ τοῦ ἀποστρατεύσασθαι ἄφεσιν ἔχουσιν, μετὰ δὲ ἐνιαυτὸν οὐκέτι. Cur uero à tutela filiorum commilitonis, aut conueterani poſt annum non excuſetur, hanc addit rationem.

Fortior enim eſſe creditur eiuſdem militiæ æqualitas, ipſor. ueteranorum priuilegio.

a l. non ſolum. infrà eo.

Annum autem habere uidentur, etiam aduerſus hos, ut ceteri, qui reipublicæ cauſa affuerunt.[a]

Sed hoc ita , inquit , ſi non aliàs cauſas habeant excuſationis tutelæ , ut annorum numerum , aut quid ſimile , quod ſolet paganis aduerſus omnes prodeſſe.

Nam ueteranus, qui maior 70. annis ſit, aut tres tutelas habeat, aut liberos tres Romæ, aut in prouincia quinque: etiam aduerſus commilitonis filium excuſatur, exemplo paganorum.

Quæ de ueteranorum filijs diximus, in nepotibus locum non habent, quippe qui nihilo à ceteris differre uidentur.

Gordiani quoq. conſtitutio de filijs ſcripta eſt: ſed initiò huius capitis liberorũ nomine Modeſtinus eſt uſus, non filior. ut alij credunt. Deinde ait,

Planè ignominia miſsi perinde habentur, ac ſi numquam militaſſent. Quamobrem neq. ipſi habent priuilegium, neq. ſi eor. filijs ueterani tutores dentur, tenebuntur inuiti.

Hæc multis modis ab Accurſianis mendoſa ſcribuntur. ſeparatur enim eadem oratio in duas, quib. quid dicatur, non facile quiſquam intelliget. At græcis uerbis nihil eſt clarius. Miſſionum, ut Macer lib. 2. De re militari ait,[a] Generales cauſæ ſunt tres: honeſta, cauſaria, ignominioſa. Honeſta eſt, quæ tempore militiæ impleto datur. Cauſaria, cũ quis uitio animi, uel corporis minus idoneus militiæ renũtiaſ. Ignominioſa cauſa eſt, cũ quis propter delictum ſacramento ſoluitur. De honeſta huius capitis initium intelligendum eſt, cũ dicitur Honeſte militiæ tempus impleuerunt. Sed & cauſaria honeſta eſt, ut Modeſtinus paulo pòſt ſcribit. Vlpian. uero lib. 6. ad edictum[b], eas miſſiones ita definit, ut honeſta ſit quæ emeritis ſtipendijs, uel antè ab Imp. indulgetur. Imperatorem autẽ neſcio an ueteri more exercitus ducẽ, qui fuſis hoſtib. eo deinceps nomine à militib. appellaretur, apud Vlpianum intelligamus, ut apud Florentinum,[c] Pomponium,[d] & Iuſtinianum,[e] cum ſeruorũ appellationem ex eo fluxiſſe dicunt, quòd imperatores captiuos ſeruarent. Emerita autem ſtipendia, quæ Iuſtinianus impleta appellat,[f] unde emeriti ueterani dicti ſunt. Merere autem ſtipendia, hi qui militant, dicuntur.[g] De alijs miſſionib. Vlpianus ait: Cauſaria eſt, quæ propter ualetudinem laborib. militiæ ſoluit. Ignominioſa, cum is qui mittit, addit, ignominiæ cauſa ſe mittere: quòd ſemper addere debeat, cur miles mittatur. De his in edicto Prætoris dicebatur.[h] Infamia notatur, qui ab exercitu ignominiæ cauſa ab Imperatore, eo'ue cui de ea re ſtatuendi poteſtas, dimiſſus erit. quod illam quoq. interpretationem recipit. Itaq. ignominia miſſus ueterani priuilegiũ non habet, ut à paganor. tutelis excuſetur: neq. eius filijs ueteranus, ut deberet, ſi commilito, aut ut appellant, conueteranus eſſet, tutor creari poteſt. Ab hac ſententia non longe Iacob. Harena apud Raynerium & Albericum abeſt, ceteri longiſſime.

Aliquando hi qui non explent totũ militiæ tempus, uacationem habent à tutelis, ut hi qui expleuerunt. Nam qui uiginti annos militauerit, ſimilis illi eſt qui expleuerit militiam.

Diocletiani conſtitutione hoc idem ſcriptum eſt his uerbis:[i] Veteranis, qui in legione uel uexillatione militantes, poſt uiceſima ſtipendia honeſtã uel cauſariam miſſionem conſecuti ſunt, onerum & munerũ perſonaliũ uacationem cõceſſimus. quo loco uexillatio equitum eſt, legio peditũ, quod à Vegetio lib. 2. de re militari traditur. Equitum, inquit, alę nunc uexilationes uocantur, quia uelis, hoc eſt flammeolis utuntur. aliud genus eſt eorum qui legionarij uocantur, quòd legionib. iuncti ſint. Pedites autem in legiones & auxilia partitur. De quib. omnib. intelligẽda ſunt, quæ Scotus, ſiue quiſquis is eſt, de his qui ſub magiſtris militum orientis militabant percenſuit.

a l. milites. §. miſſionum. de re mili.

b l. 2. § ignominiæ. de his qui notan.

c l. libertas. de ſtatu hom.

d l. pupillus. § 1. de uer ſign.

e inſti. de iure perſ. § ſerui. ubi Theoph.

f C. de his qui non impletis ſtipendijs ſacro ſo ſunt. lib. 10.

g l. miles. in pri. l. item miles. de re. iud.

h l. i. de his qui notan.

i l. ueteranis. C. quando prou. nõ eſt nec. l. ult. de his qui non imple. lib. 10.

a l. 2. C. de hereditа. decu. l. un. de bonis militũ. in C. Theo.
b l. prouincialium. C. de eroga. mil. annon. lib. 12.
c l. 2. C. de re mil. e. lib. l. 1. C. de excu. uete.

Item conſtitutio 2. de hereditatib. decurionum,[a] quæ etiam in Theodoſiano codice reperitur. atq. aliæ, quibus de uexillatione mentio fit.[b] Itaq. qui poſt uiginti ſtipendia mittitur, eam uacationem habet: quod alijs quoque locis dicitur.[c] Sed uidetur Modeſtinus hos non emeritis ſtipendijs dicere uacationem conſequi, ut maior annor. numerus deſideretur, qui neſcio an aliquo loco definitus ſit. Deinde ſcribit:

Qui uero intra id tempus miſſus eſt, non habet perpetuam tutelarum immunitatem, ſed ab eis ad tempus habet, ut à ceteris ciuilib. munerib. uacationem. Etenim intra quinque annos militia miſſus, nullam ſibi uindicabit immunitatem: poſt quinque unius anni immunitatem habet, poſt octo biennij, triennij poſt duodecim, poſt ſexdecim quadriennij. Sed qui poſt uiginti annos miſſus eſt, perpetuò ut dicebamus uacabit.

d l. milites. ex qui. cau. maio.
e l. non ſolum infrà. eo.

Iure Accurſiani mirantur, cur cum omnes milites reipub. cauſa abeſſe dicantur,[d] qui intra octo militiæ annos miſſus eſt, annum uacationis non habet, ut ceteri:[e] & qui poſtea ante duodecimum, annum tantum: & exiſtimant, ultra eum annum hos addi. quod neſcio quàm uerum ſit.

Qui inter uigiles Romæ permilitauerit, unius tantum anni uacationem habet, ſi honeſte ſcilicet eſt miſſus, quod principiò diximus, aut cauſaria (ut uocant) miſſione ualetudinis cauſa: eſt enim etiam hæc honeſta. ſed qui ignominia miſſus eſt, uacationem non habet.

f l. 1. et 3. de of. Pr. uig.
g l. ſi. tribunus. hoc tit.
h l. urbana familia. §. pernoctare. de uer. ſign.

Septem uigilum cohortes, qui incendijs arcendis præeſſent, D. Auguſtum conſtituiſſe Paulus ſcribit.[f] Permilitandi autem uerbo uſi ſumus, Vlpianum imitati, qui paulo pòſt ſcribit: Si quis in cohortib. urbanis permilitauit, licet ante uiginti annos mittitur, tamen perpetuam habet à tutelis excuſationem. Quod non de cohortib. præfecti uigilum intelligendum eſt, ſed de Prętorijs. quar. cap. 9.[g] mentionem facit. quo etiam loco permilitandi uerbo utitur. Hæc autem adiectio PER perfectionẽ actus ſignificat.[h] Deinde ait,

Conueteranus autem eſſe creditur, non ſolum legionarius, ſed & omnis, qui ubicumq. permilitauerit, ſi modo honeſte hic quoq. miſſus ſit. Nam legionarius eius liberis, qui inter uigiles permilitauerit, tutor eſſe poteſt.

i d. l. ult. C. de excu. uete.

Hæc ex Gordiani conſtitutione apertiſſima ſunt.[i] Nam cum dixerimus, conueterani filijs ueteranum tutorem dari, conueteranum inquit, non ſolũ legionarium, hoc eſt qui in legionib. ſtipendia meruit, ſed & ſi in urbanis cohortib. militauerit, intelligere poſſumus. Scriptum autem Florentiæ eſt συνβετεϱανὸς, quod arbitror ueterem interpretatum ſynueteranus. unde origo ceteror. mendor. Sed & Heruagius, qui ſolus hæc Græce edidit, βετεϱανὸς ſcribit. idem hanc ſententiam mendoſe edidit. Non infitior Modeſtinum, aut ut ſuſpicor, Tribonianum, obſcurius hæc ſcripſiſſe, quàm opus eſſet, ſed

ſet: ſed facile eſt, ut ille ait, opere in longo obrepere ſomnum. Male autem illi fecerunt, qui addiderunt hic multa de ſuo. ut illa ſunt, Filior. tamen tutor creabitur: & alia, quæ Haloander non recte ſcripſit.

Iam uero militi minori ueteranus curator dabitur, ſi pater eius mortuus ſit ſcilicet, aut ipſe emancipatus.

Impuberem inepte uetus interpres uerterat, quod & militiæ & curatori nō ſatis aptum erat. Ex quo illud quoq. manauit, ut impuberes militare poſſe credatur. in quo liceat mihi à Lælio Taurello noſtro diſſentire: unius enim ſententiæ diſſenſio nihil de amicitia, coniunctioneq. noſtra detraxerit. Pubertatem maiores non ætate, ſed corporis habitu definierant. hoc in feminis inhoneſtum uiſum eſt, in marib. ad Iuſtinianum eſt obſeruatum. [a] is primus conſtituit marib. quattuordecim annos, ut feminis duodecim antea fuerunt. Plenam autem olim pubertatem appellabāt id tempus, intra quod uel qui tardius pubeſcerent, puberes fierent: hoc eſt 18. annos. [b] intra quod tēpus honeſtiores prætextati incedebant, [c] ſumebantq. uirilē togā iam puberes, & tyrones appellabantur. Sic enim Plinius ſcribit lib. 8. Tanaquil, quæ eadē Caia Cæcilia dicitur, prima texuit rectā tunicā, qua ſimul cū toga pura tyrones induūtur, nouæq. nuptæ. quo tēpore in foro aliorū cauſas agere poterant. nā 17. anno minores pueritia prohiberi, Vlpianus ait. [d] Idē alio loco ſcripſit [e] cōſtituiſſe Hadrianū, ut pueri uſq. ad 18. puellæ uſq. 14. annum alantur. Tyronū nomine Imperatores utuntur [f] eadē ſignificatione, pro his qui tum primum ad cauſas accedebant. quod Budæus eleganter tradit. [g] Hi etiam ſunt, ut opinor, qui ad militiam adſcribebantur. De quib. Vegetius libro primo ita ſcribit: Nunc qua ætate milites legi conueniat, exploremus. Et quidem, ſi antiqua conſuetudo ſeruanda eſt, incipientem pubertatem ad delectum cogendam nullus ignorat. Quod ab eo dictum eſſe, non quòd impuberes ſcriberentur, ſed quòd grandiores natu, ex his uerbis quæ ſequuntur, apparet. Non enim, inquit, tantum celerius, ſed etiam perfectius imbibuntur, quæ diſcuntur à pueris. & poſtea: Melius enim eſt ut exercitatus iuuenis cauſetur ætatem nondum aduenisſe pugnandi, quàm doleat prætериiſſe. quæ uerba nonnihil etiam ad pubertatem addi ſignificant. Hunc Vegetij locum non uideram, cum ad Lælium meum ea epiſtula, quam cum Galli & Catonis doctiſſimis interpretationib. edidit, ſcripſeram, exiſtimare me 17. anno minores neque militare, neque inermes militias habere potuiſſe. De illis enim militijs apud Scæuolam ſcriptum eſt. [h] Sempronio alumno meo illud & illud, & cum per ætatem licebit, militiam illam cum introitu comparari uolo. Noſtram quoq. opinionem C. Gracchi lex apud Plutarchum confirmat: quod alij animaduerterunt. Sed Lælius Iuſtiniani conſtitutionem [i] ſequitur, qua ueteres leges fuiſſe dicitur, quib. pupillis tribunis militum teſtamentum facere permittebatur: quod indignum uiſum eſt Iuſtiniano. Ex hac conſtitutione non milites ſolum, ſed & tribunos impuberes factos conſtat. Hoc ego factum eſſe negare non poſſum, ſed Imperator. libidine factum aduerſus militarem diſciplinam affirmare audeo. Non quòd omnibus liceret eius ætatis non milites ſolum, ſed tribunos eſſe: ſed quod ſoluerent aliquos legibus, ut erant ipſi nonnumquam diſſoluti, quod imperio Romano finem dedit. Nec me mouet, quod Liuius

a l. ult. C. quando tutores, uel cur. eſſe deſi. in prin. inſt. quib. mod. tut. fin.
b l. adrogato. de ado. Theop. §. minorē. e. tit. Paulus lib. 3. ſentē. ti. de teſt.
c inſt. de iniur. §. i. l. 3. in fine. de liber. exhib.
d l. i. §. pueritiā. de poſtu. §. ult. inſt. quib. ex cau. ma. non li.
e l. Mela. in prin. de alimen. uel cib. leg.
f l. prouidendū. C. de poſtula. l. reſtituēdæ. l. per hanc. de aduoca. diu. iudicior.
g Bud. l. ult. de ſen. l. ult. de ed. ed. l. ſed et ſi. de iure fiſci.
h l. his uerbis. §. alumno. de lega. 3.
i l. ult. C. de teſta. mil.

libro 27. ſcribit M. Cornelium Cethegum, P. Semproniũ Tuditanum cenſores ærarios feciſſe eos, qui initio ſecundi belli Punici ſexdecim annos nati fuerãt, neq. militauerãt. Id enim à Liuio ſcribitur, poſt decem annos, quàm initium ei bello factũ eſt, Q. Fabio Max. v. Q. Fuluio Flacco iv. conſulib. & meritò illi notati ſunt, qui cum 26. annis maiores eſſent, nõ militaſſent in tanta rerũ perturbatione. Hæc ſunt quæ mihi hac de re uideantur: in quib. ut in ceteris, falli poſſumus. Illud dubitandũ ab Accurſianis non erat, quãquam ipſos de alieno peccato appellamus, hic de impubere, an de minore ageretur, cum de curatore uerba fiant. ſed interpretis in ἀφήλικος nomine uertendo ignoratio, eos turbat, de qua Cap. 2. diximus. Addendum autem huic Modeſtini ſententiæ eſt, ſi minores ipſi curatorem uelint, neq. enim inuitis datur.[a] Deinde ſcribit,

a in prin. inſti. de curat.

Quarum omnium rerum teſtes ſunt principum conſtitutiones. Vlpianus uero ita ſcribit.

Vlpiani uerba latinis ſcripta ſunt.

Sed ignominia miſſi, ab urbicis planè tutelis excuſabuntur: quia ingredi eis urbem non licet.

Addunt Macer & Vlpianus, non poſſe eum, ubi Imperator eſt, eſſe.[b]

Planè (inquit Vlpianus) ſi quis in cohortib. urbanis permilitauit, licet ante uiginti annos mittitur, tamen perpetuam habet à tutelis excuſationem.

b l. 2. §. miles. de his qui notã. l. milites. §. miſſionum. de re milita.

c l. ſi tribunus. infrà hoc ti.

Neſcio an hæ ſint, quas Prætorias cohortes deinde appellat.[c] Poſtea Modeſtinus Græcè ait,

Quæſitum eſt, utrum unam ſemel tutelam ueterani ſuſcipiunt, an eodem tempore ſolam unam, qua finita aliam rurſus capiant? Sed ut in paganis finitæ nõ proderunt his qui eas habuerunt, neq. inter tres tutelas numerabuntur, ſic in ueteranis non prodeſt tutores fuiſſe.

d l. ulti. C. de excuſ. uet.

Diximus ex Gordiani conſtitutione,[d] ueteranos conueterani ſeu commilitonis filiorum unam tantum tutelam ſeu curam adminiſtrare compelli: quæſitum eſt, an ſatis eſt, ſi poſtquàm militia rediјt, unam ueterani tutelam habuit, ut ea finita poſſit ab aliјs excuſari. an uero id ita intelligendum eſt, ut numquam duas ſimul gerere compellatur? Et Gordiani conſtitutione, ut eodem tempore non compellatur, cautum eſt: quod etiã Modeſtinus probat, exemplo paganor. quib. tria onera tutelarũ tum excuſationem præbẽt, cum geruntur. nam Seueri & Antonini conſtitutionem retulimus,[e] qua ne ratio quidem tutelæ, quæ geſta eſt, reddenda excuſat. Itaq. ad plures non eodem tempore tutelas ueterani, aut militis filior. creari ueteranus poteſt, ſed ſingulas ſolum gerere compellitur. Hæc quantam difficultatem interpreti, ceteriſq. fecerint, quibuſq. mendis Modeſtinus & Accurſius immeritò fœdati ſint, pudet referre. Caput tantum omniũ malorum aperiam, idq. eſſe exiſtimo, quod cum Florentiæ αλλωσωτις ſcriptum ſit, nulla apoſtrophes nota,

e l. 2. ſuprà eo. l. un. C. qui nũ. tute.

aut

aut ſeparationis uerborum, barbarus interpres ALITER uertit: quod ceteri ſequuntur, differentiam inter milites & paganos, quæ nulla eſt, conſtituentes. Haloander melius SICVTI ſcripſit, cetera barbare. Quod poſtea ſequitur, unius litteræ adiectione maxime mendoſum eſt. Sic enim ait,

Quod etiam eſt in curis conſtitutum, ut ex ſacra Seueri & Antonini conſtitutione conſtat.

Ipſi non CVRIS, ſed CVRIIS ſcribunt. illud apertum eſt,

Nihil intereſt, quam ob cauſam egeant commilitonis liberi tutore uel curatore, quòd emancipati ſint, an quòd pater mortuus ſit.

Declarant autem hæc uerbã, ea quæ huius capitis initio exceſa eſſe dicebamus: & ad Gordiani conſtitutionem pertinent. Illud magnam habet difficultatem, quod ſequitur:

Primipilares ex Imperatorum conſtitutionibus à ceteris tutelis excuſantur, præter primipilaris filiorum tutelas. Hi uero primipilares eſſe cenſentur, qui primipilo functi ſunt. Quod ſi antè moriantur, quàm peregerint, horum liberis primipilaris tutor non erit.

Quid primipilus ſit, eiuſq. centurio, magna controuerſia eſt. Nam illud non dubito, quin primipilaris, aut, ut alij dicunt, primipilarius, is diceretur, qui centurio primipili fuiſſet. Hunc quidem principiò primum centurionem appellatum, Liuius libro ſeptimo ſcribit. idem libro 8. primipilum appellat, & centurionem, & tertiam peditum partem. Namq. pedites in haſtatos, principes (à quib. principia dicta ſunt) [a] & triarios diuidit. Hos poſtremos trib. uexilis conſtare ait. Nam ſub ſignis, inquit, quindecim ordines locabantur, ex quib. ordo unuſquiſq. tres partes habebat. earum unamquamq. primum pilum uocabant, tribus ex uexillis conſtabat, uexillum 184. homines erant. Primum uexillum triarios ducebat, ueteranum militem ſpectatæ uirtutis: ſecundum rorarios, tertium accenſos. Hęc Liuius. Vegetius uero ait: [b] Vetus conſuetudo tenuit, ut ex primo principe legionis promoueretur centurio primipili, qui non ſolum aquilæ præerat, uerum etiam quattuor centurias, hoc eſt 400. milites in prima acie gubernabat. hic tanquam caput totius legionis merita conſequebatur, & commoda. & alio loco: [c] Primipili centurio poſtquã in orbem omnes cohortes per diuerſas adminiſtrauerit ſcholas, in prima cohorte ad hanc peruenit palmam, in qua ex omni legione infinita commoda conſequitur, ſicut Primicerius in officio Præfector. Prætorio ad honeſtum, quæſtuoſumq. militiæ peruenit gradum. Ex cuius uerbis intelligo, eum in prima co

hortę fu

a l. i. C. de uetera. lib. 12. l. ult. §. ſi qua. et ſeq. C. de ero. mil. anno. e. lib.

b Veget. lib. 2. cap. 8. de re militari.

c cap. 21.

horte fuiſſe uniuſcuiuſq. legionis, in qua idem ait[a] aquilam eſſe, & principũ imagines. Nemo autem ignorat, in decem cohortes legionem diuidi. in numero uero militum & legionis & cohortium uariatũ eſt, & ſi Vegetius peditum ſex milia & centum, equites 726. conſtituat, multo tamen minores Liuius refert. Huic centurioni annonam commiſſam, Alciatus noſter exiſtimat, Græcum iureconſultum ſecutus. [b] Pyrrhus. ſtipendia, qui tamen non male Vegetium his uerbis uti alio loco refert: [c] Illud ab antiquis conſtitutum eſt, ut ex donatiuo, quod milites conſequuntur, dimidia pars ſequeſtraretur apud ſigna, & ibidem ipſis militib. ſeruaretur. & cum publica ſuſtentarentur annona, ita augebatur eor. caſtrenſe peculium, milesq. quòd ſciret ſumptus ſuos apud ſigna depoſitos, de deſerendo nihil cogitabat. Ille tamẽ ſcrupulus hic eſt, quod ibidem dicitur, eam rationem apud ſigniferos ſeruari. Annonam uero idẽ ait, [d] curæ præfecto legionis fuiſſe, ut arma, equi, ueſtes. Sed ſiue annona, ſiue militum pecunia, aut publica, apud centurionẽ primipili ſeruabatur, eius bona fiſco Cæſaris obnoxia tenebãtur, ut multis conſtitutionib. ſub titulo de primipilo, & de cohortalib. principib, cornicularijs, ac primipilarijs, atq. alijs [e] ſcriptum eſt. Sic intelligendum eſt, quod Papinianus ſcribit, [f] Pater inter filios facultatib. diuiſis, filiam ex ratione primipili commodor. trecentos aureos accipere uoluit. Primipilarium quoq. non uno in loco in Pandectis mentio fit. [g] Hi autẽ ſunt, ut Modeſtinus ſcribit, qui primipilo functi ſunt. ſic etiam Conſulares appellantur, qui Conſules: Prætorij, qui Prætores fuerunt. [h] in quo Accurſius errare ſolet, [i] ut hic interpres uetus, qui cum x. cap. rectè uertiſſet, qui primipilũ expleuit, hic qui exercet, ſcripſit. Primipilum autem uarijs modis Accurſiani & Pontificij interpretantur, quæ non ita otioſi ſumus, uel potius inepti, ut referamus.

NONVM Caput latinis ſcriptum eſt his uerbis.

“ *VLPIANVS libro ſingulari de officio Prætoris tutelaris. Si tribunus in cohortib. Prætorijs permilitauerit, etiam collegar. filior. tutela excuſabitur, beneficio Diui Seueri & Imperatoris noſtri.*

Quæ nam hæ Prætoriæ cohortes ſint, non facile dixerim. Vrbanas quidem eſſe exiſtimo, de quibus antea Vlpiani uerba rettulimus. niſi fortè, quod à doctiſſ. uiro accepi, placeat cohortes Prętorias eas intelligere, quæ à Prætoribus ſuis non diſcedebant, cetero militari munere immunes, ut Sex. Pompeius ſcribit.

DECIMVM Græcum caput huius ſententiæ eſt:

MODESTINVS *lib. tertio excuſationum: Non ſolum primipilares, qui in caligatis militijs, aut alijs permilitauerunt, ſed qui quomodocumque Reipub. Romanæ cauſa affuerunt, poſtea quàm fuerint reuerſi, anni habent uacationem.*

Caliga militare calciamẽtũ, ex qua C. Cæſar Germanici filius, Caligulæ cognomẽ puer induit, ut Tacitus et Trãquillus ſcribũt. erat autẽ gregarij militis: ſic enim uiliores appellãtur. [k] quãobrẽ caligati milites dicũtur, qui in armata militia officiũ militare non habent, [l] et hoc Iuſtinianus ſcribit Nouella

a cap.6.
b Alc.C.de primipilo. lib.xij. ubi Pyrrhus.
c Pyr.lib.3. de officijs militarib. Veget.lib. ij.ca.20.
d cap.9.
e l.officiales.l. quiſquis emenſis.in fine.C.de epiſ.et cler. l.i. C.de condic.ex lege.l.4.C.in quib.cau pign. l.i.C.de priui. fiſci.l.ſi non uerum.C.de donatio.in.uir. l.ſi tutores.C.de cõpen.l.ulti.C. de filijs off.mil.
f l.pater. de adimen.leg.
g l.pater.§ Iulius. de leg.3.l. ult.§.patrimonior.de muner. & hono.
h l.i.C.de dign. lib.xij.l.i.C. de Coſſ.eo.l.i.l.ul. C.de decur.lib. x.
i d.l.ult.et d.l. i.de dig.l.ſi tribunus.de excu.
l. non ſolũ. eo.
k l.ult.C. de milita.ueſt.li.12.
l l.2.in pri.de his qui notã. l. à caligato.C. de nup.l.de militi. de cuſto.et exhi.reo.l.om. ne delictũ.§.ex ploratores. de re mili.

74.

74. [a] quæ barbarè ita uerſa eſt, neq. enim græca extat: Sed neq. agricolas, aut milites armatos, quos lex caligatos appellat, hoc eſt uiliores & obſcuriores, perſcrutamur, quib. ciuilium cauſar. ignorantia eſt. quod Accurſius quoq. refert. Sed hæc ad primipilarem mihi nō pertinere uidentur, quem antea legionis principem eſſe dicebamus. Quãobrem uereor, ne in Palatinis quoq. officijs primipilo locus eſſet, ut caligata militia hoc loco armatam ſignificet. Nam armatam ad illarum differētiam dici, alio loco ſcripſimus. [b] hac tamen in re dubito. Illud certum eſt, non ſolū primipilares, ſed & omnes qui quomodocumq. reip. cauſa abſint, legati puta, aut prouinciar. præſides, aut milites, annum deinde ab omni tutela uacant. & cū Modeſtino Iuſtinianus facit lib. 1. Inſtitutionum, ita enim ſcribit: [c] Item qui reipublicæ cauſa abſunt, à tutela uel cura excuſantur. Sed & ſi fuerint tutores uel curatores dati, deinde reipublicæ cauſa abeſſe cœperint, à tutela uel cura excuſantur, quatenus reip. cauſa abſunt, et interea curator loco eorum datur. qui ſi reuerſi fuerint, recipiunt onus tutelæ: nam nec anni habent uacationem, ut Papianus lib. 5. Reſponſor. ſcripſit. nam hoc ſpatium habent ad nouas tutelas uocati. His Iuſtiniani uerbis reliqua quæ Modeſtinus ſcribit, aperta ſunt. Sic enim ait,

a auth. quib. mo. na. ef. leg. §. quiſquis.

b in epiſtu. ad Lelium, de militijs. ar. l. i. C. nego. ne mil'itent. lib. 12.

c §. item qui rei pub. inſti. eo.

Annus tamen hic non tantum his qui conſuetum militiæ tempus impleuerunt, in reliquis publicis munerib. datur, ſed & his qui quomodocumq. reipublicæ cauſa abeſſe deſierunt, & ſi minus temporis conſumpſerint conſtituto.

Eſt tamen hoc loco Florentinus liber una littera, ni fallor, emendandus, Baſilienſis pluribus: ut ſcribatur, παυσαμένοις τῆς δημοσίας χρείας.

Ceterum quas tutelas antea gerebant, et ob id reliquerūt, quòd reipublicæ cauſa abibant, eas reuerſi ſtatim ſuſcipient. neq. ei annus proderit, qui ad futuras nouasq. tutelas datur, non ad eas quas recipere debent.

Hæc ex Iuſtiniani uerbis manifeſta ſunt. Deinde ait,

Atq. hic annus continuor. dierum accipiendus eſt, ex quo uel reuerſus eſt, uel reuerti debuit recta uia redeundo, non ſi circuitione uſus ſit. Etiam hi qui teſtamento tutores dati ſunt, iure excuſabunt ſe à gubernatione earum rer. quæ in alia prouincia ſunt: ut infrà ſcripta
» Seueri conſtitutione manifeſtum eſt. Diui Seuerus & Antoni-
» nus Auguſti, Valerio. Teſtamento tutor datus ante præfinitum
» diem adire debuiſti, & poſtulare, ut ab adminiſtratione rerum quæ
» in alia prouincia erant, liberareris.

Hæc conſtitutio latinè ſcripta eſt, qua præſidis prouinciæ mentio non fit, ut uulgo creditur: neq. id Dinus, aut Albericus habuerunt. Sed intelligere oportet iudicem competentem, quod illis placet. Deinde ait,

Qui primipilo functus eſt, ſi cum unius pupilli tutelam ſuſcepiſſet, rurſus ad militaria munera adſumptus ſit, deponet onus tutelæ.

Floren-

Florentiæ eſt καὶ ἑνὸς παιδίου, expunctio primo uerbo, quod antiquus interpres non uidit: unde & unius filij, aut filium, cæteri ſcribunt. Nos τὸ παιδίον pupillum uertimus. neq. enim intereſt. Eſt autem id græcum uerbum ſubtit. De uerbor. ſignificatione reſtituendum.[a] Sed hæc alio loco.

Similiter (inquit) in illius quoq. tutoris locū, quem poſtea adſeſſorem quis ſecum duxerit, curator dabitur, ut ait Diui Seueri conſtitutio. Quam qui recte ad omnia ſimilia capita producet, curatorē dari dicet in eorum locum, qui ad tempus uacationem habent.

Idem Iuſtinianus ſcribit:[b] loco tutorum qui non in perpetuum, ſed ad tempus à tutela excuſantur, ſolent curatores dari. Adſeſſorē appellaui, quē græcè συγκάθεδρον appellat, antiquus interpres collegam. Collegarum enim appellatione hi continentur, qui ſunt eiuſdem poteſtatis:[c] hoc eſt dignitate pares. neq. facile alium ſecum ducere dicetur, cum eandem poteſtatem habeat. Quãobrem adſeſſorem interpretatus ſum: quo uerbo minorē iudicem ſignificamus. Hos in conſilijs adhibere ſolebant,[d] & his cauſas delegare. quos neſcio an aliquando pedaneos appellatos putemus, à quor. ordine nihil differre dicuntur. Noue. 60.[e] quamuis pedaneos datos, aut delegatos iudices ſignificare exiſtimem ad unam atq. alteram cauſam, adſeſſores perpetuò ſuis Præſidib. ſeruire: quib. cauſæ partem committi Iuſtinianus permittit, illis totam.[f] Sed utcunque ſe res habeat, eius loco, quem quis in prouinciam ſecum duxerit, ſiue eum adſeſſorem, ſiue cōſiliarium, aut collegam appellemus, curator dandus eſt, non tutor. tutorem enim habenti tutor nō datur.[g] Quod ſequitur, non melius uerſum eſt:

Si minor libertus à patrono tutor liberis ſuis dabitur, uel etiam alius, qui minor 25. annis ſit, dum minor eſt, non grauatur: interim tamen alius curator creabitur. Similiter ſi legitimus tutor minor ſit, namque in huius quoq. locum interea curator dabitur.

Sæpe diximus, erraſſe interpretem in ἀφήλικος nomine: ſed uno hoc loco ter errat, impuberem minorem 25. annis appellans. quòd fecit, ut multi puberem ſcribant, minus quidem male, ſed male tamen. Illud recte Accurſius ait, Iuſtiniani conſtitutione[h] minores non excuſari, ſed prohiberi tutelam, aut curam ſuſcipere.

Si quis nō ita ægrotet, ut oporteat tutela omnino uacare, in eius locum curator datur. Poſtea uero quàm conualuerit, tutelam ſuſcipiet. cui ſimilis eſt, qui in furorem inciderit. & Vlpianus ita ſcribit: Aduerſa quoq. ualetudo excuſat, ſed ea quæ impedimento eſt, quominus quis ſuis rebus ſupereſſe poßit, ut Imperator noſter cum patre reſcripſit.

Hæc Vlpiani uerba latinè ſcripta ſunt, & extant in Iuſtiniani inſtitutionib.[i] hoc autem reſcriptum Seueri & Antonini eſſe dubitandum non eſt, ut ſuprà ſcripſimus.

PAVLVS libro ſingulari de excuſatione tutorum. Et non tantum ne incipiant, ſed & à cœpta excuſari debent.

Hæc

[a] l. illis uerba. de uerb. ſign.
[b] §. interdum. inſti. de curato.
[c] l. collegar. de uerb. ſign.
[d] l. pen. et ulti. de off. adſeßor. l. i. C. eo. atq. alijs.
[e] auth. ut de-fun. ſeu fun. §. illud.
[f] Noue. 82. aut. de iudicib. §. iudices. uide interpretes Pauli lib. 5. Sentē. tit. ad L. Iul. repet. Alci. lib. i. c. 41. parer.
[g] d. §. interdū. inſti. de cura.
[h] l. ult. C. de legi. tut. inſt. de excuſ. §. item maior.
[i] §. item propter aduerſam. inſti. eo. l. & non tantum. eo.

Hæc uerba 11. capitis ſunt, & ut retuli ſcribenda.

,, MODESTINVS libro 3. Excuſationum. Idem Vlpia- *l. idem Vlpianus. eo.*
,, nus ſcribit. Sed in hoc reſcripto adiectū eſt, ſolere uel ad tem
,, pus, uel in perpetuum excuſari, prout ualetudo, qua adficitur. Furor
,, autem non in totum excuſat, ſed efficit ut curator interim detur.

Hæc uerba ita ſcripta ſunt initio 12. capitis. Credēdum eſt ea à Triboniano ita poſita, ne quis latina uerba Modeſtini eſſe exiſtimaret. ſunt autem, quæ ſequuntur, Græca,

Sunt alij, qui quamuis ſint iam tutores aut curatores, in perpetuum deinceps onere liberantur. Vt qui domicilium aliò mutare ex Imperatoris reſcripto conſecuti ſunt: ſi modo princeps norit eos tutores eſſe, & aperte mutationem domicilij concedat, & utrunq. literis ſignificet.

Alterutrum pro utroq. barbarus uertit, aduerſus Modeſtini ſententiam.

NVNC ad 13. caput uenio, quo de tempore intra quod excuſatio allegātur, dicendum eſt. In quo non multa difficilia ſunt. *l. ſcire oportet. eo.*

IDEM libro quarto Excuſationum. Scire oportet, neq. creatos tutores, neq. teſtamento datos prouocādi neceſſitatem habere, ut ex conſtitutione Diuorum Seueri & Antonini apparet.

Ex hoc capite ſumptum eſt quod Iuſtinianus ait: [a] Qui excuſare ſe uolunt, non appellant, ſed intra quinquaginta dies continuos, ex quo cognouerint ſe eſſe tutores uel curatores datos, ſe excuſare debent, cuiuſcumq. generis ſint, id eſt qualitercumq. dati fuerint tutores, ſi intra centeſimum lapidem ſunt ab eo loco, ubi tutores dati ſunt. Addit Modeſtinus, *a §. qui autem excuſare. inſti. eo.*

Quod etiam obſeruari conuenit in creatis curatorib. Nam ualde ſunt pauca ea, in quib. curatores à tutorib. differant. Sanè à ſententijs, quæ eis excuſationes auferunt, prouocare licet.

Sic intelligendum eſt, quod Cap. 4. dicebatur: [b] Si quis à tertiæ tutelæ onere appellaſſet, & quarta deferretur, expectandum eſſe, quoad iudicatum eſſet de tertia. ut appellatio non à delatione tutelæ ſit, ſed ob excuſationem, quæ accepta non eſt. *b l. diximus. ſuprà eo.*

Multa uero obſeruare oportet tutores, uel curatores, ut cauſas excuſationis allegare permittātur. Nam debent intra tempora conſtituta ad iudicem accedere: & conſtituta ſunt hæc. Qui in urbe eſt in qua creatur, aut intra centeſimum ab urbe miliarium, intra quinquaginta dies excuſatur. poſteà uero non permittitur ei ſe excuſare, ſed oneri obligatus eſt. Et cum nihil horum fecerit, in eadem erit cauſa, ac ſi ſuo periculo id contemnere uiſus eſſet. nulla enim ei relinquetur ad excuſationem uia.

Reliquit hoc loco Politianus integrum uerſiculum, & μὴ ποιᾶν προφαίνθα

ſcripſit, quod in eo quoq. exemplo, quod ad Alciatum allatũ eſt, à quo Heruagius habuit, ſcriptum fuiſſe ſcimus. Quãobrem in Baſilienſi libro eſt, μὴ ποιήσῃ ἀποφανθῇ. Florentiæ uero, μὴ ποιήσῃ, ἔσται ἐν τῇ αὐτῇ αἰτίᾳ, ἐν ᾗ ἦν ἂν ὁ ἀποφανθῇ. Mirandum nõ eſt, tantum uirum, quantus ille fuit, in eiuſmodi errorem lapſum eſſe. Nihil enim eſt homini magis proprium, quàm errare ac falli.[a] Vt enim uigilantiſſimus & diligentiſſimus quacumq. in re fueris, tamen te hominem eſſe, in illis ipſis accuratiſſimis cogitatis tuis facile cognoſces: & hanc ueniam petimus, damuſq. uiciſſim. Sed ad Modeſtinum redeo.

a l. 2. §. ſi quid autem. et §. ſed quid. C. de uet. iure enu.

Qui uero ultra centum milia ab urbe abeſt, uicenis milib. in ſingulos dies enumeratis, ex quo ſe creatum cognouerit, namq. oportet certiorem à magiſtratib. fieri, aut corã, aut domi ſuæ, alios deinde triginta dies ad allegandam excuſationem habet.

Hoc Iuſtinianus ita ſcribit:[b] Si uero ultra centeſimum lapidem habitant, dinumeratione facta uiginti milium diurnor. & amplius triginta dierum. qui tamen, ut Scæuola dicebat, ſic debent computari, ne minus ſint quàm quinquaginta dies. De Scæuolæ ſentẽtia multa Theophilus ex hoc capite, quo plurib. hoc ipſum declaratur. Illud itaq. dictum à Modeſtino & Iuſtiniano eſt, ut ſi intra centũ miliaria habitet, intra quinquaginta dies ſe excuſet: ſi ultra, itineri in uicena milia ſinguli dies ei dentur, excuſationi poſtea dies triginta. Quæ paulo pòſt à Modeſtino declarantur. Idem ait,

b d. §. qui autẽ. inſt. eo.

Et hoc ad eos quoq. pertinet, qui teſtamẽto dati ſunt, ſiue tutores ſint, ſiue curatores, quos curatores à Præſide cõfirmari cõſuetũ eſt.

Hoc ipſum dictum fuerat ſub titulo De confirmando tutore ex libro 6. Excuſationum:[c] Non poſſe curatores teſtamento dari, ſed datos confirmari ſolere.

c l. 1. in fi. de conf. tuto.

Illud uero inuenimus ex Marci legislatione, quæſtione dignum. Nam cum ei qui in ipſa urbe eſt, in qua creatur, aut intra centum milia, legislator tẽpus quinquaginta dier. dederit, ei uero qui ultra centum milia habitat, uicena milia in ſingulos dies numerari iuſſit, & amplius alios triginta dies ad ſe excuſandum præbuit: euenit hinc, ut ſi quis ad centeſimum & ſexageſimum miliare habitat, tempus habeat octo & triginta dier. Octo enim dies ob centum & ſexaginta milia cõpetunt, numeratis in ſingulos dies milib. uiginti, triginta deinde dies ad ſe excuſandũ dantur. Itaq. peiori condicione eſt qui longius habitat, eo qui intra centum milia eſt, aut in ipſa urbe: ſiquidem his quinquaginta ſemper dierum tempus eſt, illis pauciorum.

Iure hac de re dubitatũ eſt. neq. adhuc effectum, ne non peior ſit eor. condicio: & ſi ita Marci conſtitutio interpretata ſit, ut omnib. quinquaginta dies dentur, illis plures qui ultra quadringenta milia habitant. Peiori autem condicione ſunt, quòd ad ſe excuſandum alteri quinquaginta omnes dies habent, hi uero ad iter multos dies, ad excuſationem proponendã triginta, & ſi longiſſime abeſſent. Sed ſequutus fortaſſe D. Marcus eſt, quod alteri in aliena patria huic uni negotio uacantes, aut etiã alijs non multis, ſatis laxam diem

xam diem habebant: alteris plures dies dati ſunt, quòd in patria reb. & negotijs familiarib. occupati, facile impediri poſſent, ne ſe intra tempus excuſarent. Sed hæc ad utrumq. tempus reſpiciunt, & conſtitutionis & eius interpretationis. Quæſtio ea fuerat, quod uiderentur quinquaginta dies his ſolum dati, qui intra centeſimum lapidem, aut ultra quadringenteſimum habitarent. Fingamus enim quemquam ad ducenteſimum habitare, hic habet itineris decem dies, urbanos triginta. neq. enim amplius dari uidebatur, quàm tot dies, quot efficerentur, ſi uicena milia ſingulis dieb. conficeret, & amplius dies triginta.

Sed et ſi maxime (inquit) ſcriptum legis eam ſententiam efficiat, tamen legiſlatoris mens aliud uult. Quando et Ceruidius Scæuola, & Paulus, & Domitius Vlpianus, iuriſperitorum principes, ſcribunt hæc ita oportere obſeruari, ut nullo pacto alicui minus detur tēporis quinquaginta dierum: tum uero longior dies, cum numerus dierum itineris additus ad triginta dies, quos ad excuſandum lex dedit, excedit quinquaginta dies. Vt ſi fingamus, aliquem ultra quadringenta & quadraginta miliaria habitare. hic enim habet duos & uiginti itineris dies, excuſationis triginta.

Hæc multis exemplis Theophilus confirmat, quæ non multam habent difficultatem. Ceruidium uero Scæuolam appellatum eſſe, non Serbidium, ut Haloander & Alciatus ſcribunt, teſtis eſt Florentina ſcriptura non hoc loco ſolum, & in indice iuriſconſultor. ſed & apud Paulum libro ſingulari de ſecundis tabulis.[a] Secundas tamen tabulas, inquit, non oportere reſuſcitari deſtituto iam iure ciuili teſtamento, Quintus Ceruidius Scæuola noſter dicebat. & apud Marcianum lib. 7. inſtitutio.[b] Si ſeruus legatus, & per fideicōmiſſum manumiſſus ſit, Ceruidius Scæuola conſultus putabat nouiſſimam ſcripturam ualere. Eſt autem ridicule in huius conſulti nomine uetus interpres lapſus. Sed nos reliqua uideamus. Coryphæum conſultorum hunc, & Vlpianum, et Paulū, Modeſtinus appellat, quod principem ſignificat. Sunt enim hęc Ciceronis uerba lib. 1. de Natura deor. Zenonem, quem Philo noſter coryphæum appellare Epicureorum ſolebat, cum Athenis eſſem, audiebam frequenter, & quidem ipſo auctore Philone: credo, ut facilius iudicarem, quàm illa bene refellerentur, cum à principe Epicureor. accepiſſem, quemadmodum dicerentur. Theophilus quoq. libro 1. Inſtitutionum[c], *κορυφαιότατον* ait eſſe populum legiſlatorum, hoc eſt longe principem. Quod uero ad iter faciendum attinet, locus hic eſt Vlpiani opinioni,[d] ut ſi minus quàm uiginti milia ſuperſint, integrum diem occupent. Finge abeſſe tutorē quadringētis et octo milib. quadringēta milia uiginti dieb. peragēda ſunt, octo uno die, ut hic tutor 21. habeat itineris dies, et poſtea triginta. Deinde ait,

Hoc autem tempus omnes obſeruabunt, qui quomodocumq. à tutela uel cura, uel ab eius parte ſe excuſant.

Partem intellige, cum duob. aut plurib. delata eſt.

Conſequens his eſſe ſciendum eſt, ut ſi qua ſpecie excuſationis fuerit aliquis uſus, non aliter audiatur, quàm ſi ſeruabit tempus cōſtitu-

a l. qui plures. ij. de uulg. in fi.

b l. ſi ſeruum legatum. de fideicom. liber.

c Theoph. §. lex. de iure nat.

d l. 3. de uer. ſignifi.

tum, niſi cum alterius ciuitatis ciuis ſit.

De hoc ciue, in calce huius capitis dicetur. enumerantur enim illic multi, qui huic tempori non ſubiacent, in quib. is qui à magiſtratu, cui ipſe ſubditus non eſt, datus eſt. Quamobrē ſuſpecta mihi aliquando hæc exceptio fuerat: cum ea etiam uerba, quæ infrà ſcribam, addita ſint ab antiquo quidem emendatore in Tuſco libro, ut alia permulta. Sūt autem hæc, εἰ μὴ ἄρα ἑτέρας πόλεως πολίτης ἐστίν, οὕτως δὲ ἐπαναγκές ἐστιν φυλάττειν τὴν προθεσμίαν, ſine quibus conſtat ſententia. Nunc uero recipienda eſſe uidentur. ſed ſi cui illud uideatur, habet quod ſequatur. Maius mendum eſt in Baſilienſi libro in illis uerbis, εἰ καὶ τινὶ ὕδατα παραιτήσονται ἤ τις χρώμενος. eſt enim ſcribendum παραιτήσεως ἤ, quod ex Politiani notis euenit.

Sic autem neceſſe eſt id tempus ſeruare, ut quamuis ob allegationes liberatus ſit, liberum non fieri eum, Diui Seuerus & Antoninus conſtituāt. Idem iubent, non ualere alterius in eius locum creationē, utpote cū datus ſit cū nō licebat, in eius locū qui erat adhuc tutor.

Quæ ſequuntur, habent nonnihil difficultatis, ut uix mihi ſatiſfaciam. ſed tamen opinor hoc ſignificare:

Sufficit tamen, intra tēpus ſaltē adeſſe, & ſi poſtea inuitus cauſam omiſerit, nō erit præſcriptiōi obnoxius. Vnde ſi defunctoriè adſit ſolū, neq. permaneat ad allegandū, poſt tēpus in præſcriptionē incidet.

a l. quinquaginta. infrà. eo.

Sciendum eſt, quod Paulus ait lib. 2. Sententiarum:[a] Quinquaginta dierū ſpatium tantummodo ad conteſtandas excuſationū cauſas pertinere. Per agendo enim negotio ex die nominationis, continui quattuor menſes conſtituti ſunt. Quamobrem ſiſtere ſe, & apud acta, aut per libellos excuſationē conteſtari oportet. Sed eo animo ut poſtea excuſationem iudici probet, non ut qualemcumq. excuſationem alleget, eamq. poſtea deſerat. Præſcriptio autem hoc loco eſt temporis exceptio, ut conſtitut. 2. de excuſationib. Defunctoriè adeſſe, eſt eo animo adeſſe, ut leui eo ſiſtendi ſe actu, anſam ſe excuſandi habeat. Qua de re antea diximus.[b]

l. ij. C. de excuſ.

b l. ij. qui petāt tuto.

Atq. hoc (inquit) cōſtitutione Imperator. Seueri et Antonini conſtitutū eſt. Sed ſi ob ualetudinē aduerſam, uel aliā neceſſariā cauſam, maris puta, aut hiemis, aut impetus latronū, aut alicuius ſimilis rei in tēpore adeſſe nō poteſt, ueniā cōſequitur. Cuius rei fidē facere ex ipſo naturali iure eſt ſatis: ſed tamē hæc eadē, Impp. Seueri et Antonini cōſtitutione cōtinētur. Scire etiā oportet, non ſufficere ueniſſe quē ad ius dicentē, ſed opus eſt ſpeciē excuſationis teſtari. quod ſi multas habet cauſas excuſatiōis, omnes proponet: ſin minus, ſimilis ei eſt qui principiò nō uenerit, quāuis uenit is quidē, nō tamē cauſas excuſationis dixit. Quinquaginta uero dies cōtinui numerātur ab eo tempore, quo ſe datū eſſe cognouit. Vna aūt oportet teſtari excuſationē apud tribunal, aut alias apud acta: aut poteſt ſupplices libellos dare, ut idē Impp. cōſtituerūt. Hæc de his qui obſeruare debēt tēpus conſtitutū.

Clara

Clara ſunt de his reb. Modeſtini uerba, & non multum ueteres interpretes ab eius ſententia diſcedunt. niſi quod teſtatio hæc, quæ cum ſe ſiſtit in iudicio fit, alia eſt ab excuſationis probatione, quod ex Paulo oſtendimus. Quamobrem quod Vlpianus ſcribit,[a] excuſare ſe tutor per libellos non poteſt: ita intelligendum eſſe arbitror, ut eius præſentia neceſſaria ſit: præſens libellis, aut uoce uti poteſt. Acta dixi, quod Modeſtinus hypónemata hic, & Ca. 15.[b] barbarus interpres ſubcommemorationes aut depoſitiones: ſed illud Theophilus ſub titulo De ſatiſdatione tutorum.[c] hinc hypomnematographi, actorum ſcribæ, in Theodoſij conſtitutione.[d] & apud Strabonem libro 17. & Alciatum, & Budæum. [e] Deinde ait,

a l. excuſare. infrà eo.
b l. ſpadonẽ. §. qui abſolutus. eo.
c Theoph. inſt. de ſatiſd. tut. §. ſin autem.
d l. ſi quos. C. de decur. lib. x. ubi Alcia.
e Bud. l. moris. §. ſolet. de pœ.

Age uerò de his uideamus, qui huic tempori non ſubiacent. Qui non legitime tutores dati ſunt, hoc eſt à quib. nõ oportet, aut hi quos non oportet, aut his quibus non oportet, aut quo modo non oportet, ſi neque confirmabuntur, neq. ſuſcipient adminiſtrationem, immunes ſunt. neq. eis obicietur, quod conſtitutum excuſationibus tempus non ſeruauerint: cum excuſare ſe eos, non ſit neceſſe.

Emendandus Heruagij liber eſt, ut φέρε σκεψώμεθα ſcribatur, non φέρει. Item ſcribendum eſt, ἢ ὑφ' ὧν μὴ ἐχρῆν, ἢ οὗτοι οὓς μὴ ἐχρῆν, ἢ οἷς μὴ ἐχρῆν, ἢ ὃν μὴ ἐχρῆν τρόπον. Quæ Heruagij ſolius peccata ſunt. Vidimus ſimilem locum ſub titulo De confirmando tutore.[f] Sequitur poſtea,

f l. i. de conf. tut.

Vt ex infrà ſcriptis conſtitutionibus apparet, quas exempli gratia ſubieci: hæ enim ad omnes caſus trahi poſſunt.

Subiecerat fortaſſe Modeſtinus aliquot conſtitutiones, ſed Tribonianus nobis unam reliquit latinè ſcriptam in hunc modum,

,, *Diui Seuerus & Antoninus Auguſti Narciſſo. Ab auo ma-*
,, *terno tutor datus neceſſe non habuiſti excuſari, cum ipſo iure non te-*
,, *neris. Si igitur adminiſtrationi te non miſcuiſti, potes eſſe ſecurus.*

Addit Modeſtinus,

Similiter ſi non ſubditum iuriſdictioni ſuæ magiſtratus tutorem aut curatorem creauerint, ne hic quidem habet neceſſe tempus obſeruare, ut ſi neque ciuis ſit, neque incola.

Extat ea de re Diocletiani conſtitutio.[g] Incola autem eſt, qui in aliqua regione domicilium ſuum cõtulit, & ſi in ſuburbano habitet.[h] At qui in urbis agro, hoc eſt territorio, ut uocant, incola non eſſe urbis dicitur.[i] hæc enim mihi uerisimilior concordia uidetur Pomponij ac Modeſtini.

g l. neq. à preſide. C. qui dare tutores.
h l. pupillus. §. incola. de uer. ſignifi.
i l. ſcire oportet. ad municil. l. 3. C. de inco. libro 10.

CAPITIS 14. hæc ſententia eſt:

IDEM lib. 5. Excuſationũ: Libertum, cum de excuſatione tutorũ & curator. loquimur, ſciendũ eſt non ſolum patris pupilli, ſed etiã matris intelligi oportere. & cum de patroni liberis quærimus, ſcire oportet nos nõ in primo gradu eam appellationẽ ſtatuere, hoc eſt filiũ filiã, ſed & ad nepotes ex eis, & ceteros poſteros pducere.

l. libertum. de excuſ.

Conſtat ſenatum,auctore Diuo Marco cenſuiſſe,à libertis ad tutelam uel curam liberor.patroni ſeu patronæ nullam excuſationem accipiendam eſſe,[a] niſi libertus minor eſſet,[b] quod antea dictum eſt. Liberos autẽ hic παῖδας appellat,capite 2. τέκνα.Ideo mirandum non eſt,ſi addat,quod ex ſuprà ſcriptis elici poſſe uideretur.Deinde,

a l. libertos. C. eo.
b l. non ſolum. §.ſi libertus.ſuprà eo.

Ille quoq. qui ius aureor. anulor. impetrauit, hac in re in eadem erit condicione,in qua ceteri liberti. Quod D. Antoninus Magnus reſcripſit.

Originem eorum anulorum eleganter Budæus tradit.[c] et omnibus libertis ab Iuſtiniano conceſſos eſſe,antea ſcripſimus.[d]

c Bud. l. ult. de ſenato.
d Nou. 78. auth. ut liberti dece.

Qui de ſua pecunia emptus & manumiſſus eſt,nullo pacto ceteris libertis comparatur.

Hac de re multa ſub titulo de manumiſſionib. tractantur,[e] ob epiſtulam Diuor. fratrum,qua ei neceſſariò libertatem eſſe dandam dicitur.

e l. is qui ſuis. et ſeqq. de manũ.

Si plures liberti ſint,unus ex omnibus, patroni liberis tutor dabitur,& à tribus tutelis non liberatur.

Hoc eſt,ni fallor,ut tres tutelæ antè ſuſceptę eum non excuſent,neq.ear. aliquam dimittat.quod Dinus apud Albericum ſignificare uidetur.

EXTREMVS noſtri operis actus ſupereſt,quo uarijs de reb. à Modeſtino tractatur,& initiò ita ſcribitur:

IDEM libro ſexto Excuſationum. Spado creari poteſt tutor, neq. enim habet excuſationem,ut conſtat ex conſtitutione Imperatorum Seueri & Antonini.

l. ſpadonem. de excuſ.

Hæc conſtitutio extat in hæc uerba.[f] Impp. Seuerus et Antoninus AA. Auiolæ. Falſa ſuaſione credis te propterea quod ſpado ſis, immunitatem à tutela habere. Spadonum appellatione & caſtrati,& non caſtrati continentur.[g] Sed frequentius pro non caſtrato accipitur:ut cum ſpadoni uxorem ducere,poſthumũ heredem inſtituere,[h] & adoptare permittitur.[i] Caſtratum autem intellige,ui exectum: non ut uulgo exiſtimatur, natura ſterilem. quod nos lib. 3. Emendationum, Theophilum[k] ſecuti tradidimus. Hoc loco generaliter hoc nomẽ accipio.neq.enim uideo caſtratũ excuſari. Deinde dicitur,

f l. 1. C. eo.
g l. ſpadonem. de uer. ſign. l. ſi ſerua. in fi. de iure dot.
h l. ſed eſt queſitum. de lib. & poſthu.
i l. 2. de adop.
k Theoph. §. ſed et illud. inſti. de adop.

Qui patri pupillor. promiſit ſe futurum tutorem, excuſare ſe hac tutela non poteſt,quamuis aliàs excuſare ſe iure poſſit.

Iuſtinianus totidem uerbis ſcribit:[l] Nõ excuſantur,qui ſe tutelam adminiſtraturos patri pupillorum promiſerant. Idem Modeſtinus ſcribit:

l §. item ſi propter. inſt. eo.

Scire oportet,dignitatem nemini præbere excuſationem. Vnde ſi quis ſenator ſit,tutor erit etiam liberorum eorum,qui inferioris ordinis ſenatores ſunt. Idq. Diui Marcus & Commodus reſcripſerunt.

Hæc mea eſt in his reb. opinio,non ſatis certa tamen:ut ſenatorum multi ordi-

ti ordines exiſtimentur fuiſſe eorum, qui in magiſtratu fuerant: Conſularium, Prętoriorum, Præfectorior. uirorum, item Clariſſimorum, Illuſtrium, Perfectiſſimor. De quib. Pomponius ſcripſiſſe exiſtimandus eſt ſub titulo de Senatorib.[a] Qui indignus eſt inferiore ordine, indignior eſt ſuperiore. Itaq. arbitror nullum ſenatorem à ſenatoris filij tutela excuſare ſe poſſe: & ſi ipſe in maiore dignitate ſit, quàm pupilli pater. Modeſtinus tamen obſcure locutus eſt: & aut ſenatores non ſenatorum filijs tutores dari poſſe, aut ipſis ſenatorib. minorib. dicere uidetur. quor. neutrum placet: neq. enim pupillos ſenatores fieri poſſe exiſtimo, neq. cum poſtea dicatur liberandũ à tutela eſſe, qui ſenator factus eſt, credo non ſenatorib. ſenatores eſſe poſſe. Quæ tamen ſententia uera ſit, doctiſſimi quiq. uiderint. nos cetera perſequamur.

Si uero quis cum tutor aut curator eſſet eius filij, qui neq. ſenator, neq. in alia dignitate eßet, poſtea ſenator fiat, perpetuò ab onere liberatur. Sin autem qui ſub eius tutela, aut cura ſunt, liberi ſint ſenatoris, non liberatur à tutela. Qui inferioris ordinis eſt, non excuſatur à tutela maiorum.

Hæc etiam eandem interpretationem recipiunt. Neq. locus eſt his, quæ ſub titulo de tutorib. & curatoribus datis Accurſiani exiſtimant,[b] ſenatores non ſenatorib. & non ſenatores ſenatorib. tutores dari poſſe. Sunt enim illa de decurionibus à Modeſtino ſcripta, ut illic ſcripſimus. Idem ait,

Neque librarios, neque calculatores, quos diapſephiſtas dicunt, habere immunitatem, ſacris conſtitutionibus dicitur.

Quarta quidem ſub titulo de profeſſorib. & medicis ita ſcriptum eſt:[c] Oratione Diui Pij liberalium ſtudior. profeſſores, non etiam calculatores continẽtur. Vlpianus quoq. ſcribit:[d] Librarijs, et notarijs, et calculatorib. ſiue tabularijs, & ceteris opificib. aut artificib. qui in artificio, quod extra litteras, aut notas eſt, uerſantur, Præſidem extra ordinem ius non dicere. Sunt autẽ librarij, librorum ſcriptores, aut alior. ſcriptor.[e] notarij, qui notis quibuſdam dictata ſcriberent.[f] cuiuſmodi ſunt, quæ ſigla Iuſtinianus appellat,[g] de quibus Probus & Diaconus ſcribunt. Scribæ, aut tabularij, qui magiſtratib. aut ciuitatib. in publicis aut priuatis negotijs cautiones, acta, & rationes conſcriberent. hos ſeruos publicos appellatos ſcimus, quod ſerui fuiſſent[h] ante quàm id fieri Arcadius uetaret conſtitu. 3. de tabularijs ſcribis, holographis, & cenſualib.[i] quæ in Theodoſiano quoq. libro extat.[k] hodie tabelliones appellantur: ſed his rationum tabulæ nullæ committũtur, ut tabularijs.[l] Calculatores à calculis ducendis dictos arbitror, non geometras, ut Accurſius & Albericus exiſtimant, ſed qui rationib. conficiendis adhiberentur. Cicero ad Atticum libro 8. Quare nunc ſaltem ad illos calculos reueriamur, quos tum abiecimus. Sic in Zenonis conſtitutione,[m] cum iudices multam L. librar. auri publicis calculis inferre coguntur, rationes publicas intelligimus, & cum de errore calculi tractatur. Pro tabella quoque iudicis, & ſententia uſurpatur:[n] ſed nuſquam elegantius, quàm à Iuſtiniano ſub titulo de Iudicijs.[o] Cui enim, inquit, non eſt cognitum, antiquos iudices non ali-

a l.4. de ſenat.

b l. & qui non ſunt. de tuto. et cura. da.

c l. oratione. de prof. et med. libro x.

d l.i. §. iam et librarijs. de extraor. cog.

e l. ſi librarius. de diu. reg. iur.

f l. L. Titius. de teſta. mili. l. quotiens. de her. inſtit.

g l.i. et ij. in fi. C. de uet. iu. enu. et in proœ. Dig. in fi.

h l.2. C. com. de lega. l. ij. C. de adop. l. ij. rem pupilli.

i l.3. C. de tabula. lib. x.

k l. un. C. Theo. de tabula.

l l. ult. ſi mẽſor. fal. mo. et interpres C. Theo.

m l. un. C. ut om. iudi.

n l. ſi actor. C. de ap. l.4. C. de auct. præ. c. per tuas. de app. c. inſinuante. de of. deleg.

o l. rem non nouam. in pri. C. de iudi.

ter iudicialem calculum accepiſſe,niſi prius ſacramentũ præſtitiſſent,omni modo ſeſe cum ueritate & legum obſeruatione iudiciũ ſuſcepturos: Significat autem,ueteres illos iudices,qui ante C.Cæſarẽ ex equeſtri,aut alijs ordinib.ſortitò dabãtur. A' Græcis calculus ψῆφος appellatur,quo uerbo pro ſententia Modeſtinus eſt uſus cap.13.[a] Eodẽ in rationib.utebantur:unde diapſephiſtæ dicti,quo nomine calculatores appellat.ab eodẽ uerbo pſephiſmata appellata ſũt,de quib.antea ſcripſimus.[b] Calculatorib.& librarijs pueris ueteres uſos,Vlpianus ſcribit.[c] Impuberis quoq. inquit,miniſteriũ eſt,ſi forte uel librarius,uel nomẽculator,uel calculator ſit,uel hiſtrio. Eſt aũt illic nomẽculator,qui ciuiũ nomina teneret,quo ſeruo qui magiſtratũ peteret,aut cũ populo ageret,utebatur.de quo etiã Venuleius lib.7. Actionũ ſcribit.[d] potest tamen & impubes operas dare,ueluti ſi nomenculator ſit,uel hiſtrio. Cicero pro Murena: Quid? quod habes nomenculatorem? in eo quidem fallis,& decipis.nam ſi nomine appellari abs te ciues tuos honeſtum eſt,turpe eſt eos notiores eſſe ſeruo tuo,quàm tibi.Sed hæc alij nota omnib.fecere, quæ in Accurſianis libris mẽdoſa habebãtur. Deinde Modeſtinus ſcribit,

a l.ſcire oportet.in pri.ſup. c.
b l.ſi duas.
c l.ut iuriſiurãdi.§.dabitur. de operis libertor.
d l.ult.in fi.de lib.e.cau.

Iam uero Iudæi quoq. non Iudæorum tutores erunt,quemadmodum cetera munera ſubeunt. Namque eos,conſtitutiones ſolutos eſſe uolunt ſolis illis rebus,per quas ſuperſtitio eorum pollui uideatur.

Vlpianus libro 3.De officio Proconſulis ita ſcribit[e]: Eis qui Iudaicam ſuperſtitionem ſequuntur,Diui Seuerus & Antoninus honores adipiſci permiſerunt.Sed & neceſſitates eis impoſuerunt,quæ ſuperſtitionem eor. non læderent.ſic enim arbitror ſcribendum,nõ qui,ut Florentiæ eſt.Nam quod Seuerus,non Verus ſcribamus,ut Alciato præceptori placuit,[f] quem Haloander ſecutus eſt,Tuſcus liber facit.& quod Cap.6.ſcripſimus,Diuos fratres Antoninum & Verum appellari,Seuerum & Antoninũ patrem & filium eſſe.neq.præpoſtere hæc nomina uſurpari poſſe puto,ut Verum & Antoninum dicamus,aut Antoninum & Seuerum:ut in Conſulib.appellandis non licebat M.Craſſo Cn.Pompeio Coſſ.aut Bibulo & Cæſare dicere:ſed Pompeio & Craſſo,Cæſare & Bibulo Coſſ.Illa quoq.in re à præceptore diſſentio,quod Iudaicam ſuperſtitionem Chriſtianã interpretatur. Namq.arbitror ipſam illam conſtitutionem à Modeſtino hoc loco referri, et eadẽ appellatione Iuſtinianũ uſum ſcio ſub tit.De hereticis.[g] Deinde ait,

e l.3.in fi.de decurio.
f Alcia.l.quidã ignauiæ.C.de decu.lib.x.& lib.3.ca.8.Diſpun.
g l.quoniã multi.C.de hereti. ſic c.augurijs. 26.q.5.& c.Iudæi.28.q.1.

Rationes ciuitatis ne pro una quidem tutela proſunt.

Hæc λογεία græcè appellantur,unde logiſtæ & logographi,de quib.doctè idem præceptor ſcribit,[h] & eum ſecuti Budæus,[i] & Pyrrhus.

h Alci.C.de tabula.lib.10.ubi Pyr.
i Bud.l.ult.de mune.

Liberti uxorum ſenatorum,quamuis eor.res agant,à tutela non liberantur.eſt enim id ſolis ſenatorum libertis conceſſum.

Vnus ſenatoris libertus,qui patroni negotia gerit,tutelar.uacationem habet ex Gordiani conſtitutione:[k] niſi ius aureorũ annulorũ impetrauerit.[l]

k l.ne ſenatorum.C.eo.
l l.cum exoratione.infrà eo.

Magiſtratus municipalis,hoc eſt στρατηγὸς,ſi ob creationem tutoris obligatus ſit tutelæ periculo,eam tutelam cum alijs nõ computat: quemadmodum neq.fideiuſſor tutoris,neq.tutor honorarius.

Horum periculum pro tutelis non haberi,ut in tribus numerentur,ſcribit Vl-

bit Vlpianus lib.ſingulari ad orationẽ D. Antonini & Commodi.[a] Ex quo loco, ut ca.6.ſcripſimus, cognoſci poteſt, hic de municipalib.magiſtratib.tractari, qui ſubſidiaria conueniũtur. Dicet aliquis, hos ipſos magiſtratus à tutelis uacare, ca.6.ſcriptũ eſſe.[b] Sed fortaſſe hæc excuſatio Romę allegabatur, ut municipalis magiſtratus pro una tutela haberetur. quo pacto intelligi poſſe dicebam Vlpiani reſponſum.[c] quòd Accurſiani non improbant. Quæ res non eſt ſine difficultate.

a l.ſi quis tuto. de ritu nuptia.
b l.ſi duas. §. tutela.infrà eo.
c l.propter. infrà.eo.

Qui uectigalia à ciuitatib.conduxerunt, à tutela nõ excuſantur.

Is qui plures cauſas excuſationis allegare poteſt, quarũ per ſe unaquæq. ualida nõ eſt, quæſitũ eſt, an poßit excuſari? ut ſi neq.70.annor. eſt, neq.tres tutelas habet, neq.quinque liberos, neq. alia ratione ſe excuſare poteſt: attamen tutelas duas habet, liberos duos, annos ſexginta natus eſt, aut eiuſmodi alias cauſas ſe habere dicit, quæ per ſe quidem perfectum auxilium non ferunt, tamen ſi inter ſe coniungantur, non iniuſtæ eſſe uideantur: ſed tamen placuit non excuſari.

Extat hac de re Seueri & Antonini conſtitutio,[d] qua dicitur, Imperfectæ diuerſæ ſpecies uacationis licet permixtæ, ad excuſationem non proficiunt: eumq.qui duos filios habeat, et duas tutelas adminiſtrat, excuſationem non mereri. & Vlpianus libro ſecundo Opinionum ſcripſit:[e] Quamuis ſexaginta quinque annor.aliquis ſit, & tres liberos incolumes habeat, à munerib.tamen ciuilib.propter has cauſas non liberatur. Quod uero hic de quinq.libeis dicitur, prouinciale eſt: namq.Romæ tres, in Italia quattuor excuſant.[f]

d l.uni. C. qui nume.tute.
e l.i.de uaca.et exc.mu.in fi.
f l.i.C.qui nume.lib. in. pri. inſti. de excuſ.

Qui accepit, aut habet immunitatem ciuilium aut publicor. munerum, is à tutela uacationem non habet.

Hanc ſententiam capite 6.interpretati ſumus.

Qui tutela aut cura liberatus eſt, non ſemper eiſdem actis utetur ad excuſationem alterius, niſi maneant cauſæ excuſationis.

Nam ſi ſe 70.annis maiorem probauit, uti eadem excuſationis probatione & actis poteſt: ſi uero tres liberos Romæ habere oſtenderit, probare debet etiam tum uiuere. cum mortui nõ excuſent, niſi in prælio occubuerint.[g]

g inſt.eo.in fin. prin.l.ij. l. bello.eo.

Is qui ſe ignotum eſſe dicit patri aut matri pupilli, ea de cauſa liberandus non eſt.

Id à Diuis fratrib.reſcriptum eſſe, Iuſtinianus libro primo Inſtitutio.[h] ſcribit.

h §.non eſſe.in ſti.eo.

Interdum etiam is qui tres tutelas habet, aut tres curas, non habet iuſtam cauſam excuſationis: utputa ſi quis ut tutor fieret, adfectauerit. atq.is qui pauper eſt tutor, adfectaſſe uidetur.

Hoc ſolus Nicolaus Neapolitanus intelligere uiſus eſt: nam ceteri tenues tutelas interpretantur. Inſeritur hoc loco Vlpiani ſententia à Triboniano, ut opinor, in hunc modum:

Vlpia-

Vlpianus libro ſingulari de excuſationib. ita ſcribit: Si quis inter tres tutelas emancipati filij ſui tutelam adminiſtret, an ei hæc in numerum procedit, * *ſcio dubitatum. inuenio tamen reſcriptum, emancipatæ filiæ tutelam numerari inter onera oportere.*

* procedet, forte.

Hæc ita latine ſcripta ſunt, reperta, ut arbitor, in eodem libro ſexto Modeſtini, poſt alia. Deinde græcè ſcribitur,

Si quis creatus eſt tutor, cum in patris poteſtate eſſet, neq. pater uelit pro eo cauere, iubent leges etiam patrem tutorem creari, ne ullo modo tutelæ cautio differatur, ut ex D. Hadriani conſtitutione conſtat. Imperator Hadrianus Bitraſio Pollioni Legato Lygdonenſi. Si Clodius Macer, quamuis filiusfamilias ſit, idoneus tutor eſſe uidebitur, pater autem eius idcirco cauere non uult, ut filium ſuum tutela eximat, & in hoc artificio perſeuerauerit, exiſtimo te huic fraudi recte occurſurum, ut & filius & ipſe ad tutelam liberorum Clementis gerendam compellantur.

Hoc reſcriptum in multis libris eſt ad finem libri 26. propterea quod ea quę adhuc interpretati ſumus, in ueterib. libris in calce uoluminis totius ſcribebantur: hoc reſcriptum, & quæ poſtea latina ſunt, ſub titulo de Excuſationib. manebant, niſi quod reſcriptum multi ante titulum ſcripſerunt. Poſteri uero, cum barbaram interpretationem in contextum ceteror. capitum recepiſſent, utroq. loco eam conſtitutionem poſuerunt. Et hac ratione factum eſſe arbitror, ut Azoni magni nominis interpreti, aduenticia hęc eſſe exiſtimarentur, [a] ac auſus is ſit fidem huic reſcripto abrogare. Qui non minus hac una in re fallitur, quàm in ceteris præſtare ſolet. Hæc ſunt quæ mihi de Modeſtini libris uidentur. in quib. ſi quid Græce linguæ ignoratione erramus, in qua non magnos progreſſus ſtudijs ciuilibus impediti fecimus: aut ſi in ceteris reb. quas uarie aduerſus multor. ſententiam ſcribimus, fallimur, admoneri me uehementer cupio.

a Azo in ſumma. C. quod cũ eo. Albe. hic.

FINIS.

LAELIVS TAVRELLVS
Franciſco filio S.D.

PETISTI iamdudum, Franciſce fili, ut quæ ſentirẽ de Catonis apud Paulum dictis, ad te breuibus perſcriberem. Quapropter ſchedulis quibuſdam ut morem tibi gererẽ, e ueſtigio repetitis, in enarratiunculam quoq. ſcholaſtici eiuſdem generis incidi, quam olim ad Gallum & legem Velleam meditatus fueram. Hanc cum ad methodum quandam ſtudiorum tuorum non minus pertinere arbitrarer, ad te mittere ſtatui. nã & huius anni curriculo gymnaſiorum cultores in eo puluere exercendos exiſtimabã. Addidi et quædam ſuper militijs ex caſu nuncupatis: quæ proximis diebus ad nobiliſſimum omniq; uirtute cumulatum Antonium Auguſtinũ Cæſarauguſtenſem reſcripſerã. Secutus ſum autem ubiq. (ut uidebis) puram putam Florentinarum Pandectarum lectionem. Nam planè perſpectũ eſt tibi, & Bartholomæo Ammiano amitino tuo, qui mihi primum, deinde et Ioanni Baptiſtæ Cæſario ueſtro, qui iterũ libros illos uenerandæ uetuſtatis recognoſcenti adiumento fuiſtis, ex eo ſolo exemplari omnes omnino quibus legum ſtudioſi utuntur libros dimanaſſe. Cũ enim fortè accidiſſet, ut ante omnem memoriam poſtremæ uoluminis paginæ fatiſcentes diſſiluiſſent, his glutino reconcinnatis, penultima in antepenultimam facta eſt. qua peruerſi ordinis ſerie Digeſtorum libri titulo De diuerſis regulis iuris antiqui iam inde ante Accurſium paſſim legũtur. ſed et alia id genus argumenta ſunt ad exemplaris eius auctoritatem commendandam, quæ in aptius tempus differo. Proinde uix eſt ut quoad eius ſalua ſententia fieri poteſt, ab eorum librorũ fide diſcedamus. Quorum germanum deſcriptũ, quod ſumma diligentia fecimus, ſi quando inclyti eiuſdemq; optimi Florentinorum Ducis COSMI MEDICIS, cuius benignitate alimur & fouemur, iuſſu publicæ commoditati edetur: tum uero & operæpretium feciſſe uidebimur, & legum ſtudioſæ iuuentuti ratio conſtabit. Vale.

Numerales litteræ legem, notæ paragraphum oſtendent.

AD GALLVM ET LEGEM VELLEAM, LAELII TAVRELLI FAnenſis Iuriſconſulti Enarratio.

cxx. de uer. ſigni.

VERBIS legis duodecim tabularũ, Is uti legaſſit ſuæ rei ita ius eſto, latiſſima poteſtas tributa uidetur & heredes inſtituendi, & legata & libertates dandi, tutelas quoq. conſtituendi: ſed interpretatione coanguſtatum eſt uel legum, uel auctoritate iura cõſtituentium. His Pomponij uerbis diſerte ſignificatum eſt, ex duodecim Tabulis quemuis inſtitui potuiſſe: atq; ideo poſthumum quoq; ſiue ſuum, ſiue alienũ. Sicubi uero alienus inſtitui ueritus eſſet, non eo iure, ſed alio uetitum fuiſſe par eſt. Quod hi animaduertiſſe nõ uidentur, qui ſcribunt alienum poſthumum ex lege duodecim tabularum inſtitui non potuiſſe: cum alia potius minus uetuſta cenſura id fuiſſe credendum ſit. An uero alienus poſthumus inſtitui apud antiquos poſſet, quiq; poſthumi honorari nequirent, uideamus.

xxix. de lib. et po. 12.
inſti. de bon. poſſ. 1.
de le. 1. pen. 20.

Et Scæuola quidẽ ſcripſit, nullo iure hunc inſtitui qui nondum natus eſſet, potuiſſe ante Velleam legem. nam commixtis eius capitibus, Iuliano id quoq; uiſum ait. Alieni etiã poſthumi inſtitutionẽ iure ciuili non ualuiſſe, Iuſtinianus ſcribit. At Paulus, obtinuiſſe inquit Galli ſententiam, alienos quoq; poſthumos legitimos nobis heredes fieri. Sed & Inſtitutionum titulo De legatis, alienum poſthumum & antea inſtitui potuiſſe legimus, & nunc poſſe: cum tamen ſuperioribus uerbis, alieno poſthumo legari poſſe, negetur. Quapropter ſunt qui putent, ſuo poſthumo Gallum conſuluiſſe: non alieno. Sed Paulum ex Aquiliana ſententia, de alieno id interpretatum. Ego, quod ſuo cauerit Aquilius, non admitto: cum teſtamentorum conſeruationi proſpexerit potius, uti mox oſtendetur. Sed ſolutio ad Paulum frigidior eſt, quàm ut refellendo laborari oporteat. quaſi uerò non apertiſſime teſtetur ille, Gallũ ipſum id ita cenſuiſſe, ipſiusq; ſententiam receptam: ex qua tanquam minime iam controuerſa, ſuum ipſe de fideicommiſſo reſpõſum tuetur. Rectius uidetur inter poſthumos diſtinguendum, quod & alij exiſtimant: eorum tamen partitioni haud planè adquieſco. Nobis poſthumi ſui ſunt, & alieni. Sui dupliciter, item alieni dupliciter accipiendi. Suorũ alij primi gradus, quos nemo in iure ſui præcedit: ſic

i. de li. agno. pe. iij. de iniu. rup. te. inſti. de bere. quæ ab int. 3. inſt. de le. 20.
i. de uen in poſ. mi. 3. xxi. de preca.

enim libentius cum Vlpiano dixerim, quam noſtri ſuitatẽ uocant. ac de his nemo dubitat quin aut inſtituendi, aut nominatim exheredandi ſint. Vlterioris gradus alij, qui ex filio uel alijs præmortuis in familia agnaſcuntur. Alienorum quidam planè extranei, utpote nati extra uirilem poſteritatem teſtatoris: quidã ex ea poſteritate, qui nati inter ſuos (ut Iuſtinianus ait) heredes teſtatoris futuri non ſunt. Hos ego natos inter ſuos, nõ quantum ad ius ſui attinet, accipio. Sui enim ne in liberis quidem ſemper eo iure cenſentur: ſed ea uoce ſanguine iunctos nonnumquam ſignificamus. & ita illo quidem loco accipi, manifeſtum eſt ex eo quod ſequitur. Ideoq; ex emãcipato filio conceptus nepos, extraneus erat poſthumus auo. Si enim hos demum qui iure

inſti. de her. qual. 4.

ſui potiuntur, ſuos intelligas, quod ex præcedentibus infertur, nequaquam conſequetur. neq; enim ex emancipato natus inter ſuos dicetur. nec idoneum erit exemplum, cum & ipſe emancipatus extraneus ſit. Si uero ſuos, id eſt ſanguine propagatos audias, apta erit conſequentia, aptum exemplum.

nam &

nam & ſanguine iuncti ſui dicuntur, & ex materia qua de agitur ea uox accipitur, ut noſtri uolũt. Nec probarim quod quibuſdam placere uideo, non ideo ſuum dici quòd natus ſit inter ſuos: propterea ex definitione prædicta natum ex filio alienum dici, quod illum pater in iure ſui præcedat: tũ quod ex his quæ ſequuntur [illegible]ſtet, ſuos ea ſignificatione non accipi: tum quod eo conceſſo, quod poſſit inter Romanos (ut aiunt) naſci non Romanus, ex Romano tamen uix naſcatur niſi Romanus: qui caſus noſter eſſet, ſi poneres ex ſuo nepotem naſci, non illũ quidem ſtatim uiuo patre ſuum, ſed adeò ſuum, ut poſſit uel uiuo patre ſuus ſuccedere. Quin etiã propius eſt, ut inter Romanos natũ, ni ſecus conſtet, Romanum credamus. ut inter ſuos heredes futurum legimus, ut ſi cui inter libertos quaſi liberto legatũ, ut inter fanaticos caput iactare: & id genus alia. Sed & alio ordine contextus ille uerborũ digeri poteſt, ſi legamus, Qui natus: hic ſpiritus ſuſtinendus. mox deinde uno ſpiritu exſequamur: inter ſuos heres teſtatori futurus non eſt. qua ſtructura planè ſignificabitur alienus poſthumus eſſe, qui cũ natus ſit, non eſt ſuus heres teſtatori futurus. Atq; in hanc ſententiam mihi uidetur ſcripſiſſe Theophilus eodem loco, quo minus aptetur ea deſcriptio poſthumo, qui ſuus naſciturus ſit, de quo quærimus. Quod ſi alienum contendas eum qui natus inter ſuos, id eſt ſuorum ius habentes, heres teſtatori futurus non eſt: poſthumum mortuo in uita teſtatoris filio naſciturum, numquam non refragantibus uerbis intelliges. Cui namq; dubiũ, uerba illa, Natus inter ſuos, tẽpus ſuæ natiuitatis oſtendere? quo tempore is neq; inter ſuos præmortuo patre ſuo natus dici poteſt, neq; natus non ſuus futurus heres teſtatori. Ego enim etſi differentiam inter natum ſuum, et ſuum futurum, probo: nõ tamen quantum attinet ad diſtinguendum proprium poſthumũ ab alieno, probandam reor. Ex his igitur qui alieni Iuſtiniano deſcribuntur, is quem ſuprà poſterioris ſpeciei proprium dixi, alienus poſthumus non probatur. Sed is qui ex deſcendente non ſuo naſciturus ſit: emancipato puta, uel adoptanti dato, aut aliàs poteſtate ſoluto. Quorum ego poſthumorum puto poſterioris ſpeciei propriũ antiquis potuiſſe, atq; etiam debuiſſe inſtitui, uel exheredẽ fieri. nam de prioris ſpeciei proprio nec dubitamus, ut dixi. At ex alienis prioris ſpeciei extrà deſcendentes penitus alienum inſtitui potuiſſe: poſterioris ſpeciei, ſiue ex poſteritate alienum, nõ potuiſſe. Atq; ut ad poſterioris ſpeciei proprium reuertamur, hunc duodecim tabulis inſtitui uetitum nõ uideo: quin (ut initiò præmiſi) conceſſum latiſſima illa legandi poteſtate. Iuſtinianus præterea ex duodecim teſtatur, hunc tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato, ſuum & neceſſarium, titulis Inſtitutionum De heredum qualitate & differentia, deq; hereditatibus quæ ab inteſtato deferũtur. Quibus locis illarum legum mentione habita, ſuus eſſe dicitur, quicumq; mortis tempore in poteſtate reperitur, ſiue filius, ſiue eo præmortuo nepos. & mox ſubditur: Poſthumi quoq;, qui ſi uiuo parente nati eſſent, in poteſtate futuri forẽt, ſui heredes ſunt. ubi ponderanda implicatiua particula Quoq;, ſignificans eodem modo ac iure, atq; iam natos, ſuos eſſe: de quibus ex duodecim prædictum fuerat. Ponderandum inſuper, quod in poteſtate parentis dicuntur, generaliori uoce quàm patris: ut auũ quoq; exaudias. Quin & contextus series id declarat. Quicumq; autem ſui eſſent, antiquo iure exheredari poterant: quo quidem (ut Paulus ait) & occidere licebat. id quod olim apud maiores uiguiſſe, Conſtantinus Auguſtus ſcribit. qua ſcriptura antiquiſſimi Quirites ſignificantur, nimirum quod Romuli legibus id introdu-

v. C. ad S. C. Turp.

i. ad muni.

vi. de acqu. her. 3. xvi. de bo. li. xvi. de cura. fieri. i. de uen. in poſſ. mit. 6. xxxii. de con. & de. i. de ædi. edi. peri.

inſti. de le. 16.

inſti. qui. no. ius pa. po. ſol. ult.

11. de pact.

4. de in ius uo.

xi. de li. & po. ult. C. de. pa. po.

ctum fuerat,ut Dionyſius ſecundo libro Antiquitatum ſcribit. Ipſam etiam exhæredationem antiquiſſimis temporibus introductam, Iuſtinianus adfirmat. Denique ſatis compertum eſt antiquitati placuiſſe, poſthumos, de quibus tractamus, inſtitui aut exhæredari debere, ex his quæ idem princeps apertius Inſtitutionum libro de Exhæredatione liberorũ tractat: cum principiò, non perinde in filiabus, alijſq; per uirilem ſexum deſcendentibus liberis utriuſq; ſexus, ac in filio, inquit, antiquitati obſeruatum fuiſſe: ſed eorum præteritione teſtamenta infirmari, haud eſſe ſolitũ. atq; inter ceteros exhæredari licuiſſe feminas quidem, aliquo eis legato dato. maſculos uero poſthumos, id eſt filios: & deinceps placuiſſe non aliter recte exhæredari, niſi nominatim exhæredarentur. Nonnullis deinde recenſitis, poſtremò, Sed hæc (inquit) uetuſtas introducebat. quæ uerba proculdubiò uniuerſa ſuperius eouſq; dicta reſpiciunt, mediamq;, quam ipſe appellare ſolet iuris prudentiam, ut Accurſius interpretatur. Conſtat itaq;, iure illo debuiſſe poſthumos nepotes inſtitui: aut exhæredari. quod utiq; ante legem Velleã uiguiſſe certum eſt, eodem loco quo ſcribitur, Iuniam Velleam exhæredationis modũ

iiij. de iniu. rup. teſt.

ad ſimilitudinem poſthumorum demonſtraſſe. Quod et Vlpianus alibi ſignificat, cum ſcribit, Poſthumos per uirilem ſexum deſcendentes ad ſimilitudinem filiorum exhæredandos, ne teſtamentum adgnaſcendo rumpant. Sed & hi, ait, qui poſt teſtamentum factum in uita naſcuntur, ita demũ per legem Velleam rumpere teſtamenta prohibentur, & cetera. Quibus uerbis uidemus, id prius in poſthumis obſeruatum. Atq; hæc de poſthumo nepote ſuo ſatis. Nam quòd nullo iure inſtitui potuerit nondum natus, cur Scæuolæ dictum ſit, ex inferioribus patebit. Quem uero penitus alienum inſti-

inſt. de le. 20.

tui potuiſſe dixerã, Iuſtinianus docet his uerbis: Poſthumus alienus hæres inſtitui & antea poterat, & nunc poteſt. Quo loco ſi alienum ex poſteritate intelligas, cui ſuperius dixerat legari non potuiſſe, neceſſe eſt in moleſtas ſalebras incidamus, ex eo manantes, quod is princeps ſe alieni poſthumi tamquam iure ciuili non incogniti hæredis inſtituendi auctorẽ adfirmet: quem

inſti. de bo. poſ. i. de leg. 20.

antea inſtitui non licuiſſet. quod & alio loco feciſſe profitetur: poſthumoq; huic remedium adhibuiſſe tam in hæreditatibus, quàm in legatis & fideicõmiſſis. Quo tollitur, ſi quis etiam dixerit aliud in legando, aliud inſtituendo fuiſſe iuris. quæ differentia & Mæciani Gaijq; auctoritate exploditur. At-

vi. vij. de reb. dub.

quin nec diuinã illam ſolutionem patior, quã pleriq; adferũt: inſtitui nõ potuiſſe iure ciuili, at prætorio potuiſſe. cũ utroq; loco ciuili iure loquatur Cæſar apertius, quàm ut diſputari oporteat. Satis autem cauſam nõ perſpicio, qua impulſus conſtitutionem utriſq; hiſce locis, quorum mentionem habui, laudatam, poſteriori ſui Codicis editioni ſubduxerit: niſi forte ut profanos arceret, ac myſteria quædam inueſtiganda relinqueret. quam certe ſi haberemus, his principijs immorari non oporteret. Igitur alienum quem inſtitui potuiſſe, poſſeq; adfirmat, penitus alienum exaudias licet, hoc eſt, extra uirilem poſteritatem. dummodo, inquit, ex ea naſciturus ſit, quæ iure no-

ix. de li. & po. i. 4. xxviij. eo. tit. 3.

ſtro uxor eſſe poſſit. Quæ obſeruatio in proprijs etiã poſthumis recepta eſt apud iuris prudentes, nõ uno loco: ne ſcilicet turpitudo in diſpoſitione uerſetur, uel teſtatori, uel ei à quo poſthumus naſciturus ſit exercenda per nefarias coniunctiones. Quod tamen enunciatum haud abſurde poſſet de alieno poſthumo, ex ea puta edendo intelligi, quæ teſtatoris filij ue aut nepotis uxor quidem nondum ſit, eſſe autem poſſit, ueluti ſequens exceptio uoluiſ-

ſe ui-

ſe uideri poteſt: quod & antea fieri potuiſſe, palàm eſt apud iuriſconſultos: ut ea ratione dicatur alienus, quod ea nondum ſit uxor ex qua naſcetur. Verum hic cum inter ſuos naſciturus, ac hæres futurus ſit, non uideo qua teneri poſſit ut alienus dicatur. Hunc autem extra poſteritatē alienum quem dicimus, inſtitui potuiſſe; palàm teſtatur Paulus libro ſingulari de Iure codicillorum. A' fratris, inquit, poſthumo fideicommiſſum dari poteſt. ſola enim uoluntas ſeruatur in fideicommiſſis. & obtinuit Galli ſententia, alienos quoque poſthumos legitimos nobis heredes fieri. quæ ratio ut dicto cohæreat, de alienis & extraneis poſthumis, qualem dixerat ex fratre naſciturum, ſenſiſſe Gallum, teſtem Paulo nuncupatū fateri oportet. quam ſententiam planè Pomponius adgnouit, cum filiumfamilias & ſeruum alienum et poſthumum & ſurdum teſtamenti factionem habere ſcripſit: et Gaius, cum de eo qui tibi & poſthumo ſuo uel alieno hereditatem reſtituere rogauerit: & Vlpianus, cum de extraneo poſthumo hærede inſtituto agit. quo loco & de non ſucceſſuro inteſtato intelligi reor. Ac ſi nullo iure probaremus, hunc quem diximus inſtitui potuiſſe: nonne id permiſſum diceremus, quod prohibitum non uideamus? cui eius cui uetitum relinqui legimus, definitio apta non ſit? utpote non inter ſuos natos? nonne ex ſuprà ex Iuſtiniano recenſitis, poſt latiſſimam ex duodecim legandi poteſtatem? De hoc uero, dicet aliquis, cautionem quam Cerbidius Scæuola retulit, non induxit Aquilius: neq; equidem contendo. Atqui obtinuit eius ſententia poſſe alienos inſtitui, ut Paulus ait. Sed num ſemel ſententiam dixit Aquilius? num de unica ſpecie locutus eſt? Illum uero cuius prudentia (ut ait Cicero) populo Romano cauendo proſpexit, hunc locum plenius tractaſſe credendum eſt, quàm ut ſuos futuros tantum complecteretur. deniq; docuiſſe, qui ſui, qui alieni dicerentur, qui poſſent inſtitui, qui non poſſent: qui deberent hæredes, exhæredes'ue fieri: quibus modis aut formulis hæc fieri oporteret: ac reliqua huc ſpectantia, cuius ex dictatis articuli, ac ueluti ex parietinis fragmenta quædam ad nos peruenerunt, per Scæuolam, Paulum, Africanum, auctorem illum cientes: quædam et per eoſdem, et per alios, eo interim nec laudato. Tertium, quem ex poſteritate dixi poſthumum alienum inſtitui non potuiſſe, apparet ex iam memoratis Inſtitutionum locis, quo nihil iam ambigendum eſſe exiſtimem, his illum non contineri, quem apud Scęuolā Gallus inſtitui poſſe docuit, cum ex Iuſtiniani definitione minime conuinci poſſit, hunc alienum dici. quæ ratio ſola perſuadeat ut rectius cenſuiſſe credamus, qui ſcribunt ab Aquilio cautum non de alieno poſthumo, ſed de ſuo: quamuis Pauli obicem, quem dicunt, uix moueant, qui diſtinctione prædicta planè remouetur, ac tollitur. His ita conſtitutis, fruſtra quærimus, qua ratione uetitum eſſet alienum poſthumum inſtitui, quem Gallus inſtitui poſſe induxit. nimirum alienum ille minime attigit hoc loco, ſed proprium. Quantum uero ex iam dictis ad alienum qui inſtitui non poterat, pertinet, incertitudinis ratio pleriſq; arridere uiſa eſt. quæ tamen à nonnullis conuellitur ex eo quod ſimilis incertitudo uerſetur in proprio, addo & in planè alieno, quē utiq; inſtitui potuiſſe uoluimus. quin & crebrior ſententia eſt noſtrorum, incertitudinem inſtituendo poſthumo non obeſſe, cum indubitato ſigno demonſtretur ex quo naſciturus ſit. Sicut autem certius quicquam aliquid me adlaturum non polliceor: ita ſuaderi poſſe uideo, legem duodecim tabula-

iiij. v. xxvij. de li. & po.

pen. de leg. I.

xvi. de teſta.

vi. de reb. dub.

vi. de uent. in poſſ. mit.

Inſti. de lega.

20. de bon. poſſ. i.

xxiiij. de uul. & pu.

rum haud quidem nominatim uetuiſſe inſtitui: ſed cum nullo iure ciuili cognitus eſſet, neq; ex duodecim uocaretur, ut Inſtitutionum tractatu de ſucceſſione inteſtatorum legimus (quapropter & ex quodam Pauli reſponſo nonnulli exiſtimarunt, ex teſtamento quoq; emancipatos iure ciuili incognitos) probabile uiſum eſt antiquis, hunc incertitudine utcumq; concurrente incapacē ſtatuere. quā rationē & Iuſtinianus æſtimare uiſus eſt, & palàm Theophilus probat titulo de legatis. Alienus, inquit, poſthumus ſimilis eſt incertis perſonis: ideo inutiliter ipſi legamus. hæc incertitudo in poſthumis haud rarò iuris prudētibus negotiū exhibuit, Iuliano, Paulo, Vlpiano, & alijs. Præterea lege Falcidia cautum eſt, ciuibus demum Romanis licere teſtamento relinqui: quod alijs iuris ciuilis tractatibus haud obſcurè ſignificatur. Poſthumus autem, qui fieri poteſt ut Romanus ciuis dicatur, cum ante natiuitatem nec in rerum natura cenſeatur? ac multo minus antequam conceptus ſit? Illud Vlpianus, hoc Iulianus teſtatur, * addito quod lege duodecim tabularum hi demum uocantur, qui in rerum natura eſſent. quibus, aut ſimilibus cauſis, & ſi non ſingulis, omnibus tamen credendum eſt, in hoc motam antiquam prudētiam. quæ ſingula (ut eſt apud M. Tullium) nos fortè non mouent, uniuerſa tamen inter ſe connexa atq; coniuncta mouere debebunt. frequens id quidem apud noſtros uerbum. Cognitos ponis emancipatos ex teſtamento iure ciuili? ægrè id quidem. nec tamen plus quàm extraneos. Inſtitui poſſe ponis incertos adhuc, nec in rerum natura poſthumos? & hoc ægrè admiſerunt prudentes. Vtrumq; ponis? repudiarunt. utpote nimium exorbitans, & à iuris ciuilis ſubtilitate abhorrens, qua ratione diuerſitatem inter ſuos & alienos poſthumos haud iniuria commentitiū illud ius introduxiſſe uideri poteſt: quod in ſuis, ac penitus extraneis, ſola incertitudinis nota cum in rerum natura non cernerentur, porro in cęteris alienis illud etiam quod extra familiam facti eſſent, urgeret. Quamquam nec omnium à maioribus conſtitutorum rationem quæri oportere tradunt, alioquin multa ex certis ſubuerti poſſe. Quid igitur neceſſaria, Cui bono fuit, Aquilij ſententia ſuper inſtitutione poſthumi? cui bono Vellea rogatio? crucem interpretātibus paratam aiunt hanc inueſtigationem. quin ipſi ſibi puto parauerunt: quorum nemo æquum cenſuerit, perſuaderi quicquam ex his inductum, quod antiquo item iuri uim non attulerit. Melius quantum ad hæc pertinet, de Galli ſententia cenſere putem, qui eam nihil exorbitaſſe ſcribunt: quamquam à ceteris fine diſſentiant, haud rectè. ſiquidem uolunt, minime illum uoluiſſe teſtamentis proſpectum, ne adgnatione rumperentur: uerum quod iniquum uideretur, auita hæreditate nepotem excludi. Quomodo autem excludendus, qui omni modo adgnaſcens rumpensq; ſuus ſucceſſiſſet? Immò uero dumtaxat (ut alijs placet) illud inducere ſtuduit, quo pacto alieni poſthumi legitimi heredes fieri poſſent. Teſtē qui eleuari non poſſit, euocant Paulum. quo loco de inſtituendi modo ne apex quidem. Sed nec ad rem pertinet, quidquid alieno de poſthumo is ipſe ſcribat: quod ſuprà docuimus. Deniq; conſtat, alia non cauiſſe Aquilium formula, niſi ne fortè filio morte ſubtracto, adgnatione poſthumi nepotis teſtamenta ſubuerterentur. quod Scæuola ſuis ad eam formulam commentationibus non uno loco teſtatur. teſtatur & Vlpianus, poſthumos per uirilē ſexū deſcendētes ad ſimilitudinē filiorū exheredādos, ne teſtamentū adgnaſcēdo rumpant. Eadē uero cēſura inſtitutionē & exheredationē cōtineri cōſtat, & in

iiij. de bo. poſ. contr. tab.

xxxvi. de ſol. iij. ſi pars her. pe. xxx. de acqui. her. i. de uen. in poſſ. 3. i. de leg fal. i. vi. de her. inſtit. 2. xxvi. ad Treb. * de ſuis et legi. vi. eo. tit.

inſti. de her. qual. 3.

xx. xxi. de legi.

pen. de leg. i.

iiij. de iniu. rup. te. xxx. de lib. & po.

ſtat: et in rem noſtrã pari modo de utraq; ſcriptũ uidemus, Inſtitutionũ titulo de exhæredatione liberorũ: quæ iura latius patent, quàm ut Galli finibus regantur. Sed nec dubium eſt, eius etiam ſpecies eiſdem uerbis cõtineri, quibus omnes poſthumi qui rumperent, continentur. Nam quis neget, Vlpianum, cæteroſq; Gallo poſteriores, ius ex eius fontibus hauſtum, fluminibuſq; deriuatum, nobis repræſentaſſe, interpretatoſq; eſſe? quia neque dubitandum ſit, antiquis argumentis ac uetuſta origine manaſſe hęc, quorum apud illos eſt mentio. Quapropter noſtri mihi quidem pleriq; uidentur ſeſe in ſuperuacuas difficultates conieciſſe, dum Gallum cenſent nouum ius penitus induxiſſe, ac non potius ex ueteri materia perſpicacius obſeruaſſe, & ſubtilius excogitatam protuliſſe cautionem: qua non in præſens filios, hiſq; iam de medio ſublatis, nepotes poſthumos priores heredes exhæredeſq; ſcriberent ciues ſui: quod uulgo ferebatur: uerum etiã in futurum ſuos ſubinde adgnaſcituros: quod ipſe deprompſit, ac quaſi enucleauit. Illud tamen fortaſſis nouum induxit, ut ſub condicione poſthumi nepotes inſtitui poſſent: quod in legis Velleæ tractatu proxime diſſeram.

NVnc & de lege Vellea tractãdum. ad quam meminiſſe oportet, quod ſuprà tetigi, ſuos ex duodecim exiſtimatos, qui in poteſtate morientis fuerint filios, nepotes, et deinceps. quorum ſecundi ac ſequentis gradus liberi ſuorum numero ſunt, ita demum ſi precedens in poteſtate eſſe deſierit. uocãturq; in locum patris ad aui ſucceſſionem, eadem lege. quæ antiquitas ita recenſetur Inſtitutionum libro tertiò, paulo poſt principium, ac ſub principis eius tituli finem. Dicti autem ſunt hi eadem lege tam inteſtato quàm teſtato, ſui & neceſſarij. quia (ut Iuſtinianus ait) domeſtici hæredes ſunt: & ui- *inſti. de here.* uo quoq; patre quodã modo domini exiſtimantur. cuius rationis & Paulus *qual. 2. xi. de* meminit. Quamuis autem eo iure latiſſima teſtandi facultas tributa eſſet, eo- *lib. & po.* dem tamen credi par eſt & de teſtamentorum obſeruatione nonnihil cautũ: cum eam liberæ ac ſolutæ omnino facultatis fuiſſe, non ſit ueriſimile. Gaius ſanè antiquo iure ad nos eam hæreditatem pertinere ait, quæ ex lege duode- *i. de peti. he.* cim tabularum, aut ex teſtamento iure facto pertineat. Porro eadem lege te- *cxxx. de uer. ſi.* ſtamentariæ ſucceſſiones confirmantur, quo intelligimus teſtamẽta iam inde iure uel non iure fieri dicta eſſe. unde & uerſiculus ille ex duodecim circumfertur: Hæreditates teſtamento iure facto datæ, ratæ ſunto. quorum quoq; formam Romæ antiquiſſimis temporibus in uſu fuiſſe, ex Inſtitutionibus patet, titulo de Teſtamentis, nec non & de liberorum exhæredatione, ibiq; citata Iuſtiniani conſtitutione. Sed & de teſtamẽto in procinctu meminit Cicero libro de Natura deorũ ſecundo. Conſtat etiam antiquitus *iiii. C. de li.* neque filias, neque præter filium utriuſq; ſexus per uirilem ſexum deſcendẽtes, nominatim exhæredari oportuiſſe: præteritoſq; teſtamenta non infir- *inſti. de exhe-* maſſe, ſed ius accreſcendi ad certam portionem habuiſſe, uirilem quidem cũ *re. lib. i. 2.* fratribus, dimidiam extraneis inſtitutis, quod Gaius poſteriori Inſtitutionũ libro, & Paulus tertio Sententiarum docet, cõtrà quàm Accurſius opinetur. Atq; hæc quidem in his qui uiuo teſtatore nati eſſent. nam in poſthumis omnium par condicio fuit, ut aut non inſtituti, aut nõ exhæredati rũperent. feminis tam inter ceteros exhæredandis, dum eis aliquid legaretur, ne obliuione præteritæ uiderentur. Proinde cum hi aut inſtituendi eſſent, aut exhæ- *i. de uer. obl. 4.* redandi: ſatisfactura mihi non uidetur quidem fuiſſe condicionalis inſti-

tutio. nam quod ſimpliciter iuſſum eſt, ſub condicione ſi fiat, impleri non arbitror. Præſtitit ergo, ni fallor, lex Vellea, ut ceteri præter filios ſub condicione inſtitui poſſent, quæ in eorum poteſtate non eſſet: quod ſicut in filijs non admittitur, ita nec in ceteris qui ſui naſcerentur, antea permiſſum fuiſſe credi poteſt. At ea lege inductum, ut qui teſtamentum faceret, is omnis uirilis ſexus qui ei ſuus heres futurus eſſet, inſtituendi facultatem haberet: ut liceret inſtitui nondũ natos, qui cũ naſcerentur ſui eſſent. Quæ uerba quid aliud ſonant, quàm ut ſub condicione, quæ in eorum poteſtate non eſſet, utpote ſi ſui naſcerentur, inſtitui poſſent? Quod nihil obſcurè Vlpianus ſignificat, cum ait, Nepotes autem, & deinceps ceteri qui ex lege Vellea inſtituti, non rumpunt teſtamenta, ſub omni condicione inſtitui poſſunt, & ſi redigantur ad filij condicionem. Nonne enim ad eius legis præſcriptum regulam dirigit, cum ait, ceteri qui ex lege Vellea inſtituti nõ rumpunt? Quo mihi ualde probetur, auctoritate legis inductum, ut ſub omni condicione inſtitui poſſent, qui loco filiorum ſuccedunt, aut poſt teſtamentum teſtatori adgnaſcuntur præmortuo filio, quod primo capite cautum eſt. Et ſi redigantur, inquit, ad filij condicionem: ac ſi diceret, quamquam filius ſub omni cõdicione inſtitui non poſſit, nepoteſq́ ac ceteri deinceps redigantur ad filij condicionem, ſuccedentes lege Vellea, qua nec ipſi ſub condicione inſtitui poſſe uidebantur: poſſunt tamẽ, quicumq́ ea lege inſtituti nõ rumpunt. Et quantum attinet ad eos qui poſt teſtamẽtum adgnaſcuntur, hoc uoluit Scæuola cum ait: Videtur primum caput eos ſpectare, qui cum naſcerentur ſui heredes futuri eſſent. et rurſus: Vt liceat inſtitui nondũ natos, qui cũ naſcerẽtur ſui eſſent, permittit. Quantũ autem ad eos qui ſuccedendo quaſi adgnaſcuntur, ſi non permiſit lex, quod idem ait, inſtitui iam natos: nimirum nec multum neceſſe id fuiſſet ad teſtamentorum conſeruationem, quæ nec præteritis eiuſmodi liberis rumperentur. Neq́ tamen non & hoc permiſiſſe legem crediderim, ut paulo pòſt tractabo: neque etiam ſimpliciter in ius ſui ſucceſſionem induxiſſe. nam & antiquitus hæc fuit, ut dicebam. Sed cum teſtamentis conuellendis tum demum obeſſet, ſi nepotes & ſequentes omnino præteriti eſſent, tuncq́ nec rumperent, ſed portione augerentur: iam de cetero ſucceſſionem uoluit lex abſolutè in ius ſui heredis plenum illud & efficax, quale apud præcedentem fuiſſet, eo ſubducto fieri. Vnde & uoluit, ruptum iri teſtamentum, niſi ſuccedentes ipſi aut inſtituti eſſent, aut exheredati, non quidem inter ceteros, ſed ad ſimilitudinem poſthumorum. Hæc iuris auctores pluribus locis explicant. Vlpianus de liberis quibus ſubſtituere poſſumus, agẽs, Poſthumis (ait) planè poſſumus, nepotibus etiam poſſumus, & deinceps ſi qui non recaſuri ſunt in patris poteſtate. ſed ſi eos patres præcedant, ita demum ſubſtitui eis poteſt, ſi heredes inſtituti ſint, uel exheredati. Ita enim poſt legem Velleam ſuccedendo, nõ rumpunt teſtamentum. quibus quidem conſtat, & poſt legem ſucceſſionem teſtamenta euertere, & ante legem non euertiſſe. Idem alibi: Nepotes, & deinceps ceteri qui ex lege Vellea inſtituti non rumpunt teſtamenta. ac ſi diceret, circumſcripta lege nec inſtituti non rumperent. Gaius autem apertius quàm hæſitari poſſit, oſtendit lege Vellea prouiſum eſſe, ut ſicut filius uel inſtitui, uel exheredari nominatim debet, ne non iure fiat teſtamentum: ita & nepotem neptem'ue ex eo neceſſe ſit inſtituere, uel exheredare, ne fortè filio mortuo teſtatore uiuo ſuccedendo in locum filij, quaſi adgnatione rumpat. quod & apud Iuſtinianum

xxix. de lib. & po. 8. 10. pen.

vi. de her. inſti. i.

xxix. de lib. & po. 8. pen.

inſti. de exhe. re. lib. i.

ij. de uul. & pup. i.

vi. de here. inſti. i.

xiij. de inic. rup. te.

inſti. de exhere. lib. 4.

nianum legitur. Porro ſi lege Vellea id prouiſum eſt, quid dubitamus ante eam legem neq; id prouiſum fuiſſe, neq; eiuſmodi ſucceſſionem in locum ſui heredis exſtitiſſe, qua teſtamentum quaſi adgnatione rumperetur? Idem quoq; princeps nepotem uel uiuum, uel in uentre nurus conſtitutum, cuius pater teſtatori non ſuperuixit, ſucceſſione teſtamentum ex lege Vellea reſcindere ſignificat. proindeq; & ex lege Vellea rumpere, & antea non rupiſſe. Notandumq; poſteriora hæc Iuſtiniani dicta ad utrumq; caput pertinere, dum ponit nepotem uiuum, uel in uentre nurus conſtitutum. Hæc uero lex quæ ſucceſſionem inducit, ideoq; rumpi teſtamentum quaſi adgnatione ſuccedentis, neq; inſtituti, neq; nominatim exheredati decernit, eadem quoq; ſi inſtitutus ſit, aut nominatim exheredatus, ne rumpatur impedit, teſtamentumq; & in eo contenta confirmat. Atq; hoc eſt quod Alexander Auguſtus Heraclidæ reſcripſit: Si te nominatim non exheredauit, ſine impedimento legis Velleæ ſuccedendo in patris tui locum rupiſti aui teſtamentum. & Scæuola, non permittit inſtitui, ſed uetat rumpi. & Vlpianus: Ita demum per legem Velleam rumpere teſtamentum prohibentur, ſi nominatim ſint exheredati. qui item ad Sabinum: Et fortius dicendum eſt, tutelam quoq; è lege Iunia Vellea confirmatam. cum enim confirmetur teſtamentum, conſequenter tutoris quoq; datio ualebit in eo teſtamento ſcripta, quod ualet. Sanè ut eò reuertamur unde digreſſi ſumus, poſthumos nepotes ſub condicione inſtitui, Gallus docuit, ſi filius meus uiuo me morietur, & cetera. Voluit autē lex, uiuis nobis natos ſimiliter non rumpere. quæ uerba in uniuerſum legis propoſitum aperiūt. Quod deinde, cum in priori capite Scæuola oſtendiſſet, poſterioris quoq; uerba demum explicat, ad omnes item caſus pertinētia, quos ſupplendos in Galli ſententia dixerat. Et tamen, ait, poſteriore capite nō permittit inſtitui, ſed uetat rumpi. ne'ue ob eā rem minus ratū eſſet, quod ſuccedit, dummodo ſcilicet (ut ipſe idē ſcribit) heres inſtitutus ſit, aut exheredatus. quaſi dixerit, inſtitutionē non eſſe poſteriori parte diſertè permiſſam, ſed ſub condicione mentionē eius habitā. Quod cōfirmare uidetur Vlpianus, ita ſcribens: Quocūq; aūt modo parētes in poteſtate eſſe deſierint, ſuccedentes liberi ſi fuerint inſtituti, uel exheredati, non rumpent teſtamentū. Item alibi: Si heredes inſtituti ſint, uel exheredati. ita enim poſt legem Velleam ſuccedendo non rumpunt teſtamentum. Ego uero magis argumentantē & opponentē Scæuolā ſcripſiſſe arbitror, ut uidelicet eo dilucidius rem explicaret, quàm quod uerò arbitraretur legē nō permiſiſſe inſtitui. Nam et ratio facit, ut qui condicionē adſcribit, permittere ac uelle curareq; cenſeatur, condicione cōprehenſa fieri: & Gaius & Iuſtinianus quos ſuprà retulimus, nedum permiſſum, ſed & neceſſe fore ſcribunt, nepotem heredem inſtitui, uel exheredari, ne fortè ſucceſſione rumpat teſtamentum. idq;, aiunt, lege Iunia Vellea prouiſum eſt. Quin & Iulianus, in difficili ſic legem uoluiſſe, induxiſſeq; in hoc uel commixtis capitibus interpretatur, ut & poſt teſtamentum uiuo patre natus, ac mortuo mox patre ſuccedens inſtitui poſſit. quem & manifeſte Scæuola ipſe ſecutus eſt. Quibus omnibus planè liquet, primo legis capite cautum, ut inſtitui poſſit nondum natus, qui cum naſceretur ſuus eſſet, proptereaq; ſub condicione, ſi ſuus naſceretur, quod prius uſu receptum non eſſet. quamuis in poſthumo tale aliquid Gallus induxiſſet. Secundo capite, ut in locum ſuorum qui ſui eſſe deſiſſent, ſequentes ſuccederent:

xxxiiij. C. de inoffi. teſt.
ij. C. de lib. præt.
iij. de iniu. rup. i. x. de teſta. tu. i.
xxix. de lib. & po. 8. 9. pe.
vi. de iniu. rup. 3.
ij. de uul. & pup. i.
lvij. de manu. teſta.
xiij. de iniu. rup. inſti. de ex here. lib. 4.
xxix. de lib. & po. pen.

ut nec inſtituti, nec nominatim exhæredati, rumperet. ut inſtituti aut exhæredati non rumperent, ne'ue ob eam rem minus ratum teſtamentum eſſet, quod ſuccederent. proindeq; ut inſtitui, & quidem ſub ea condicione poſſent. Quod idem & in nato poſt teſtamẽtum, qui patri ſuccederet, Iulianus admiſit: non quidem alterutro legis capite, ſed utroq;: quod nondũ natus, & uiuo teſtatore natus, ex priori: quod ſuccederet, inſtitutusq; eſſet, ex altero. Apparet poſtremo, quàm uanè ſentiant, ſi qui ſcribunt nihil poſteriore capite legis inductum de teſtamentaria ſucceſſione, ſed ſuorum ſucceſſionem tantum productam. qua exiſtente, cum ſequeretur præteritos rumpere, ex conſequenti uoluiſſe eam cenſeri ut inſtituantur, aut exhæredentur: quod priori capite notatum fuerit. quo quidem loco & Galli caſus continerentur. Sed Scæuolæ interpretatione factum, ut lex quolibet caſu procederet, præter hos qui Gallo tractati eſſent. Enimuero conſtat ea lege inſtitutionem, exhæredationem, diſertè requiſitam. nullamq; de poſthumis, ſed horum qui uiuo teſtatore naſcerentur, aut quaſi adgnatione ſuccederent, rationem habitam, & iuriſconſulti & principes teſtantur. & priori capite permiſſum inſtitui nondum natos, qui cum naſcerentur ſui eſſent, & Scæuola teſtatur. proinde non niſi uiuo teſtatore in lucem editos, quod legis uerba ſonãt, ad eam pertinere, & ipſe & alij ſcribunt. Nec à prædictis abhorret Iuſtiniani cõſtitutio. nam & nos adfirmamus, nepotes ceterosq; præteritos adgnaſcendo rumpere. Ex lege uero Vellea, inquiunt. At ego idem ſtatuo, quod ante præteriti non rumperent: ſoloq; accreſcendi iure ad portionem admitterentur. Neq; ideo tamen ſequitur, de teſtamenti confirmatione lege non cautũ, cum pleriſq; quorum ſuprà meminimus, id probatiſſimum ſit. Siquidem palàm ſecundi capitis aut uerba, aut ſententiam exponunt. Neq; etiam dicendum eſt, ex duodecim, quod quidam ſcribunt, ſolum filium ſui heredis ius habuiſſe: quo quid abſurdius? Abunde namq; oſtendimus, omnes in familia deſcendentes eo iure gradatim & ſuos & neceſſarios fuiſſe teſtatori, inteſtatoq; antiquum item ius exhæredationis non minus, ac patriam poteſtatem. Sed dum maioribus ac grauioribus operam damus, Inſtitutiones negligimus, tamquam elementarias adulеſcentium pagellas: cum ſit turpe magis noſtris hæc principia non tenere, quæ cum pleriſq; antiquitatis monumentis eò ſcitu neceſſaria anteceſſores illi cõiecerunt. quibus deſtituti, in ſupinos errores illabimur. in rem autem præſentem reuocatis, cõplura facile conſonarent, quæ diſſona & pugnacia uiſa ſunt omnibus ferè his, quorum commentaria nõnumquam temporis & olei iactura pleraq; leguntur. neq; magis iter ingredientibus aperiunt, quàm commenticijs tum uepribus, tum ſalebris obducunt. Breuibus autem contenta eſt, eluceátq;, cum unica & aperta ſit, ueritas: ſi minus ambitioſi, amicam illi ſimplicitatem fecẽmur. Sed iam Scæuolam ipſum audiamus.

xxviii C. de inoffi. te.

Gallus ſic poſſe inſtitui poſthumos, nepotes induxit.

Nepotes inquit ſic inſtitui poſſe, nihil de filijs memorat, utpote nihil de ipſis inſtituendis exhæredandis'ue diſputaturus: de quibus plenè tractatũ ſciret. Induxit uerò non ius nouum: neque enim eiuſmodi fuit iuriſconſulti officiũ, eo præſertim tempore quo hæc ille commentabatur: ſed cautionem & formulam ex iure, quod erat, eduxit ad teſtamentorũ conſeruationem.

Si filius meus uiuo me morietur, tunc ſi quis mihi ex eo nepos, ſiue

quæ

quæ neptis poſt mortem meam in decem menſibus proximis, quibus filius meus moreretur, natus nata erit, heredes ſunto.

Hæc eſt formula nepotis inſtituendi: quam præcedere debeat filij inſtitutio. quod Scæuola admonet in omnibus his ſpeciebus obſeruandum. & Africanus ait, Gallo Aquilio placuiſſe, filium, & ex eo nepotem poſthumum, heredes inſtitui. & hoc eſt quod Iulianus ait, Duo gradus heredū ſunt, cum ita ſcribitur, ſi filius meus me uiuo morietur, & cetera. Præſupponit enim, filium ritè inſtitutum, & ſubſtitutionis caput exprimit. alioquin nullum eſt teſtamentum, quo pater ſibi heredem inſtituit, ſi uiuo ſe filius decedat, ut ſcribit Pōponius. atq; hęc clara ſunt, niſi eorū uerbis uis adferatur, ac iuris regulæ de liberis inſtituēdis uel exheredandis, ne præteritis rūpatur teſtamentū.

i. v. xxxi. de uul. & pu. i. xxxvij. de her. inſti. xiij. de uul. & pup. xxx. de lib. & po.

Quidam recte admittendum credunt, etiam ſi non exprimat de morte filij.

Pone enim ſcriptum, Filium inſtituo, ſi quis mihi ex eo nepos, & cetera. nam particula Mihi natus, ius ſui denotat, atq; adeò filij mortem præceſſuram. alioquin naſceretur, inquiunt, nepos non teſtatori, ſed patri: quod non probo. neq; enim patri in poteſtate exiſtenti ſuus naſcitur, niſi potentia: cū ſcilicet in poteſtate patris recaſurus ſit. quin & propius eſt ut auo ſuus dicatur, quàm patri, cum inſtitutus eſt nepos. quod ſi uocibus his ius ſui heredis notaretur, ut uolunt, nonne iam expreſſum erit de morte filij per neceſſarias cōſequentias? Itaq; ſimplicius ponamus, inſtitutum filium & nepotem poſt mortem teſtatoris naſciturum. quid ni enim ualebit teſtamentum, in quo nepos reperitur de medio ſublato filio inſtitutus?

iiij. v. de his qui ſunt ſu. uel ali. iur. xxi. de adul. vi. de acqui. her. 3. xx. de oper. no. nunc. i.

Sed ſimpliciter inſtituat, ut eo caſu ualeat qui ex uerbis concipi poßit.

Ex uerbis Galli, inquit Accurſius: alij puto melius, ex uerbis teſtatoris ſimpliciter inſtituentis, nec expreſſo de morte filij, concipi caſum ad Galli conſiliū. Itaq; ſi ponas inſtitutū filium, et ex eo nepotem mortuo teſtatore naſciturū, ualebit. ſiquidem concipi ex his uerbis poteſt caſus ad Galli inſtitutionem: utpote uiuo teſtatore, mortuo filio, nepos intra decem mēſes natus erit inſtitutus. Atq; hęc expoſitio clarè mihi probatur inferioribus uerbis, ut inſtituens nepotem, qui ſibi poſt mortem ſuus naſceretur, atq; etiam ſi generaliter quidquid ſibi liberorum natum erit poſt mortem, aut quicumq; natus fuerit, quibus multiplices interpretum nugæ tolluntur.

Idē credendū eſt, Gallū exiſtimaſſe et de pronepote: ut dicat teſtator, ſi me uiuo nepos decedat, tūc qui ex eo pronepos, & cetera. Sed et ſi uiuo filio, iam mortuo nepote, cuius uxor prægnans eßet, teſtamētum faceret: poteſt dicere, ſi me uiuo filius decedat, tūc qui pronepos. Nū ſi et filius et nepos uiuat, cōcipere utriſq; mortuis uiuo ſe, tūc qui pronepos naſceretur? quod ſimiliter admittendū eſt. ita ſanè, ſi prius nepos, deinde filius decederet: ne ſucceßione teſtamentū rumperetur.

Tunc enim nec nepote ante teſtatorem mortuo teſtamentū reualeſceret, ut hoc loco apertius ſignificatur, q̄ hæſitandum ſit: quod pleriq; teſtantur. Sed mihi haudquaquam negari uidetur his uerbis, bonorum poſſeſſionē ſe

xij. de iniu. rup teſta. *iij. de iniu. ru. te. a. vi. eo. tit. 3. xiij. eo. titu. i. eo. tit. xxx. de li. & poſt. ij. C. de poſt-hu. her. inſti. xij. de iniu. rup. te. xiij. eo. ti.*

cundum tabulas accipi poſſe per heredē ſcriptum, qui rem ab inteſtato auferre poſſit: quod Vlpianus uoluiſſe uideri poteſt, circa iniuſtū & irritū teſtamentum. quamquam Galli conſilio locus non ſit, quod ad teſtamentum cōfirmandum iuris communis ſubtilitate inſpecta tendit, ſecundum quam ſucceſſione teſtamentum rumpitur. quod hic Scæuola uoluit, & non obſcurè fatetur Vlpianus. Iniuſtum autem apud eum exponere, in quo iuris ciuilis ſolemnia ſeruata non ſunt: differentiamq́ꝫ conſtituere ad telum id genus uitandum, inter iniuſtum & nullius momenti, contra eiuſdem auctoritatem uidetur, iniuſtum appellantis in quo ſuperſtes filius prætereatur, quod & non iure fieri Gaius ſcribit. quamquam id nullius momenti dixerit Papinianus: & idem non iure factum, in quo ſolemnia iuris deficerent. quod autem ipſe nullius momenti, Gaius inutile appellat. Et quia complures caſus ſunt, ſic habeto: poſthumū, id eſt mortuo teſtatore natum, ſi præteritus ſit, rumpere teſtamentum: neqꝫ id eo mortuo conualeſcere. Qui uero poſt teſtamentum uiuo teſtatore oritur, præteritum rumpere. ſed eius mortem uiuente adhuc teſtatore ſecutam, ad bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas proficere. Si autem præteritus ſit qui loco poſthumi, id eſt qui ſuccedendo, & quaſi adgnaſcendo fit parenti ſuus heres, rumpi teſtamentum: quod an eo mortuo uiuente teſtatore conualeſcat, nihil Vlpianus ſcribit. ſcribit uero de nato poſt teſtamentum, quem nemo antecederet in iure ſui heredis. de quo Scæuola nihil hoc loco meminit. Quod ſi tempore teſtamenti natus & ſuus præteritus fuerit, uiuoq́ꝫ teſtatore deceſſerit, non ualere teſtamentum, neminemq́ꝫ ex eo heredem exiſtere poſſe, palàm eſt. & hæc facilis eſt antinomiarum conciliatio.

inſti. de exhere. lib. i. vij. de li. & po.

Et quid ſi tantum in mortis filij caſum conciperet? quid enim ſi aquæ & ignis interdictione peteretur?

i. de iniu. rup. teſt. & i. de bo. poſſ. contra tab. pen.

Quo caſu irrita fieret inſtitutio filij. eoq́ꝫ ſic de medio ſublato, nepos in eius locum ſuccedit, ſi iam natus eſt: aut ſi mortuo teſtatore naſcetur, eo ex Galli conſilio inſtituto, ualebit teſtamentum.

Quid ſi nepos ex quo pronepos inſtitueretur, ut oſtendimus, emancipatus eſſet?

i. ul. i de ſuis & leg. 3. inſti. here. quæ ab int. 2.

Hæc cautè. Neqꝫ intelligas emancipatum, qui inſtitutus eſt. nam emancipatione non tollitur inſtitutio. ſed exaudias nepotem ex inſtituto filio præteritum, uiuo filio emancipatum. quo nepotis ius è medio tollitur, capitis deminutione.

Hi enim caſus, & omnes ex quibus ſuus heres poſt mortem ſcilicet aui naſceretur, non pertinent ad legem Velleam.

Lex enim de natis uiuo teſtatore loquitur, ut pluribus locis teſtatum eſt. Ac tacitę obiectioni reſpondet: ſi quis diceret, quid aquæ & ignis interdictionem? quid emancipationem huc miſces? nonne lege Vellea omnes caſus comprehenſi ſunt uerbis illis generalibus, Si quis ex ſuis heredibus ſuus heres eſſe deſierit? At, inquit, ad legem Velleam non pertinent caſus, quibus ſuus heres poſt mortem naſceretur.

Sed ex ſententia legis Velleæ, & hæc omnia admittenda ſunt, ut ad ſimilitudinem mortis ceteri caſus admittendi ſint.

Nam

Nam ea lex ad Aquiliani conſilij ſimilitudinem omnes uirilis ſexus, qui teſtatori ſui naſcerētur, inſtitui poſſe uoluit: item in locum ſuorum qui ſui eſſe deſierint, ſuccedere. quæ generalia uerba ad omnes caſus, de quibus ſupplendis hic dictum eſt, pertinent. Hinc cōſtat, legiſlatorem exiſtimaſſe Gallum æque ſenſiſſe de caſibus omnibus, ad cuius ſimilitudinē ipſe legem rogauit: quæ uoluit, inquit Scæuola, uiuis nobis natos ſimiliter nō rumpere. Similiter quippe, ut in ſuperioribus caſibus, ꝓximè ad Gallum tractauerat. & Iuſtinianus ait, idq́ lege Iunia Vellea prouiſum eſt: in qua ſimilis exhæredationis modus ad ſimilitudinem poſthumorum demonſtratur. Et hæc aptа uidetur Galli aduerſus calumniantes defenſio. neq́ enim in eius ſententia ſupplendos caſus dixit Scæuola, niſi interpretatione illuſtrando, complanandoq́ qua iter ui ipſa aperuerat Aquilius: neq́ exemplo reſtrinxerat. Ex ſententia igitur legis interpretatur Scæuola, in ſententia Galli ceteros caſus ad ſimilitudinem mortis admittendos: utpote quæ eodem modo ceteros caſus ad ſimilitudinem mortis admiſit, ut ſucceſſioni, ac proinde inſtitutioni, et exhæredationi locum facerent. In quo ſatis oſtendit, Gallum quoq́, ad cuius ſimilitudinē ipſa procederet, idem ſenſiſſe de poſthumo, qui mortuo teſtatore adgnaſceretur, inſtituendo uel exhæredando, ſubtracto à iure ſui filio, aut etiam nepote, ut diximus. i.8.inſti.de exhær.lib.4.

Quid ſi qui filium apud hoſtes habebat, teſtaretur? quare nō induxere, ut ſi antea quàm filius ab hoſtibus rediret, quamuis poſt mortem patris decederet, tunc deinde nepos, uel etiam adhuc illis uiuis, poſt mortem ſcilicet aui naſceretur, non rumperet?

Sit caſus hic, quem Scæuola ad legem Velleam non pertinere ait, ut teſtator apud hoſtes filium haberet: cuius teſtatoris poſt mortē, quem auum appellat, ſuus heres naſceretur: ſi nepos, quē ex captiuo filio habebat, poſt mortem captiui patris decederet, ſiue patre captiuo teſtatoreq́ adhuc uiuis: dum ſuus heres naſcatur, poſt mortem teſtatoris. Verba quidem, Tunc deinde nepos, nō ad ſequens uerbum, Naſceretur, ſed ad præcedens, Decederet, referendum exiſtimo. pariter & illa, Vel etiam adhuc illis uiuis: ad quæ uſq́ uerba, à dictione Antea quàm, omnia per interpoſitionem exaudiri debeant. ut contextum ſic ferè ordinemus: Quare non induxere, ut non rumperet? quis non rumperet? pronepos, aut ſuus hæres, cuius proxima quæſtione mentionē fecerat. Quare igitur nō induxere, ut pronepos, aut ſuus hæres non rumperet, ſi naſceretur poſt mortē, ſcilicet aui teſtatoris, antea quàm filius ab hoſtibus rediret? Quamuis poſt mortem patris decederet tunc deinde nepos? uel etiam adhuc illis uiuis? ſcilicet auo teſtatore, patreq́ captiuo uiuentibus, decederet nepos? nulla hoc pacto fit uerbis uiolētia, niſi ſi quis calumnietur illa, poſt mortem ſcilicet aui, ad teſtatorem proauum minus aptè referri. quod nihil impedit. Nam et proauus auus eſt, & Scæuola ipſe ſuprà eodem ſignificatu eandem uocem, infraq́ poſuit. l.ij.de poſtul. & l.de uerb.ſi.

Nam hic caſus ad legem Velleam non pertinet.

Quia ſcilicet mortuo teſtatori hic ſuus hæres naſcitur, quod iam dixerat.

Et melius

Et melius ergo eſt, ut in huiuſmodi utilitate, præſertim poſt legẽ Velleam, quæ & multos caſus rumpendi abſtulit, interpretatio admittatur, ut inſtituens nepotem qui ſibi poſt mortem ſuus naſceretur, recte inſtituiſſe uideatur, quibuſcumq; caſibus nepos poſt mortem natus ſuus eſſet, rumperetq; præteritus.

Sed cur præſertim poſt legem Velleam, ſi ad eam legem hi caſus nõ pertinent? Nimirum quia lex Vellea ad regulam & rationem Galli ſeſe accommodans, multos caſus rumpendi abſtulit: ſimul quid ille ſenſerit oſtendit. nec ocioſe Præſertim, inquit. quaſi & ante legem interpretationis æquitatẽ extitiſſe indicans. Et attende quæ interpretatio admittatur: ut inſtituens nepotem, & cetera. cũ plures caſus perſonasq; præmiſerit, ſubicit admittendũ, ut inſtituens nepotem, qui ſibi poſt mortẽ ſuus naſceretur, recte inſtituiſſe uideatur, quibuſcumq; caſibus nepos poſt mortẽ natus, ſuus eſſet. plane ut uideamus, inſtituti nepotis mẽtione omnes eum intellexiſſe, quos poſt mortem natos, ſuos inſtitui poſſe dixerat. Vnde ſubiecit, Atq; etiã ſi generaliter, & cetera. Quare nec improbanda lectio, poſt mortem, ſcilicet aui. neq; eorũ expoſitio, qui de pronepote nato uiuis filio & nepote intelligũt. Quid enim mirum, ſi auo proauum quoq; cõtineri accipiamus? Nam & ita ferè Scæuola, & in nepotis uoce & pronepotem hoc loco ſignificat.

xxxij. ad L. Aquil.

Atq. etiam ſi generaliter quidquid ſibi liberorum natũ erit poſt mortem, aut quicumq; natus fuerit, ſit inſtitutus, ſi ſuus naſcetur.

Sic enim lata eſt Vellea primo capite, ut infrà expreſſum eſt: meritò ab eius uerbis generalibus, quo ad perſonas & caſus hæc deducit, ad caſum cuiuſq; nati poſt mortem ſui.

Si eius qui filium habeat, & nepotem ex eo inſtituat, nurus prægnans ab hoſtibus capta ſit, ibiq; uiuo pariat: mox ille poſt mortem patris atq; aui redeat: utrum hic caſus ad legem Velleam reſpiciat, an ad ius antiquum aptandus ſit: poſſitq; uel ex iure antiquo, uel ex Vellea inſtitutus non rumpere? quod quærendũ eſt, ſi iam mortuo filio pronepotem inſtituat, redeatq; mortuo. Sed cum teſtamentum ab eo non rumpitur, nihil refert an ex iure antiquo, an ex lege Vellea excludatur.

Cum nihil referat, quo iure excludatur à rumpendo teſtamento nepos hic & pronepos inſtitutus, quid ſuperfluo immoramur, in quo (Scæuola ipſo auctore) nõ eſt tempus conterendum? Ius autem antiquũ intellige, quod & ante Velleam uigeret, cui iuri puto Gallus conſilium coaptauit. Siquidẽ ex re qua de agitur, aliud atq; aliud ius ſignificamus, illud uidelicet quod proximum uiguit. etſi compluribus locis ad duodecim tabulas ius antiquũ, ſeu uetus referri cõſtat. At in caſu noſtro, quod ante Velleam ius fuerat, antiquitati adſcribit Imperator, cũ de exheredatione liberorum ſcribit, qua mpoſt duodecim exſtitiſſe ſignificat: eamq; ipſam mediam iuris prudentiã uocat Accurſius. Quòd uero quærendũ ait Scæuola, ſi iam mortuo filio pronepotẽ inſtituat, redeatq; mortuo: intellige pronepotem ex nepote, cuius uxor

xxxij. de don. inter ui. 7. i. de peti her. i ad Tertull. 7. inſti. de exher. lib. 6.

prægnans captiua facta ſit: qui mortuo ſcilicet teſtatore deinde redeat. ut idem ſit caſus cum priori, perſonis filij, nurus, nepotis, dumtaxat in nepotis, pronurus, pronepotis perſonas mutatis.

Forſitan addubitet quis, an iſtis caſibus ſi nepos poſt teſtamẽtum naſcitur uiuo patre ſuo, deinde ex eo concipiatur, isq́ uiuo patre deinde auo naſcatur: an non potuerit heres inſtitui, quia pater ipſius non recte inſtitutus eſſet.

Iſtis caſibus, intellige inſtitutionis generaliter factæ, quidquid ſibi liberorũ, aut quicumq; natus fuerit, ac quibuſcũq; caſibus nepos (ut dixit) poſt mortem natus ſuus eſſet, rumperetq́ præteritus. Quibus uerbis correſpondent ea quæ mox legũtur. hic enim ſuus hæres naſcitur, & poſt mortem naſcitur. quin & uerba hæc, Quia pater ipſius non recte inſtitutus eſſet, illis reſpondent eodem loco poſitis, recte inſtituiſſe uideatur. quibus ſuaderi poteſt, dubitationem ex eo deriuari. non autem iſtis caſibus nepotum aut pronepotum, quos proximè ex captiua matre ortos finxit. nam & quis eorum ſuus hæres naſcitur (quod ſequitur) & poſt mortẽ naſcitur? Pone igitur teſtatori fuiſſe filium, quo uiuo, poſt teſtamentum ex conſilio conditũ natus ſit ex eo nepos. ex quo deinde concipiatur pronepos, isq́ uiuo patre. qui uiuo patre conceptus, deinde auo naſcatur. At quo patre conceptus? nempè ex quo nepotem natũ dixit, uiuo patre ſuo. quid autem deinde auo naſci? mortuo ſcilicet teſtatori nepotis auo, naſci pronepotem ex nepote conceptũ. cuius nati reſpectu, etſi proauus teſtator ſignantius dici poſſet: melius tamen & nepote & pronepote poſito, auus dictus eſt, communi ad utrumq; uocabulo. qua etiam nuncupatione plerumq; tractatu iſto uſurpatur. Ac deinde inquit, id eſt poſt uitam patris, quo uiuo conceptus erat, an deinde auo naſcatur, ut ſcilicet inſtitui potuerit. non explicat, uiuo uel mortuo auo naſcatur: ſed mortuo intelligendum. nã Galli multiplices caſus haud obſcurè adhuc proſequitur. & iſtis, inquit, caſibus addubitet quis. & infrà, poſt mortem naſcitur. Quin & nepotem, ex quo pronepos conceptus proponitur, ante patrem, id eſt filium teſtatoris mortuum credas: Ne ſucceſſione (ut ait) teſtamentum rumperetur. Cum enim quæſtio proponitur, his expreſſis quorũ dubitatio uerſatur, cetera concurrere imaginemur, ſine quibus diſceptatio nõ procederet. unde ſæpe iuris auctores proteſtari ſolent, ſi aliud nihil impediat. An igitur deinde auo naſcatur hic ex nepote conceptus? An *xx. de teſta. i.* non potuerit hæres inſtitui, quia pater ipſius non recte inſtitutus eſſet? hæc *xix. C. de teſta.* enim duo quæſita eſſe demonſtrat, repetita An, interrogationis nota: quæ priori loco ſuperuacua eſſet, niſi ab illis uerbis, Iſtis caſibus, quibus præpoſita eſt, ſuſpenſa, & ſequentibus, Deinde auo naſcatur, addita, priorem interrogationẽ faceret, An deinde auo naſcatur? quaſi dixerit, an is ſit qui auo natus, ac proinde adgnatus dicatᷣ: atq; ad Galli ſubſtitutionem applicetur? An non potuerit hæres inſtitui, quaſi ad eam ſubſtitutionem quam Gallus oſtendit, nihil pertineret: eo quod pater ipſius, idemq́ teſtatoris nepos, non recte inſtitutus eſſet? non quod nequaquam inſtitutus, ut pleriq; uolũt: ſed quod generalis ea inſtitutio fuerit, quæ perſonis inſpectis fortaſſe ipſum cõprehenderit: quoad caſus minime, tanquã relata ad natos poſt mortem nihil reſpiciat huncin uita natũ, ut Põponius ait, quo diuerſitas huius caſus conſtet *x. de li. & po.* ab eo qui ſuprà tactus fuit, ſi prius nepos, deinde filius decederet, ne ſuc

ceſſione teſtamentum rumperetur. nam eo loco penitus omiſſus eſt nepos: hic inſtitutus, ſed minus recte. Neq; minus dubitandum hic, ut cenſent. nepos enim uiuo licet filio inſtitutus, cum in poteſtate ſit, ſuus etiam ac neceſſarius dicitur. Quapropter haud ineptè dubitari potuit hoc, ſui hæredis ius inſtitutione excitatum, nocuĩ quoq; ad euertendum teſtamentum ſurrexiſſe. cum alioquin intactũ nihil nocuiſſet, nepote præmortuo. Expreſſa enim plerumq; nocent, ac præſertim minus aptè: quæ neceſſariò exprimenda nõ fuiſſent. ad quam dubitationem eximendam reſpondet.

vi. de acqui. hære. 3. xiij. de bo. l b. xvi. de cu. furi. l de con. et de. ni. C. ſi quis al. uel ſi.

Quod minime eſt expaueſcendum. hic enim ſuus hæres naſcitur, & poſt mortem naſcitur.

Hic, inquit, ſuus hæres naſcit̃. quaſi diceret, hic eſt qui ius ſui natus nanciſcitur, non eius pater, teſtatoris nepos filio præmortuus. quod hæc uerba ſic animaduerſa ſatis aptè ſignificant, uel diſſimulãtibus. Hinc apparet, nepotẽ, qui recte inſtitutus non ſit, quamquam altero caſu fuerit inſtitutus, puta ſi poſt mortem naſceretur, haud propterea magis ſuum fieri, ſi filius eum præcedat, etſi ſuus fieret recte inſtitutus. Et uero, inquit, poſt mortem naſcitur. quibus uerbis liquet, caſum hunc ad Gallũ reſpicere. Quid enim ponderatur natiuitas poſt mortem, niſi mortem teſtatoris intelligas? nempe hæc eſt potiſſima formulæ pars, cuius compluribus locis ſuprà mentio facta eſt. ac præſertim uerbis generaliter conceptis, quibus dubitatio hæc incidit.

Ergo & (ſi pronepos admittetur) qui natus erit ex nepote, poſtea uiuo filio, atq; ſi ex eo natus eſſet, adoptatur.

Sic habet Tuſcus codex, ſanius quidẽ puto: certe ſalubrius, quàm ut tot difficultatibus quibus miſerè conflictemur excitatis, angantur interpretes. Itaq; ſi pronepos admittetur conceptus & natus, ut proximè ꝓpoſitum fuit: ergo & qui natus erit ex nepote, poſtea uiuo filio adoptatur, atq; ſi ex eo natus eſſet, admittetur pronepos. ſed nũquid hic ipſe pronepos adoptatus, admittet̃ ut recte inſtitutus? non puto uoluiſſe hoc Scæuolam in hac clauſula. neq; enim hic iam ꝓnepos eſt, ſed nepos poſt adoptionẽ: cũ omnia in iuſtam adoptionem requiſita, obſeruata eſſe credendũ ſit. Præterea is caſus ad Velleam pertineret, nõ ad Galli inſtitutum, quod tractat. Admittetur autem, intelligo in tractatũ: quo ferè ſignificatu ſuprà hoc uerbo utitur. Admittetur, inquã, hic qui ex nepote natus, loco nepotis adoptatur, ut ſi ex eo cõcipiatur, isq; uiuo patre, deinde auo naſcatur, idem iuris ſit de hoc pronepotis in nepotem adoptati cõceptu, quod proxime de nepotis conceptu dixit. Vel etiam in uniuerſum admittetur in Galli cõſilium & tractatum, qui adoptatur tanquam ex filio natus, etſi ex nepote natus ſit. omnibusq; ſuprà tractatis caſibus, qui ad nepotis mentionem pertinent, applicabitur. facilis hæc & minime ſalebroſa eſt poſitio.

vi. x. xi. de adopti. inſti. co. ti. 7.

In omnibus his ſpeciebus illud obſeruandum eſt, ut filius dumtaxat qui eſt in poteſtate, ex aliqua parte ſit hæres inſtitutus. nam fruſtra exhæredabitur poſt mortem ſuam, quod id non eſſe neceſſariò in eo filio, qui apud hoſtes, ſi ibi decedat. & in nepote certe & pronepote: quorum ſi liberi hæredes inſtituantur, initutiſtonem numquam exigemus: quia poſſunt præteriri.

Poſtquam

Poſtquam omnes ſpecies & caſus ad Galli conſilium ſpectantes delibauit, illud in uniuerſum admonet, quod ad teſtamenti caput attinet, quæ eſt inſtitutio, ut filius inſtituatur dumtaxat qui eſt in poteſtate. unde qui apud hoſtes eſt, non eſt neceſſariò inſtituendus, ſi ibi decedat. reuerſus enim rumperet. Rurſus dumtaxat filius ſit hęres inſtitutus: id quod non eſſe neceſſariò faciendum in captiuo, & in nepote certe, & pronepote: quorum inſtitutionem numquam exigemus, ſi liberi heredes inſtituātur, liberi inquam, ſiue teſtatorum filij, qui primi gradus ſunt: ſiue liberi nepotis aut pronepotis heredes inſtituantur, iuxta Galli conſilium: dum tamen (ut ſuprà dixit) nepos præmortuus ſit, ne ſucceſſione teſtamentum rumperetur. & congruentius hoc poſteriori modo intelligendum uidetur. uix enim eſt, ut ſi liberos pro filijs dumtaxat capias (quod tamen hoc tractatu factum uidemus) ad Gallum hic locus pertineat. Sed & quæ hic de nepote & pronepote dicuntur, ſi præcedentibus continues, congruens intellectus erit, in filio qui apud hoſtes ſit, & in nepote & pronepote qui item apud hoſtes ſint, neceſſariam non eſſe inſtitutionem, ſi eorum liberi inſtituantur. Ex aliqua autem parte inſtitutum intellige, ſcilicet ſaltem. nam & in uniuerſum inſtitui poteſt. & de inſtitutione filij ſimpliciter Gallus meminit, Africano auctore. Ac de his ſuprà ſatis tractatum eſt. Quod autem fruſtra exheredabitur filius poſt mortem ſuam, ſatis noſtri declarant. nec noua quæ contrà adferuntur, ex Papiniani reſponſo deprompta, multum mouent. Eius enim teli multiplex eſt aliorum depulſio, quę nequaquam ea ratione conuellitur, quod uerba, cùm moreretur, in fauorabili materia poſt mortem intelligantur: ſummus autem fauor in euertenda exheredatione uerſetur. præterquam enim quod retorquetur argumentum, ſi in confeſſo eſt exhęredationem odioſam eſſe, ut conſequens ſit ea uerba uitæ tempus complecti: ſermonis etiam proprietas urget. Quin & cum de fauorum concurſu tractamus, & odiorum, ut magis attendatur iuuetq; conſeruatio teſtamenti, quàm obſtet exhęredatio, propius eſt. Nec dubitatio de cauſa caduci hoc loco à plerisq; excitata procedit, uel quod Papia lex ſubſtitutione uitaretur, uel quod pepercit deſcendentibus in tertium gradū ſcriptis. Et hæc & alij tradiderunt. Addi poteſt et illud, eam legem quæ diui Auguſti tempore lata eſt, minime Galli tempore metuendam fuiſſe. Poſſe autem præteriri nepotem & pronepotem dicamus, ſi præmoriantur, aut capti ab hoſtibus non redeant: neq; teſtatori quaſi adgnaſcantur. ex quibus præciſa illa uerba moderentur, numquam exigemus.

- *vi. de iniu te. 3.*
- *xxxi. de uul. et pup. ul. de condi. inſti.*
- *x. de inoffi. teſta.*
- *i. C. de cad. toll. i.*
- *vi. de iniu. rup. teſta. 3.*

Nunc de lege Vellea uideamus. Voluit uiuis nobis natos ſimiliter non rumpere teſtamentum. Et uidetur primū caput eos ſpectare qui cū naſcerentur, ſui heredes futuri eſſet. Et rogo, ſi filium habeas & nepotē nondū natum tātum ex eo heredē inſtituas: filius decedat mox uiuo te nepos naſcatur: ex uerbis dicendū eſt, non rumpi teſtamētū. ut non ſolū illud primo capite notauerit, ſi nepos qui eo tēpore inſtituatur quo filius non ſit: uerum et ſi uiuo patre naſcatur. quid enim neceſſe eſt tempus teſtamenti faciendi reſpici, cum ſatis ſit obſeruari id tempus quo naſcitur?

Viuis, inquit, nobis natos uoluit, ſcilicet lex ſimiliter non rumpere, ſimiliter

liter ut Gallus uoluerat, docueratq́ꝫ poſt mortem natos, ut ſuprà explicatũ. Primum autem caput eos ſpectare ait, qui cum naſcerentur, ſui heredes futuri eſſent: quod ſatis ſuprà tractatum eſt. hinc nepotem nondum natum, at tãtum naſciturum, qui mortuo filio, teſtatore uiuo naſcatur, ex uerbis negat rumpere. ut non ſolum illud primo capite lex notauerit, ſi naſcatur nepos, qui eo tempore inſtituatur quo filius non ſit, hoc eſt non uiuat: uerum & illud, ſi nepos naſcatur, qui inſtituatur uiuo patre, quem tamẽ patrem ponas mortuum ante nepotem natũ. Neqꝫ uerba, uiuo patre naſcatur, ſimul legas: ut exponendum ſit, uiuo patre, id eſt teſtatore patre filij præmortui. ſed & ſi uiuo patre inſtituatur, intelligas (ut dixi) nepotem natum qui ſuus hæres futurus ſit. hinc recte ſequitur, non faciendi teſtamenti tempus, ſed quo naſcitur obſeruari, nũ ſuus heres futurus naſcatur. quãquã enim teſtamẽti tẽpore nepos naſceretur, nõ ſuus futurus naſceretur, niſi priori caſu, quo patre mortuo inſtitutus eſſet. Et is tamẽ qui ſub teſtamẽti tẽpus uiuẽte patre cũ adgnaſceretur inſtituitur, ex uerbis, inquit, dicẽdus eſt nõ rumpere. hoc enim caput eos ſpectat, qui cũ naſcerentur, ſui heredes futuri eſſent. quid ni autem hic mortuo patre uiuo teſtatori adgnatus cũ naſceretur, ſuus heres futurus eſt?

Nam & ſi ita uerba ſunt, Qui teſtamentum faciet, is omnis uirilis ſexus qui ei ſuus hæres futurus erit, & cetera: etiam ſi uiuente parente uiuo naſcantur, ſequenti parte ſuccedentes in locum liberorum non uult rumpere teſtamentum.

Amplius ait Scæuola, nolle legem teſtamentum rumpi per ſuccedentes in locum liberorum, quamuis primi capitis uerba id non exprimant, etiam ſi parente, id eſt teſtatore, uiuente, uiuo cuipiam filio naſcantur. nam ſequenti parte legis hoc haberi, ut ſuccedentes in locum liberorum nõ rumpant teſtamentum. Primum autem caput ſic habere exiſtimemus: Qui teſtamentũ faciet, is omnis uirilis ſexus, qui ei cum naſcetur ſuus heres futurus erit, inſtituendi poteſtatem habeto. Alterum autem ſic concinnatum credamus licet: Si quis ex ſuis heredibus ſuus heres eſſe deſierit, liberi eius & ceteri in locum ſuorum ſui heredes ſuccedũto: ne ue ob eam rem, ſi inſtituti aut nominatim exheredati ad ſimilitudinem poſthumorum ſint, minus ratum teſtamẽtum eſto. Quamuis ergo prioris capitis uerba quadamtenus teſtamenti tempus demõſtrent, quippe qui teſtamentum, inquit, faciet: Verba tamen, cũ naſcetur, & poſteriori item parte, latius patent, ut nõ ſolũ ſi uiuente cõmuni parẽte mortuo, deinde filio naſcatur nepos, non rũpat: ſed etiã ſi uiuẽte hoc communi parẽte, uiuo itẽ filio eius naſcãtur, ſuccedẽtes in locũ liberorũ nec rumpant. atqꝫ hoc caſu intelligas, teſtamenti condendi tempore omnes liberos iam natos & incolumes. quod proximis uerbis interpretandum teſtatur: & Gaius libro ſecundo Inſtitutionum ad Velleam pertinere ſignificat.

xiij. de iniu. rup. teſta. l.

Et ita interpretandum eſt, ut ſi & filium & nepotem & pronepotem habeas: mortuis utiqꝫ, pronepos inſtitutus ſuccedẽs in ſui heredis locum non rumpat. Et bene uerba ſe habent, ſi quis ex ſuis heredibus ſuus heres eſſe deſierit, ad omnes caſus pertinẽtia, quos ſupplẽdos in Galli Aquili ſententia diximus. nec ſolũ ſi nepos uiuo patre decedat, nec ſuccedens pronepos auo mortuo rumpat: ſed & ſi ſuperuixit patri, ac decedat: dummodo hæres inſtitutus ſit, aut exheredatus.

Clariſſima

Clariſſima hæc ſunt, generalium ſecundi capitis uerborũ uim exprimentia, ut ad omnes caſus pertineãt, quorum ſuprà ad Gallum tractatu facta eſt mentio. Et quantum ad hunc qui filiũ, nepotem, pronepotem habeat, pronepotem ait inſtitutum nõ rumpere, filio nepoteq; uiuo teſtatore de medio ſublatis. utiq;, inquit: quod eſt penitus et omnino ambobus mortuis. quod locum habeat ſiue prior decedat nepos, deinde filius: ſiue contrà filius prior, dum hic nepos inſtitutus ſit, aut exhæredatus, nominatim uidelicet. quod legem exigere, ſuprà teſtatus ſum.

Videndum, nũ hac poſteriore parte, ſi quis ex ſuis heredibus ſuus hæres eſſe deſierit, liberi eius et ceteri in locum ſuorũ ſui hæredes ſuccedunto, poſſit interpretatione induci, ut ſi filium apud hoſtes habens, nepotẽ ex eo hæredem inſtituas: non tantum ſi uiuo te filius decedat, ſed etiam poſt mortem, antequam ab hoſtibus reuerſus fuerit, ſuccedendo non rumpet. nihil enim addidit quo ſignificaret tempus, niſi quod, licet audenter, poſſis dicere, uiuo patre hunc ſuum heredem eſſe deſiſſe, licet poſt mortem decedat: quia nec redit, nec poteſt redire.

Nouus caſus ad Velleam interpretatione adiectus: ut nepos ex captiuo demum poſt teſtatorem defuncto ſuccedens, non rumpat. nihil quidem addidit lex, quo tempus hoc ſucceſſionis ſignificaret. itaq; uix à uerbis huius interpretationis argumentum ſumi poterat. niſi quod dici poſſit, hunc captiuum uiuo patre ſuum hæredem eſſe deſiſſe. proindeq; nepotẽ ex eo in eius locum ſucceſſiſſe, uiuente auo. quia iam (ut euentus docuit) redire non potuit. ac ſi cum Vlpiano libro decimo ad Sabinum diceret, non creditur in rebus humanis fuiſſe filius, cum in ea cauſa decedit. Audenter uerò dictũ exiſtimat Scæuola, quod fictione legis Corneliæ ſuffragante, non uere hoc dici poſſit.

vi de iniu. rup. te. 3.

Ille caſus in difficili eſt: Filium habeas, & nepotem nondum natũ inſtituas, isq; naſcatur uiuo patre ſuo: ac mox pater decedat. non enim ſuus heres eſt tempore quo naſcatur, nec poſteriori alijs ſuccedẽdo probiberi uidetur rumpere, quàm qui iam natus erit. Deniq. et ſuperiore capite, ut liceat inſtitui nondum natos, qui cum naſcentur ſui erunt, permittit: poſteriore capite nõ permittit inſtitui, ſed uetat rumpi: ne ue ob eam rem minus ratũ eſſet, quod ſuccedit. Porrò procedere debet ut utiliter ſit inſtitutus: quod nullo iure potuit, qui nondum natus erat. Iuliano tamen uideretur, duob. quaſi capitibus legis commixtis, in hoc quoq; inducere legem, ne rumpantur teſtamenta.

Caſus apertiſſimus eſt, quod ad factũ attinet. ſed in difficultate iuris nõ modica: quod neq; priori, neq; poſteriori legis capite ꝓcedere poſſe uideretur. ut utiliter inſtitutus eſſet nepos nondum natus, qui deinde uiuo patre ſuo naſcatur: cuius pater mox ante teſtatorẽ ſit mortuus. Cũ enim ſuprà dixerit, obſeruari tempus quo naſcitur: eo quidem tempore hic nepos nõ eſt ſuus hæres futurus, qui priori ex parte inſtitui poſſet. Poſteriori autem ca-

pite non permittit lex inſtitui ſuccedētem in locum ſui heredis, ſed uetat per huncrumpi teſtamentum ſucceſſione, qui tamē iam natus eſſet cum fieret teſtamentum. Porro, inquit, procedere debet ut utiliter ſit inſtitutus, qui nondum natus erat. quibus uerbis difficultatem augeri palàm eſt. nullo enim iure id potuiſſe ait. Vnde & interrogantis nota pronuntianda eſſe, uideri poſſunt. neq; enim id contra uocis naturam eſt. Mihi porro, inquit Cicero in Verrem, ut ego non dicam, quis omnium mortalium non intelligit quàm longe progredi ſit neceſſe? & de Oratore: Quid porro tam regium? Sic Scæuola: Porro procedere debet, ut utiliter ſit inſtitutus qui nōdum natus erat? quaſi dixerit, difficile eſt id procedere, quod nullo iure potuit. Sed & eodem ferè ſenſu abſq; interrogatione legi poteſt, ut intelligas utiliter inſtitutū nepotē, quē dixerat poſteriore capite uetitū rūpere, ne'ue ob eam rē minus ratū eſſet quod ſuccedit, hic ſcilicet qui iā natus erat, de quo ſecundū caput habuit. Porro, inquit, procedere debet ut utiliter ſit inſtitutus: idē hic ſcilicet, qui iā natus ſuccedit, ꝙ nullo iure potuit, ſcilicet procedere, ut utiliter ſit inſtitutus qui nondū natus erat. Eadē quippe obiectio ad caſus difficultatē enucleandā, ut demū ex Iuliani ſententia cōmixtis capitibus rē in tuto collocaret, doceretq; ſicuti priori capite nōdū natus qui ſuus futurus eſſet inſtitui poſſet, ac poſteriori in locū ſuorū ſui heredes ſuccedētes nō rūperent, ſi inſtituti aut nominatim exheredati eſſent: ita & hic ex priori parte nondū natus, ex poſteriore in locū ſui hęredis ſuus hęres ſuccedens inſtitui poſſet, inſtitutusq; nec rumperet. quid mirum? nam hic germana quidē adgnatione ruptурus non erat, ſed ſucceſſione, ac quaſi adgnaſcendo. quocūq; aūt modo parentes præcedentes in poteſtate eſſe deſierint, ſuccedētes liberi ſi fuerint inſtituti uel exhęredati, non rumpent teſtamentū, ut Vlpianus ait. & alibi, Ita enim poſt legē Velleā ſuccedendo nō rūpunt teſtamentū. quo loco nihil prohibet, & de his qui poſt teſtamentū nati ſunt intelligi, ſi præcedētia uerba rectè ponderētur. Ex his iā dubitari poteſt, quid ſibi hoc loco uoluerit Scæuola, cū ait nullo iure procedere potuiſſe, ut utiliter inſtitutus eſſet qui nondū natus erat. nam id ſi abſolutè exaudiatur, euertere uideri poteſt quod ſuprà ſcripſimus, poſthumū ex poſteritate inſtitui, aut exheredari & potuiſſe, & debuiſſe antiquo iure. Quo autē modo procedere hoc potuit, ſi nullo iure potuit? ſi cōmixtis capitibus legis Iuliano uiſum eſt in hoc inducere legem, ne rumpantur teſtamenta, ut utiliter ſit inſtitutus qui nondum natus erat? ergo ante legem non potuit, quod uix cōmixtis eius capitibus receptū eſt? Adde quod ad Galli ſimilitudinē lex induxit. Ergo & de poſthumo Gallus induxerat, quod nullo iure poterat, poſthumos nepotes inſtitui poſſe: quod principiò ſtatim Scæuola exorditur. Enimuero contrà nec ſententię pęnitet: & uero iā oſtēdimus, Gallū nihil ferè aliud, quod prius non poſſet, in rēpublicā induxiſſe: modū tantū ſub cōdicione inſtituendi poſthumi nepotis oſtendiſſe, in uſumq; uertiſſe. Deniq; nō, ait Scæuola, inſtitui poſſe poſthumos nepotes induxit, ſed ſic poſſe inſtitui, ſi filius meus, & cetera. quæ uerba inſtitutionis ſpeciē et formulā introductā oſtendūt: neq; facultatē datā, ſed demonſtratā. Quod idē et in primo Velleæ legis capite factū qui diceret, quid peccaret? ſiquidē licere permittiq;, et quę diſerte prohibita nō ſunt, dici poſſunt. At nullo iure potuit, inquiunt. ſed ea uerba de legis capitibus loquūtur, nō de iure uniuerſo, ut tractatus ipſius cōtextus indicat. nullo igitur iure, id eſt neutrius capitis iure intelligas: ac ſi diceret, neutro iure. ſiquidem & aliàs nullum pro neutro legimus,

vi. de inin. rup. te. 4. ij. de uul. & pu. i.

xxviij. ex qui. cau. ma. 2. vi. i. C. de relig.

mus, apud M. Tulliũ in epiſtola Pollionis, libro ad Plancũ decimo: Cum uero non liceret mihi nullius partis eſſe, quia utrubiq; magnos inimicos habebã, in ea caſtra fugi. et apud Neratiũ libro ſexto mẽbranarũ, Superior pars ædificij quę nulli cõiuncta ſit, eodẽ modo legitur, ſi recte animaduertimus. De legis ergo capitibus credendum eſt Scæuolam ſic ſcripſiſſe: idq; dubitãdo & tractando, quod tamen reſpondendo non tenuit, neutrius capitis iure potuiſſe utiliter inſtitui ad legis præſcriptũ, hunc qui nondum natus erat. Iuliano enim, ac perinde et Scæuolæ aliter uiſum, duobus quaſi capitibus commixtis. Atq; hæc duo capita commixta duo ſunt iura, quorum nullo procedere potuit, id eſt neutro ſeparatim: utroq; potuit. nõ quod & prius non poſſet inſtitui, ſed ut inſtitutus nõ rumperet per legem Velleã, per quam nõ inſtitutus, aut nominatim exheredatus rupiſſet: id quod antea nequaquã obtigiſſet, ut diximus. Ac poſt Iuliani ſententiam animãduertere eſt, indiſtincte abſoluteq; reſponſum, hos qui poſt teſtamentum factum in uita naſcuntur, ita demũ per legẽ Velleã rumpere teſtamentũ prohibitos, ſi nominatim ſint exheredati. quibus uerbis & Iuliani caſum contineri nemo puto dubitabit. idemq; & de inſtitutis dicendũ: quod & auctoritatibus quarum ſuprà meminimus, & Iuſtiniani cõſtitutione conſtat. Iã uero & ſi nullo iure potuiſſe nõdum natum inſtitui, permiſſumq; uel Gallo auctore, uel lege Vellea dicamus, ſub condicione inſtitui permiſſum intelligemus, qualis aut Aquiliana foret, aut ex ipſa lege formula. quod quidem uſu antè receptum non eſſet. forſitan & neq. permiſſum, ueluti ſuprà ex iuris auctorib. diſputauimus.

pen. de damno. infecto.

iij. de iniu. rup. te. l. xiij. eo. ti. inſti. de exhere. lib. 4.

Quæremus tamen, cũ recepta eſt Iuliano ſententia, an ſi naſcatur nepos uiuo patre ſuo, deinde emancipetur, ſponte adire poßit hereditatem. quod magis probandum eſt. nam emancipatione ſuus heres fieri non potuit.

Eodẽ caſu continuato, recepta uidelicet, probataq; ipſi Iuliano ſentẽtia, quærit Scæuola, quid ſi idẽ nepos antequàm natus eſſet, inſtitutus, natusq; uiuo patre ſuo, deinde emancipetur mortuo patre, mox teſtator decedat, an adire poterit hęreditatem uoluntarius qui ſuus fuerat, ac ſub condicione ſi ſuus hęres eſſe deſierit, & ſi nepos ſuus naſceretur: aut ſi ſuus hęres in locum ſui hæredis ſuccederet, fuerat inſtitutus. quærit inquam, an ſponte adire poſſit: quia iam dubium non eſt, ut ſuum non admitti, qui ſuus moriente auo teſtatore non fuerit. quare dubitatio fit, num ſponte adire poſſit. quod magis probandũ ait. Nam emãcipatione ſuus heres fieri nõ potuit. ſi ſuus heres fieri non potuit, emancipatione factus extraneus: reliquum eſt, hunc ſponte aditurum. pro comperto enim habuit, neq; inſtitutionem uitiari, neq; irritũ fieri emancipatione teſtamentum. quomodo autem neq; defecta hic & impleta condicio fuerit, abunde à noſtris tractatum eſt. nam quantum ad Scæuolæ ſententiam attinet, mihi eorum interpretatio placet, qui emancipationem deinde mortuo patre nepotis huius factã exiſtimant. quod illis uerbis, recepta ſententia, nõ obſcure ſignificatur. neq; enim otioſe ſcripta ſunt. Recepta autem à Iuliano quę ſententia eſt, niſi ſucceſſione in ius ſui facta? nam Mox pater decedat, ait. ut inter nepotis natiuitatem, & patris mortem nihil noui, neq; emancipatio interceſſerit: et conſtituta ſucceſſio ſit abſq; teſtamenti offenſa: quibus receptis, deinde ponitur emancipatio, propter quam ſuus hæres fieri auo defuncto non potuit, igitur aditione uoluntaria potuit.

inſti. de her. qua. et diffe. 2.

inſti. de her. qual. et diff. 4.

LAELII TAVRELLI

Enarratio.

ij. de uer. obl. — PAVLVS cũ libro 12. ad Sabinũ diuiſiones ſtipulationũ po ſuiſſet, quæ in dãdo, et quæ in faciendo cõſiſterent: itẽ quæ in danda quãtitate uerſarent̃ partium præſtationes admit tere dixiſſet, quæ uero natura diuiſionẽ nõ paterentur, mi nime: ut cũ uiã, iter, actũ ſtipulamur: rurſus quaſdã partis quidẽ dationẽ natura recipere, ſed tamẽ partium ſolutione ſatisfactionẽ nõ ſequi: ueluti ſi hominẽ generaliter ſtipulemur, aut lancem, uel quodlibet uas, Stichũ ue aut Pamphilũ dari: duo demũ præcipue adgreſ ſus eſt. Primũ, ut oſten deret qua ratione ꝓmiſſor, aut hæredes, aut etiam fide iuſſores eius in diuiduis teneãtur, aut liberent̃: et quo modo ſtipulatoris hæredes agãt. Sequens, quo pacto in his quæ in facto conſiſtũt, uno hæredum contrà faciente, ceteri teneant̃, ab eodẽq; repetãt: quo itẽ modo uni hæredũ ſi cõtrà fiat, ſtipulatio cõmittatur, tũ in Ire Agere, tũ in Dolum Abeſſe. Qua occaſione inducit Catonis dicta, ſimul quæ tractauerat diſcuſſurus, ſimul ex occaſione declaraturus, quid ſi adiecta pœna ex hæredib. ꝓmiſſoris quidam contra quàm cautũ eſt, feciſſet: quem locũ proxime tractauerat, ſed pœnæ mentione prætermiſſa. unde ait,

ſ. co ti. j. —

iiij. co. tit. i. — *Eadẽ dicemus & ſi Dolũ Abeſſe à te hæredeq; tuo ſtipulatus ſim, & aut promiſſor, aut ſtipulator plurib. hæredib. relictis deceſſerit.*

Eadem, inquit: ut ſcilicet ꝓmiſſore decedente, & uno ex eius hæredibus prohibente, omnes hæredes teneant̃. ſed familiæ herciſcũdæ iudicio à prohibente repetãt. uno aũt ex hæredib. ſtipulatoris prohibito, diſtinguat̃ pœna, adiecta fuerit nec ne: quod ſuprà dixerat, rationẽq; ex Vlpiano Sedecim uiri addiderant, in Habere Licere ſtipulatione. Cũ autem in Dolũ Abeſſe, ulterius uideri poſſet, nũ ad eam inſpectionem quid faceret uetuſti Iuriſconſulti diſtinctio, qua pariter determinarent̃ pęnales factorum cõceptiões, addit:

iij. co. 2. — *Cato libro quintodecimo ſcribit, pœna certæ pecuniæ promiſſa ſi quid aliter factum ſit:*

Quàm ſcilicet prima ꝓmiſſione cõtineretur, cuius exempla ſubiciuntur, Iter Fieri, Amplius Nõ Agi, etſi aduerſus ea factũ eſſet, pęna certę pecuniæ.

Mortuo promiſſore, ſi ex plurib. eius unus contrà ꝙ cautũ ſit, fecerit: aut ab omnib. hæredib. pœnã cõmitti pro portione hæreditaria:

Non contra quemlibet in ſolidum, ſed contra omnes ſimul.

Aut ab uno tantũ pro portione ſua. Ab eo ſcilicet qui contrà fecerit.

i. de uia pub. — *Ab omnib. ſi id factũ de quo catũ eſt, indiuiduũ ſit: ueluti Iter fieri,*

iij. de aqua pl. ar. lxxij. lxxv. de uer. obl. 4. i. de iti. actuq; pri. 4. 5. — Quãuis hæc ſtipulatio factũ ſimplex ut aperiri, cõplanari, ſterni, ſignificare poſſit: ueluti et inſulã fabricari, foſſam fodi, cui ſignificatui cõſonet quod de facti ſtipulatione uerba ſonãt: ſi id factũ, inquit, de quo cautũ eſt: aliud uero eſt factũ, aliud ſeruitutẽ ſtipulari: tamẽ Iter Fieri uerborũ cõpendio idem eſſe, atq; Ire Licere, aut Per Te Non Fieri, & cetera, quod ipſum idẽ ſit, ualde ſuaderi poteſt ex eo quod in reddẽda ratione differẽtię Cato prioris caſus cautionẽ, Iter nẽpe Fieri uerbis illis, per te nõ fieri quominus mihi ire agere

liceat,

liceat, deſignaſſe uidetur. Illam inquit ſtipulationẽ, per te non fieri, etc. quem igitur interpretem ſuorum uerborum eodem ipſo meliorem quærimus? At dicent hac poſteriori formula, Ire Agere legimus, qua & actus contineatur: prioribus, iter tantum. Sed uiciſſim prioribus adfirmatiuis facere quoq; in ſtipulationem deductum placere poteſt, non tantum pati: quod in poſterioribus negatiuis, ac ferè in ſeruitutibus dici ſolet. Neq; uero hæc nimium adfirmanda, niſi forte ſi principio aperiri, complanari, refici ſtipulationem, quæ dein ſeruitutem, atq; adeò pati contineat, admittamus. Sed neq; captanda ſunt prudentium uerba: neq; ita emungenda ubera, ut ſanguis manet. Satis abundeq; eſt, ſi rei, qua de agitur, coaptentur: nimirum ut indiuiduum factũ ſonet ſtipulatio, ſiue illa adfirmatiuis, ſiue negatiuis uerbis concepta ſit: ſiue iter, ſiue actũ quoq; contineat. Nã et parũ ſuprà cũ formula expreſſiſſet; Quo Minus Ire Agere Liceat: mox ſibi herediq; ſuo agere licere, dixit: Ire autẽ omiſit. neq; enim in hoc uis erat eo loco. quod & alibi cõtra ſcriptũ eſt, Ire Agere Liceat ſtipulatione concepta: mox, Ire Liceat, dumtaxat repetita. Conſtet ſanè Iter Fieri ſeruitutẽ quidẽ, neq; tamẽ minus factũ, de quo cautũ eſt, cõtinere: quod ſcripſit Cato, noſtriq; in ſeruitutũ ſtipulationibus pleriq; admittũt. & ſi non deſunt qui reclamẽt: cõtra quos Paulus, in facto ait ſtipulationẽ eſſe, Per Te Nõ Fieri Quo Minus Mihi Ire Agere Liceat. Quapropter ab omnibus hæredibus & ſtipulationem & pœnam committi placet.

i. de ſerui. ruſt.
iij. de uſufr.
i. xxxij. de ſerui. urb. iiij. ſi ſer. uind. 4. xv. de ſerui. 1. xvi. de ſer. urb. 1.
ij. de uer. obl. 3.
cxxx. eo. ti.
ij. eo. ti. 3.

Vel non fieri.

Similiter iter intelligam: ſi tamen hæc uerba recte uulgo habentur. continebunt autem facti negatiui ſtipulationem, ad moderandam puta, uel remittendam ſeruitutem: aut etiam ad negatiuam ſeruitutem inducendam. quam alibi negat ſe Accurſius inueniſſe, Ire Agere Non Licere. quod ad præſens inſtitutum non pertinet. Illud conſtat, uerba hæc in Florentino codice non legi, proptereaq; nec habenda eſſe. Siue igitur negatiuè, ſiue adfirmatiuè cõcepta eſt pœnalis indiuidui facti ſtipulatio, uno hæredum contrà quàm cautum ſit faciente, ab omnibus ſtipulatio committitur.

iiij. de ſerui. l. vi. eo. ti. iij. de iti. actuq;. ante pen. i. de ſeruitur.

Quia quod in partes diuidi non poteſt, ab omnibus quodammodo factum uideretur.

Hæc eſt Catonis ratio, quam parum infrà ex eiuſdem uerbis proſequitur.

At ſi de eo cautũ ſit, quod diuiſionẽ recipiat, ueluti Amplius Nõ Agi, tũ eum heredẽ qui aduerſus ea fecit, pro portione ſua ſolũ pœnã cõmittere. Differentiæ hanc eſſe rationẽ, quod in priore caſu omnes cõmiſiſſe uidetur, quod niſi in ſolidũ peccari nõ poterat, illã ſtipulationẽ Per Te Non Fieri Quo Minus Mihi Ire Agere Liceat.

Hæc eſt quã dixi ſuſceptio Catonianæ rationis, ex illis uerbis deſumpta, quia ab omnibus quodãmodo factũ uideretur. Enimuero eandẽ prioris placiti diuerſitatis rationẽ ſtatuit, ab eo quod poſteriori loco poſuit. Si enim quod in partes diuidi nõ poteſt, ab omnibus quodãmodo factũ uideretur (quod ipſum ea clauſula explicatur, quod niſi in ſolidum peccari nõ poteſt) utiq; id ſequitur, quod omnes in priori caſu commiſiſſe uidentur, illam ſtipulationẽ per te non fieri. Nam hic ordo eſt, omnes commiſiſſe uidentur illam ſtipulationem Per Te, & cetera. nonnulli codices habent, præſtare, uel præſtari non poterit, ut in illa ſtipulatione. planè & pręſtare & præſtari in idẽ recidit: quod præſtari non poſſit ab uno, quod promiſſum fuerat: niſi & omnes

præſtent.

præſtent: neq; à ceteris, quin unus contraueniens corrumpat implementũ. Sequens uero particula, ut in illa ſtipulatione, planiorem & magis obuiam ſententiam redderet: ac differentiam demonſtraret inter eas ſtipulationes Iter Fieri, ac Per Te Non Fieri Quo Minus Ire Agere Liceat. quam Tuſci codicis lectio non patitur.

Sed uideamus, ne non idem hic ſit: ſed magis idem, quod in illa ſtipulatione Titium Heredemq; Eius Ratum Habiturũ. nam hac ſtipulatione & ſolus tenebitur, qui non habuerit ratum: & ſolus aget à quo fuerit petitum. idq; & Marcello uidetur: quamuis ipſe dominus pro parte ratum habere non poteſt.

Pauli uerba hæc ſunt, Catonianum axioma uel ſupplentis, uel in dubiũ reuocantis, ac determinantis, ut ferè placere uideo. Quidam uero plana omnia & facilia reddita, ex memorato exemplario teſtantur, ut perinde doceamur poſteriorẽ ſtipulationẽ, Amplius Non Agi, nequaquã illi ſimilẽ quæ habeat, Iter Fieri, aut Per Te Nõ Fieri Quo Minus Ire Agere Liceat. ſed magis ſimilẽ ſtipulationi Ratũ Habiturũ. Hũc uerũ dicunt & indubitatũ intellectũ, de quo nihil minus quàm de ipſa ueritate dubitare cõueniat. Nihil magis (opinor) dictũ uolebant. magnificè uero & audenter illi. Neq; equidem pertinacius negauerim, poſſe hoc modo rem trãſigi, quaſi cõmemorata differentię ratiõe, qua nihil de poſteriore caſu tractatũ fuerat, illã Paulus, atq; adeò Catonis dicta ſupplemẽto farciens ſubiecerit, in eo caſu nõ idẽ eſſem, nõ eodẽ modo uidelicet, omnes commiſiſſe uideri, &c. ſed magis idem quod in Ratum Habiturũ, in qua & ſolus tenebitur qui nõ habuerit ratũ, & ſolus aget à quo fuerit petitũ. quod & alibi de Ratũ Haberi Paulus ait, et Marcellũ hoc loco auctorẽ ciet. Sed & nos uideamus, ne alijs hic locus tractandus ſit. Atq; illud principio quæſierim, nũ quid imperfecti Catonis traditio habeat, aut minus cõcinnè explicatũ, quod auxiliari calamo eguerit. Rurſus nũ crediderit Paulus, ex Catonis dictatis aliquẽ ſuſpicaturũ in Amplius Non Agi ſtipulatione, idẽ fore quod in Iter Fieri, ac nõ potius quod in Ratũ Haberi. Porro utrũq; negaturũ puto, quicũq; nec ipſe cauilletur, nec iuris prudentes cauillari exiſtimet. Quorſum uerò particula hæc, Sed uideamus, quæ uim præcedẽtibus aduerſandi habere ſolet, ac plerũq; de eiſdẽ retractãdi? quorſum uerba, Ne non idẽ hic ſit: quæ uix cohærere, aut uires intẽdere ullas uidẽtur, niſi aut idẽ fore præcedẽs oratio præ ſe tulerit, aut ex ea huiuſcemodi argumentũ elicuiſſe promptũ ſit? quæ tantũ abeſt ut hic adfirmari poſſe uideãtur, ut ipſis Catonis uerbis diſerte explicatũ haberemus Amplius Non Agi, & diuiſionẽ admittere, & pœnã pro portione aduerſus eã ſtipulationẽ faciẽtis infligere. Differentiæ quoq; rationẽ legeremus, quę in priori caſu oſtenderet omnes cõmiſiſſe, quod niſi in ſolidũ peccari non poſſet. quã ſanè contrariam determinationem per conſequentias relinquere appareret in Amplius Non Agi, nimirum, quæ diuiſionẽ pateretur, atq; à priori caſu differret. Itaq; nodus hic haudquaquam Paulo uindice dignus mihi uiſus eſt, hoc pacto ſi commentemur. Quin aliquanto clarior eſſet uulgata editio, minusq; explicatu difficilis, quàm uetuſta: uſq; adeò ut illam arbitrer ad difficultates declinandas gloſſematis & ſubauditionibus ſuccreuiſſe: uerum Accurſij poſteriorumq; deinde inuolutionibus, tamquam ſentibus uepribusq; obſitam. Quam autem ego Pauli ſententiam eſſe rear, ut breuibus teſtatum

xliij. ſimi. ber. 6.

xvij. de peri. & com. rei. uen. cxxxij. de uer. obli.

ſtatum habeam, uerba hæc, Sed uideamus ne non idem hic ſit, ad ſtipulationem Dolum Abeſſe referenda eſſe exiſtimo. dixerat enim, eadem etſi dolum abeſſe à te hæredeq; tuo ſtipulatus ſim. quod dictum ulterius (ut initiò tetigi) diſcuſſurus, ſiue ulteriori diſcuſſione declaraturus, induxit Catonis ſcripta, quæ haberentur circa pœnales factorum ſtipulationes. quibus cum præcedentia de doli ſtipulatione confirmari uiderentur: poſſetq; quiſpiam ſuſpicari hāc Dolum Abeſſe, priori caſui applicandam: idemq; planè quod in priore caſu adiecta pœna, quodq; in ſtipulatione Per Te Non Fieri, etiā non adiecta pœna, dicēdum eſſe: id quod iam ſuprà indefinitis uerbis adfirmare uiſus fuerat: Videamus, inquit, ne non idem hic ſit, ut ſcilicet uno contrā faciente omnes teneantur, uel ad id quod intereſt, uel ad pœnam. ſed magis idem quod in Ratum Haberi: magis, inquam, nō utiq; idem, ſed magis. quaſi uelit, Dolum Abeſſe, cōparari quidem ad aliquid poſſe ſtipulationi, Per Te Non Fieri poſſe, & Ratum Haberi: ſed magis Ratū Haberi, quàm Per Te Non Fieri. Nec mouere debet quod pronomine Hic proximiora, atq; adeò poſteriora demonſtrari ſolent. Nam ſi Paulum, cum de ſtipulatione Dolum Abeſſe, tractatū ſuſcepiſſet, ad Catonis ſcripta digreſſum, hiſq; relatis tamquam ex diuerticulo ad propria reuerſum animaduertas: id pronominis ad amuſſim quadrat. Et quantū quidē ad orationis contextum attinet, omnis (ni fallor) difficultas abeſt. Nec parū ex his quæ ſequunt̄, hæc interpretatio adiuuatur. Et ſolus aget, à quo fuerit petitum. cum ea nihil ad Catonis dicta pertineāt, quibus nulla de ſtipulatoris hæredibus mentio eſt. Sed proſecutionem quæſtionis à Paulo ſuſceptæ reſpiciant: quā et ſequenti parte de ſtipulatione duplæ pariter exſequitur. Verum illud eiuſdem iuriſconſulti libro ſextò ad Sabinū obſtare uidetur: Quod ex facto ſuo unus ex cohæredibus ex ſtipulatione hæreditaria præſtat, à cohærede non repetet. ueluti ſi A' Se Hæredeq; Suo Dolum Malum Affuturum defunctus ſpopondit: uel Neq; Per Se, Neq; Per Hæredem Suum Fore Quominus Eat Agat. Quo loco æquiparatæ uidentur hæ ſtipulationes, proptereaq; prioris caſus Catonianæ inſpectionis ſtipulationibus adſcribendæ, & Dolum Abeſſe, & Per Te Non Fieri. Nam & ex facto unius reliquos teneri, eodem loco legitur. Quod proprium eſt earum ſtipulationū, quæ diuiſionem non admittunt. Sed tamen nō utiq; totum ex unius hæredis facto præſtari, adfirmat eo loco Paulus: neq; unius facto reliquos teneri. Sed ſi teneri cœperint, ait. neq; ſemper ex unius dolo ceteri teneri ſolent: ut in actione depoſiti proditum eſt. Quinimmo & Mæcianus Iulianum ſcribere ait, omnes prætorias ſtipulationes eiuſdem interpretationis eſſe. conſtareq; ex Iudicatum Solui ſtipulatione, ſiue à parte actoris, ſiue à rei plures hæredes exſtitiſſent, non omnibus, neq; aduerſus omnes actionem cōtingere: ſed dumtaxat his qui uiciſſent, & aduerſus uictos. hiſq; aduerſus quos res defenſa non eſſet, aduerſus eos qui rem non defendiſſent. Atqui Dolū Abeſſe prætoriam ſi ſtatuamus, iam & regula in hanc ſententiam nobiſcum faciet. neq; ambigitur Dolum Abeſſe, in Iudicatum Solui, prætoria ſcilicet, cōtineri: quæ ex parte promiſſoris hæredes non perinde omnes adficiat, ſed dumtaxat dolum admittentem. quod quidem hoc Pauli reſponſo probetur. quem & de prætorijs hoc loco tractare, perſuaderi poteſt ex his quæ ſubiciuntur ſtipulationibus, Rem Ratam Dominū Habiturum, duplæq; ac fructuaria, & damni infecti, & operis noui nuntiationis: quas inter prætorias cenſeri,

iiij. de iuriſd. omni. iud.

iiij. de uer. obl. 1.

xliiij. fam. herc. ſ.

ix. x. depoſ.

xxxij. ad l. fal. 1.

vi. xix. indi. ſolu.

nemini

l. de pret. ſti. nemini dubium eſſe poteſt. Quamuis quid hoc loco ſtatuendum ſit de Ra-
l. eo. ti. v. de uer. obl. tum Habiturum, & duplæ, rixentur plærique. Intelligo autem prætorias pin
gui minerua: neque ad uiuum reſeco, ut iudiciales & cautionales ab eis ſecer-
nantur. ſed potius ut & hæ prætoriarum ſpecies ſint. quo pacto & de dolo
cautio, quæ iudicialis dicitur, prætoria erit, & Ratam Rem Haberi, & reli-
quæ cautionales appellatæ, & quæ communes. ut iam nihil mirũ ſit, hoc lo-
co Paulum diſtinguere uoluiſſe, Dolum Abeſſe à ſtipulatione, Per Te Nõ
Fieri Quominus Ire Agere Liceat. cum qua etſi cõmune nonnihil aliquan
do habere potuit, puta quandoque conuentionalis eſſet: magis tamen, ac fre-
quentius cum illa Ratum Habiturum cenſetur: utpote plerumque prætoria.
xix. rem ra. hab. His conſentaneum eſt, quod & omnes de dolo malo clauſulæ, huic, Ratum
Habiturum Dominum, comparatæ ſunt: quibus continetur, quod ſtipu
xviij. eo. ti. latoris interſit. Qua ratione, pro qua parte ratum non habetur committi ſti-
ij. de pret. ſtip. i. pulationem credunt. Quinimo & Iudicatum ſolui, & Rem Ratam Habi-
turum, & Damni Infecti, & his ſimiles alibi æquiparari legimus: reſponde-
rique, ſcindi eas in perſonas hæredum. Oppoſita deinde ratione, ſolutaque, Si
unus, inquit, ex hæredibus promiſſoris totam rem poſſideat, in ſolidũ eum
damnandum. ut manifeſtum ſit, pro quantitate rei quam hæres poſſidet, in
ſolidum, in partem ue, ſi contrà fiat, damnari. Atque hæc altera conciliatio eſ-
ſe poteſt ad antinomiam, primo loco ex ipſo eodem auctore ad Sabinum ſu
prà excitatã. Quãuis nec me lateat, & in prætorijs clauſulis difficultates obo
riri. alijs omnimodo committi eas adſeuerantibus: alijs diſtinguentibus, di-
x. rem ra. ha. uiduum, an indiuiduum in ſtipulatum deuenerit. Sed & de Ratã Rem Do
minũ Habiturũ, num hoc loco prætoria cenſenda ſit (ut dixi, qualis ferè eſſe
ſolet ea ſtipulatio: quamuis interdum & ex conuentione ſit. hoc quoque & in
l. xxxv. cxxxix de uer. obl. defendendi, & in duplæ cautione ad incudem reuocatur: qua tamẽ propor-
tionibus hæreditarijs uno defugiente, omnes heredes tenentur. quod & de
xvij. iudi. ſol. prætoria defendendi clauſula proditum eſt, eam in ſolidum committi, pari-
ter et ex re iudicata, & dolo malo. adeò infinitum eſt, quod de hoc ſtipulatio-
num tractatu tandem conſtituas. Conſtituitur tamen, ſi quis ſubtili inueſti-
ij. C. de uet. iure enu. gatione diuerſitatis rationes excutiat, ut imperator admonuit. in quo gene-
re noſtri ſedulã diligentiam præſtare ſolent. Cum uero ab indiuiduo facto
ad id quod intereſt uentũ eſſet, diuiſionem quoque admitti è re noſtra ſecun-
xxij. de uer. obli. dum Tuberonem ſcribit Celſus. atque interim Vlpianus ſubſcribit: ut neque
mirum admodum ſit, in his quæ non omnino ſemperque indiuidua
ſunt, hos qui non ipſi contrà quàm cautum eſt fecerint,
coherede dolum admittente, lenius accipi.

Antonius

ANTONIVS AVGVSTINVS
LAELIO TAVRELLO S.

IAM frequens eſt militiæ in iure mentio, ut licet alia multa ſint quæ me ignorare fatear, tamen hoc ipſum turpe putem neſcire me confiteri. Sed ſiue hoc mea ſolum culpa accidit, ſiue habent etiã nonnullam noſtri interpretes ac præceptores, operam dato mi Læli, ut quod illorũ, aut (quod exiſtimo) mea negligentia peccatum eſt, id tu tua doctrina ſuppleas. Dubito autem in primis cuiuſmodi illud genus militiæ fuerit, quod ex caſu appellatũ eſſe Iuſtinianus ait, Nouella 53. & 97. Quodq; huic quæſtioni proximũ eſt, quæ ſint illæ militiæ, quas alienare licebat. neq; enim omnes poſſe, dicitur illic, & Conſtitutione 5. Qui militare non poſſunt. Sed ut prior ipſe dicam quod ſentio, exiſtimabam aliquando eius generis eſſe has, cuius illæ quæ à Tranquillo dicuntur à Cl. Cæſare inuentæ, uti imaginario quodã militiæ genere abſentes fungerentur. Idq; eſſe credebam, cur uera illa & legitima militia armata diceretur. Miles, inquit Vlpianus, qui ſub armata militia ſtipendia meruit, condẽnatus eatenus qua facere poteſt, cogiť ſoluere. & alibi crebrò. quod apertè dici uidetur Iuſtiniani cõſtitutione: Argenti, inquit, diſtractores armata quidẽ militia abſtinere ſancimus. aliã uero quamcumq; ſine metu præſentis ſanctionis poſſe ſibi adquirere. & hoc pacto interpretabar caput illud, quo omni militia ſerui prohibentur. Nam de inermi quoq; hac et togata militia Marcianũ illic locutum, ex Vlpiano apparet: Si ſeruo alieno militia relinquatur, an domino quæratur legatum, quæritur. & aut ſcit ſeruum eſſe, & dico, inquit, æſtimationem deberi: aut ignorauit, & denegari fideicommiſſi perſecutio debet: quia ſi ſciſſet ſeruum, non reliquiſſet. Legari autẽ poſſe, aut hæredib. relinqui aliquas ex his, multis locis dicitur. Sed hoc tamen mihi ſcrupulum iniciebat. item illud, quod uendi, pignoriq; obligari quædam poſſunt: ut cũ hæc in armatis cadere non poſſent, crederem has no eſſe Claudianas illas militias, niſi fortè paulatim in eam corruptionem uentum eſſe opinemur. nã & illud armatarum habere uidentur, quod ſeptimodecimo anno minoribus neutras habere licebat. ſic enim interpretor apud Scæuolam, quod alumno præcepit militiam illam cum per ætatem liceret, ex Vlpiano libro 11. ad edictum. His autem cõiecturis ducebar aliquando, ut crederem nomen harum militiarum ex cauſa potius, quàm ex caſu fuiſſe, ad illius miſſionis ſimilitudinem, quæ cauſaria

vi. xvi. j. de re iudi.

i. negotiat. ne. mil.

xi. de re mili.

xi. de leg. lib. iij.

xxij. l. de le. libro ij. ul. C. de pig.

c. de leg. lib. iij.

ſ ij. de minorib.

y dicitur

ij. de his qui no. inf. xiij. de re mili.

No. liij. lij. de acti. emp.
c. de leg. lib. iij.

dicitur eidem ad Edictum de his qui notantur infamia, tum Macro de re militari, & alijs. Qua tamen in re ſententiam tuam expecto. item illud, ut cures ex Marcianis nouellis hunc mihi ſcrupulum euellere. Iam uero illud ſcire uelim, quorum ſtipendijs inermes hi milites militauerint. Iuſtinianus enim ait, principum liberalitate eos meruiſſe. At Scæuola, à neſcio quo deberi ſalarium. In introitu certe commilitonibus aliquid ſolere præſtari, ab eodem ſcriptum uideo. quod & Conſtitutione VII. De proximis ſacrorum ſcriniorum adgnoſco, ſub quo titulo ultima conſtitutio indicare uidetur Palatina officia, quæ nonnumquam illis libris militiæ appellantur, uendi ſucceſſoribus ſolere. Hæc mihi cui cui modi ſunt, probabiliora eſſe uidebantur aliorũ interpretationibus. de quibus ſcire cupio quid ſentias: de ea præſertim re, quam Zaſius & Viglius ab Haloandro dictam probant: ut quæ hodie barbaro nomine Feuda appellant, militias fuiſſe credant, neq; enim illos milites, clientes eiuſmodi, aut tam lata prædia habuiſſe crediderim. Vale. Bononiæ, VII. Cal. Nouembr. M. D. XLII.

LAELIVS TAVRELLVS ANTONIO AVGVSTINO S.

PACIS tu quidem Antoni Auguſtine, & modeſtè, & amanter, cum me de militia compellas, in utramq; (ut dici ſolet) aurem dormitantem. ſed qui interpretes noſtros idcirco nihil magnopere, quod ad eam rem explicandã faceret, tractaſſe exiſtimo, quòd ſuperuacuum & inane crediderunt in id incũbere, quod nullius ferè compendij futurum eſſet: cum iam inde à Byzantijs principibus militiæ id genus obſoleuerint. neq; enim uerendũ eſt adſecuturos fuiſſe illos, ſi quid fortè & nos poſſumus: cum et doctrina, et ingenio pollerent: neq; adeò difficile uideri debuerit, ut ualdè aliorũ auctorũ (ſi quod ſperari poſſet) ſubſidio indigerent extra Principũ conſtitutiones, quas adſiduè uerſabant. Nec te, qui diligẽtiſſimè (ut uideo) rem pertractaſti, latêre arbitror, de ea quid adfirmari poſſit. Sed ſuaſit tibi modeſtia tua, potius quàm proprio iudicio adquieſcere, alienũ experiri: meum uero ut eligeres, quo me amore proſequeris. Itaq; re aliquãto accuratius animaduerſa, ferè huiuſmodi erat quod reſponderẽ. Quæſiſti cuiuſmodi eſſet illud militię genus, quod Iuſtinianus ex [No.lib.i.ſ.] caſu appellatũ ait: ac nũ potius ex cauſa dicendũ eſſet, ad imaginem cauſariæ miſſionis. Rurſus, quæ militiæ eſſent, quas alienari liceret. Demũ, quorũ ſtipendijs alerentur, quod Iuſtinianus Principũ liberalitate adfirmet: at Scæuola à quodã alio debitũ ſalariũ ſcribat. [lij. de acti. emp.] [c. de leg. ter.] nã quòd ingreſſu nõnihil cõmilitio præſtandũ eſſet, eodẽ auctore, nec nõ Valentiniano & Marciano Auguſtis, [vij. C. de prox. ſacr. ſcrin.] rectiſſimè cenſes. Sed & Palatina officia quæ nonnumq̃ poſtremo Iuſtiniani Codicis libro militiæ appellantur, uendi ſucceſſoribus ſolere, ex quadam eius conſtitutione arbitraris. tũ quid ſentiã de ea re quam quidã probãt, ab [ult. eod. tit.] Haloandro in mediũ adductã, Feuda quæ uulgo dicta ſunt, militias fuiſſe. quod tu nõ arbitraris: neq; enim exiſtimas illos milites cliẽtes eiuſmodi, aut tam lata prædia habuiſſe. Ad quæ reſpõſuro mihi præfari libet, hunc militiarũ morẽ ita uetuſtũ eſſe, ut Imperator ipſe illarũ de hypotheca retractaturus, [No. liij. ſ.] ex priſcis temporib. repetendũ crediderit. Eam, inquit, cauſam paulo altius & diffuſius contẽplantes, cognouimus quod priſcis tẽporibus in militijs nõ hypothecæ ferebantur, ſed obſolęta quædã, & prorſus ex uſu ſublata nomina. Et tamen paulo antè dixerat manifeſtas eſſe militias, quæ uendi, aut pignori opponi poſſent. An manifeſtas fuiſſe dicemus eius ætatis hominibus, utpote quæ in palatij ac fori luce uerſarentur? perinde atq; hodie, ſi quis diceret manifeſtas eſſe has Romanæ aulæ militias, quæ officia appellant. Et hæ tamen ſi poſt aliquot annos perirent (ut Conſtantinopolitanæ illę perierũt) porro eius ſæculi quod ſuccederet, populis uix compertæ eſſent, quãquã hodie cũ earum omni natura & reditu notiſſimæ. An credendũ potius, manifeſtas eſſe militias dixiſſe Principẽ, ex ſui Codicis & Digeſtorum libris? qui fit enim, ut agitatis ſæpe quæſtionibus earũ de imputatione in quartã, de hypothecis, de his qui pluribus mererent cingulis, & ubiq; partitionib. adhibitis [xxx. C. de inoffi. te. ult. de pig. v. qui mili. non poſſ.] eſſent ex his quæ diſtrahi poſſent, nec ne: obſcurũ eſſet idipſum, neq; omnino legibus definitũ? Proinde Accurſius Florentinus, ſi eius tẽporũ incõmoda ſpectes, non leui honore proſequẽdus, quãuis eo loci nihil cenſeat: ad aliam tamen eiuſdem Principis conſtitutionẽ ſcribens innuit, militantes in ſa- [v. qui mili. non poſſ.]

in militijs, quæ uendi aut pignori opponi hodie poſſunt, hypothecæ ferebantur. hodie autem quæ ex caſu uocantur (nimirum quas iam dixerat, uendi aut pignori opponi poſſe) non tamen temere cuiuis hypothecæ ſubſignari poſſe uolumus: ſed eo qui ſequitur ordine. quo quidem ordine cum haudquaquam ipſas militias limitet, quas uendi, aut ſupponi poſſe dixerat, ſed perſonas dumtaxat certa ſerie digerat: non obſcurè ſignificatũ relinquit, eaſdem militias ex caſu uocatas, quas uendi aut pignori poni poſſe dixerat.

Hoc idem & exceptione, quæ de priuilegijs Silentiariorũ ſubſequitur, ſuaderi poteſt. qua ſatis conſtet, & ſilentiariorum (quod alibi teſtatũ eſt) eſſemi linã, & inter eas quæ ex caſu uocantᷓ cõnumerari. quinimo & uendi quoq;, & pignori opponi poſſe. Ceterũ quid exceptu opus fuiſſet? nã nec alia priuilegia Silentiarijs eò loci reſeruata ſunt, quàm quæ ſpecialiter eis conceſſa eſſent. inter quæ ne ſuas ipſi militias transferrent, nõ legimus: ne ue in filios aut creditores hæ tranſirẽt. ſed id ſolũ ut iure caſtrẽſis peculij quæſita poſſiderẽt, neq; cõferrent, neq; ſibi imputarent in legitimam portionẽ. Quæ collatio, & imputatio, & in ceteris militijs locũ habuit alijs ſanctionib. quæcũq; tamẽ uendi poſſent, aut ſi qua ex his pecunia in hęredes tranſmitti. quo etiã loco Silentiariorũ excipiuntur militiæ. Quid ni igitur dicimus, eas & uendi potuiſſe? Quin & pignori ſupponi magnum argumentum eſt, quod cũ ab imputatione in legitimam portionẽ exceptæ fuerint, ab hypothecis tamen exemptæ non fuerũt altera conſtitutione, & quidem eodem Imperatore I I. Conſule, Calendis eiuſdem menſis, atq; adeò ſimul edita. Quas equidem à nexu excipiẽdas fuiſſe arbitrarer, ueluti & ab imputatione remotæ fuerũt, ſi & ab hypotheca exemptas uoluiſſet: cum præſertim hac parte ſpecialiter priuilegio ſuffultæ nõ eſſent. At ille potius quàm maxime potuit lato uocabulo uſus, & has incluſas uoluit, & pecunia adquiri, & ſubſignari. nã quãcũq; militiam negotiatores adquiſierint, ait. Quinimo & ut inter ſtatutos referatur pecunia, quæri poſſe palàm eſt & Zenoniana, & alia Nouella conſtitutione. & cum id fit, caſum factũ dici, hoc ipſo loco. ſic enim interpretor ea uerba Caſu Facto: illo nempe ex caſu inter ſtatutos relato, uel militia indepta: non autem pro eo quod ſit obligatione commiſſa. nam id nequaquã exprimi cautione oportuit: neq; creditori expediens fuerat, ut obligationẽ ſuſpenderet dies, aut cõdicio: cui res ut quàm tutiſſimo loco eſſet, hortatᷓ princeps expreſſim inſtrumento pactũ adſcribi. Inter ſtatutos autem referri, Accurſianam ſcilicet illam cõſtitutionem reſpicit. Qua mutua locorũ collatione apparet, & eam ad ſtatutos, numerarioſq; ſubrogationem pecunia fieri, & ex caſu appellari. Quam tamen uenditionem, non ego abſolutam illam, & liberam intelligendum arbitror: ſed certis limitibus circumſcriptam emolumento quodam percepto, transferendi facultatem. quam nonnumq; æquo laxiorem fuiſſe ſtomachatur Imperator, ac in poſterum quibuſdã prohibet: ueluti & in hæredes tranſmiſſionẽ non paſſim, ſed ſub certa diffinitione: ac plerumq; nõ ipſam militiam, ſed certam pecuniam, legimus. Nam quod ad eas militias attinet, quæ apud Iuriſconſultos & legari, & emi legũtur, uix eſt ut ad Palatinas haſce referri exiſtimem: aut apud Iuſtinianum umquã dubitatum, quin & uendi, & transferri, & ſubſignari poſſent: conferriq; & imputari, ſicuti & cetera, quæ in commune hominum commercium ueniunt, utpote quæ extra Romani Principis codicillos, aut probatorias priuatim corporum, aut municipiorum iure cenſerentur: non publico ad Populi Ro

ult. de ſilent.

xxx. de inoff. te. xx. de col.

ul. de pign.

xi. de prox. ſacr. ſcrip.

No. xcvii. 3.

vii. de prox. ſacr. ſcrip.

ul. eo. ti. ul. de pign. xxx. de inoff. te.

xv. xvi. xvii. de uerb. ſi.

mani ius relato, quod infrà exſequar. Nec me latet, tribum quoq; Liberto emēdam, legatam fuiſſe apud Scæuolam, quam ipſam cū eius hæres clariſſimus uir, atq; ideo nihil ea empta opus habens, iam cōſequi non poſſet, æſtimationem eius, ac quidquid præterea cōmodorū & liberalitatium in diem mortis libertus conſecuturus fuiſſet, petere eum poſſe reſpondit. Enimuero eam tribum nō ex his de quibus ſermo eſt, militijs fuiſſe cū Accurſio ſentio, ſed ad eas tribus pertinere, in quas urbē Romā diuiſam conſtat, initiò unā & triginta, deinde & ſupra quadraginta: ut ex ſecundo & ſexto, nec nō et ſeptimo, nono, ac decimo Titi Liuij libris colligere eſt. cuius demū ætate ad quinq; et triginta redactæ eſſet, ut primo eius libro in actis Serui Tulij regis proditū eſt. Porro et tribulibus pecuniam diuidi cōſueuiſſe, notū eſt: unde & diuiſores dicti, de quibus multa Budæus diſſeruit ad legem Iuliam de ambitu. ſic diuiſores omnium tribuum noctu ad Senatorē uocatos, ait Cicero in Verrem. & ad Atticum: Tribulis tuus eſt, & Sextus pater eius nummos uobis diuidere ſolebat. Sed & clariſſimi uiri mentio ad urbis mores pertinuiſſe tribus legatum indicat apud Scæuolam. & eius non fuiſſe libertum capacem, niſi publice conceſſum eſſet. idq; pecunia parari ſolere. nam et Romanæ ciuitatis ius pecunia quæri ſolitum, ex Apoſtolorum actis apparet, & libertinorum filios ab Appio Claudio tributim diuiſos ſumma ciuitatis indignatione, ſub finem libri noni Liuius ſcribit: uſq; ad Qu. Fabij Maximi cenſuram, quia omnis humilium turba in quattuor tribus, quæ urbanæ dictæ ſunt, coniecta eſt, ne humillimorum in manu comitia eſſent. Quo manifeſtum fit, ipſos libertos tribuum ius numquam habuiſſe: neq; etiam ipſorum filios, ſed ingenuorum, ex his qui manumiſſi eſſent procreatorum (qui tunc libertini dicebantur) filios: ut ſcribit Suetonius in Claudio. Vrbanarum autem tribuum appellationem ignominiæ, ac deſidiæ probro fuiſſe conſtat: ruſticas contrà laudatiſſimas, eorum qui rura colerēt, auctore Plinio. Verum ut ad te redeam, cum hæ militiæ ad quamdā cauſariæ miſſionis ſpeciem ſpectare uideātur, fortuitò nimirum caſu impellente: nihil prohibet ex cauſa (ut ais) appellari. nam per ſenium, uel morbū, inquit, uel aliam neceſſariam cauſam. Sed quominus cauſaria miſſis hos æquiparari ſcredam, facit alterius loco ſuo ſubrogatio, pretij perceptio, plerumq; & in aliam militiam tranſitus. quæ miſſioni eiuſmodi congruere non uidentur. Malim igitur cum Imperatore ex caſu nuncupare: dum caſum non excitandæ, ac introducendæ, ſed transferendæ, apiſcendæq; militiæ exaudiamus. Sed eeq; has ad Claudianas illas referēdas putarim. imaginarias enim fuiſſe Trāquillus ait, quibuſq; titulotenus abſentes fungerentur. Quos & oſtenſionales milites opinor Lampridio dictos in Alexandro, id eſt oſtentationis, & (quod iuriſconſulti aiunt) dicis gratia, ſiue (ut Cicero in Verrem) dicis cauſa. quam uocem & Varro ut antiquā deducit: fortaſſe & quodā loco Plinius adgnouit. Alexandrinis ego illis militibus hodiernos, quos aurarios uel auratos uocant, cōparandos duxerim. Quid enim habent aliud quàm imaginem & fucum? Sunt tamen honorariæ cuiuſdā dignitatis, quæ codicillis tantum citra omne cingulum cōſtet, cuius & Auguſti in ordinib. meminerūt. Abſentes autem apud Tranquillū intelligo, ſiue à principe, & eius comitatu: ut quibus inſignia dignitatis abſentibus mitti iſdem auctoribus decernitur: ſiue etiam ab omni militiæ labore alienos. cuiuſmodi non ſunt hi noſtri, qui neq; imaginaria militia, neq; titulotenus funguntur. neq;

xxxiiii. de leg. ter.

ul. de prox. ſacr. ſcrip.

iiij. commo. 1. de S.C. ſil. pen.

ij. ut digni. ord. ſcr.

alieni

alieni ſunt à puluere & labore caſtrorum, ait Conſtātinus Auguſtus de omnibus Palatinis, quos in ſacro comitatu intentos, & eruditos ſtudijs itinerũ prolixitas, & expeditionũ difficultas exercet. quod per duodecimũ memorati Codicis librum paſſim apparet, præſertim titulo de proximis ſacrorũ ſcriniorum, ceteriſq; qui in ſacris ſcrinijs militant, & de priuilegijs eorum qui in ſacro palatio militāt. & pleriq; recenſentur conſtitutione poſtrema de diuerſis officijs. Hāc militiā litteratā appellāt Auguſti, qualē et urbanā militiā ſcribēdi, reſpondēdi, cauēdi, M. Tullius pro Murena. Hinc merētes in ordinibus armatis, ſiue ciuilibus, legimus in Iuſtini pragmatica: quæ & ſtipēdiorũ mentionē habet. Hinc eis ſtipēdia, ſeu emolumēta nō minui: neq; ex annonis, aut ſtipendijs offerre qui ſcrinio Libellenſiũ, aut ſacræ memoriæ, ſacrarũq; epiſtolarum cōmeatu abeſſent, Cæſar prohibet. Hinc annonas uniuerſis officijs, atq; ſacri Palatij miniſterijs, et ſacris ſcrinijs, ceteriſq; cunctarũ adminiculis dignitatium erogari pręcipit Leo. quibus locis emolumenta, ſtipendia & annonas promiſcuè accipio, Cōpertum eſt enim, frumētum, ueſtes, arma, quæ Romanis militibus erogabātur, eorum ſtipendijs imputari. quod libro ſexto Polybius memoriæ prodidit. Verũ (ut ad tertiā quęſtionē, duabus utcumq; explicatis, ueniā) Iuſtiniano ſcribente, Militias nullũ aliun de reditũ quàm ex principum liberalitate habuiſſe: quis aduerſum hæc hiſcere audeat? Hanc ego liberalitatem interpretor, ut ſic exerceretur, ſi prius à prouincialibus annonariæ ſpecies exigerentur: ex quibus in fiſcum relatis, & armatis ordinibus & inermibus ſtipendia erogarētur. Nam & Vegetius ait, annonariæ ſpecies, quas à prouincialibus cōſuetudo depoſcit, maturius exigantur. Solebant autē militares annonæ plerũq; delegari exigendæ. Nulli, inquiunt Auguſti, militariũ pro his annonis, quæ in prouincijs delegantur, repudiata ad tempus ſpecierũ copia, & inopiæ occaſione captata pretia liceat poſtulare. Delegabatur uero ſpecierum exactio optionibus: qui tamen per delegatorios iudices, non ipſos quidem delegatos, ſed à ſpecierum delegatione ſic dictos, exigere tenebantur, ne concuſſiones prouincialium fierent. unde eſt illud, Optionibus nullum ſit cum prouincialibus commercium: ita ut à Ducibus, uel officio prouinciali omnis ſumma debiti poſtuletur. & rurſus, Nullũ Palatinis cum prouincialib. uolumus eſſe commertiũ. ſed iudices ſcire debebunt hoc ſibi præcipue eſſe commiſſum, ut ipſi à prouincialibus exigant, & conſueta depoſcant. Palatinũ uero poſſeſſor nō horreat, qui non ſibi, ſed iudicibus præceptus eſt imminere. hoc idē & alibi ſæpius cautũ eſt. Hæ quidē ſpecies ad arcā præfecti prætorio in fiſcalē rationē referebantur, ut Arcadij & Honorij conſtitutione declaratur: qua in fiſcalibus debitis, hoc eſt annonarijs, ceteriſq; titulis, qui ad arcam eminentiſſimæ pertinent præfecturæ, prouinciarũ rectores conſtringuntur. Hinc præfecto prætorio adærationē, erogationēq; annonarũ iniungēs, Annonas omnes, ait Leo, quæ uniuerſis officijs adſolēt delegari, ad ſimilitudinē militum quibus ærariæ præbentur annonæ, adærari præcipimus: ut omnibus ſuprà deſignatis emolumēta debita diſpoſitio tui culminis ꝓ publica utilitate taxatis pręcipiat erogari. quo loco nouiſſimi pro adærari, adhærere cuderũt. Facile aũt colligitur adærari idē eſſe, quod ad æs, id eſt ad pretiũ ſpecies redigi, taxationeq; adhibita æſtimari. quod inſtar fori uenaliũ rerum fieri, alia & alia cōſtitutione cauetur, eius uerbi ſignificationem Budæus Accurſio implacabilis exponit, unde & adæratas poſſeſſiones, & adærationē legimus apud Cæ-

i. de caſtren. pal. pecu.
viij. de prox. ſacr. ſcrin.
v. qui mil. non poſſ.
xiiij. de pro. ſacr. ſcri.
xv. de erog. mil. anno.
No. liii. j.
vij. de ero. mili. ann.
vii. de exactio. trib.
xi. de. erog. mili. ann. x. de offi. rect. pro.
vi. de exactio. trib.
xv. de erog. mili. ann.
xii. eo. tit. v. li. de cobortalib.
i. de colla. don.
ult. de mil. ueſt.
xiiii. xv. de erogat. mili. anno.

ſares: & ærarias annonas, ab ære, ut ærarios milites dictos: & ærarium, & tribunos ærarios, Varro ait. Credo equidem pleriſq; & à ſacris largitionibus annonas ſubminiſtratas, quos Auguſti enumerant, eorumq; ſcrinijs decernunt, & definitas annonas præſtari iubent. Ad quas largitiones etiam ex prouincijs exactæ ſpecies Theſaurarij, Proximiq; diligentia dirigi ſolebant, quod & conſtitutione cautum eſt. Volebant autem puto principes omnia, quotquot erogarentur, impendia liberalitatis eorum titulis inſcribi, & accepta ferri. atque ideò Comitem ſacrarũ largitionum dictum iri, ad quem omnia ferè in ordines eroganda referri ſolerent. quas propterea & ſacras remunerationes uocant. Conſtat autem, militares annonas & has dici, quæ ciuilibus ordinibus erogantur. nam titulus eſt de erogatione militaris annonæ: ſub quo Leonis conſtitutio, quam diximus, uniuerſis officijs, atq; ſacri Palatij miniſtris, & ſacris ſcrinijs, ceteriſq; cunctarum adminiculis dignitatium emolumenta debita erogari iubet. neq; enim (ut ex Conſtantino commemoratum eſt) alieni ſunt à puluere & labore caſtrorum. Ciuiles uero annonas cum his commune habere nihil arbitror. Quin ſic dictas ad differẽtiam omnium militarium. nam & omnis militiæ expertibus adtributę erant. Pro ſingulorum, inquit, meritis, non titulis dignitatium. unde & in heredes trãſmitti, & in extraneos tranſcribi potuerunt (ueluti & teſſeræ frumentariæ, luculentius illę quàm omnibus noſtris in conflagratione Veſeui, Dioni explicatæ) præterquam ſi quando annonæ ipſæ apud eccleſias eſſent: ut apud alios, quibus libera alienatiõe interdictum eſſet. His cum ſatis conſtet, ex fiſco reditus militijs paratos, quid Scæuola ſenſerit iure dubitamus, cum ait conueniſſe, ut ſalarium quod ab illa perſona deberetur, emptori cederet: id quod nequaquam à Principe paratum eſſet: contrà quàm Iuſtinianus teſtetur. At mihi uidetur hic ea conſtitutione de his locutus, quæ ex caſu dicerentur: quarum nulla eſſet non publica Populi Romani, aut eius Principis. neq; excludi, quo & priuatæ corporum, aut ciuitatium militię reperirentur: de quibus nulla eſſet hæſitatio, quin liberi eſſent commercij, ſicuti cetere priuatorum res eſſe ſolent. puta ſi profeſſorum liberalium artium, aduocatorũ (extra hos intelligo, qui Præfectis prætorio & urbi publicè ſtatuti ſunt) ceterorumq; quibus extra ordinem ſalarijs & mercedibus ius dici ſolet, per ciuitates & oppida eſſent corpora: quorum haud abſurde militia diceretur. nam quid aliud eſt militia, quàm communis quędam pro alienis commodis exercitatio & induſtria? Et ad huiuſcemodi cauſas reſpexiſſe uidetur Scæuola, cum ſalarij, & extraordinariarũ actionũ mentionẽ facit. Salariumq; extra ordinem peti, Papinianus quoq; ſcribit. Quod ſi ſupremi ordinis uirũ Alciatũ audiamus, qui collegijs & corporibus, quib. artificij & negotiationis cauſa ius coeundi lege permiſſum Calliſtratus ait, militiarũ nomen inditum ex antiquis lapidũ inſcriptionibus uoluit: iam parũ dubitationis ſuperfuerit. Id uero & Iuſtiniani auctoritate confirmari poſſe uidetur, cum eos inceſſit qui profeſſiones, ſeu negotiationes exercerent, iudiciũ ad quos earũ cura pertineret, iuriſdictionẽ declinantes. Quapropter iubet huiuſmodi hominibus nullã prærogatiuam in hac parte ſuppetere. ſed eos qui in quacumq; militia connumerantur, his iudicibus obedire compelli, ad quorum ſolicitudinem profeſſionis, ſeu negotiationis, quam propter militiam exercent, gubernatio reſpicit. in quacumq;, inquit, militia connumerantur, qua latiſſima oratione uſus,

viij. de pala. ſacr. largi.

i. de can. largiti.

x. de pala. ſacr. larg.

i. de anno. ci.

l. lxxix. de leg. ſer. i. xiij. de ſacroſ. eccle. ul. de uen. re. ci. lii. de acti. emp. 3.

No. liij. s.

i. de uar. et extraord. co.

i. de teſta. mili. 2.

vij. mand.

v. de iure immu. pen. ult. de iuriſd. om. iud.

one uſus, & publicas militias, & alias comprehendiſſe, nullasq; excluſiſſe uideri poteſt. Eam certe conſtitutionem in omnibus omnino negotiatoribus noſtri paſſim exaudiunt. Illud conſtat, omnes negotiationes, quę tamquam maiorũ militiarum appendices exercerentur, ſaltem contineri. ut ad Comitem ſacrarum largitionum ſpectant Gynæciarij, Lintearij, & ceteri qui conſtitutione numerantur. ut etiam Baſtagiorum militia dicta eſt, eiuſdem comitis acceſſio. ut Cellariorum, Menſorum, Lampadariorum, ceterorumq; qui ſacris ſcrinijs deputati dicuntur in militandũ notitia conſtitutioni Theodoſij & Valentiniani ſubiecta. Et hæc ſunt cunctarum adminicula dignitatũ Leoni Auguſto. Edictum enim, quo præter argenti diſtractores, armorumq; exſtructionem profeſſos, militia negotiatores arceantur, nõ ſolum ab ipſo Iuſtiniano, ſed iam inde ante Zenonem principẽ: in cauſa eſt, quo minus negotiatores rectas (ut ita dixerim) & germanas illas militias exercentes intelligam, iuſſos profeſſionis ſuæ iudicibus reſpondere. Aut certè quocũq; modo profeſſores, negotiatoresq; intelligamus (ſiue illi militias quas poſſent, ſiue miniſteria & artificia exercerent) illas etiam conſtat militias appellatas. Sed & nihil prohibet, omnibus militijs principum liberalitate reditus fuiſſe ordinarios. fuiſſe tamen & extraria quędam emolumenta, quę militiæ occaſione corraderentur: ſicuti de aduocatorum publice ſtatutorum militia legimus, quibus ex liberalitate ſtipendia; & ex clientelis honoraria redderentur. Hoc & Conſtantini & Gordiani, et aliorum Principum & iuriſconſultorum auctoritate probatur. Illud Theodoſij & Valentiniani uerbis innui uidetur, cum quidquid animi largitate, & principali magnificentia præſtiterant, togatis per orientem eminentiſſimæ præfecturæ pręſtitum eſſe uolunt, & patronis cauſarum Vrbicariæ præfecturæ. cumq; aduocatis concedũt, quidquid ex huiuſcemodi profeſſione, uel ipſius occaſione quæſierint, poſſe ueluti caſtrenſe peculium, ad exemplum militũ uindicari. nam ex profeſſione ad exemplum militũ ordinaria & ſtata ſtipendia interpretari poſſumus, quæ ſtatim ex ipſa aduocationis militia procedunt. ipſius autem occaſione, remotius ex clientelarum honorarijs redacta, uti & armatis militibus ex præmijs & donatiuis. Sed & ſi quis negauerit, à Principibus, aut ab ærario, patronis cauſarum quicquam erogari ſolere, non contendo. neq; enim (præter ſupradicta, & quæ de fiſci aduocatis) legiſſe memini: quemadmodum nec de profeſſoribus & medicis, quibus mercedes & ſalaria reddi Conſtantinus iubet. quamquàm archiatris, & annonaria commoda ex populi commodis miniſtrari ſolere; & à ſanis eos oblata recipere potuiſſe legimus. Neq; tamen hæc quæ de maiorum gentium cauſarum patronis, deq; archiatris, atq; ad ſacrum Palatium pertinentibus dixi, magnopere ad Scæuolæ reſponſum facere arbitror. nam is liberum & abſolutum eius militiæ commercium ſignificare uidetur. Magis eſt autem, ut id ad aliorum locorum patronos, profeſſores, artifices, ceterosq;, quorum ſuprà mentionem habui, referamus. Quod ſi placet & ad omnem, quæ modo in alium transferri (quibuſcumq; id tandem rationibus) poſſit, militiam referrè: Laterculenſibus quoq;, & nonnullis alijs palatinis pro codicillis Præſidum, præter eas, quas diximus, annonas, & emolumenta quædam præſtanda fuiſſe apparet: nec tamen ea ipſa, & ſi qua ſimilia, à Principis liberalitate aliena dici potuiſſe; cum & ex ſacra no- ... titia, &

xiij. de muri. leg. viij. co. tit. ult. de diuer. offi.
xv. de ero. mil. an. i. negoti. ne. mil. i. de princ. agen. in re. xlj. de cohortal.
iij. v. de poſtul. i. de uari. co. v. de aduo. di. iudi.
iiij. co. tit.
vi. de profeſ. et medi. ix. co. tit.
i. ij. C. de offi. præf. præt. No. viij. xxiiij. & ſeqq.

titia, & regia iuſſione procederent. ut ſimul uerũ eſſe potuerit, & à quodam alio debitum fuiſſe, et à Principe ipſo, eiusq; liberalitate idẽ prouenïẽs. Eò uſq; tamen nonnulli procedũt, ut & rerum quantitatem in negotiationẽ deductarum militiam eſſe exiſtiment. quod ſi fateremur, iã nihil difficultatis eſſet uendi militiam, id eſt negotiationem poſſe: ut tabernam, uel mẽſam & legari, & ſubſignari poſſe dubiũ nõ eſt. Sed ea interpretatio mihi nõ probatur. nulla enim (quod equidem ſciã) auctoritate fulta eſt. neq; illis laudata de pignoribus cõſtitutio id confirmat. Sed ut quod potiſſimũ de alienatione tractabamus, abſoluã: diuidendas eſſe reor militias ab earũ emolumẽtis. Militias ipſas ſi quæ priuatim ſodalitijs, aut corporibus, aut municipiorũ ordinibus conſtarent, alienari & pignori ſubici potuiſſe: quod tamẽ per eorũ leges & inſtituta licuiſſet: quæ in his ex lege Solonis cuſtodiẽda & Caius probat, & non obſcure Iuſtinianus quoq;, pro tenore cõmunis militantiũ placiti. Palatinas quoq; ex caſu ſecundũ ea quę ſuprà tractauimus, potuiſſe. At emolumẽta, partim ipſarũ uicẽ militiarũ ſuſtinuiſſe, atq; earum fuiſſe loco, ut quæ defuncti loco ſubrogatus impenderet: partim anniuerſaria, & ſubinde iterãda. atq; hęc omnia & uẽdi, & ſupponi, et in creditores transferri potuiſſe. ſed et ad heredes tranſmitti, ut et Zenonis, et pleriſq; alijs conſtitutionib. teſtatũ eſt. Quinetiã & in exſecutionẽ iudicati quoq; capi, ut de ſtipendijs reſcriptũ eſt. cũ quibus noſtri cõfundunt & cõmoda præmiorũ, quæ propter coronas ſacras pręſtantur, Papiniano ſcribente, poſſe eis condẽnato interdici, pecuniáq; in cauſam iudicati capi. Quo loco athletarum præmia rectius intelligenda ſunt, qui (ut Vlpianus ait) ſacris certaminibus coronantur. Horũ autẽ certamina nõ ſolum quattuor Græciæ notiſſimis locis, ſed & Romæ tũ alijs, tum Alexandro Auguſto auctore celebrabantur. Notaq; ſunt Hieronicarũ præmia ex Vitruuio, quod publice (ut ait) cũ palma & coroná ferrent laudes: & cũ reuerterẽtur in ſuas ciuitates quadrigis inueherẽtur, atq; è republica perpetua uita cõſtitutis uectigalibus fruerẽtur. Apud Romanos quoq; & præmia & cõmoda conſequi, præter munerũ excuſationẽ apud iuris auctores tractatã, ſolere eos, & ex Papiniano cõſtat, & ex Plinio: cuius hæc uerba ſunt, cum de coronis agit lib. XXI. Semper tamen auctoritas uel ludicro quæſitarum fuit. nãq; ad certamina in circũ per ludos & ipſi deſcendebant, & ſeruos ſuos quoq; mittebant. inde illa Duodecim tabularum lex, Qui coronam parit ipſe, pecuniã' ue eius, uirtutis ergò arguitur. Quã ſerui equi'ue meruiſſent, pecuniã partam lege dici nemo dubitauit. quo loco Circenſium ludorum mentione facta, eò pertinere ſignificatur, quod Vlpianus ſcribit de athletis & agitatoribus, & qui aquam equis ſpargunt, ceteriſq; qui certaminibus ſacris deſeruiunt. quodq; Arcadius, cum de maſtigophoris, qui agonothetas in certaminibus comitantur. Proinde cum à ſtipendijs commoda hæc ſeparentur, à ueritate alienum eſt, non poſſe ea ex iudicato præterquam in ſubſidium capi. quamquam præmiorum ſpem, quæ pro coronis athletis penſitanda ſunt, priuatim pignerari non poſſe Alexander cõſtituit, ideoq; nec in generalem obligationem cedere. Nihil enim hoc ad excuſationem iudicati repellandam. nam priuata, inquit, pactione pignerare, minime admittendum eſt. iuriſdictionem certe non excludit. Quapropter nec cum militiarum noſtrarum commodis athletarũ, aurigatorum'ue præmia commune aliquid habent: quæ diximus & hypothecæ dari potuiſſe, & in cauſam quoq; iudicati capi. Quod quatenus publicas, quas

diximus,

xxxiiij. de pign. lxxix. de leg. ſec. 17. ult. de pigno.

ult. de colle. & corp. ult. de pig. xi. de prox. ſacr. ſcri. v. qui mili. non poſſ. xxx. de inoffi. te. ult. de pign.

iiij. de exec. rei iud. xl. de re iud. vi. de excu. tu. ſ. i. de athl.

xl. de re iudi.

iiij. de his qui no. infa. xviij. de mu. & bo. 9.

v. quæ res pi. ob. poſſ.

diximus, militias reſpicit, ad ſimilitudinẽ armatæ militiæ intelligendũ puto, ſi alijs rationibus (ut principes aiunt) iudicatum exerceri non poſſit. Sed & hoc ad ea quę durante militia erogãtur, redigendum eſt. neq; in ueteranis & emeritis locum habet, quorum propriè ſunt commoda: merentium uero ſtipendia. Suetonius in Nerone: Atq; ita iam exhauſtus & egens, ut ſtipendia quoq; militum, & commoda ueteranorum protrahi et differri neceſſe eſſet. Itẽ in Caligula, Ceterorũ increpita cupiditate, cõmoda emeritæ militiæ ad ſexcẽtorũ milliũ ſummã recidit. Vnde & quod Gordianus ait, Cõmoda primipilatus poſt adminiſtrationẽ incipere deberi, poſt adminiſtrationem finitã magis eſt ut intelligatur, ſiue is primipilatus ſit centuriatæ caſtrenſiſq; militiæ notę ſignificationis, ſiue ciuilis adminiſtrationis, ut Principũ cõſtitutiones ſignificare uidentĩ, quod Alciatus diſputat. ſic et pecuniam ex ratione Primipili commodorũ apud Papinianum accipio. Quod igitur de ſtipendijs uetitum eſt, non de cõmodis, idem eſſe arbitror. nam & maior eſt ipſorũ militãtium, quàm ueteranorũ fauoris ratio: ac publicæ utilitatis propius intereſt ſtipendia non exhauriri, ne interpelletĩ miles ab opera nauãda eo tempore, quo corpus (ut ait Liuius) addictum atq; oblatũ, ſiue legi mauis obęratum reipub. eſſet. Quo nomine ſub finem quarti libri docet, à gratulabũda plebe hilarè acceptum, quod Senatus decreuit, ut ſtipendium miles de publico acciperet: cum ante id tẽpus de ſuo quiſq; functus eo munere eſſet. Quibus rationibus eandem diſtinctionem & inermis militiæ cõmodorum ac ſtipẽdiorum in exſecutione iudicati adhibendam eſſe non negauerim. Quod autem ſeptimumdecimum annum his militijs quarum Scæuola meminit idoneum arbitraris, armatarum exemplo, ſic interpretatus quod ætatẽ ipſe quadam his iuſtã exigi ſignificat: quodq; Vlpianus id ius minoris quoq; filijfamilias perſonæ coherere: ſubſiſto. neq; enim mihi omnimodo uidẽtur hæ ad armatarum ſpeciem redigendæ: etſi in pleriſq; cõueniant. ut ex prædictis colligi poteſt. unde & ab utriſq; ſerui prohibẽtur: ut eleganter ex Marciano, itemq; ex Vlpiano collegiſti. quod & duplicata conſtitutione Iuſtinianus cauit. Plus autẽ aliquanto prudentiæ quàm in armatis militibus (quorum propria ſimplicitas eſt, Antonino teſte) in ciuilibus exigitur. unde nec minoribus uigintiquinq; annis honores deferri ſolent, ſi nihil proprie, ut Vlpianus ait, in patria ſeruatur. cũ tamen armatæ militiæ ſcias et impuberes nomen dare ſolitos, & tribunos quoq; militũ factos. quo caſu & teſtamenta per antiquas leges condiderunt. quamquam hoc Iuſtinianus princeps abrogauit: cui ſuis temporibus indignum uiſum eſt, ut poſſent ſapientium hominum iura pertractare. Liuius quoq; libro ſeptimo ſecũdi belli Punici ſcribit, ex ijs qui in principio eius belli ſedecim annos nati fuerant, neq; militauerant, omnes ærarios factos. quod eiuſmodi ætatis non iuſtam excuſationem fuiſſe ſignificat. Mihi minime abſurdum eſſet, ſi quis diceret, Principis quidem uoluntatem in his, ueluti & in ſupremis honoribus deferendis, dominatam. minores enim ſcimus & Prætores & Conſules factos. Dein militias cum adminiſtratione coniunctas, haud temere ante iuſtam ætatem delatas. quæ uero adminiſtrationẽ non haberent, cuicũq; armatæ militiæ capaci cõpetere potuiſſe: ſodalitij ſtatutis, ac municipiorũ legib. illæſis: atq; his ꝗq; quæ ſpecialiter iure cõpręhẽſa ſunt, ut eſt de poſtulãdo edictũ. Feuda poſtremò, quę nõ minus barbaro quàm inepto, et ſibi parũ cõſtãti, ac uix meo iudicio legi digno uolumine continentur, militias fuiſſe (quod Gregorius Ha-

loander

iiii. de exe. rei iud.
i. de primip.
v. vij. xiij. de cohortal.
xxiij. de adi. leg.
c. de leg. ter. pen.
ij. de min. 6.
xvi. C. de teſt. mil.
xi. de re mil.
xi. de leg. ter.
13. vi. vij. qui mil. non poſ.
i. C. de iuris et fa. igno. viij. de mu. & ho.
ij. de uac. mu.
ul. C. de teſt. mil.
lvij. de re iud.
xij. de iudi.
ul. de coll. & corp. ij. de uac. mun. i. de poſtul. 3.

loander doctiſſimus ille, optimeq; de legum ſtudioſis meritus exiſtimauit) his quæ dicta ſunt non conuenire: ac propterea mihi quoq; non probari, uf des. Miratum autẽ me fateor, cur Zaſius, & ipſe de legum ſciẽtia bene meritus, cum ad Pomponiũ ſcribens cenſuerit Feuda ex antiquis clientelis dependere (quod aliquãto prius & Budæus tradiderat: is à quo recentiores noſtri & modũ legitimæ interpretationis, & pleraq; utilia, quibus ueluti proprijs gloriam interim adſecuti ſunt, habuerunt) deinde Feudorum compendium exorſus, Haloãdri auctoritatem ad ſuam opinionem commendandã traxerit. Sed & eódem pertinere ait, quod ſcribit Viglius. fuiſſe tyrones qui publicis ſtipendijs ad militarem diſciplinam inſtituerẽtur, ac demum in numeros referrentur. unde & Feudorum conſuetudinem originem ſumpſiſſe arbitratur. Quid enim hæc ad Zaſij clientelas? Neq; equidem illas multum ad Feuda cõtuliſſe crediderim: qui eas legiſſe non memini uicis, aut concili abulis, aut latifundijs oppignerari ſolere. Sed et patronos clientes ipſi ſibi adoptabant: quod Feudis conſtituendis parum cõgruit. Viglius aliquanto ad ſcopum proximius: qui ad armatos milites hæc rettulit. Non tamen ego ad ſuos, qui uel ad numeros inſtituerentur, uel in numeris exercerentur. Hi enim (ut ait Leo) qui à repub. armanẽ, & aluntur, ſolis debent utilitatib. publicis occupari, nec agrorũ cultui, aut alijs quæſtuarijs, ſed, ꝑpriæ munijs inſudare militiæ: ſed frequẽtes in numero ſuo eſſe, ut armorũ cottidiano exercitio ſe præparent. Niſi uero dixerimus credi poſſe, & illis qui ſic exercerentur prædia interdum adſignata, per alios interim colenda. nam & agrũ militibus adſignatum, apud Vlpianum legimus. quæ uox ſtipendia facientes ipſos, & in numeris conſtitutos denotat. Sed quid ſi de ueteranorum præmijs, agriſq; in hoc adſignatis intelligas, ut Paulus ſcribit: ut milites qui è ueſtigio mittendi eſſent, Vlpiano ſignificentur: aut etiam miſſi, ut & plerumq; adſolent? Quid ſi Limitaneos milites propius ad rem noſtram? Sola, inquit Lampridius in Alexandro, quæ de hoſtibus capta ſunt, limitaneis ducibus, & militibus donauit, ita ut eorum eſſent, ſi hæredes eorum militarent: nec umquam ad priuatos pertinerent: dicens attentius eos militaturos, ſi etiam ſua rura defenderent. Nã hæ qualitates, ut, hæredes ſi militauerint, trãſeant, nec ad priuatos pertineant, appoſitè ad Feudorum naturam faciunt. Limitaneos uero agros ad milites pertinere, ab ipſiſq; curari pro ſuo cõpendio, atq; arari conſueuiſſe, Principes noſtri teſtantur. Quin & caſtellanos tantũ milites, quibus adſcripta eſſent caſtellorũ quæ in limitibus eſſent territoria, poſſidere poſſe. & de quibus iudicauit antiquitas: nec præterea quemquam priuatæ condicionis. Vnde uerba illa De Quibus Iudicauit Antiquitas, nõne & clamare uidentur, conſuetudine id ſancitum? Atq; hæc plurimum hanc ſententiam adiuuarẽt, ſi iuriſdictionem quoq; militibus adtributam legeremus. cuius in quempiam tranſlationem Romano iuri refragari contendũt, qui eo iure negant eas conſuetudines ortas. Addunt & perſonarũ quoq; & rerum ſeruitutes ijs contineri: ac propterea populo Romano ſi cognitæ fuiſſent, etiam odio habendas fuiſſe. Quaſi uero & rerum & perſonarum ſeruitutes item Romano iure non conſtent: aut iuriſdictionis etiam poteſtatiſq; tranſlatio, iam inde à lege Regia, non quidem in ſingulos priuatos, ſed qui iam et perſonam publicã induant. unde et nec præterea, inquiunt, in quemquam priuatæ condicionis. Ac ſi caſtellorum territoria quæ ab his poſſideri, quibus adſcripta ſunt, Auguſti cõſtituerunt, & ad iuriſdictionẽ referamus,

ij. de ori. iur.

xv. de re mili.

xv. de rei uindi. xvij. xxxiiij. de teſta. mi. xi. de euicti. xxxviij. de teſta. mil. v. C. eo.

ul. de fund l. mi. ij. de offi. præf. præt. iiij. de offi. mil. iud. ij. de fund. limi.

cxxxvi. de reg. iur. aliàs clxxvi. iiij. de iuſti. & iur. iiii. de ſta. ho. i. de ſerui. i. de conſti. princi. ii. de fund. limi.

ex eo

ex eo quod territorij uerbo eam conſtare noſtri ex Pomponio credūt: quid ultra iam & de iuriſdictione dubitandum erit? Quamquam enim à terrendis hoſtibus dictum territorium & Iulius Frontinus, & Agennius Vrbicus uelint, Varro autem ex eo quod maxime teratur: quin tamen per magiſtratus ea fieri potiſſime ac frequentius ſolerent, nihil contradicunt. Itaq; iuriſcōſulti expoſitionem, cui nihil alij refragantur, in uoce quæ ad ius ciuile pertinet, credimus legislatores in conſtitutione ſecutos. Porro cum à populo Romano legamus & regna quæ ex hoſtibus capta ſunt, Maſiniſſæ & Eumeni, & pleriſq; tradita: regesq;, & tetrarchas à Principibus conſtitutos Herodem, Philippum, Agrippam, & alios: quid mirum ſi per imperij eius inclinationem & incommoda, ſi per militum inſolentiam & audaciam, ſi per Principum indulgentias & conniuentiam, prædictorum exempla, & conſuetudines eiuſmodi in rempub. irrepſiſſe exiſtimemus? quæ & clientelarum & libertinorum obſequijs, & patronorum imagine adoleuerint? Quibus ex cauſis ueriſimile uidetur, non ex ſingulis quidem, at ex pleriſque, uel certe ex uniuerſis, id quod quærebamus, inueniri. Vale. Florentiæ, III. Calendas Decembreis. cxxxix. de uerſi.

M.D.XLII.

FINIS.

IACOBVS TAVRELLVS
de fratre.

Lælius hic'ne, an Delius eſt? qui tam bene iura
Clara facit, tenebris eruta Cimmerijs?
Delius eſt certè uates. quin Lælius ipſe:
Agnomen ſed cui iure datum eſt, ſapiens.
Lector ades, lucemq; nouam cum uideris, ora,
Talia ut illuſtret plurima, dent ſuperi.

Ex Peruſini gymnaſij cathedra.

SERIES CHARTARVM.

αα *a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y.*

Omnes terniones, præter y quaternionem.

BASILEAE, ANNO SAlutis M.D.XLIIII. Menſe Auguſto.

Bine

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

[illegible]
1979